MIHAIL ȘOLOHOV

Traducere de:
CEZAR PETRESCU
și ANDREI IVANOVSKI

CARTEA A DOUA

Donul liniştit

Editura
UNIVERS
Bucureşti • 1986

1

ANUL O MIE NOUĂ SUTE ŞAISPREZECE. OCTOMbrie. Noapte. Ploaie şi vînt. Ţinutul Polesiei. Nesfîrşite tranşee deasupra mlaştinii străjuite de anini. În faţă, reţele de sîrmă. În tranşee, noroi rece. Scutul umed de oţel al postului de observare luceşte stins. În bordeie, ici, colo cîte o rară luminiţă. Un ofiţer scund şi îndesat zăbovi o clipă la intrarea unui bordei ofiţeresc ; alunecînd cu degetele ude pe copci, îşi descheie grăbit mantaua, scutură apa de pe guler, îşi şterse în pripă cizmele pe braţul de paie intrat adînc în nămol şi abia după aceea împinse uşa şi, aplecîndu-se, intră înăuntru.

Pala gălbuie de lumină revărsată din gazorniţă luci uleios pe obrazul celui nou venit. Un ofiţer cu vestonul descheiat se ridică de pe patul de scînduri, îşi trecu mîna prin părul zbîrlit şi pornit pe încărunţire, căscă.

— Plouă ?

— Plouă, răspunse musafirul, dezbrăcîndu-se şi atîrnîndu-şi mantaua şi şapca fleşcăită de apă într-un cui de lîngă intrare. La voi e cald. Din cauza răsuflărilor.

— Mai adineauri am făcut foc. Prost e că musteşte apa freatică. Ploaia, lua-o-ar dracii, are să ne scoată de aici... Hai ? Dumneata ce crezi, Bunciuk ?

Frecîndu-şi mîinile, Bunciuk se încovoie şi se chinci lîngă sobiţă.

— Înjghebaţi şi voi nişte duşumele. În bordeiul nostru e o frumuseţe : poţi să umbli desculţ. Dar unde-i Listniţki?

— Doarme.

— De mult ?

— Cum s-a întors din controlul posturilor s-a şi culcat.

— N-ar fi timpul să-l trezim ?

— Hai, fie ! Tragem o partidă de şah.

Bunciuk își scutură cu degetul arătător picurii ploii de pe sprincenele largi și stufoase, apoi rosti încetișor, fără să ridice capul :

— Evgheni Nikolaevici.

— Doarme, suspină ofițerul cărunt.

— Evgheni Nikolaevici.

— A ? Ce este ? se ridică Listnițki într-un cot.

— Nu facem o partidă de șah ?

Listnițki cobori picioarele de pe laviță, își frecă îndelung pieptul plin cu pernuța palmei, moale și trandafirie.

Către sfîrșitul primei partide veniră și ofițerii de la sotnia a cincea — esaulul Kalmikov și sotnicul Ciubov.

— O noutate ! strigă Kalmikov încă din prag. După toate semnele, regimentul are să fie mutat.

— De unde ai mai scos-o și pe asta ? zîmbi neîncrezător podesaulul cărunt Merkulov.

— Nu crezi, nea Petea ?

— Ca să spun drept, nu.

— Comandantul bateriei a transmis vestea prin telefon. De unde știe dînsul ? O fi știind-o, că abia ieri s-a întors de la statul-major al diviziei.

— O baie cu aburi nu ne-ar strica !

Ca un suris de desfătare, Ciubov făcu un gest ca și cum și-ar fi bătut șoldurile cu o măturică de baie. Merkulov rîse.

— N-ai decît să așezi un cazan în bordeiul nostru — că apă avem din belșug. Și gata-i baia !

— E umed, umed al naibii, gazdelor ! mormăi Kalmikov, cercetînd cu privirea pereții de bîrne și stratul de pămînt hlisos.

— Balta-i alături.

— Mulțumiți celui de sus că stați lîngă baltă, ca în sînul lui Avram, se amestecă în vorbă Bunciuk. Cei din cîmp liber înaintează, iar noi stricăm aici doar cîte un încărcător pe săptămînă.

— Mai bine să înaintezi, decît să putrezești de viu.

— Nea Petea, rostul cazacilor nu-i să fie nimiciți în atacuri. Nu pentru asta ne țin aici. Ca să crezi altfel. trebuie să fii ori naiv ori ipocrit.

— Dar după tine, pentru ce ne țin ?

— La aman, după vechea datină, stăpînirea va încerca să se proptească pe umărul cazacului.
— Vorbeşti aiurea ! dădu supărat din mînă Kalmikov.
— Cum aşa, aiurea ?
— Uite aşa !...
— Lasă, Kalmikov ! Nu mai tăgădui adevărul.
— Ce mai adevăr !...
— Dar e treabă cunoscută şi răscunoscută tuturor. De ce te mai prefaci ?
— Atenţiune, domnilor ofiţeri ! strigă Ciubov şi, cu o plecăciune teatrală, îl arătă pe Bunciuk. Horunji Bunciuk va începe acum să proorocească după cartea de vise social-democrată.
— Faci pe măscăriciul ? zîmbi Bunciuk, înfruntînd cu ochii privirea lui Ciubov. Ei bine, zi înainte. Fiecare cu vocaţia lui. Eu susţin că de la mijlocul anului trecut noi nu mai vedem războiul cel adevărat. De atunci de cînd a început războiul de poziţie, regimentele căzăceşti au fost băgate tot prin locuri ferite şi sînt puse la păstrat pînă la vremea de trebuinţă.
— Şi apoi ? întrebă Listniţki, strîngînd figurile de şah.
— Şi-apoi, cînd pe front se vor isca tulburări — şi acest lucru este inevitabil : războiul începe să-i scîrbească pe soldaţi, lucru dovedit prin sporirea numărului de dezertori — atunci, pe cazaci îi vor arunca să înăbuşe răscoalele, să le reprime. Guvernul ţine trupele căzăceşti ca pe o piatră prinsă în vîrful unui ciomag. La momentul oportun, va încerca să spargă cu acest bolovan craniul revoluţiei.
— Şubrede prepusuri, scumpule ! Deşarte închipuiri... Înainte de toate, nu se poate anticipa asupra mersului evenimentelor. De unde ştii tu despre viitoarele tulburări şi despre altele ? Dar dacă am admite altă ipoteză ? Aliaţii îi zdrobesc pe nemţi, războiul se încheie printr-un sfîrşit strălucit ; atunci ce rol îi atribui tu căzăcimii ? obiectă Listniţki.
Bunciuk schiţă un zîmbet.
— Nu prea seamănă a sfîrşit, şi cu atît mai puţin a un sfîrşit strălucit !
— Campania se prelungeşte...

— Şi se va prelungi încă mult şi bine, făgădui Bunciuk.

— Tu cînd ai venit din concediu ? întrebă Kalmikov.

— Alaltăieri.

Rotunjindu-şi buzele, Bunciuk scoase un rotocol de fum şi aruncă jos mucul.

— Pe unde ai fost ?

— La Petrograd.

— Ei, cum e pe acolo ? Vuieşte capitala de larmă ? Drace, cît n-aş da să petrec acolo măcar o săptămînă !

— Puţine lucruri îmbucurătoare, începu Bunciuk, cîntărindu-şi cuvintele. Pîinea n-ajunge. În cartierele muncitoreşti, foamete, nemulţumire, proteste surde...

— Nu ieşim noi bine din acest război. Ce părere aveţi, domnilor ?... rosti Merkulov, iscodindu-i întrebător cu privirea pe toţi.

— Războiul ruso-japonez a dat naştere revoluţiei din nouă sute cinci ; războiul acesta va fi încununat cu o nouă revoluţie. Şi nu numai cu revoluţie, ci şi cu un război civil.

Ascultîndu-l pe Bunciuk, Listniţki schiţă un gest nelămurit, ca şi cum ar fi încercat să-l întrerupă la jumătatea frazei, apoi se sculă şi începu să măsoare cu paşi mari bordeiul, încruntîndu-se. Cu mînie reţinută, glăsui :

— Mă miră faptul că în mijlocul ofiţerimii noastre sînt astfel de tipi. Făcu un gest spre Bunciuk, care şedea încovoiat. Mă mir, fiindcă pînă acum nu-mi este limpede atitudinea sa faţă de patrie şi de război. O dată, într-o convorbire, s-a exprimat foarte vag şi totuşi destul de clar pentru a da de înţeles că el este pentru înfrîngerea noastră în acest război. Te-am înţeles bine, Bunciuk ?

— Da, sînt pentru înfrîngere.

— Dar pentru ce ?... După mine, oricare ar fi convingerile tale politice, să doreşti înfrîngerea patriei tale este... o trădare naţională. Este o dezonoare pentru orice om cumsecade.

— Vă amintiţi că fracţiunea bolşevică din Dumă a făcut propagandă împotriva guvernului, contribuind prin aceasta la înfrîngere ? interveni Merkulov.

— Tu, Bunciuk, împărtăşeşti punctul lor de vedere ? i se adresă Listniţki.

— Dacă mă pronunţ pentru înfrîngere, înseamnă că-l împărtăşesc, şi ar fi ridicol dacă eu, membru al P.M.S.D.R., bolşevic, n-aş împărtăşi punctul de vedere al fracţiunii mele de partid. Ceea ce mă miră mai mult este că tu, Evgheni Nikolaevici, intelectual, om cult, eşti analfabet politiceşte...

— Sînt înainte de toate un soldat devotat suveranului. Sînt scîrbit şi numai cînd îi văd pe „tovarăşii socialişti".

„Înainte de toate eşti un nătărău ; iar apoi, un soldăţoi încrezut", gîndi Bunciuk, cu zîmbetul stins pe buze.

— Nu-i alt dumnezeu afară de Alah !...

— În mediul ofiţeresc, a fost dintotdeauna o situaţie excepţională, adăugă Merkulov, scuzîndu-se parcă. Noi stam oarecum la o parte de politică, nu ne păsa de nimic.

Esaulul Kalmîkov îşi mozolea mustăţile pleoştite, sclipind sfredelitor cu ochii săi focoşi de mongol. Ciubov stătea culcat pe pat şi, trăgînd cu urechea la glasurile celor ce vorbeau, cerceta cu privirea desenul lui Merkulov bătut în perete, îngălbenit de fum de tutun : o femeie pe jumătate goală, cu chip de Marie Magdalenă, zîmbind languros şi viţios, în vreme ce-şi contemplă sînul gol. Cu două degete ale mîinii stîngi, ea îşi dezmiardă sfîrcul brun, degetul mic îl ţine încovoiat la o parte ; sub pleoapele lăsate în jos — umbra şi lumina caldă a pupilelor. Umărul uşor ridicat îi opreşte cămaşa care lunecă în jos ; în gropiţele claviculelor — jocul mătăsos al luminii. În atitudinea femeii era atîta eleganţă şi atîta firesc, nuanţele mate aveau un colorit atît de fermecător, încît Ciubov, zîmbind fără să vrea, admira desenul artistic, iar discuţia, deşi ajungea la auzul lui, nu-i mai pătrundea şi în cuget.

— Ce frumos ! exclamă, luîndu-şi ochii de la desen, şi o nimeri destul de prost, căci tocmai în acea clipă Bunciuk îşi termină fraza :

— ...ţarismul va fi nimicit, puteţi fi siguri !

Răsucindu-şi o ţigară şi zîmbind caustic, Listniţki privea cînd la Bunciuk, cînd la Ciubov.

— Măi, Bunciuk ! strigă Kalmîkov. Stai puţin, Listniţki ! Auzi, Bunciuk ?... Bine, să admitem că războiul acesta se va transforma în război civil... Şi apoi ce va

urma ? Bine, veți răsturna monarhia... Şi, după dumneata, care trebuie să fie regimul ? Ce fel de putere ?...

— Puterea proletariatului.

— Parlament, vrei să spui ?

— Fleacuri !... zîmbi Bunciuk.

— Dar ce anume ?

— Trebuie să fie dictatura clasei muncitoare.

— Aha ! Aşa, va să zică ? !... Şi ce rol revine intelectualilor, țărănimii ?

— Țărănimea va merge după noi, o parte din intelectualii cu scaun la cap, la fel, iar pe ceilalți... Iată ce vom face cu ceilalți... Cu un gest repede, Bunciuk răsuci tare, într-un fel de coardă, o hîrtie pe care o ținea în miini, o flutură şi strecură printre dinți : Iată ce vom face !

— Zburați cam sus !... zîmbi ironic Listnițki.

— Şi ne vom aşeza tot sus, sfîrşi Bunciuk.

— Să vă aşterneți din vreme ceva paie, ca să cădeți pe moale.

— Dar pentru ce dracu ai mai venit voluntar pe front şi ai căpătat încă şi gradul de ofițer ? Cum se împacă asta cu convingerile dumitale ? Ui-mi-tor ! Omul e împotriva războiului... ha-ha ! Împotriva nimicirii acestor... frați de-ai săi întru clasă... şi, deodată, îl vezi horunji !

Kalmîkov se pocni cu palmele peste carîmbii cizmelor şi izbucni într-un rîs sincer.

— Cîți muncitori germani ai stîrpit cu secția dumitale de mitraliere ? întrebă Listnițki.

Bunciuk scoase din buzunarul de la piept al mantalei un sul mare de hîrtii, îl frunzări îndelung, stînd cu spatele la Listnițki ; apoi, apropiindu-se de masă, netezi cu mîna vînoasă o foaie de ziar, îngălbenită de vreme.

— Cîți muncitori germani am împuşcat eu... rămîne încă de văzut. Şi am plecat voluntar, fiindcă tot m-ar fi mobilizat. Cred că toate cunoştințele pe care le-am dobîndit aici, în tranşee, au să-mi fie de folos în viitor... Da, în viitor. Iată ce spune aici.. Şi el ct cuvintele lui Lenin :

„Să luăm armata modernă. Iată un bun model de organizare. Şi această organizare este bună numai fiindcă este m l ă d i o a s ă, pentru că poate să imprime milioanelor de oameni o s i n g u r ă v o i n ț ă. Astăzi aceste milioane de oameni stau pe la casele lor, în diferite colțuri ale

ţării. Mîine vine ordinul de mobilizare, şi ei se adună la punctele fixate. Astăzi ei stau în tranşee, adeseori chiar luni întregi. Mîine, într-o altă formaţie, pornesc la asalt. Astăzi fac minuni, ascunzîndu-se de gloanţe şi şrapnele. Mîine fac minuni în luptă deschisă. Astăzi detaşamentele lor de avangardă minează cîmpul ; mîine ei înşişi se deplasează la zeci de kilometri, după indicaţiile din văzduh ale aviatorilor. Iată ce se numeşte organizare : milioane de oameni, însufleţiţi de o singură voinţă, să-şi schimbe în vederea unui anumit scop formele de acţiune, să-şi schimbe locul şi metodele de activitate, să-şi schimbe uneltele şi armele potrivit cu schimbarea condiţiilor şi cerinţelor luptei.

Acelaşi lucru se poate spune despre lupta clasei muncitoare împotriva burgheziei. Astăzi nu există o situaţie revoluţionară"...

— Dar ce este aia, „situaţie" ?... întrerupse Ciubov.

Bunciuk se mişcă asemenea unui om trezit brusc din somn şi-şi frecă fruntea boltită cu degetul mare, încercînd să priceapă întrebarea.

— Te întreb, ce înseamnă cuvîntul „situaţie" ?

— De înţeles, îl înţeleg, dar n-am să-l pot explica aşa cum trebuie.

Bunciuk zîmbi senin, simplu, ca un copil. Era straniu să vezi surîs pe faţa sa, lătăreaţă şi ursuză, ca şi cum un iepuraş cu blăniţa cenuşie ar fi sărit, zvîrlind din lăbuţe, zbenguindu-se pe un cîmp de toamnă, posomorît în urma ploilor.

— „Situaţie" înseamnă stare de lucruri, împrejurări, aşa ceva, dacă vrei. Nu-i limpede ?

Listniţki dădu din cap în chip vag.

— Citeşte mai departe.

— *„...Astăzi nu există o situaţie revoluţionară, nu există condiţii care să genereze frămîntări în sînul maselor pentru ridicarea combativităţii lor ; astăzi ţi se dă în mînă buletinul de alegător — ia-l, învaţă să organizezi lucrurile în aşa fel încît să loveşti cu el în duşmanii tăi şi nu să promovezi în parlament, la locşoare rentabile, oameni care de frica închisorii se agaţă de fotoliu. Mîine ţi se va retrage*

buletinul de alegător, și ți se dă în mînă o pușcă și un minunat tun cu repetiție, construit după ultimul cuvînt al tehnicii — pune mîna pe aceste instrumente ale morții și ale distrugerii, nu pleca urechea la lamentările sentimentale ale acelora care se tem de război; mai sînt pe lume încă multe lucruri care t r e b u i e *nimicite prin foc și fier pentru a elibera clasa muncitoare, și dacă în rîndurile maselor crește ura și deznădejdea, dacă există o situație revoluționară, pregătește-te să creezi organizații noi și* s ă î n t r e b u i n ț e z i *atît de folositoarele instrumente ale morții și distrugerii* î m p o t r i v a p r o p r i u l u i *guvern și a* p r o p r i e i *burgheziі*"...

Bunciuk nu isprăvise de citit, cînd vagmistrul sotniei a cincea bătu la ușă și intră în bordei.

— Blagorodnicia voastră ! se adresă el către Kalmîkov. A sosit un curier de la statul-major al regimentului.

Kalmîkov și Ciubov se îmbrăcară și plecară. Merkulov se așeză să deseneze, fredonînd. Listnițki nu conteni a se plimba prin bordei, ciupindu-și mustăcioara și chibzuind. Curînd plecă și Bunciuk, după ce își luă seara bună. Se strecură prin șanțul de comunicație strîmt, clefăind în noroi, ținîndu-și gulerul cu mîna stîngă și încheindu-și cu cealaltă poalele mantalei. Vîntul bătea ca o săgeată prin canalul îngust al șanțului, se împiedica de ieșituri, șuiera și se rotea. Pășind în întuneric, Bunciuk surîdea unui gînd ascuns. Din nou îmbibat de umezeala burniței și de mirosul frunzișului putred de anin, ajunse în bordeiul său. Comandantul secției de mitraliere dormea. Pe fața sa smeadă, cu mustăți negre, se întrezăreau urme vinete de nesomn (trei nopți de-a rîndul jucase cărți). Bunciuk scotoci în sacul său de soldat rămas din alte timpuri, arse lîngă ușă o grămăjoară de hîrtii, vîrî în buzunarele nădragilor două cutii de conserve și cîțiva pumni de cartușe de revolver și ieși afară. Vîntul dădu năvală pe ușa rămasă o clipă deschisă, împrăștie cenușa sură a hîrtiilor arse lîngă prag și stinse lămpioara din care ieșea fum.

După plecarea lui Bunciuk, Listnițki mai umblă tăcut vreo cinci minute, apoi se apropie de masă. Merkulov, cu capul aplecat oblic, desena. Vîrful bine ascuțit al creionului

așternea umbre fumurii. Fața lui Bunciuk, brăzdată de zîmbetul său obișnuit, zgîrcit și parcă silit, privea de pe pătratul alb de hîrtie.

— Energică mutră !... zise Merkulov, ducînd într-o parte mîna cu desenul și ridicînd ochii la Listnițki.

— Ei, ce zici ?... întrebă acesta.

— Dracul să-l știe ! răspunse Merkulov, înțelegînd rostul întrebării. Părea un om ciudat. Acum și-a dat arama pe față și multe s-au limpezit. Dar înainte, nu știam de unde să-l iau. Cunoști, cred... Se bucură de o trecere nemaipomenită la cazaci, în special la mitralieri. N-ai observat-o ?

— Da ! răspunse oarecum nehotărît Listnițki.

— Mitralierii sînt cu toți bolșevici. Bine a mai știut să-i monteze ! M-a uimit numai că adineauri și-a dat cărțile pe față. Pentru ce ? Ne-a vorbit parcă să ne facă în ciudă, zău ! Știe doar că nimeni dintre noi nu poate împărtăși asemenea concepții, și totuși le-a turnat toate pe șleau ! Poate pricepe cineva în ce scop ? Că doar nu-i din cei care se înfierbîntă. Periculos tip.

Cugetînd la ciudata comportare a lui Bunciuk, Merkulov puse desenul la o parte și începu să se dezbrace. Își atîrnă ciorapii uzi pe sobiță, întoarse ceasul și se culcă, după ce fumă o țigară. Adormi pe dată. Listnițki se așeză pe taburetul unde stătuse Merkulov cu un sfert de ceas înainte și scrise lăbărțat pe spatele desenului, rupînd acul grafitului ascuțit :

„Excelență,

Bănuielile pe care vi le-am adus la cunoștință anterior s-au confirmat pe deplin astăzi. Horunji Bunciuk, în convorbirea avută cu ofițerii din regimentul nostru (au asistat, în afară de mine, esaulul Kalmikov și sotnicul Ciubov de la sotnia a 5-a și podesaulul Merkulov de la a 3-a), urmărind scopuri care, mărturisesc, nu-mi sînt cu totul limpezi, a explicat misiunile pe care le îndeplinește conform convingerilor sale politice și, probabil, din însărcinarea conducerii de partid. Avea la el hîrtii subversive. Astfel, de pildă, el a dat citire unor fragmente din organul său de partid

„Kommunist" [1]*, ce se tipărește la Geneva. Fără îndoială, horunji Bunciuk duce o activitate subversivă în regimentul nostru (există presupuneri că tocmai de aceea a intrat voluntar în regiment), mitraliorii au fost obiectul direct al propagandei sale. Ei sînt descompuși. Influența lui dăunătoare se resimte în starea morală a regimentului : au fost cazuri cînd oamenii au refuzat să îndeplinească misiuni de luptă, lucruri despre care am raportat la timp către S. Sp. a St. M. al D.* [2] *etc.*

Zilele acestea, horunji Bunciuk s-a întors din concediu (a stat la Petrograd), aprovizionat din belșug cu literatură de subminare ; acum el va încerca să-și desfășoare activitatea cu mai multă intensitate.

Rezumînd toate cele expuse mai sus, ajung la următoarele concluzii : a) vinovăția lui Bunciuk este stabilită (domnii ofițeri care au asistat la convorbirea cu el pot confirma sub prestare de jurămînt cele relatate de mine) ; b) este necesar să fie arestat urgent, în scopul întreruperii activității sale revoluționare, și să fie tradus în fața Curții marțiale ; c) secția de mitraliere să fie supusă unei trieri urgente, cei mai periculoși urmînd a fi îndepărtați, iar ceilalți să fie trimiși în spatele frontului sau împrăștiați prin alte regimente.

Vă rog să nu-mi uitați rîvna sinceră de a servi în folosul patriei și al Monarhului. Înaintez o copie după această scrisoare la S. Sp. a C.A.

20 octombrie 1916
Sectorul nr. 7

Esaul

EVG. LISTNIȚKI"

Dimineața, Listnițki trimise raportul cu un curier la comandamentul diviziei. După ce-și luă dejunul, ieși din bordei.

---

[1] Revistă fondată de Lenin, editată la Geneva de către redacția ziarului „Soțial-demokrat" în anul 1915. În numărul 1/2 al revistei a apărut articolul „Falimentul Internaționalei a II-a" (semnat N. Lenin), din care sînt extrase citatele lui Bunciuk.

[2] Secția specială a statului-major al diviziei (n. ed. ruse).

În dosul coamei lunecoase a parapetului, deasupra mlaștinii, se legăna ceața ; scamele ei rămîneau parcă agățate în ghimpii rețelelor de sîrmă. Noroiul lichid se așternea de două degete pe fundul tranșeelor. Șuvițele lutoase de apă se strecurau din crenele. Cazacii, în mantale ude, înnămoliți, fierbeau ceai în gamele pe scuturi de oțel și fumau, stînd pe vine, cu armele rezemate de taluz.

— De cîte ori vi s-a spus să nu faceți foc pe scuturi ! Ce, nu înțelegeți, ticăloșilor ?... strigă mînios Listnițki, cînd ajunse la primul grup de cazaci așezați în jurul micului foc fumegînd.

Doi inși se ridicară în silă ; ceilalți stăteau mai departe chinciți, strîngînd poalele mantalelor și fumînd. Un cazac cu fața smeadă și bărbos, cu cercel de argint atîrnat de lobul zbîrcit al urechii, răspunse, vîrînd sub gamelă un mănunchi de vreascuri mărunte :

— Cu dragă inimă ne-am lipsi de scut, blagorodnicia voastră, da' cum altminterea să faci foc ?... Uite ce apăraie ! Poate-i de o palmă.

— Scoate imediat scutul !

— Va să zică noi să stăm flămînzi ? Așa-a... zise un cazac cu mutra lătăreață și ciupită de vărsat, încruntîndu-se și privind într-o parte.

— Mai îndrăznești să vorbești ? Scoate scutul ! ordonă Listnițki, zvîrlind cu vîrful cizmei vreascurile care ardeau sub gamelă.

Cazacul bărbos, cu cercel, vărsă apa caldă din gamelă și șopti, zîmbind încurcat și înciudat :

— Iacă, ne-am și băut ceișorul, băieți !...

Cazacii urmăriră în tăcere pe esaulul care se îndepărta de-a lungul tranșeii. În privirea umedă a celui bărbos, tremurau scînteieri tăioase.

— Ne-a blefturit de pomană, cîinele !

— E-e-eh ! oftă prelung altul, aruncînd cureaua armei pe umăr.

În sectorul plutonului patru, Merkulov îl ajunse din urmă pe Listnițki. Venea gîfîind în haina nouă de piele, care scîrțîia. După ce-l chemă la o parte pe Listnițki, îi șopti grăbit, duhnind înțepător a mahorcă :

— Ai auzit noutatea ? Cică Bunciuk a dezertat astănoapte !

— Bunciuk ? Cu-um ? Ce spui ?

— A dezertat... Pricepi ? Ignatici, comandantul secției de mitraliere — știi, stă în același bordei cu Bunciuk — Ignatici zice că dînsul nu s-a mai întors de la noi. Va să zică, după ce a ieșit de aici, a și spălat putina. Iată cum...

Listnițki își șterse îndelung ochelarii și își îngustă pleoapele.

— S-ar zice că ești emoționat ? îl privi iscoditor Merkulov.

— Eu ? Ce te-a apucat ? De ce să fiu emoționat ? M-ai uluit pur și simplu cu vestea ta.

2

A doua zi dimineața, vagmistrul intră codindu-se în bordeiul lui Listnițki și, după o pauză, raportă :

— Blagorodnicia voastră, azi-dimineață, cazacii au găsit în tranșee hîrțoagele astea... Cam urîtă treabă ! Așa că am venit să vă raportez. Să nu ne găsim beleaua cumva !

— Ce fel de hîrțoage ? întrebă Listnițki, ridicîndu-se de pe pat.

Vagmistrul îi înmînă cîteva petice de hîrtie, strînse în pumn. Cuvintele multiplicate la mașina de scris se înghesuiau pe sferturi de coală de hîrtie ieftină. Listnițki citi pe nerăsuflate :

Proletari din toate țările, uniți-vă !

TOVARĂȘI SOLDAȚI!

De doi ani durează războiul blestemat. De doi ani vă chinuiți în trașee, apărînd interese care vă sînt străine. De doi ani se varsă sîngele muncitorilor și al țăranilor tuturor națiunilor. Sute de mii de morți și de schilozi, sute de mii de orfani și văduve, iată rezultatele acestui măcel. Pentru ce luptați ? Ale cui interese apărați ? Guvernul țarist a vîrît în foc milioane de soldați pentru a acapara pămînturi noi și a asupri populația acestor pămînturi, așa cum asuprește Polonia subjugată și alte naționalități ! Industriașii din lumea întreagă nu pot împărți piețele în care ei și-ar

putea desface producția fabricilor și uzinelor ; nu-și pot împărți profiturile ; împărțirea se face prin forța armelor, și voi, oameni neștiutori, mergeți la moarte în lupta pentru interesele lor, omorîți truditori care sînt la fel cu voi.

Destulă vărsare de sînge frățesc ! Dezmeticiți-vă, oameni ai muncii ! Dușmanul vostru nu este soldatul austriac sau german, înșelat la fel ca voi, ci propriul vostru țar, propriul vostru industriaș și moșier. Întoarceți armele împotriva lor ! Fraternizați cu soldații germani și austrieci ! Întindeți-vă unii altora mîinile peste rețelele de sîrmă cu ajutorul cărora v-au despărțit ca pe niște fiare. Sînteți frați de muncă, urmele însîngerate de bătături crăpate de muncă n-au dispărut încă de pe mîinile voastre, n-aveți nimic de împărțit. Jos autocrația ! Jos războiul imperialist ! Trăiască unitatea de nezdruncinat a oamenilor muncii din lumea întreagă !

Listnițki citi ultimele rînduri, înăbușindu-se de emoție. „Iată ! Începe !", gîndi el, cuprins de ură și apăsat de greutatea presimțirilor care-l năpădiseră. După ce sună de zor, căpătînd legătura telefonică cu comandantul regimentului, îi raportă cele întîmplate.

— Ce dispoziții ne dați, excelență ? întrebă în cele din urmă.

Cuvintele comandantului căzură apăsat în mijlocul bîzîitului ca de țînțar și în zbirniielile îndepărtate ale telefonului :

— Să faci imediat percheziție : dumneata, împreună cu vagmistrul și comandanții de plutoane. Peste tot, inclusiv la ofițeri. Voi întreba astăzi statul-major al diviziei cînd au de gînd să schimbe regimentul. O să-i grăbesc. Dacă veți descoperi ceva cu prilejul perchezitiei, raportați imediat...

— Cred că asta e isprava mitraliorilor.

— Da ? Voi ordona imediat lui Ignatici să-și percheziționeze cazacii. Toate cele bune !...

După ce adună în bordeiul său pe comandanții de plutoane, Listnițki le făcu cunoscut ordinul comandantului de regiment.

— Ce porcărie ! se indignă Merkulov. Cum ? Ne vom percheziționa unii pe alții ?

— Pe dumneata cel dintii, Listnițki ! strigă Razdorțev, un sotnic tînăr, fără mustăți.

— Să tragem la sorți !

— În ordine alfabetică...

— Domnilor, lăsați glumele ! întrerupse aspru Listnițki. Bătrînul bineînțeles a cam sărit peste cal : ofițerii din regimentul nostru sînt ca soția lui Cezar [1] ! A fost un singur dușman — horunji Bunciuk — dar și acesta a dezertat. În schimb, cazacii trebuie cercetați. Chemați-l pe vagmistru.

Veni vagmistrul, un cazac în vîrstă, decorat cu trei cruci „Sfîntul Gheorghe". Tușind, îi cercetă cu privirea pe ofițeri.

— Cine dă de bănuit în sotnia ta ? îl întrebă Listnițki. Cine crezi că ar fi putut răspîndi aceste manifeste ?

— N-avem dintr-ăștia, blagorodnicia voastră ! răspunse cu convingere vagmistrul.

— Totuși manifestul a fost găsit în sectorul sotniei noastre. Ce străini au fost în tranșee ?...

— N-a fost nici un străin, din nici o altă sotnie.

— Hai să mergem, să-i luăm pe toți la rînd ! rosti Merkulov, făcînd un gest cu mîna și îndreptîndu-se spre ieșire.

Percheziția începu. Pe fețele cazacilor străbăteau felurite simțăminte : unii se încruntau, nedumeriți ; alții se uitau speriați la ofițerii care cotrobăiau în puținele lor lucruri căzăcești ; ceilalți rîdeau pe ascuns. Un brav uriadnic, cercetaș, întrebă :

— Dar spuneți, ce căutați ? De s-a furat ceva poate că știe careva, poate să fi văzut pe undeva ?

Percheziția nu dădu nici un rezultat. La un singur cazac din plutonul întîi, se găsi în buzunarul mantalei un exemplar mototolit al manifestului.

— L-ai citit ? întrebă Merkulov, aruncînd jos, cu o groază comică, foaia boțită.

— L-am ridicat și eu de pe jos pentru răsucit țigări, zîmbi cazacul, fără să-și ridice ochii.

[1] Listnițki face aluzie la faimoasele cuvinte rostite de Cezar atunci cînd și-a repudiat soția, de care se îndrăgostise un patrician : „Soția Cezarului trebuie să fie mai presus de orice bănuială !"

— De ce zîmbeşti ? strigă minios Listniţki, roşindu-se şi apropiindu-se de cazac ; genele-i aurii şi scurte tremurau nervos sub ochelari.

Chipul cazacului deveni deodată serios, zîmbetul se mistui ca măturat de vînt.

— Se poate, blagorodnicia voastră ! Păi, eu aproape nu ştiu carte. Cu mare greu desluşesc slovele. Ş-am ridicat foaia fiindcă nu-i hîrtie pentru fumat ; tutun e, dară foiţă nu-i. D-aia am cules hîrtia de pe jos...

Cazacul vorbea cu o voce aţîţată, tare, în care răzbeau învăluiri de ciudă.

Listniţki se îndepărtă, scuipînd. Ofiţerii îl urmară.

A doua zi, regimentul fu scos de pe poziţie şi retras la vreo zece verste în spatele frontului. Doi oameni de la sotnia de mitraliere fură arestaţi şi înaintaţi Curţii marţiale, o parte din cei rămaşi fură trimişi la regimente de rezervă, iar restul fură împrăştiaţi prin regimentele Diviziei 2 de cazaci. În cele cîteva zile de repaus, regimentul intră într-o oarecare ordine. Cazacii se spălară, curăţiră hainele de jeg, se bărbieriră cu îngrijire, nu aşa cum o făceau în tranşee, unde scăpau adeseori de părul crescut pe obraji folosind un procedeu simplu, însă dureros : aprindeau părul cu un chibrit, iar cînd focul, pîrjolind barba, se apropia de piele, îşi ştergeau obrazul cu un prosop ud, pregătit mai dinainte. Acest procedeu se numea „porcesc".

— Cum să te bărbieresc, porceşte sau altminterea ; îşi întreba muşteriul bărbierul plutonului.

Regimentul se odihnea acum. Cazacii arătau mai ferchezuiţi şi mai voioşi, dar Listniţki, ca şi toţi ofiţerii, ştia că această voie bună nu durează mai mult decît o zi frumoasă în noiembrie ; azi este, mîine nu-i. Era de ajuns ca cineva să scape o vorbă despre plecarea pe poziţie, pentru ca expresia feţelor să se schimbe îndată, şi nemulţumirea, duşmănia mohorîtă, se lăţea sub pleoapele lăsate în jos. Se simţea o oboseală de moarte, o istovire, şi tocmai această osteneală dădea naştere unei cumplite nestatornicii morale. Listniţki cunoştea prea bine cît de sălbatic devine omul atunci cînd, aflîndu-se în această stare, se năpusteşte către vreo ţintă.

În 1915, văzuse o companie de soldați cum pornise de cinci ori la atac sub ochii săi, suferind pierderi nemaipomenite și supunîndu-se la repetatele ordine: „Se reia atacul !", pînă cînd rămășițele companiei se ridicară cu de la sine vrere din sector și porniră spre spatele frontului. Listnițki și sotnia lui primi ordin să-i oprească și cînd, desfășurîndu-și sotnia în trăgători, încercase să le taie retragerea, ei începură să tragă asupra cazacilor. Din toată compania nu rămăseseră decît cel mult șaizeci de oameni, și Listnițki văzuse atunci cu cîtă vitejie disperată, nebunească acești oameni se apărau de cazaci, se prăbușeau sub loviturile de sabie, mureau și, totuși, se avîntau la moarte, la nimicire, o dată ce le era totuna de unde le venea moartea.

Întîmplarea aceasta îi stăruia în amintire ca un avertisment groaznic, și Listnițki se uita iscoditor, cu tulburare și simțăminte necunoscute pînă atunci la chipurile cazacilor, în timp ce gîndea: „Oare și aceștia vor fugi la fel într-o bună zi? Vor porni și nimic, în afară de moarte, nu va fi în stare să-i mai oprească?" Întîlnind privirile lor înciudate, ostenite, trăgea fără ocolișuri concluzia: „Da, așa vor proceda și aceștia !"

Cazacii se schimbaseră într-adevăr cu desăvîrșire, față de anii trecuți. Pînă și cîntecele lor erau altele, noi, născute din război și pătrunse de o mohorîtă tristețe. Seara, trecînd prin fața încăpătoarei magazii de fabrică în care fusese cantonată sotnia, Listnițki auzea cele mai adeseori unul și același cîntec, plin de dor, nespus de trist. Era totdeauna cîntat pe trei-patru voci; tenorul conducător, de o puritate și de o putere rară, tremura, înălțîndu-se deasupra bașilor profunzi:

O tu, iubit meleag, pămînt drag strămoșesc,
Nu te-oi vedea de-acum scăldat în zori,
Cînd prin grădini tăcut, tot ascultam vrăjit
Cum cîntă-n tril duios privighetori.
Iar tu iubită, scumpă mamă,
Nu te-adînci în jale-amară.
Că doară cei ce pleacă la războaie
Nu-s toți sortiți, ca-n foc să piară.

Listnițki trăgea cu urechea, oprindu-se, și simțea că tristețea sinceră a cîntecului îl pătrundea și pe el. O strună

încordată se întindea parcă în inima ce-și grăbea bătăile; timbrul catifelat al tenorului trăgea de această strună, o făcea să vibreze dureros. Listnițki rămînea pe undeva prin preajma magaziei, privea în ceața înserării de toamnă și simțea cum ochii i se scaldă în lacrimi, cum ceva îi înțeapă pleoapele, dureros și dulce.

Pe-ntinse cîmpii călăresc tot mereu.
O jale adîncă mă prinde deodat',
Și sufletu-n mine, vai, parcă presimte
Că nu m-oi întoarce acasă vreodat' !

Bașii încă nu isprăveau bine vorbele din urmă, că tenorul se și înălța deasupra lor, și sunetele, tremurînd asemenea aripilor unei dropii cu pieptul alb, grăbindu-se în zbor, chemau altele după ele, depănînd firul povestirii :

Un glonț de plumb c-un șuierat prelung
Sălbatic, pieptul mi-a străpuns.
Căzui pe cal, iar sîngele șuvoi
În coama-i neagră s-a tot scurs...

Cît stătură la odihnă, Listnițki auzi numai o dată, o singură dată, vorbele înălțătoare, înviorătoare ale unui străvechi cîntec căzăcesc. Făcîndu-și plimbarea obișnuită de seară, trecea pe lîngă magazie. Voci și rîsete de oameni, pe jumătate beți, îi ajunseră la ureche. Listnițki ghici că magazionerul, care fusese la tîrgul Nezviska după alimente, adusese de acolo și niște basamac să-i cinstească pe cazaci. Cazacii se împrăștiaseră cu rachiul de secară și acum se ciondăneau pentru ceva, în hohote de rîs. Întorcîndu-se de la plimbare, Listnițki auzi încă de departe involburările puternice ale cîntecului, însoțit de fluierul sălbatic și ascuțit, dar îmbinîndu-se minunat cu versul :

În război cin' n-a luptat,
Frica nu l-a încercat.
Uzi la piele, noapte, zi,
Nu putem nici adormi.

„Fi-iu-iu-iu ! Fi-u-u-u ! Fiu-u-u !", curgea fluieratul într-un șuvoi lung, vibrant, se rotea în spirală, și cel puțin treizeci de glasuri tunau de îndată, acoperindu-l :

Pe cîmp — groază îi și jale
În orice zi și-n orice ceas.

Un hoțoman din cei mai tineri, fără îndoială, zdupăia de foc pe scîndurile podelei, fluierînd scurt de te năucea. Izbiturile de călciie răsunau icnit, acoperite de cîntec:

Marea spumegă vuind,
Flăcări vasele cuprind,
Noi le stingem,
Turcii-nvingem,
Fiți slăviți, viteji cazaci!

Listnițki pășea, zîmbind fără să-și dea seama, străduindu-se să calce în ritmul vocilor. „Poate că în unitățile de infanterie acest dor de casă nu se resimte cu atîta putere", gîndea el, dar judecata îi răspundea cu întîmpinări reci: „Adică ce, la infanterie sînt oare alți oameni? Fără îndoială că ei, cazacii, reacționează mai dureros la asemenea silnică zacere în tranșee, fiindcă sînt obișnuiți cu veșnica mișcare, după felul slujbei lor. Căci, iată, vreme de doi ani sînt nevoiți să rămînă locului, sau abia să se urnească și să se întoarcă îndărăt, în infructuoase încercări de ofensivă. Armata este mai slabă ca niciodată. E necesară o mînă forte, un succes mare, o ofensivă impetuoasă — toate acestea i-ar înviora. Dar istoria cunoaște destule cazuri cînd, în epoca unor războaie de lungă durată, cele mai inflexibile și disciplinate trupe se descompun sufletește. Pînă și Suvorov a făcut această experiență pe propria-i piele... Cazacii însă vor rezista. Chiar dacă va fi să părăsească frontul, vor fi cei din urmă. Orice s-ar spune, ei sînt o mică națiune, ocupînd o poziție aparte, războinică prin tradițiile ei, nu o adunătură de prin fabrici sau de mitocani de la țară."

O voce dogită din magazie începu „Kalinușka", parcă pentru a-l încredința că adevărul e dimpotrivă. Alte voci o susținură, și Listnițki, plecînd, fu urmărit de aceeași tristețe revărsată în cîntec:

Ofițerul se roagă lui dumnezeu.
Cazacul acasă se cere mereu:
— „Tinere-ofițer, mă lasă,
Că eu vreau să plec acasă,
Că eu vreau să plec acasă,
La ai mei, să plec acasă.

La tata, maica ce m-adastă
La tata, maica ce m-adastă
Şi la tînăra-mi nevastă".

•

Trei zile după fuga sa, Bunciuk intră pe înserate într-un tîrg aşezat în zona din apropierea frontului. În case, luminile erau aprinse. Un pui de geruleţ acoperise băltoacele cu o pojghiţă subţire de gheaţă, şi paşii rarilor trecători se auzeau din depărtare. Bunciuk mergea trăgînd cu urechea, ocolind străzile luminate, strecurîndu-se prin ulicioare pustii. La intrarea în tîrg, fusese cît pe ce să dea peste o patrulă, şi acum călca cu paşi de lup, lipindu-se de garduri şi fără a-şi scoate mîna dreaptă din buzunarul mantalei lui, mînjită de murdărie : petrecuse toată ziua într-o şură, îngropat în pleavă.

În tîrg se afla baza unui corp de armată şi staţionau oarecare trupe. În orice clipă, îl ameninţa primejdia unei întîlniri cu vreo patrulă, şi de aceea degetele lui păroase încălzeau mereu mînerul crestat al revolverului din buzunarul mantalei.

Ajuns la marginea cealaltă a tîrgului, Bunciuk rătăci îndelung pe o ulicioară pustie, aruncînd priviri printre porţi şi cercetînd iscoditor faţa fiecărei cocioabe. După vreo douăzeci de minute, se apropie de o căsuţă sărăcăcioasă din colţ, îşi aruncă ochii printr-o crăpătură de la obloane şi, zîmbind, intră cu hotărîre pe portiţă. Bătu ; o femeie în vîrstă, îmbrobodită cu un şal, îi deschise.

— Boris Ivanovici nu stă cumva la dumneata în gazdă ? întrebă Bunciuk.

— Da. Poftim de intră...

Bunciuk se strecură pieziş pe lîngă ea, ca să încapă pe uşa îngustă. Auzi zăngănitul rece al zăvorului în spatele său. Într-o cămăruţă scundă, luminată de o lămpioară puţintică, un om în vîrstă, îmbrăcat milităreşte, şedea la o masă. Îngustîndu-şi ochii, îl cercetă încordat, apoi se ridică şi întinse amîndouă mîinile spre Bunciuk, cu o stăpînită bucurie.

— De unde ?

— De pe front.

— Şi ?...

— Precum vezi ! zîmbi Bunciuk şi, atingînd cu vîrful degetului centironul omului în uniformă, îl întrebă încetişor : Ai vreo cameră ?

— Da, da. Hai, treci încoace...

Îi făcu loc lui Bunciuk într-o odăiţă şi mai mică ; fără să aprindă lumina, îl aşeză pe un scaun, apoi, închizînd uşa camerei vecine, trase perdeaua de la fereastră şi întrebă :

— Ai plecat cu totul ?

— Cu totul.

— Pe-acolo ce mai este ?

— Totu-i gata.

— Băieţi de încredere ?

— O, da.

— Ar fi bine mai întîi să te dezbraci şi apoi să stăm de vorbă. Dă-mi mantaua. Îţi aduc îndată apa pentru spălat.

În vreme ce Bunciuk se spăla într-un lighean coclit, de aramă, omul în uniformă, mîngîindu-şi părul tuns scurt, vorbea cu o voce obosită şi înecată :

— Deocamdată, ei sînt încă incomparabil mai puternici decît noi. Datoria noastră este să creştem, să ne lărgim influenţa, să muncim fără odihnă la explicarea adevăratelor cauze ale războiului. Şi creştem — poţi fi sigur de aceasta ! Iar cei ce pleacă de la dînşii vin în chip inevitabil la noi. Un om adult este fără îndoială mai puternic decît un băiat ; dar cînd acest adult îmbătrîneşte şi ajunge hodorog, acelaşi băiat va fi în stare să-l doboare. În cazul de faţă, vedem nu numai debilitatea senilă, ci şi paralizia progresivă a întregului organism.

Bunciuk isprăvise cu spălatul şi, frecîndu-şi faţa cu un ştergar aspru de pînză, rosti :

— Înainte de plecare, mi-am expus părerile în faţa ofiţeraşilor ! Ştii ce caraghioslîc a ieşit ? Fără îndoială, în urma plecării mele, îi vor scutura de mitraliori ; poate, vreunul din flăcăi va merge şi la judecată , dar ce vorbă poate fi dacă nu există dovezi ?... Sper că vor fi împrăştiaţi prin diferite unităţi — apă la moara noastră ! Ei au să facă pămîntul şi mai roditor... Ah, ce mai băieţi am lăsat acolo ! Oameni de cremene !

— Am primit un bilețel de la Stepan. Roagă să i se trimită un flăcău priceput în ale milităriei. Ai să te duci la el, dar cum să facem cu actele ? Vom izbuti oare ?

— Ce-ar fi de lucrat la dînsul ? întrebă Bunciuk și se ridică în vîrful picioarelor, atîrnînd ștergarul în cui.

— Instruirea băieților... Și tu, precum văd, nu vrei deloc să mai crești ? zîmbi gazda.

— La ce bun ? glumi Bunciuk, schițînd un gest negativ cu mîna. Mai ales în situația mea de acum. Trebuie să fiu cît mazărea în păstaie, ca să nu mă bage nimeni în seamă.

Stătură de vorbă pînă ce-au mijit zorile cenușii. Iar după o zi, Bunciuk, travestit și schimbat într-un chip de nerecunoscut, cu acte pe numele soldatului Nikolai Uhvatov din Regimentul 441 Orșa, reformat definitiv în urma unei răni la piept, ieși din tîrg, îndreptîndu-se spre gară.

3

În sectoarele Vladimir-Volinski și Kovel, unde acționa Armata specială (armata era a 13-a la număr, dar fusese denumită „specială" deoarece 13 este un număr nenorocos, iar de superstiții sufereau pînă și marii generali), în ultimele două zile ale lui septembrie începură pregătirile pentru ofensivă. Comandamentul alese o bază de plecare prielnică pentru desfășurarea ofensivei, în apropiere de satul Sviniuhi ; se dezlănțui pregătirea de artilerie.

Neobișnuit de mare era numărul gurilor de foc aduse la locul hotărît. Timp de nouă zile, sute de mii de proiectile de toate calibrele măcinară spațiul ocupat de cele două linii de tranșee germane. Chiar în prima zi, îndată după începerea năprasnicului foc de artilerie, nemții părăsiră prima linie, lăsînd doar observatori. Peste cîteva zile evacuară și linia a doua, mutîndu-se într-a treia.

În a zecea zi, unitățile de vînători ale Corpului de armată „Turkestan" porniră la ofensivă. Înaintau în valuri, după tactica franceză. Tranșeele rusești aruncară afară șaisprezece asemenea valuri. Legănîndu-se, rărindu-se, spumegînd lîngă nodurile hidoase de sîrmă ghim-

pată mototolită, talazurile cenușii ale mării omenești năvăleau fără istov. Iar dinspre partea germană, de dincolo de buturugile de arini vineți și zguriți de foc, de peste crestele cocoșate de nisipuri, văpaia asurzitoare a loviturilor de tun bubuia, zguduia, zgilțiia pămîntul și bîntuia într-un neîntrerupt muget.

Hu-u-u... Hu-u-u... Huc ! Hac ! Buuuum-m !

Din cînd în cînd, salva unei baterii singuratice sfîșia mai precis larma continuă, apoi tunetul neîntrerupt se rostogolea iarăși, înainta, cuprindea tot ținutul pe o distanță de multe verste în jur.

Huuuuu... Huuuuu... Huuuuu...

Trrrraaa-rrraaa-ta-ta-ta ! răpăiau bezmetic mitralierele germane.

Trombele negre ale exploziilor țișneau vijelios din pămîntul nisipos, brăzdat în lung și în lat pe distanță de o verstă, și valurile atacatorilor se spărgeau, clocoteau, se risipeau ca stropii în jurul pîlniilor de obuze și se tîrau, se tîrau mereu...

Răbufnirile negre ale exploziilor frămîntau țărîna din ce în ce mai des, țipătul pieziș, sfîșietor al șrapnelelor îi răzbea tot mai stăruitor pe atacatori, focul mitralierelor alipit de pămînt îi biciuia tot mai nemilos, îi sfîrteca fără să-i lase să ajungă la rețelele de sîrmă ghimpată. Și nu i-a lăsat. Din cele șaisprezece valuri, nu ajunseră decît cele trei din urmă, apoi se scurseră înapoi în șuvițe, în picături, parcă sparte de rețelele sfîrtecate, de unde se ridicau către cer parii arși și prinși de sîrma răsucită...

În ziua aceea, tranșeele rusești vărsară peste nouă mii de vieți omenești în pămîntul nisipos și trist din preajma satului Sviniuhi.

După două ceasuri, ofensiva fu reluată. Porniră trupele Diviziilor a 2-a și a 3-a, din Corpul de vînători „Turkestan". În stînga lor, au fost aduse prin îngustele șanțuri de comunicație, unități din Divizia 53 de infanterie și Brigada 307 de vînători siberieni ; la flancul drept al Corpului „Turkestan", înaintau batalioanele Diviziei a 3-a de grenadieri.

Comandantul Corpului 30 din Armata specială, generalul-locotenent Gavrilov, primise ordin de la statul-major al armatei să arunce două divizii în sectorul Svi-

niuhi. În cursul nopții, Regimentele 320 „Cembar", 319 „Bugulma" și 318 „Ciornii Iar" din Divizia 80 infanterie fură scoase de pe poziții și înlocuite cu pușcașii letoni și cu rezerviștii abia sosiți. Regimentele au pornit noaptea ; cu toate acestea, unul din ele fusese îndreptat în chip demonstrativ în direcția opusă și, abia după ce străbătu 12 verste de-a lungul frontului, primi ordin să se întoarcă. Regimentele mergeau în aceeași direcție, dar pe drumuri diferite. În stînga itinerarului Diviziei 80, mărșăluiau Regimentele 283 „Pavlograd" și 284 „Vengrov" din Divizia 71. Imediat în urma lor, venea Regimentul de cazaci de Ural și Regimentul 44 de cazaci pedeștri.

Înainte de plecare, Regimentul 318 „Ciornii Iar" staționase pe malul rîului Stohod, lîngă tîrgul Sokal, nu departe de conacul Rudka-Merinskoe. Dimineața, chiar după prima etapă, regimentul fu orînduit în pădure, în bordeie părăsite, și, timp de patru zile, învăță tactica ofensivă franceză ; în loc de batalioane în lanțuri de trăgători, mergeau pe jumătăți de companii ; grenadierii învățară cum să taie cu cea mai mare iuțeală rețelele de sîrmă ghimpată și făcură repetate exerciții de aruncare a grenadelor, după care regimentul porni din nou. Merseră timp de trei zile prin păduri, prin rariști, pe drumuri părăsite și brăzdate de urmele roților de tun. O ceață scămoasă și rară plutea legănată de vînt, agățîndu-se în crestele de pini, se scurgea deasupra rariștilor și, asemenea unui erete care a pus ochii pe un hoit, se rotea între arini, deasupra lintiței cenușii a smîrcurilor ce dospeau miasme. O piclă ploioasă pogora din cer. Oamenii mergeau uzi leoarcă, posomorîți. După trei zile, se opriră în apropiere de sectorul ofensivei, în satele Bolșoi-Porek și Malii-Porek. Stătură douăzeci și patru de ore în repaus, pregătindu-se pentru calea morții.

În vremea aceasta, alături de statul-major al Diviziei 80, mergea și o sotnie specială de cazaci în marș spre zona luptelor apropiate. În sotnie fuseseră vărsați cazacii din seria a treia de mobilizare, de loc din satul Tatarski. Plutonul doi era alcătuit în întregime din ei ; acolo se aflau cei doi frați ai ciungului Alexei Șamil — Martin și Prohor, fostul mecanic de la moara cu aburi a lui Mohov — Ivan Alexeevici, știrbul Afonka Ozerov, fostul ataman

al satului, Manițkov, șchiopul și moțatul vecin al lui Șamil — Evlanti Kalinin, lunganul Borșciov, greoiul Zahar Koroliov, cu gîtu-i scurt de urs, veselul ghiduș al întregii sotnii, Gavrila Lihovidov, cazac cu o mutră neobișnuit de fioroasă, dar vestit prin faptul că îndura mereu și fără murmur bătăi din partea bătrînei lui mame, în vîrstă de 70 de ani, și a nevestei sale, muiere nu tocmai arătoasă, dar rea de muscă. Și mulți alții se mai aflau în plutonul doi și în celelalte plutoane ale sotniei. O parte din cazaci erau curieri la comandamentul diviziei ; dar la 2 octombrie fură înlocuiți cu ulani, și sotnia, din ordinul comandantului diviziei, generalul Kitcenko, fu trimisă pe poziție.

La 3 octombrie, dis-de-dimineață, sotnia intră în satul Malii Porek, chiar în clipa cînd îl părăsea batalionul întîi al Regimentului 318 „Ciornîi Iar". Soldații, ieșind în fugă din cocioabele pustii și pe jumătate surpate, se adunau în front pe ulița satului. În fața plutonului din capul coloanei, se foia un tînăr sublocotenent cu chipul smead. Desfăcea pachețelul de ciocolată, scoțîndu-l din porthartă (buzele lui umede, de un roz-aprins, erau mînjite de ciocolată), umbla de-a lungul coloanei, iar mantaua-i lungă și ponosită, cu noroiul uscat la poale, i se clătina între picioare, ca o coadă de oaie. Cazacii mergeau pe partea stîngă a uliței. Într-unul din rîndurile plutonului doi pășea mecanicul Ivan Alexeevici ; era primul din flancul drept. Privea cu grijă numai unde călca, căutînd să sară peste gropile băltoacelor. Auzindu-se strigat pe nume din rîndurile infanteriștilor, întoarse capul, alunecîndu-și ochii peste șirurile lor.

— Ivan Alexeevici ! Dragul meu prieten !

Rupîndu-se din pluton, un soldat măruntel alergă spre el în trap de rață. Încerca din fugă să împingă arma la spate, dar cureaua aluneca și patul puștii ciocănea surd în gamelă.

— Nu mă recunoști ? M-ai uitat ?

Ivan Alexeevici cu greutate îl recunoscu pe Valet în acest soldățel cu fața acoperită pînă la pomeți de funinginea părului țepos.

— De unde-mi vii, leatule ?

— Uite... Cu serviciul...

— Din ce regiment ești !

— Trei sute optsprezece, „Ciornîi Iar". Nu mă așteptam... nu m-aș fi așteptat să mă întîlnesc cu ai noștri, aici...

Fără să sloboadă din palma lui bătătorită mîna mică și murdară a lui Valet, Ivan Alexeevici zîmbea bucuros și mișcat. Valet, ținîndu-se grăbit după pașii mari ai celuilalt, tropăia în fugă, uitîndu-se de jos în sus în ochii lui Ivan Alexeevici. Iar privirea ochilor săi mici și apropiați, o privire de obicei răutăcioasă, era acum nespus de blîndă și umedă.

— Precum vezi, mergem la ofensivă...

— Și noi, tot acolo.

— Și altminterea, cum o mai duci, Ivan Alexeevici ?

— Eh, ce să mai vorbim !

— Și eu, la fel ! Din nouă sute paișpe încoace, nu mai ies din tranșee. N-am avut nici casă, nici familie, și uite că pentru cineva tot a trebuit să plătim oalele... Iapa după ale ei, iar mînzul, din prostie...

— Ți-l amintești pe Stockman ? Bomboană de om, Osip Davîdovici al nostru ! Dînsul ni le-ar lămuri pe toate. Ce om, ai ? Ce om era, ah !

— Da, el ne-ar lămuri toate ! strigă însuflețit Valet, agitîndu-și pumnișorul și strîmbîndu-și botișorul de arici într-un zîmbet. Nu-i chip să-l uit. Îl prețuiesc înaintea tatii ! Cu tata n-am avut a face cine știe ce în viață. Nu prea îi datoresc multe... Și-acum, nu se aude nimic despre el ? Nu știi nimica ?

— Îi pe undeva, prin Siberia, oftă Ivan Alexeevici. Își face sorocul.

— Ce spui ? făcu Valet, mergînd cu pași mărunți, săltăreți, de pițigoi, alături de tovarășul înalt și ciulind scoica ascuțită a urechii.

— Stă la închisoare, dacă nu cumva îi și mort acum.

Valet mai merse un timp alături, tăcut, uitîndu-se cînd îndărăt, acolo unde se aduna compania, cînd la bărbia energică a lui Ivan Alexeevici, la gropița adîncă și rotundă care se săpa exact la mijloc, dedesubtul buzei de jos.

— Rămîi cu bine ! spuse el, eliberîndu-și mîna din degetele osoase și reci ale lui Ivan Alexeevici. Se prea poate să nu ne mai vedem...

Ivan Alexeevici scoase şapca cu mîna stîngă şi se aplecă, cuprinzînd umerii strîmţi ai lui Valet. Se sărutară zgomotos, despărţindu-se ca pentru totdeauna, iar Valet rămase în urmă. Deodată, îşi trase capul între umeri, încît numai scoicile brune-trandafirii şi ascuţite ale urechilor mai ieşeau deasupra gulerului sur al mantalei de soldat ; astfel, gheboşindu-se şi poticnindu-se, porni pe drumul bătătorit.

Ivan Alexeevici ieşi din rînd şi-i mai strigă, cu tremur în glas :

— Mă frăţioare, dragă prietene. Îndîrjit şi colţos mai erai ! Îţi aminteşti ? Tare erai, ca cremenea ! Hai ?

Valet îşi întoarse faţa îmbătrînită de lacrimi, strigă şi izbi de cîteva ori cu pumnul în pieptul său negricios, cu coastele care se vedeau prin mantaua descheiată şi prin cămaşa cu gulerul rupt.

— Fost-ai, lele... Eram tare, dară acum m-au strivit ! M-au dat gata !

Mai răcni ceva, sotnia coti pe o altă uliţă, şi Ivan Alexeevici îl pierdu din ochi.

— Ăsta-i Valet ? îl întrebă Prohor Şamil, care păşea în urma lui.

— E un om ! răspunse surd Ivan Alexeevici cu buzele tremurînd, mîngîindu-şi nevestica — puşca de pe umăr.

La ieşirea din sat, în calea sotniei începură să se ivească răniţii — mai întîi cîte unul, apoi în grupuri de cîţiva, pe urmă din ce în ce mai numeroşi. Cîteva căruţe, încărcate peste măsură cu soldaţi grav răniţi, abia se tîrau... Mîrţoagele din hamuri erau îngrozitor de jigărite. Spinările lor ascuţite şi jupuite de piele, sub nenumăratele lovituri de bici, îşi arătau oasele trandafirii cu mici pete roşii şi cu firişoare de păr prinse pe alocuri în cheaguri de sînge. Caii se opinteau sub poverile grele, sforăind şi icnind într-atîta, încît boturile lor înspumate aproape că atingeau noroiul. Uneori o iapă se oprea, umflîndu-şi răpusă coastele slabe, cu gratiile ciolanelor ieşite afară, clătinîndu-şi capul care, din pricina slăbiciunii, părea uriaş. O plesnitură de bici o zorea să se urnească din loc şi, după ce se legăna în dreapta şi în stînga, se smucea şi o pornea înainte. Agăţîndu-se din toate laturile de draghinile căruţelor, răniţii se tîrau cu paşi împleticiţi.

— Din ce unitate?... întrebă comandantul sotniei, alegînd un om ceva mai prietenos la chip.

— Corpul de armată Turkestan, Divizia a 3-a.

— Ai fost rănit chiar azi?

Soldatul îi întoarse spatele fără să răspundă. Sotnia, abătîndu-se din şleau, mergea spre pădurea ce se zărea ca la o jumătate de verstă. În urmă, plescăiau în glod paşii greoi, de pedestrime, ai companiilor din Regimentul 318 „Ciornii Iar", care ieşiseră din sat. Departe, pe cerul mohorît şi spălăcit de ploi, atîrna un balon captiv german, ca o neclintită pată galbenă-cenuşie.

— Ia uitaţi-vă, măi cazaci! Ce drăcovenie spînzură într-acolo?

— Un cîrnăţoi...

— Se zgîieşte de sus, blestematul, să prindă cum se mişcă oştile.

— Da' ce, crezut-ai că de pomană s-a cocoţat el la o aşa înălţime?

— Phii, că sus mai e!

— Ba bine că nu... Nici cu obuzul nu-i chip să-l ajungi.

În pădure, compania întîi din Regimentul „Ciornii Iar" îi ajunse pe cazaci din urmă. Pînă în seară au stat lipiţi de pinii umezi; apa le pătrundea pe după gulere, un tremur le scutura spinările; n-aveau voie să facă foc, dar chiar să fi vrut, greu le-ar fi fost să-l aprindă sub ploaie; numai o dată cu înnoptarea, au fost duşi la adăpost. Şanţul nu era îndestul de adînc, abia să ascundă omul în picioare; pe fund călcau într-un strat de apă gros de-o palmă. Vîntul aducea un iz de mîl, de cetină putredă şi un miros dulceag de ploaie. Cazacii se chinciseră, strîngînd poalele mantalelor, fumînd şi depănînd firul cenuşiu şi şubred al cisluirilor. Plutonul doi, după ce-şi împărţise raţia de mahorcă primită înainte de a porni, se îmbulzea la o cotitură de şanţ, în jurul uriadnicului. Acesta, aşezat pe un sul de sîrmă uitat, istorisea fel de fel despre generalul Kopîlovski, în a cărui brigadă îşi făcuse serviciul în timp de pace şi care fusese omorît lunea trecută. Nu-şi isprăvi însă povestirea, căci comandantul de pluton strigă deodată: „La arme!" şi cazacii săriră în picioare, trăgînd cu lăcomie ultimele fumuri de ţigară şi arzîndu-şi degetele. Sotnia ieşi din adăposturi

și porni din nou prin pădurea întunecoasă de pini. Mergeau, făcîndu-și curaj cu glume. Cineva fluiera.

Pe o rariște mică, dădură peste un lung șir de cadavre. Zăceau unul lîngă altul, umăr lîngă umăr, în felurite atitudini, unele de-a dreptul necuviincioase și cu atît mai îngrozitoare. Pe lîngă morți umbla un soldat cu arma și cu masca de gaze atîrnată de centură. Pămîntul jilav de lîngă cadavre era puternic frămîntat, se vedeau nenumărate urme de picioare, făgașuri adînci lăsate în iarbă de roțile unei căruțe. Sotnia trecu la cîțiva pași prin față. Mirosul greu și dulceag de hoit se răspîndea, plutind în jur. Comandantul sotniei opri cazacii ; împreună cu comandanții de plutoane, se apropiară de soldat și prinseră a vorbi ceva cu dînsul. În acest răstimp, cazacii, stricînd rîndurile, se dădură mai aproape de cadavre, descoperindu-se și privind chipurile ucișilor, cu acel fior ascuns de groază și de curiozitate animalică, pe care orice om viu îl are în fața tainei celui mort. Toți morții erau ofițeri. Cazacii numărară patruzeci și șapte de trupuri. Cei mai mulți erau tineri după înfățișare, între 20 și 25 de ani, și numai întîiul din dreapta, cu epoleți de căpitan, părea om mai în vîrstă. Mustățile lui negre și dese atîrnau trist deasupra gurii larg deschise, tăinuind răsunetele mute ale celui din urmă strigăt ; sprîncenele late se încruntau într-o arcuire îndrăzneață, pe fața golită de sînge. Unii dintre morți erau în scurte de piele mînjite de noroi, ceilalți în mantale. Doi sau trei nu aveau șepci. Îndelung rămaseră cazacii privind chipul unui locotenent, frumos și după moarte. Zăcea pe spate, cu mîna stîngă strîns lipită de piept, iar cea dreaptă, aruncată într-o parte, înghețase pentru veșnicie pe mînerul revolverului. Cineva încercase pesemne să i-l scoată din mînă ; pe palma lată și galbenă se zăreau zgîrieturi albe, dar se vede că se încleștase prea tare pe oțel, nemaivoind să-l părăsească. Capul cu păr blond și creț, cu șapca dată la o parte, atingea pămîntul cu un obraz, mîngîindu-l parcă, iar buzele portocalii — pornite spre albăstreală — se strîmbau într-o dureroasă expresie de nedumerire. Vecinul din dreapta zăcea cu fața în jos ; mantaua cu gaica ruptă se cocoșa pe spatele lui, descoperind picioarele puternice, cu mușchii vîrtos încordați în pantalonii

kaki și în cizmele scurte de box, cu tocurile scilciate. N-avea șapcă, n-avea nici vîrful capului, retezat de o schijă; în cutia goală a craniului, înrămată în țurțurii umezi ai părului, se vedea apă trandafirie pe ploaie. Alături de el zăcea altul, vînjos și scund, fără față, cu o scurtă descheiată și cu cămașa ruptă; pe pieptul său dezgolit spînzura pieziș falca de jos, ceva mai jos de păr îi rămăsese o fîșie îngustă din frunte cu pielea arsă și răsucită în formă de suluri, iar între falcă și frunte erau numai oase sfărîmate, o piftie de un roșu-închis. Mai încolo, o grămadă de membre strînse de o mînă grăbită, zdrențe de manta, un picior sfîșiat și strivit, în locul capului, iar ceva mai departe, încă un mort, un băiețandru cu buzele pline și cu chipul oval de adolescent; o rafală de mitralieră îi ciuruise pieptul, mantaua îi era găurită în patru locuri, cu zdrențele pîrlite, ieșite din găuri.

— Ăsta... ăsta pe cine o fi chemat în ceasul morții? Pe maică-sa? întrebă Ivan Alexeevici, bîlbîindu-se și clănțănind din dinți, apoi, întorcîndu-se brusc, se îndepărtă bîjbîind într-un mers de orb.

Cazacii plecară în grabă, făcîndu-și semnul crucii, fără să se mai uite îndărăt. Iar după aceea, păstrară tăcere îndelungă, strecurîndu-se pe poteci înguste de pădure, zorind să iasă din mrejele priveliștii lăsate în urmă. Lîngă un șir lung de bordeie goale, părăsite, sotnia se opri. Ofițerii intrară împreună cu un curier sosit în galop de la statul-major al Regimentului „Ciornîi Iar" și abia atunci știrbul Afonka Ozerov vorbi în șoaptă, apucînd mîna lui Ivan Alexeevici:

— Flăcăiașul ăla... ăl de la margine... te pomenești că în viața lui n-a apucat să pupe o muiere... Și l-au măcelărit! Cum vine asta? Cum?

— Dar unde i-a doborît atîția? se amestecă în vorbă Zahar Koroliov.

— Au fost la atac. Așa spunea ostașul ăl de îi păzea pe morți, răspunse Borșciov, după o clipă de tăcere.

Cazacii stăteau în repaus. Întunericul se împînzea deasupra pădurii, dar vîntul mîna norii și, sfîșiindu-le perdeaua, dezgolea scînteierile vorii ale îndepărtatelor stele.

În bordeiul unde se adunaseră ofițerii sotniei, comandantul dădu drumul curierului, deschise plicul și,

după ce-i parcurse pe tăcute cuprinsul, la lumina unui muc de luminare, citi cu glas tare :

„În zorii zilei de 3 octombrie, germanii, întrebuințînd gaze asfixiante, au intoxicat trei batalioane din Regimentul 256 și au ocupat prima linie de tranșee. Vă ordon să înaintați pînă la a doua linie de tranșee și, după ce veți face legătura cu batalionul 1 din Regimentul 318 «Ciornii Iar», să ocupați un sector în linia a doua, ca să-l aruncați pe inamic din prima linie, chiar în cursul acestei nopți. Veți avea la flancul drept două companii din batalionul 2 și un batalion din Regimentul «Fanagoraia», din Divizia 3 de grenadieri.“

După ce dezbătură situația și fumară cîte o țigară, ofițerii ieșiră. Sotnia porni înainte.

Pe cînd cazacii se odihneau lîngă bordeie, batalionul 1 din Regimentul „Ciornii Iar“ le-o luă înainte și se apropie de podul de peste Stohod. Podul era păzit de un puternic pichet de mitraliere, trimis de unul din regimentele de grenadieri. Plutonierul-major de la pichet explică comandantului de batalion situația, și batalionul, trecînd podul, se despărți în două : două companii o luară spre dreapta, iar una, cea din urmă, coti spre stînga, rămînînd în rezervă, împreună cu comandantul batalionului. Companiile mergeau desfășurate în lanț de trăgători. Pădurea rară era plină de gropi. Soldații pășeau, încercînd cu băgare de seamă pămîntul cu picioarele ; din cînd în cînd, unul cădea, înjurînd de mamă cu voce scăzută. În compania de la extremitatea flancului drept, mergea Valet, al șaselea din margine. La comanda „pregătirea pentru atac !“, încărcă arma și păși întinzînd-o înainte, zgîriind tufișul și trunchiurile pinilor cu ascuțișul baionetei. Doi ofițeri trecură prin fața lui, de-a lungul lanțului de trăgători ; vorbeau cu jumătate de glas. Vocea de bariton, puternică și plină, a comandantului de companie se tînguia :

— Mi s-a redeschis rana cea veche... A dracului buturugă ! Înțelegi, Ivan Ivanovici, am nimerit în întuneric cu piciorul într-o buturugă și m-am lovit de cioată. Din

această pricină mi s-a deschis rana și nu mai pot merge. Va trebui să mă întorc...

Baritonul comandantului tăcu o clipă, apoi, îndepărtîndu-se, se auzi și mai înăbușit :

— Ia comanda primelor două plutoane. Bogdanov va lua celelalte două, iar eu... zău, nu pot, pe cuvîntul meu de onoare, nu pot ! Sînt nevoit să mă întorc !

Vocea lătrătoare de tenor a sublocotenentului Belikov îi răspunse răgușit :

— Ciudat ! De cîte ori mergem la luptă, vi se deschid rănile vechi !

— Domnule sublocotenent, te invit să taci ! ridică glasul comandantul.

— Nu face nimic, nu face nimic ! Puteți să vă întoarceți !

Trăgînd cu urechea la pașii lui și ai altora, Valet auzi un zgomot grăbit în spatele său ; înțelese că era comandantul care pleca îndărăt. Iar după o clipă, Belikov, trecînd cu majorul la flancul stîng al companiei, bombăni :

— Ce miros au, ticăloșii ! Ori de cîte ori se prevede o luptă serioasă, se îmbolnăvesc din senin, sau li se deschid rănile vechi. Și tu, abia ieșit din școală, poftim, ia comanda a două plutoane... Nemernicii ! Ce i-aș mai... în fața soldaților...

Vocile amuțiră brusc, și Valet nu mai auzi decît plescăitul umed al pașilor săi și un țiuit strident care-i stăruia în urechi.

— Mă, frăție !... șuieră în șoaptă unul din stînga.

— Ei ?

— Mergi ?

— Me-merg ! răspunse Valet, căzînd și alunecînd pe șezut într-o pîlnie de obuz umplută cu apă.

— Ce întuneric !... auzi glasul din stînga.

Merseră un minut, fără să se vadă unul pe celălalt și, pe neașteptate, aceeași voce sîsîitoare rosti, chiar lîngă urechea lui Valet :

— Hai să înaintăm cot la cot ! Are să ne fie mai puțin frică...

Tăcură din nou, tîrîndu-și cizmele umflate prin hleiul umed. Luna știrbă, pătată, țîșni deodată din ceața norului,

se cufundă ca un peşte, sclipind din solzii galbeni, strecurîndu-se timp de cîteva clipe printre valurile unduioase, apoi, răzbind în cerul curat, îşi revărsă lumina palidă, făcînd să scînteieze fosforescent cetinişul umed al pinilor, şi s-ar fi putut spune că în razele lunii cetina începuse să miroasă mai tare şi că pămîntul umed avea o răsuflare şi mai rece. Valet se uită la vecinul său. Acesta se opri brusc, dădu din cap ca izbit în creştet şi îngăimă, descleştînd buzele :

— Ia te uită !

La trei paşi de dînşii, stătea sub un pin un om, cu picioarele larg desfăcute.

— Un o-o-om ! spuse Valet sau poate rosti cuvintele numai în gînd.

— Cine-i ? strigă soldatul care mergea alături de Valet, ducînd repede arma la ochi. Cine-i ? Trag !

Omul de sub pin tăcea. Capul îi atîrna într-o parte, ca un talger de floarea-soarelui.

— Doarme ! făcu Valet, înaintînd într-un tremur şi făcîndu-şi curaj cu un rîs clănţănit.

Ajunseră în dreptul omului. Valet se holbă, întinzîndu-şi gîtul. Tovarăşul său atinse cu patul armei trupul înţepenit în mantaua cenuşie.

— Mă, leatule ! Ce, dormi ? Mă, frăţie ! spuse el batjocoritor. Da' ciudat mai eşti... De ce ?... Vocea i se curmă. Un mort ! strigă, dîndu-se îndărăt.

Clănţănind din dinţi, Valet făcu o săritură înapoi, iar omul de sub pin se prăbuşi, asemenea unui copac retezat, drept în locul unde stătuse Valet cu o clipă înainte. Îl întoarseră cu faţa în sus şi abia atunci îşi dădură seama că sub pinul acela îşi găsise cel din urmă adăpost un om intoxicat cu gaze, care fugea de moarte purtînd-o în plămînii săi — ostaş al uneia din cele trei batalioane ale regimentului 256 infanterie. Flăcăul, voinic şi lat în spete, zăcea cu capul prăvălit într-o parte, cu faţa mînjită în cădere de noroiul cleios, cu ochii mîncaţi de gaze, transformaţi în ceva lichid ; limba umflată, cărnoasă, ieşea ca o piatră neagră şi lucioasă printre dinţii încleştaţi.

— Mergem ! Să mergem, pentru dumnezeu ! Lasă-l să zacă aici, şoptea soldatul, smucindu-l pe Valet de mînă.

Plecară și dădură îndată peste al doilea cadavru. Morții începură apoi să apară tot mai des. În unele locuri, cei gazați zăceau în clăi, alții înlemniră stînd pe vine, unii stăteau în patru labe, ca și cînd ar fi păscut iarbă ; iar unul se făcuse colac la gura șanțului de comunicație dinspre a doua linie de tranșee, vîrîndu-și în gură mîna mușcată din pricina chinurilor.

Valet și soldatul ce i se alăturase ajunseră în fugă din urmă lanțul trăgătorilor care le-o luaseră înainte, iar după ce-i depășiră, porniră cot la cot, mai departe. Amîndoi săriră în gura neagră a trașeei ce șerpuia în zigzag ; pe urmă se despărțiră.

— Să scotocim prin bordeie. Poate c-o fi rămas niscai haleală pe-acolo... rosti tovarășul lui Valet, cu glas îndoielnic.

— Haidem.

— Tu, la dreapta ; eu la stînga. Pînă ce-or veni ai noștri, facem noi un pic de revizie.

Valet scăpără un chibrit, intră pe ușa căscată în cel dintîi bordei, dar sări la clipeală îndărăt ca zvîrlit dintr-un arc : zăceau acolo două cadavre rostogolite cruciș, unul peste celălalt. Mai cercetă alte trei bordeie, căutînd în bobote, cu o izbitură de picior deschise ușa unui al patrulea și fu cît pe ce să se prăvălească jos, auzind un glas străin, metalic :

— *Wer ist da ?* [1]

Scuturat de fiori fierbinți, Valet sări îndărăt amuțit.

— *Das bist du, Otto ? Weshalb bist du so spät gekommen ?* [2] întrebă neamțul, ivindu-se din bordei și îndreptîndu-și agale, cu o mișcare din umăr, mantaua pusă în spate.

— Mîinile ! Sus mîinile ! Predă-te ! strigă răgușit Valet, lăsîndu-se pe vine, ca la comanda „pentru luptă".

Neamțul, mut de uluire, ridică încet mîinile și se întoarse pe jumătate, privind parcă într-o vrajă vîrful ascuțit și sclipitor al baionetei îndreptate asupra lui. Mantaua îi lunecă jos de pe umeri, uniforma verde-cenușie cu un singur rînd de nasturi i se încreți la subsuori formînd niște vălurele, palmele mari de muncitor tremu-

[1] Cine-i acolo ? (În l. germ.).
[2] Tu ești, Otto ? De ce vii așa de tîrziu ? (În l. germ.).

rau, iar degetele i se mişcau ca şi cum ar fi atins nişte clape invizibile. Valet stătea în aceeaşi poziţie, cercetind cu ochii trupul înalt şi îndesat al soldatului neamţ, nasturii de metal ai vestonului, cizmele scurte cu şireturi la carîmbi, boneta puţintel înclinată într-o parte. Pe urmă, îşi schimbă dintr-o dată înfăţişarea, se clătină de parcă l-ar fi scuturat cineva de mantaua lui prost croită, scoase un sunet ciudat, gutural — s-ar fi zis un fel de tuse ori un sughiţ de plîns — şi făcu un pas spre neamţ.

— Fugi ! rosti el cu glasul în tremur, fără expresie. Fugi, neamţule ! Nu-ţi port ură. Şi n-am să trag.

Îşi rezemă arma de taluzul tranşeei, se ridică în vîrful degetelor şi, întinzîndu-se cu tot trupul, apucă mîna dreaptă a neamţului. Mişcările lui, pătrunse de siguranţă de sine, îl cîştigau pe prizonier într-atîta, încît acesta coborî mîna în jos, ascultînd cu încordare ciudatele sunete ale graiului străin.

Fără să şovăiască, Valet îi întinse brusc mîna lui neagră, bătătorită de cei douăzeci de ani de trudă, strînse degetele reci, inerte ale neamţului şi ridică palma : petale viorii căzură de pe secera lunii deasupra palmei înguste şi galbene, învîrstată de nodurile ruginii ale vechilor bătături.

— Sînt muncitor, urmă Valet, cu un fior, scuturat parcă de friguri. La ce bun să te ucid ? Fugi ! îl împinse uşor cu mîna dreaptă de umăr, arătînd spre desişul negru al pădurii. Fugi, prostule, că acuşi vin ai noştri...

Neamţul se uita mereu la mîna lui Valet, zgîrcindu-şi chinuitor trupul aplecat înainte şi ghicind ceva din înţelesul vorbelor de neînţeles pentru el. Stătu aşa o clipă, două ; ochii săi se încrucişară cu ochii lui Valet ; apoi, deodată privirea îi tresăltă într-un zîmbet de bucurie. Neamţul făcu un pas îndărăt şi, cu un gest larg, îşi întinse brusc braţele, strîngînd cu putere mîinile lui Valet, scuturîndu-le, cu un surîs radios şi plin de emoţie, aplecîndu-se şi neslăbindu-l din ochi :

— *Du endlässt mich ?... O, jetzt hab ich verstanden ! Du bist ein russischer Arbeiter ? Sozial-Demokrat, wie ich ? So ? O ! O ! Das ist wie im Traum !... Mein Bruder,*

wie kann ich vergessen? Ich finde keine Worte. Nur, du bist ein wunderbarer wagender Junge... Ich... [1]

În acest torent de cuvinte rostite într-o limbă străină, Valet prinse unul singur pe-un ton de întrebare : „social-democrat ?"

— Ei da : sînt social-democrat... Da' fugi !... Cu bine, frățioare... Ia dă-mi laba.

Cei doi, care se înțeleseseră numai instinctiv, se priveau drept în ochi — bavarezul înalt, spătos și scundul soldat rus. Bavarezul șopti :

— *In den zukünftigen Klassenkämpfen, werden wir in denselben Schützengräben sein, nicht wahr, Genosse ?* [1] și dintr-un salt fu pe parapet, ca o fiară mare, sură.

În pădure clefăiră pașii unui lanț de trăgători. În față mergea o patrulă de cercetași cehi, cu ofițerul lor. Erau cît pe ce să împuște pe soldatul care ieșea din bordei, unde cotrobăise după merindele de pripas.

— Stai ! Ce, nu vezi că nu-s dușman ?... Dumnezeul și paștele !... țipă el speriat, zărind gura neagră a țevii de armă îndreptată spre dînsul. Stai că nu-s dușman, repetă el, strîngînd la piept, ca pe un copil, un codru de pîine.

Recunoscîndu-l pe Valet, un subofițer sări peste tranșee și-l izbi în spate cu patul armei :

— Te stîlcesc în bătaie ! Îți dau borșul pe nas ! Unde mi-ai fost ?

Valet pășea moale, sleit de puteri ; nici chiar lovitura n-avu efectul așteptat. Clătinîndu-se, îl uimi pe subofițer cu răspunsul lui blajin, neobișnuit la el :

— Mergeam și eu înainte... Iar tu, nu te mai zburli la mine !...

— Și tu să nu umbli de capul tău ! Ba rămîi în urmă, ba te vîri înainte ! Nu-ți cunoști îndatoririle ? Ce, ești boboc ?

Tăcu o vreme, apoi întrebă :

— Ai tutun ?

---

[1] Îmi dai drumul ?... O, acum am priceput ! Ești muncitor rus ? Social-democrat, ca mine ? Da ? O ! O ! E ceva ca în vis... Fratele meu, cum să uit aceasta ? Nu găsesc cuvinte. Dar ești un flăcău brav, minunat... Eu... (În l. germ.).

[1] În viitoarele lupte de clasă, ne vom afla în aceleași tranșee. Nu-i așa, tovarășe ? (În l. germ.).

— Este, da' cam muced.

— Ia dă nițel !

Subofițerul aprinse o țigară și se îndepărtă spre coada plutonului.

Cu puțin înainte de zori, cercetașii cehi dădură peste un post de observare german. Nemții sfîșiară liniștea cu o salvă de arme, apoi traseră încă două salve la intervale egale. O rachetă roșie țîșni deasupra tranșeelor, răsunară voci ; scînteile purpurii ale rachetei nu se stinseseră încă pe cer, cînd începu tirul artileriei, dezlănțuit de nemți.

— Buum ! Buum ! Și, ajungînd din urmă răsunetul primelor bubuituri, încă două : bum ! bum !

Vîj-vîj-vîj-vîj-j-j-i-i ! șuierară obuzele cu o putere crescîndă, sfredelind aerul ca niște burghiuri, zburdînd cu un scrîșnet deasupra capetelor soldaților din primele două plutoane ; o clipă de liniște, și răbufniră ușurător, undeva departe, lîngă podul peste Stohod : bah ! bah !

Lanțul de trăgători, care mergea cam la vreo sută de pași în urma cercetașilor cehi, se culcă la pămînt chiar după prima salvă. O rachetă își revărsă lumina purpurie, îngăduindu-i lui Valet să vadă cum soldații se tîrau, asemenea unor furnici, printre tufe și copaci, fără să mai disprețuiască pămîntul noroios, ci lipindu-se strîns de el, căutînd apărare. Oamenii mișunau lîngă fiecare adîncitură, se prelingeau în cea mai mică zbîrcitură a pămîntului, își vîrau capetele în orice gropiță. Și totuși, cînd focul pîrîitor de mitralieră stropi și răscoli pădurea, asemenea unei grindine puternice de mai, oamenii nu mai rezistară ; se tîrîră îndărăt, strîngîndu-și capul între umeri, lipindu-se de pămînt ca niște omizi, tîrîndu-se asemenea unor șerpi, fără a-și îndoi brațele și picioarele, lăsînd în urma lor o dîră de noroi. Unii săreau în picioare și o rupeau la fugă. Gloanțele explozive zburau prin pădure, retezînd cetina, despicînd pinii, intrînd în pămînt cu un sîsîit de viperă, săreau și explodau cu o pocnitură.

Cînd se întoarseră în a doua linie de tranșee, din primele două plutoane lipseau 17 oameni. Cazacii din sotnia specială se regrupau în apropiere. Merseseră ceva mai la dreapta de aceste două plutoane ; erau prudenți și

poate c-ar fi izbutit să-i surprindă pe nemți, omorîndu-le mai întîi santinelele, dar, după ce deschiseseră focul asupra cehilor, nemții se alarmaseră în tot sectorul. Trăgeau la nimereală. Cazacii se aleseră cu un rănit și cu doi morți. Îi aduseră cu ei și, în timp ce se încolonau, mai schimbau cîte o vorbă :

— Trebuie să-i îngropăm pe-ai noștri.

— Au să-i îngroape și fără noi.

— Să ne gîndim acum la ăi vii, că morților ce le mai trebuie ?

După o jumătate de ceas, veni un ordin de la statul-major al regimentului : „Ordon batalionului, împreună cu sotnia specială de cazaci, să atace inamicul după pregătirea de artilerie și să-l scoată din prima linie de tranșee".

Pregătirea de artilerie, cam anemică, dură pînă la amiază. Cazacii și infanteriștii instalaseră observatori și se odihneau în bordeie. La amiază, porniră la atac. O canonadă tuna în stînga, în sectorul principal — ofensiva se dezlănțuise din nou și acolo.

La extremitatea flancului drept înaintau cazacii de dincolo de Baikal ; în stînga lor, Regimentul „Ciornii Iar", împreună cu sotnia specială de cazaci ; apoi, Regimentul de grenadieri „Fanagoraia" ; urmau Regimentele „Cembar", „Bugulma", 208 și 211 de infanterie. Regimentele „Pavlograd" și „Vengrov" ; Divizia 53 ataca la centru, Divizia a 2-a de vînători din Turkestan — la flancul stîng. Artileria tuna în tot sectorul, rușii înaintau pretutindeni.

Sotnia mergea în lanț cu intervale măricele. Aripa ei stîngă era lipită de flancul drept al Regimentului „Ciornii Iar". Îndată ce se ivi parapetul tranșeei, nemții deschiseră un foc nimicitor. Sotnia înainta în salturi, fără urale ; cazacii se culcau la pămînt, goleau magaziile puștilor, alergau din nou. Se așternură definitiv la pămînt, cincizeci de pași în fața tranșeelor. Trăgeau fără să mai ridice capul. Nemții aruncară în fața tranșeelor, pe toată linia frontului, arici de sîrmă ghimpată și încîlcită. Lovindu-se de sîrmă, cele două grenade aruncate de Afonka Ozerov săriră în sus, explodînd. Cazacul se ridică într-un cot, pregătindu-se s-o arunce și pe a treia, dar un glonț îl

pătrunse mai jos de umărul sting şi îi ieşi prin şezut. Ivan Alexeevici, care era lungit aproape de el, zări cum îi tremură scurt picioarele şi îl văzu apoi rămînînd ţeapăn. Mai căzu mort şi Prohor Şamil, fratele lui Alioşka Ciungul, pe urmă, fostul ataman Maniţkov, iar un glonţ îl nimeri pe şchiopul, moţatul vecin de casă al lui Şamil — Evlanti Kalinin.

Într-o jumătate de ceas, plutonul doi pierdu astfel opt oameni. Esaulul, comandantul sotniei, şi doi ofiţeri comandanţi de plutoane fură de asemenea ucişi şi sotnia se retrase tîrîş, fără ordin. Cînd se aflară în afara zonei focurilor, cazacii se adunară buluc; jumătate din oameni lipseau. Bătuseră în retragere şi cei din regimentul „Ciornîi Iar". La batalionul întîi pierderile erau şi mai mari, şi mai însemnate, dar, cu toate acestea, un ordin sosi iarăşi de la statul-major al regimentului : „Să se reia imediat atacul, să fie respins cu orice preţ inamicul din prima linie de tranşee. De reuşita atacului pentru restabilirea situaţiei iniţiale depinde succesul final al operaţiei pe toată linia".

Sotnia se desfăşură într-un lanţ subţirel. Porniră iarăşi. Se culcară din nou sub focul nimicitor al nemţilor, la o sută de paşi de tranşee. Unităţile începură din nou să se topească, şi oamenii năuciţi intrau parcă în pămînt, zăceau fără să ridice capul, fără să se mişte, încremeniţi de groaza morţii.

Spre seară, plutoanele trei şi patru dintr-o companie a Regimentului „Ciornîi Iar" se clătinară şi o rupseră la fugă. Strigătul : „Ne-au încercuit !" ajunse la urechile cazacilor. Se ridicară şi ei, se rostogoliră îndărăt, strivind tufele, căzînd jos, pierzîndu-şi armele. Ajungînd în goană într-un loc ferit, Ivan Alexeevici se prăbuşi sub un pin frînt de un obuz, răsuflă o clipă şi-l zări pe Gavrila Lihovidov, care se apropia. Păşea cu picioarele împleticite, ca un om beat, cu ochii în pămînt, apucînd ceva invizibil în aer, iar cu cealaltă mînă mătura parcă de pe obraz o pînză nevăzută de păianjen. N-avea nici armă, nici sabie ; părul blond-închis, ud de sudoare, îi atîrna drept deasupra ochilor. Ocoli poiana şi se apropie de Ivan Alexeevici, unde se opri, înfigîndu-şi în pămînt privirea rătăcită în gol şi năucă. Genunchii îi jucau într-un tremur mărunt, se

îndoiau, iar lui Ivan Alexeevici i se părea că Lihovidov se apleacă pentru a-și lua vînt ca să se înalțe în zbor.

— Uite... ca să vezi cum... începu, încercînd să spună ceva, dar fața lui Lihovidov fu zgîlțiită de un spasm.

— Stai ! strigă apoi Lihovidov și se lăsă pe vine, rășchirîndu-și degetele și privind speriat în jur. Ascultă aicilea ! Am să-i trag acușa un cîntec. Vine în zbor o păsărică a domnului la bufniță și-i zice :

Spune-mi, bufnița mea,
Spune-mi, Kupreianovna,
Cine-i mai tare,
Ca tine mai mare ?
Iată, vulturul îi țar,
Și eretele-i maior,
Iară uliul, esaulul ;
Porumbeii din pădure
Îs cazacii din Ural.
Ăi din gardă îs hulubii,
Iară alții-s la oștire.
Graurii-s calmucii,
Stăncuțele-țigăncuțele.
Boieroaica-i coțofană,
Rața sură îi pițană,
Moldovence-s bibilici...

— Stai ! păli Ivan Alexeevici. Oprește, Lihovidov ! Da' ce-i cu tine ? N-ăi fi cumva bolnav ? Hai, spune !

— Nu te amesteca ! răspunse celălalt, stocojiu la față, țuguindu-și buzele vinete într-un rînjet tîmp și continuîndu-și înfiorătorul recitativ :

Moldovence-s bibilici,
Dropiile-s prostănace,
Pescărușii-s bătăușii,
Ciorile-s tunarii,
Corbii îs volohii,
Iar pescarii... pelicanii...

Ivan Alexeevici sări în picioare :

— Hai să mergem, hai la ai noștri, că ne prind nemții ! Auzi ?

Smulgîndu-şi mîna, grăbindu-se, lăsînd să-i cadă de pe buze balele calde, Lihovidov continuă să zbiere :

Privighetoarea-i vioristă,
Rîndunica îi coristă,
Iar cocorul, burtă goală,
Perceptoru-i piţigoiul
Şi străjeru-i vrăbioiul...

Şi, pe neaşteptate, întrerupîndu-şi rostirea, începu un cîntec tînguitor şi răguşit. Nu era cîntec, ci un urlet de lup, înteţindu-se şi revărsîndu-se mereu din gura larg căscată ; saliva sidefie tremura, lucind pe dinţii ascuţiţi şi lungi ca nişte colţi. Ivan Alexeevici se uită cu groază în ochii nebuni şi pieziși ai tovarăşului, cu puţin înainte om ca toţi oamenii, privea la capul său cu părul lins şi la scoicile de ceară ale urechilor. Iar Lihovidov urla înainte, cuprins de o sinistră mînie :

Goarna slavă ne-a vestit,
Pe creştini i-am slobozit,
Căci la Dunăre luptînd,
Pe sultan noi l-am înfrînt.
Peste deal, zburam nainte
Ca lăcustele în stol.
Au tot tras mereu din flinte
Toţi cazacii de la Don,
Orătănii cîte-or fi,
Toate vi le vom tăia,
Iar pe neveste şi copii
În robie i-om lua.

— Martin ! Martin, fă-te-ncoa ! strigă Ivan Alexeevici, zărindu-l pe Martin Şamil, care şchiopăta prin poiană.

Celălalt veni mai aproape, sprijinindu-se în armă.

— Ajută-mi să-l duc. Îl vezi ? arătă Ivan Alexeevici cu ochii spre nebun. S-a sfîrşit cu el. I s-a suit sîngele la cap.

Cu o mînecă ruptă de la cămaşă, Şamil îşi pansă piciorul rănit, apoi, fără să se uite la Lihovidov, îl luă de un braţ. Ivan Alexeevici îl apucă de celălalt. Porniră aşa tustrei.

Peste deal, zburam nainte
Ca lăcustele în stol...

continuă să strige Lihovidov, cu voce mai potolită. Şamil, cu o strîmbătură dureroasă, îl rugă :

— Lasă, măi, nu mai ţipa! Lasă, pentru dumnezeu ! Acuşica ţi-ai isprăvit zborul. Ajunge !

Orătănii cîte-or fi,
Toate vi le vom tăia...

Smintitul se smucea din braţele cazacilor, fără să-şi întrerupă cîntecul ; doar din cînd în cînd îşi strîngea tîmplele între palme, scrîşnea din dinţi şi, cu falca atîrnată în tremur, îşi clătina capul în care clocotea năprasnicul pîrjol al nebuniei.

4

La vreo patruzeci de kilometri mai în jos, pe cursul rîului Stohod, se desfăşurau luptele. De două săptămîni în şir stăruia mugetul fără preget al tunurilor. Noaptea, spadele razelor de reflector spintecau pînă departe cerul violet, străluceau asemenea unor fulgere multicolore şi rapide, făcîndu-şi parcă cu ochiul, umplînd de neînţeleasă tulburare pe acei care priveau de dincoace răbufnirile şi vîlvorile războiului.

Regimentul 12 de cazaci se aciuase într-un sector mlăştinos şi sălbatic. Ziua trăgeau arare focuri asupra austriecilor, care se strecurau, alergînd prin şanţurile nu tocmai adînci ; noaptea, apăraţi de mlaştină, dormeau sau jucau cărţi, fără grijă ; numai santinelele urmăreau înfricoşătoarele răbufniri portocalii de lumină într-acolo unde se dădeau luptele, cam la vreo patruzeci de verste mai jos, pe valea Stohodului.

Într-o noapte geroasă, cînd vîlvătăile îndepărtate brăzdau cerul mai vîrtos ca de obicei, Grigori Melehov ieşi afară din bordei, se strecură prin şanţul de comunicaţie în pădurea care se ridica în dosul tranşeelor, asemenea unui smoc de păr coliliu crescut pe tidva neagră a colnicului, şi

se culcă pe pămîntul neted și înmiresmat. Aerul din bordeie, lăsat în urmă, duhnea, îmbîcsit de fum ; fumul des de tutun spînzura ca o față de masă cu ciucuri deasupra măsuței unde un grup de opt cazaci jucau cărți ; iar în pădurea de pe creștetul colnicului adia un vîntuleț ușor, ca stîrnit de aripile unei păsări nevăzute trecînd în zbor ; ierburile ucise de brumă răspîndeau o nespus de tristă mireasmă. Întunericul se aduna mai negru deasupra pădurii sluțite, sfîrtecată de obuze ; cuibul de scîntei al pleiadelor se stingea pe cer într-un abur ușor ; carul-mare zăcea răsturnat alături de calea-laptelui, cu oiștea frîntă pieziș, iar la miazănoapte steaua polară își pîlpîia lumina domol sclipitoare.

Grigori privea în sus, clipind din ochi, și lumina glacială a stelei, parcă înțepătoare, îi storcea lacrimi tot atît de reci, printre gene.

Culcat acolo, pe colnic, își aminti deodată, fără să știe de ce, noaptea în care mersese din satul Nijne-Iablonovski la Iagodnoe, la Axinia, și, cu o durere tăioasă, îi revăzu chipul. În amintire îi răsăriră, nedeslușite și împîclite de timp, trăsăturile feței ei, nespus de dragă și totodată străină. Cu inima zvîcnind pe neașteptate, încercă să plăsmuiască trăsăturile, așa cum le văzuse ultima dată, desfigurate de durere, cu brazdă roșie pe obraz, lăsată de bici, dar amintirea îi arăta cu înverșunare numai celălalt chip, puțin aplecat, cu un zîmbet triumfător. Iat-o cu capul întors, cu înfățișarea șăgalnică și drăgăstoasă, fulgerîndu-l de jos cu privirea ochilor ei negri, de foc ; buzele-i roșii, pline de păcat, nesățioase, șoptesc ceva nespus de duios și cald ; își întoarce încet privirea, două smocuri mătăsoase și late de păr i se revarsă pe grumazul smead... Cît de mult îi plăcea pe vremuri să le sărute !...

Grigori tresare. I se pare o clipă că simte adierea lină și îmbătătoare a părului Axiniei ; încordîndu-și tot trupul, își umflă nările. Dar nu ; e numai izul tulburător de frunziș veșted. Chipul Axiniei, oval, pălește și se mistuie. Grigori închide ochii, își întinde palmele pe trupul scorțos al pămîntului, apoi privește fără să clipească din pleoape la steaua polară, care tremură dincolo de pinul frînt, la marginea cerului, asemenea unui fluture albăstrui și sclipitor, în zbor pe loc.

Frînturi răzleţe de alte amintiri îl năpădiră fără şir, întunecîndu-i chipul Axiniei. Îşi aduse aminte de săptămînile petrecute la Tatarski, printre ai săi, după ruptura cu Axinia ; noaptea, dezmierdările lacome, istovitoare, ale Nataliei, care stăruia parcă să-şi răscumpere răceala ei fecioreInică de altădată ; ziua, purtarea grijulie, aproape linguşitoare a celor din familie, respectul cu care consătenii întimpinau în el pe primul cavaler al crucii „Sfîntului Gheorghe". Grigori întîlnea pretutindeni, chiar la el acasă, aceleaşi priviri furişe, pline de minunare şi respect ; îl cercetau ca şi cum nu le-ar fi venit să creadă că era tot el, Grigori, flăcăul zurbagiu, voios şi zănatic, de altădată. Bătrînii stăteau la sfat cu dînsul pe medean, ca şi cum ar fi fost deopotrivă cu ei, se descopereau cînd răspundeau la salutul lui, iar fetele şi femeile se uitau cu vădită admiraţie la făptura lui voinică, puţin adusă de spate, la mantaua de care era prinsă la piept crucea cu panglică vărgată. Grigori vedea că Pantelei Prokofievici nu-şi ascunde mîndria, păşind alături de el, în drum spre biserică sau spre medean. Şi tot amestecul acesta fin şi veninos de linguşire, de respect şi de admiraţie ucidea treptat seminţele acelui adevăr pe care le semănase Garanja în cugetul său. La întoarcerea de pe front şi la a doua plecare într-acolo, Grigori nu mai era acelaşi om. Acel ceva căzăcesc, supt o dată cu laptele mamei, îndrăgit de-a lungul vieţii, ieşise învingător asupra marelui adevăr omenesc.

— Ştiam eu, Grişka ! îi spusese la despărţire Pantelei Prokofievici, cam băut, frămîntîndu-se şi netezindu-şi părul argintiu înspicat cu fire negre. Ştiam eu de mult că ai să fii un cazac pe cinste. Cînd ai împlinit un an, te-am scos afară în ogradă, după vechea noastră datină căzăcească — îţi aduci aminte, bătrîno ? — şi te-am pus călare pe cal. Iară tu, hoţomanule, mi l-ai şi apucat de coamă ! Chiar atuncea mi-am dat seama că trebuie să iasă ceva de soi din tine, şi aşa a şi fost !...

Grigori plecă astfel pe front ca un vrednic cazac. Fără să se împace în suflet cu absurditatea războiului, păstra însă în mare cinste faima sa de cazac...

Anul o mie nouă sute cincisprezece, luna mai. Regimentul german 13 de Fier înaintează cu oamenii descălecaţi lîngă satul Olhovcik, străbătînd lăicerul izlazului, de un

verde-aprins. Mitralierele țăcănesc ca niște greieri. Mitraliera grea a unei companii rusești, culcată lîngă pîrîu, le răspunde cu rafale greoaie. Regimentul 12 de cazaci se angajează în luptă. Grigori aleargă în lanțul de trăgători al cazacilor din sotnia sa și, privind îndărăt, vede discul topit al soarelui pe cerul de amiază și un altul, la fel, în apele liniștite ale pîrîului acoperite de mîțișorii aurii ai sălciilor înflorite. Dincolo de pîrîu, după cîțiva plopi, se ascund oamenii lăsați la cai, iar drept în față se vede lanțul de trăgători germani, cu sclipirile galbene ale vulturilor de aramă de pe căști. Vîntul se joacă cu fumulețul peliniu al împușcăturilor.

Grigori trage fără grabă, ochește cu băgare de seamă și, între două focuri, ciulind urechea la strigătul comandantului de pluton, care indică înălțătorul, mai are timp să dea jos încetișor cu gîndăcel pestriț care i se cățărase pe mîneca bluzei. Urmează atacul... Grigori doboară un locotenent german, dintr-o lovitură, cu patul ferecat al armei, ia prizonieri trei soldați nemți și, slobozind focuri pe deasupra capetelor, îi silește să alerge în trap către pîrîu.

La Rava-Ruskaia, în iulie 1915, împreună cu un pluton de cazaci, salvează o baterie căzăcească pe care puseseră mîna austriecii. Tot acolo, în timpul luptei, pătrunde în spatele inamicului și deschide focul cu pușca-mitralieră, punînd pe fugă pe austriecii care porniseră la atac.

Depășind Baianețul, capturează într-o încăierare un coșcogea ofițer austriac, îl aruncă de-a curmezișul șeii ca pe un berbec și galopează, simțind mereu în nări duhoarea de scîrnă omenească ce vine de la ofițer și tremurul trupului său gras, nădușit de groază.

Mai limpede încă își aminti Grigori, așa culcat pe neagra pleșuvie a colnicului, mai viu încă trăi ceasul care îl făcuse să dea ochi cu Stepan Astahov, dușmanul său de moarte. Lucrurile se petrecuseră atunci cînd Regimentul 12 fusese luat de pe front și trimis în Prusia Orientală. Caii căzăcești frămîntau cu copitele ogoarele nemțești bine îngrijite, cazacii dădeau foc locuințelor germane. Pe tot drumul străbătut de dînșii plutea fumul roșiatic și se mistuiau încet ruinele înnegrite ale zidurilor și acoperișurile crăpate, de țiglă. Lîngă orașul Stallupönen regimentul trecu la atac, împreună cu Regimentul 27 de cazaci de la Don.

Grigori își văzuse în treacăt fratele slăbit, pe Stepan, cu fața proaspăt rasă, și pe alți cazaci și consăteni. Regimentele au suferit atunci o cruntă înfrîngere în luptă. Nemții îi încercuiseră și cînd cele douăsprezece sotnii se repeziră la atac, una după alta, pentru a rupe cercul inamic, Grigori îl văzu pe Stepan sărind jos de pe calul său corbiu, ucis, și rotindu-se ca o sfîrlează. Străfulgerat de o hotărîre care îl îmbucură nespus, Grigori își struni cu greu calul, și atunci cînd cea din urmă sotnie trecu în galop, mai-mai să-l strivească pe Stepan sub copitele cailor, Grigori se apropie în goană de el, strigîndu-i :

— Apucă-te de scară.

Stepan încleștă cureaua scării în pumn și goni, ca la o jumătate de verstă, alături de calul lui Grigori.

— Nu goni așa de iute ! Nu goni, pentru dumnezeu ! îl ruga el, pierzîndu-și răsuflarea.

Trecură astfel cu bine locul unde cercul fusese rupt. Mai aveau cel mult o sută de stînjeni pînă la pădurea în care descălecau sotniille salvate din încercuire, cînd un glonț îl lovi pe neașteptate pe Stepan în picior, și el se rostogoli la pămînt, scăpînd scara din mînă. Vîntul îi smulse lui Grigori șapca, îi aruncă moțul de păr peste ochi. Grigori își dădu părul îndărăt și întoarse capul. Șchiopătînd, Stepan alergă la o tufă, aruncă acolo șapca sa de cazac și se așeză jos, scoțîndu-și în grabă nădragii cu lampasuri roșii. Grupele de luptă ale lanțului de trăgători germani înaintau în salturi, de peste dîmb, și Grigori pricepu : Stepan ținea la viață, își lepăda nădragii de cazac, ca să fie luat drept infanterist, căci, pe vremea aceea, nemții nu lăsau în viață cazacii prizonieri... Ascultînd porunca inimii sale, Grigori întoarse calul și veni într-un zbor pînă la tufă, descălecînd din mers :

— Încalecă !

Nu, Grigori n-avea să uite niciodată căutătura fugară din ochii lui Stepan. Îl ajută să se urce în șa, alergă, ținîndu-se de scară, alături de calul leoarcă de sudoare.

Țiuuu... vibra în văzduh țiuitul fioros al gloanțelor și se rupea sfîșietor, dispărînd din auz : iuuuut !...

Deasupra capului lui Grigori, deasupra chipului ca de var al lui Stepan, alături, pretutindeni, același șuierat ascuțit, sfredelitor : țiuuuuu-ut, ți-uuu-ut, iar în urma lor,

alte răbufniri de împușcături, asemenea trosnetului unor păstăi uscate de salcîm : Pac-pac ! Pac-pac ! Ța-țac-ac-ac !

Cînd au ajuns în pădure, Stepan coborî din șa, cu obrazul schimonosit de durere, aruncă dîrlogii și se trase în lături, șchiopătînd. Sîngele i se prelingea pe carîmbul cizmei stingi și, la fiecare pas al piciorului rănit, un șuvoi subțire de un roșu-vișiniu țișnea printr-o crăpătură deasupra tălpii. Stepan se rezemă de trunchiul unui stejar umbros și îi făcu semn cu degetul lui Grigori. Acesta se apropie.

— Cizma ghiolcăie de sînge, rosti Stepan.

Grigori tăcu, privind într-o parte.

— Grișka... Cînd am pornit azi la atac... Auzi, Grigori ? începu Stepan, căutînd ochii celuilalt, cu ochii săi adînciți în orbite. Cînd înaintam, am tras în tine din spate... de trei ori am tras... N-a vrut dumnezeu să te omor...

Privirile lor se intîlniră. Căutătura sfredelitoare a lui Stepan sclipea cumplit din orbitele adîncite. Stepan vorbea, aproape fără să-și desfacă dinții încleștați.

— Tu m-ai scăpat de la moarte... Îți mulțumesc ! Dară pentru Axinia, nu pot să te iert... Nu mă rabdă inima. Nu-mi cere, Grigori !

— Nici nu-ți cer ! îi răspunse Grigori.

Se despărțiră astfel, tot neîmpăcați...

Alte amintiri... În luna mai, regimentul, împreună cu celelalte unități din armata generalului Brusilov, rupsese frontul lîngă Luțk, cutreiera spatele liniilor inamice, izbind și primind lovituri. În apropiere de Lvov, Grigori duse din proprie inițiativă sotnia la atac, captură o baterie austriacă de obuziere, împreună cu servanții. Peste o lună trecu înot Bugul, ca să prindă o „limbă". Doborî la pămînt o santinelă, și neamțul, zdravăn și dîrz, se zbătea nebunește, luptînd cu Grigori, pe jumătate gol, și, încleștat de el, încerca să răcnească și nu voia să se lase legat nici în ruptul capului.

Ca un zîmbet pe buze, Grigori își aminti întîmplarea.

Cîte și cîte asemenea peripeții nu-i adusese mîna vremii, aruncîndu-le în calea sa, în decursul atîtor bătălii mai vechi sau mai noi ! Grigori își păzea cu strășnicie vrednicia de cazac, nu pierdea nici un prilej să-și arate vitejia, fără preget își punea în primejdie viața, se încumeta

la toate nebuniile, se strecura travestit în spatele austriecilor, le răpea santinelele fără vărsare de sînge: cazacul zburda slobod în el, și simțea că-i pierise pentru totdeauna mila aceea pentru om, care îl apăsa în cele dintîi zile de război. Inima i se împietrise, se uscase ca un cîmp sărat, pe vreme de secetă, și nu se mai deschidea pentru milă, așa cum nici sărătura nu suge apa. Cu un dispreț rece, se juca cu viața sa, cu viețile altora, fapt pentru care căpătase faima de viteaz, patru cruci „Sfîntul Gheorghe" și patru medalii. În timpul rarelor parade, stătea alături de drapelul regimentului sărutat de fumul bătăliilor din atîtea războaie; știa însă că n-are să mai rîdă ca altădată, știa că ochii i se adînciseră în orbite și umerii obrajilor i se ascuțiseră: știa că, sărutînd un copil, îi vine greu să-l privească deschis în ochii lui limpezi; știa Grigori cu ce preț își plătise gradele și șiragul întreg de decorații...

Stătea acum culcat pe colnic, cu poala mantalei îndoită sub coastă, rezemîndu-se în cotul brațului stîng. Amintirea îi învia numaidecît cele trăite în ultimii ani, și cîte o întîmplare din îndepărtata copilărie venea să se strecoare asemenea unui fir azuriu și subțire, printre răzlețele și fugarele episoade ale războiului. O clipă, Grigori își oprea cu dragoste și tristețe gîndul asupra unora, apoi trecea la altele, mai proaspete. În tranșeele austriece, cineva cînta iscusit la mandolină. Sunetele subțirele veneau în zbor dintr-acolo, legănate de vînt, trecînd peste undele Stohodului, tremurau ușor deasupra pămîntului, de atîtea ori udat de sînge omenesc. Stelele se aprindeau mai puternic la zenit, întunericul se împînzea tot mai des și ceața, în miez de noapte, creștea ca o cocoașă deasupra mlaștinii. Grigori fumă două țigări, una după alta, mîngîie cu o aspră dezmierdare cureaua armei, se ridică de pe pămîntul primitor, sprijinindu-se în degetele de la mîna stîngă, apoi păși alene spre tranșee.

În bordei, cazacii își continuau jocul de cărți. Grigori se prăbuși pe patul de scînduri, vru să mai rătăcească, în amintire, pe potecile umblate odinioară, năpădite de buruiana vremii ce se așternuse peste ele, dar somnul veni să-l răpună. Ațipi de îndată, căzu grămadă, așa cum l-a apucat somnul, și văzu în vis stepa fără de sfîrșit, dogorită de suflul fierbinte al arșiței, desișurile roz-viorii de ple-

acelaşi drum cu mujicii, cum nu-i chip să aduni gîştele şi cu porcii într-o singură turmă... Mujicii vor să puie laba pe pămînt, muncitorul vrea să capete o leafă mai bună... dară nouă ce-or să ne dea ? Pămînt ? Avem berechet ! Şi altceva, ce ne mai trebuie ? Vezi şi tu că ăştia ne momesc cu traista goală ! Ţarul nostru îi pîrlit şi bleg, ce să ne mai ascundem după deget. Tat-său era ceva mai tare, da' ăsta s-o pomeni cu o revoluţie straşnică, aşa cum a fost în nouă sute cinci, şi totul s-o da de-a berbeleacul, mama mă-si !... Nu, asta nu ni-e la îndemînă ! Dacă, doamne fereşte, ăştia îl alungă pe ţar, o să ne vină şi nouă rîndul să plătim... Unii şi-or aminti duşmănia cea veche ; alţii s-or apuca să împartă pămînturile noastre la mujici. Nu, trebuie să fim cu ochii în patru.

— Totdeauna judeci strîmb, se încruntă Grigori.

— Şi tu vorbeşti aiurea ! Eşti încă tinerel, necălărit. Mai stai oleacă, pînă ce-or să te strîngă mai tare în chingi, ş-atunci ai să vezi de partea cui îi dreptatea...

De obicei, cu această încheiere dezbaterile lor luau sfîrşit ; Grigori tăcea, iar Moţatul căuta să aducă vorba la cu totul altceva.

Chiar în ziua aceea, Grigori fusese silit să ia parte la o întîmplare cu cîntec. Ca întotdeauna, la amiază sosi bucătăria de campanie, oprindu-se dincolo de colnic. Cazacii au dat zor, înghesuindu-se în şanţurile de comunicaţie. Mişka Koşevoi merse să ia mîncarea pentru plutonul trei. Aduse mai multe gamele, aburind, înşirate pe un băţ lung, şi, de cum intră în bordei, strigă :

— Asta nu mai merge, fraţilor ! Păi ce, sîntem cîini ?

— Da' care-i baiul ? întrebă Moţatul.

— Ne hrănesc cu hoituri ! strigă indignat Koşevoi.

Îşi aruncă îndărăt moţul de păr auriu, semănînd cu un ciorchine îndesat de hamei sălbatic, puse gamelele pe pat şi, uitîndu-se pieziş la Moţatul, îl pofti :

— Ia adulmecă şi tu, să vezi a ce pute ciorba !

Aplecat deasupra gamelei sale, Moţatul îşi mişca nările, strîmbîndu-se, iar Koşevoi îl imita fără să vrea, cu nările lărgite, schimonosindu-şi chipul pămîntiu.

— Carne împuţită ! conchide Moţatul.

Cu un gest de scîrbă, împinse gamela şi se uită la Grigori.

văiță, urmele copitelor de cal nepotcovite, printre tulpini de cimbru moțat și liliachiu... Stepa era pustie, spăimos de tăcută. El, Grigori, pășea pe pămîntul cuprins de nisipuri, dar nu-și simțea pașii și de aceea îl copleșea groaza... Trezindu-se și ridicîndu-și capul, cu obrajii brăzdați de urmele întipărite în timpul somnului incomod, Grigori molfăi îndelung din buze, ca un cal care simte o clipă mireasma străină a unui fir de iarbă necunoscută. Se cufundă apoi într-un somn greu, fără vise.

A doua zi, se sculă cuprins de un dor tainic și stăruitor.

— Ce ești așa de acru? Te pomenești că ți-ai visat stanița, ai? îl întrebă Moțatul.

— Ai ghicit. Am visat stepa. Mi s-a tulburat sufletul. Ce m-aș mai duce acasă! Mi s-a urît în slujba țarului...

Moțatul rîdea îngăduitor. Stătea tot timpul în același bordei cu Grigori, se purta față de el cu respectul pe care o sălbătăciune puternică îl are față de alta, tot atît de puternică; de la prima lor ceartă, în 1914, nu mai avuseseră nici o ciocnire, și înrîurirea Moțatului avea un efect vădit asupra firii și psihologiei lui Grigori. Războiul schimbase mult felul de a gîndi al Moțatului. Luneca încet, dar neabătut spre negarea războiului, vorbea îndelung despre generalii trădători și despre germanii cuibăriți în palatul țarului. Într-o zi, scăpase o vorbă: „Să nu te aștepți la nimica bun, de vreme ce însăși țarina îi de sînge nemțesc. Cînd i-o abate, ne poate vinde pe nimica..."

O dată, Grigori îi înfățișase temeiul celor învățate de la Garanja, dar Moțatul nu le încuviințase.

— Cîntecul nu-i prost, dară vocea-i cam răgușită, rostise el cu un zîmbet ironic, pocnindu-se ușor peste chelia vineție. Mișka Koșevoi trîmbițează toate astea, de parcă ar fi un cocoș pe gard. Revoluțiile acestea n-au nici un rost, îs numai zburdălnicie. Pricepe și tu o dată că nouă, cazacilor, ne trebuie puterea noastră, și nu alta! Ne trebuie un țar puternic, cam la fel cu Mikolai Mikolaici [1]; noi n-avem

[1] *Nikolai Nikolaevici* (1856—1929) — mare duce, comandantul suprem al armatei ruse la începutul războiului mondial. În timpul războiului civil, a fugit în străinătate, unde, susținut de Vranghel și de cea mai mare parte a monarhiștilor, era unul din „pretendenții" la tronul Rusiei (n. ed. ruse).

Acesta se sculă brusc de pe pat, își aplecă nasul coroiat deasupra ciorbei, se dădu îndărăt și, cu o mișcare leneșă a piciorului, răsturnă gamela la pămînt.

— De ce faci asta ? întrebă Moțatul, cu vocea îndoielnică.

— Da' tu nu vezi de ce ? Uită-te ! Sau ești chior ? Ce-i asta ? îi arătă Grigori zeama tulbure care se lățea la picioarele lor.

— Văleu, viermi ! Mamă, mamă ! Și eu care nici nu-i văzusem. Bună mîncare ! Nu-i ciorbă, e supă de fidea. Cu viermi în loc de potroace...

Jos, lîngă bucata de carne de un roșu-spălăcit, în cerculețe de grăsime, se aflau viermi albi, fierți, grași, întinși, fără viață.

— Unu, doi, trei, patru ! numără în șoaptă Koșevoi, fără să știe pentru ce.

Tăcură un minut. Grigori scuipa printre dinți. Koșevoi trase sabia și spuse :

— Să arestăm ciorba asta, și hai la comandantul sotniei.

— Asta-i ! Că bine zici ! întări Moțatul. Se grăbi să-și scoată baioneta, spunînd : Noi o să ducem ciorba, iară tu, Grișka, ești dator să mergi după noi ! Ai să raportezi comandantului.

Moțatul și Mișka Koșevoi mergeau cu săbiile scoase, ducînd o gamelă plină cu ciorbă, atîrnată de o baionetă. Grigori îi însoțea, mergînd în urma lor, iar după dînșii se mișca prin șanțuri, în zigzag, un val întreg cenușiu-verde de cazaci ieșiți în grabă din bordeie.

— Ce-i, mă ?

— Alarmă ?

— Poate o fi ceva cu pacea ?

— Ha !... Pace îți trebuie? Nu vrei un pesmete-n gură?

— Au arestat o ciorbă cu viermi !

Lîngă bordeiul ofițerilor, Moțatul și Koșevoi se opriră. Aplecîndu-se, Grigori se strecură în „vizuina de vulpe", ținîndu-și șapca cu mîna stîngă.

— Nu te-nghesui ! își arătă colții Moțatul, aruncînd o privire răutăcioasă unui cazac care-l împinsese ușor.

Comandantul sotniei ieşi afară, încheindu-şi mantaua şi privind nedumerit şi oarecum îngrijorat la Grigori, care păşea în urma lui.

— Ce s-a întîmplat, fraţilor ?

Ochii comandantului alunecară iscoditor peste capetele cazacilor.

Grigori se postă în faţa lui şi răspunse, în mijlocul celei mai depline şi încordate tăceri :

— Am adus un arestat.

— Ce fel de arestat ?

— Iată-l... arătă Grigori gamela cu ciorbă, aşezată jos, la picioarele Moţatului. Iată-l, arestatul ! Ia uitaţi-vă cu ce sînt hrăniţi cazacii dumneavoastră !

Sprînceana i se ridică într-un unghi frînt, tremură mărunt şi se destinse. Comandantul sotniei urmări iscoditor expresia chipului lui Grigori, se încruntă, îşi mută privirile asupra gamelei.

— Au început să ne hrănească cu mortăciuni ! strigă arţăgos Mişka Koşevoi.

— Să se schimbe artelnicul !

— Scîrnăvia !

— S-a îngrăşat, diavolul !

— Ăsta haleşte numai ciorbă de rinichi de vacă !

— Şi noi, cu viermi ! glăsuiră cei din rîndul întîi.

Comandantul sotniei aşteptă pînă cînd larma de voci se potoli, apoi rosti cu asprime :

— Linişte ! Acum, tăcere !... S-a spus totul ! Pe artelnic îl schimb chiar astăzi. Voi numi o comisie pentru a-i cerceta activitatea. Dacă este vorba de carne alterată...

— La judecată cu el ! tunară voci din spate.

Glasul comandantului se îneca într-un nou torent de strigăte.

Schimbarea artelnicului se petrecu însă în timpul marşului, nu pe loc. Numai la cîteva ceasuri după ce cazacii mînioşi arestaseră ciorba şi o duseseră la comandantul sotniei, Regimentul 12 primi ordin să părăsească poziţia şi să pornească în marş spre România, după un itinerar anexat la ordin. Noaptea, cazacii fură înlocuiţi cu vînători siberieni. Regimentul îşi reluă caii în tîrgul Rînvici şi a doua zi dimineaţa porni în marş forţat spre România.

— Judecați-mă ! Împușcați-mă ! Omorîți-mă, da' orzul tot nu-l dau ! Ce, calul meu trebuie să crape de foame ? Ai ? Nu dau orzul ! Nu dau nici un bob !

Se apucă de cap, trase de coama calului, care mesteca cu lăcomie, încleștă mînerul săbiei.

Tăcut, ofițerul șovăi o clipă, privind la șoldurile cumplit de scofîlcite ale calului, clătină din cap și rosti :

— De ce-i dai grăunțe cînd e înfierbîntat ?

Vocea lui era vădit stingherită.

— Nu, că a apucat să se răcorească ! răspunse Moțatul aproape în șoaptă, culegînd în palmă boabele căzute din sacul de ovăz și punîndu-le la loc.

În primele zile ale lui noiembrie, regimentul se afla gata instalat pe poziții. Vînturile bîntuiau deasupra Carpaților, ceața geroasă se înfunda în defileuri, pădurile de pini miroseau pătrunzător, pălite de întîiul ger, și ochii oamenilor deslușeau din ce în ce mai adesea urme de fiare pe cea dintîi zăpadă scîrțîitoare, potopită în munți : lupii, cerbii și căprioarele pribegeau înlăuntrul țării de spaima războiului, părăsindu-și ascunzișurile lor vechi și sălbatice.

În ziua de 7 noiembrie, Regimentul 12 asaltase cota „320". În ajun, tranșeele erau încă ocupate de austrieci, dar, în ziua asaltului, aceștia fuseseră înlocuiți cu saxoni, proaspăt aduși de pe frontul francez. Cazacii mergeau pe jos, urcînd povîrnișurile pietroase, ușor presărate cu zăpadă. Grohotișul înghețat luneca, scrîșnind sub tălpi, iar pulberea subțire de omăt se înălța ca un fum. Grigori, care pășea alături de Moțatul, îi destăinui, cu un zîmbet vinovat, neobișnuit de sfios pentru dînsul :

— Parcă mi-e frică... S-ar zice că pentru prima dată merg la atac.

— Ce tot spui ? se minună Moțatul.

Își purta arma plină de zgîrieturi, ținînd-o de curea, în timp ce-și sugea țurțurii de gheață de pe mustăți.

Cazacii înaintau la deal în lanțuri frînte, fără să tragă. Crestele tranșeelor inamice păstrau o tăcere amenințătoare. Dincolo de creastă, la nemți, un locotenent saxon, cu fața îmbujorată de vînt și cu nasul jupuit, dîndu-se înapoi cu tot trupul și zîmbind, striga cu înfocare soldaților săi :

Mari unități erau trimise de sîrg în ajutorul românilor, pe care-i copleșeau mereu înfrîngerile. Aceasta se vădea chiar din faptul că în prima zi de marș, oamenii cu cartiruirea, plecați în ajun în satul unde li se hotărîse cantonamentul de noapte, s-au întors fără nici o ispravă : satul era ticsit de infanterie și de artilerie care, tot așa, grăbeau spre frontiera României. Regimentul fu astfel silit să mai străbată opt verste, pentru a-și găsi locuri de mas noaptea.

Șaptesprezece zile au mers într-asemenea chip. Caii erau sleiți din pricina lipsei de hrană. În zona din preajma frontului, pustiită de război, furaje nu se mai găseau ; localnicii, parte pribegiseră înlăuntrul Rusiei, parte se ascundeau prin păduri. Cocioabele fără acoperișuri se ridicau mohorîte, cu zidurile goale ; arareori cazacii dădeau peste vreun sătean amărît și speriat, strecurîndu-se prin ulița pustie, dar și acela se mistuia pe dată ce zărea oameni înarmați. Zdrobiți de atîta necurmată mărșăluire, chinuiți de frig și scrîșnind pentru caznele lor, pentru cai, pentru toate cele îndurate, cazacii desfăceau acoperișurile de paie ale lăcașurilor din satele care scăpaseră de devastare, nu se mai sfiau să prade bruma de furaje, și nici un fel de amenințări din partea comandanților nu-i mai puteau opri de la samavolnicie și jaf.

Chiar în apropiere de teritoriul românesc, ajuns într-un sătuleț ceva mai înstărit, Moțatul izbuti să fure dintr-un hambar ca la o baniță de orz. Stăpînul hambarului îl surprinse asupra faptului, dar Moțatul snopi în bătaie pe bătrînul și molaticul basarabean și duse tainul de orz calului. Comandantul plutonului îl găsi lîngă conovăț. Moțatul atîrnase traista de gîtul calului, umbla în jurul lui, mîngîindu-i cu miinile tremurătoare coastele coșcove, și se uita în ochii lui, ca în ochii unui om.

— Uriupin, pui de cățea ! Dă orzul înapoi ! Nu te gîndești, scîrnăvie, că au să te împuște pentru asta ?

Moțatul îl împunse pe ofițer cu o privire piezișă, tulbure și, trîntindu-și șapca de pămînt, izbucni într-un strigăt deznădăjduit, pentru întîia oară de cînd se afla în regiment :

— *Kameraden! Wir haben die Blaumäntel oft genug gedroschen! Da wollen wir's auch diesen einpfeffern, was es heisst mit uns'n Hühnchen zu rupfen! Ausharren! Schiesst noch nicht!*[1]

Sotniile de cazaci porniră la asalt. Pietrele fărîmicioase curgeau la vale sub picioare. Așezîndu-și la loc capetele glugii lungi și îngălbenite, Grigori rînjea nervos. Obrajii lui scofilciți, sub miriștea neagră a bărbii, nerasă de mult, și nasul său coroiat aveau o nuanță albastră-gălbuie; ochii sclipeau întunecat sub genele acoperite de brumă, ca două bucăți de antracit. Calmul său de totdeauna îl părăsise. Luptînd împotriva blestematei frici care-i năpădise sufletul, spuse Moțatului, îndreptîndu-și privirea neclintită spre creasta argintie a tranșeelor, estompată de ninsoare:

— Ăștia tac. Nu mișcă! Ne lasă înadins să ne apropiem. Mi-i frică și nu mi-e rușine de asta. Ce-ar fi, dacă m-aș întoarce îndărăt?

— Ce tot trăncănești azi? întrebă, bombănind, Moțatul. Acilea, frate, îi ca la jocul de cărți: n-ai încredere în tine, te-ai ars! Te-ai făcut turtă de ceară la față, Grișka. Fie că ești bolnav, fie că... o să te dea gata chiar astăzi. Uite! Uite! Văzut-ai?

Un neamț cu manta scurtă și cu cască ascuțită la vîrf se ridică pentru o clipă deasupra tranșeelor și dispăru de îndată.

În stînga lui Grigori, mergea un cazac chipeș, blond, din stanița Elanskaia; scotea mereu din mers mănușa din mîna dreaptă și mereu o punea la loc. Repeta necontenit aceeași mișcare, pășind grăbit, îndoind anevoie picioarele de la genunchi și tușind cu exagerare. „Parcă ar merge singur noaptea... tușește în silă, își face curaj", gîndi Grigori. Mai încolo, zări obrazul pistruiat al uriadnicului Maksaev. Ceva mai departe pășea Emelian Groșev, ținînd hotărît arma, cu vîrful baionetei înclinat puțin într-o parte. Grigori își aduse aminte că numai cu cîteva zile în urmă, Emelian furase în timpul marșului un sac cu porumb de la un român, spărgînd lacătul de la cămară chiar cu baioneta aceasta. Aproape cot la cot cu Maksaev,

[1] Camarazi! Mantalele albastre au mîncat destulă bătaie de la ai noștri. Să le arătăm și ăstora acum ce înseamnă să te pui cu noi! Așteptați! Nu trageți încă! (În l. germ.).

mergea Mişka Koşevoi. Fuma cu nesaţ şi îşi sufla nasul, ştergîndu-şi degetele de poala stîngă a mantalei.

— Mi-e sete ! spuse Maksaev.

— Mă strîng cizmele, Emelian ! se plînse Mişka Koşevoi. Nu mai pot merge din pricina lor.

Groşev îl întrerupse mînios :

— Ia mai las-o cu cizmele ! Ţine-te bine, că acuşi o să ne stropească neamţul cu mitraliera !

Chiar după prima salvă, Grigori oftă şi căzu doborît de un glonţ. Voia să-şi panseze braţul rănit, duse mîna la pansamentul din cartuşieră, dar valul sîngelui cald care îi ţîşnea cu tărie la cot, înăuntrul mînecii, îl istovi cu desăvîrşire. Se prăvăli cu faţa în jos şi, ascunzîndu-şi capul îngreunat după un bolovan, simţindu-şi gura uscată iască, linse pe nerăsuflate o grămăjoară pufoasă de zăpadă. Cu buzele tremurătoare, apuca cu nesaţ pulberea subţire şi albă ; cu o nemaipomenită frică şi tulburare, trăgea cu urechea la ţăcănitul sec şi aspru al gloanţelor şi la vuietul atotcuprinzător al focurilor. Ridicîndu-şi capul, îi văzu pe cazacii din sotnie cum fugeau la vale, alunecînd, căzînd, trăgînd fără noimă îndărăt şi în sus. O spaimă inexplicabilă şi fără rost îl făcu să zvîcnească în picioare şi să alerge tot aşa, în vale, spre marginea zimţată a pădurii de pin, de unde regimentul pornise atacul. Grigori îl ajunse din urmă pe Emelian Groşev, care tîra după dînsul pe comandantul de pluton, rănit ; îl ducea în fugă la vale, coborînd cu el panta ; sotnicul se poticnea ca un om beat şi, aplecîndu-se din cînd în cînd pe umărul lui Groşev, vărsa cocoloaşe de sînge negru, închegat. Sotniile se rostogoleau ca un puhoi spre pădure. Grămăjoare sure de stîrvuri rămăseseră pe povîrnişurile cenuşii ; răniţii, pe care tovarăşii lor n-au izbutit să-i scoată din foc, se tîrau singuri. Mitralierele îi împroşcau din urmă cu gloanţe.

U-u-u-u-u, ta-ta-ta ! se spărgea în rafale torentul neîntrerupt al focurilor.

Sprijinindu-se de braţul lui Mişka Koşevoi, Grigori intră în pădure. Gloanţele ricoşau pe clinul poienii mici de lîngă pădure. La flancul drept al nemţilor, o mitralieră răpăia sacadat. S-ar fi spus că o mînă puternică aruncase o piatră pe cea dintîi pojghiţă subţire de gheaţă, făcînd-o să salte iute şi zgomotos.

nunchi, privi isprăvile vîntului de pe arie şi se întoarse în tindă.

Urmele celui de-al treilea an de război se vedeau în toată gospodăria satului. Curţile în care nu mai rămăseseră cazaci în putere îşi căscau hambarele deschise, şoproanele învechite, cu urmele urîte ale paraginii împrăştiate la fiecare pas. Nevasta lui Hristonea îşi vedea de gospodărie, împreună cu băiatul ei de nouă ani. Muierea lui Anikuşka însă nu mai făcea nici un fel de gospodărie, dar, ca nevastă de ostaş plecat la război, se îngrijea în schimb cu deosebire de chipul ei, se sulemenea şi se gătea, primind în lipsa cazacilor vîrtoşi nişte copilandri de paisprezece ani sau pe aproape, ceea ce se cunoştea cu prisosinţă după porţile de scînduri unse din belşug cu catran şi mai păstrînd urme cafenii de osîndă obştească. Gospodăria lui Stepan Astahov rămăsese pustie ; înainte de plecare stăpînul bătuse ferestrele cu scînduri ; acoperişul era pe alocuri surpat, brusturii crescuseră deasupra, lacătul de la uşă se umpluse de rugină, iar vitele rătăcite se strecurau oricînd le venea poftă pe poarta căscată, în curtea năpădită de adevărate hăţişuri de bălării şi de lobodă, căutîndu-şi adăpost pe vreme de zăpuşeală sau pe vreme urîtă. Un zid de la casa lui Ivan Tomilin sta să se năruie drept în uliţă, susţinut de o proptea în chip de furcă, înfiptă în pămînt ; soarta se răzbuna pesemne pe bravul artilerist pentru atîtea căsuţe nemţeşti şi ruseşti pe care le dărîmase, ca ochitor la tunul său.

Aceeaşi priveliştе ofereau toate uliţele şi uliciοarele din Tatarski. Numai la capătul din vale, curtea lui Pantelei Prokofievici se fălea cu înfăţişarea ei de gospodărie întreagă, fără surpări. Dar nici acolo nu mai era totul fără cusur. Cocoşii de tablă, de vechi ce erau, căzuseră de pe acoperişul hambarului, care se lăsase într-o rînă, şi orice ochi ager putea desprinde anume alte scăderi în ale gospodăriei. Braţele bătrînului nu mai prididеau la toate, semănăturile se împuţinau, fără a mai pomeni de rest ; atîta doar că familia Melehovilor nu se împuţina la număr. În locul celor doi fraţi, Petro şi Grigori, care rătăceau pe fronturi, Natalia născuse doi gemeni în toamna anului din urmă. Izbutise să facă taman pe placul socrilor, aducînd pe lume un băieţaş şi o fetiţă. Sarcina o dusese anevoie,

U-u-u-u-ta-ta-ta-ta !

— Ne-au tras-o cu vîrf și îndesat ! strigă Moțatul, ca și cînd s-ar fi bucurat.

Rezemat de trunchiul roșiatic al unui pin, trăgea alene asupra nemților, care răsăreau în salturi deasupra tranșeelor.

— Pe proști trebuie să-i învețe cineva minte ! strigă Koșevoi, înăbușindu-se și smulgîndu-și mîna din mîna lui Grigori. Ticăloși sînt oamenii ! Merită s-o pățească mai rău ! Cînd are să curgă tot sîngele din ei, abia atunci au să-și dea seama pentru ce îi mînă la măcel !

— Unde vrei s-aduci vorba ? îl privi Moțatul cu ochii micșorați.

— Un deștept pricepe și singur, iar un prost... ce să înțeleagă un prost ? N-ai să-l dumerești, nici dacă i-ai bate adevărul cu o ținta în cap !

— Ții minte că ai depus jurămîntul ? Ai depus, au ba ? întrebă ațîțat Moțatul.

Fără să-i mai răspundă, Koșevoi căzu în genunchi ; strîngea zăpada de jos cu miinile tremurătoare și o înghițea cu lăcomie, cutremurîndu-se și tușind.

5

Dînd ocol satului Tatarski, soarele de toamnă plutea pe cerul încrețit de vălurelele norilor colilii. Sus, în tării, un vîntuleț ușurel împingea alene norii aceștia, mînîndu-i să se scurgă spre apus ; dar deasupra satului, deasupra văii Donului, de un verde-întunecat, coada vîntului izbea cu putere, aplecînd crestele de sălcii și de plopi, încrețea apa în unduiri șerpuitoare și gonea pe ulițe cîrduri de frunze ruginii. O claie cu paie de grîu, nevolnic clădită într-aiurea, se zbîrlea pe aria lui Hristonea ; înfigîndu-se în ea, vîntul îi năpîrli vîrful, răsturnă prăjina de sprijin și, deodată, apucînd ca într-o furcă o grămadă de paie aurii, o duse deasupra ogrăzii, o învîrti pe sus și, presărînd cu dărnicie drumul pustiu, zvîrli căpița despletită pe acoperișul casei lui Stepan Astahov. Nevasta lui Hristonea, fără broboadă pe cap, sări afară în ogradă, strîngîndu-și fusta între ge-

uneori abia mai putea umbla, chinuită de durerile care o fulgerau în picioare ; mergea tîrîndu-şi glezna, dar îndura suferinţa fără cricnire, nelăsînd-o niciodată să-i schimonosească chipul smead, slăbit şi ferice. În clipele cînd durerea îi depăşea puterile de îndurare, tîmplele i se broboneau de sudoare, şi numai după aceste semne îi era de ajuns Ilinişnei să-şi dea seama de starea ei şi s-o dojenească, dînd din cap :

— Culcă-te, afurisito ! Pentru ce te omori cu zile ?

Într-o zi senină din septembrie, simţind că i se apropie ceasul, Natalia ieşi în uliţă.

— Unde te duci ?... o întrebă bătrîna.

— La imaş. Mă duc să văd ce fac vacile.

Ieşi cu grabă din sat, privind de jur împrejur, gemînd şi ţinîndu-şi baierile pîntecului cu palmele, se pitulă într-un desiş de porumbari şi se culcă acolo. Se înserase de-a binelea cînd s-a întors acasă, strecurîndu-se prin dosul zidurilor şi aducînd doi gemeni într-un şorţ de pînză.

— Drăguţa ! Nenorocita de tine ! Ce-ai făcut ? Pe unde-ai umblat ? se boci Ilinişna.

— Am plecat de ruşine... Nu voiam să-l supăr pe tatasocru. Sînt curată, mamă, şi i-am spălat şi pe dînşii... Luaţi-i ! se dezvinovăţi, pălind, Natalia.

Duniaşka se repezi după moaşă. Daria alerga prin odaie, aşternînd ceva într-un ciur, iar Ilinişna striga întruna, rîzînd cu lacrimi în ochi :

— Daşka, dă-te încolo cu ciurul tău ! Ce, sînt pisici să-i bagi în ciur ? Doamne, sînt doi ! Isuse — şi un băieţaş ! Nataliuşka ! Dar faceţi-i patul odată !...

Cînd Pantelei Prokofievici auzi în ogradă că noră-sa a adus pe lume doi gemeni, îşi desfăcu braţele, apoi, zbîrlindu-şi barba, plînse de bucurie şi, în cele din urmă, se răsti fără pricină la moaşa care venise într-un suflet.

— Nu cîrti, babo ! strigă el, purtîndu-şi degetul cu gheara lungă sub nasul bătrînei. Cine-mi scorni şi asta ? Cum vezi, nu se isprăveşte cu neamul Melehovilor ! Uite, nora mi-a dăruit şi un cazac, şi o fată. Ce noră, ce mai noră ! Doamne dumnezeule, scumpa de ea, cu ce s-o răsplătesc eu pentru asta ? !

Anul fusese îmbelşugat ; vaca fătase doi viţei ; pînă de sfîntul Mihail, oile aduseseră cîte doi miei, caprele aşijde-

rea. Minunîndu-se de această dărnicie a naturii, Pantelei Prokofievici își spunea în gînd :

„Ce an norocos mai avem, și ce mai belșug ! Peste tot, numai gemeni... Acuși avem la prăsilă cu duiumul !"

Natalia alăptă pruncii vreme de un an ; îi înțărcase în septembrie, dar nu se putu întrema pînă în tîrziu de toamnă. Pe chipul ei firav, dinții sclipeau lăptos de o lumină caldă și blîndă, și ochii, ce păreau nemăsurat de mari, îi străluceau în obrajii supți. Se dăruia toată copiilor și se arăta mai puțin grijulie cu sine ; răgazul de la treburile gospodărești îl cheltuia numai pentru dînșii ; spăla, împletea, cîrpea și adeseori — așezîndu-se pe marginea patului, cu un picior atîrnat — își scotea gemenii din leagăn și, eliberîndu-și sînii mari, plini de lapte, ca doi pepeni albi-gălbui, cu o mișcare a umărului îi făcea să sară afară din cămașa largă, și-i alăpta pe amîndoi deodată.

— Și așa te-au stors cu totul ! Prea des îi hrănești ! spunea Ilinișna, plesnindu-și nepoții peste piciorușele dolofane.

— Lasă, hrănește-i ! Nu-ți păstra laptele, că n-ai să-l strîngi pentru caimac ! se amesteca Pantelei Prokofievici, care-și veghea nepoții cu o gelozie grosolană.

În anii aceștia, viața scădea spre vad, ca apele umflate ale Donului în descreștere. Zilele se perindau plicticoase și, tîrîndu-se una după alta, treceau nebăgate în seamă, în veșnică forfoteală, în trudă și nevoi, în puținele bucurii și în marile, neadormitele griji pentru cei plecați la război. De la Petro și de la Grigori veneau arare scrisori de pe front, în plicuri soioase și pătate de ștampile poștale. Cel din urmă răvaș al lui Grigori trecuse prin mîini necunoscute ; jumătate din cuprins fusese șters apăsat cu cerneală violetă, iar pe marginea foii de hîrtie, cenușie stătea un semn ciudat, făcut tot cu cerneală. Petro scria mai des decît Grigori și, în epistolele adresate Dariei, o amenința și o ruga să isprăvească cu prostiile — zvonuri despre viața prea slobodă a nevestei ajunseseră, pesemne, pînă la urechile lui. Grigori trimetea odată cu scrisorile și niscai bani — solda și prima pentru decorații — făgăduind să vină în concediu, dar de venit nu venea. Drumurile celor doi frați se despărțeau ; războiul apăsa greu asupra lui Grigori, îi sugea sîngele din obraji, îl îngălbenea cu fierea

lui amară, aşa că el nici nu ştia cum îi va apuca sfîrşitul ; în vreme ce Petro urca mereu, uşor şi repede : căpătă în ajunul toamnei lui 1916 gradul de vagmistru, se-nvîrti de două cruci, linguşindu-se pe lîngă comandantul sotniei, şi începu să vorbească în scrisori despre strădaniile de a fi trimis la şcoala de ofiţeri. Vara, trimise prin Anikuşka, venit în concediu, o cască germană, o manta şi fotografia. Faţa lui îmbătrînită privea cu mulţumire de sine de pe pătrăţelul de carton sur, mustaţa bălană era ţeapăn răsucită, buzele tari se strîmbau sub nasul cîrn, în zîmbetul vechi şi tuturor cunoscut. Însăşi viaţa îi surîdea lui Petro, iar războiul îl bucura, fiindcă îi deschidea nădejdi nebănuite ; altminteri, cum ar fi putut oare el, cazac de rînd, deprins din copilărie să stea numai lîngă boii lui, cum ar fi putut să viseze epoleţii de ofiţer împreună cu o dulce viaţă de huzur ? Dar iată că războiul izbucnise, şi în văpaia lui i se întrezăreau limpede sorţii unei vieţi fericite pentru ziua de mîine... O singură latură din viaţa lui Petro era însă ştirbită într-un chip hidos : zvonuri urîte despre nevastă-sa făceau ocolul satului. Stepan Astahov venise toamna trecută în concediu, şi, întors la regiment, se lăuda faţă de toată sotnia că o dusese bine cu muierea lui Petro. Petro nu prea dădea crezare tovarăşilor, la auzul feluritelor poveşti, deşi se întuneca la faţă cînd spunea, zîmbind :

— Minte Stiopka ! Vrea să-mi facă sînge rău din pricina lui Grişka...

Dar într-o zi, ieşind din bordei, Stepan scăpă jos — fie din nebăgare de seamă, fie dinadins — un ştergar brodat. Cum Petro venea în urma lui, ridică de jos ştergarul brodat cu măiestrie şi recunoscu de îndată lucrul de mînă al nevestei sale. Ura dintre Petro şi Stepan se strînse astfel din nou într-un nod calmuc. Petro aştepta numai un prilej potrivit. Moartea îl pîndea din acea zi pe Stepan, care s-ar fi putut să rămînă pe veci la malul Dvinei, cu ţeasta găurită de un glonţ al lui Petro. Se întîmplă ca Stepan să se ceară voluntar şi să se ducă să nimicească un post german, de unde nu s-a mai întors. Cazacii care fuseseră cu dînsul povesteau că o santinelă germană i-ar fi auzit pe cazaci tăind sîrma ghimpată, a aruncat o grenadă, dar cazacii au izbutit totuşi să răzbată pînă la om, şi Stepan l-a doborît cu o lovitură de pumn ; cealaltă santinelă a

tras un foc şi Stepan s-a prăbuşit la pămînt. Cazacii au înjunghiat cu baionetele pe soldatul care trăsese, au tîrît cu dînşii pe celălalt neamţ, care zăcea ameţit de izbitura pumnului de plumb al lui Stepan. L-au ridicat şi pe Stepan, au vrut să-l ducă, dar era prea greu, aşa că fură nevoiţi să-l părăsească. Stepan, rănit, se ruga de ei : „Fraţilor ! Nu mă lăsaţi să pier ! Fraţilor ! De ce mă părăsiţi ?" Dar o rafală de mitralieră împroşcă reţeaua de sîrmă şi cazacii se retraseră tîrîş. „Cazaci, fraţilor !", ţipa Stepan în urma lor, dar ce folos ! Fiecare ţine mai mult la pielea lui... După ce Petro află de cele întîmplate cu Stepan, inima i se uşură ca o rană zdrelită, unsă cu grăsime de hîrciog. Totuşi, în sinea lui hotărî : „Cînd m-oi duce în permisie, am s-o fac piftie pe Daşka ! Nu sînt Stepan, n-am s-o las eu să-şi facă de cap." Se gîndise chiar s-o ucidă, dar alungă repede asemenea gînduri : „Dacă omor vipera asta, să ştii că s-a isprăvit cu viaţa. Am să putrezesc în puşcărie, am să-mi pierd tot ce-am agonisit, tot ce-am cîştigat". Hotărî deci numai s-o bată măr, şi încă aşa de zdravăn, încît muierea să piardă pentru toată viaţa pofta de a mai călca strîmb. „Am să-i scot un ochi jivinei, şi n-are s-o mai vrea nici dracul !" Aşa hotărîse Petro, tot stînd în tranşee lîngă malul rîpos de lut al Dvinei de vest.

Toamna sugruma copacii şi ierburile, brumele de dimineaţă sfarogeau frunzele, pămîntul respira tot mai răcoros, nopţile de toamnă erau tot mai întunecoase şi mai lungi. Cazacii stăteau cu schimbul în posturi de tranşee, trăgeau asupra inamicului, se sfădeau cu vagmiştrii pentru echipament călduros, se hrăneau ca vai de ei, şi nimănui nu-i ieşea din cuget amintirea pămîntului Donului, aflat atît de departe de neprimitoarele meleaguri poloneze.

În această toamnă, Daria Melehova îşi răzbună cu prisosinţă tot traiul ei descumpănit de femeie în putere, fără bărbat. De pocroave, Pantelei Prokofievici se sculă înaintea tuturor, ca totdeauna, ieşi în ogradă şi se apucă cu mîinile de cap : poarta scoasă din ţîţîni de nişte mîini răufăcătoare se afla de-a curmezişul drumului, zvîrlită în mijlocul uliţei. Era o mare ruşine. Bătrînul aşeză poarta la loc, iar după masă o chemă pe Daria în bucătăria de vară. Nu se ştie ce au vorbit acolo, dar, după cîteva minute, Duniaşka o văzu pe Daria ţîşnind afară din bucătărie, cu

tulpanul căzut pe umeri, ciufulită şi cu lacrimi în ochi. Trecînd prin faţa Duniaşkăi, strîngea din umeri, arcurile vîrtoase şi negre ale sprîncenelor tremurau pe chipul ei plîns şi mînios.

— Stai, blestematule, c-ai să mă ţii minte ! şuieră ea printre buzele umflate.

Bluza îi era ruptă la spate, o vînătaie proaspătă, roşie-albastră, se zărea pe trupu-i alb. Daria, cu poalele fustei fluturînd în vînt, urcă în fugă treptele cerdacului, se mistui în tindă, iar Pantelei Prokofievici ieşi şchiopătînd din bucătărie, furios nevoie mare. În mers, strîngea în patru hăţurile cele noi de piele.

Duniaşka auzi vocea răguşită a lui taică-său :

— Ţi-ar trebui o păruială încă mai zdravănă, căţea ! Tîrfă !

Ordinea fu astfel restabilită. Timp de cîteva zile, Daria se arătă întruchiparea cuminţeniei şi a bunei-cuviinţe ; seara se ducea la culcare înaintea tuturor, răspundea la privirile pline de milă şi înţelegere ale Nataliei cu zîmbete reci şi cu mişcări dispreţuitoare din umeri şi din sprîncene, ca şi cînd ar fi vrut să spună : „Nu-i nimic, vom vedea !" Iar în a patra zi se întîmplă ceva despre care nu ştiau decît Daria şi Pantelei Prokofievici. După care faptă, Daria avea surîsuri triumfătoare, iar bătrînul umblă vreme de o săptămînă încurcat şi pocăit, ca un motan care făcuse cine ştie ce poznă. Nu-i povesti nimic bătrînei şi tăinui întîmplarea pînă şi părintelui Visarion, la spovedanie, ascunzîndu-i de asemenea şi gîndurile păcătoase ce-l năpădiseră cu acest prilej.

Iată cum s-au petrecut lucrurile. Îndată după pocroave, Pantelei Prokofievici, sigur de cuminţenia desăvîrşită a Dariei, îi spusese Ilinişnăi :

— N-o cruţa pe Daşka. Zoreşte-o să roboteascâ şi mai greu. Dacă are de lucru, atunci nu-i rămîne timp să umble fără rost, ca o iapă în călduri. Că n-are în cap decît şezătoarea şi uliţa.

Cu acelaşi gînd, o puse pe Daria să mături aria, să rînduiască în dosul casei o grămadă de lemne vechi, curăţă împreună cu dînsa şura pentru pleavă. Chiar în fapt de seară, voi să mute vînturătoarea din magazie în şură şi o chemă pe noră-sa :

— Daria !
— Ce-i, tătucă ? întrebă ea din șură.
— Fă-te-ncoa, să mutăm vînturătoarea.
Potrivindu-și tulpanul și scuturînd pleava care-i intrase după gulerul bluzei, Daria ieși pe ușa șurii și trecu pe portița ariei spre magazie. Pantelei Prokofievici, îmbrăcat cu o scurtă vătuită de lucru și cu nădragi cîrpiți, șonticăia în fața ei. Curtea era pustie. Duniașka și bătrîna torceau lînă proaspăt dărăcită. Natalia pregătea plămada pentru pîine. Amurgul purpuriu se stingea dincolo de marginea satului, dangătul de clopote vestea vecernia. Un nouraș de culoarea zmeurei sta nemișcat pe cerul străveziu, deasupra capului ; dincolo de Don, ciorile se clătinau pe ramurile desfrunzite ale plopilor albicioși, asemenea unor cîrpe arse. În liniștea netulburată a înserării, fiecare sunet era curat, sigur și impunător. Un miros de bălegar cald, și de fîn plutea în aer, dinspre țarcul vitelor. Gîfîind în opinteli, Pantelei Prokofievici, împreună cu Daria, aduse în șură vînturătoarea de un roșu-spălăcit, o puse într-un colț, împinse cu grebla pleava risipită în grămadă și dădu să plece.
— Tătucă ! îl chemă Daria, cu voce înceată.
Bătrînul făcu un pas în dosul vînturătoarei, fără să bănuiască nimic, și întrebă :
— Da' ce-i ?
Cu bluza descheiată și cu fața întoarsă spre el, Daria își punea în rînduială părul la ceafă. O rază sîngerie a apusului de soare, strecurată printr-o crăpătură din peretele șurii, tremura asupra ei.
— Acilea ! tătucă ! Uite ! Vino să vezi ! rosti ea, aplecîndu-se într-o parte și privindu-l hoțește peste umărul socrului, la ușa larg căscată.
Bătrînul veni în dreptul său. Deodată Daria ridică brațele și, cuprinzînd gîtul socrului, împreunîndu-și degetele, începu a se da îndărăt, trăgîndu-l după ea și șoptind :
— Iaca, acilea, tătucă ! Că-i moale...
— Da' ce-ți veni ? o întrebă speriat Pantelei Prokofievici.
Rotindu-și capul, încercă să scape din strînsoarea brațelor Dariei, dar ea îi trăgea capul spre dînsa cu o putere

crescîndă, suflîndu-i în barbă cu gura caldă, rîzînd și murmurînd ceva în șoaptă.

— Lasă-mă, putoareo ! se smuci bătrînul și simți pîntecele tare al nurorii.

Stringîndu-se de dînsul, căzu pe spate și-l răsturnă peste ea.

— Satano, ai înnebunit ? Lasă-mă !

— Nu vrei ? întrebă Daria, gîfiind, și, desfăcîndu-și brațele, îl îmbrînci în piept. Nu vrei ? Sau nu poți ? Atuncea să nu mă mai judeci... Așa !

Sărind în picioare, își potrivi grăbită fusta, își scutură pleava de pe sapte și-i strigă drept în față lui Pantelei Prokofievici, zăpăcit cu totul :

— Atuncea, pentru ce m-ai bătut deunăzi ? Ce, îs o hoașcă ? Adică matale, cînd erai tînăr, parcă erai altfel ? N-am bărbat de un an ! Cu cine vrei să simt și eu că trăiesc ? Cu dulăul ? Sic, șontorogule ! Na, cotu !

Daria făcu un gest obscen și se îndreptă spre ușă, săltînd din sprîncene. Ajunsă în prag, se mai cercetă cu luare-aminte, scutură pleava de pe bluză și de pe tulpan și spuse fără să-l privească :

— Nu pot fără de asta... Am nevoie de bărbat, iar de nu-ți place, mi-oi găsi eu altul și n-ai decît să-ți ții gura !

Cu mers legănat, ajunse la poarta ariei și dispăru, fără să se uite îndărăt, iar Pantelei Prokofievici, rămas mai departe rezemat de peretele roșcat al vînturătorii, își morfolea barba între dinți, cerceta șura și vîrfurile încălțărilor ponosite, cu o privire uluită și vinovată. „Te pomenești că are dreptate ! Poate c-ar fi trebuit să primesc a intra în păcat cu dînsa ? !", gîndi în acea clipă, buimac și nedumerit de cele întîmplate.

6

În noiembrie se lăsase un ger straşnic. Ningea de timpuriu. Donul îngheță la cotul din dreptul marginii de sus a satului Tatarski. Din cînd în cînd, oamenii treceau cu piciorul pe malul celălalt, călcînd pe gheața șubredă, cenușie, iar mai la vale, numai laturile de lîngă mal ale

„FOAIE EXECUTORIE

Conform Ucazului *Majestății-Sale Imperiale* din 27 octombrie 1916, eu, judecătorul de pace al ocolului 7 din disstrictul Doneț, am judecat procesul civil după acțiunea intentată de tîrgovețul Serghei Mohov uriadnicului Panteleimon Melehov, pentru suma de 100 ruble, după scrisoarea de garanție, și, în conformitate cu art. 81, 100, 129, 133 și 145 din Codul de procedură civilă, în lipsa părților,

am hotărît :

Pîrîtul uriadnic Panteleimon Prokofievici Melehov este obligat să plătească în favoarea reclamantului tîrgoveț Serghei Platonovici Mohov una sută de ruble conform scrisorii de garanție din 21 iunie 1915, precum și trei ruble cheltuieli de judecată și executare. Hotărîrea este definitivă și se va comunica părțlior lipsă.

Conform al. 3 din art. 156 al Codului de procedură civilă, această hotărîre urmează a fi executată imediat, fiind intrată în vigoare. Conform Ucazului *Majestății-Sale Imperiale*, judecătorul de pace al ocolului 7 din districtul Doneț a dispus : toate instituțiile și persoanele în drept urmează să aducă întocmai la îndeplinire prezenta hotărîre, iar autoritățile locale, polițienești și militare să-i acorde portărelului însărcinat cu executarea concursul cuvenit și neîntîrziat."

După ce-l ascultă pe portărel, Pantelei Prokofievici ceru îngăduire să meargă acasă, făgăduindu-i să depună banii chiar în ziua aceea. Pornise de la cancelarie de-a dreptul la cuscrul Korșunov, dar în piață se întîlni cu ciungul Alioșka Șamil.

— Cum o duci Prokofievici ? îl salută Șamil.

— Așa și așa !

— Unde te duceai ?...

— La cuscru. Cu o trebușoară...

—Ehei, mare bucurie pe dînșii, frate ! N-ai auzit ? Feciorul lui Miron Grigorievici a venit de pe front. Cică s-a întors Mitka al lor, așa spune lumea.

— Nu zău ?...

fluviului se îmbrăcară cu gheață netedă, cu bășici de aer în luciu. Mijlocul apei se învolbura slobod, valurile verzui se contopeau și-și scuturau coama de spumă albicioasă. În dreptul Rîpii Negre, într-o groapă adîncă de unsprezece stînjeni, somnii se lăsaseră de mult pentru iernat, iar crapii alunecoși veniră să se așeze la capetele lor ; numai albitura umbla prin Don, iar în vaduri se jucau ciortanii, gonind după plevușcă. Cega se culcă pe fundul pietros. Pescarii așteptau zilele cu gerul mai zdravăn ca să-și încerce norocul cu cîrligele la cea dintîi copcă în gheață, pentru a prinde ceva pește de soi.

În aceeași lună a lui noiembrie, Melehovii primiră o scrisoare de la Grigori. Scria din Găvănești, din România, vestind că fusese rănit chiar în cea dintîi luptă, că glonțul îi zdrobise antebrațul stîng și de aceea era trimis pentru vindecare în ținutul său, în stanița Kamenskaia. În urma răvașului, altă supărare se abătu peste casa lui Melehov : cu vreun an și jumătate în urmă, nevoia de bani îl strîmtorase pe Pantelei Prokofievici, și împrumutase o sută de ruble de argint de la Serghei Platonovici Mohov, dîndu-i o scrisoare de garanție. În vară, bătrînul fusese chemat la prăvălie și Atepin Țața, cu nasul încălecat de ochelarii cu rama de aur, întrebă, privind pe deasupra sticlelor la barba lui Melehov.

— Ei, Pantelei Prokofievici, ai de gînd să plătești, sau nu ?

Pantelei Prokofievici ocoli cu privirea rafturile, din ce în ce mai goale, și tejgheaua lustruită de trecerea anilor, apoi îngăimă cam fisticit :

— Mai păsuiește-mă, Emelian Konstantinîci, c-am să fac rost și am să plătesc.

Cu aceasta discuția luase atunci sfîrșit. Bătrînul n-a avut însă cum să facă rost de bani : cu recolta n-a dovedit, iar din vitele de păscut n-avea ce să vîndă. Și iată că-i pică portărelul ca un bolovan în creștet, trimise după el și, scurt :

— Scoate și adă-ncoace o sută de carboave !

La cancelarie, în camera portărelului, o foaie lungă de hîrtie stă întinsă pe masă : citește și nu cîrti !

— Ce te uiți la mine, cuscre? întrebă Mitka cu voce răgușită de bas, zîmbind.

— Mă uit și mă minunez : cînd vă petreceam la oaste, pe tine, și pe Grișka, erați niște copii, iară acuma... Uite ce cazac ! Ai fi bun și pentru garda împărătească !

Privind cu ochii înlăcrimați la Mitka, Lukinișna turna votcă în păhărel, îngîndurată, fără să bage de seamă că băutura curge pe alături.

— Hei, rîia dracului ! se răsti Miron Grigorievici. Verși așa bunătate pe masă !

— Ei, noroc și bucurie !... Bine ai venit sănătos, Mitri Mironîci !

Pantelei Prokofievici își roti albul albăstrui al ochilor, cu genele tremurînd și cu răsuflarea oprită, și goli fără grabă păhărelul pîntecos. Ștergîndu-și încet cu dosul palmei buzele și mustața, săgetă cu privirea fundul păhărelului și, cu capul dat pe spate, scutură ultima picătură stingheră în gura larg căscată, cu dinții negri. Abia după aceea răsuflă ușurat, ronțăind un castravete și strîngîndu-și îndelung pleoapele, fericit foarte. Cuscra îl mai cinsti cu un păhărel ; bătrînul ameți pe dată și arătă cumplit de caraghios. Mitka îl urmărea, zîmbind. Pupilele ochilor lui de pisică se strîngeau în crăpături înguste și verzi, apoi se lărgeau și deveneau întunecate. Anii îl schimbaseră, făcîndu-l de nerecunoscut. Acest cazac zdravăn, cu mustață neagră, nu mai avea aproape nimic comun cu subțirelul, cu zveltul Mitka, pe care îl petrecuseră la militărie cu trei ani în urmă. Crescuse mult, se făcuse mai lat în umeri, puțin adus de spate și mai gras — să fi cîntărit cel puțin optzeci de kilograme — fața și vocea îi erau mai aspre și în toate părea mai vîrstnic decît anii. Numai ochii îi rămăseseră aceiași — tulburi și neliniștiți — iar maică-sa își îneca privirile în ei, rînzînd și plîngînd, atingînd din cînd în cînd cu palma ei zbîrcită, ofilită, părul tuns scurt al feciorului și fruntea lui albă și îngustă.

— Ai venit decorat, ai ? întrebă Pantelei Prokofievici, cu un zîmbet de om beat.

— Da' care dintre cazaci n-are acuma cruci peste cruci ? se încruntă Mitka. Uite, lui Kriucikov i-a dat trei, pentru că chiulește la comandament.

— Aşa am auzit, spuse Şamil, cu un spasm în obraz şi la ochi, scoţîndu-şi pungociul de tutun şi apropiindu-se de Pantelei Prokofievici. Hai, frate, să răsucim cîte o ţigară ! Eu dau foiţa la tutunul tău...

Aprinzîndu-şi ţigara, Pantelei Prokofievici mai şovăi o vreme — să meargă, să nu meargă ? — dar, în cele din urmă, îşi luă inima în dinţi şi, după ce se despărţi de ciung, porni mai departe, şchiopătînd.

— Uitam să-ţi spui că şi Mitka are o cruce ! Îi dă zor să-i ajungă pe feciorii tăi. Avem acum în sat decoraţi berechet, cîte vrăbii ! ţipă Şamil în urma lui.

Pantelei Prokofievici ajunse fără grabă la marginea satului şi se apropie de portiţa casei lui Korşunov, aruncînd cîte o privire la fiecare din ferestre. Îi ieşi în întîmpinare însuşi cuscrul. Faţa pistruiată a bătrînului Korşunov era parcă spălată de bucurie, arăta mai curată şi mai puţin aspră.

— Auzit-ai de bucuria noastră ? întrebă Miron Grigorievici, întinzîndu-i mîna.

— Am aflat pe drum, de la Alioşa Şamil. Veneam la tine, cuscre, cu altă treabă...

— Mai stai, dă-le-ncolo de treburi ! Hai în casă să-l vezi pe osteanul nostru. Ca să nu mint, am şi băut niţel de bucurie. Baba mea a purtat ea grijă, sireaca, să mai păstreze o sticlă de monopol pentru asemenea împrejurări...

— Nu mai era nevoie să-mi spui ! zîmbi Pantelei Prokofievici, lărgindu-şi nările nasului coroiat. Am adulmecat eu de departe !

Miron Grigorievici împinse uşa de perete, lăsîndu-şi cuscrul să treacă înainte. Pantelei păşi pragul şi privirea îi căzu de îndată asupra lui Mitka, aşezat la masă, sub icoane.

— Iată-l pe osteanul nostru ! strigă moş Grişaka, plîngînd şi lipindu-se de umărul lui Mitka.

— Ei, bine ai venit, cazacule !

Pantelei Prokofievici luă palma lungă a lui Mitka, o ţinu într-a lui, se dădu cu un pas îndărăt, mirîndu-se şi privindu-l cu atenţie.

— Mitka al nostru, cuscre dragă, îi dintr-o bucată ! se grăbi moş Grişaka. Dat dracului ! E leit ca mine, bunică-său. Nu s-ar înjosi să-şi plece fruntea...

— Doar nu pentru asta li se dă crucea „Sfîntul Gheorghe" ! se posomorî Pantelei Prokofievici, dar Miron Grigorievici îl trase în odaia de alături, îl apăsă să se aşeze pe un sipet şi-l întrebă :

— Natalia şi cu nepoţii ce mai fac ? Teferi, sănătoşi ? Ei, slavă domnului ! Parcă spuneai că ai treabă cu mine ? Zi, că o să mai bem şi ai să te turlăceşti !

— Împrumută-mă cu ceva bani ! Dă-mi, pentru dumnezeu !... Scapă-mă, că o duc rău de tot din partea banilor ! Pantelei Prokofievici cerea umilit, ca un om cu chef. Cuscrul îl întrerupse :

— Cît ?

— O sută de bumăşti.

— De care ?... Sînt bumăşti şi bumăşti.

— O sută de carboave.

— Aşa spune !

Miron Grigorievici cotrobăi în ladă, scoase o basma soioasă, o desfăcu, scoase şi numără zece bancnote roşii, foşnind cu hîrtiile noi.

— Mulţumesc, cuscre dragă.. Din mare belea m-ai scăpat !

— Ce mai vorbe ! Doar sîntem între noi, avem să ne socotim odată şi odată...

Mitka stătu acasă cinci zile ; nopţile le petrecea la nevasta lui Anikuşka, din milă pentru nevoia ei amară de muiere şi pentru ea, muieruşca simplă şi supusă care nu ştia să zică nu. Ziua hoinărea prin sat, pe la neamuri şi pe la cunoscuţi. Înalt, îmbrăcat numai într-un veston kaki, călca cu paşi legănaţi prin ulicioarele satului, cu şapca pe o ureche, fălindu-se cu dispreţul său de ger. Într-o zi, pe-nserate, trecu şi pe la Melehovi. Aduse cu el, în bucătăria lor caldă, un iz de iarnă amestecat cu mirosul neuitat, înţepător, de ostaş. Stătu, vorbi despre război, despre noutăţile din sat, îşi furişă spre Daria ochii verzi ca papura şi dădu să plece. Daria, care nu-şi lua ochii de la ostaş, tremură ca flacăra unei lumînări, cînd Mitka, ieşind, închise

cu putere uşa ; ţuguindu-şi buzele, îşi înfăşură şalul, dar Ilinişna o întrebă :

— Unte te duci, Daşka ?

— Afară... pentru nevoie...

— Mergem împreună...

Pantelei Prokofievici şedea locului, fără să-şi ridice capul plecat, ca şi cum n-ar fi auzit schimbul de vorbe. Daria trecu prin faţa lui spre uşă, ascunzînd sclipiri de vulpe sub pleoapele lăsate în jos ; soacra lipăia greu după ea, oftînd. Mitka aştepta lîngă portiţă, tuşind şi scîrţîind din cizme, fumînd pe furiş, cu ţigara ascunsă în găvanul palmei. Auzind zăngănitul zăvorului, făcu un pas spre cerdac.

— A, tu eşti, Mitri ?... Nu cumva te-ai rătăcit în curte străină ? întrebă veninos Ilinişna. Închide portiţa pe dinafară cu zăvorul, ca să nu se joace vîntul cu ea la noapte. Uite ce vînt !

— Nu, nu m-am rătăcit. Am s-o închid ! răspunse Mitka cu ciudă în glas, tuşi şi o apucă pe ulicioară, drept spre casa lui Anikuşka.

Mitka ducea o viaţă de pasăre, fără griji. Azi eştiu viu, bîne ! Iar mîine, ce-o da viaţa ! La oaste, îşi făcea serviciul agale şi, cu toate că avea un sînge clocotitor şi o inimă fără de frică, nu prea căuta prilejuri să iasă în frunte. În schimb, foaia lui matricolă prezenta o seamă de accidente : stăpînul ei fusese judecat de două ori, fiind acuzat de siluirea unei poloneze cetăţeană rusă şi de jaf ; în cei trei ani de război primise nenumărate sancţiuni şi pedepse disciplinare, iar o dată fusese cît pe ce să fie condamnat la împuşcare de Curtea marţială. Dar Mitka ştia să se descurce din buclucuri şi, cu toate că era foarte rău încondeiat în scriptele regimentului, cazacii îl iubeau pentru firea lui veselă, zîmbitoare, pentru cîntecele deşănţate (la care Mitka se pricepea ca nimeni altul), pentru că era bun tovarăş şi om simplu, iar ofiţerii ţineau la el pentru voinicia lui hoţească. Cu zîmbetul pe buze, călca pe pămînt cu picioare uşoare de lup şi mai avea încă multe alte trăsături ale acestei sălbăticiuni : în mersul lui legănat, pas cu pas, în chipul cum era obişnuit să privească lumea, cu ochii săi

făcînd spume la mal ; gheaţa se umfla şi prindea culoarea albăstruie de cadavru. Cernoziomul dezgolit răsufla un miros nespus de dulce. Băşici de apă jucau în vechile făgaşuri de pe Şleaul Hatmanilor. Rîpele argiloase de dincolo de vatra satului îşi căscau surpăturile proaspete, ca nişte răni roşietice. Vîntul de la miazăzi aducea dinspre Cir mirosurile stătute de ierburi putrede, iar la amiază marginea stepei tremura ca primăvara în jocul celor mai vaporoase umbre azurii. Băltoace sure sclipeau în bătaia vîntului, lîngă muşuroaiele de cenuşă de sub garduri. Pe arii, pămîntul se dezgheţa în jurul şirelor, dulceaţa iute a paielor dospite gîdila nările trecătorului. Ziua, şuvoaie subţiri de apă negricioasă se scurgeau de pe acoperişurile de paie ale caselor, prinse în zimţi de ţurţuri ; coţofenele cîrîiau cît le ţinea glasul, cocoţîndu-se pe garduri şi, asmuţit de seva pretimpurie a primăverii, mugea taurul obştii, care iernase în curtea lui Miron Grigorievici. Dărîma gardurile cu coarnele, se freca de un stîlp de stejar sfredelit de cari, îşi scutura guşa mătăsoasă, scormonea cu copitele zăpada moale din ograda plină de apă.

A doua zi de crăciun, Donul îşi sparse lespedea de gheaţă. Sloiurile pluteau la vale pe mijlocul apelor, cu scrîşnete şi trosnituri puternice, săreau pe mal ca nişte stîrvuri de peşti uriaşi. Dincolo de Don, plopii se avîntau în fuga lor neputincioasă pe loc, biciuiţi de vîntul tulburător de la miazăzi.

Şşşşuuuu, şuierau şi vuiau înăbuşit.

Spre noapte însă, malurile răsunau surd, ciorile din medean se legănau în bătaia vîntului, porcul lui Hristonea trecu în fugă prin faţa ogrăzii lui Melehov cu un şomoiog de paie în gură, şi Pantelei Prokofievici îşi zise : „S-a isprăvit cu primăvara, mîine are să pălească un ger straşnic !" Noaptea, vîntul începu într-adevăr să bată dinspre răsărit, un geruleţ uşurel legă cu gheaţă cristalină băltoacele rămase pe urma dezgheţului. Spre dimineaţă, crivăţul prinse a sufla de prin părţile Moscovei, şi gerul intră greoi în drepturile sale. Iarna se înscăună din nou. Numai frînturi de sloiuri se mai scurgeau prin mijlocul Donului, amintind de dezgheţ, asemenea unor frunze albe şi mari, iar pămîntul dezgolit de pe colnic fumega de ger.

verzi și iuți, și chiar în gîtul contuzionat pe care nu-l întorcea niciodată — dacă se ivea nevoia, se răsucea cu tot trupul. Legat numai din mușchi tari, cu oase late, era sprinten și totuși domol în mișcări, răspîndind în jurul său un aer de sănătate și de putere ; așa miroase cernoziomul din văi, desfundat de plug. Pentru Mitka, viața era simplă și dreaptă, se întindea asemenea unei brazde în arătură, și o călca cu pași de stăpîn, sigur pe dreptul său. Și gîndurile sale erau tot atît de primitive și limpezi : dacă ești flămînd, poți și trebuie să furi, fie și de la vreun camarad ; și el fura dacă era flămînd ; ți s-au rupt cizmele — nu există nimic mai simplu decît să descalți un prizonier neamț ; ți s-a înfundat, trebuie să-ți răscumperi vina, și Mitka o răscumpăra : se ducea în cercetare, aducea santinele germane răpite de el, pe jumătate gîtuite ; se oferea voluntar pentru cele mai primejdioase misiuni. În 1913 fusese luat prizonier, bătut măr și rănit de baionete, iar noaptea, rupîndu-și unghiiile pînă la carnea vie, spărsese acoperișul magaziei în care fusese închis și fugise, luînd cu el și un ham drept amintire. De aceea, multe păcate i se iertau lui Mitka.

În a șasea zi, Miron Grigorievici își duse feciorul la Millerovo, îl petrecu pînă la vagon, privi cum se îndepărtau cutiile verzi ale vagoanelor, țăcănind pe osii, și rămase îndelung, scormonind cu coada biciului zgura de lîngă peron, fără să-și ridice ochii din pămînt. Plîngea Lukinișna după plecarea feciorului, ofta moș Grișaka, suflîndu-și nasul în palmă cu un sunet de goarnă și ștergîndu-și degetele de poala soioasă a tunicii. Plîngea și muierea lui Anikușka, amintindu-și de trupul mare și darnic în dezmierdări al lui Mitka și chinuindu-se cu blenoragia pe care i-a dăruit-o oșteanul.

Vremea împletea zilele, așa cum împletește vîntul coama cailor. Cu puțin înainte de crăciun, începu pe neașteptate dezghețul, cu o ploaie ce ținu o zi și o noapte în șir ; șuvoaie de apă turbată se năpustiră în vîlcele din înălțimea de pe malul Donului ; pe cheliile de pămînt deszăpezit înverzi iarba veche, și mușchiul înveli lespezile de cretă ; fâșiile de apă vie rodeau gheața Donului,

În ianuarie, ecourile zvonurilor din capitală cu privire la Rasputin și la familia țarului mai răsunau prin sate și prin stanițe, iar la începutul lui martie veni vestea răsturnării autocrației, prinzîndu-l pe Serghei Platonovici, așa cum o plasă prinde dedesubt o dropie. Cazacii primiră vestea revoluției cu o îngrijorare stăpînită și cu rezervă. În acea zi, bătrînii și cazacii mai tineri se îmbulziră pînă seara lîngă prăvălit închisă a lui Mohov. Atamanul satului, Kiriușka Soldatov (care îl înlocuise pe Manițkov, mort în război), un cazac zdravăn, cu mustăți roșcate și cu ochi cam sașii, era posomorît. Aproape nu lua parte la însuflețitele dezbateri care se țineau lanț în fața prăvăliei, își rotea privirile piezișe asupra cazacilor adunați și, din cînd în cînd, descumpănit, își dădea cu părerea :

— Eh, am sfeclit-o ! Vai și amar ! Cum avem să mai trăim de-acum încolo ? !

Zărind de la fereastră lumea din fața prăvăliei, Serghei Platonovici hotărî să iasă și să stea de vorbă cu bătrînii. Își îmbrăcă șuba de raton și, sprijinindu-se în bastonul cafeniu, cu monogramă modestă de argint, ieși pe treptele de la intrarea principală. Un zumzet venea dinspre prăvălie.

— Ei, Platonîci, ești om cu carte ! Spune-ne și nouă, oamenilor neluminați, ce se întîmplă acum și ce are să mai fie ? vorbi Matvei Kașulin, cu un zîmbet speriat, strîngîndu-și zbîrciturile piezișe în dreapta și în stînga nasului, sensibil afară din cale la frig.

La salutul lui Serghei Platonovici, bătrînii scoaseră respectuos căciulile și se dădură la o parte, făcîndu-i loc în cerc.

— Avem să trăim și fără țar... răspunse ezitînd Serghei Platonovici.

Bătrînii izbucniră toți într-un glas :

— Cum așa, fără țar ?

— Moșii și strămoșii noștri trăiau sub țari, iar acuma nu mai trebuie țar ?

— Dacă tai capul, de bună seamă că picioarele n-au să mai trăiască fără el.

— Dar ce fel de ocîrmuire are să vină în schimb ?

— Nu te mai codi, Platonîci ! Vorbește-ne cu inima deschisă. De ce să-ți fie teamă ?

Îndată după crăciun, la adunarea obştească din staniţă, pisarul îi spuse lui Pantelei Prokofievici că îl văzuse pe Grigori în Kamenskaia şi că acesta îl rugase să dea de ştire rudelor despre apropiata lui întoarcere.

7

Serghei Platonovici Mohov, încerca să pipăie viaţa din toate părţile cu mîinile lui mici, negricioase, acoperite de păr rar şi lucios. Cîteodată, ea îi făcea ochi dulci, iar uneori îi atîrna ca o piatră de gîtul unui om ce dă să se înece. Multe văzuse Serghei Platonovici în viaţa sa, prin felurite peripeţii trecuse. În vremuri mai vechi, atunci cînd lucra la siloz, i se întîmplase să cumpere cereale de la cazaci, plătindu-le cu preţ de nimic, ca apoi să scoată din sat şi să răstoarne în Rîpa Rea patru mii de puduri de grîu scrumit. Îşi aducea aminte şi de anul 1905, cînd, într-o noapte întunecoasă de toamnă, unul dintre cazacii localnici descărcase în el puşca de vînătoare. Mohov se îmbogăţea, avînd, fireşte, şi pierderi, pînă cînd în cele din urmă agonisi şaizeci de mii de ruble şi le depuse la banca *Volga-Kama* ; dar, cu mult înaintea împrejurărilor de faţă, simţise că se apropie vremea unei zguduiri mari şi de neînlăturat. Serghei Platonovici se aştepta la ivirea unor timpuri negre şi nu se înşelase ; în ianuarie o mie nouă sute şaptesprezece, învăţătorul Balanda, care se stingea încet de oftică, i se plînse :

— Revoluţia bate la uşă, iar eu trebuie să dau ortul popii de cea mai stuipdă şi cea mai sentimentală dintre boli ! Mi-e necaz, Serghei Platonovici ! Mi-e necaz că n-am să mai văd cum o să-ţi sară în vînt toate capitalurile şi cum au să te gonească din cuibuşorul călduţ.

— Dar de ce ţi-e necaz ?...

— Cum de ce ?... Ştii, mi-ar fi plăcut totuşi să văd cum toate se vor face praf

— Ba nu, iubitule ! Mai bine tu să mori chiar astăzi, iar eu, mîine ! spuse Serghei Platonovici, în prada unei mînii ascunse.

Serghei Platonovici făcu un gest deznădăjduit cu mîna şi se tîrî cu paşi de om îmbătrînit spre cerdacul său albastru şi arătos. Umbla cu gînduri răzleţe la bani, la moară şi la negoţul care mergea din ce în ce mai prost ; îşi aduse aminte că Elizaveta se află la Moscova şi că Vladimir avea să vină în curînd de la Novocerkassk. Îngrijorarea pentru odrasle îi împunse inima, fără să curme şirul dezlînat al gîndurilor. Stăpînit de ele, ajunse în cerdac, simţind că viaţa îşi pierduse culorile într-o singură zi şi că pînă şi sufletul lui se spălăcise, măcinat de rîşniţa gîndurilor. Un gust acru de rugină îi umplu gura. Se întoarse, aruncă o privire bătrînilor buluciţi în faţa prăvăliei, scuipă peste balustrada sculptată, a cerdacului şi, tîrşindu-şi paşii, trecu pe terasă, în casă. Anna Ivanovna îşi întîmpină bărbatul în sufragerie, îi cercetă faţa cu privirea ochilor ei spălăciţi, veşnic indiferenţi, întrebîndu-l :

— Iei o gustare înainte de ceai ?

— Nu, nu ! Ce gustări ? se împotrivi cu dezgust Serghei Platonovici.

Scoţîndu-şi haina, simţea mereu în gură gustul de rugină şi goliciunea apăsătoare în cap.

— O scrisoare de la Liza.

Anna Ivanovna, grasă şi puhavă, trecu în iatac, cu paşi mărunţi şi grăbiţi (aşa umbla întotdeauna, împovărată din prima zi a căsniciei de o gospodărie prea mare), şi aduse un plic rupt la margine.

„O fată ordinară şi mărginită, nimic altceva !", gîndi pentru prima oară Serghei Platonovici, strîmbînd din nas din pricina parfumului tare care se răspîndea din plic. Citi distrat scrisoarea, se opri la cuvîntul „dispoziţie", fără să ştie de ce, şi stătu îndelung, căutînd să-i descopere un înţeles cu totul nebănuit. În ultimele rînduri, Elizaveta îl ruga să-i trimită bani. Cu aceeaşi goliciune mocnită în suflet, Serghei Platonovici străbătu ultimele rînduri. Deodată, îi veni să plîngă încetişor. Viaţa maşteră, viaţa răsturnată din temelii îi apăru în această clipă în toată goliciunea ei.

„Îmi e străină, îşi zise el, cu gîndul la fiică-sa. Şi eu îi sînt străin. Recapătă sentimente de familie ori de cîte ori are nevoie de parale... O fată desfrînată, are amanţi... Şi

— Poate că nu știe nici omul ce și cum !... zîmbi Moș Avdeici Minciună, și zîmbetul îi adînci gropițele din obrajii trandafirii.

Serghei Platonovici își cercetă cu o privire inexpresivă galoșii vechi de cauciuc și rosti, anevoie, ca și cum l-ar fi tras cineva cu cleștele de limbă :

— Are să ne cîrmuiască Duma de stat. O să avem republică...

— Am brodit-o ! Fir-al al mă...

— Pe cînd am slujit noi sub răposatul Alexandru al doilea... începu Avdeici, dar bătrînul și severul Bogatîriov îl întrerupse cu asprime :

— Te-am mai auzit ! Nu-i vorba de asta !

— Care va să zică, are să se isprăvească cu cazacii ?

— Noi ne vedem de greve, iară neamțul o să ajungă între timp pînă la Sanct-Petersburg !

— Dacă-i egalitate, înseamnă că vor să ne facă deopotrivă cu mujicii !...

— N-avea grijă, te pomenești că au să pună laba și pe pămînt...

Cu un zîmbet silit, Serghei Platonovici se uită la chipurile mîhnite ale bătrînilor și simți cum sufletul i se scîrbește și se întunecă. Își desfăcu în două barba castanie cu gestu-i obișnuit și vorbi, clocotind de ură, fără să-și dea seama împotriva cui :

— Iată, cinstiți bătrîni, în cel hal au adus dumnealor Rusia. Or să vă facă la fel cu țăranii, o să vă ia privilegiile și tot ce se poate, or să vă amintească și supărările lor din trecut. Vin vremuri grele... Depinde de cine va prelua puterea ; poate c-o să vă ducă la prăpăd cu totul...

— Om trăi și-om vedea ! clătină din cap Bogatîriov și privi cu neîncredere la Serghei Platonovici, pe sub sprîncenele stufoase. Tu, Platonovici, urmărești foloasele tale, dară nouă poate că are să ne iasă vreo ușurare din povestea asta... Ai ?

— Ce fel de ușurare ? întrebă sarcastic Serghei Platonovici.

— Poate că ocîrmuirea cea nouă are să pună capăt războiului... Ar fi cu neputință ? Ai ?

Serghei Platonovici făcu un gest deznădăjduit cu mîna și se tîrî cu pași de om îmbătrînit spre cerdacul său albastru și arătos. Umbla cu gînduri răzlețe la bani, la moară și la negoțul care mergea din ce în ce mai prost ; își aduse aminte că Elizaveta se află la Moscova și că Vladimir avea să vină în curînd de la Novocerkassk. Îngrijorarea pentru odrasle îi împunse inima, fără să curme șirul dezlînat al gîndurilor. Stăpînit de ele, ajunse în cerdac, simțind că viața își pierduse culorile într-o singură zi și că pînă și sufletul lui se spălăcise, măcinat de rîșnița gîndurilor. Un gust acru de rugină îi umplu gura. Se întoarse, aruncă o privire bătrînilor buluciți în fața prăvăliei, scuipă peste balustrada sculptată, a cerdacului și, tîrșindu-și pașii, trecu pe terasă, în casă. Anna Ivanovna își întîmpină bărbatul în sufragerie, îi cercetă fața cu privirea ochilor ei spălăciți, veșnic indiferenți, întrebîndu-l :

— Iei o gustare înainte de ceai ?

— Nu, nu ! Ce gustări ? se împotrivi cu dezgust Serghei Platonovici.

Scoțîndu-și haina, simțea mereu în gură gustul de rugină și goliciunea apăsătoare în cap.

— O scrisoare de la Liza.

Anna Ivanovna, grasă și puhavă, trecu în iatac, cu pași mărunți și grăbiți (așa umbla întotdeauna, împovărată din prima zi a căsniciei de o gospodărie prea mare), și aduse un plic rupt la margine.

„O fată ordinară și mărginită, nimic altceva !", gîndi pentru prima oară Serghei Platonovici, strîmbînd din nas din pricina parfumului tare care se răspîndea din plic. Citi distrat scrisoarea, se opri la cuvîntul „dispoziție", fără să știe de ce, și stătu îndelung, căutînd să-i descopere un înțeles cu totul nebănuit. În ultimele rînduri, Elizaveta îl ruga să-i trimită bani. Cu aceeași goliciune mocnită în suflet, Serghei Platonovici străbătu ultimele rînduri. Deodată, îi veni să plîngă încetișor. Viața mașteră, viața răsturnată din temelii îi apăru în această clipă în toată goliciunea ei.

„Îmi e străină, își zise el, cu gîndul la fiică-sa. Și eu îi sînt străin. Recapătă sentimente de familie ori de cîte ori are nevoie de parale... O fată desfrînată, are amanți... Și

era mică, blondă, şi îmi era dragă... Doamne, cum se schimbă toate ! Am rămas prost pînă la bătrîneţe, tot credeam într-o viaţă bună ce are să vină, şi uite că am rămas singur, ca o troiţă în drum. N-am agonisit cinstit — parcă poţi să agoniseşti cinstit ? — mă dedam la tot felul de tertipuri, nu risipeam nimic, şi iată, a venit revoluţia şi chiar mîine slugile mele mă pot azvîrli afară din casă. Fir-ara a mă-si de viaţă scîrboasă ! Copiii ? Vladimir e un prost... Ei şi ? În definitiv, poate că e totuna..."

Printr-o neroadă înlănţuire de gînduri, îşi aduse aminte o întîmplare petrecută mai demult la moară ; un cazac făcuse tămbălău din pricina uiumului prea mare şi nu voise să plătească. Serghei Platonovici, care se afla atunci în sala maşinilor, ieşise afară şi, aflînd despre ce e vorba, poruncise cantaragiului şi morarilor să nu dea făina măcinată. Cazacul, om mic şi slăbuţ, trăgea spre el sacul, apucîndu-l de gură, iar morarul Zavar, un bărbat zdravăn şi lat în piept, nu-l lăsa. În cele din urmă, cazacul slăbuţ îl îmbrînci pe morar, iar acesta îi făcu vînt cu pumnul lui mare, încleştat, şi-l izbi în tîmplă. Cazacul căzu jos, apoi sări în picioare, clătinîndu-se ; îi sîngera o zdrelitură la tîmpla stîngă. Deodată făcu un pas spre Serghei Platonovici şi gemu cu voce înăbuşită, stinsă :

— Ia-ţi făina ! Îndoapă-te !...

Şi ieşi, cu umerii scuturaţi de un temur.

Întîmplarea aceasta îi trecu prin minte lui Serghei Platonovici, fără nici o legătură cu altceva, împreună cu urmările de atunci : nevasta cazacului venise pentru a-l ruga să-i înapoieze făina bărbatului ; silindu-se să-şi stoarcă lacrimi din ochi şi căutînd sprijin la cărăuşii cu grîul, se bocea :

— Păi cum vine asta, oameni buni ? Cu ce drept ? Dă-mi făina !

— Vezi-ţi de drum, lele ! Cară-te cît eşti teafără, că te jumulesc de pene ! rîdea Zavar.

Nu-i făcuse plăcere, nici bucurie să vadă cum cantaragiul Valet, tot atît de firav şi mărunţel ca şi cazacul obidit, sărise la bătaie cu Zavar, fusese bătut măr şi venise apoi să-şi ceară socoteala, după care plecase. Toate acestea trecură fulgerător prin mintea lui Serghei Platonovici, pe cînd învîrtea între degete scrisoarea, cu privirea aţintită în gol.

Ziua trecu, lăsînd o dîră dureroasă, buimăcindu-l. Serghei Platonovici petrecu o noapte urîtă ; se zvîrcolea în pat, pradă gîndurilor absurde și dorințelor nedeslușite. Adormi abia după miezul nopții, iar dimineața, aflînd că Evgheni Listnițki venise de pe front la Iagodnoe, la taică-său, hotărî să se ducă acolo și să-și descarce sufletul de o seamă de presimțiri tulburătoare care-l năpădeau. Emelian, cu nelipsita-i lulea în gură, înhămă roibul la sania de oraș și-și duse stăpînul la Iagodnoe.

Soarele se înălța deasupra satului, asemenea unei caise coapte și portocalii, nori vaporoși pluteau în straturi, mai sus și mai jos. Aerul rece și tăios părea îmbălsămat de o mireasmă de fructe. Gheața subțire de pe drum trosnea sub copitele calului, vîntul mîna înapoi aburul ieșit din nările umede, așezîndu-l ca o brumă pe coamă. Toropit de mersul lin al saniei și de frig, Serghei Platonovici ațipi, clătinîndu-se, în timp ce se freca cu spinarea de speteaza acoperită cu un covor. În vremea asta, pe medeanul din Tatarski se adunase o puzderie neagră de cazaci, îmbrăcați cu cojoace, o altă grămadă, de femei, se înghesuia ca o turmă de oi, strîngîndu-și poalele șubelor de Don, îmblănite la margini.

În mijlocul mulțimii, stătea învățătorul Balanda, cu batista la buzele livide, aproape verzi, și cu o panglică roșie la încheietoarea cojocelului, și vorbea, cu ochii mistuiți de febră :

— Ați văzut ? S-a isprăvit cu blestemata de autocrație ! Acum feciorii voștri n-au să mai fie trimiși ca să-i potolească pe muncitori cu biciușca ! S-a isprăvit cu slujba voastră rușinoasă pentru țarul vampir. Adunarea constituantă va fi stăpînă peste Rusia cea nouă, liberă... Ea va ști să clădească o altă viață, adică o viață luminoasă !

Ibovnica lui îl trăgea din spate de cutele cojocelului și îi șoptea cu voce rugătoare :

— Mitea, lasă ! Înțelege odată : are să-ți facă rău, nu se poate ! Iar are să te năpădească sîngele ! Mitea !

Cazacii îl ascultau pe Balanda, stingheriți, cu ochii în jos, cu zîmbete ascunse. Nici nu-l lăsară să-și isprăvească cuvîntarea. O voce joasă, plină de compătimire, răsună în rîndurile din față :

— O fi ea luminoasă, viața aceea ; numai că tu, drăguțule, tot n-ai să ajungi s-o vezi. Mai bine du-te acasă ! Îi cam frig afară...

Balanda își mozoli fraza neisprăvită, se posomorî și ieși din mulțime.

Serghei Platonovici ajunse la Iagodnoe la amiază. Emelian duse calul de dîrlogi la ieslele împletite de lîngă grajd și, în timp ce stăpînul său se dădea jos din sanie și, ridicîndu-și poala cojocului, își scotea batista din buzunar, el desprinse zăbalele calului și-l acoperi cu o cergă. Un ogar înalt, cenușiu și cu pete roșcate îl întîmpină pe Serghei Platonovici lîngă cerdac. Se ridică în fața străinului, căscînd și întinzîndu-se pe picioarele lungi și vînoase ; după el, se sculară alene și ceilalți cîini, care stăteau culcați ca niște boccele negre lîngă scări.

„Cîți naiba mai sînt, fir-ar ai dracului ?" Serghei Platonovici aruncă o privire în acea parte ; i se păru că dăratelea.

În vestibulul curat și luminos duhnea greu a cîine și a oțet. De furcile late ale coarnelor de cerb, deasupra cufărului, erau atîrnate : o căciulă ofițerească de astrahan, o glugă cu ciucure din fire de argint și o burcă. Serghei Platonovici, aruncă o privire în acea parte ; i se păru că cineva negru, cu părul mițos, stă pe cufăr, cu umerii ridicați a nedumerire. Din odaia de alături se ivi o femeie plină, cu ochi negri. Îl cercetă iscoditor cu privirea pe Serghei Platonovici, care își scotea șuba, și-l întrebă, fără să-și schimbe expresia serioasă a feței, frumoasă și ușor arămie :

— Vreți să-l vedeți pe Nikolai Alexeevici ? Vă anunț îndată...

Intră în salon, fără să bată la ușă și o închise în urma ei. Greu îi fu lui Serghei Platonovici să recunoască în această femeie îngrășată și frumoasă pe Axinia Astahova. Ea îl recunoscuse însă imediat, își strînse buzele vișinii și se îndepărtă, ținîndu-se neobișnuit de drept, mișcînd ușor din coatele brațelor dezgolite. După un minut, ieși însuși bătrînul Listnițki. Zîmbi atît cît cerea importanța oaspetelui, rostind îngăduitor cu vocea lui de bas :

— A, cinstitul jupîn ! Cu ce ocazie ? Poftim !

Se dădu la o parte, invitînd musafirul să treacă în salon.

Serghei Platonovici îl salută cu smerenia sa de totdeauna față de oamenii mari și intră în salon. Evgheni Listnițki îi ieși în întîmpinare, privindu-l pe sub ochelari, printre pleoapele întredeschise.

— Îmi pare bine că te văd, scumpe Serghei Platonovici ! Bună ziua. Ei, mi se pare că îmbătrînești, hai ?

— Se poate, Evgheni Nikolaevici ? Am de gînd să trăiesc și mai mult ca dumneavoastră. Dumneavoastră ce mai faceți ? Teafăr și sănătos ?

Cu un zîmbet care îi dezvelea dinții de aur, Evgheni își luă oaspetele de braț, conducîndu-l pînă la un fotoliu. Se așezară la o măsuță, schimbînd fraze fără însemnătate și căutînd să-și descopere unul altuia schimbările săpate pe fețele lor, de la ultima întîlnire. Bătrînul boier porunci să se servească ceaiul și intră în salon. O mare pipă încovoiată îi fumega dintre dinți. Se opri lîngă fotoliul lui Serghei Platonovici, își puse pe masă palma osoasă și lungă, de bătrîn, și întrebă :

— Ei, ce mai e nou pe la voi în Tatarski ? Ai auzit... frumoase vești ?

Serghei Platonovici privi de jos în sus la cutele de piele îngrijit rase care spînzurau în bărbia și la gîtul generalului și răspunse oftînd :

— Cum să nu le-aud !

— Și ai văzut cu ce precizie fatală duceau toate la acest deznodămînt ? rosti generalul, înghițind fumul și făcînd să-i zvîcnească mărul lui Adam. Am prevăzut-o chiar de la începutul războiului. Ce să-i faci ? Dinastia era osîndită. Mi-am adus aminte acum de Merejkovski... Ții minte, Evgheni ? În *Petru și Alexei*. Acolo, țareviciul Alexei, după tortură, îi spune părintelui său : „Sîngele meu va cădea ca un blestem peste urmașii tăi".

— N-avem nici un fel de informații precise, serioase, îngăimă tulburat Serghei Platonovici, frămîntîndu-se în fotoliu. Își aprinse țigara și continuă : De o săptămînă n-am mai primit nici un ziar. Umblă cele mai imposibile zvonuri, toți sînt dezorientați, zău ! Ce catastrofă ! Am

auzit că Evgheni Nikolaevici a venit în concediu și am cugetat să vin aici, la dumneavoastră, ca să vă întreb ce se mai petrece acolo, la ce trebuie să ne așteptăm...

Fără zîmbet pe fața lui albicioasă și proaspăt rasă, Evgheni povesti :

— Evenimente îngrozitoare ! Soldații sînt descompuși, toți pînă la unul, nu vor să mai lupte, sînt obosiți.. De fapt, anul acesta nu mai există soldați în sensul obișnuit al cuvîntului. Soldații s-au transformat în niște bande de criminali, desfrînați și sălbatici. Uite, papà nu-și poate închipui aceasta. El nu-și poate închipui la ce grad de dezagregare a ajuns armata noastră... Oamenii își părăsesc pozițiile, jefuiesc și omoară locuitorii, își ucid ofițerii, prădă totul. Neexecutarea unui ordin de luptă este acum un lucru obișnuit.

— Peștele de la cap se împute, aruncă zicala bătrînul Listnițki, împreună cu un nor de fum.

— Eu n-aș spune asta, se strîmbă Evgheni, cu un spasm care îi scutură pleoapa întretăiată de vinișoare. Nu, n-aș spune ! Armata putrezește de jos, fiind descompusă de bolșevici. Chiar și unitățile de cazaci, mai ales cele care au avut un contact mai strîns cu infanteria, nu inspiră nici o încredere. O oboseală mare și dorința de a ajunge acasă, la gospodărie... Și iată că intervin bolșevicii...

— Ce vor dînșii ? întrebă Serghei Platonovici, nemaiputînd răbda.

— O, ce vor ei !... zîmbi amar Listnițki. Sînt mai răi decît microbii holerei. Mai periculoși, fiindcă molima lor se lipește mai ușor de om și se infiltrează în adîncurile maselor de soldați. Vorbesc despre idee. Aici, nu te ajută nici o carantină. Fără îndoială, printre bolșevici se găsesc oameni talentați. Am avut prilejul să vin în contact cu unii dintre ei ; sînt și unii pur și simplu fanatici, dar în majoritatea lor zdrobitoare sînt indivizi desfrînați, imorali. Pe aceștia nu-i interesează esența doctrinei bolșevice, ci numai posibilitatea de a jefui de ,a pleca de pe front. Ei vor, înainte de toate, să pună mîna pe putere, să termine cu orice preț cu războiul, cu „războiul imperialist“, după expresia lor, fie chiar și printr-o pace separată, să dea tot pămîntul țăranilor, iar fabricile — muncitorilor ! Desi-

gur că toate astea sînt atît de utopice pe cît sînt de stupide, dar, cu asemenea procedee primitive, ei își atrag simpatiile soldaților.

Listnițki vorbea, abia reținîndu-și mînia surdă. Țigaretul de fildeș îi juca între degete. Serghei Platonovici asculta, aplecat înainte, ca și cum s-ar fi pregătit să sară în picioare. Bătrînul Listnițki se plimba prin salon, călcînd apăsat cu pîslarii negri, păroși, și mușcîndu-și mustața căruntă-verzuie.

Evgheni mai povesti cum, încă înainte de revoluție, fusese nevoit să fugă din regiment de teama răzbunării cazacilor, apoi aminti despre evenimentele petrecute la Petrograd, la care fusese martor.

Discuția lîncezi o clipă. Privindu-l pe Serghei Platonovici drept în rădăcina nasului, bătrînul Listnițki îl întrebă :

— Ei ? Cumperi surul acela, pe care l-ai văzut astă-toamnă, știi fiul „Boieresei" ?

— De asta-mi arde acum, Nikolai Alexeevici ? făcu Mohov o strîmbătură jalnică și disperată, dînd a lehamite din mînă.

În acest timp, Emelian ședea în casa slugilor, se încălzea bînd ceai și, ștergîndu-și cu o basma roșie sudoarea de pe obrajii stacopii, povestea noutăți din sat. Axinia stătea lîngă pat, rezemată cu pieptul în tăblia de lemn sculptat, înfășurîndu-se în șalul de lînă.

— Te pomenești că la noi toate s-or fi năruit ? rosti ea întrebător.

— Nu, de ce să se năruie ? N-are nimic ! răspunse Emelian tărăgănînd chinuitor cuvintele.

— Vecinii noștri, Melehovii, cum o mai duc ?

— Așa și așa.

— Petro n-a venit în permisie ?

— Pare-se că nu.

— Da' Grigori ? Grișka al lor ?

— Grișka a venit după crăciun. Anul trecut, nevastă-sa i-a născut doi gemeni. Da, Grigori a venit ! Cum să nu ? A venit, a fost rănit.

— A fost rănit ?

— Păi sigur ! A fost rănit la mînă. L-au crestat peste tot, leit un cîine de încăierare, de nici nu mai știi ce are mai mult, decorații sau urme de răni.

— Și cum arată dînsul, Grișka ? întrebă Axinia tușind și luptîndu-se cu spasmul care îi strîngea gîtlejul.

— Așa cum a fost : cu nasul coroiat, tuciuriu la chip. Un turc ca toți turcii, cum îi neamul lor.

— Nu de asta te-ntreb... A îmbătrînit sau nu ?

— Dracu să-l știe ! Poate să și fi îmbătrînit nițel. Da' de vreme ce nevasta i-a făcut doi gemeni, se vede că nu prea a îmbătrînit.

— Ce frig e aici ! zise Axinia, tremurînd din umeri, și ieși.

Turnîndu-și a opta ceașcă de ceai, Emelian o petrecu pe Axinia cu ochii, apoi spuse încet, tărăgănîndu-și vorbele, ca picioarele orbilor în mers :

— Auzi, otrava, lepra împuțită ! Mai ieri umbla prin sat încălțată cu opinci, și uite, acușa, îți spune : „Ce frig e aici !" Mi-e scîrbă de asemenea muieri. Le-aș da eu, tîrfelor ! Lepădătura dracului ! S-o auzi : „E frig aici"... Cățea ! Zău !

Supărat foc, nici nu-și isprăvi a opta ceașcă, se sculă, se închină și plecă, privind semeț în jurul lui și murdădind dinadins cu cizmele dușumele curat spălate.

Tot drumul pînă acasă, rămase mohorît, ca și stăpînul său. Mînia pricinuită de Axinia și-o răcori pe cal, sfîrcuindu-l cu biciul peste partea cea mai simțitoare și spunîndu-i în bătaie de joc „boșorog" și „bleg". Contrar obiceiului, Emelian nu schimbă nici o vorbă cu stăpînul, pînă la întoarcerea în Tatarski. Dar și Serghei Platonovici păstra o tăcere plină de spaime.

8

În ajunul revoluției din februarie, Brigada I a uneia dintre diviziile de infanterie din rezerva Frontului de sud-vest, împreună cu Regimentul 27 de cazaci de Don, cu care fusese întărită, fu ridicată de pe front, urmînd să fie trimisă

în împrejurimile capitalei pentru reprimarea tulburărilor ce începuseră. Brigada o fost retrasă în spatele frontului. Înzestrată cu echipament de iarnă nou-nouț, hrănită foarte bine timp de o zi, apoi îmbarcată în vagoane și pornită, dar evenimentele o luară înaintea trupelor ce se îndreptau spre Minsk : chiar în ziua plecării, umblau zvonuri stăruitoare, după care împăratul ar fi semnat actul abdicării la Marele cartier general al Comandantului suprem.

Brigada fu întoarsă de la mijlocul drumului. Ajuns în gara Razgon, Regimentul 27 primi ordin să debarce din vagoane. Liniile erau ințesate de trenuri. Pe peron forfoteau soldați cu panglici roșii la mantale, cu arme noi și bune, de model rusesc, dar de proveniență engleză. Mulți dintre soldați erau iritați, privind cu teamă la cazacii care se adunau pe sotnii.

Ziua posomorîtă se apropia de sfîrșit. Apa curgea murmurînd de pe acoperișurile clădirilor din gară, băltoacele de pe linii, acoperite de pete lucioase de păcură, oglindeau în ele cerul noros și cenușiu ca o blană de oaie. Urletul locomotivelor de manevră răsuna înfundat, moale. Aliniat dincolo de magazii, regimentul în formație călare aștepta sosirea comandantului brigăzii. Picioarele cailor, ude pînă la chișiță, abureau. Ciorile se lăsau îndrăznețe pe pămînt, în spatele trupei, și ciuguleau cocoloașele portocalii de balegă, ce aduceau cu niște mere.

Comandantul brigăzii, călare pe un cal corbiu, voinic și înalt, se apropie de cazaci, însoțit de comandantul regimentului. Încordă dîrlogii, își roti privirea asupra sotniilor, apoi le vorbi, subliniind cu gesturi din mîna fără mănușă cuvintele sale nehotărîte :

— Cazaci ! Prin voința poporului, împăratul Nicolae al doilea, care a domnit pînă acum, ă... ă... a fost detronat. Puterea a trecut asupra Comitetului Provizoriu al Dumei de stat. Voi, împreună cu toată armata, aveți îndatorirea să primiți cu calm... ă... ă... ă... această știre. Menirea cazacilor este să-și apere patria împotriva dușmanilor din afară și a... ă... ă... adică, a celor din afară. Vom sta în afara tulburărilor iscate, lăsînd populația civilă să aleagă căile ce duc spre organizarea noului guvern. Trebuie să stăm la o parte ! Războiul este treaba armatei, nu politica... În zilele

unor asemenea zguduiri... ă... ă... a tuturor temeliilor, noi trebuie să fim tari ca...

Generalul, militar bătrîn şi cu totul mărginit, neobişnuit cu discursurile, se încurcă, pierzîndu-se în căutarea uneo comparaţii, şi amuţi ; sprîncenele îi jucau chinuitor pe faţa unsuroasă ; sotniile aşteptau cu răbdare.

— ...ă...ă... ca oţelul. Datoria voastră ostăşească de cazaci vă îndeamnă să vă supuneţi şefilor voştri ! Ne vom bate cu duşmanul, cu aceeaşi vrednicie ca şi înainte, iar mai departe — urmă un gest vag din mîna întoarsă undeva înapoi — Duma de stat să decidă soarta ţării. O să terminăm războiul şi atunci vom lua şi noi parte la viaţa internă a statului ; dar deocamdată ...ă...ă...ă... nu se poate. Nu putem să lăsăm armata... de capul ei. În armată nu trebuie să existe politică !

Peste cîteva zile, în aceeaşi gară avu loc depunerea jurămîntului către Guvernul Provizoriu. Cazacii se duceau la mitinguri, adunîndu-se în grupuri mari, alcătuite din oamenii din aceleaşi staniţe, ţinîndu-se deoparte de soldaţii care inundau gara. După adunări, discutau cuvîntările auzite, amintindu-şi fiecare cuvînt îndoielnic, supunîndu-l cercetării. Fără să ştie de ce, toţi se aleseseră cu convingerea : dacă e libertate, s-a isprăvit cu războiul — şi combaterea acestei convingeri ferme deveni anevoioasă pentru ofiţerii care susţineau că Rusia este datoare să lupte pînă la sfîrşit.

Starea de nehotărîre care pusese stăpînire pe vîrfurile armatei după revoluţie avea urmări jalnice pentru cei de jos ; se părea că statul-major al diviziei a şi uitat de existenţa brigăzii, împotmolită undeva, la mijlocul drumului. După debarcare, brigada îşi devorase hrana pe opt zile ; soldaţii se duceau în grupuri prin satele din apropiere ; la piaţă apăru, ca prin minune, spirt şi nu mai era o privelişte rară să întîlneşti grade inferioare şi ofiţeri beţi.

Smulşi, prin această misiune, din rostul îndatoririlor obişnuite, cazacii lincezeau prin vagoane, aşteptau expedierea în ţinutul Donului (zvonul că rezerviştii vor fi demobilizaţi se întindea cu multă stăruinţă), îşi îngrijeau caii fără nici o tragere de inimă şi hoinăreau toată ziua prin

piață, făcînd negoț cu obiectele de vînzare de care făcuseră rost pe poziții : pături germane, baionete, ferăstraie, mantale, ranițe de piele, tutun...

Ordinul pentru întoarcerea pe front fu primit cu murmure pe față. Sotnia a doua refuză să plece, cazacii nu lăsară personalul feroviar să cupleze locomotiva la tren, dar comandantul îi amenință cu dezarmarea, și agitația se domoli, apoi încetă. Trenurile au luat astfel calea frontului.

— Păi bine, fraților, cum vine asta ? Libertate, libertate — și noi iar să ne vărsăm sîngele în război ?

— Începe din nou vechiul *prijim* [1] !

— Da' atuncea la ce l-au mai gonit pe țar ?

— Cum era pe vremea lui, așa îi și acu !

— Tot aceiași nădragi, dar cu turul în față.

— Așa-i, așa-i !

— Și pînă cînd o să mai țină asta ?

— De trei ani să nu mai iei mîna de pe armă !

Iată cam ce fel de vorbe se auzeau prin vagoane.

La o gară, nod de cale ferată, cazacii, ca și cum s-ar fi înțeles între ei, săriră afară din vagoane și închegară un miting, fără să asculte îndemnurile și amenințările comandantului de regiment. În zadar comandantul militar al gării și bătrînul ei șef alergau prin glotimea cenușie de mantale, rugîndu-i pe cazaci să treacă în vagoane și să elibereze liniile. Cu o atenție încordată, cazacii ascultau cuvîntarea unui uriadnic de la sotnia a treia. După el vorbi Manjulov, un cazac mic de statură și arătos. Vorbe grele de mînie țișneau din gura lui cu buze albe, schimonosite de ură :

— Cazaci ! Nu se poate una ca asta ! Iar ne-au încurcat. Vor să ne înșele ! Odată ce s-a făcut revoluția și s-a dat libertate întregului popor, înseamnă că trebuie să se isprăvească cu războiul, pentru că poporul și noi nu vrem război ! Bine zic ? E adevărat ?

— Adevărat !

— Ducă-se-n...

— Ni s-a scîrbit la toți !

[1] Joc de cuvinte : „*prijim*" în loc de „regim". „*Prijim*" înseamnă strînsoare, asuprire.

— Uite, nu se mai țin nădragii pe c... Tot război și război ? !...
— Nu mai vre-e-em !
— Hai acasă !
— Dă drumul la locomotivă ! Fedot, desprinde-o !
— Cazaci ! Stați o clipă ! Cazaci ! Fraților ! Dracilor, grijania și paștele... Fraților ! zbiera Manjulov, încercînd să acopere cu strigătul lui urletul a mii de guri... Stați nițel ! Nu-i zăpăciți pe cei de pe locomotivă ! N-avem nimic cu dînșii, dară e vorba de înșelăciune ! Să vină blagorodnicia sa, domnul comandant al regimentului, să ne arate documentul : dacă ne cheamă într-adevăr pe front, sau așa, numai din caprițul lor !...
Regimentul nu se îmbarcă în vagoane decît după ce comandantul, tulburat, abia stăpînindu-se, le citi cu buzele tremurătoare telegrama prin care regimentul era rechemat pe front — telegramă primită de la statul-major al diviziei.
Într-unul din vagoane, se aflau șase inși din Tatarski, cazaci în Regimentul 27. Erau : Petro Melehov, unchiul lui Mișka Koșevoi — Nikolai Koșevoi, Anikușka, Fedot Bodovskov, țigănosul Merkulov, cu barba neagră și creață și cu ochii jucăuși de un castaniu-deschis, și Maximka Greaznov, vecinul Korșunovilor, un cazac ușuratic și vesel, care își cîștigase înainte de război faima de cel mai îndrăzneț hoț de cai, vestit în neumărate stanițe. „Dacă Merkulov ar fura cai, ar merge, îi leit țigan în toate — și uite, nu fură ! Da' tu, Maxim, cînd zărești și o coadă de cal, te trec sudorile !", rîdeau totdeauna cazacii de Greaznov. Maximka se înroșea, își închidea un ochi azuriu ca o floare de in, scăpa de ei printr-o șagă murdară : „Mama lui Merkulov s-a culcat c-un țigan, iar a mea a pizmuit-o... Că de nu era așa, în viața mea n-aș umbla după cai, doamne ferește și păzește !"
Vîntul răzbea prin toate crăpăturile vagoanelor, caii acoperiți cu pături stăteau în fața ulucelor înjghebate în grabă ; în mijlocul vagonului, așezate pe o moviliță de pămînt înghețat, fumegau lemne ude, și fumul înecăcios se scurgea prin ușa întredeschisă. Cazacii ședeau pe șei în jurul focului, uscîndu-și obielele împuțite de sudoare și de umezeală. Fedot Bodovskov își încălzea la foc picioarele

goale, crăcănate. Un zimbet de mulţumire juca pe chipul său de calmuc, cu pomeţi colţuroşi. Greaznov pungălea de zor cu sfoară pingeaua desprinsă şi vorbea cu o voce răguşită de fum, fără să se adreseze cuiva anume :

— Îmi amintesc, cînd eram mic, iarna, mă suiam pe cuptor, iară bunică-mea (trecuse atunci de o sută de ani) mă căuta pe pipăite de păduchi şi-mi spunea : „Ehei, drăguţul babei, Maximuşka ! În vremurile de altădată, norodul nu trăia ca astăzi ; trăia cu temeinicie, după rînduială, şi n-avea nici un fel de năpastă pe capul lui. Iar tu, dragul babei, ai să apuci o vreme cînd ai să vezi cum are să se încurce tot pămîntul cu sîrme, iar în cerul albastru vor zbura păsări cu ciocul de fier, vor ciuguli oameni, aşa cum cioara ciuguleşte pepenii. Şi va fi molimă peste noroade, şi foamete, şi se va ridica fratele împotriva fratelui, şi feciorul împotriva lui tat-său. Va rămîne atîta lume, cît iarbă după foc..." Ei, continuă Maxim după o scurtă tăcere, şi s-a adeverit întocmai : au născocit telegraful — uite sîrma ! Iar pasărea de fier este ieroplanul. Pe cîţi de-ai noştri nu i-a ciugulit ? Are să vină şi foametea. Ai mei de-acasă seamănă acum numai pe jumătate din bucatele pe care le puneau în pămînt altădată, şi fiecare gospodar face aşijderea. Numai bătrîni şi copii au mai rămas prin staniţe, iar de s-o întîmpla să fie şi un an rău, o veni ea şi foametea.

— Da' fratele împotriva fratelui ? Asta nu pare o gogoriţă ? întrebă Petro Melehov, îndreptînd focul.

— Mai aşteaptă, că are să ajungă norodul şi la asta ! N-au să izbutească a rîndui ocîrmuirea şi s-or încăiera între dînşii ! îşi dădu cu părerea Fedot Bodovskov.

— Aşa că tot noi am avea a potoli cazanul lui satan !

— Mai întîi, descurcă-te cu neamţul ! rîse Koşevoi.

— Ei, ne vom mai război şi gata !

Strîmbîndu-şi mutra spînă de femeie, cu o spaimă prefăcută, Anikuşka strigă :

— Maică preacurată, dar pînă cînd avem să ne tot „războim" ?

— Pînă cînd tu, scopitule, ai să te blăneşti cu păr ! îl înţepă Koşevoi.

Cei din jurul focului izbucniră în hohote de rîs. Petro se înecă de fum ; tuşea, privind la Anikuşka cu ochii plini de lacrimi, şi-l arăta cu degetul întins.

— Părul e un prost, bolborosi stingherit Anikuşka, creşte şi el acolo unde nu trebuie. Degeaba te legi de oameni, Koşevoi !

— Nu, ajunge ! Ne-am săturat pînă peste cap ! izbucni Greaznov. Noi stăm aici, în ticăloşie, ne prăpădim de păduchi, iar cei de acasă se zbat în sărăcie, se usucă, încît n-ar curge o picătură de sînge dacă i-ai tăia cu cuţitul !

— Da' tu de ce sari în sus ? întrebă în deridere Petro, morfolindu-şi mustaţa de culoarea grîului.

— Ştie lumea de ce... răspunse Merkulov în locul lui Greaznov, ascunzîndu-şi cu grijă zîmbetul în barba-i creaţă de ţigan. Ştie lumea ; i s-a urît cazacului, grozav îi de chinuit... Uneori, văcarul îşi scoate cireada la iarbă ; cîtă vreme soarele n-a zvîntat roua, viţele stau şi pasc, dar după ce se înalţă cît vîrful de stejar, cînd ies tăunii şi cînd încep să hărţuiască vitele, atuncea... Merkulov aruncă o privire hitră celor din jur şi continuă, întorcîndu-se către Petro : Atuncea, domnule vagmistru, le-apucă strechea ! Ce să mai vorbim, o ştii şi tu ? Doar nu-mi eşti dintre boieri, că ai umblat şi tu la boi ! Şi, de obicei, numai iată că o vacă îşi ridică coada pe spinare, muge şi.. la goană. Iară după ea, toată cireada. Văcarul după ea : vai şi aoleu ! Dar ce să le faci ? Zboară dobitoacele, toată cireada, uite aşa cum mergem noi la atac, la Nezviska, împotriva nemţilor. Cum să încerci a le opri ?

— Şi unde vrei s-aduci vorba ?

Merkulov întîrzie cu răspunsul. Îşi înfăşură în jurul degetului un smoc de păr din barba neagră ca smoala, îl trase cu îndîrjire şi răspunse cu adîncime şi fără zîmbet :

— Sîntem în al treilea an de război... aşa-i ? Sînt vreo trei ani de cînd ne-au băgat în tranşee. De ce şi pentru ce — nu pricepe nimeni ! Uite de ce o spun : în curînd, vreun Greaznov sau vreun Melehov o va rupe la fugă de pe front, iară după el, regimentul, iară după regiment, armata... Ajunge !

— Iată unde băteai şaua...

— Da ! Aia-i ! Că nu-s orb, văd că totul se ţine de un fir de păr. Îi de ajuns să strigi numai : „Haide !", şi totul va crăpa ca un suman putred. Îi al treilea an, soarele ne stă cît vîrful de stejar.

— Ia-o mai domol ! îl sfătui Bodovskov. Că Petro... doar îi vagmistru...

— Parcă nu m-am atins niciodată de un camarad ! izbucni Petro.

— Nu te supăra ! Am spus și eu în șagă...

Bodovskov se fistici, își mișcă degetele noduroase de la picioarele desculțe, se sculă și țopăi spre uluc.

În colț, lîngă cuburile de fîn presat, vorbeau încetișor cazacii din alte sate. Numai doi erau din Karghinski : Fadeev și Karghin ; ceilalți opt erau din diferite sate și stanițe.

Peste puțin timp, purceseră un cîntec. Îl începu cazacul Alimov de la Cir. Încercă să joace, dar cineva îl plesni cu palma peste spinare și răcni cu o voce răgușită de răceală :

— La loc comanda !

— Ei, voi, copii orfani, veniți colea la foc ! îi îmbie Koșevoi.

Aruncă pe foc niște uscături, rămășițe dintr-un gard dărîmat la o haltă. La lumina flăcării, înteţiră cîntecul cu mai multă voioșie :

Lîng-o biserică așteaptă
Un cal ca de război gătit.
Nepot, bunică-ntr-o ogradă
Plîng cu nevasta-n chin cumplit,
Iar din lăcașul sfînt apare
Cazacul la război chemat ;
Nevasta îi aduce calul,
Nepotul sulița i-a dat...

În vagonul următor, o armonică, fornăia din burduf, ardea un „cazacioc". Tocurile cizmelor bocăneau nemilos în podeaua de scînduri, cineva scîncea, țipa cu o voce urîtă :

Cît de-amar mi-e traiul trist,
De sub jugul greu țarist !
Tot cazacu-i chinuit,
Viața-i de nesuferit.

Pugaciov, cu-nflăcărare,
Ne trimite a lui chemare :
„Atamani, şi voi, cazaci !..."

Un al doilea, acoperind vocea celui dintîi, guiţa într-un vîrtej de cuvinte, nemaipomenit de subţire şi repede :

Supuşi, noi ţarul îl slujim,
După muieri ne tînguim.
Muieri găsi-vom, n-om jeli
De ţar... nu ne-om sinchisi !
Zi-i-nainte, arde-i, zi !
Uu-uh ! Uh ! Uh ! Ha !
Ha-ha-hu-ho-hu-ba-ba !

Cazacii îşi isprăviseră demult cîntecul şi, trăgînd cu urechea la gălăgia infernală ce sporea în vagonul vecin, îşi făcură cu ochiul, cu zîmbete de îngăduinţă. Petro Melehov nu se putu stăpîni, pufnind de rîs :

— I-au apucat toţi dracii !

În ochii căprui, cu scîntei galbene, ai lui Merkulov, sclipiră licurici veseli ; el sări în picioare, prinzînd ritmul, bătînd tactul cu vîrful cizmei, cu o iuţeală uimitoare — şi deodată, izbind în podea cu piciorul, începu să joace în cerc, lăsîndu-se pe vine, cu mişcări uşoare, legănate. Toţi jucară, unul după altul, înfierbîntîndu-se în zbucium. Sunetele armonicii cu două rînduri de clape de la vecini încetaseră de mult ; de acolo se auzeau acum înjurături răguşite şi grele. Aici toţi jucau nebuneşte, speriau caii, şi nu isprăviră decît atunci cînd Anikuşka, întărîtat la culme, se prăbuşi cu tîrtiţa pe foc, în timp ce făcea o figură de joc neobişnuit de întortocheată. În hohotele tuturor, Anikuşka fu ridicat, şi cazacii îi cercetară îndelung, la lumina unui muc de lumînare, nădragii noi-nouţi, cu o gaură de toată frumuseţea arsă la şezut, şi poalele scurtei vătuite, pîrlită şi ea.

— Leapădă nădragii ! îl sfătui Merkulov, compătimindu-l nevoie mare.

— Ai înnebunit, ţigane ? Şi cu ce să umblu ?

Merkulov cotrobăi prin coburi şi scoase o cămaşă femeiască de pînză. Focul fu aţîţat din nou. Merkulov ţinea

cămaşa de bretelele înguste şi spuse, gemînd de rîs, cu trupul aplecat înapoi :

— Iată ! Of ! Of ! Am furat-o de pe gard, la gară... O păstram pentru obiele... Of ! N-am s-o stric. Ia-o !

Îmbrăcîndu-l cu de-a sila pe Anikuşka, fără să le pese de înjurăturile lui, oamenii nechezau atît de grozav şi cu atîta voioşie, încît capete curioase se iviră din uşile vagoanelor vecine, iar nişte voci pizmăreţe răsunară în noapte :

— Ce-i cu voi ?

— Ai dracului armăsari !

— Ce v-a apucat, nebunilor ? !

— Aţi dat de bine, cu vreo năucă la aşternut ?

La oprirea următoare, îl aduseră pe armonistul de la vagonul din faţă ; o mulţime de cazaci veniră din alte vagoane, dărîmară ulcele, îmbulzindu-se, îngrămădind caii de pereţi. În mijlocul micului cerc, juca Anikuşka. Cămaşa de noapte, albă, care aparţinuse pesemne vreunei muieri zdravene, îi era prea lungă, i se încurca între picioare, dar zbierătul şi rîsetele îl aţîţau, zorindu-l să joace pînă la istovire.

Stelele licăreau dureros deasupra Bielorusiei, scăldată în sînge. Bezna nopţii dispărea în abisul cerului, aburind. Vîntul hoinărea pe pămîntul plin de mirosurile amare de frunziş mort, de argilă ruginie şi umedă, de zăpada lui martie...

9

După douăzeci şi patru de ceasuri, regimentul se afla iarăşi în apropierea frontului. Trenul fu oprit la o gară, nod de cale ferată. Vagmiştrii transmiseră ordinul : „Debarcarea !" Cazacii scoteau grăbiţi caii pe punţi înclinate, îi înşeuau, dădeau fuga-n vagoane după lucruri uitate în grabă, aruncau de-a dreptul pe gresia umedă a terasamentului baloturile zbîrlite de fîn, forfoteau prin gară.

Ordonanţa comandantului de regiment îl chemă pe Petro Melehov.

îndîrjire. Înghiți în pripă, își trecu limba peste buze și strigă cu o voce aspră, de bas :

— Ce minune ați găsit ? Nici nu lăsați omul să hălească, lepre ce sînteți ! Ce, n-ați văzut un om în viața voastră ?

Soldații izbucniră în rîs, iar Petro, îndată ce auzi glasul dezertorului, își aduse aminte subit — așa cum se întîmplă totdeauna — că acest voinic era din satul Rubejin, stanița Elanskaia, că îl chema Fomin și că el, Petro, și cu taică-său voiseră să cumpere de la dînsul un tăuraș de trei ani la iarmarocul anual din Elanskaia, încă înainte de război.

— Fomin ! Iakov ! strigă el, făcîndu-și loc printre oameni pînă la cazac.

Cu o mișcare stîngace, stingherită, omul puse cana la loc, pe rezervor, apoi rosti, mestecînd înainte și uitîndu-se la Petro cu ochii stînjeniți și zîmbitori :

— Nu te cunosc, frățioare...

— Păi, nu ești din Rubejin ?

— Sînt. Da' tu nu ești din Elanskaia ?

— Din Vioșenskaia sînt. Iar de ținut eu te țin minte ; acum vreo cinci ani, eu și cu taica ne tîrguiam cu tine pentru un tăuraș, la iarmaroc...

Cu același zîmbet stingherit de copil, Fomin se silea, pesemne, să-și aducă aminte.

— Nu, am uitat ! Nu-mi aduc aminte, în ruptul capului ! mărturisi el cu vădită părere de rău.

— Ai fost la 52 ?

— Da, la 52.

— Va să zică, ai fugit ! Cum așa, frate ?

În răstimp, Fomin își descoperise capul și scosese din căciulă o pungă de tutun, destul de ponosită. Ghebosindu-se, vîrî căciula subsuoară, rupse un colț de hîrtie și abia după asta îl fulgeră pe Petro cu o privire aspră, cu umede sclipiri.

— Nu mai este chip să răbdăm, frățioare ! rosti el surd.

Privirea îl sfredeli pe Petro. Înghiți în sec și își mozoli între buze mustața gălbuie.

— Hai, fraților, isprăviți tot ce mai aveți de vorbit, ca să nu înghit eu șopîrle din pricina voastră ! oftă santinela, săltîndu-și arma pe umăr. Hai, tătucule !

Fomin vîrî grăbit cana în traistă, își luă rămas bun de la Petro, privind undeva într-o parte, și se îndreptă spre comenduirea gării, cu pasul său legănat și greoi, de urs.

La gară, în sala fostului bufet de clasa I, comandantul regimentului și doi comandanți de sotnii ședeau aplecați la o măsuță.

— Te faci așteptat, Melehov ! mormăi colonelul, clipind din ochii osteniți și încruntați.

Petro ascultă comunicarea despre trecerea sotniei la dispoziția statului-major al diviziei, împreună cu ordinul de a supraveghea cazacii, fără să-i slăbească o clipă, comunicînd comandantului sotniei despre orice schimbare în purtările lor. Privea în ochii colonelului fără să clipească, asculta smirnă, dar în cugetul lui stăruia necontenit privirea umedă și scînteietoare a lui Fomin, ca și vorbele-i domoale : „Nu mai este chip să răbdăm, frățioare..“

Ieșind din căldura umedă a clădirii, se îndreptă spre sotnie. Tot acolo, în gară, staționa trenul regimentar. Apropiindu-se de vagon, Petro zări mai mulți cazaci, printre care și potcovarul sotniei. De îndată ce dădu ochi cu dînsul, îi pieri din amintire chipul lui Fomin și tot ce-au vorbit amîndoi și își iuți pașii, cu gînd să ia înțelegere pentru potcovitul calului (în clipa aceea Petro era stăpînit de grijile și necazurile de toate zilele), dar din spatele vagonului roșu se ivi o femeie cu un prea frumos șal alb de lînă, îmbrăcată într-alt fel decît femeile din ținuturile polono-bieloruse. Portul ciudat, cunoscut parcă, al femeii, îl făcu să se uite mai stăruitor. Pe neașteptate, femeia se întoarse cu fața spre el și grăbi să-l întîmpine cu mișcări line din umeri, unduindu-și ușurel mijlocul de fetișcană. Și astfel Petro își recunoscu nevasta după acest umblet sprinten, șerpuitor, chiar înainte de a-i desluși chipul. Un fior plăcut îi săgetă inima. Bucuria era cu atît mai mare, cu cît venise mai pe neprevăzute. Încetinindu-și dinadins pasul, pentru ca cei de la trenul regimentar, care îl urmăreau cu privirile, să nu creadă că-i bucuros peste măsură, Petro merse în întîmpinarea Dariei. O îmbrățișă cu aer grav, o sărută de trei ori, dar o adîncă zguduire lăuntrică i se înscrise pe chip ; îi tremurau buzele, voia s-o întrebe ceva, limba parcă nu mai asculta de el.

— Nu te aşteptam ! îngăimă în cele din urmă.

— Hulubaşul meu !... Vai ! Cum te-ai mai schimbat ! Daria plesni din palme. Parcă eşti altul. Uite, am venit să te văd. Ai noştri nu mă lăsau : „Unde te duci ?" Da' eu îmi ziceam : „Nu, hai să mă duc, să-mi văd bărbăţelul", sporovăi ea, stringîndu-se la pieptul bărbatului şi privindu-l în ochi, cu ochii ei deodată umezi.

Iar în faţa vagoanelor se îmbulzeau cazacii, tuşeau urmărindu-i, schimbau ocheade cu tîlc, se perpeleau de pizmă.

— A dat norocul pe Petro...

— Nu, lupoaica mea n-are să vină aşa !

— Ei ce-i pasă ? Stă şi ea fără Nikolai, cu alţi zece-n rai !

— De şi-ar lăsa Melehov muierea plutonului său, măcar pe-o noapte ! Pentru cît sîntem noi de postiţi ! Uliuliu !

— Hai să plecăm, băieţi ! Ţi se rupe inima, uitîndu-te cum se dă la dînsul !

În clipa aceea, Petro nu-şi mai amintea hotărîrea să-i tragă nevestei o bătaie soră cu moartea ; o dezmierda în faţa tuturor, îi mîngîia sprîncenele arcuite cu degetul său mare, îngălbenit de tutun, era plin de bucurie. Daria uitase şi ea cum, cu două nopţi în urmă, se culcase în vagon cu un felcer veterinar de la dragoni, cu care mergea împreună de la Harkov la regiment. Felcerul avea mustăţi negre, neobişnuit de stufoase, dar toate acestea se întîmplaseră cu două nopţi în urmă, iar acum îşi îmbrăţişa bărbatul cu lacrimi de sinceră bucurie, privindu-l cu ochii ei neprihăniţi şi senini.

10

După înapoierea din concediu, esaulul Evgheni Listniţki primi ordinul de mutare la Regimentul 14 de cazaci de Don. Nu se mai prezentă la regimentul său, de unde fusese nevoit să fugă într-un chip atît de ruşinos încă înainte de revoluţia din februarie, ci trecu direct la statul-major al diviziei, iar şeful de stat-major, un tînăr general cu nume

vestit în nobilimea căzăcească din ținutul Donului, îi obținu lesne mutarea.

— Știu, esaule, îi spuse el lui Listnițki, închizîndu-se cu dînsul în camera sa, știu că-ți va fi greu să lucrezi în vechile condiții, căci cazacii sînt porniți împotriva dumitale, numele dumitale le este odios și desigur că e mai prudent să mergi la Regimentul 14. Ofițerii de acolo sînt aleși pe sprînceană, toți unul și unul ; de altfel, și cazacii sînt mai dintr-o bucată și mai simpli, cei mai mulți originari din stanițele din sudul districtului Ust-Medvedițkaia. Acolo o să te simți mai bine. Generalul tăcu o clipă. Mi se pare că ești fiul lui Nikolai Alexeevici Listnițki ? întrebă și, după ce primi un răspuns afirmativ, continuă : Din partea mea, te pot asigura că noi prețuim ofițeri ca dumneata. În timpurile noastre, chiar și în sînul ofițerimii, cei mai mulți sînt niște talere cu două fețe. Nu-i nimic mai ușor decît să-ți schimbi credința sau chiar să te închini la doi zei deodată !... termină cu amărăciune șeful statului-major al diviziei.

Listnițki primi cu bucurie ordinul de mutare. Plecă în aceeași zi la Dvinsk, unde se afla Regimentul 14, iar peste o zi se prezentă la comandantul regimentului, colonelul Bîlkadorov, și constată cu satisfacție adevărul celor spuse de șeful statului-major al diviziei ; ofițerii erau în majoritate monarhiști, iar cazacii, printre care o treime de credință veche, originari din stanițele Ust-Hopiorskaia, Kumîljenskaia, Glazunovskaia și altele, n-aveau defel o stare de spirit revoluționară, depuseseră în silă jurămîntul de credință către Guvernul Provizoriu, nu prea se descurcau în evenimentele ce clocoteau în jurul lor și nici nu voiau să se orienteze în vreun fel ; în comitetul regimentului și în comitetele sotniilor fuseseră aleși cazaci slugarnici și potoliți... Listnițki răsuflă bucuros în mediul nou.

Găsi printre ofițeri doi foști camarazi din Regimentul de gardă „Atamanski", care se țineau la o parte. Ceilalți erau uimitor de uniți, toți aveau aceleași convingeri și vorbeau deschis despre restaurarea dinastiei.

Regimentul rămase vreo două luni în cantonament la Dvinsk, strîns într-un mănunchi puternic, odihnit și reorganizat. Înainte de aceasta, sotniile date la diviziile de

infanterie hoinăreau în tot sectorul de front dintre Riga și Dvinsk, dar în aprilie o necunoscută mînă grijulie adună laolaltă toate sotniile, și astfel regimentul fu gata de acțiune. Struniți cu o severă supraveghere ofițerească, cazacii ieșeau la instrucție, își hrăneau bine caii, duceau o viață de melc, cumpănită, fără nici o înrîurire de afară.

Unii dintre dînșii aveau prepusuri vagi cu privire la adevărata sortire a regimentului, dar ofițerii spuneau fără înconjur că, într-un viitor apropiat, regimentul, condus de niște miini agere, va ști să întoarcă roata istoriei.

În apropiere, frontul clocotea. Armatele se zvîrcoleau în pîrjolul morții, le lipsea muniția, nu le ajungea hrana, trupele întindeau nenumărate miini spre vorba nălucă „pace" ; ele primeau în chipuri diferite pe cîrmuitorul provizoriu al republicii, Kerenski, și, îndemnate de țipetele lui isterice, se poticneau în ofensiva din iunie[1] ; mînia coaptă în sînul oștirilor se încingea și fierbea în clocote, asemenea apelor dintr-un pîrîiaș împins la suprafață de izvoare subpămîntene...

Dar la Dvinsk cazacii trăiau în tihnă, netulburați ; stomacurile cailor mistuiau ovăz și turte oleaginoase ; necazurile îndurate pe front se ogoiau în amintirea cazacilor, ofițerii frecventau regulat cercul militar, aveau mîncare bunicică la popotă, discutau aprig despre destinele Rusiei...

Toate acestea ținură pînă la începutul lui iulie. În ziua de 3, sosi ordinul : „Să plece, fără nici o clipă de întîrziere !" Eșaloanele regimentului luară calea Petrogradului. În ziua de 7 iulie, copitele cailor căzăcești tropoteau pe străzile capitalei, acoperite de solzii pavajului de lemn.

Regimentul fu încartiruit pe Nevski Prospekt. Sotniei lui Listnițki i se orîndui localul gol al unei întreprinderi comerciale. Cazacii erau așteptați cu nerăbdare și cu bucurie, lucru dovedit cu prisosință de grija cu care autoritățile din capitală pregătiseră din vreme clădirile destinate pentru cazaci. Pereții proaspăt spoiți erau de o albeață orbitoare, dușumelele proaspăt spălate sclipeau de curățenie,

---

[1] Este vorba de ofensiva din 18.VI (1.VII) 1917 a armatelor de pe Frontul de Sud-Vest, inițiată de Guvernul Provizoriu.

paturile de scînduri de brad miroseau plăcut a rășină ; încăperea luminoasă și curată era aproape confortabilă. Cu ochii micșorați după sticlele ochelarilor, Listnițki cercetă amănunțit localul, din punct de vedere al confortului, și recunoscu că nu mai rămînea nimic de dorit. Satisfăcut de inspecție, se îndreptă spre ieșire, însoțit de un delegat al administrației municipale, om scund și elegant îmbrăcat, care fusese însărcinat cu primirea cazacilor ; dar în aceeași clipă se petrecu un incident anapoda : ținîndu-se de clanța ușii zări pe perete un desen zgîriat cu măiestrie și cu cine știe ce unealtă ascuțită — un cap de cîine cu dinții rînjiți și o mătură. Se vădea că vreunul din muncitorii care trudiseră la fățuiala clădirii îi cunoștea prea bine destinația...

— Ce-i cu asta ? întrebă Listnițki pe delegatul însoțitor. Sprîncenele lui se încruntau cu un început de tremur.

Omul cerceta desenul cu ochi iuți ca de șoarec, trăgînd fioros aerul pe nări. Sîngele îi năvăli în obraz atît de vajnic, încît pînă și gulerul scrobit al cămășii se coloră parcă în trandafiriu...

— Iertare, domnule ofițer... O mînă de răufăcător...

— Sper că această emblemă a *opriciniciei*[1] a fost mîzglită aici fără știrea dumitale ?

— Vai ! Cum se poate ?! E o mîrșăvie bolșevică... A îndrăznit cine știe ce ticălos !... Dau ordin numaidecît să se văruiască zidul ! Nemaipomenit, lua-i-ar dracul să-i ia !... Iertați... un incident așa de stupid... Îmi dați voie să vă asigur că-mi dogorește obrazul de asemenea ticăloșie, săvîrșită de-o mînă străină...

Listnițki simți o pornire de sinceră milă pentru cetățeanul atît de adînc tulburat și strivit de rușine. Își îmbună privirea ghețoasă și neîndurată, rostind cu cea mai desăvîrșită stăpînire de sine :

— E o mică eroare de calcul din partea artistului ; asta deoarece cazacii n-au habar de istoria Rusiei. Din aceasta nu reiese însă că putem tolera o astfel de conduită față de noi...

Delegatul zgîria, rădea de zor cu unghia tare, dichisită, desenul săpat în tencuială, murdărindu-și paltonul scump,

[1] *Opricinina* — regimul politic din timpul lui Ivan cel Groaznic ; forțele militare și polițienești ale acestui regim.

din stofă englezească, cu praful alb ce ningea pe dînsul, se înălţa în vîrful picioarelor, atingînd zidul. Listniţki îşi ştergea ochelarii şi zîmbea, dar totodată un gînd veninos şi aprig stăruia în el :

„Iată ce primire ni se face şi iată reversul celor aparente, de faţadă ! E oare cu putinţă să arătăm în chip de opricinicie în ochii întregii Rusii ?", se întreba el îngîndurat, luînd-o prin curte, spre grajduri, şi ascultînd cu indiferenţă şi fără nici o atenţie vorbele delegatului care-l urma, grăbind pasul.

Razele soarelui cădeau aproape vertical în puţul adînc şi larg al curţii. Aplecaţi în afară pe ferestrele caselor cu mai multe etaje, locatarii cercetau cu privirea pe cazacii care umpleau toată curtea ; sotnia îşi instala caii în grajd. Cazacii, după ce-şi isprăviseră treburile, se adunaseră în mici grupuri şi şedeau pe vine la umbra zidurilor.

— De ce nu mergeţi înăuntru, băieţi ? întrebă Listniţki pe cei care se aflau mai aproape.

— Avem timp, domnule esaul...

— Are să ni se urască şi acolo..

— Întîi să ne aşezăm caii şi pe urmă...

Listniţki inspectă localul depozitului destinat pentru grajduri şi rosti cu încruntare, silindu-se să-şi afirme o severă nemulţumire faţă de delegatul municipiului :

— Luaţi contact cu cine trebuie şi înţelegeţi-vă cu ei pentru următorul lucru : avem nevoie aici încă de o uşă. Doar nu ne putem mulţumi numai cu trei uşi, la o sută douăzeci de cai ! Altfel, în caz de alarmă, va trebui jumătate de oră ca să-i putem scoate afară... Ciudat ! Cum de nu s-a ţinut seama din vreme de această împrejurare ? Voi fi nevoit să raportez cazul comandantului de regiment.

După ce primi imediat asigurarea că se vor face încă două uşi, nu numai una, şi chiar astăzi, nu mîine, Listniţki, îşi luă rămas bun de la delegat, îi mulţumi cam cu zgîrcenie pentru toate, dădu dispoziţii pentru numirea plantoanelor şi urcă la etajul întîi, în locuinţa provizorie a ofiţerilor sotniei. Descheindu-şi din mers nasturii de la veston, ştergîndu-şi sudoarea ce-i curgea şiroaie de sub cozoroc, sui scara de serviciu, savurînd calmul răcoros şi puţin umed al camerelor. În apartament nu se afla nimeni, în afară de podesaului Atarşcikov.

— Dar unde-s ceilalţi ? îl întrebă Listniţki, tolănindu-se pe patul acoperit cu pînză de cort şi dîndu-şi greu la o parte picioarele cu cizmele prăfuite.

— Pe stradă. Cercetează Petrogradul.

— Şi tu ?

— Ştii, pentru mine nu face ! Abia ne-am instalat aici şi marş în oraş ? Uite, citesc despre ceea ce s-a petrecut aici, acum cîteva zile. E interesant !

Listniţki rămase culcat şi tăcut, simţind răcoarea plăcută a cămăşii lipită de spinare şi udă leoarcă. Îi era lene să se scoale şi să se spele ; îl răzbea oboseala drumului. Dar, biruindu-se cu un tresărit de îndîrjire, se sculă şi chemă ordonanţa. Se primeni, se spălă îndelung, sforăind de plăcere, apoi îşi frecă cu prosopul gros gîtul plin, cu dunga arămie a arşiţelor.

— Spală-te, Vanea, îl sfătui şi pe Atarşcikov. Vei vedea că parcă lepezi un munte de pe umeri ! Ei, şi în ziare ce mai scrie ?

— Să mă spăl şi eu zici ? Poate că n-ar fi rău ! Hm ! Ce scrie în ziare ?.. Manifestaţia bolşevicilor, măsuri luate de guvern. Ia, citeşte şi tu !...

Înviorat de spălătura zdravănă, Listniţki luă ziarul, dar se pomeni chemat de comandantul regimentului. Se ridică în silă, îşi îmbrăcă vestonul nou care mirosea a săpun şi se mototolise urît în timpul călătoriei, îşi încinse sabia şi ieşi pe Nevski Prospekt. După ce traversă bulevardul, se răsuci să cerceteze mai amănunţit cu privirea casa în care era cantonată sotnia. Văzută din afară, casa nu se deosebea cu nimic de celelalte ; avea patru etaje, era căptuşită cu gresie cenuşie şi poroasă şi se alinia perfect în şiragul altor case aidoma cu ea. Aprinzîndu-şi ţigara, Listniţki o luă încet pe trotuar. Deasupra talazurilor mulţimii, se legăna spuma pălăriilor de paie bărbăteşti, pălării tari, şepci, pălăriuţe de damă, simple dar elegante, uneori mai pretenţioase. În acest puhoi se ivea, ca o apariţie democratică, cîte o pată verzuie de chipiu militar şi care dispărea de îndată, înghiţită de nesfîrşita împestriţare a culorilor.

O briză înviorătoare şi răcoroasă bătea dinspre mare, dar, spărgîndu-se în masivele verticale ale clădirilor, se

destrăma în adieri slabe, şovăielnice. Pe cerul de oţel, cu nuanţe palide, liliachii, se scurgeau norii spre sud, iar crestele lor zimţate, albe ca laptele, se profilau în relief. O zăpuşeală greoaie ce precede ploile apăsa oraşul. Mirosea a asfalt încins, a benzină arsă, a marea de alături, a vagi şi tulburătoare parfumuri de femeie, a sumedenie de alte efluvii amestecate şi indivizibile, ce dau împreună un miros propriu fiecărui mare oraş, cu mulţimi fără număr.

Fumîndu-şi ţigara, Listniţki mergea încet pe marginea dreaptă a trotuarului, surprinzînd din cînd în cînd privirile piezişe şi respectuoase ale trecătorilor. La început se simţea oarecum stingherit de vestonul său boţit şi de chipiul său cam uzat ; dar în cele din urmă îşi spuse că unui combatant n-are de ce să-i fie ruşine de echipamentul său şi mai cu seamă lui, care chiar în ziua aceea coborîse din tren.

Pe trotuare cădeau pete de umbră galben-verzuie, cernută încet prin pînzele întinse deasupra intrărilor marilor magazine şi cafenele. Vîntul legăna pînza arsă de soare, smucind-o ; petele de pe trotuare se mişcau şi săreau, lunecînd pe sub picioarele oamenilor. Chiar la această oră de după amiază, Nevski Prospekt era ticsit de lume. Listniţki, care în anii de război se dezobişnuise de viaţa de oraş, sorbea cu o voioasă plăcere larma nenumăratelor sunete în care se împleteau rîsete, claxoane, ţipetele vînzătorilor de ziare, şi se simţea printre ai săi, în mijlocul acestei mulţimi de oameni bine îmbrăcaţi şi bine hrăniţi.

„Ce mulţumiţi sînteţi voi toţi acum, ce bucuroşi, ce fericiţi sînteţi — negustori, misiţi de bursă, funcţionari de toate rangurile, moşieri şi oameni cu sînge albastru în vine ! Dar ce-a fost cu voi, cu trei zile în urmă ?, îşi zicea el totodată. Cum arătaţi voi atunci cînd plebea şi soldăţimea curgea ca fonta topită pe acest bulevard, pe aceste străzi ? La drept vorbind, sînt şi nu sînt bucuros să vă văd ! Şi nici nu ştiu dacă trebuie să mă bucur că vă simţiţi aşa de bine..."

Încercă să-şi analizeze simţămintele dedublate, să le descopere izvoarele, şi ajunse uşor la concluzia că gîndurile şi simţămintele lui se explică prin faptul că războiul şi toate peripeţiile prin care trecuse îl îndepărtaseră de această adunătură de oameni sătui şi mulţumiţi.

„Uite-l pe acesta, tînăr şi bine hrănit, se gîndea el, întîlnind privirile unui bărbat gras, cu obrajii rumeni şi

fără mustăţi. De ce nu-i pe front? Probabil că e fiul vreunui fabricant sau al vreunui negustor mai mare şi s-a eschivat, puşlamaua, de la prestarea serviciului militar. Ce-i pasă de patrie? «Lucrează pentru apărarea ţării», se îngraşă, stă în confort, iubeşte femei..."

„Dar în definitiv, de partea cui eşti tu?, îşi puse el singur întrebarea şi conchise cu un zîmbet: Desigur, tocmai cu aceştia. Ei poartă o părticică din mine, iar eu sînt o părticică din ambianţa lor. Posed, într-o măsură oarecare, tot ce este bun sau rău în ei. Poate că am obraz ceva mai subţire decît porcul acesta gras; poate că tocmai de aceea reacţionez mai dureros la toate şi desigur că tocmai de aceea îmi fac cinstit datoria în război şi nu «lucrez pentru apărare», şi tocmai de aceea, atunci, iarna, la Moghiliov, cînd l-am văzut pe împăratul detronat plecînd cu automobilul de la Marele cartier general, cînd i-am văzut buzele crispate de durere şi mîna care a înţepenit neputincioasă pe genunchi într-o atitudine plină de tragism inexprimabil, m-am prăbuşit în zăpadă şi am plîns cu hohote, ca un copil. Uite, eu în mod cinstit nu accept revoluţia, n-o pot accepta! Şi inima, şi raţiunea mi se revoltă împotriva ei. Îmi voi da viaţa pentru ceea ce a fost, mi-o voi da fără şovăire, fără grandilocvenţă, simplu, ostăşeşte. Dar cîţi inşi ar accepta să facă la fel?"

Cu faţa palidă, retrăi în amintire, cu cea mai mare şi tulburătoare limpezime, acel sfîrşit de zi de februarie: reşedinţa guvernatorului, grilajul de fontă acoperit de brumă şi zăpada în dosul lui, vărgată de razele roşiatice ale soarelui în asfinţit, acoperit de un val rece şi plutitor. Cerul de dincolo de malul înclinat al Niprului era muiat în azur, în cinabru, în roşeaţă aurie; totul în depărtări era atît de diafan, atît de imperceptibil, încît îţi venea greu să-l atingi cu privirea. La poartă, un mic grup din personalul Cartierului — militari, civili... Un automobil închis iese pe poartă. În maşină se afla Frederix[1] şi ţarul, lăsîndu-se pe spătarul scaunului. Faţa lui scofîlcită are o

---

[1] *Frederix* — cel din urmă ministru al curţii imperiale şi singurul care l-a urmat pe ţar (la Tobolsk şi la Ekaterinburg).

nuanţă lividă, liliachie ; o mare căciulă neagră îi cuprinde fruntea într-un semicerc pieziş. Poartă uniforma cazacilor din escorta imperială.

Listniţki aproape că alerga acum pe trotuar, pe lingă oamenii care se întorceau miraţi după el. În ochii săi mai dăinuia mîna ţarului care saluta, desprinzîndu-se de marginea căciulii negre şi căzînd jos ; în urechile lui mai stăruia zbîrnîitul uşor al motorului de la maşina care se îndepărta, în mijlocul tăcerii ruşinoase a mulţimii, care îşi petrecuse astfel pe cel din urmă împărat...

Listniţki urcă încet treptele casei unde se afla statul-major al regimentului. Obrajii îi mai tremurau încă, iar ochii înroşiţi lăcrimau sub pleoapele umflate. Ajuns pe palierul de la etajul întîi, se opri, fumă două ţigări, una după alta, îşi şterse ochelarii şi urcă în fugă la etajul doi, sărind cîte două trepte.

Comandantul regimentului însemna pe harta Petrogradului sectorul în care sotnia lui Listniţki urma să facă paza instituţiilor de stat, înşira aceste instituţii şi arăta, cu mare lux de amănunte, cînd şi ce fel de gărzi să fie instalate şi schimbate. În cele din urmă, zise :

— La Palatul de iarnă, la Kerenski...

— Nici vorbă despre Kerenski ! spuse Listniţki în şoaptă, şi chipul său se învălui într-o paloare mortală.

— Domnule colonel, vă rog...

— Evgheni Nikolaevici, întrebuie să te potoleşti...

— Dar, dragul meu...

— Vă rog !

— Slabi nervi ai...

— Ordonaţi să trimitem chiar acum patrulele la uzinele „Putilov" ? întrebă Listniţki, răsuflînd greu.

— Da, chiar acum. Şi, neapărat, cu un ofiţer comandant de pluton.

Listniţki ieşi de la statul-major cu sufletul pustiit, zdrobit de amintirea celor din trecut şi de discuţia cu comandantul regimentului. Prin preajma casei unde locuia, zări o patrulă de cazaci din Regimentul 4 de Don,

care era cantonat în Petrograd. Cîteva flori ofilite atîrnau trist, prinse la căpăstrul calului roib al ofiţerului. Un zîmbet juca pe chipul acestuia, cu mustaţa blondă.

— Trăiască salvatorii patriei! strigă un bărbat în vîrstă, exaltat, dîndu-se jos de pe trotuar şi fluturîndu-şi pălăria.

Cu un gest amabil, ofiţerul îşi duse palma la cozoroc. Patrula o luă la trap. Listniţki se uită la chipul emoţionat al bărbatului care sărise să salute cazacii, la buzele-i umede, la cravata lui în culori ţipătoare, înnodată cu îngrijire, şi se strecură grăbit pe poarta casei, cu obrazul schimonosit şi cu spinarea încovoiată.

11

Numirea generalului Kornilov în postul de comandant al Frontului de sud-vest fu primită cu multă simpatie de către ofiţerii din Regimentul 14. Despre el se vorbea cu dragoste şi cu respect, ca despre un om cu un caracter de fier şi, fără îndoială, capabil să scoată ţara din impasul în care o adusese Guvernul Provizoriu.

Listniţki primi vestea cu o căldură deosebită. Prin ofiţerii inferiori de la sotnii şi prin cazacii mai apropiaţi de el, încercă să afle ceva despre atitudinea cazacilor faţă de această numire; dar informaţiile culese n-aveau cum să-l bucure. Cazacii tăceau sau se mărgineau la răspunsuri nepăsătoare:

— Nouă ni-i totuna...

— Cine ştie ce-o mai fi şi cu ăsta?...

— Dacă ar stărui să se facă pace, ei, atunci de bună seamă...

— Fii fără grijă, nu nouă are să ne fie mai uşor fiindcă l-au avansat pe dînsul!

Peste cîteva zile, în mijlocul ofiţerilor care se aflau în legătură cu cercurile mai largi de civili şi de militari, se răspîndi zvonul că Kornilov ar exercita presiuni asupra Guvernului Provizoriu, cerînd reintroducerea pedepsei cu moartea pe front şi aplicarea a numeroase măsuri

drastice de care depindea soarta armatei și rezultatul războiului. Se spunea că lui Kerenski i-ar fi teamă de Kornilov și că el va depune toate eforturile pentru a-l înlocui în postul de comandant al frontului, numind în locul lui un alt general, mai comod. Se citau mai multe nume de generali cunoscuți în cercurile militare.

În ziua de 19 iulie, toată lumea fu surprinsă la știrea numirii lui Kornilov în postul de comandant suprem al armatei rusești. Curînd după aceasta, podesaulul Atrașcikov, care avea întinse cunoștințe printre cei de la Comitetul general al Uniunii ofițerilor, povesti, referindu-se la sursele cele mai autorizate, că în memoriul redactat pentru a fi prezentat Guvernului Provizoriu, Kornilov stăruia asupra următoarelor măsuri principale : introducerea de Curți marțiale pe tot teritoriul țării, care să aibă sub jurisdicția lor atît oamenii de sub arme din spatele frontului, cît și pe civili, cu aplicarea pedepsei cu moartea pentru o serie din cele mai importante crime, în special pentru cele de ordin militar ; restabilirea puterii disciplinare a șefilor militari ; o strictă limitare a competenței comitetelor militare și așa mai departe.

În seara aceleiași zile, stînd de vorbă cu ofițerii din sotnia sa și de la alte sotnii, Listnițki le puse neted și deschis întrebarea : cu cine înțeleg să meargă ?

— Domnilor ofițeri ! spuse el cu o emoție abia stăpînită. Noi trăim în prietenie, ca o familie unită. Știm ce reprezintă fiecare din noi, dar avem pînă acum între noi o seamă de chestiuni dureroase, care și în ziua de azi au rămas nelămurite. Și tocmai acum, cînd se desenează limpede perspectivele unui dezacord între comandantul suprem și guvern, este necesar să ne întrebăm fără doar și poate : cu cine sîntem ? Pentru cine ? Deci, să vorbim ca niște camarazi, sincer, fără subînțelesuri.

— Sînt gata să vîrs sîngele meu și al altora pentru generalul Kornilov. Este un om de o cinste cristalină, și numai el este în stare să repună Rusia pe picioare. Uitați-vă numai la ceea ce face în armată ! Numai mulțumită lui, mîinile comandanților sînt oarecum dezlegate, de unde pînă acum pretutindeni triumfau demagogia

comitetelor, fraternizarea, dezertările! Nu mai încape nici un fel de discuție! Orice om cumsecade trebuie să fie cu Kornilov!

Spătos, cu pieptul nemăsurat de larg și cu picioare subțiri, Atrașcikov vorbea cu înflăcărare. Chestiunea ridicată îi atingea, pesemne, în mod dureros. După ce termină, își roti privirea asupra tuturor ofițerilor care ședeau în jurul mesei și bătu cu un aer întrebător în tabacheră, cu tubul țigării. Un neg se țuguia ca o bobiță brună și rotundă de pe ploapa de jos a ochiului drept; negul nu lăsa pleoapa de sus să acopere bine ochiul și de aceea, la prima vedere, li se părea că în ochii lui Atrașcikov joacă mereu un zîmbet îngăduitor și de ironică expectativă.

— Dacă este vorba să alegem între bolșevici, Kerenski și Kornilov, atunci, bineînțeles, sîntem pentru Kornilov.

— Nu este greu să ne dăm seama de ceea ce vrea Kornilov: vrea să restabilească numai ordinea în Rusia? Sau mai ține să restabilească și altceva?

— Nu se răspunde așa la o întrebare de principiu!

— Ba, se răspunde.

— Chiar dacă se răspunde, nu-i un răspuns inteligent!

— Dar dumitale de ce ți-e teamă, domnule sotnic? Poate de restabilirea monarhiei?

— De ea nu mă tem. Dimpotrivă, o doresc!

— Păi atunci?

— Domnilor! începu cu voce fermă Dolgov, fost vagmistru, făcut ofițer pentru faptele sale de bravură. Pentru ce vă certați? Spuneți cu hotărîre că noi, cazacii, trebuie să ne ținem de generalul Kornilov, așa cum un copil se ține de poala maică-si. Și — pe față, fără nici o viclenie! Dacă ne vom rupe de el, ne vom prăpădi! Ne va arunca Rusia la gunoi. Aici totul este limpede: unde va fi el, acolo vom fi și noi!

— Așa, da!

Plin de admirație, Atrașcikov plesni pe Dolgov cu latul miinii peste umăr și-și aținti ochii zîmbitori asupra lui Listnițki. Tulburat, acesta zîmbea, netezind cu palma cutele pantalonilor pe genunchi.

— Ei, cum rămîne, domnilor ofiţeri, atamanilor ? exclamă Atarşcikov, cu vocea ridicată. Sîntem pentru Kornilov ?

— Da, desigur !

— Dolgov a tăiat dintr-o lovitură nodul gordian.

— Toată ofiţerimea este pentru el !

— Nu vrem să facem excepţie !

— Trăiască scumpul nostru Lavr Gheorghievici, cazac şi erou ! Ura !

Rîzînd şi ciocnind paharele, ofiţerii începură să-şi bea ceaiul. Discuţia, care-şi pierdu încordarea de mai înainte, se rotea în jurul evenimentelor din ultimele zile.

— Noi sîntem cu toţii pentru comandamentul suprem, dar cazacii se codesc, spuse Dolgov, cu aer nehotărît.

— Cum adică, se codesc ? întrebă Listniţki.

— Uite aşa ! Se codesc, şi pace ! Li-e poftă afurisiţilor să meargă acasă, la muieri. Li s-a urît cu viaţa asta, fără nici o bucurie...

— Datoria noastră este să-i atragem pe cazaci după noi ! strigă sotnicul Cernokutov, izbind cu pumnul în masă. Să-i atragem după noi ! Doar pentru asta sîntem ofiţeri !

— Trebuie să le explicăm cu răbdare, alături de cine şi cu cine li-e drumul !

Listniţki bătu cu linguriţa în pahar, ca să ceară ascultare ofiţerilor, apoi spuse răspicat :

— Domnilor, vă rog să ţineţi minte că, în prezent, activitatea noastră trebuie să se reducă la ceea ce a spus Atarşcikov şi anume la explicarea adevăratei stări de lucruri, pentru lămurirea cazacilor. Cazacul trebuie scos de sub influenţa comitetelor. Este vorba de un mare efort individual pe care fiecare din noi trebuie să-l facă asupra caracterului său, un efort cel puţin tot atît de mare ca şi acela pe care majoritatea ofiţerilor au trebuit să-l facă după revoluţia din februarie sau, poate, chiar ceva mai mare ! În trecut, să zicem, în 1916, puteam trage o bătaie unui cazac, riscînd să primesc de la el un glonţ în ceafă la prima luptă ; dar după februarie am fost nevoit să mă abţin, căci, dacă aş fi lovit vreun neghiob, aş fi fost omorît pe loc, în tranşee, fără ca cineva

să mai aştepte momentul oportun. Acum totul se prezintă altfel ! Sîntem *datori*, sublinie Listniţki, să devenim una cu cazacul ! De aceasta depinde totul ! Ştiţi ce se petrece acum la Regimentele 1 şi 4 ?

— Un coşmar !

— Exact, un coşmar ! continuă Listniţki. Ofiţerii se izolau de cazaci prin acelaşi zid, ca şi în trecut. Rezultatul ? Cazacii au căzut sub influenţa bolşevicilor şi au devenit bolşevici nouăzeci la sută. Este limpede doar că ne ameninţă evenimente teribile. Zilele de trei şi cinci iulie nu sînt decît un avertisment sever dat tuturor celor fără grijă. Fie că va trebui să ne batem pentru Kornilov, împotriva trupelor democraţiei revoluţionare, fie că bolşevicii, strîngîndu-şi forţele şi lărgindu-şi influenţa, vor trînti încă o revoluţie ! Ei trec printr-o perioadă de răgaz, de concentrare a puterilor, iar noi sîntem în descompunere. Se poate una ca asta ? Şi iată că, în frămîntările viitoare, va fi nevoie de cazacul de încredere..

— Fireşte că fără cazaci noi sîntem zero ! oftă Dolgov.

— Listniţki are dreptate !

— Foarte adevărat !

— Rusia e cu un picior în groapă...

— Crezi că noi nu înţelegem acest lucru ? Îl înţelegem, dar uneori sîntem neputincioşi să facem ceva. *Ordinul nr. 1* [1] şi *Okopnaia Pravda* [2] îşi aruncă sămînţa...

— Iar noi ne zgîim la ceea ce răsare, în loc să-l strivim cu picioarele şi să-l ardem fără urmă ! exclamă Atarşcikov.

— Nu ne zgîim, sîntem neputincioşi !

— Minţi, Dolgov ! Sîntem doar puturoşi !

— Nu-i adevărat !

— Dovedeşte-mi-o !

— Mai încet, domnilor !

---

[1] *Ordinul nr. 1* din 1.III.1917, emis de Comitetul Executiv al Sovietului die Petrograd sub presiunea maselor cu stare de spirit revoluţionară, a introdus organizaţii alese în unităţile militare, învestindu-le cu controlul activităţii vechilor comandanţi ţarişti (n. ed. ruse).

[2] Ziar bolşevic difuzat pe front. Explica soldaţilor politica Partidului bolşevic şi demasca acţiunile contrarevoluţionare ale Guvernului Provizoriu.

— Guvernul a devastat redacția ziarului *Pravda*... Kerenski e greu de cap...

— Da' ce-i cu voi ! Sînteți la bilci ? Se poate ?

Încetul cu încetul, larma de strigăte dezordonate se potoli, așa cum se iscase. Comandantul unei sotnii, care cu un neobișnuit interes trăgea cu orechea la vorbele lui Listnițki, ceru cuvîntul :

— Propun ca esaulul Listnițki să fie lăsat să termine !

— Poftim !

— Frecîndu-și cu pumnii genunchii colțuroși, Listnițki continuă :

— Eu susțin că atunci, adică în luptele viitoare, în războiul civil — și abia acum mi-am dat seama că el este inevitabil — va fi nevoie de un cazac de nădejde. Trebuie să luptăm pentru a-l cuceri înapoi de la comitetele care gravitează spre bolșevici. Este o necesitate vitală ! În caz de noi zguduiri, cazacii din Regimentele 1 și 4 își vor împușca ofițerii pe capete...

— E limpede !

— N-au să-i cate la ochi !

— ...Și trebuie să învățăm minte din experiența lor, care, în treacăt fie zis, este foarte amară. În viitor, cazacii din Regimentele 1 și 4 — deși, la drept vorbind, ce fel de cazaci sînt ei acum ? — vor trebui spînzurați, cîte unul din doi, sau chiar stîrpiți pînă la unul. Iarba rea să piară din lan ! Iar noi trebuie să ne oprim cazacii de la erori pentru care ei vor trebui mai tîrziu să-și primească răsplata.

După Listnițki luă cuvîntul același comandant de sotnie, care îl ascultase cu atîta luare-aminte neobișnuită. Ofițer de carieră, bătrîn, de nouă ani la regiment, rănit de patru ori, povesti cît de grea era slujba în trecut. Ofițerii de cazaci erau ținuți pe planul al doilea și foarte prost tratați ; înaintarea lor pe treptele ierarhice era anevoioasă și, pentru cea mai mare parte din cadrele ofițerești, gradul de voiskovoi starșina era cel din urmă, pînă la moarte. După vorbele lui, prin aceasta se explica pasivitatea vîrfurilor căzăcești, în momentul răsturnării regimului autocrat. Cu toate acestea, el stăruia asupra necesității de a-l susține pe Kornilov în toate chipurile, întărind cît mai

mult legăturile cu dînsul prin Sovietul uniunii trupelor de cazaci și prin Comitetul general al Uniunii ofițerlor.

— Kornilov trebuie să devină dictator ; este o salvare pentru trupele de cazaci. Se prea poate ca sub el s-o ducem mai bine chiar decît sub țar.

Era tîrziu după miezul nopții. O noapte senină, bălaie, își înălța ici și colo coama zbîrlită a norilor deasupra orașului. Pe fereastră se vedea vîrful negru-tuciuriu al turnului Amiralității și revărsarea vagă a luminilor galbene.

Ofițerii au petrecut restul nopții în discuții. Luară hotărîrea să se organizeze de trei ori pe săptămînă convorbiri politice cu cazacii ; ofițerii comandanți de plutoane fură obligați să facă zilnic exerciții de gimnastică și lecturi cu plutoanele lor, pentru a le ocupa timpul liber și a-i scoate pe cazaci din atmosfera politică primejdioasă.

Înainte de plecare, cîntară „Răscolit, se tot frămîntă Donul credincios și blînd" ; al zecelea samovar era pe isprăvite ; se rostiră toasturi glumețe însoțite de clinchete de pahare. Aproape de despărțire, Atarșcikov, după ce se sfătuise în șoaptă cu Dolgov, strigă :

— Acum, în loc de desert, vă vom cinsti cu un bătrîn cîntec căzăcesc. Liniște, vă rog ! Și n-ar fi rău să deschideți fereastra, vedeți ce fumăraie e aici !

Cele două glasuri — basul aspru, tremurător, al lui Dolgov și tenorul dulce, neobișnuit de plăcut, al lui Atarșcikov — se ciocneau la început, se încurcau, fiecare avea un ritm propriu, dar, în cele din urmă, ambele glasuri se împletiră cu voioșie, răsunînd cu un farmec biruitor :

...Dar e mîndru Donul, Donul liniștit, tăcutul nostru —
Păgînului nu s-a-nchinat, nici cum să-și ducă traiul la Moscova nu a-ntrebat.
Cu spada-ascuțită, lovind-o peste ceafă, turcimea el a-ntîmpinat.
Și an de an a noastră măiculiță, stepa Donului, ne tot chema
La lupta dreaptă cu dușmanul, pentru maica preacurată și provoslavnica credință,
Pentru al nostru Don cel liber, ce-n freamăt viu își poartă unda sa.

Cu degetele încrucişate pe genunchi, Atarşcikov conducea cîntecul pe un ton ridicat şi nu se încurcă nicăieri, cu toate că făcea mereu variaţii, lăsînd în urmă basul puternic al lui Dolgov ; păstra pe chipul său aceeaşi expresie aspră şi, numai la terminarea cîntecului, Listniţki observă sclipirea rece a unei lacrimi care sări peste moviliţa brună a negului de pe pleoapa sa.

După ce ofiţerii din alte sotnii plecară, iar cei rămaşi se culcară, Atarşcikov se aşeză pe patul lui Listniţki şi începu să şoptească, jucîndu-se cu bretelele azurii, decolorate, de pieptu-i boltit :

— Mă-nţelegi, Evgheni ! Iubesc la nebunie ţinutul Donului, felul lui de trai, toate datinile vechi din viaţa căzăcească, formate în decursul veacurilor. Îmi iubesc cazacii, cazacele, totul ! Îmi vine să plîng, adulmecînd mireasma pelinului de stepă. Şi atunci cînd înfloreşte floarea-soarelui... şi cînd deasupra Donului stăruie mirosul viilor udate de ploaie... Iubesc totul, toate, nespus de tare şi dureros. Tu mă vei înţelege ! Mă gîndesc acum : dar dacă noi îi inducem în eroare tocmai pe aceşti cazaci ? Va fi fiind bună oare calea pe care vrem să-i atragem ?

— Ce vrei să spui ? întrebă Listniţki, stăpînit de o încordată nelinişte.

Gîtul brun al lui Atarşcikov ieşea pueril şi înduioşător din gulerul cămăşii albe. Semicercul albastru al pleoapei atîrna deasupra negului brun ; pe chipul său întors în profil se vedea licărirea umedă a ochiului pe jumătate închis.

— Mă gîndesc : au nevoie cazacii de toate astea ?

— Dar atunci, de ce anume au nevoie ?

— Nu ştiu... Dar de ce se depărtează dînşii cu atîta putere de noi ? Revoluţia parcă ne-ar fi despărţit în oi şi în ţapi ; interesele noastre parcă nu mai sînt aceleaşi...

— Uite ce, începu prudent Listniţki. În aceste împrejurări se face simţită deosebirea în modul de a percepe evenimentele... Avem mai multă cultură, putem aprecia în mod critic cutare sau cutare fapt ; pe cînd la ei, totul este mai primitiv, mai simplu... Bolşevicii le vîră în cap ideea că războiul trebuie terminat, sau, mai bine zis, transformat într-unul civil... Îi asmut pe cazaci împotriva

noastră şi, fiindcă oamenii sînt obosiţi, fiindcă au mai multe elemente animalice şi nu posedă aceeaşi conştiinţă, acelaşi sentiment moral, puternic, de datorie şi de răspundere faţă de patrie, ca noi, este uşor de înţeles că asemenea lucruri îşi găsesc un teren prielnic... Într-adevăr, ce este patria în concepţia lor ? E o noţiune abstractă, în orice caz. „Ţinutul Oastei Donului stă departe de front şi neamţul nu va ajunge pînă acolo", iată cum raţionează dînşii ! Şi tocmai în aceasta constă răul. Trebuie să li se explice, în mod concret, ce fel de consecinţe va atrage după sine transformarea acestui război într-unul civil.

Listniţki vorbea, simţind instinctiv că vorbele lui nu merg la inima ascultătorului şi că Atarşcikov era gata-gata să închidă în cochilia lui tot ce avea pe suflet.

Într-adevăr, aceasta s-a şi întîmplat : Atarşcikov mărmăi ceva neînţeles, stătu mult timp fără să mai spună o vorbă ; iar Listniţki se trudea în zadar să-şi dea seama de labirintul în care rătăceau gîndurile amuţitului său tovarăş.

„Trebuia să-l las să-şi rostească părerile pînă la capăt", se gîndi el cu părere de rău.

Atarşcikov îi ură „noapte bună" şi plecă fără nici un cuvînt. Însetat de o discuţie sinceră, ridicase o clipă un colţ din perdeaua neagră a necunoscutului, după care se ascunde orice om de ochii altui om, apoi lăsase perdeaua să cadă la loc.

Misterul acestui gînd străin şi nepătruns îl tulbura totdeauna pe Listniţki. Prinse a fuma şi stătu un timp culcat, privind cu încordare în negura ca o vată cenuşie. Iar deodată şi-o aminti pe Axinia, zilele de concediu care fuseseră pline numai de ea. Tîrziu, adormi cu gîndurile împăcate şi cu răzleţele amintiri ale femeilor care-şi încrucişaseră vreodată drumurile cu drumul său.

12

În sotnia lui Listniţki se afla un cazac din staniţa Bukanovskaia, cu numele de Ivan Lagutin. În urma primelor alegeri, intrase membru în comitetul militar revo-

luționar al regimentului. Pînă la venirea regimentului la Petrograd nu se manifestase cu nimic ; dar, pe la sfîrșitul lui iulie, comandantul de pluton îi raportă lui Listnițki că Lagutin trece pe la secția militară a Sovietului de deputați ai muncitorilor și soldaților din Petrograd și că este, probabil, legat de Soviet, deoarece s-a și observat că poartă convorbiri dese cu cazacii din plutonul său și că are o influență negativă asupra lor. În sotnie au fost două cazuri cînd cazacii au refuzat să intre în gardă și în serviciul de patrulare. Ofițerul comandant de pluton le atribuia influenței lui Lagutin.

Listnițki hotărî că acest Lagutin se cuvine cunoscut cît mai de-aproape ; cunoscut și cercetat de el. Să-l provoace la o discuție sinceră ar fi fost un lucru necugetat și lipsit de tact. De aceea, Listnițki își impuse să mai aștepte. Prilejul se ivi mai repede de cum crezuse. Pe la sfîrșitul lui iulie, plutonul trei fu însărcinat cu paza de noapte în străzile învecinate cu uzinele „Putilov".

— Am să merg eu cu cazacii, îl preveni Listnițki pe comandantul plutonului. Spune să mi se pregătească armăsarul cel roibiu.

Listnițki avea doi cai, „pentru orice eventualitate", cum se exprima el. După ce se îmbrăcase cu ajutorul ordonanței, coborî în curte. Plutonul era gata încălecat. Străbătură cîteva străzi prin întunericul cețos și străpuns de lumini. Listnițki rămase dinadins ceva mai în urmă și-l strigă din spate pe Lagutin. Acesta se apropie de el, întorcîndu-și călutul nearătos și se uită întrebător la esaul.

— Ce mai e nou la voi în comitet ? întrebă Listnițki.

— Nimic nou.

— Din ce staniță ești tu, Lagutin ?

— Din Bukanovskaia.

— Din ce sat ?

— Miteakin.

Acum, caii lor mergeau alături. În lumina felinarelor, Listnițki privea din cînd în cînd, cu coada ochiului, la chipul bărbos al cazacului. De sub șapca lui Lagutin se vedea părul pieptănat neted ; bărbuța bălaie și nu tocmai deasă îi acoperea obrajii rotunzi, ochii inteligenți și isteți erau adînc cufundați în găvanul orbitelor și streșiniți de arcurile sprîncenelor proeminente.

„E cam simplu, cînd te uiţi la el, un om spălăcit ; dar cine ştie ce se ascunde în sufletul său ? Desigur că mă urăşte ca şi pe tot ce e legat de vechiul regim, de «bîta caporalului»..." se gîndi Listniţki şi voi să afle ceva despre trecutul lui Lagutin, fără să-şi dea seama pentru ce anume.

— Ai familie ?

— Am, domnule esaul. Nevastă şi doi copii.

— Şi gospodărie ?

— D-apoi ce fel de gospodărie poate fi la noi ? întrebă Lagutin batjocoritor şi cu o uşoară învăluire de mîhnire. Trăim şi noi de azi pe mîine : boul cu cazacul, cazacul cu boul, şi aşa rămînem toată viaţa ! Pămîntul de la noi e numai nisip, adăugă el aspru, după ce stătu o clipă pe gînduri.

Listniţki trecuse o dată prin Bukanovskaia, îndreptîndu-se spre gara Sebreakovo. Îşi aminti în chipul cel mai viu această staniţă oropsită şi răzleţită undeva, departe de drumul mare, mărginită spre miazăzi de o uriaşă pajişte netedă şi înconjurată în mai multe părţi de cursul şerpuitor şi capricios al Hopiorului. Tot atunci, privind în depărtări, de pe creasta Elanskaia, de la hotar, la vreo douăsprezece verste, zărise livezile din vale topindu-se într-o ceaţă verzuie şi turla albă a clopotniţei, înălţată asemenea unui ciolan ros.

— Numai nisip la noi ! oftă Lagutin.

— Fără îndoială, ai vrea şi tu să te întorci acasă, ai ?

— Cum să nu, domnule esaul ?... Bineînţeles că am vrea grozav să ne-ntoarcem acasă... Am trecut prin destule necazuri, cît a ţinut războiul.

— Nu prea e cu putinţă, frate, să ne întoarcem curînd acasă.

— Şi tot va trebui să fie aşa.

— Dar războiul încă nu l-am terminat !

— Avem să-l terminăm curînd ! Şi atunci, hai acasă ! stărui Lagutin cu încăpăţînare.

— Se pare că vom mai avea de luptat chiar între noi. Tu ce crezi despre asta ?

Fără să-şi ridice ochii pironiţi pe oblîncul şeii, Lagutin tăcu o vreme. Apoi întrebă :

— Cu cine să ne mai batem ?

— Parcă n-avem cu cine ? Uite, chiar cu bolşevici !

Lagutin tăcu din nou şi tăcea mereu, ca şi cum ar fi adormit, legănat de ţăcănitul argintiu al potcoavelor. Merseră aşa în tăcere ca la vreo trei minute. Măsurîndu-şi vorbele răspicate, Lagutin rosti încet :

— N-avem ce împărţi cu dînşii...

— Dar pămîntul ?

— Pămîntul va ajunge la toţi.

— Tu ştii unde vor să aducă lucrurile bolşevicii ?

— Am auzit şi eu cîte ceva...

— Şi atunci, după tine, ce-i de făcut dacă bolşevicii vor merge împotriva noastră, ca să ne cotropească pămîntul, să-i robească pe cazaci ? Doar tu ai luptat împotriva germanilor, ai apărat Rusia ?

— Germanul îi cu totul altceva !

— Şi bolşevicii ?

— Păi, domnule esaul, începul Lagutin, hotărîndu-se, pesemne, să vorbească deschis, ridicîndu-şi ochii şi căutînd cu ei privirile lui Listniţki, bolşevicii n-au să-mi ia sforica mea de pămînt. N-am decît atît cît vine de un cap de om, şi dînşii n-au nevoie de pămîntul meu. Pe cînd dumneavoastră, de pildă, fără supărare, vă rog, tatăl dumneavoastră are vreo zece mii de deseatine...

— N-are zece, ci numai patru...

— Ei bine, fie şi patru... E o bucăţică zdravănă !... Spuneţi, rogu-vă, unde-i dreptatea ? ! Iar dacă te uiţi prin toată Rusia, nu-i greu să vezi că mulţi sînt la fel cu tatăl dumneavoastră. Judecaţi şi dumneavoastră, domnule esaul : fiecare gură, cere de mîncare. Şi dumneavoastră, şi alţii, toţi vor să mănînce... Se zice că a fost odată un ţigan care-şi învăţa iapa să nu mănînce : las-o, că se obişnuieşte şi aşa, fără hrană. Şi ea, sărmana, se obişnui cît se obişnui, iar după zece zile a căzut jos şi a crăpat. Proastă ne-a fost orînduiala sub ţar, proastă şi strîmbă pentru oamenii săraci... Tatălui dumneavoastră i s-au dat patru mii de deseatine, dintr-o bucată, da' şi el parcă mănîncă cu două guri ? E la fel cu noi, oamenii de rînd. De bună seamă că norodul n-are de ce se bucura de asemenea rînduială ! Bolşevicii au o socoteală adevărată, iar dumneavoastră spuneţi să ne războim cu dînşii ?

Listnițki îl ascultă cu o stăpînită emoție, iar la sfîrșitul celor ascultate, își dădu seama că nu e în stare să găsească un argument temeinic. Simțea că acest cazac îi luase glasul cu chibzuielile lui simple, de o zdrobitoare putere, și, datorită faptului că începu să-l tulbure conștiința adînc ascunsă a propriei sale nedreptăți, își ieși din sărite :

— Tu ce ești, bolșevic ? !

— Ce-are a face porecla ? întrebă Lagutin cu o voce batjocoritoare și tărăgănată. Nu-i vorba de poreclă, ci de adevăr ! Poporului îi trebuie adevărul, iară el este ascuns, dosit... Se spune chiar că ar fi murit de mult...

— Va să zică, cu umplutura asta te-au îndopat bolșevicii din *Sovdep*[1] ? Așadar, nu degeaba te-ai dat cu dînșii !

— Ehei, domnule esaul, pe noi, cei cu răbdare multă, chiar viața ne-a îndopat cu asta, iar bolșevicilor nu le-a rămas decît să aprindă fitilul !

— Tacă-ți gura ! Îți mai vine să și glumești ? se stropși Listnițki, mînios. Răspunde-mi la asta : ai vorbit despre pămîntul lui taică-meu, despre pămîntul moșieresc, în general, adică despre proprietate. Dacă tu ai două cămăși și eu nici una, crezi că trebuie să-ți iau una cu sila ?

Fără să vadă fața lui Lagutin, Listnițki ghici că acesta zîmbea.

— Singur am să dau cămașa de prisos ! O și dădeam pe front, și nu una de prisos, ci pe cea din urmă, de umblam cu mantaua fără nimic dedesubt. Da' cînd e vorba de pămînt, văd că nimeni nu vrea să dea de la el.

— Dar tu n-ai destul pămînt ? ridică vocea Listnițki. Nu-ți ajunge ?

Drept răspuns, cu fața albă ca varul, Lagutin strigă aproape cu glasul sugrumat de îndîrjire :

— Și crezi că mă doare sufletul numai pentru mine ? Am fost amîndoi în Polonia... Ei, cum trăiesc oamenii acolo ? Ai văzut sau nu ? Da' cum trăiesc țăranii din jurul nostru ? Eu i-am văzut ! Îmi clocotește sîngele în inimă. Ce, crezi că nu mi-e milă de dînșii ? Ai ? De-ai ști cît mă doare sufletul pentru polonezul ăsta cînd mă gîndesc la pămîntul său sărac !

[1] Abreviere de la *Sovet deputator* — Sovietul de deputați ai muncitorilor, țăranilor și soldaților.

Listnițki voi să răspundă ceva tăios, dar în această clipă un țipăt ascuțit răsună dinspre uriașele clădiri cenușii ale uzinelor „Putilov" :

— Prinde-l !

Copitele cailor tropotiră vuitor, bătînd darabana pe pavaj. Un foc de armă sfîșie liniștea nopții. Lovind cu cravașa, Listnițki înteți calul la trap.

Ajunse în același timp cu Langutin plutonul care se îngrămădise la o răscruce. Cazacii descălecau, zornăind cu săbiile ; un om prins se zbătea în mijlocul lor.

— Ce-i ? Ce este aici ? tună Listnițki, intrînd cu calul în mulțime.

— A dat cu piatra, scîrnăvia !

— A azvîrlit-o și a rupt-o la fugă !

— Arde-l, Arjanov !

— Ticălosule, te joci ? Spargi capetele oamenilor ?

Aplecat în șa, încheietorul de pluton, Arjanov, ținea de guler un om mărunt de statură, cu cămașa neagră și neîncinsă. Trei cazaci descălecați îi legau miinile la spate.

— Cine ești ? strigă Listnițki, fără să se mai poată stăpîni.

Prinsul ridică fruntea, buzele lui mute se strîmbară ușor pe fața de o albeață tulbure și se strînseră pungă.

— Cine ești ? repetă întrebarea Listnițki. Zvîrli cu pietre, ticălosule ? Hai ! Taci ?... Arjanov !

Arjanov sări din șa, lăsînd din mînă gulerul omului prins și izbindu-l cu putere peste obraz.

— Ardeți-i! ordonă Listnițki, întorcîndu-și brusc capul.

Trei-patru cazaci descălecați răsturnară la pămînt omul legat și începură să-l croiască cu gîrbacele. Lagutin sări din șa și se repezi la Listnițki :

— Domnule esaul ! Cum îngăduiți una ca asta ? Domnule esaul ! Și, apucînd cu putere genunchiul esaulului cu degetele lui tremurătoare, strigă : Nu se poate așa ceva ! Îi un om ! Ce faceți ?

Listnițki atinse calul cu dîrlogii și nu rosti nimic. Dintr-o săritură, Lagutin fu lîngă cazaci și-l apucă pe Arjanov de mijloc, poticnindu-se, împiedicîndu-se în sabie și încercînd să-l tragă la o parte. Arjanov mormăia, împotrivindu-se :

— Nu sări din senin ! Nu te aprinde ! Cum ? el azvîrlă

cu bolovani, iar noi să tăcem din gură ? Dă-mi drumul ! Dă-mi drumul ! Ţi-o spun omeneşte !

Unul dintre cazaci se aplecă şi, scoţîndu-şi arma de la spate, izbi cu patul în trupul celui doborît, cu o pîrîitură surdă. După o clipă, un ţipăt sălbatic de fiară răsună, umplînd strada.

Urmară cîteva clipe de tăcere, şi aceeaşi voce tremurătoare de om tînăr, înăbuşită, chinuită de durere, horcăind sub lovituri, strigă întretăiat :

— Bestii ! Contrarevoluţionari ! Daţi în mine ? O-of ! A-a-a-a !

Hac ! Hac ! Hac ! pocneau loviturile, una după alta.

Lagutin alergă la Listniţki, încleştîndu-se deznădăjduit de genunchiul lui şi zgîriind pielea şeii cu unghiile. Se ineca, gîfîind.

— Ai milă de el ! Îndurare !

— Pleacă !

— Esaulule ! Listniţki ! Auzi ? Ai să răspunzi !

— Cară-te de aici ! porunci şuierat Listniţki, împingîndu-şi calul spre Lagutin.

— Fraţilor ! strigă acesta, apropiindu-se în fugă de cazacii care stăteau la o parte. Sînt membru în comitetul revoluţionar al regimentului... Vă ordon : scăpaţi omul de la moarte ! Aveţi să răspundeţi... Aveţi să răspundeţi... Nu mai sînt vremurile trecute !

Un val puternic de ură oarbă, nechibzuită îl năpădi pe Listniţki. Îşi lovi calul cu biciuşca între urechi şi sări spre Lagutin. Cu o voce stridentă răcni, purtînd prin faţa lui ţeava neagră a revolverului, cu miros de unsoare veche :

— Taci, trădătorule ! Bolşevicule !... Te împuşc !

Într-o supremă zvîcnire a voinţei, îşi desprinse degetul de pe trăgaci, îşi struni calul să se ridice pe picioarele dinapoi şi plecă în galop...

Cîteva clipe mai tîrziu, trei cazaci îl urmară. Omul, cu cămaşa udă, strîns lipită de trup, era tîrît, fără să-şi mişte picioarele, între caii lui Arjanov şi Lapin. Sprijinit pe sub braţe de cazaci, se clătina, buimac, cu picioarele tîrşite pe pietre. Capul spart şi plin de sînge se bălăbănea, prăvălindu-se pe spate, între umerii colţuroşi, ridicaţi mult în sus, cu bărbia albă, înălţată spre cer. Un al treilea cazac călărea ceva mai la o parte. La colţul unei stradele luminate,

zări o birjă, se ridică în scări și se îndreptă în trap spre ea. Spuse ceva birjarului, pocnindu-se grăitor cu gîrbaciul peste carîmbul cizmei, și acesta porni cu grabă resemnată spre Arjanov și Lapin, opriți mai la capătul străzii.

A doua zi, Listnițki se trezi apăsat de simțămîntul că în ajun săvîrșise o mare și ireparabilă greșeală. Mușcîndu-și buzele, își aminti cum fusese bătut omul care aruncase cu piatra în cazaci, și scena petrecută apoi între el și Lagutin. Făcu o grimasă. Tuși gînditor. Pe cînd se îmbrăca, chibzui că deocamdată Lagutin nu trebuie zădărît, ca să nu se înăsprească raporturile cu comitetul regimentului, și că mai cuminte va fi să aștepte pînă cînd ciocnirea din ajun între el și Lagutin se va șterge din amintirea cazacilor, ca mai apoi să-l înlăture discret din calea sa.

„Asta se cheamă a te înrudi cu cazacul !", se ironiza amar Listnițki, și în toate zilele următoare fu obsedat de apăsătoarea amintire a celor petrecute.

Pe la începutul lui august, într-o zi însorită și caldă, Listnițki plecase cu Atarșcikov să se plimbe prin oraș. După discuția din ziua adunării ofițerilor, nu se ivise nici un fapt nou care să fi limpezit în vreun fel ceva din tot ce rămăsese nespus atunci. Atarșcikov umbla retras, păstrîndu-și în el gîndurile nerostite și, drept răspuns la toate repetatele încercări ale lui Listnițki de a-l îndemna să-și deschidă inima, lăsă să coboare perdeaua de nepătruns la care recurg de obicei cei mai mulți oameni, ascunzîndu-și astfel de ochii altora adevărata lor față. Lui Listnițki i se părea mereu că în legăturile sale cu alți semeni omul păstrează sub chipul său aparent un altul, care adesea rămîne necunoscut pentru totdeauna. Era adînc încredințat că, dacă învelișul acesta s-ar putea răzui, orice om și-ar arăta miezul gol, cel adevărat și neîmpodobit de nici o minciună. De aceea dorea totdeauna, într-un chip chinuitor, să pătrundă ce anume se află dincolo de acest obrăzar al insului cu amăgitoare înfățișare de om grosolan, aspru, temerar, obraznic, voios sau vesel. În împrejurarea de față, gîndindu-se la Atarșcikov, ghicea un singur lucru și anume că se zbate dureros în căutarea unei ieșiri din atîtea contraziceri cîte s-au ivit, căutînd să împace cele căzăcești cu cele bolșevice. Această bănuială îl sili să-și curme încercările de apropiere și să aibă o atitudine mai rezervată față de Atarșcikov.

Mergeau astfel pe Nevski Prospekt, schimbînd din cînd în cînd frînturi de vorbire fără nici o însemnătate.

— Hai să intrăm să mîncăm ceva ! propuse Listnițki, arătînd din ochi spre ușa unui restaurant.

— Fie ! consimți Atarșcikov.

Intrară și se opriră cu un aer oarecum dezarmat : toate măsuțele erau ocupate. Atarșcikov se și întorcea spre ușă să plece, cînd un domn cu obrazul puhav, bine îmbrăcat, care ședea împreună cu două doamne și se uitase îndelung la dînșii, se ridică și se apropie, scoțîndu-și politicos pălăria tare :

— Scuzați... Nu doriți să ocupați măsuța noastră ? Noi plecăm ! (Zîmbea, arătîndu-și dinții rari și galbeni de fumul tutunului, schițînd cu mîna un gest de invitație. Sînt bucuros să pot face un mic serviciu domnilor ofițeri ! Sînteți mîndria noastră !...

Doamnele se ridicară de la măsuță. Una, înaltă și brună, își potrivea coafura ; cealaltă, mai tînără, o aștepta, jucîndu-se cu umbreluța.

Ofițerii mulțumiră prea amabilului domn și trecură spre fereastră să ia în stăpînire măsuța. Raze subțiri de soare pătrundeau prin storurile trase, înfigîndu-se în fața de masă, asemenea unor ace galbene. Mirosurile mîncărurilor înăbușeau mireasma tulburătoare a florilor așezate pe mese.

Listnițki ceru o gustare rece și, în așteptarea ei, desfoia petalele unei flori galbene-roșiatice, pe care o luase din vas. Atarșcikov își ștergea cu o batistă sudoarea de pe frunte ; clipea mărunt, și ochii săi aplecați în jos, cu semne de nemărginită oboseală, urmăreau jocul unei raze de soare, tremurînd pe piciorul măsuței vecine.

Nu-și terminaseră încă gustarea, cînd doi ofițeri se iviră în restaurant, discutînd cu glas tare.

Căutînd cu privirile un loc liber, primul întoarse spre Listnițki obrazul bronzat de dogoarea arșițelor. O sclipire de bucurie se ivi în ochii negri și sașii.

— Listnițki ! Tu ești, în carne și oase ? strigă ofițerul, cu o voce sigură și fără nici o stinghereală, îndreptîndu-se grăbit spre el.

Dinții albi îi sclipeau sub mustățile negre. Listnițki îl recunoscu pe esaulul Kalmîkov, iar în urma lui pe Ciubov.

Își strînseră mîinile cu putere. După ce-l prezentă pe Atarșcikov foștilor săi camarazi de regiment, Listnițki întrebă :

— Ce vînt vă aduce pe aici ?

Răsucindu-și mustața, Kalmîkov își înclină capul pe spate, aruncînd priviri piezișe în dreapta și în stînga, apoi rosti :

— Sîntem în delegație. Vă povestesc mai tîrziu. Vorbește deocamdată despre tine. Cum o mai duci la Regimentul 14 ?

...Ieșiră toți împreună. Kalmîkov și Listnițki rămaseră puțin în urmă, cotiră în prima stradelă și, după o jumătate de ceas, părăsind cartierele zgomotoase, mergeau discutînd cu voce scăzută și privind cu teamă de jur împrejur.

— Corpul III al nostru se află în rezerva frontului românesc, povesti cu însuflețire Kalmîkov. Acum vreo zece zile, primesc ordin de la comandantul regimentului să predau comanda sotniei și să plec, împreună cu sotnicul Ciubov, la dispoziția statului-major al diviziei... Minunat ! Predau comanda. Venim la statul-major al diviziei. Colonelul M. de la secția operații — îl cunoști și tu — îmi comunică în mod confidențial că trebuie să plec imediat la generalul Krîmov. Bun !... Merg împreună cu Ciubov la comandamentul corpului de armată. Krîmov mă primește și, fiindcă știe ce fel de ofițeri sînt trimiși la el, îmi spune pe șleau : „La putere sînt niște oameni care, în mod conștient, duc țara la o catastrofă ; este necesară schimbarea celor de la conducerea guvernului, poate chiar înlocuirea Guvernului Provizoriu printr-o dictatură militară". A pomenit numele lui Kornilov, candidat probabil, apoi mi-a propus să merg la Petrograd, la dispoziția Comitetului general al Uniunii ofițerilor... Acum, s-au grupat aci cîteva sute de ofițeri de încredere. Îți dai seama în ce constă rolul nostru ? Comitetul general al Uniunii ofițerilor lucrează în contact cu Sovietul uniunii noastre, a trupelor de cazaci, organizează batalioane de asalt la nodurile de cale ferată și în divizii. Toate astea vor fi de folos într-un viitor apropiat...

— Și ce anume va rezulta din toate acestea ? Tu cum vezi lucrurile ?

— Ei, asta-i bună ! Voi, care stați aici, nu v-ați lămurit încă asupra situației ? Fără îndoială, se va produce o lovitură de stat ; Kornilov va veni la putere... Toată armata se ridică pentru el, ca un zid. La noi oamenii cred așa : sînt două puteri echivalente — adică Kornilov și bolșevicii. Kerenski se află între două pietre de moară ; într-un fel sau altul, va fi strivit de una din ele... Deocamdată, n-are decît să doarmă în patul Alisei [1]. Este un calif de o oră. Kalmîkov tăcu și, jucîndu-se gînditor cu ciucurii de la dragonul sabiei, urmă : De fapt, noi sîntem niște pioni într-un joc de șah, iar pionii nu știu unde-i va așeza mîna jucătorului. Eu, de pildă, nu-mi închipui tot ce se petrece la Marele cartier. Știu că între generalii Kornilov, Lukomski, Romanovski, Krîmov, Denikin, Kaledin, Erdely și mulți alții există o tainică legătură, o înțelegere.

— Dar armata ?... Îl va urma oare toată armata pe Kornilov ? întrebă Listnițki, iuțindu-și pașii.

— Bineînțeles că soldățimea nu va merge ! O vom conduce noi !

— Tu știi că Kerenski, sub presiunea celor de stînga, vrea să-l destituie pe comandantul suprem ?

— Nu va îndrăzni ! O să fie pus chiar mîine în genunchi. Comitetul general al Uniunii ofițerilor i-a și exprimat părerea sa cu privire la acest lucru, într-o formă destul de categorică.

— Ieri, Sovietul uniunii trupelor de cazaci și-a trimis delegații la el, spuse zîmbind Listnițki. Ei au declarat în numele cazacilor că nici măcar prin gînd nu le poate trece să admită destituirea lui Kornilov. Știi tu ce le-a răspuns ? „Sînt niște insinuări ! Guvernul Provizoriu nu intenționează să facă una ca asta !" Încearcă să calmeze opinia publică, dar în același timp cochetează ca o tîrfă cu comitetul executiv al Sovdep-ului.

Kalmîkov scoase din mers carnetul de campanie și citi :

— „Congresul reprezentanților vieții publice salută în persoana dumneavoastră pe comandantul suprem al armatei ruse. Congresul declară că el consideră criminale orice fel de încercări de a vă compromite prestigiul în armată

---

[1] *Alisa* (Alexandra Feodorovna) — născută prințesă Alice de Hessa, soția țarului Nicolae II (n. ed. ruse).

şi în Rusia şi-şi uneşte glasul cu acela al ofiţerilor, al cavalerilor ordinului «Sfîntului Gheorghe» şi al cazacilor. În aceste clipe cumplite, de grele încercări, toată Rusia conştientă îşi îndreaptă spre dumneavoastră privirile pline de nădejde şi de credinţă. Dumnezeu să vă ajute în măreaţa dumneavoastră operă de refacere a puternicei armate şi de salvare a Rusiei ! Rodzeanko [1]". Cred că este limpede. De destituirea lui Kornilov nici nu poate fi vorba. Apropo, ai văzut ieri sosirea lui ?

— Abia noaptea trecută am sosit de la Ţarskoe-Selo.

Kalmîkov zîmbi, dezvelind un şirag de dinţi puternici, intacţi, cu gingii roze şi sănătoase. Ochii lui înguşti se strînseră cu nenumărate zbîrcituri, fugind din colţurile lor ca firele de păienjeniş.

— O primire extraordinară ! Escorta — un escadron din divizia de tekini [2]. Mitraliere pe automobile. Tot alaiul se îndreaptă spre Palatul de iarnă. Un avertisment destul de transparent... ha-ha-ha ! Dacă ai fi văzut mutrele acestor călăreţi, cu căciulile lor miţoase ! Ah ! Face să te uiţi la ei ! Îţi lasă o impresie deosebită.

După ce mai hoinăriră un timp prin cartierul Moskovsko-Narvski, cei doi ofiţeri se despărţiră.

— Noi, Jenea, nu trebuie să ne pierdem din vedere unul pe celălalt, spuse Kalmîkov. Se apropie vremuri de restrişte. Ţine-te bine, altfel cazi !

Apoi se întoarse şi-i strigă lui Listniţki, care se depărta :

— Am uitat să-ţi spun... Îţi aduci aminte de Merkulov al nostru ? Pictorul ?

— Da, şi ?

— Mort încă din mai.

— Nu mai spune !

— Şi încă din nebăgare de seamă. Nici nu poate exista o moarte mai stupidă ! O grenadă a făcut explozie în miinile unui cercetaş, i-a rupt braţul pînă la cot, iar din Mer-

[1] *Rodzeanko M. V.* (1859—1924) — mare moşier. În perioada regimului lui Kerenski a luat parte activă la organizarea forţelor contrarevoluţionare. După Revoluţia din Octombrie, se afla în rîndurile armatei albe, apoi a emigrat în străinătate.

[2] Divizie de cavalerie, formată din turkmeni din ţinutul Ahal-Teke. Era una din unităţile de încredere în armata ţaristă, iar mai tîrziu, în armata albă.

kulov n-am găsit decît resturi de intestine şi „Zeiss"[1]-ul său sfărîmat. Trei ani l-a cruţat moartea...

Kalmîkov mai strigă ceva, dar vîntul, brusc dezlănţuit, ridică un vîrtej de praf cenuşiu, aducînd numai frînturi de cuvinte fără înţeles. Listniţki dădu din mînă şi se depărtă, întorcîndu-şi din cînd în cînd ochii.

13

În ziua de 6 august, generalul Lukomski, şeful de stat-major al comandantului suprem, primi prin generalul Romanovski, şeful secţiei operaţii a Marelui cartier general, dispoziţia de a concentra Corpul III de cavalerie, împreună cu Divizia Indigenă[2], în sectorul Nevel — Nivo-Sokolniki — Velikie Luki.

— De ce tocmai în acest sector ? Doar aceste unităţi se află în rezerva frontului românesc ! ?... se miră Lukomski.

— Nu ştiu, Alexandr Sergheevici. Vă transmit exact ordinul comandantului suprem.

— Cînd l-aţi primit ?

— Ieri. La orele unsprezece seara, comandantul suprem m-a chemat şi mi-a ordonat să vă aduc la cunoştinţă aceasta azi-dimineaţă.

Romanovski se plimbă un răstimp lîngă fereastră, călcînd în vîrful picioarelor, apoi, oprindu-se în faţa hărţii strategice a Europei Centrale, care ocupa jumătate din perete în cabinetul lui Lukomski, îi spuse fără să se întoarcă, cercetînd harta cu o atenţie exagerată :

— Cereţi-i lămuriri ! Se află acum în cabinet !

Lukomski strînse hîrtiile de pe masă, dădu fotoliul la o parte şi păşi cu mersul ferm, apăsat, cu care umblă toţi militarii în vîrstă, cînd încep să se îngraşe. Lîngă uşă, lăsîndu-l pe Romanovski să treacă înainte şi urmărind probabil cursul propriilor sale gînduri, rosti :

— E just ! Da...

În aceeaşi clipă, din cabinetul lui Kornilov ieşi un colonel înalt, cu picioare lungi, pe care Lukomski nu-l cu-

[1] Binoclu „Zeiss".
[2] Divizie de cavalerie alcătuită din caucazieni. Se mai numea „divizia sălbatică".

noştea. Colonelul se dădu respectuos la o parte şi se depărtă pe coridor, şchiopătînd destul de tare şi săltîndu-şi umărul paralizat cu o mişcare comică şi sinistră în acelaşi timp.

Aplecîndu-se uşor înainte, sprijinindu-se de masă cu palmele puse pieziş, Kornilov spunea unui ofiţer în vîrstă, care stătea în faţa lui :

— ...trebuia să aşteptaţi. M-ai înţeles ? Rog să fiu informat imediat după sosirea la Pskov... Poţi pleca.

Aşteptă pînă cînd uşa se închise în urma ofiţerului, apoi se lăsă în fotoliu cu o mişcare uşoară, tinerească, şi, împingînd un alt fotoliu înspre Lukomski, îl întrebă :

— Aţi primit de la Romanovski dispoziţiunea mea cu privire la deplasarea Corpului III ?

— Da. Tocmai în această chestiune am venit să vă vorbesc... De ce aţi ales acest sector pentru concentrarea corpului ?

Lukomski privea atent faţa smeadă a lui Kornilov. Era de nepătruns, de o nepăsare asiatică ; zbîrciturile piezişe, atît de cunoscute, coborau pe obraji de la nas spre gura sobră, acoperită de o mustaţă pleoştită şi rară. Expresia aspră şi dură a chipului său contrasta cu şuviţa de păr care-i cădea pe frunte, cu un aer copilăresc.

Rezemîndu-se în cot, sprijinindu-şi bărbia în palma mică şi osoasă, Kornilov îşi micşoră ochii de mongol, cu sclipiri vii, şi răspunse, atingînd cu mîna genunchiul lui Lukomski :

— Intenţionez să concentrez cavaleria nu în mod special în spatele Frontului de nord, ci într-un sector de unde, în caz de nevoie, ar putea să fie aruncată cu aceeaşi uşurinţă atît pe Frontul de nord, cît şi pe cel de vest. După părerea mea, sectorul ales corespunde cum nu se poate mai bine acestei cerinţe. Sînteţi de altă părere ?

Lukomski strînse din umeri cu un gest nehotărît.

— Nu există nici un motiv de îngrijorare în privinţa Frontului de vest. E mai bine să se concentreze cavaleria în sectorul Pskov.

— Pskov ? repetă Kornilov, aplecîndu-se înainte cu tot trupul, şi, ridicînd uşor buza subţire şi palidă, dădu negativ din cap. Nu, sectorul Pskov este nepotrivit.

Cu o mişcare obosită, bătrînească, Lukomski îşi puse palmele pe rezemătoarea fotoliului, apoi spuse, alegîndu-şi cu băgare de seamă cuvintele :

— Lavr Gheorghievici, voi da imediat ordinele necesare ; dar am ajuns la impresia că dumneavoastră nu spuneţi totul... Sectorul pe care l-aţi ales pentru concentrarea cavaleriei este foarte nimerit în ipoteza că ar trebui aruncată într-o bună zi spre Petrograd ori spre Moscova ; o asemenea dislocare a cavaleriei nu asigură însă Frontul de nord, chiar dacă ar fi numai faptul că deplasarea ei va fi din cale afară de anevoioasă. Dacă nu m-am înşelat şi dacă într-adevăr îmi ascundeţi ceva, vă rog să mă lăsaţi să plec pe front sau să-mi expuneţi consideraţiunile dumneavoastră în întregime. Un şef de stat-major nu poate rămîne la locul ce-l ocupă, decît dacă se bucură de încrederea deplină a superiorului său.

Kornilov îl asculta atent, cu capul înclinat, şi totuşi avu timp să observe, dintr-o singură privire, cum chipul, în aparenţă rece al lui Lukomski, se acoperise de o slabă şi abia vizibilă roşeaţă, pe care emoţia i-o urcase în obraz. După ce se gîndi cîteva clipe, răspunse :

— Aveţi dreptate. Am anumite consideraţiuni despre care n-am vorbit încă. Vă rog să daţi dispoziţiuni pentru deplasarea cavaleriei şi chemaţi-l urgent aici pe generalul Krîmov, comandantul Corpului III. Iar noi vom discuta amănunţit totul, după ce mă voi înapoia de la Petrograd. Credeţi-mă, Alexandr Sergheevici, nu vreau să vă ascund nimic ! spuse Kornilov, punînd accentul pe cea din urmă frază, şi se întoarse cu vioiciune, auzind bătăi în uşă. Intră!

Intră von Wisin, ajutorul comisarului pe lîngă Marele cartier, şi un general scund şi blond. Lukomski se ridică şi, plecînd, auzi cum Kornilov răspunse aspru la o întrebare a lui von Wisin :

— N-am acum timp să revizuiesc cazul generalului Miller ! Cum ?... Da, plec !

După ce se întoarse de la Kornilov, Lukomski stătu timp îndelungat la fereastră. Netezindu-şi bărbuţa pornită pe cărunţire, privea gînditor cum vîntul clătina crestele stufoase ale castanilor şi cum învăluia iarba plecată, scăldată în razele soarelui.

Un ceas mai tîrziu, statul-major al Corpului III cavalerie primi de la șeful de stat-major al comandantului suprem ordinul să se pregătească de deplasare. În aceeași zi, comandantul corpului, generalul Krîmov, care în urma dorinței lui Kornilov refuzase cîndva postul de comandant al Armatei a II-a, fu chemat urgent de Marele cartier printr-o telegramă cifrată.

În ziua de 9 august, Kornilov plecă la Petrograd cu un tren special, păzit de un escadron de tekini.

A doua zi, la Marele cartier se discutau diferite zvonuri cu privire la destituirea și chiar la arestarea comandantului suprem ; totuși, în dimineața zilei de 11 Kornilov se întoarse la Moghiliov.

Imediat după înapoiere, îl invită la dînsul pe Lukomski. După ce citi telegramele și buletinele informative, își potrivi manșeta de un alb imaculat, care sublinia culoarea măslinie a palmei înguste, și își pipăi gulerul. Aceste mișcări sacadate vădeau o emoție neobișnuită la el.

— Acum putem isprăvi convorbirea întreruptă mai deunăzi ! rosti el cu glas scăzut. Vreau să mă refer la considerațiunile care m-au îndemnat să deplasez Corpul III spre Petrograd și despre care n-am vorbit încă împreună. Știți că la 3 august, cînd am fost la Petrograd, la ședința guvernului, Kerenski și Savinkov[1] m-au prevenit că nu trebuie să ating cele mai importante probleme ale apărării, deoarece, după spusele lor, printre miniștri sînt oameni nesiguri... Înțelegeți ? Eu, comandantul suprem, prezentîndu-mi raportul în fața guvernului, nu pot vorbi despre planurile de operații, fiindcă nimic nu garantează că, după cîteva zile, cele spuse de mine nu vor fi cunoscute de comandamentul german ! Și acesta se cheamă un guvern ? De-ar fi numai atît, cum să mai cred, oare, că el va salva țara ?

---

[1] *Savinkov, B. V.* (1879—1925) — fruntaș al partidului socialist-revoluționar (eserii). În anii 1903—1905 a luat parte la o serie de acțiuni teroriste. După revoluția din februarie 1917, a fost ministru în cabinetul lui Kerenski. După Revoluția din Octombrie se manifestă ca un adversar activ al Puterii sovietice. Unul din organizatorii Armatei de voluntari albgardiști. Ulterior, participant la o seamă de rebeliuni contrarevoluționare. În 1924 este arestat și condamnat la 10 ani închisoare pentru trecerea ilegală a frontierei U.R.S.S. În timpul detențiunii se sinucide.

Kornilov se duse la uşă, cu paşi repezi, siguri, o încuie cu cheia şi, după ce se întoarse la locul său, rosti, plimbîndu-se adînc tulburat prin faţa mesei :

— E dureros şi revoltător să vezi cum nişte lichele conduc ţara. Lipsa de voinţă, de tărie de caracter, nepriceperea, nehotărîrea, adeseori chiar cea mai ordinară mişelie — iată ce călăuzeşte acţiunile acestui aşa-numit guvern... Cu concursul binevoitor al unor domni ca Cernov [1] şi alţii, bolşevicii îl vor mătura pe Kerenski. Iată, Alexandr Sergheevici, în ce stare se află Rusia ! Călăuzindu-mă de principiile care vă sînt cunoscute, vreau să feresc patria de zguduiri noi. Eu deplasez Corpul III, cu scopul, mai ales, de a-l concentra spre sfîrşitul lui august în preajma Petrogradului, iar dacă bolşevicii se vor manifesta pe faţă, trădătorii patriei vor fi trataţi după cum merită. Conducerea directă a operaţiilor o încredinţez generalului Krîmov. Sînt convins că, dacă va fi necesar, el va spînzura, fără şovăire, tot Sovietul de deputaţi ai muncitorilor şi soldaţilor. Guvernul Provizoriu... O să vedem. Nu urmăresc nimic pentru mine personal. Să salvăm Rusia, s-o salvăm neapărat, cu orice preţ !...

Kornilov se opri în faţa lui Lukomski şi-l întrebă brusc :

— Împărtăşiţi şi dumneavoastră convingerea că numai printr-o asemenea măsură se poate asigura viitorul ţării şi al armatei ? Veţi merge, oare, cu mine pînă la capăt ?

Lukomski se ridică din fotoliu, zguduit de emoţie, strîngînd cu putere mîna caldă şi uscată a lui Kornilov.

— Vă împărtăşesc pe deplin părerea ! Voi merge pînă la capăt ! Trebuie să chibzuim, să cîntărim şi să lovim. Încredinţaţi-mi mie misiunea aceasta, Lavr Gheorghievici !

— Planul este elaborat de mine. Detaliile vor fi lucrate de colonelul Lebedev şi de căpitanul Rojenko. Dumneavoastră, Alexandr Sergheevici, sînteţi prea împovărat de altele... Aveţi încredere în mine, vom mai avea timp să discutăm totul şi, dacă se va ivi nevoia, să facem schimbările necesare...

---

[1] *Cernov, V. M.* (1876—1952) — fruntaş al partidului socialist-revoluţionar ; a participat la organizarea rebeliunilor antisovietice în regiunea Volgăi, în 1918. În 1920 a emigrat în străinătate, continuînd activitatea antisovietică.

În acele zile, Marele cartier trăia o viață înfrigurată. La reședința guvernatorului din Moghiliov, veneau zilnic ofițeri din diferite unități, bronzați de soare și de vînt, cu bluze de campanie prăfuite pe toate fronturile. Veneau să-și ofere serviciile; veneau reprezentanți eleganți ai Uniunii ofițerilor și al Sovietului căzăcesc, veneau solii de la Don trimiși de Kaledin, primul cazac ajuns ataman al Ținutului Oastei Donului. Mai veneau și anumiți civili. Veneau oameni care voiau cu toată sinceritatea să-l ajute pe Kornilov, pentru a ridica pe picioare vechea Rusie, prăbușită în februarie; dar erau și alții, hrăpăreți, care adulmecau de departe mirosul unei mari vărsări de sînge, care ghiceau mîna fermă ce va tăia arterele țării și care veneau în stoluri la Moghiliov, cu nădejdea că vor izbuti și dînșii să înhațe ceva întru procopsirea lor. Numele lui Dobrînski, Zavoiko și Aladin se auzeau mereu repetate la Marele cartier, unde erau considerați ca niște oameni avînd strînse legături cu comandantul suprem. La Marele cartier și la statul-major al atamanului de campanie al Oastei Donului, se spunea în șoaptă că Kornilov ar fi prea încrezător, ceea ce a îngăduit oploșirea unui suspect anturaj de aventurieri. În același timp însă, în cercurile largi ale ofițerimii domnea convingerea că Kornilov simboliza refacerea Rusiei. Și toți aceia care doreau cu patimă această restaurare alergau de pretutindeni sub steagul său.

La 13 august, Kornilov plecă la Moscova, la ședința consiliului de stat.

O zi caldă, cu cerul ușor acoperit, turnat parcă din aluminiu albăstrui. Un nor cenușiu, cu tivuri liliachii, drept în zenit. O ploaie piezișă, binefăcătoare, întretăiată de luminile curcubeului, se revarsă peste cîmp, peste trenul huruind pe șine, peste pădurea poleită ca-n basme de gălbeneala întîilor brume, peste siluetele îndepărtate ale mestecenilor, cu linii pure de acuarelă, peste pămîntul înveșmîntat în culori cernite de ajun de toamnă.

Trenul zvîrle de zor verstele îndărăt. Un văl roșcat de fum șerpuiește în urmă-i. Un general scund, în uniformă kaki, cu crucile ordinului „Sfîntul Gheorghe" pe piept, stă la fereastra coborîtă. Îngustîndu-și ochii piezîși, negri ca doi cărbuni, scoate capul pe geam, și picăturile calde de

ploaie îi udă din belşug faţa dogorită de arşiţa verii şi neagra-i mustaţă pleoştită ; vîntul îi flutură, îi piaptănă înapoi şuviţa de păr răsucită copilăreşte peste frunte.

14

Cu o zi înainte de sosirea lui Kornilov, esaulul Listniţki venise şi el la Moscova, cu o însărcinare deosebit de importantă din partea Sovietului uniunii trupelor de cazaci. După ce predă plicul la statul-major al unui regiment de cazaci, cantonat în Moscova, auzi că pe a doua zi era aşteptată sosirea lui Kornilov.

La amiază, Listniţki se afla în gara Alexandrovski. În sala de aşteptare şi la bufetele de clasa I şi a II-a, mare înghesuială ; militarii predomină. Pe peron e înşirată garda de onoare a şcolii militare Alexandrovskoe ; mai departe, lîngă pod, batalionul de femei „al morţii"[1] din Moscova. Trenul apare pe la trei după-amiază. Vorbele amuţesc brusc. Fanfara izbucneşte într-un vîrtej de sunete, nenumărate picioare se tîrşesc şi tropăie ; freamătul mulţimii îl ridică pe Listniţki din loc, îl duce, îl aruncă pe peron. Ieşind din îmbulzeală, zăreşte două şiruri de tekini aliniindu-se în faţa vagonului comandantului suprem. Peretele lăcuit al vagonului sclipeşte, reflectînd mantiile lor de un roşu-aprins. Însoţit de cîţiva militari, Kornilov iese din vagon şi trece în revistă garda de onoare, delegaţiile din partea Uniunii cavalerilor ordinului „Sfîntul Gheorghe", a Uniunii ofiţerilor din forţele terestre şi navale, a Sovietului uniunii trupelor de cazaci.

Printre persoanele care se prezentau comandantului suprem, Listniţki recunoscu pe atamanul Oastei Donului, Kaledin, şi pe generalul Zaioncikovski ; ofiţerii din jurul său rosteau numele celorlalţi :

— Kisleakov, ministrul-adjunct la comunicaţii.

— Rudnev, primarul Moscovei.

[1] La sfîrşitul războiului mondial s-au format aşa-numitele *„unităţi de asalt"*. Pe timpul lui Kerenski existau regimente speciale de asalt şi chiar un „batalion al morţii" feminin de asalt. Unităţile de asalt s-au transformat ulterior în unelte ale contrarevoluţiei.

— Prinţul Trubeţkoi, şeful cancelariei diplomatice de la Marele cartier.

— Musin-Puşkin, membru al Consiliului de stat.

— Colonelul Caillaux, ataşat militar francez.

— Prinţul Goliţin...

— Prinţul Mansîrev !... se auzeau voci pline de slugarnic respect.

Listniţki mai văzu cum doamnele elegant îmbrăcate, înghesuite în mare număr de-a lungul peronului, revărsară o ploaie de flori asupra lui Kornilov, care se apropia. O floare roz rămase agăţată de eghileţii uniformei. Kornilov o scutură cu o mişcare sfioasă şi parcă nehotărîtă. Un bătrîn şi bărbos cazac din Ural începu, bîlbîind, o cuvîntare de bun venit în numele celor douăsprezece oşti căzăceşti. Listniţki n-avu cînd s-audă sfîrşitul, izbit în zid, mai-mai să se aleagă cu cureaua săbiei ruptă. După discursul lui Rodicev, deputat în Dumă, Kornilov porni mai departe, înconjurat de o mulţime compactă. Luîndu-se de mîini, ofiţerii formară un cordon de protecţie ; fură însă îndată împrăştiaţi ; zeci de mîini se întindeau spre Kornilov. O doamnă grasă, cu părul în dezordine, alerga cu paşi mici alături de dînsul, încercînd să-şi lipească buzele de mîneca uniformei de un verde-deschis. La ieşirea din gară, Kornilov fu ridicat pe braţe şi dus de mulţime în tunete asurzitoare de bun venit. Cu o mişcare smucită din umăr, Listniţki împinse la o parte un domn cu aer de demnitar şi izbuti să apuce cu mîna cizma lăcuită a lui Kornilov, care se ivi pe sus, în faţa ochilor. Apucîndu-i cu îndemînare piciorul, şi-l încălecă pe umăr, fără să-i simtă greutatea, înăbuşit de emoţie, gîndindu-se numai cum să-şi păstreze echilibrul şi mersul ritmic. Apoi păşi înainte, dus legănat de tălăzuirea mulţimii, asurzit de urletele-i şi de tunetele de alamă ale fanfarei. Îşi potrivi cutele bluzei ieşite de sub centură în înghesuială şi coborî treptele spre piaţă. În faţa lui zări altă mulţime, şirurile verzi ale trupelor, aliniate de-a lungul traseului, o sotnie călare de cazaci. Cu mîna înfiptă la cozoroc, clipind din ochii umezi, încercă, fără a izbuti, să-şi stăpînească tremurul de neînvins al buzelor. Lua vag aminte cum ţăcăneau aparatele fotografice ; vag întrezărea într-un păienjeniş mulţimea în delir, defilarea

iuncherilor și generalul mărunt, zvelt, cu chip de mongol, care stătea în poziția de drepți, privindu-i cum trec prin fața lui.

A doua zi, Listnițki plecă la Petrograd. Așezîndu-se în vagon, pe patul de sus, își întinse mantaua și începu să fumeze, gîndindu-se la Kornilov :

„Cu riscul vieții, a fugit din prizonierat [1], ca și cum ar fi știut că va fi atît de necesar patriei ! Ce chip are ! Cioplit parcă în piatră cenușie. Nici o trăsătură comună, nimic de prisos... Și caracterul — la fel. Pentru el, probabil, toate sînt clare, toate calculate. Cînd va veni momentul prielnic, el ne va conduce. Ciudat, nici nu știu măcar dacă este monarhist. Monarhie constituțională... Ah, dacă fiecare ar avea tot atîta încredere în puterile sale !"

Cam la aceeași oră, la Moscova, în timpul cît ședința consiliului de stat era suspendată, doi generali se plimbau pe o fîșie scurtă de parchet din coridorul Teatrului Mare și discutau cu voce scăzută ; unul uscățiv, cu chipul de mongol, celălalt robust, cu capul pătrat și tuns perie, solid înșurubat pe umeri, cu părul lins neted la tîmplele cărunte, și cu urechile strîns lipite de cap.

— Acest punct din declarație prevede desființarea comitetelor de unități ?

— Da. Un front unitar, unitatea de acțiune sînt absolut necesare. Fără aplicarea măsurilor indicate de mine, nu există nici o salvare. Armata este, fizicește vorbind, incapabilă să se mai bată. O astfel de armată nu numai că nu va obține victoria, dar nu va fi în stare să reziste nici măcar la o presiune ceva mai serioasă. Unitățile sînt descompuse de propaganda bolșevică... Și aici, în spatele frontului ? Vedeți cum reacționează muncitorii la orice încercare de a-i ține în frîu : greve și manifestații ! Membrii consiliului au fost nevoiți să vină pe jos... Rușine ! Militarizarea spatelui frontului, instalarea unei mîini aspre purtătoare de sancțiuni, nimicirea necruțătoare a tuturor bolșevicilor, acești propagatori ai marasmului

[1] Generalul Kornilov a fost capturat de germani, cu resturile diviziei sale, în 1915, iar în 1916 a fugit din captivitate.

— iată sarcinile noastre imediate. Mă pot bizui şi pe viitor pe sprijinul dumneavoastră, Alexei Maximovici ?

— Fără nici o rezervă, sînt cu dumneavoastră.

— Eram sigur de asta. Mulţumesc. Vedeţi că, atunci cînd este nevoie să se procedeze hotărît şi ferm, guvernul se limitează la paliative şi la fraze pompoase : „Vom înăbuşi prin fier şi sînge încercările acelora care, ca în zilele din iulie, vor atenta din nou la puterea izvorîtă din popor"... Nu ! Noi sîntem obişnuiţi să acţionăm, şi numai după aceea să vorbim. Ei procedează invers. Ei bine... va veni timpul cînd îşi vor culege roadele politicii de paliative. Nu vreau însă să iau parte la acest joc necinstit ! Am fost şi rămîn pentru lupta deschisă ; pertractările sînt împotriva firii mele.

Generalul cel scund se opri în faţa interlocutorului şi, apucîndu-i un nasture de metal de la vestonul de culoare kaki-închis, rosti aproape gîngăvind de emoţie :

— Le-au scos botniţa, iar acum tot ei se sperie de democraţia lor revoluţionară. Roagă să se aducă de pe front spre capitală trupe de încredere, dar în acelaşi timp tot ei, făcînd jocul acestei democraţii, se tem să întreprindă ceva concret. Un pas înainte, unul înapoi... Numai printr-o consolidare totală a forţelor noastre, prin cea mai puternică presiune morală, vom putea constrînge pe cei din guvern să facă concesii, iar dacă nu, atunci vom vedea ! Fără şovăire, am să las descoperit frontul : las' să-i înveţe minte nemţii !

— Am vorbit cu Dutov [1]. Căzăcimea are să vă acorde, Lavr Gheorghievici, sprijinul ei nelimitat. Rămîne să rezolvăm chestiunea acţiunii unite pe viitor.

— După şedinţă, vă aştept la mine, împreună cu ceilalţi. Cum se prezintă starea de spirit la dumneavoastră, în Ţinutul Donului ?

Sprijinindu-şi în piept bărbia pătrată şi rasă atît de îngrijit, încît lucea, generalul robust se uită posomorît

[1] În 1917—1919, generalul A. I. Dutov (1864—1921) a fost ataman al cazacilor contrarevoluţionari din ţinutul Orenburg. Fiind zdrobit de Armata Roşie, a fugit în China, unde a fost omorît de ai săi.

înainte, cu ochii încruntați sub arcul sprîncenelor. Colțurile buzelor îi tremurau în mustățile stufoase și late cînd răspunse :

— Nu mai am aceeași credință în cazac ! Și, în general, acum este greu să judeci despre starea lor de spirit. E necesar un compromis : cazacii trebuie să facă anumite concesii, pentru a-i păstra de partea lor pe cei care nu-s de neam cazac. Noi luăm unele măsuri în această direcție, dar nu putem garanta succesul. Mă tem că ruptura se va produce tocmai acolo unde se încrucișează interesele căzăcimii cu ale celor care nu sînt cazaci. Pămîntul — iată centrul în jurul căruia gravitează gîndurile unora și ale altora.

— Trebuie să aveți la îndemînă unități de cazaci de încredere, ca să vă asigurați împotriva oricăror surprize din interior. Îndată ce mă voi întoarce la Marele cartier, voi vorbi cu Lukomski, și vom găsi probabil o modalitate pentru a trimite la Don mai multe regimente de pe front.

— Vă voi fi foarte recunoscător.

— Deci, astăzi vom preciza chestiunea activității noastre comune în viitor. Cred din tot sufletul că cele plănuite vor fi încoronate de succes deplin, dar norocul, generale, este nestatornic ! Dacă el, contrar tuturor așteptărilor, îmi va întoarce spatele, voi putea oare conta pe un adăpost la dumneavoastră, în Ținutul Donului ?

— Nu numai adăpost, ci și protecție. Doar cazacii sînt vestiți din timpurile cele mai străvechi pentru ospitalitatea lor.

Pentru întîia oară în decursul convorbirii, Kaledin schiță un zîmbet, care îndulci privirea lui piezișă, încruntată și ostenită.

Un ceas mai tîrziu, marele ataman al Donului, Kaledin, se prezentă în fața amuțitului auditor, cu „Declarația celor douăsprezece oști căzăcești".

La Don, la Kuban, la Terek, la Ural, la Ussuri, prin toate ținuturile căzăcești, de la hotar la hotar, din staniță în staniță, firele unui uriaș complot s-au întins din acea zi, asemenea unui negru păienjeniș.

15

Zigzagurile tranşeelor şerpuiau în cotituri ciudate, lîngă pădure, la o verstă de ruinele tîrguşorului ras de pe faţa pămîntului în focul luptelor din iunie. Sectorul de la margirea pădurii era ocupat de o sotnie specială de cazaci.

La spate, în dosul verdelui şi nepătrunsului desiş de anini şi de tineri mesteceni, se întindea pătura ruginie a unei turbării, care începuse să fie exploatată cîndva, înainte de război ; boabele roşii de măceş aruncau o notă de vesele sclipiri. Mai la dreapta, în dosul unui pîlc de copaci ieşit din marginea pădurii, se întindea şoseaua sfîrtecată de obuze, ca şleaurile neumblate ; iar pe lizieră, creşteau buruienile retezate de gloanţe, se ridicau buturugi arse, parapetul tranşeelor îşi arăta argila cafenie, crestele lor se răşchirau pînă departe în cîmpul pustiu. Dincolo de ele, în spate, pînă şi mlaştina ciupită de urmele săpăturilor, pînă şi şoseaua răvăşită respirau viaţă şi muncă întrerupte ; pe cînd aici, la marginea pădurii, pămîntul oferea ochiului omenesc o jalnică şi amară privelişte.

În ziua aceea, Ivan Alexeevici, fost mecanic la moara cu valţuri a lui Mohov, plecase în tîrguşorul vecin, unde era cantonat trenul de luptă, şi se întoarse abia către seară. Strecurîndu-se pînă la bordei, se pomeni faţă-n faţă cu Zahar Koroliov. Agăţîndu-se cu sabia de marginile sacilor umpluţi cu pămînt, dînd bezmetic din mîini, Zahar aproape fugea. Ivan Alexeevici se feri în lături, lăsîndu-l să treacă, omul însă îl apucă de un nasture de la bluză şi-i şopti, rotindu-şi albul ochilor de o bolnavă culoare gălbuie :

— Ai auzit ? Infanteria din dreapta pleacă ! Să părăsească oare frontul ?

Barba lui Zahar, parcă turnată în tuci negru şi cumplit de încîlcită, părea că încremenise, răsucită de un vîrtej, iar ochii căutau un dram de nădejde, cu o lăcomie neogoită şi dureroasă.

— Cum adică, să părăsească frontul ? întrebă Ivan Alexeevici.

— Pleacă ! Da' cum, nu ştiu...

— Poate îi schimbă ? Hai la comandantul plutonului, să aflăm de la el...

Zahar se întoarse spre bordeiul comandantului, cu tălpile mereu alunecînd pe pămîntul ud și cleios.

Un ceas mai tîrziu, sotnia, înlocuită cu infanterie, se îndreptă spre tîrgușor. Dimineața, își luară caii și porniră în spatele frontului în marș forțat.

Cernea o ploaie măruntă. Mestecenii se gheboșau mohorîți. Drumul se înfigea în pădure și caii, simțind umezeala și mirosul veșted, iute și trist al frunzișului de jos, sforăiră și o luară la pas mai înviorat. Fructele trandafirii de mărul-lupului luceau în tufe, asemenea unor mărgele umede ; măciuliile spumoase de coada-șoricelului, spălate de ploaie, erau de o albeață minunată. Vîntul scutura din crengi picături mari și grele peste călăreți. Șepcile și mantalele se acoperiră de petișoare negre, ca și cum le-ar fi găurit niște alice de plumb. Fumulețul de mahorcă plutea, topindu-se deasupra șirurilor de plutoane.

— Unde naiba s-au mai apucat să se ducă ?

— Adică ce, nu ți s-a urît de tranșee ?

— Așa-i ! Da' unde ne duc ?

— O fi vreo regrupare.

— Nu prea s-arată.

— Hai, leatule, să fumăm, ca să ne uităm necazul.

— Necazul meu tot cu mine îl port, în coburi...

— Domnule esaul, ne dați voie să slobozim un cîntec ?

— A dat voie ? Zi-i, Arhip !

Cineva din rîndurile din față își drese glasul și începu :

Cazacii acasă se-ntorc de la oaste,
Cu ordinea-n piept și-epoleții pe umeri.

Glasuri răgușite însoțiră cîntecul o bucată de vreme, fără elan, apoi amuțiră. Zahar Koroliov, care mergea în același rînd cu Ivan Alexeevici, se ridică în scări și strigă batjocoritor :

— Hei, voi de colo ! Moșnegi orbeți ! Păi, așa se cîntă la noi ? V-ar sta bine la biserică, să cereți de pomană și să vă milogiți. Halal de cîntăreți !...

— Hai, începe tu !

— Nu vezi ce gît scurt are ? Unde să încapă vocea ?

— Te-ai lăudat, și-acuma o ștergi ?

Koroliov își apucă în pumn moțul negru al bărbii păduchioase, închise o clipă ochii și, smucind cu putere dîrlogii, azvîrli primele cuvinte :

Fiți veseli voi, mîndri cazaci de la Don...

Trezită parcă de strigătul său, sotnia izbucni :

Ce-n slavă și cinste sînteți purtați !

și purtă cîntecul mai departe, deasupra pădurii umede, deasupra drumului din rariște :

Hei, drept pildă să fim tuturora,
Cum tragem în dușmani, mereu ne-nfricați !
Cum pe dușmani îi batem în front rînduiți,
Atenți la comenzi cum toții-o pornim,
— Unde ne-ordonă iubiți comandanți —
Și dușmanul crud laolaltă-l zdrobim !

Străbătură cu cîntece toată etapa, bucuroși că au scăpat din „cimitirul lupilor". Spre seară, se îmbarcară în vagoane. Trenul porni încet, spre Pskov. Numai după trei stații, aflară că sotnia lor, împreună cu celelalte unități din Corpul III cavalerie, se îndreaptă spre Petrograd, pentru reprimarea începuturilor de răzmeriță. După aceasta, vorbele se potoliră. O tăcere somnoroasă pluti mult timp în vagoanele roșii.

— Din lac în puț ! rosti într-un tîrziu lunganul Borșciov gîndul celor mai mulți.

Chiar la întîia oprire, Ivan Alexeevici, care din februarie și pînă atunci rămăsese președinte al comitetului de sotnie, se înfățișă la comandant :

— Cazacii încep a se tulbura, domnule esaul.

Esaul privi îndelung la gropița adîncă din bărbia lui Ivan Alexeevici, apoi spuse zîmbind :

— Și eu încep a mă tulbura, dragul meu !

— Unde ne trimite ?

— La Petrograd.

— Să-i potolim pe răsculați ?

— Nu cumva ai crezut că pentru ațițarea dezordinilor ?

— Noi nu vrem nici una, nici alta.

— Iar pe noi nici n-o să ne întrebe ce vrem și ce nu vrem.

— Cazacii...

— Ce tot dai zor cu „cazacii" ? îi tăie vorba comandantul sotniei, de astă-dată mînios. Știu eu și singur ce cred cazacii. Parcă mie îmi este plăcută această misiune ? Uite, ia și citește sotniei. În gara următoare, voi sta de vorbă cu cazacii.

Comandantul îi întinse o telegramă împăturită și începu să mestece cu vădit dezgust bucățelele de carne conservată acoperite cu bobițe de grăsime.

Ivan Alexeevici se întoarse în vagon. Ținea telegrama în mînă, ca și cum ar fi purtat un cărbune aprins.

— Strîngeți cazacii din ălelalte vagoane !

Trenul pornise, iar cazacii tot mai săreau din mers în vagon. Se strînseră așa cam vreo treizeci.

— Comandantul a primit o telegramă... Acuma am citit-o.

— Ia s-auzim ce scrie ! Zi-i !

— Citește, nu mai palavragi !

— O fi despre pace ?

— Gura !

În liniștea apăsătoare, Ivan Alexeevici citi cu glas tare mesajul comandantului suprem, Kornilov. După aceasta, foaia cu slovele alterate de transmisia telegrafică făcu ocolul miinilor nădușite :

„Eu, comandantul suprem, Kornilov, declar în fața întregului popor că datoria de ostaș, spiritul jertfirii de sine al cetățeanului Rusiei libere și dragostea fără margini față de patrie m-au silit, în aceste clipe grele din viața pămîntului strămoșesc, să nu dau ascultare ordinului Guvernului Provizoriu și să păstrez conducerea supremă a armatei și a flotei. Fiind susținut în această hotărîre de toți comandanții de fronturi, declar în fața întregului popos rus că prefer moartea, decît înlăturarea din postul de comandant suprem. Un fiu adevărat al poporului rus moare totdeauna

la postul său și-și jertfește patriei bunul cel mai de seamă ce-l are : viața.

În aceste clipe cu adevărat îngrozitoare din viața patriei, cînd căile spre amîndouă capitalele sînt aproape deschise înaintării victorioase a dușmanului triumfător, Guvernul Provizoriu, uitînd marea problemă a însăși existenței noastre ca țară independentă, aruncă în popor frica iluzorie de contrarevoluție, pe care de altfel tot el o ajută să se realizeze cît mai curînd prin nepriceperea sa în conducere, prin slăbiciunea sa în guvernare, prin nehotărîrea sa în acțiuni.

Nu se poate ca tocmai eu, fiu adevărat al poporului meu, eu, care în văzul tuturor i-am închinat toată viața slujindu-i neprecupețit, să nu mă ridic întru apărarea marilor libertăți, a viitorului măreț al neamului meu. Dar în prezent, viitorul acesta se află în mîini slabe, lipsite de voință. Prin corupție și prin trădare, dușmanul trufaș acționează la noi ca la el acasă, aducînd pieirea nu numai a libertății, ci chiar a existenței poporului rus. Ruși, dezmeticiți-vă și priviți prăpastia fără fund spre care alunecă atît de vijelios patria noastră !

Evitînd orice fel de zguduiri, preîntîmpinînd orice vărsare de sînge rusesc, orice luptă fratricidă, uitînd toate supărările și jignirile, mă adresez Guvernului Provizoriu, în fața întregului popor, și-i spun : veniți la mine, la Marele cartier, unde libertatea și viața voastră vă sînt asigurate prin cuvîntul meu de onoare, eliberați împreună cu mine și alcătuiți un guvern de apărare națională care, asigurînd libertatea, ar duce poporul rus spre un strălucit viitor, vrednici de un mare popor liber.

General KORNILOV"

În gara următoare, trenul fu oprit. În așteptarea plecării, cazacii se adunară în fața vagoanelor, dezbătînd telegrama lui Kornilov și telegrama lui Kerenski, citită cu cîteva clipe în urmă de comandantul sotniei, prin care Kornilov era declarat trădător și contrarevoluționar. Cazacii discutau încurcați, comandantul sotniei și ofițerii de la plutoane erau tot așa de nedumeriți.

— Mie mi s-au încîlcit toate-n cap ! se plînse Martin Şamil. Dracu să-i priceapă care din doi e ăl vinovat !

— Se omoară între dînşii şi omoară ostaşii.

— Prea au prins osînză ăi mari. D-aia turbă !

— Fiecare vrea să fie ăl mai mare !

— Boierii se bat, iar cazacii rămîn cu capul spart.

— Toate merg de-a-ndoaselea ! Prăpăd !

Un pîlc de cazaci veni la Ivan Alexeevici, cerîndu-i :

— Du-te la comandant şi întreabă-l ce-i de făcut !

Merseră grămadă la comandantul sotniei. Ofiţerii se sfătuiau, adunaţi în vagonul lor. Ivan Alexeevici intră în vagon.

— Domnule comandant, cazacii întrebă mereu ce-i de făcut acum ?

— Am să ies îndată.

Adunată lîngă vagonul de la coadă, sotnia aştepta. Comandantul se amestecă printre cazaci, se strecură în mijlocul mulţimii, ridică mîna :

— Nu sîntem subordonaţi lui Kerenski, ci comandantului suprem şi şefilor noştri direcţi. E adevărat ? De aceea sîntem datori să executăm fără cîrtire ordinul şefilor noştri şi să mergem spre Petrograd. În caz de nevoie, vom putea lămuri situaţia la comandantul Diviziei 1 de Don, îndată ce vom ajunge în gara Dno, şi atunci vom vedea. Rog cazacii să nu se frămînte. Aşa sînt vremurile prin care trecem...

Comandantul sotniei mai vorbi îndelung despre datoria de ostaş, despre patrie, despre revoluţie ; încercînd să potolească spiritele, răspundea în doi peri la întrebări. Îşi ajunse pe deplin scopul : între timp, locomotiva fusese cuplată la tren (cazacii nu ştiau că doi ofiţeri din sotnia lor au obţinut plecarea accelerată, ameninţînd cu armele pe şeful gării), şi cazacii trecură în vagoane.

Trenul se tîrî o zi şi o noapte, apropiindu-se de gara Dno. Noaptea fu din nou oprit, lăsînd să treacă trenurile cu cazaci de la Ussuri şi cu Regimentul Daghestan. Trenul căzăcesc fu tras pe o linie secundară. Pe lîngă el, prin întunericul de opal al nopţii treceau în goană vagoanele Regimentului Daghestan, străfulgerindu-şi luminile. Se

auzeau răsunete de glasuri guturale dispărînd în depărtare, geamătul *zurnalei* [1], melodii de cîntece străine.

Sotnia fu expediată abia pe la miezul nopții. Locomotiva, nu tocmai puternică, zăbovi mult la castelul de apă ; lumina scînteietoare se revărsa din focar pe pămînt. Pufăind din țigară, mecanicul se uita pe fereastră, așteptînd parcă ceva. Un cazac de la primul vagon legat de locomotivă își scoase capul afară pe ușă și strigă :

— Mă Gavrila, dă-i drumul, că acuși tragem cu armele !

Mecanicul scuipă mucul de țigară, tăcu, urmărindu-i probabil traiectoria curbă, apoi răspunse, tușind :

— Doar n-o să-i puteți împușca pe toți ! și se depărtă de la fereastră.

Peste cîteva minute, locomotiva smuci vogoanele, tampoanele zăngăniră, se auzi tropotul de copite al cailor care-și pierduseră echilibrul din pricina icnelii. Trenul pluti prin fața castelului de apă, a pătrățelelor rare de ferestre luminate și a pîlcurilor întunecate de mesteceni de peste linie. După ce-au dat hrană cailor, cazacii adormiră ; puțini mai rămăseseră treji, stînd la ușile întredeschise, fumînd și privind cerul măreț, fiecare cu gîndurile lui.

Ivan Alexeevici se întinsese alături de Koroliov și privea prin crăpătura ușii la puzderia stelelor de pe cer. În cursul zilei, chibzuise totul și se hotărîse să se împotrivească din răsputeri la continuarea marșului sotniei spre Petrograd ; stătea tolănit jos, cugetînd la chipul cel mai potrivit în care i-ar putea cîștiga pe cazaci pentru hotărîrea sa.

Chiar înainte de mesajul trimis de Kornilov, își dăduse bine seama că drumurile cazacilor nu se potrivesc cu ale lui Kornilov. Bunul-simț îi spunea că nici Kerenski nu merită să fie apărat, și după ce-și frămîntă cugetul, hotărî să nu lase sotnia să ajungă la Petrograd, iar dacă va fi nevoie să se bată, atunci lupta să fie împotriva lui Kornilov, însă nu pentru Kerenski și puterea lui, ci pentru alta care va veni în urma sa. Era mai mult decît sigur că după Kerenski are să se ridice puterea mult așteptată, cu adevărat populară. Încă de la începutul verii avusese prilejul să

[1] Un fel de fluier caucazian.

meargă la Petrograd și să treacă pe la secția militară a comitetului executiv, unde fusese trimis de sotnie ca să ceară un sfat în privința unui conflict cu comandantul sotniei. După ce văzuse activitatea comitetului executiv și avusese un schimb de păreri cu mai mulți tovarăși bolșevici, își spusese : „Cînd scheletul acesta se va acoperi de carnea noastră muncitorească, va fi o putere, nu glumă ! Să mori, Ivan, și tot ține-te de ea, așa cum copilul se ține de țița mamei !"

În noaptea aceea, tolănit pe pătură, își amintea mai stăruitor ca niciodată și cu dragoste caldă, necunoscută pînă atunci, de omul sub al cărui îndemn își croise drumul aspru. Gîndindu-se la cele ce va trebui să le spună cazacilor a doua zi, își aduse aminte de cuvintele lui Stockman despre cazaci ; le repeta deseori, ca și cum ar bate un cui pînă la floare : „Prin însăși firea ei, căzăcimea este conservatoare. Cînd va trebui să-l convingi pe cazac de dreptatea ideilor bolșevice, să nu scapi din vedere acest lucru ; acționează cu băgare de seamă, cu socoteală, căutînd să te adaptezi împrejurărilor. La început, te vor privi cu aceeași neîncredere bănuitoare, cu care voi — tu și cu Mișka Koșevoi — v-ați purtat la început față de mine ; dar să nu te lași amăgit. Izbește cu nădejde ; în cele din urmă, succesul va fi de partea noastră."

Ivan Alexeevici se aștepta la unele întîmpinări din partea cazacilor, față de împotrivirea de a merge cu Kornilov. Dimineața însă, cînd începu să arate pe ocolite în vagonul său că s-ar cuveni mai degrabă să se ceară înapoierea cazacilor pe front, decît să fie trimiși la luptă împotriva propriilor frați, cazacii consimțiră ușor și hotărîră cu multă voie bună să renunțe la marșul mai departe spre Petrograd. Zahar Koroliov și Turilin, un cazac din stanița Cernîșevskaia, erau ajutorii lui cei mai apropiați. Toată ziua vorbiră cazacilor, trecînd din vagon în vagon, iar spre seară, la o haltă, cînd trenul își încetini mersul, Pșenicinikov, încheietorul plutonului trei, sări în vagonul unde se afla Ivan Alexeevici.

— Sotnia se dă jos chiar la prima stație ! strigă el emoționat, adresîndu-se lui Ivan Alexeevici. Ce fel de

președinte de comitet ești tu, dacă nu știi că oamenii nu vor să meargă ? Destul ne-au prostit, ajunge ! Nu mergem mai departe ! Ofițerii ne prind în laț, iar tu stai gură-cască. Păi, pentru asta te-am ales noi ? Ce te hlizești ?

— De mult ar fi trebuit să vorbim așa ! răspunse Ivan Alexeevici, zîmbind.

La oprire, sări înaintea tuturor din vagon. Însoțit de Turilin, merse la șeful gării.

— N-ai să trimiți mai departe trenul nostru. Vom debarca aici.

— Cum așa ? întrebă uluit șeful gării. Am dispoziții... itinerarul...

— Tacă-ți fleanca ! îi tăie vorba, cu asprime, Turilin.

Găsiră comitetul gării, explicară totul președintelui, un telegrafist roșcat, cu trupul bine legat, iar cîteva minute mai tîrziu, mecanicul conducea voios trenul pe o linie moartă.

Așezînd în grabă rampele, cazacii începură să scoată caii din vagoane. Ivan Alexeevici stătea lîngă locomotivă, cu picioarele lungi, crăcănate, ștergîndu-și sudoarea de pe chipul smolit și zîmbitor. Palid, comandantul sotniei alergă spre dînsul.

— Ce faci ? Tu știi că...

— Știu ! îl întrerupse Ivan Alexeevici. Cît despre tine, domnule esaul, să nu mai faci gălăgie !

Și, îngălbenindu-se la chip, cu nările tremurînd, repetă răspicat :

— S-a isprăvit cu gălăgia ta, băiete ! Acum, puțin ne pasă de tine ! Așa e !...

— Comandantul suprem Kornilov... începu esaulul, stacojiu la față, dar Ivan Alexeevici, privindu-și cizmele scîlciate și cufundate adînc în nisipul moale, dădu cu nepăsare din mînă, sfătuindu-l :

— Spînzură-ți-l la gît pe comandantul suprem, în loc de cruce, că nouă nu ne este de trebuință.

Esaulul se răsuci pe călcîie și o întinse la fugă spre vagonul său.

Un ceas mai tîrziu, sotnia, rămasă fără nici un ofițer, dar cu tot efectivul și armamentul, porni din gară în direcția sud-vest. În plutonul din capul coloanei, alături de mitraliori, mergeau Ivan Alexeevici, care își asumase comanda sotniei, și ajutorul său, scundul Turilin.

Orientîndu-se anevoie după harta luată de la fostul comandant, sotnia ajunse la satul Goreloe, unde rămase peste noapte. De comun acord, hotărîră să se întoarcă pe front ; iar în cazul vreunei încercări de a li se opri marșul, să lupte.

După ce-și legară caii și puseră pichete de pază, cazacii se culcară. N-au aprins nici un foc. Se simțea că cei mai mulți sînt amărîți ; se duseră la culcare fără glumele obișnuite, tăinuindu-și cu grijă gîndurile.

„Dar ce are să se întîmple oare dacă se răzgîndesc și-or merge să se supună ?", se întreba cam îngrijorat Ivan Alexeevici, învelindu-se cu mantaua.

Ca și cum i-ar fi ghicit gîndul, Turilin se apropie de el.

— Dormi, Ivan ?

— Încă nu.

Turilin se așeză la picioarele lui, trase un fum, făcînd să sclipească luminița țigării, apoi spuse în șoaptă :

— Cazacii, cum vezi, se frămîntă... Au făcut o ispravă, iar acuma încep a țîții de teamă. Am stîrnit o răzmeriță... să nu iasă cu bucluc ! Tu ce crezi ?

— Om vedea noi, răspunse calm Ivan Alexeevici. Da' ce, te-a prins teama și pe tine ?

Scărpinîndu-și ceafa pe sub șapcă, Turilin schiță un zîmbet strîmb.

— Ca să-ți spui drept, mi-e cam frică. Cînd am început, nu-mi era ; da' acuma mi-e teamă.

— Ești cam slab din fire, fîrtate !

— Ce să-i faci, Ivan ? Puterea îi a lor !

Tăcură îndelung. Luminile din sat se stingeau. Un măcăit de rață venea de undeva, din nemărginitele bălți, de pe izlazurile acoperite de sălcii.

— Măcăie după rățoi ! rosti îngîndurat Turilin și tăcu din nou.

O linişte dulce şi blîndă, de noapte, plutea deasupra izlazului. Roua apleca iarba la pămînt. Mirosurile amestecate de troscot, de papură veştedă, de pămînt mlăştinos, de iarbă udată de rouă veneau cu adierea vîntului spre tabăra cazacilor. Din cînd în cînd, un zăngănit de cataramă, un fornăit ţîşnitor, un tropăit greoi şi un sforăit de cal care se tăvăleşte pe iarbă. Şi din nou — o linişte somnoroasă, o chemare mult depărtată, abia auzită şi uşor răguşită, de răţoi sălbatic şi un măcăit de raţă, ceva mai aproape. Un şuierat strident, iute, de aripi nevăzute în întuneric. Noapte. Totul a amuţit. O ceaţă jilavă cuprinde izlazul. La apus, la poalele cerului, răsare o grămadă de nori, de un vioriu-închis. Iar la mijloc, deasupra străvechiului pămînt pskovitean, ca o veşnic trează amintire se arcuieşte scînteietoare *calea lui Batîi* [1].

În zori de zi, sotnia porni la drum. Trecură de satul Goreloe, urmăriţi îndelung de privirile femeilor şi ale copiilor, care scoteau vacile la păscut. Suiră movila roşie-cărămizie, scăldată de primele raze. Turilin se uită îndărăt şi atinse cu piciorul scara lui Ivan Alexeevici.

— Ia uită-te înapoi ! Vin nişte călăreţi în urma noastră...

Înfăşuraţi într-un val trandafiriu de colb, trei călăreţi lăsaseră satul în urma lor şi goneau în galop.

— Sotnie, stai ! comandă Ivan Alexeevici.

Cu iuţeala obişnuită, cazacii se aşezară într-un careu cenuşiu. La vreo jumătate de verstă, călăreţii trecură la trap. Unul dintre dînşii, un ofiţer de cazaci, scoase o batistă şi o flutură deasupra capului. Cazacii nu-şi luau ochii de la cei trei care se apropiau. Ofiţerul în uniforma kaki venea mai în faţă ; ceilalţi doi, în haine cerkeze, se ţineau ceva mai în urmă.

— Pentru ce aţi venit ? întrebă Ivan Alexeevici, ieşindu-le înainte.

— Pentru tratative, răspunse ofiţerul, ducîndu-şi mîna la cozoroc. Cine dintre voi a luat comanda sotniei ?

— Eu.

— Sînt împuternicit din partea Diviziei 1 de cazaci

[1] Una din denumirile populare ruseşti ale căii laptelui.

de Don, iar dumnealor sînt reprezentanți ai Diviziei Indigene. Ofițerul arătă cu ochii spre cei doi caucazieni, apoi, strunind dîrlogii, mîngîie cu mîna gîtul umed și lucios al calului înspumat. Dacă doriți să începeți tratative dați ordin sotniei să descalece. Am să vă comunic dispoziția verbală a generalului-maior Grekov, comandantul diviziei.

Cazacii descălecară. Delegații sosiți făcură la fel, se amestecară în mulțime și se iviră în mijlocul ei. Sotnia se dădu în lături, lăsînd la mijloc un mic cerc liber.

Ofițerul de cazaci luă cuvîntul :

— Cazaci ! Am venit ca să vă convingem să vă răzgîndiți și să prevenim urmările grele ale faptei voastre. Ieri, statul-major al diviziei a aflat că voi, luîndu-vă după ecoul unei propagande criminale, ați părăsit în chip samavolnic vagoanele ; și iată că astăzi sîntem trimiși pentru a vă transmite ordinul să vă întoarceți imediat la gara Dno. Trupele Diviziei Indigene, împreună cu celelalte trupe de cavalerie, au ocupat ieri Petrogradul. Azi a sosit telegrama. Avangarda noastră a intrat în capitală, a ocupat toate instituțiile publice, băncile, telegraful, centralele telefonice și toate punctele importante. Guvernul Provizoriu a fugit și se consideră destituit. Gîndiți-vă, cazaci ! Mergeți la o pieire sigură ! Dacă nu veți da ascultare dispozițiunii comandantului diviziei, împotriva voastră vor fi trimise trupe. Fapta voastră este calificată drept trădare, drept neexecutarea ordinului de luptă. Numai printr-o supunere necondiționată puteți preveni vărsarea sîngelui frățesc...

Cînd i-au ajuns din urmă delegații, Ivan Alexeevici — ținînd seama de starea de spirit a cazacilor — pricepuse că aceste tratative nu pot fi evitate, întrucît respingerea lor ar fi dat neapărat cele mai potrivnice rezultate. După ce cugetase o clipă, dăduse ordin de descălecare, făcuse pe furiș un semn cu ochiul lui Turilin și se strecurase ceva mai aproape de delegați. În timpul cuvîntării rostite de ofițer, luă aminte cum era ascultat de cazacii care stăteau cu capetele plecate, încruntați ; unii tăinuiau în șoaptă între dînșii. Zahar Koroliov zîmbea strîmb, iar barba-i neagră parcă curgea pe cămașă într-un torent tuciuriu ;

Borșciov se juca cu biciușca și se uita pieziș ; Pșenicinikov stătea cu gura rotunjită, larg căscată, holbîndu-se drept în ochii ofițerului ; Martin Șamil își freca obrajii cu mîna murdară, clipind mărunt din ochi ; chipul de prostănac al lui Bagrov se zărea galben în spatele lui ; mitraliorul Krasnikov privea cu ochi micșorați, cu un aer de așteptare ; Turilin răsufla gîfîind, ca un cal bolnav de răpciugă. Obnizov, cu fața acoperită de pistrui și cu șapca împinsă pe ceafă, dădea din capul moțat, ca un taur ce simte jugul la gît. Tot plutonul doi stătea cu capetele plecate, ca la rugăciune, și întreaga mulțime de cazaci tăcea ; oamenii răsuflau greu și dogoritor, umbre de descumpănire treceau pe fețele lor...

Ivan Alexeevici înțelese că o răsturnare era gata-gata să se petreacă în sufletele cazacilor ; numai cîteva clipe încă, și ofițerul bun de gură va izbuti să atragă sotnia de partea sa. Cu orice preț, se cerea să nimicească impresia stîrnită de vorbele ofițerului, să clatine hotărîrea nerostită încă, dar gata închegată în capetele cazacilor. Ridică deci mîna și-și roti asupra mulțimii privirea ochilor lărgiți, aproape albi.

— Fraților ! Mai stați o clipă ! și se adresă ofițerului. Telegrama este la dumneavoastră ?

— Ce fel de telegramă ?... se miră ofițerul.

— Aia despre luarea Petrogradului.

— Telegrama ?... Nu ! Ce rost are telegrama ?

— Aha ! N-are !... răsuflă ușurată, ca dintr-un singur piept, sotnia.

Și atunci, mulți cazaci își îndreptară spre Ivan Alexeevici privirile pline de nădejde, iar el, ridicînd glasul puțin răgușit, strigă batjocoritor, sigur de sine și răutăcios, atrăgînd stăpînitor spre el încordata luare-aminte a tuturor :

— Spui că n-ai ? Și vrei să te credem ? Vrei să ne duci cu zăhărelul ?

— Înșelăciune ! răsuflă tunător sotnia.

— Telegrama nu mi-a fost adresată mie ! Cazaci ! strigă ofițerul, strîngîndu-și mîinile la piept, cu aer convingător.

Dar nu-l mai asculta nimeni. Simțind simpatiile și încrederea sotniei întoarse de partea sa, Ivan Alexeevici glăsui înainte, de parcă tăia un geam cu diamantul.

— Și chiar dacă ar fi ocupat Petrogradul, tot n-avem același drum cu voi ! Nu vrem să ne batem cu ai noștri ! Nu vom merge împotriva poporului ! Voi vreți să ne luptăm unii împotriva altora ? Nu ! Nu mai sînt proști... Nu vrem să întronăm puterea generalilor ! Asta-i !

Cazacii izbucniră gălăgios, mulțimea se clătină, strigătele porniră :

— Așa mai zic și eu !

— Bine i-a trîntit-o !

— Bine-ee ! Așa-i !

— Goniți-i pe blagorodniciile lor !

— Au venit în pețit !

— La Petrograd sînt trei regimente de cazaci, dar și ei șovăie să meargă împotriva poporului.

— Auzi, mă Ivan ! Dă-le la cap cu ce-ți vine la mînă ! Să se care de-acilea !

Ivan Alexeevici se uită la delegați ; cu buzele strînse, ofițerul cazac aștepta cu răbdare ; cei doi caucazieni stăteau cot la cot în spatele lui — un tînăr și chipeș ofițer inguș, cu mîinile încrucișate pe tunica lui cerkeză elegantă și cu ochii tăiați în chip de migdală, sclipind de sub căciulița neagră de Kuban ; celălalt, un osetin vîrstnic și roșcovan, stătea cu un picior înainte, cu mîna sprijinită în mînerul săbiei încovoiate, privind cazacii cu ochi batjocoritori și iscoditori. Ivan Alexeevici voia să curme tratativele, dar ofițerul de cazaci i-o luă înainte ; după ce schimbă cîteva cuvinte în șoaptă cu ofițerul inguș, strigă puternic :

— Cazaci ! Dați voie reprezentantului Diviziei Sălbatice să vă spună o vorbă ?

Fără să aștepte încuviințarea, ofițerul inguș ieși în mijlocul cercului, călcînd fără zgomot cu cizmele lui fără tocuri, și își potrivi cu o mișcare nervoasă centura îngustă, bătută în argint.

— Fraților cazaci ! Ce atîta gălăgie ? Să vorbim fără îndîrjir. Nu vreți la voi pe general Kornilov ? Vreți război ? Poftim ! Ne batem ! Nu-i frică ! Deloc nu-i frică ! Vă stîrpim chiar astăzi ! Doi regiment Caucaz este la noi în

spate. Da ! Ce atîta gălăgie, la ce ? Începuse cu un calm aparent, dar la sfîrşit arunca pătimaş fraze calde, amestecînd vorbe din graiul său de acasă, în cuvîntarea rostită într-o rusească stîlcită, cu învăluiri guturale. Cazacul ista vă aţîţă, e balşivic, iar voi mergeţi după el. Hei ! Ce staţi ! Arestaţi la el ! Luaţi la el armili !

Cu un gest cutezător din deget, îl arătă pe Ivan Alexeevici, zvîcnind de colo-colo în cercul prea îngust, cu obrazul palid, brăzdat de pete roşii, şi cu mişcări pline de patimă, pe cînd tovarăşul său, osetinul roşcovan, păstra un calm de gheaţă, iar ofiţerul de cazaci se juca nervos cu ciucurii roşi de la sabie. Cazacii tăcură din nou ; din nou descumpănirea le frămînta rîndurile. Ivan Alexeevici se uita ţintă la ofiţerul inguş, la rînjetul de fiară al dinţilor lui albi, la dîra cenuşie de sudoare ce-i tăia pieziş tîmpla, gîndindu-se cu amar că momentul prielnic fusese pierdut, că s-ar fi cuvenit să curme tocmelile cu un singur cuvînt şi să-i ducă pe cazaci mai departe. Situaţia o salvă însă Turilin. El sări în mijlocul cercului, frîngîndu-şi cumplit mîinile, rupîndu-şi nasturii de la gulerul cămăşii, horcăind, zvîrcolindu-se pe loc, cu spume de turbare la colţul buzelor.

— Năpîrci tîrîtoare ! Satanelor ! Nemernici ! Dînşii vă momesc ca pe nişte tîrfe, şi voi îi ascultaţi cu gura căscată ! Nu vedeţi că vor să ia cărbunii din foc cu mîinile voastre ? Şi voi ce faceţi ? Ce fa-a-ceţi ? În loc să-i hăcuiţi, voi — gata după dînşii ! Daţi-le la pămînt capetele de pe umeri, luaţi-le sînge !... În vreme ce vă moşmondiţi aici, ei ne încercuiesc, ca să ne secere cu mitraliera ! Sub foc, n-o să mai staţi la tîrguială... Vă dau dinadins cu şperlă în ochi, pînă cînd le-or veni trupele... Ah ! Ah ! Ah ! Cazaci sînteţi voi ? Muieri, nu cazaci ! Fătălăi !...

— La cai ! răcni Ivan Alexeevici cu glas tunător.

Urletul lui explodă ca un şrapnel deasupra tuturor. Cazacii se năpustiră la cai. Iar după o clipă, sotnia se înşiră în coloană, pe plutoane.

— Ascultaţi ! Cazaci ! zbieră ofiţerul cazac, alergînd după ei.

Ivan Alexeevici îşi smulse arma de la umăr, apăsă hotărît degetul gros pe trăgaci şi, strunind în zăbală buzele calului care se frămînta sub el, strigă :

— S-a isprăvit cu vorbăria ! Acum, dacă va fi să mai stăm de vorbă, avem să vorbim cu limba asta.

Şi-şi răsuci arma cu un gest semnificativ.

Unul după altul, plutoanele au ieşit în drum. Uitîndu-se îndărăt, cazacii văzură delegaţii încălecînd şi mai ciorovăindu-se între dînşii. Ofiţerul inguş, cu ochii oblici, încerca să dovedească cu înverşunare ceva şi, cum ridica din cînd în cînd braţul în focul discuţiei, căptuşeala de la mîneca suflecată a straiului cerkez se ivea, albă ca zăpada.

Aruncînd o ultimă privire în urmă, Ivan Alexeevici zări aceeaşi fişie de mătase sclipind orbitor şi, fără să-şi dea seama de ce, deodată pe dinaintea ochilor îi flutură albia Donului, încreţită de vînturi aducătoare de arşiţă, cu spumegoasele valuri verzui şi cu o aripă albă de pescăruş, tăind pieziş din zbor creasta undelor.

16

Chiar în ziua de 29 august, din cuprinsul telegramelor primite de la Krîmov, Kornilov văzu limpede că lovitura de stat prin forţă armată n-a izbutit.

La orele două după masă, un ofiţer curier sosi la Marele cartier, din partea lui Krîmov.

Kornilov avu cu el o îndelungată convorbire, apoi îl chemă pe Romanovski şi, mototolind nervos o hîrtie între degete, rosti :

— Totul se năruie ! Am pierdut partida... Krîmov nu va putea concentra la timp trupele la Petrograd, vom scăpa momentul. Ceea ce părea atît de uşor de realizat, se împiedică acum în mii de obstacole. Rezultatul, absolut negativ, se precizează cu anticipaţie. Iată... uitaţi-vă cum s-au eşalonat trupele !

Îi întinse lui Romanovski harta, unde erau însemnate dispozitivele eşaloanelor corpului şi ale Diviziei Indigene ; un spasm îi tresăltă chipul energic şi scofîlcit de insomnie.

— Toate leprele astea de la căile ferate ne pun beţe-n roate. Nu-şi dau seama că, dacă ar fi să biruim cumva, voi da ordin să fie spînzurat unul la fiecare zece din ei. Luaţi cunoştinţă de raportul lui Krîmov.

Pe cînd Romanovski citea, netezindu-şi cu palma lată faţa puhavă şi unsuroasă, Kornilov aşternu de zor pe hîrtie :

„Novocerkassk.

Atamanului de Oaste Alexei Maximovici Kaledin.

Mi s-a adus la cunoştinţă cuprinsul telegramei dumneavoastră către Guvernul Provizoriu. Epuizîndu-şi răbdarea în lupta zadarnică împotriva trădătorilor, căzăcimea glorioasă, văzînd inevitabila pieire a patriei, va salva cu armele în mînă existenţa şi libertatea ţării, care a crescut şi s-a întins prin munca şi sîngele ei. De la o vreme, relaţiile între noi au fost stingherite. Vă rog să acţionaţi în înţelegere cu mine, aşa cum are să vă dicteze iubirea de patrie şi onoarea de cazac. 658.29.8.17.

Generalul KORNILOV"

— Transmiteţi imediat această telegramă, se adresă el lui Romanovski, după ce isprăvi de scris.

— Ordonaţi să expediem o a doua telegramă prinţului Bagration, pentru ca să continue deplasarea în coloană de marş ?

— Da, da...

Romanovski făcu o pauză, apoi rosti, gînditor :

— După părerea mea, Lavr Gheorghievici, deocamdată încă n-avem motive să fim pesimişti. Cred că interpretaţi mersul evenimentelor într-un chip prea întunecat...

Zvîcnindu-şi mîna în sus, Kornilov se silea să prindă un mic fluturaş liliachiu care îi zbura deasupra capului. De cîteva ori, degetele se încleştară în gol ; pe faţă i se citea numai o nerăbdătoare aşteptare. Fluturaşul, tîrît de clătinările aerului, coborî mai jos, plutind pe aripile plăpînde şi încercînd să ajungă la fereastra deschisă. Kornilov izbuti totuşi să-l prindă şi răsuflă uşurat, lăsîndu-se pe speteaza fotoliului.

Romanovski aştepta un răspuns la replica sa ; dar Kornilov, cu un zîmbet îngîndurat şi posomorît, începu să povestească :

— Iată ce am visat astă-noapte... Se făcea că eram parcă comandant de brigadă la o divizie de vînători şi

atacam în Carpați. Împreună cu statul-major, ajungem la o gospodărie. Un rutean în vîrstă, îmbrăcat cu dichisuri, ne iese în cale. Mă tratează cu niște lapte și, scoțîndu-și pălăria albă de pîslă, îmi spune în cea mai curată germană : „Bea, generale ! Laptele acesta are puteri nemaipomenit de tămăduitoare." Eu beau și nu mă mir defel că ruteanul mă bate cu familiaritate pe umăr. După aceasta, mergeam parcă undeva prin munți, dar nu în Carpați, ci undeva în Afganistan, pe o cărare croită de capre sălbatice... Da, tocmai pe o cărare croită de capre ; bolovanii și pietrișul roșcat se năruiau sub picioare, iar jos, dincolo de strîmtoare, se zărea o minunată priveliște meridională, scăldată în razele dalbe ale soarelui...

O adiere lină mișca hîrtiile de pe masă, se scurgea printre canaturile ferestrei deschise. Privirea cețoasă și absentă a lui Kornilov rătăcea undeva, dincolo de Nipru, printre dealurile rîpoase, brăzdate de galbenul-roșcat al pajiștilor.

Romanovski îi urmări privirea, apoi, oftînd înăbușit, își strămută și el ochiul spre luciul împîclit al Niprului, ca o oglindă neclătinată de nici o suflare de vînt, spre cîmpurile cenușii învăluite în cele mai gingașe culori ale începutului de toamnă.

17

Unitățile din Corpul III cavalerie și din Divizia Indigenă, aruncate asupra Petrogradului, erau eșalonate de-a lungul întinderilor uriașe a opt căi ferate. Revel, Wesenberg, Narva, Iamburg, Gatcina, Somrino, Virița, Ciudovo, Gdov, Novgorod, Dno, Pskov, Luga și toate celelalte gări și halte mai mărunte erau ticsite de trenuri care se tîrau încet și cu prelungite opriri. Regimentele se aflau în afară de orice înrîurire morală din partea șefilor superiori ; sotniile răzlețite își pierdeau legătura între ele. Haosul mai sporea și prin faptul că întreg corpul de cavalerie, împreună cu Divizia Indigenă, care-i fusese afectată, urma să fie

transformat, din mers, într-o armată ; se impuneau anumite mutări, adunarea unităţilor împrăştiate şi regruparea eşaloanelor. Toate acestea pricinuiau o zăpăceală cumplită. Ordine stupide, date adeseori fără nici o prealabilă înţelegere între cei de la care porneau, aţîţau atmosfera destul de încărcată şi fără aceasta.

Întîmpinînd în drumul lor rezistenţa spontană a muncitorilor şi a personalului de la căile ferate, înfruntînd obstacole neprevăzute, trenurile cu armata lui Kornilov se scurgeau astfel spre Petrograd, se îmbulzeau la nodurile de cale ferată şi se împrăştiau din nou.

În cuştile roşii ale vagoanelor, lîngă caii lor deşeuaţi şi hrăniţi pe sponci, se înghesuiau cazaci de Don, de Ussuri, de Orenburg, de Nercinsk şi de Amur, inguşi, cerkezi, kabardini, osetini, daghestanezi, tot aşa de flămînzi ca şi caii lor. Aşteptînd plecarea, trenurile petreceau ceasuri întregi în gări, călăreţii săreau din vagoane, invadau gările asemenea stolurilor de lăcuste, se grămădeau buluc pe linii, devorau toate merindele cîte mai rămîneau în urma celor care s-au scurs înaintea lor, jefuiau localnicii de-i stingeau, prădau depozitele de subzistenţă.

Lampasuri galbene şi roşi de cazaci, dolmane elegante de dragoni, straie cerkeze de caucazieni... Zgîrcită în culori, natura acestor ţinuturi de miazănoapte nu mai văzuse nicicînd o asemenea înmănunchere de tonuri.

În ziua de 29 august, lîngă Pavlovsk, Brigada a 3-a din Divizia Indigenă, sub comanda prinţului Gagarin, luă contact cu inamicul. Cele două regimente, inguş şi cerkez, care se deplasau în capul diviziei, dădură peste o parte de linie demontată, debarcară şi porniră în coloană de marş spre Ţarskoe-Selo. Patrulele inguşilor pătrunseseră pînă la gara Somrino. Regimentele îşi desfăşurau înaintarea într-un ritm lent, abia presînd asupra regimentului de gardă, în aşteptarea restului de unităţi ale diviziei. Acestea însă rămăseseră tot în gara Dno, de unde întîrziau să fie expediate, iar unele nici nu ajunseseră chiar pînă la această gară.

Prinţul Bagration, comandantul Diviziei Indigene, se afla într-un conac, în apropiere de gară, aşteptînd concentrarea celorlalte unităţi, fără să rişte un marş pînă la Viriţa.

În ziua de 28, primi de la statul-major al Frontului de nord o copie după următoarea telegramă :

„Rog a se transmite comandantului Corpului III și comandanților Diviziilor : 1 Don, Ussuri și Indigenă caucaziană dispoziția comandantului suprem, prin care li se ordonă să-și continue deplasarea în coloană de marș în cazul cînd, în urma unor împrejurări neprevăzute, se vor ivi dificultăți în transportul cu trenul. 27 august 1917. Nr. 6411.

ROMANOVSKI"

Pe la nouă dimineața, Bagration raportă telegrafic lui Kornilov că la orele 6 și 40 minute primise de la colonelul Bagratuni, șeful de stat-major al districtului militar Petrograd, ordinul să întoarcă toate eșaloanele înapoi, emis de Kerenski, și că trenurile cu care se deplasează divizia sînt oprite în drum, între halta Gaciki și gara Oredej, întrucît, conformîndu-se dispozițiilor Guvernului Provizoriu, gările nu dau trecere liberă trenurilor. Totuși, deși rezoluția pusă de Kornilov pe acest raport glăsuia :

„Prințului Bagration. Se va continua deplasarea cu trenul. Dacă transportul cu trenul nu va fi cu putință, se va înainta în coloană de marș pînă la Luga, iar acolo veți trece complet la dispoziția generalului Krîmov."

Bagration nu se hotărî să continue deplasarea în coloană de marș și dădu ordin pentru îmbarcarea în vagoane.

Regimentul în care fusese pe vremuri Evgheni Listnițki se afla astfel în curs de transport spre Petrograd, pe linia Revel-Wesenberg-Narva, împreună cu celelalte regimente care făceau parte din Divizia 1 de cazaci de Don. La orele 5 după-masă, în ziua de 28 august, un eșalon al regimentului, compus din două sotnii, sosi la Narva. Comandantul eșalonului află că nu se va putea pleca în cursul nopții, deoarece linia dintre Narva și Iamburg fusese stricată ; află că o parte din batalionul feroviar fusese trimis acolo cu un tren special și că eșalonul va fi expediat dimineața, numai dacă reparația liniei va izbuti. Vrînd-nevrînd,

comandantul eşalonului fu nevoit să se resemneze. Drăcuind, intră în vagonul său, împărtăşi ofiţerilor noutatea şi se aşeză la ceai.

Se lăsa o noapte întunecoasă. Dinspre golf bătea un vînt umed şi tăios. În vagoanele de pe linii, se auzeau vorbele surde ale cazacilor şi tropăitul de copite al cailor agitaţi de fluieratul locomotivelor. O voce tînără de cazac cînta undeva în coada eşalonului, tînguindu-se în beznă unui necunoscut ascultător :

Rămîi drag tîrg şi-oraş cu bine,
Rămîi cu bine sat iubit !
Rămîi cu bine dragă fată,
Ca trandafiru-mbobocit !
Odinioară noaptea-ntreagă
Stăteam cu mîndra-mbrăţişat,
Iar astăzi, vai, stau noaptea-ntreagă,
Cu arma-n mîini, îngîndurat...

Un om se ivi de după clădirea uriaşă, cenuşie, a antrepozitelor. Se opri, trăgînd cu urechea la cîntec, cercetă cu privirea liniile lucind printre punctele luminilor galbene şi se îndreptă cu paşi siguri spre tren. Paşii lui răsunau surd pe traverse, amuţeau în argila bătătorită. Depăşise vagonul de la capăt, cînd cazacul care stătea la uşă strigă, întrerupîndu-şi cîntecul.

— Cine-i ?

— Cine te aştepţi să fie ? rosti ursuz omul, depărtîndu-se.

— De ce umbli noaptea ? Hoţilor de-alde tine le facem seama pe loc !... Cauţi lucruri fără stăpîn ?

Fără să-i răspundă, omul merse pînă la mijlocul trenului, apoi întrebă, vîrîndu-şi capul pe uşa întredeschisă a vagonului :

— Ce sotnie ?

— De puşcăriaşi ! hăhăi cineva din întuneric.

— Te întreb omeneşte : ce sotnie ?

— A doua.

— Şi unde-i plutonul doi ?

— Al şaselea vagon de la cap.

Lîngă al şaselea vagon, stăteau trei cazaci şi fumau. Unul şedea pe vine, ceilalţi doi, în picioare, lîngă el. Priviră în tăcere la omul care se apropia.

— Noroc, cazaci !

— Noroc ! răspunse unul, scrutîndu-i cu luare-aminte chipul.

— Nikita Dughin mai trăieşte ? Nu-i cumva pe aici ?

— Iată-mă-s ! răspunse cu voce cîntătoare de tenor cel care şedea pe vine, sculîndu-se în picioare şi strivindu-şi ţigara sub călcîi. Nu te cunosc. Cum îţi zice ? De unde eşti ?

Îşi întinse faţa bărboasă, încercînd să recunoască omul cu mantaua şi cu şapca de soldat boţită pe cap, şi deodată strigă uimit :

— Ilia ! Bunciuk ! Drăguţule ! Ce vînt te-aduce ?... De unde-ai răsărit ?

Ţinînd în palma-i aspră mîna păroasă a lui Bunciuk, se aplecă spre el şi-i spuse încet :

— Sînt băieţi de-ai noştri ! Nici o teamă... Da' cum ai nimerit acilea ? Da' povesteşte odată, bată-te norocul să te bată !

Bunciuk dădu mîna cu ceilalţi cazaci şi răspunse cu o voce greoaie, ca de tuci :

— De la Piter vin, şi cu mare greu v-am găsit. Trebuie să stăm de vorbă. Sînt bucuros, frate, să te văd viu şi sănătos.

Zîmbea : dinţii albi se iveau pe pătratul cenuşiu al chipului său lat, cu fruntea mare. Ochii sclipeau de o căldură veselă şi reţinută.

— Să stăm de vorbă ? repetă glasul cîntător de tenor. Cu toate că eşti ofiţer, nu dispreţuieşti tovărăşia noastră ? Ei, mulţumim ţie, Iliuşa, să te răsplătească dumnezeu, că noi nici în vis nu ne-am pomenit cu o vorbă bună...

Învăluiri de rîs blajin, fără ură, tremurau în glasul lui. Prinzîndu-le cu urechea, Bunciuk răspunse tot printr-o glumă prietenoasă :

— Ce tot pălăvrăgeşti ! Tot de prostii te ţii ? Uită-te la el : i-a crescut barba pînă la buric, şi tot îi mai zburdă de iznoave !

— Barba o putem rade în orice clipă. Mai bine spune-ne ce mai e nou pe la Piter ? A început răzmeriţa ?

— Hai să mergem în vagon ! îl îmbie Bunciuk, cu un ton care făgăduia multe.

Se suiră în vagon. Dughin trezise pe cineva, împingîndu-l cu piciorul, și spuse cu voce scăzută :

— Sculați-vă, băieți ! Uitați-vă, ne-a venit un musafir de care avem mare nevoie. Hai, sculați, sculați-vă de zor !

Cazacii se ridicau gîfîind. Două palme mari, duhnind a tutun și a sudoare de cal, pipăiră cu băgare de seamă în întuneric fața lui Bunciuk, care se așeză pe o șa. Un bas profund îl întrebă :

— Bunciuk ?

— Chiar el ! Tu ești, Cikamașov ?

— Eu, eu îs ! Noroc, prietene !

— Noroc !

— Mă reped numaidecît să aduc băieții de la plutonul trei.

— Bine, bine ! Du-te.

Plutonul trei veni pînă la unul, nelăsind afară decît doi oameni la cai. Cazacii se apropiau de Bunciuk, îi întindeau mîinile lor aspre, se aplecau, se uitau atent la chipul său lătăreț, cam morocănos, luminat de un felinar ; îl numeau Bunciuk, Ilia Mitrici, sau Iliușa, dar cu aceeași nuanță de caldă și prietenească bucurie.

Aerul din vagon se îngroșa, devenind tot mai apăsător. Pete de lumină jucau pe pereții de scîndură, umbre ciudate se clătinau și se măreau, felinarul fumega, pîlpîind o lumină grasă, ca de candelă.

Pe Bunciuk îl așezară mai aproape de lumină. Cei din față ședeau pe vine, ceilalți făcură un cerc în jurul lor, în picioare. Dughin, cel cu vocea de tenor, tuși, dregîndu-și glasul.

— Ți-am primit deunăzi răvașul, Ilia Mitrici ! Dară vrem să mai auzim de la tine și să ne dai un sfat, cam ce-am avea de făcut mai departe. Cum vezi, ne trimit spre Piter ! Ce să facem ?

— Uite ce, Mitrici ! începu cazacul de la ușă, cu un cercel în urechiușa zbîrcită, același pe care îl canonise odată Listnițki, nelăsîndu-l să fiarbă ceai pe scutul din tranșee. Se dau la noi fel de fel de agitatori. Cică nu trebuie să mergeți la Petrograd, să nu vă bateți între voi, și altele la fel. De ascultat, îi ascultăm, dară nu prea le

dăm crezare. Oameni străini! Poate vor să ne bage în bucluc, cine să-i știe? Să zicem că nu ne-am supus, și iată că atunci Kornilov trimite niște cerkezi asupra noastră, încît iarăși se face o vărsare de sînge. Da' tu ești cazac, ești al nostru, îți dăm mai multă crezare, și-ți mai mulțumim foarte că ne-ai mai trimis răvașe din Piter și apoi ziare... Ca să spui drept, ducem acilea o mare lipsă de hîrtie, iar dacă primim gazete...

— Ce tot trăncănești, bă? Ce tot îndrugi, cap de tîmpit? îi taie vorba, revoltat, un alt cazac. Dacă nu știi carte, ți-ai închipuit că toți orbecăie în întuneric, la fel ca tine? Parcă am folosit ziarele numai pentru fumat! Nu, Ilia Mitrici, mai întîi le citeam de sus pînă jos...

— A mințit, șontorogul dracului!

— „Pentru fumat"! Ți-a trîntit-o!

— Dacă ești nerod!

— Nu, fraților! N-am spus tocmai așa! se dezvinovățea omul cu cercelul. De bună seamă că mai întîi citeam gazetele...

— Ai citit chiar dumneata?

— Eu n-am avut cum să-nvăț carte... Eu așa zic, că mai întîi le-au citit, iar apoi le-am fumat...

C-un zîmbet stăpînit, Bunciuk ședea pe șa, uitîndu-se la cazaci. Nu-i venea la îndemînă să vorbească stînd jos; se sculă și, întorcîndu-se cu spatele la felinar, glăsui încet, greoi și cu voce tărăgănată:

— N-aveți ce face la Petrograd. Acolo nu-i nici un fel de răzmeriță. Știți voi pentru ce sînteți trimiși acolo? Ca să răsturnați Guvernul Provizoriu, iată pentru ce! Cine vă duce acolo? Generalul țarist Kornilov. Pentru ce vrea el să-l răstoarne pe Kerenski? Ca să-i ocupe locul. Luați aminte, cazaci! Ei au să vă scoată jugul de lemn, dar dacă au să vă pună altul în schimb, o să fie unul de oțel! Dintre două rele, trebuie să alegeți pe cel mai mic. Este?... Chibzuiți și voi: sub țar, toți vă plesneau peste bot, în război scoteau jăratic tot cu mîinile voastre. Îl scot și sub Kerenski, doar că nu vă mai dau peste bot... Dar cu totul altfel se vor orîndui lucrurile după Kerenski, cînd bolșevicii vor lua puterea... Bolșevicii nu vor război. Dacă puterea ar fi în mîinile lor, am avea îndată pace. Nu sînt pentru Kerenski, dracu să-l ia, că toți burjuii ăștia sînt din același

aluat! Bunciuk zîmbi şi, ştergîndu-şi cu mineca fruntea asudată, continuă: Dar vă chem să nu vărsaţi sîngele muncitorilor. De va fi Kornilov mare şi tare, atunci Rusia va intra pînă la genunchi în sîngele muncitorilor; sub el va fi mai greu să-i smulgi puterea şi s-o dai poporului muncitor!...

— Ia stai oleacă, Ilia Mitrici! rosti ieşind din rîndurile de la spate un cazac scund, tot atît de zdravăn ca şi Bunciuk. Tuşi, îşi frecă miinile asemenea unor rădăcini de stejar bătrîn, spălate de apă, şi se uită la Bunciuk cu ochii săi verzi, zîmbitori şi parcă lipicioşi, ca două frunzuliţe tinere. Tu ai grăit despre jug... Da' bolşevicii, cînd au să apuce puterea, ce fel de jug au să ne pună?...

— Cum adică: singur ai să-ţi pui jugul?

— Cum vine asta: singur?

— Uite cum! Cine va fi la putere sub bolşevici? Ai să fii tu, dacă ai să fii ales, sau Dughin, sau nenicul ăsta... Putere aleasă, soviet. Ai priceput?

— Dară ăi mari?

— La fel, pe cine au să aleagă. Dacă au să te aleagă pe tine, ai să fii tu.

— Ce tot vorbeşti? Nu cumva tai piroane, Mitrici?

Cazacii rîseră şi începură să vorbească toţi deodată. Pînă şi santinela de la uşă se apropie, amestecîndu-se în vorbă.

— Da' cu pămîntul ce-au de gînd?

— N-o să ni-l ia?...

— Da' războiul?... O să-l isprăvească? Sau, poate, ne făgăduiesc numai aşa, ca să mergem cu ei?

— Povesteşte-ne toate pe şleau!

— Noi orbecăim aici prin întuneric...

— Primejdios să te-ncrezi în oameni străini. Multe minciuni...

— Ieri, un marinăraş îl tot căina pe Kerenski, iară noi l-am apucat de păr şi — afară din vagon!

— Ţipa: „Voi sînteţi contrarevoluţionari!"... Ciudat om!

— Noi nu pricepem asemenea vorbe ; habar n-avem cu ce se mănîncă !

Rotindu-și privirile în toate părțile, Bunciuk cerceta cazacii cu ochii, așteptîndu-i să se potolească. Îndoiala în reușita planului său, care îl făcea să șovăiască la început, dispăru. Și, stăpîn acum pe cugetul cazacilor, știa în chip hotărît că va opri trenul la Narva. Cu o zi înainte, atunci cînd se prezentase la comitetul raional al partidului de la Petrograd, oferindu-și serviciile ca agitator în unitățile Diviziei 1 de Don, care se apropiau de Petrograd, era sigur de succes ; dar, odată ajuns la Narva, simțise cum această siguranță i se clătinase. Știa că pentru cazaci trebuia să găsească altfel de vorbe, simțise cu groază că, poate, nici nu va găsi un limbaj comun, pentru că, după ce se întorsese cu nouă luni în urmă în lumea muncitorească, se lipise din nou de ea, cu trup și suflet. Vorbind oamenilor, vedea că este simțit și înțeles din două cuvinte. Pe cînd acum, cu cazacii, îi trebuiau limba gliei pe jumătate uitată, dibăcie de șopîrlă, o mare putere de convingere, prin care trebuia nu numai să arunce foc, ci să și aprindă, să șteargă teama de nesupunere, întărită de veacuri, să sfarme nepăsarea, să insufle încrederea în dreptatea sa și să tragă oamenii după dînsul.

Vorbindu-le la început, prindea cu propriile lui urechi o îndoială șovăielnică în glas — strune nefirești — ca și cum ar fi ascultat stînd deoparte vorbele sale fără vlagă ; se îngrozea de lipsa de vlagă a argumentărilor, își încorda chinuitor mintea, căuta vorbe uriașe și grele cu care să zdrobească și să sfarme totul ; dar, în locul lor, cu o nespusă durere, își dădea seama cum buzele lui lasă să scape vorbe fără nici o greutate, alunecoase. Scăldat în toropeala fierbinte, răsuflînd din greu, vorbea, cu creierul sfredelit de același gînd : „Mi s-a încredințat o misiune atît de mare, iar eu o pîngăresc chiar cu mîinile mele ? ! Nu pot lega două cuvinte... Dar ce se petrece cu mine ? Un altul, în locul meu, ar fi spus și i-ar fi convins de o mie de ori mai bine ! Să mă ia dracul, nu sînt bun de nimic !"

Cazacul cu ochii verzi și lipicioși, care vorbise de jug, îl scoase însă din această stare de amorțeală ; discuția ce se încinse după aceasta îi îngădui lui Bunciuk să se scuture,

să se îndrepte şi, simţind, spre mirarea sa, un val neobişnuit de puteri şi o neasemuită bogăţie de cuvinte colorate, ascuţite, tăioase, se înflăcără şi, ascunzîndu-şi aţîţarea sub masca unui amăgitor calm, zdrobea sigur şi cu răutate întrebările viclene, cîrmuind discuţia, asemenea unui călăreţ care a izbutit să îmblînzească un cal necălărit pînă atunci şi înspumat în goană.

— Ian spune ! De ce îi proastă Adunarea constituantă ?

— Pe Lenin al vostru, nemţii l-au adus, nu ? Da' de unde l-au luat, a picat din cer ?...

— Mitri, ai venit de bunăvoie, sau te-au trimis ?

— Pămînturile Oastei cui au să treacă ?

— Şi cu ce ne-a fost, la o adică, proastă viaţa sub ţar ?

— Da' menşevicii nu sînt şi ei pentru popor ?

— Avem Adunarea Oastei, puterea poporului ; la ce ne mai trebuie atunci Sovietele ? întrebau cazacii.

Se împrăştiară tîrziu, după miezul nopţii, hotărînd să se adune a doua zi dimineaţa la un miting, unde să ia parte amîndouă sotniile. Bunciuk rămase peste noapte în vagon. Cikamasov îi făcu loc să se culce lîngă el. Închinîndu-se înainte de somn, îl vesti :

— Tu, Ilia Mitrici, te culci poate fără habar... Iartă-ne dară... Avem păduchi, frate ! Aşa că să nu fie cu supărare, dacă ai să te pricopseşti... Ca să ne treacă de urît, am prăsit nişte păduchi mari ca vai de steaua noastră : vaci, nu altceva ! Făcu o pauză, apoi întrebă incetişor : Ilia Mitrici, dar din ce neam o fi fiind Lenin ? Adică, unde s-a născut şi unde a crescut ?

— Lenin ? Este rus.

— Asta-i bună !

— Adevărat, e rus.

— Nu, frate ! Se vede că nu prea ştii ce-i cu dînsul ! spuse Cikamasov cu vocea lui de bas, în care se simţea superioritatea. Ştii din ce neam se trage ? E de-al nostru. E cazac de Don, născut lîngă Salsk, în staniţa Velikokneajeskaia. Priceput-ai ? Cică a fost artilerist. Şi la chip îi tocmai ca şi cazacii din josul Donului : umerii obrajilor mari, ochii aşijderea.

— De la cine ai auzit ?

— Vorbeau cazacii între ei. Am auzit şi eu...

— Nu, Cikamasov ! E rus, născut în gubernia Simbirsk.

— Nu pot să cred ! Uite aşa, nu pot s-o cred în ruptul capului... Ia socoate-te ! Pugaciov a fost au ba cazac ? Da' Stenka Razin ? Dară Ermak Timofeevici ?... Ei vezi ? Toţi cîţi au ridicat pe săracani împotriva ţarilor, toţi au fost cazaci. Şi tu spui că-i din gubernia Simbirsk. Mă cuprinde obida, Mitrici, să aud una ca asta...

Zîmbind, Bunciuk întrebă :

— Va să zică, se spune că-i cazac ?...

— Chiar şi e cazac, atît că, deocamdată, nu se dă pe faţă. Eu însă, dacă m-aş uita o dată în ochii lui, l-aş recunoaşte pe loc ! Cikamasov aprinse o ţigară şi, zvîrlind mirosul greu de mahorcă drept în faţa lui Bunciuk, tuşi gînditor. Mă mir tare numai de un lucru. Noi chiar ne-am ciorovăit între noi pînă la bătaie : dacă Vladimir Ilici e cazac de-al nostru şi-i artilerist, de unde a putut el să capete atîta ştiinţă ? Zice-se că la începutul războiului ar fi căzut prizonier la nemţi şi că a învăţat acolo, iar apoi, punînd el gabja pe toate ştiinţele nemţilor şi începînd el să răzvătească muncitorii de acolo şi să-i facă de două parale pe cărturarii lor, cică le-ar fi băgat spaima morţii în ciolane. „Du-te, deşteptule ! i-ar fi zis. Du-te acolo de unde ai venit, du-te cu dumnezeu, că ai să ne faci isprăvi, de nu ne vom mai descurca cît vom trăi !" Şi aşa l-au petrecut frumuşel, acasă, în Rusia, de teamă să nu le asmută muncitorii. Oho ! Colţos om e, măi frate, întări Cikamasov cu o voce în care se simţea lăudăroşenia, apoi rîse voios în întuneric. Tu, Mitrici, nu l-ai văzut ? Nu ? Păcat. Cică are un cap cît o baniţă. Tuşi, scoase pe nas un snop ruginiu de fum şi, isprăvindu-şi ţigara, urmă : Iată ce fel de oameni ar trebui să ne facă muierile, şi cît mai mulţi ! Om colţat, zău ! Ăsta are să dea gata mulţi ţari ! Oftă. Nu, Mitrici, nu te mai împotrivi : Ilici e cazac. Ce mai încoace şi încolo ! Nu cerca să mai pui la îndoială ! În gubernia Simbirsk, aşa soi de oameni nu se iscă nici cu numele...

Bunciuk tăcu şi rămase multă vreme lungit, zîmbind pe gînduri, cu ochii deschişi în întuneric.

Aţipi într-un tîrziu şi, într-adevăr, păduchii fără număr se năpustiră pe el, intrîndu-i pe sub cămaşă, ca o chinui-

toare rîie de foc; alături de dînsul, Cikamasov gemea şi se scărpina cumplit prin somn, iar un cal neastîmpărat nu-l lăsa să se ogoiască, fornăind mereu. Cînd să adoarmă de-a binelea, caii s-au luat la harţă, tropăind din copite şi nechezînd mînios.

— Astîmpără-te! Ho, satano! Tr-r-r! Tr-r-r! Afurisitule! strigă Dughin cu glasul lui de tenor toropit de somn, lovind cu ceva greu în calul de la margine.

Năpădit de păduchi, Bunciuk se zvîrcoli, se întoarse pe partea cealaltă şi, dîndu-şi seama cu înciudare că somnul a zburat pentru mult timp, începu să se gîndească la mitingul de a doua zi. Încercă să-şi închipuie cam cum vor reacţiona ofiţerii şi zîmbi sarcastic: „Fără îndoială că vor spăla putina, dacă şi cazacii se vor îndîrji ceva mai mult! Totuşi, dracu să-i ştie! Pentru orice eventualitate, am să iau înţelegere cu comitetul de garnizoană." Fără voie, îşi aduse aminte un episod din timpul războiului — atacul din octombrie 1915 — iar pe urmă cugetul, bucurîndu-se parcă de întoarcerea lui la această cale binecunoscută şi mult bătătorită, începu să-i învie stăruitor şi răutăcios frînturi de amintiri, chipuri, atitudinile macabre ale soldaţilor morţi, ruşi şi nemţi, o larmă de voci amestecate, frînturi de priveliştí întrezărite cîndva, fără culori, şterse de mîna vremii, gînduri nerostite, dar rămase în amintire, ecourile abia auzite ale canonadei, ţăcănitul binecunoscut al mitralierei şi foşnetul benzii, un cîntec de vitejie, linia dureros de frumoasă, puţin ştearsă, a unei guri de femeie, pe care o iubise cîndva şi, iarăşi, spulberate episoade de război: cadavre, moviliţe năruite de morminte comune...

Bunciuk se frămîntă, se sculă şi se aşeză în capul oaselor, apoi rosti sau poate numai gîndi: „Aceste amintiri le voi purta cu mine pînă la moarte — şi nu numai eu, ci şi toţi acei care vor rămîne în viaţă. Aţi schilodit, aţi pîngărit viaţa! Afurisiţilor! De-o mie de ori afurisiţi! Nici cu moartea n-aveţi să ispăşiţi păcatul vostru!"

Îşi mai aminti de Luşa, fetiţa de doisprezece ani a unui prieten, muncitor strungar din Petrograd, cu care lucrase cîndva la Tula. El căzuse pe front. Într-o seară, Bunciuk trecea pe bulevard. Puştanca, firavă şi plăpîndă, fuma pe o bancă de la margine, cu picioarele-i subţirele desfăcute în

chip provocător. Pe chipul ei veştejit — ochi obosiţi, amărăciune în colţurile buzelor vopsite, alungite de o precoce maturitate. „Nu mă recunoşti, nene ?", întrebase ea răguşit, cu obişnuitul surîs al profesiei ; dar deodată sărise de pe bancă şi izbucnise în hohote de plîns, ca un copil amărît şi lipsit de apărare, sprijinindu-se cu capul de cotul lui Bunciuk.

Un val de ură veninoasă ca gazele otrăvitoare îl năpădi, sufocîndu-l ; păli, scrîşni din dinţi şi gemu. Rămase apoi îndelung, frecîndu-şi pieptul păros, iar buzele îi tremurau ; i se părea că ura se adună în pieptul său ca un pumn de zgură fierbinte şi că-l arde mocnind, nelăsîndu-l să răsufle şi pricinuindu-i această înfricoşată durere în stînga pieptului, dedesubtul inimii.

Nu izbuti să mai adoarmă pînă dimineaţa. La revărsatul zorilor, porni spre comitetul lucrătorilor de la căile ferate ; era galben la faţă şi mai posomorît ca niciodată. Luă înţelegere cu dînşii ca trenul cu cazaci să nu fie lăsat a ieşi din Narva şi, după un ceas, plecă în căutarea membrilor comitetului de garnizoană.

La tren se întoarse cam pe la opt. Păşea, simţind în tot trupul răcoarea jilavă a dimineţii, înveselindu-se vag de izbînda apropiată a călătoriei sale, de soarele care se ridica deasupra acoperişului ruginit al unei magazii şi de timbrul muzical al unui glas de femeie ce se auzea undeva. În zori de zi, căzuse o ploaie ropotită şi scurtă. Pămîntul nisipos de pe linii, proaspăt spălat, purta urme şerpuite de mici şuviţe curgătoare, mirosea reavăn a ploaie şi mai păstra la suprafaţă nenumărate gropiţe mititele, cu marginile uscate, ciupite parcă de vărsat în locurile unde bătuseră înfipt stropii de apă.

Ocolind trenul, un ofiţer cu manta şi cu cizmele înalte, pline de noroi, venea drept către Bunciuk. Acesta, recunoscîndu-l pe esaulul Kalmîkov, îşi încetini dinadins mersul, să-l aştepte. Astfel se întîlniră. Kalmîkov se opri, clipind rece din ochii negri şi piezişi.

— Horunji Bunciuk ? Eşti în libertate ?... Nu te supăra, dar n-am să-ţi dau mîna.

Cu buzele strîns pungite, îşi vîrî mîinile adînc în buzunarele mantalei.

— Dar eu nici n-aveam de gînd să-ți întind mîna !... Te-ai cam pripit ! răspunse batjocoritor Bunciuk.

— Și aici ce faci ? Îți salvezi pielea ? Sau ai venit poate de la Petrograd ? Din partea simpaticului Kerenski ?

— Asta ce e ? Un interogatoriu ?...

— Este o curiozitate legitimă pentru soarta camaradului de arme, dezertat pe vremuri.

Ascunzîndu-și zîmbetul, Bunciuk strînse din umeri.

— Pot să te liniștesc ! N-am venit aici din partea lui Kerenski.

— Dar, după cît îmi pare, vă uniți acum într-un chip mișcător în fața primejdiei comune ce vă amenință. Totuși, spune-mi, ce ești ? Epoleți n-ai, umbli cu manta de soldat... Cu nările palpitînd, Kalmîkov cercetă făptura scundă a lui Bunciuk, cu dispreț și părere de rău. Aha, voiajor comercial întru politică ! Am ghicit ? Și, fără să aștepte răspuns, se întoarse și se depărtă cu pași mari.

Ajuns la vagonul său, Bunciuk fu întîmpinat de Dughin.

— Ei, pe unde-mi umbli ? Mitingul a și început...

— Cum, a început ?

— Uite-așa ! Comandantul sotniei noastre, esaulul Kalmîkov, a lipsit pînă acum, iar astăzi a sosit din Piter cu o locomotivă și i-a adunat pe cazaci. Chiar acu s-a dus să le predice...

Bunciuk mai zăbovi o clipă, întrebînd despre data cînd Kalmîkov fusese trimis în delegație la Petrograd. Din cele povestite de Dughin, ieșea lămurit că esaulul lipsise timp de aproape o lună de zile.

„Unul din sugrumătorii revoluției, trimiși de Kornilov la Petrograd, sub pretext că au a învăța procedeele de luptă cu grenadele. Va să zică, e un kornilovist de încredere ! Ei bine, vom vedea !", gîndi el, îndreptîndu-se împreună cu Dughin spre locul adunării.

Dincolo de antrepozite, se zărea un talaz verde-cenușiu de bluze și mantale căzăcești. Înconjurat de ofițeri, Kalmîkov stătea în mijlocul cercului, cocoțat pe un butoiaș, și striga tare și răspicat :

— ...să-l ducem pînă la victoria finală ! Comandanții au încredere în noi, și vom arăta că o merităm ! Acum

am să vă citesc telegrama adresată cazacilor de către generalul Kornilov!

Scoase cu grabă exagerată din buzunarul vestonului o foaie mototolită de hîrtie şi se mai sfătui în şoaptă cu comandantul eşalonului.

Bunciuk şi Dughin se apropiară, amestecîndu-se cu cazacii.

— „*Scumpi fraţi cazaci!*, citea Kalmikov expresiv şi nu fără elan. *Hotarele statului rusesc oare nu s-au întins şi au crescut pe oasele strămoşilor voştri? Oare marea Rusie n-a fost tare prin puterea voastră de viteji, prin faptele, jertfele şi eroismul vostru? Voi, fii liberi ai Donului liniştit, ai preafrumosului ţinut al Kubanului, ai aprigului Terek, vulturi puternici veniţi din stepe şi din munţi, de la Ural, Orenburg, Astrahan, Semirecie şi Siberia, de dincolo de Baikal, de peste Amur şi Ussuri, aţi stat totdeauna de strajă întru apărarea cinstei şi gloriei steagurilor voastre, şi pămîntul rusesc este plin de legende despre faptele părinţilor şi strămoşilor voştri. A sosit ceasul cînd trebuie să veniţi în ajutorul patriei. Învinuiesc Guvernul Provizoriu de lipsă de hotărîre, de nepricepere şi neputinţă în conducere, de faptul că-i lasă pe nemţi să facă tot ce vor în interiorul ţării, lucru care s-a dovedit cu explozia de la Kazan, unde au sărit în aer circa un milion de obuze şi au fost distruse douăsprezece mii de mitraliere. Mai mult chiar. Învinuiesc pe unii membri ai guvernului că au trădat în mod direct patria şi vă aduc dovezi: la 3 august, cînd am fost la şedinţa Guvernului Provizoriu la Palatul de iarnă, miniştrii Kerenski şi Savinkov mi-au arătat că nu pot spune totul, fiindcă printre miniştri se găsesc oameni nesiguri. E limpede că un asemenea guvern duce ţara la pieire, că nu se poate încrede nimeni într-un astfel de guvern, şi că nefericita Rusie nu prin el poate fi salvată. Iată de ce, cînd Guvernul Provizoriu, făcînd pe placul duşmanilor, mi-a cerut ieri să părăsesc postul de comandant suprem, eu, cazac, mînat de datoria mea de conştiinţă şi de cinste, am fost nevoit să refuz executarea acestei cereri, preferind să mor pe cîmpul de luptă, decît să primesc necinstea şi trădarea patriei. Cazaci, viteji ai pămîntului Rusiei! Aţi făgăduit să vă ridicaţi împreună*

cu mine pentru salvarea patriei, atunci cînd o voi socoti de trebuință. Ceasul a sosit, patria stă în pragul pieirii ! Nu mă supun dispozițiilor Guvernului Provizoriu și merg împotriva lui, pentru salvarea Rusiei libere și împotriva acelor sfetnici fără simț de răspundere, care vînd patria. Cazaci, sprijiniți cinstea și slava căzăcimii glorioase și veți salva prin aceasta patria și libertatea cucerită prin revoluție. Dați-mi deci ascultare și îndepliniți-mi ordinele ! Urmați-mă !

Comandant suprem,
General KORNILOV"

28 august 1917

Kalmîkov făcu o pauză și strigă, împăturind foaia :
— Agenții bolșevicilor și ai lui Kerenski împiedică transportarea trupelor noastre pe calea ferată. S-a primit ordin de la comandantul suprem ca în cazul cînd nu va fi cu putință să ne continuăm drumul cu trenul, să mergem spre Petrograd în coloană de marș. Vom porni chiar astăzi. Pregătiți-vă pentru debarcare !

Îndrizit, dînd din coate, Bunciuk își croi drum pînă în mijlocul cercului, fără să se apropie de grupul ofițerilor, și strigă tare, ca la miting :

— Tovarăși cazaci ! Vorbesc trimis de către muncitorii și soldații Petrogradului. Sînteți mînați la un război între frați, la sugrumarea revoluției. Dacă vreți să mergeți împotriva poporului, dacă vreți să puneți iarăși monarhia pe picioare, atunci duceți-vă !... Dar muncitorii și soldații Petrogradului nădăjduiesc că nu vă veți ucide frații. Ei vă trimit caldul lor salut frățesc și vor să nu vă vadă dușmani, ci aliați...

Nu-l lăsară să isprăvească. Izbucni o nemaipomenită urgie de răcnete, iar furtuna de glasuri îl mătură parcă într-o clipită pe Kalmîkov de pe butoiaș. Aplecîndu-se, esaulul se îndreptă cu pași repezi spre Bunciuk ; la cîțiva pași de el, se răsuci însă brusc pe călcîie.

— Cazaci ! Horunji Bunciuk a dezertat anul trecut de pe front. Știți acest lucru ! Cum putem asculta glasul acestui mișel și trădător ?

Voiskovoi starșina Sukin, comandantul sotniei a șasea, înăbuși vocea lui Kalmîkov cu tunetele glasului său de bas :

— Arestați-l pe ticălos ! Noi ne-am vărsat sîngele, și el își scăpa pielea departe de front ! Luați-l !

— Stați ! Mai domol, fraților !

— Lasă-l să vorbească !

— Nu astupați gura omului ! Îngăduiți-i să ne lămurească anume ce gîndește !

— Arestați-l !

— N-avem nevoie de dezertori !

— Vorbește, Bunciuk !

— Mitrici ! Arde-i pînă la măduva ciolanelor !

— Jos cu el !

— Gura, putoarea dracului !

— Dă-le ! Dă-le peste bot, Bunciuk ! Zi, să le tai pofta ! Împotriva lor, zi-i !

Un cazac înalt, fără șapcă, membru în comitetul revoluționar al regimentului, sări pe butoiaș. Îi îndemnă cu mare foc pe cazaci să nu dea ascultare generalului Kornilov, sugrumătorul revoluției ; vorbi despre grozăvia războiului dezlănțuit împotriva poporului și-și încheie cuvîntarea, adresîndu-se către Bunciuk :

— Iar dumneata, tovarășe, să nu crezi că și noi te disprețuim, la fel ca domnii ofițeri ! Sîntem bucuroși că ai venit, și avem respect față de dumneata ca reprezentant al poporului, cum te mai respectăm și pentru că dumneata, ca ofițer, n-ai asuprit pe cazaci și ne-ai fost ca și un frate. N-am auzit măcar o singură vorbă urîtă de la dumneata și să nu crezi că noi, oamenii fără carte, nu avem nici o simțire la purtarea gingașă ; vorba frumoasă o înțelege și dobitocul, darămite omul. Te salutăm cu toată cinstea și te rugăm să spui muncitorilor și soldaților din Piter că noi nu vom ridica mîna împotriva lor !

Un ropot de strigăte izbucni aprobator, asemeni tunetului de tobe mari, crescînd la culme și scăzînd apoi încet, pînă se potoli.

Trupul zvelt al lui Kalmîkov se ivi din nou deasupra butoiașului, legănîndu-se și înclinîndu-se. Cu fața palidă ca de mort, înecîndu-se de emoție, vorbi despre gloria și

cinstea străbunilor, despre menirea istorică a căzăcimii, despre sîngele vărsat de ofiţeri împreună cu cazacii.

Locul său fu ocupat apoi de un cazac gras, cu părul bălai. Cuvîntarea sa plină de răutate, îndreptată împotriva lui Bunciuk, fu repede întreruptă: oamenii l-au smuls de mîini, dîndu-l jos de pe butoiaş. Cikamasov sări în locul lui, făcu un gest puternic cu mîinile, ca şi cum ar fi despicat o buturugă, şi răcni:

— Nu mergem! Nu vom debarca!... În telegramă scrie că noi, cazacii, am făgăduit să-l ajutăm pe Kornilov, dar cine ne-a întrebat? Nu i-am făgăduit nimic! I-au făgăduit ofiţerii de la Sovietul uniunii căzăceşti! Grekov şi-a vîrît coada! N-are decît să-l ajute tot el!...

Oratorii veneau unul după altul, fără întrerupere. Bunciuk stătea, plecîndu-şi capul cu fruntea lată; obrazul pămîntiu i se îmbujoră de roşeaţă, inima îi zvîcnea furtunos în vinele umflate de la gît şi de la tîmple. Atmosfera devenea din ce în ce mai încărcată. Se simţea că într-o clipă chiar cea mai măruntă nechibzuială ar putea duce la un deznodămînt sîngeros.

Soldaţii din garnizoană veniră grămadă de la gară, şi ofiţerii părăsiră adunarea.

Peste o jumătate de ceas, gîfîind, Dughin alergă la Bunciuk.

— Mitrici, ce ne rămîne de făcut?... Kalmîkov a pus la cale ceva. Dau jos mitralierele, au trimis undeva un curier călare.

— Hai să mergem acolo! Strînge vreo douăzeci de cazaci! Iute!

Lîngă vagonul comandantului de eşalon, Kalmîkov cu alţi trei ofiţeri puneau mitralierele pe samare. Bunciuk ajunse cel dintîi, aruncă o privire cazacilor şi, vîrînd mîna în buzunarul mantalei, scoase un revolver ofiţeresc, nou-nouţ, curăţat cu îngrijire.

— Kalmîkov, eşti arestat! Mîinile sus!...

Kalmîkov făcu o săritură, se aplecă, apucînd cu mîna tocul revolverului, dar nu izbuti să-l scoată: un glonţ îi şuieră deasupra capului. Cu o voce surdă, care nu prevestea nimic bun, aproape în clipa cînd trăsese, Bunciuk îi strigă:

— Mîinile!...

Cocoşul revolverului se ridică pe jumătate, arătîndu-şi vîrful percutorului. Kalmîkov îi urmărea cu ochii micşoraţi şi ridică anevoie mîinile, trosnindu-şi degetele.

Ofiţerii îşi predară armele în silă.

— Trebuie să predăm şi săbiile ? întrebă, cu respect, un tînăr ofiţer de la mitraliere.

— Da !

Cazacii scoaseră samarele şi duseră mitralierele în vagon.

— Puneţi-le santinele ! se adresă Bunciuk scătre Dughin. Cikamasov îi va aresta pe ceilalţi şi-i va aduce tot aici. Auzi, Cikamasov ? Iar noi îl vom duce pe Kalmîkov la comitetul revoluţionar al garnizoanei. Esaul Kalmîkov, te rog să treci înainte !...

— Straşnic lucru ! Lucru de prima calitate ! spuse cu admiraţie unul dintre ofiţeri, sărind în vagon şi urmărindu-i cu ochii pe Bunciuk, pe Dughin şi Kalmîkov, care se îndepărtau.

— Domnilor ! E o ruşine, domnilor ! Ne-am purtat ca nişte copii !... Nimănui nu i-a trecut prin gînd să-l împuşte la timp pe acest ticălos !... Atunci cînd îşi întinsese revolverul spre Kalmîkov, ar fi trebuit să-i trimitem unul un glonţ, şi gata !

Rostind aceste vorbe, voiskovoi starşina Sukin îşi roti privirea revoltată asupra ofiţerilor, scoţînd anevoie, cu degetele cuprinse de tremur, o ţigară din tabacheră.

— Dar ei sînt un pluton întreg... ne-ar fi împuşcat pe toţi !... replică, într-un tîrziu, tînărul ofiţer de la mitraliere, cu o voce vinovată.

Ofiţerii fumau în tăcere, schimbînd priviri posomorîte şi mute. Iuţeala cu care s-au petrecut toate îi uluise.

Kalmîkov făcu şi el în tăcere o parte din drum, muşcîndu-şi vîrful mustăţii negre. Obrazul sting îi ardea ca lovit de o palmă. Oamenii întîlniţi pe drum se uitau mirnunaţi, se opreau şi vorbeau în şoaptă. Deasupra Narvei, cerul înserării era mohorît şi fără culori. Frunzele de mesteacăn, asemenea unor solzi de aur, se zăreau presărate de-a lungul liniilor, unde le risipise vara la plecare. Ciorile treceau în zbor peste cupola verde a unei biserici. Undeva, în dosul gării, dincolo de cîmpul cuprins de vălul

înserării, noaptea se aşternea cu adieri răcoroase. Dar norii sfişiaţi, înroşiţi de asfinţit, tot mai pluteau dinspre Narva spre Pskov şi Luga. Străbătînd calea cerească, fără piedici şi fără de sfîrşit, noaptea gonea înainte ei amurgul peste nevăzute hotare.

Lingă gară, Kalmîkov se întoarse brusc şi-l scuipă pe Bunciuk în obraz.

— Ticălosule !

Ferindu-se la vreme de scuipat şi ridicîndu-şi brusc sprincenele, Bunciuk strînse încleştat cu mîna stîngă mîna dreaptă, care se repezise de la sine spre buzunar.

— Mergi înainte ! rosti el cu greu.

Kalmîkov porni mai departe, dînd drumul la scîrnave înjurături, slobozind toată mocirla de vorbe urîte.

— Eşti un trădător ! Un trădător ! Vei plăti pentru aceasta ! striga mereu, oprindu-se des şi întorcîndu-se către Bunciuk.

— Mergi înainte ! Te rog... îi răspundea de fiecare dată Bunciuk.

Cu pumnii strînşi, Kalmîkov înainta în salturi, ca un cal bolnav de tignafes. Ajunseră în dreptul castelului de apă. Scrîşnind din dinţi, Kalmîkov ţipă :

— Voi nu sînteţi un partid, ci o bandă odioasă, drojdia societăţii ! Cine vă conduce ? Marele stat-major german ! Bolşevicii... ha-ha ! Nişte stîrpituri ! Partidul vostru, adunătura asta, se cumpără ca nişte tîrfe ! Nemernicii ! Nemernicii ! Aţi vîndut patria ! V-aş spînzura pe toţi de-un copac ! A-aa, va veni vremea ! Acest Lenin al vostru n-a vîndul el oare Rusia pe treizeci de mărci germane ? ! A pus mîna pe un milion şi a spălat putina, ocnaşul !

— Treci la zid ! strigă Bunciuk, cu vocea tărăgănată, bîlbîindu-se.

Dughin se vînzoli, speriat :

— Stai, Ilia Mitrici ! Ce faci ? Stai !...

Cu chipul desfigurat, negru de mînie, Bunciuk se repezi la Kalmîkov şi îl izbi cu putere în tîmplă. Călcînd în picioare şapca lui Kalmîkov, care-i zburase de pe cap, îl tîrî spre zidul de cărămidă al castelului de apă.

— Tre-eci !

— Cum ? ! Ascultă, tu !... Cum îndrăzneşti ? Nu da în mine ! mîrîi Kalmîkov, împotrivindu-se.

Izbindu-se surd cu spatele de zidul negru al castelului de apă, se îndreptă încordat de umeri. Înţelesese ce-l aşteaptă.

Aplecîndu-se într-o parte, Bunciuk smulse din buzunar revolverul agăţat cu cocoşul în căptuşeală.

— Vrei să mă omori ?

Kalmîkov făcu un pas înainte, îşi încheie repede toţi nasturii de la manta :

— Trage, neam de tîrfă ! Trage ! Uite cum ştiu să moară ofiţerii ruşi ! Eu şi în faţa mor...

Glonţul îi intră în gură. Ecoul răguşit izbucni în dosul castelului de apă, suindu-se în văzduh. Kalmîkov mai făcu un pas, apoi se poticni, îşi prinse capul cu mîna stîngă şi căzu. Se încovoie în arc, scuipă pe piept dinţii negri de sînge, plescăi din limbă. În clipa cînd spinarea îi atinse pietrişul umed, Bunciuk trase din nou. Kalmîkov se smuci, se întoarse, vîrîndu-şi capul sub umăr, ca o pasăre înainte de a adormi, icni scurt.

La prima răscruce, Dughin îl ajunse pe Bunciuk din urmă.

— Mitrici ! Cum ai făcut asta ?... Pentru ce l-ai omorît ?...

Bunciuk îl zgîlţîi îndelung de umeri, înfigîndu-şi privirea de oţel drept în ochii lui, apoi rosti cu glas stins, dar uimitor de calm :

— Sau ei pe noi, sau noi pe ei ! Cale de mijloc nu există ! Nici un fel de prizonieri ! Sînge pentru sînge ! Care pe care... ai înţeles ? Cei de teapa lui trebuiesc nimiciţi, striviţi ca nişte vipere. Şi acei care se moaie de milă pentru ăştia trebuie şi ei împuşcaţi... ai înţeles ? De ce te-ai înmuiat ? Îndîrjeşte-te ! Fii rău ! Kalmîkov, dacă ar fi fost în puterea lui, ar fi tras în noi, fără să-şi scoată ţigara din gură, şi tu ?... Mucosule !

Capul lui Dughin tremura, dinţii îi clănţăneau în gură, picioarele mari cu cizmele julite se împleticeau nătîng.

Merseră tăcuţi pe ulicioara pustie. Bunciuk arunca din cînd în cînd o privire îndărăt. Norii negri se roteau în întuneric la o mică înălţime deasupra capetelor, zburînd spre răsărit. Ca un ochi verzui saşiu, luna ştirbă, spălată

de ploaia din ajun, privea prin ferestruica cerului de vară. La o răscruce din apropiere, un soldat şi o femeie cu şalul alb, aruncat pe umeri, stăteau strînşi unul în altul. Soldatul o îmbrăţişa şi, trăgînd-o spre el, îi şoptea ceva ; iar ea îl împingea cu mîinile în piept, dîndu-şi capul pe spate şi îngînînd cu voce înăbuşită : „Nu cred ! Nu cred !"... şi hohotea înfundat, cu un rîs tineresc.

18

Chemat la Petrograd de Kerenski, generalul Krîmov se împuşcase în ziua de 31 august.

Delegaţii şi comandanţii de unităţi din armata lui Krîmov începură să alerge la Palatul de iarnă, făcînd act de pocăinţă. Oamenii care nu demult porniseră războiul împotriva Guvernului Provizoriu, făceau acum temenele în faţa lui Kerenski, asigurîndu-l de sentimentele lor de supunere şi devotament.

Înfrîntă moralmente, armata lui Krîmov tot se mai zvîrcolea în agonie ; împinse de puterea inerţiei, unităţile se mai îndreptau spre Petrograd, dar mişcarea lor pierduse orice sens, căci puciul kornilovist era pe isprăvite. Astfel se stingea spasmul reacţiunii, care izbucnise într-un foc de artificiu, şi conducătorul prozivoriu al republicii, care pierduse în aceste zile ceva din rotunjimea obrajilor buhăiţi, vorbea în cea mai apropiată şedinţă a guvernului despre „o totală stabilizare politică", zvîcnindu-şi pulpele strînse în jambiere de piele şi imitînd astfel ticul cunoscut al lui Napoleon.

Cu o zi înainte de sinuciderea lui Krîmov, generalul Alexeev primi numirea în postul de comandant suprem. Om corect şi meticulos, Alexeev răspunse la început printr-un refuz categoric, dîndu-şi seama de echivocul situaţiei, dar în cele din urmă acceptă, călăuzit numai de dorinţa de a uşura soarta lui Kornilov şi a tuturor celor implicaţi, într-un fel sau altul, în organizarea rebeliunii antiguvernamentale.

Aflîndu-se în drum, intră în tratative prin fir direct cu Marele cartier general, încercînd să lămurească atitudinea

lui Kornilov față de numirea și sosirea lui. Tratativele anevoioase au durat cu întreruperi pînă noaptea tîrziu.

În aceeași zi, la Kornilov avu loc o consfătuire a persoanelor care făceau parte din statul-major și a celor din anturajul său. La întrebarea pusă tuturor cu privire la rostul de a mai continua lupta împotriva Guvernului Provizoriu, majoritatea celor prezenți se pronunțară pentru continuare.

— Vă rog, Alexandr Sergheevici, spuneți-vă părerea! se adresă Kornilov către Lukomski, care tăcuse tot timpul consfătuirii.

În termeni rezervați, dar hotărîți, Lukomski se pronunță împotriva ideii de a continua lupta fratricidă.

— Să capitulăm? întrebă Kornilov cu asprime, întrerupîndu-l.

Lukomski strînse din umeri.

— Concluziile se impun de la sine.

Convorbirile au mai durat o jumătate de oră. Kornilov, tăcea, păstrîndu-și calmul printr-o puternică și vizibilă încordare a voinței. Concedie' asistența, iar peste un ceas îl chemă pe Lukomski.

— Aveți dreptate, Alexandr Sergheevici! mărturisi, trosnindu-și degetele și privind într-o parte cu ochii stinși, incolori, învăluiți parcă în ceață, și adăugă obosit: Continuarea rezistenței ar fi și stupidă și criminală.

Bătu îndelung toba cu degetele, ascultînd parcă ceva — poate jocul de șoarece al propriilor sale gînduri; făcu apoi o pauză și întrebă:

— Cînd sosește Mihail Vasilievici?

— Mîine.

În ziua de 1 septembrie sosi Alexeev. În seara aceleiași zile, din ordinul Guvernului Provizoriu, el arestă pe Kornilov, pe Lukomski și Romanovski. Înainte de a trimite arestații la hotelul „Metropol", unde urmau să fie ținuți sub pază, Alexeev avu o convorbire între patru ochi cu Kornilov. Convorbirea ținu douăzeci de minute. Alexeev ieși din cameră adînc emoționat, abia stăpînindu-se. Romanovski încercă să intre în cabinetul lui Kornilov, dar soția acestuia îl opri.

— Scuzați! Lavr Gheorghievici a rugat să nu fie lăsat nimeni la el.

Romanovski îi aruncă o privire fugară, îi văzu chipul desfigurat de durere şi ieşi, clipind din ochi, cu obrajii umbriţi de paloare.

Chiar a doua zi fură arestaţi la Berdicev generalul Denikin, comandantul Frontului de sud-vest, şeful de stat-major, generalul Markov, generalul Vannovski şi comandantul Armatei speciale, generalul Erdely.

Mişcarea kornilovistă, respinsă de istorie, se termină fără glorie în clădirea liceului de fete din Bihov. Ea muri, dînd naştere însă unei alte mişcări; căci unde aiurea, dacă nu acolo, se iviseră germenii planurilor pentru un viitor război civil, pentru o ofensivă amplă împotriva revoluţiei?

19

Într-o dimineaţă de pe la sfîrşitul lui octombrie, esaulul Listniţki primi de la comandantul regimentului ordinul să se prezinte în Piaţa Palatului cu sotnia, în formaţie pe jos.

După ce dădu dispoziţii vagmistrului, Listniţki se îmbrăcă în grabă.

Ofiţerii se sculau căscînd şi mormăind înjurături.

— Despre ce mai e vorba?

— Despre bolşevici!

— Domnilor, cine mi-a luat cartuşele?

— Unde mergem?

— Auziţi? Se trage!

— Cine dracu trage? Ai halucinaţii!

Ofiţerii ieşiră în curte. Sotnia se înşiruia în coloană de marş pe plutoane. Listniţki îşi scoase cazacii din curte în pas viu. Pe Nevski Prospekt nu se zărea ţipenie de om. Într-adevăr, pîrîiau undeva nişte focuri de armă răzleţe. În Piaţa Palatului patrula un automobil blindat şi iuncheri. Străzile păstrau o linişte de stepă. La porţile Palatului de iarnă, cazacii fură întîmpinaţi de un detaşament de iuncheri şi de ofiţeri cazaci de la sotnia a patra. Unul din ei, comandantul sotniei, îl trase pe Listniţki la o parte:

— Toată sotnia est cu dumneata?

— Da! Da' de ce mă întrebi?

— A doua, a cincea şi a şasea n-au mers ! Au refuzat. Dar secţia de mitraliere este cu noi. Cum stăţi cu cazacii ?

Listniţki făcu un gest scurt cu mîna.

— E jale ! Dar Regimentele 1 şi 4 ?

— Slab ! N-au să meargă ! Ştiţi că pentru astăzi se aşteaptă lovitura bolşevicilor ? Dracu să mai priceapă ce se petrece ! spuse comandantul, cu un oftat dureros. Ce bine ar fi s-o întindem la Don, cît mai departe de harababura lor !

Listniţki îşi băgă sotnia în curtea vastă, ca un cîmp de instrucţie. Cazacii îşi puseră armele în piramide şi se risipiră care încotro. Ofiţerii se adunară într-o clădire mai îndepărtată. Fumau şi stăteau la taifas.

Peste un ceas veni regimentul de iuncheri şi batalionul de femei. Iuncherii ocupară vestibulul palatului, aducînd acolo mitralierele. Femeile se îngrămădiră în curte. Cazacii, care umblau fără rost, se apropiară de ele, zvîrlindu-le glume deşănţate. Uriadnicul Arjanov izbi pe spinare pe una din ele, scundă, cu mantaua scurtă :

— Tu, ţaţo, mai bine-ai face să feţi nişte plozi, iar nu să te apuci de treburi bărbăteşti !

— Fată-i tu ! ripostă „ţaţa", cu o voce de bas foarte puţin prietenoasă.

— Dragele mele ! Şi voi sînteţi cu noi ? se agăţă de femei Tiukovnov, om de credinţă veche şi muieratic de pomină.

— Sînt bune de bătut, afurisitele !

— Soldaţi crăcănaţi !

— Mai bine ar sta acasă. Ce nevoie le-a scos de la vatră ?

— Arme cu două ţevi, model ţivil !

— Din faţă, ai zice că-s ostaşi, iar din spate, dracu să le ştie ! Nici tu popă, nici altceva ! Îţi vine să stucheşti şi să fugi !

— Măi, tu, femeie de asalt ! Strînge-ţi dinapoiul, că acuma ţi-l netezesc cu patul armei !

Cazacii rîdeau în hohote şi se înveseleau, zgîndu-se la femei. Pe la amiază însă, toată buna lor dispoziţie se şterse. Împărţindu-se pe plutoane, femeile aduceau din piaţă grinzi groase de brad, baricadînd porţile. Erau conduse de o femeie bine legată, bărbătească la făptură, cu o medalie

„Sfîntul Gheorghe" prinsă în piept, pe mantaua strînsă ajustată pe trup. Automobilul blindat trecea tot mai des prin piață, iar iuncherii aduseseră, de undeva, la palat lăzi cu cartușe și cu benzi de mitralieră.

— Țineți-vă bine, frați cazaci !

— Va să zică, tot o să ne batem !

— Dar tu ce-ai crezut, că te-au adus numai ca să pipăi muierile ?

În jurul lui Lagutin se buluciră oamenii din același ținut cu el, din stanițele Bukanovskaia și din Slașciovskaia. Vorbiră ceva, sfătuindu-se, trecînd din loc în loc. Ofițerii dispăruseră ca intrați în pămînt. În curte nu mai era nimeni, afară de cazaci și de femei. Aproape de porți, stăteau mitraliere părăsite de servanți, cu scuturile sclipind de umezeala ceții.

Spre seară, prinse a cerne o burniță măruntă. Cazacii fură cuprinși de neastîmpăr.

— Ce fel de rînduieli sînt astea ? Ne-au adus și ne țin afară, fără mîncare ?

— Trebuie să-l găsim pe Listnițki.

— I-al de unde nu-i ! El e în palat, iar iuncherii nu lasă să intre pe nimeni de-ai noștri.

— Trebuie să trimitem un om după bucătărie, să ne-o aducă pe roate.

Doi cazaci fură trimiși după bucătărie.

— Nu luați armele, că rămîneți fără ele, îi sfătui Lagutin.

Au așteptat vreo două ceasuri ; nici bucătărie, nici oameni. Aflară mai tîrziu că bucătăria lor fusese întoarsă din drum de soldații de la Regimentul „Semionovski", în clipa cînd ieșea din curte. Cînd amurgi, femeile, îngrămădite lîngă poartă, se răspîndiră într-un lanț des de trăgători ; culcate după grinzi, trăgeau undeva, pe deasupra pieței. Cazacii nu luau parte la tragere, fumau și se plictiseau. Lagutin adună sotnia lîngă zid și, privind cu neliniște la ferestrele Palatului, rosti :

— Iată ce-i, frați cazaci ! N-avem ce căuta aci ! Trebuie să ne cărăbănim, că altfel avem s-o pățim de pomană. Au să înceapă a bombarda Palatul, iar noi ce rost avem aici ? Ofițerii au spălat putina... Noi cu ce sîntem vinovați ca să pierim aici ? Hai acasă, să nu mai proptim zidurile ! Și

Guvernul Provizoriu... la ce dracu ne trebuie ? Ce ziceţi, cazaci ?

— Abia vom ieşi din ogradă, şi bolşevicii or să înceapă a ne secera cu mitralierele.

— Ne vor borteli capetele !

— Ba nu va fi chiar aşa !

— Cînd ai să te lămureşti cum are să fie, va fi prea tîrziu, băiete !

— Nu, dacă-i aşa, mai bine să stăm pînă la sfîrşit !

— Sîntem ca boii : am mîncat şi hai în grajd, atît !

— Facă fiecare cum vrea, dară plutonul nostru pleacă !

— Mergem şi noi !

— Să se ducă mai întîi nişte oameni la bolşevici. Nici ei să nu se atingă de noi, şi nici noi nu le facem nimica !

Între timp, se apropiară şi cazacii din sotniile întîi şi a patra. Consfătuirea nu ţinu mult. Trei cazaci, cîte unul de la fiecare sotnie, ieşiră pe porţi, iar după un ceas se întoarseră însoţiţi de trei marinari. Marinarii, sărind peste grinzile îngrămădite la poartă, păşeau prin curte cu un aer de prefăcută nepăsare. Se apropiară de cazaci şi-i salutară. Unul din ei, băiat tînăr şi chipeş, cu mustăţi negre, cu scurta descheiată şi bereta dată pe ceafă, îşi făcu loc pînă în mijlocul cazacilor gloţiţi.

— Tovarăşi cazaci ! Noi, reprezentanţii Flotei revoluţionare din Marea Baltică, am venit pentru a vă propune să părăsiţi Palatul de iarnă. N-aveţi pentru ce să apăraţi guvernul burghez, care vă este străin. Să-l apere fecioriî de burghezi, iuncherii. Nici un soldat nu s-a ridicat pentru apărarea Guvernului Provizoriu, iar fraţii voştri, cazacii de la Regimentele 1 şi 4, s-au unit cu noi. Cine vrea să meargă cu noi, să treacă la stînga !

— Stai, fraţioare ! ieşi înainte un uriaşnic voinic de la sotnia întîi. De mers, mergem cu dragă inimă, dar dacă Gărzile Roşii ne vor împuşca ?

— Tovarăşi ! În numele Comitetului militar revoluţionar din Petrograd, vă făgăduim o siguranţă deplină. Nimeni n-are să se atingă de voi !

Alături de marinarul cu mustăţile negre apăru altul, scund şi cu faţa pe alocuri ciupită de vărsat. Îşi roti privirea asupra cazacilor, întorcîndu-şi gîtul puternic de taur, şi se lovi în pieptul bombat, strîns de bluza de marinar :

— O să vă însoțim ! Să nu șovăiți, fraților, noi nu vă sîntem dușmani, și nici proletarii din Petrograd, ci ăia...

Arătă cu degetul mare spre Palat și zîmbi, descoperindu-și dinții deși și răutăcioși.

Cazacii stăteau nehotărîți. Femeile din batalion se apropiară, se uitară la ei și plecară din nou spre poartă.

— Hei, muierilor ? Mergeți cu noi ? strigă un cazac bărbos.

Nu primi nici un răspuns.

— Desfaceți piramidele și dați-i drumul ! spuse hotărît Lagutin.

Într-o clipă cazacii își luară armele și se adunară.

— Să luăm și mitralierele ? întrebă un cazac mitralior, adresîndu-se marinarului cu mustățile negre.

— Luați-le ! Doar n-o să le lăsați cadeților !

Cu cîteva clipe înainte de plecarea cazacilor, se iviră toți ofițerii de la sotnii. Se strînseră grămadă, fără să-și ia ochii de la marinari. Sotniile se încolonară și porniră. În fața lor, secția de mitraliere își căra mitralierele. Roțile lor mici scîrțîiau ușor, trecînd cu zgomot peste pietrele umede. Marinarul îmbrăcat cu scurta neagră mergea alături de plutonul din capul sotniei întîi. Un cazac înalt și blond, din stanița Fedoseevskaia, îl ținea de mînecă, spunîndu-i cu voce vinovată și mișcată :

— Drăguță, parcă noi vrem să mergem împotriva norodului ? Ne-am băgat aci numai din prostie, da' dacă am fi știut, crezi c-am fi venit ? Și-și clătină cu părere de rău capul moțat. Să mor că n-am fi venit ! Zău !

Sotnia a patra mergea în urma celorlalte. Zăbovi puțin lîngă poartă, unde se îngrămădise tot batalionul de femei. Un cazac uriaș se urcă pe grinzi și făcu un gest de amenințare cu degetul său negru, cu unghia mare, adăugînd cu aer grav și convingător :

— Voi, muierilor, ascultați colea ! Uite, noi plecăm acușa, iară voi, toantelor ce sînteți, rămîneți acilea ! Treaba voastră, dară să nu faceți vreo prostie ! Dacă începeți cumva să trageți în noi de la spate, ne întoarcem și vă facem piftie ! Am vorbit limpede ? Asta-i ! Iar acum, cu bine !

Se dădu jos de pe grinzi și-și ajunse din urmă sotnia, aruncînd din cînd în cînd o privire îndărăt.

Cazacii ajunseseră pînă aproape de mijlocul pieței. Întorcîndu-se, unul spuse neliniștit :

— Uitați-vă, băieți ! Aleargă un ofițer în urma noastră.

Mulți dintre cazaci își întoarseră capetele din mers și se uitară înapoi. Un ofițer înalt alerga prin piață, susținîndu-și sabia. Le făcu un semn cu mîna.

— E Atarșcikov, de la sotnia a treia !

— Care ?

— Ăla-nalt, care are un neg la ochi !

— Vrea să meargă și el cu noi...

— Bun băiat !

Atarșcikov ajungea repede sotnia din urmă ; de la distanță, se deslușea zîmbetul care-i lumina fața. Cazacii îi făcură semn cu mîna și riseră.

— Dă drumul la pas, domnule podesaul !

— Mai iute !

Un singur foc de armă pocni scurt, lîngă poartă. Atarșcikov desfăcu larg brațele, clătinîndu-se, căzu pe spate, zvîcni repede din picioare, se zvîrcoli pe pavaj și încercă să se ridice.

Ca la o comandă, sotniile se întoarseră cu fața spre Palat. Servanții se lăsară în genunchi în spatele mitralierelor întoarse. Se auzi țăcănitul benzilor. Lîngă porțile Palatului, dincolo de grinzile de pin, nu mai era nici un suflet de om. Focul armelor măturase parcă ofițerii și femeile care, cu o clipă înainte, se îmbulziseră acolo. Sotniile se adunară din nou în grabă și porniră, zorind pasul. Doi cazaci din ultimul pluton se întoarseră spre locul unde căzuse Atarșcikov. Unul strigă tare, ca să fie auzit de toată sotnia :

— L-a găurit în dreptul inimii ! E gata !

Mersul cadențat răsuna tare și limpede. Marinarul dădu o scurtă comandă.

— Ocolire la stînga — marș !

Sotniile cotiră la stînga, șerpuind. În urmă rămase Palatul, pustiu, tăcut și mohorît.

20

O toamnă călduţă. Din cînd în cînd, ploua. Soarele palid apărea rareori pe cer deasupra oraşului Bîhov. În octombrie, păsările începură să-şi ia zborul. Pînă şi noaptea, deasupra pămîntului răcoros şi negru răsunau strigătele cocorilor, asemeni unor amare şi tulburătoare chemări. Stolurile lor călătoare se grăbeau să plece, fugind în zbor, alungate de ameninţarea brumelor, de urgia vînturilor reci din miazănoapte, de sub streaşina norilor.

Deţinuţii de la Bîhov, cei arestaţi după aventura lui Kornilov, stătură închişi timp de şase săptămîni, în aşteptarea judecăţii. Între timp, viaţa lor de captivi se stabilizase şi luase oarecare rînduieli, dacă nu tocmai obişnuite, în orice caz statornice. În fiecare dimineaţă, după dejun, generalii plecau la plimbare ; la întoarcere, îşi citeau corespondenţa, îşi primeau rudele şi prietenii veniţi să-i viziteze, fiecare în camera sa, iar mai în fieştecare seară, după „stingere", se adunau la Kornilov, discutau îndelung şi se sfătuiau.

Viaţa de la liceul de fete, transformat în închisoare, nu era astfel chiar cu desăvîrşire lipsită de confort.

Paza din afară o făceau soldaţii din Batalionul de cavaleri ai ordinului „Sfîntul Gheorghe", iar cea dinăuntru, tekinii. Dar paza aceasta, chiar dacă stingherea într-o măsură libertatea deţinuţilor, le oferea în schimb un avantaj foarte însemnat ; ea era organizată în aşa fel, încît arestaţii puteau evada în orice clipă, cu uşurinţă şi fără nici o primejdie. În tot timpul şederii lor la Bîhov, comunicau în toată libertatea cu lumea din afară, făceau presiuni asupra opiniei publice burgheze, cerînd accelerarea anchetei şi a judecăţii, făceau să dispară urmele rebeliunii, sondau starea de spirit a ofiţerilor şi se pregăteau să fugă, dacă împrejurările vor lua o întorsătură primejdioasă.

Preocupat să menţină în apropierea sa pe tekini, care îi erau devotaţi, Kornilov interveni la Kaledin, şi acesta, împlinindu-i dorinţa, trimise urgent în Turkestan mai multe vagoane de grîu pentru familiile lor înfometate. Ca să obţină ajutoare pentru familiile ofiţerilor care au luat parte la aventura sa, Kornilov adresă o scrisoare marilor bancheri din Moscova şi din Petrograd, scri-

soare alcătuită în termeni aspri, și ei se grăbiră a trimite cîteva zeci de mii de ruble, de teama unor destăinuiri cam neplăcute. Corespondența animată dintre Kaledin și Kornilov ținu fără întrerupere pînă în noiembrie. Într-o lungă scrisoare trimisă lui Kaledin, pe la mijlocul lui octombrie, Kornilov îl întrebă despre situația din Ținutul Donului și despre atitudinea cazacilor, în cazul sosirii sale acolo. Kaledin îi trimise un răspuns de încredințare.

Revoluția din Octombrie zgudui pămîntul sub picioarele deținuților de la Bîhov. A doua zi, curierii porniră în goană în toate părțile, și, chiar după o săptămînă, făcîndu-se ecoul unei întemeiate îngrijorări a cuiva pentru soarta deținuților, veni o scrisoare din partea lui Kaledin, adresată generalului Duhonin, care se proclamase cu de la sine putere comandant suprem. Kaledin cerea stăruitor eliberarea pe cauțiune a lui Kornilov și a celorlalți arestați. Aceeași rugăminte fu adresată Marelui cartier de către Sovietul uniunii trupelor de cazaci și de Comitetul general al Uniunii ofițerilor din armată și flotă. Duhonin nu se grăbea însă cu răspunsul.

La 1 noiembrie, Kornilov îi trimise o scrisoare. Notele așternute de Duhonin pe marginea acestei scrisori arată limpede că Marele cartier era total neputincios, pierzînd orice putere efectivă asupra armatei și trăindu-și ultimele zile într-o stare de jalnic marasm.

„Mult stimate Nikolai Nikolaevici !

Soarta v-a pus într-o situație în care depinde de dumneavoastră să schimbați mersul evenimentelor ce au luat o întorsătură fatală pentru țară, mai ales în urma lipsei de hotărîre și a delăsării din partea persoanelor de la comandamentele superioare. Pentru dumneavoastră se apropie clipa în care oamenii trebuie să îndrăznească sau să plece, căci altfel ei vor purta răspunderea pentru pieirea țării și rușinea pentru descompunerea totală a armatei.

Știrile răzlețe și incomplete care parvin la cunoștința mea arată că situația este gravă, însă nu disperată. Ea va deveni însă astfel, dacă veți lăsa pe bolșevici să ocupe Marele cartier, sau le veți recunoaște puterea de bunăvoie.

Batalionul cavalerilor ordinului „Sfîntul Gheorghe", descompus pe jumătate prin propagandă, și regimentul

slab de tekini, care se află la dispoziția dumneavoastră, nu sînt deloc suficiente.

Prevăzînd modul în care se vor desfășura evenimentele, cred că dumneavoastră trebuie să luați urgent măsurile care, punînd Marele cartier în afara oricărei primejdii, ar crea o conjunctură favorabilă pentru organizarea luptei în continuare, împotriva anarhiei ce se apropie.

Ca atare măsuri, consider :

1. Imediata transferare la Moghiliov a unuia din regimentele de cehi și a Regimentului polonez de ulani.

Notă scrisă de Dubonin : Marele cartier nu le consideră absolut sigure. Aceste unități au acceptat printre cele dintîi armistițiul cu bolșevicii.

2. Ocuparea orașelor Orșa, Smolensk, Jlobin și Gomel, cu trupele din Corpul de armată polonez, întărindu-se diviziile acestuia din urmă cu artileria preluată de la bateriile căzăcești de pe front.

Notă : Pentru ocuparea Orșei și a Smolenskului, s-au concentrat Divizia 2 din Kuban și o brigadă de cazaci de Astrahan. Nu este de dorit să se ia din Bîhov Regimentul I din Divizia poloneză, pentru considerente privind siguranța celor deținuți. Unitățile Diviziei I au efective slabe și, prin urmare, nu reprezintă o putere reală. Corpul de armată polonez menține cu hotărîre atitudinea de neamestec în afacerile interne ale Rusiei.

3. Concentrarea tuturor trupelor din Corpul cehoslovac și a Regimentului „Kornilov", pe linia Orșa-Moghiliov-Jlobin, sub pretextul transportului lor spre Petrograd și Moscova, precum și a uneia sau a două divizii de cazaci, dintre cele mai puternice.

Notă : Cazacii au luat o atitudine neclintită, de a nu lupta împotriva bolșevicilor.

4. Concentrarea în același sector a tuturor autoblindatelor de fabricație engleză și belgiană, înlocuindu-se servanții lor exclusiv cu ofițeri.

5. Concentrarea la Moghiliov și într-un punct din imediata lui apropiere a unor rezerve de puști, cartușe, mitraliere, puști-mitraliere și grenade, sub o pază sigură, pentru a fi distribuite ofițerilor și voluntarilor care se vor aduna neapărat în sectorul indicat.

Notă : Aceasta poate da naștere la dezordini.

6. Stabilirea unui contact strîns și a unui acord precis cu atamanii trupelor căzăcești de Don, de Terek și de Kuban și cu comitetele polonez și cehoslovac. Cazacii s-au pronunțat în mod hotărît pentru restabilirea ordinii în țară, iar pentru polonezi și cehi chestiunea restabilirii ordinii în Rusia este chestiunea propriei lor existențe.

•

Știrile năpădeau zilnic, din ce în ce mai alarmante, făcînd să crească îngrijorarea celor din Bihov. Între Moghiliov și Bihov goneau automobilele simpatizanților lui Kornilov, care cereau lui Duhonin să-i elibereze pe deținuți. Sovietul căzăcesc mergea chiar pînă la amenințări camuflate.

Deprimat de gravitatea evenimentelor care se apropiau, Duhonin șovăia. La 18 noiembrie, dispuse trimiterea arestaților în Ținutul Donului, dar își revocă imediat ordinul.

A doua zi dimineața, un automobil plin de noroi se opri în fața porții principale a liceului-închisoare din Bihov. Cu un gest servil, șoferul se grăbi să deschidă portiera, și un ofițer în vîrstă, bine legat, coborî din mașină. El prezentă comandantului gărzii actele sale, pe numele colonelului de stat-major Kusonski.

— Vin de la Marele cartier. Am o misiune personală la generalul arestat Kornilov. Unde pot să-l văd pe comandantul închisorii?

Comandantul, locotenent-colonelul Erhardt de la Regimentul de tekini, îl conduse imediat la Kornilov. După ce se prezentă, Kusonski raportă apăsat, cu o ușoară afectare în glas :

— Peste patru ore, Moghiliovul va fi predat de Marele cartier fără luptă. Generalul Duhonin mi-a ordonat să vă aduc la cunoștință că toți deținuții trebuie să părăsească imediat Bihovul.

Informîndu-se de la Kusonski despre situația din Moghiliov, Kornilov îl invită la dînsul pe locotenent-colonelul Erhadt și-i spuse, sprijinindu-se greoi pe masă cu degetele mîinii stîngi :

— Eliberați imediat pe generali. Tekinii să se pregătească de plecare la orele douăsprezece noaptea. Merg cu regimentul.

Toată ziua, foalele sforăiau să plesnească în potcovăria de campanie, cărbunii aprinși sclipeau într-o lumină roșiatică, ciocanele zăngăneau, caii nechezau mînioși între stănoage. Tekinii își potcoveau trăpașii, reparau harnașamentul, își curățau armele, se pregăteau de marș.

În cursul zilei, generalii părăsiră unul cîte unul clădirea închisorii. Iar la miezul nopții, în bezna care învăluia micul orășel de provincie cu luminile stinse, cufundat în somn adînc, călăreții începură să iasă din curtea liceului, prin flanc cîte trei. Siluetele lor negre se profilau reliefat pe cer, ca turnate din tuci. Asemenea unor negre și zgribulite păsări, călăreții mergeau îndesîndu-și căciulile înalte, cocoșîndu-se de frig și învelindu-și cu glugile fețele smede-gălbui. În mijlocul coloanei regimentului, alături de colonelul Kügelchen, comandantul regimentului, mergea Kornilov, adus din spate, călare pe un cal înalt și zvelt. Se încrunta din cauza vîntului rece care hoinărea prin ulicioarele Bîhovului și își mișcora ochii înguști, privind cerul friguros și spuzit de stele.

Tropotul răsunător de copite proaspăt potcovite străbătu ulițele și se mistui, amuțind la periferie.

20

De aproape două zile regimentul se retrăgea : încet, luptînd, dar se retrăgea. Convoaiele de căruțe ale trupelor rusești și românești se înșirau pe drumurile nepietruite. Trupele austro-germane învăluiau unitățile în retragere printr-o adîncă pătrundere în flancul lor și încercau să închidă cercul.

Spre seară, s-a aflat că Regimentul 12 și brigada românească, învecinată cu el, sînt amenințate cu încercuirea. La apusul soarelui, inamicul îi scoase pe români din satul Găvănești și înaintă pînă la cota 480, în apropiere de trecătoarea Holș.

În cursul nopții, Regimentul 12, întărit cu o baterie dintr-un divizion de tunuri de munte, primi ordinul să

ocupe poziție în josul văii Holș. Regimentul instală pichete de pază și se pregăti pentru o luptă de întîlnire.

În noaptea aceea, Mișka Koșevoi și consăteanul său cu moțul lung, Alexei Beșneak, se aflau în post de pîndă. Se ascunseseră într-un găvan de rîpă lîngă o fîntînă părăsită și surpată, trăgînd în piept aerul rărit de frig. Arareori, un cîrd de gîște sălbatice întîrziate trecea pe cerul înnorat, însemnîndu-și linia zborului cu tînguitoarele lor țipete. Koșevoi își aduse cu ciudă aminte că fumatul era oprit și cuvîntă în șoaptă :

— Ce ciudată mai e viața, Alexei ! Umblă oamenii pe dibuitele, ca niște orbi, se întîlnesc și se despart, cîteodată se răpun unul pe altul... Cînd ai trăit așa, la un pas de moarte, te minunezi, pe drept cuvînt, pentru ce se vor fi zbătînd oamenii ?... După mine, nimic pe lume nu-i mai cumplit decît ceea ce se ascunde într-un suflet de om, și n-ai cu ce să-l luminezi pînă la fund. Uite, stau culcat lîngă tine, dar nu știu unde ți-e gîndul ; și n-am s-o aflu cît voi trăi, și habar n-am ce fel de viață ai lăsat tu în urma ta, cum nici tu nu știi nimic despre mine... Poate am de gînd să te omor, și tu nici nu bănuiești, ba îmi dai și să mănînc pesmeți. Omul știe prea puține despre oameni. Vara trecută am stat în spital. Lîngă mine, zăcea un soldat din Moscova... Se tot mira și mă tot întreba despre cazaci... Cum trăiesc dînșii și de ce așa și nu într-altfel. Își închipuia că n-avem nimic în afară de biciușcă și de-o sticlă de votcă în loc de suflet ; și doar sîntem și noi oameni deopotrivă cu ceilalți. Căutăm dezmierdarea muierilor, iubim fetele, ne plîngem durerea noastră și nu ne bucurăm de bucuria altora... Tu ce spui la asta, Alioșka ?... Eu, măi băiete, m-am făcut lacom de viață : cînd îmi aduc aminte cîte muieri frumoase sînt pe lume, mi se strînge inima !... Mă gîndesc că n-am să răzbesc toată viața să le iubesc pe toate — și-mi vine să urlu de durere. M-a prins atîta duioșie de muieri, că le-aș iubi pe fiecare, pînă cînd aș cădea de boală ! M-aș da și la cea măruntică și la cea voinică — drăguță să fie... Iar oamenii, cu mintea lor săracă, au scos o lege : îți leagă de cap una singură și cu aia îți mănînci zilele pînă dai ortul popii... Cum să nu-ți fie lehamite ?... Și au mai născocit războiul... parcă fără el...

— Nu te-au împuns, se vede, destul în spate, buhaiul dracului ! sudui fără răutate Beşneak.

Răsturnat pe spate, Koşevoi tăcu, privind îndelung cerul pustiu de deasupra capului, şi zîmbi visător, mîngîind cu o tulbure duioşie pămîntul rece şi nepăsător.

Cu un ceas înainte de schimb, fură prinşi de nemţi. Beşneak mai avu timp să tragă un foc, dar se prăvăli de îndată în ţărînă, scrîşnind din dinţi, într-o mătanie de moarte. Lata baionetă nemţească îi spintecase măruntaiele, îi sparse băşica udului şi se răsuci, înfigîndu-se în şira spinării. Pe Koşevoi l-au doborît dintr-o izbitură cu patul puştii. Un neamţ zdravăn îl purtă în circă cam o jumătate de verstă. Mişka îşi reveni în fire, îşi trase suflarea, simţind că îl îneacă sîngele, şi, încordîndu-şi puterile, sări fără prea multă greutate din spinarea neamţului. L-a urmărit o salvă de focuri, dar noaptea şi tufişul îi veniră într-ajutor : izbuti să scape.

După ce retragerea a fost oprită şi trupele ruso-române au ieşit din pungă, Regimentul 12 fu retras de pe poziţie şi trimis cu cîteva verste mai în spate şi la stînga sectorului. Se anunţă ordinul pe regiment : să se organizeze un serviciu de poliţie, să se instaleze posturi pe drumuri, să se vegheze ca dezertorii să nu se strecoare în spatele frontului, să se deschidă fără şovăire focul împotriva lor şi cei prinşi să fie trimişi sub escortă la statul-major al diviziei.

Mişka Koşevoi se nimeri printre cei dintîi în patrulare. Împreună cu alţi trei cazaci, ieşiră din sat şi, după îndrumările vagmistrului, se instalară la capătul unei porumbişti, aproape de drum. Ocolind o lună, drumul se pierdea într-un cîmp presărat cu dealuri şi învîrstat de ogoare şi arături. Cazacii făceau de strajă cu schimbul. După amiază, zăriră o ceată de vreo zece soldaţi, care se apropiau, venind către dînşii. Soldaţii păşeau cu vădit gînd să ocolească satul rămas la poalele dealului. Ajunşi în dreptul luncii, se opriră şi, aprinzîndu-şi ţigările, poposiră o vreme să se sfătuiască, apoi porniră mai departe, schimbîndu-şi direcţia şi cotind în unghi drept la stînga.

— Să-i somăm ? întrebă Koşevoi, ridicîndu-se din deşişul de porumb.

— Trage un foc în sus.

— Hei, voi !... Stați !...

La auzul strigătului, soldații, care se aflau la cîteva zeci de stînjeni depărtare, se opriră o clipă și, călcînd agale, porniră din nou înainte.

— Sta-ai ! strigă unul din cazaci, trăgînd în aer unul după altul toate cartușele din magazia puștii.

Cu armele în cumpănire, cazacii ajunseră din urmă soldații care călcau tărăgănat.

— De ce dracu nu vă opriți ?... Din ce unitate sînteți ? Unde mergeți ? Actele ! strigă comandantul postului, uriadnicul Kolîciov, apropiindu-se în fugă de dînșii.

Soldații se opriră. Trei își scoaseră fără grabă armele de la umăr.

Unul, rămas în urma tuturor, se aplecă să-și lege pingeaua desprinsă a cizmei, cu un capăt de fir telefonic. Toți erau nespus de zdrențăroși și murdari. Straturi negre de scai atîrnau la poalele mantalelor ; petrecuseră pesemne noaptea tolăniți undeva prin mărăciniș, în pădure. Doi aveau șepci de vară, ceilalți purtau căciuli slinoase de oaie brumărie, cu clapele desfăcute și cu șireturile atîrnînd sub bărbie. Cel de la coadă, căpetenia lor pare-se, înalt și adus din spate, cu chipul bătrîn, răcni răgușit și mînios, de-i tremurau zbîrciturile obrajilor, ca niște pungi :

— Ce vreți ? V-am făcut noi ceva ?... De ce vă legați de oameni ?

— Actele ! îi tăie vorba uriadnicul, cu o prefăcută asprime.

Un soldat cu ochii albaștri și cu fața stacojie, ca o cărămidă proaspăt dogorîtă la cuptor, scoase de la brîu o grenadă în chip de clondir și, clătinînd-o sub nasul uriadnicului, rosti repede-repede, într-un grai care-i dovedea originea, de pe undeva din gubernia Iaroslavl :

— Uite, băiete, iată actul !... Iată-l ! Un document pentru tot anul !... Păzește-ți viața, că uite, acuși te pocnesc, de n-ai să știi de unde să-ți culegi mațele și bojocii. Înțelesu-m-ai ? Mă, ai înțeles ?... Ai înțeles ?...

— Nu te juca ! se încruntă uriadnicul, împingîndu-l în piept. Nu te juca și nu încerca să ne sperii, că nu sîntem d-ăia care se sperie... Iar dacă sînteți dezertori, hai la

comandament ! Cei de acolo cunosc mai bine ce au de făcut cu poame de-alde voi !

Schimbînd ochiri de la unul la altul, soldații își scoaseră armele. Unul din ei, cu mustățile negre și cu fața supă, pesemne miner, spuse apăsat, întorcîndu-și privirea disperată de la Koșevoi la ceilalți cazaci :

— Acuși vă ridicăm în baionete !... Hai, cărați-vă !... La o parte !... Zău, nu mă faceți să bag un glonte în cel dintîi care cutează să se apropie !

Soldatul cu ochii albaștri rotea grenada deasupra capului ; cel înalt și adus de spate, care mergea în frunte, zgîrie cu baioneta lui ruginită mantaua de postav a uriadnicului ; omul cu fața de miner înjura de zor și-l amenința pe Mișka Koșevoi cu patul puștii, iar acesta își ținea degetul în tremur pe trăgaciul armei, care ușca strînsă la șold, sub cot. Un cazac înșfăcase de piept un soldat mic și firav, trăgîndu-l cu brațul întins și uitîndu-se cu grijă la ceilalți, de teama unei lovituri pe la spate.

Frunzele uscate foșneau în porumbiștile încă neculese. Crestele dealurilor sinilii se ridicau în dosul cîmpiei învălurate de coline. O cireadă de vaci roșcate păștea pe miriștea de lîngă sat. Vîntul răsucea în vîrtejuri pulberea rece, dincolo de luncă. Ziua vînătă de octombrie ațipea somnoroasă și lină ; pămîntul învăluit cu zgîrcenie de razele puținele ale soarelui respira o binecuvîntată și aromată odihnă. Iar oamenii se sumețeau lîngă drum, frămîntați de o vrăjmășie fără înțeles, gata să îngrașe cu sîngele lor pămîntul sătul de ploi, însămînțat și mănos.

Pătimașa pornire se mai potoli însă și, după cîteva clipe de gălăgie, soldații și cazacii începură să vorbească pe un glas mai de înțeles, măcar că tot nu se înțelegeau.

— Noi am fost scoși de pe poziție abia de trei zile. N-am hoinărit în spatele frontului. Iar voi fugiți — să vă fie rușine ! Vă părăsiți tovarășii !... Cine va ține frontul ? Măi, ce oameni sînteți voi, măi ? Uite, mie mi-au omorît cu baioneta un camarad, chiar lîngă mine, că eram amîndoi pîndari, și tu îmi spui mie că noi n-am mirosit ce e aia războiul ? Nu, să-l miroși și tu, așa cum l-am mirosit noi !... rosti cu îndîrjire Koșevoi.

— Ce să-ţi mai baţi gura degeaba cu dînşii ! îl întrerupse unul dintre cazaci. Hai la comandament, şi s-a isprăvit !

— Daţi-vă la o parte, măi cazaci ! Dacă nu, zău că tragem ! o ţinea înainte soldatul care părea să fi fost miner.

Cu părere de rău, uriadnicul desfăcu braţele în lături a neputinţă.

— Nu putem s-o facem, frăţioare ! Iar dacă ne veţi ucide, tot n-aveţi să scăpaţi cu asta !... Uite, colea în sat e sotnia noastră...

Soldatul cel înalt şi adus de spate ba ameninţa, ba încerca să-i convingă, ba începea să se roage umil. În cele din urmă, scoase dintr-un sac jărchinos o sticlă în împletitură de paie şi, clipind din ochi, şopti rugător lui Koşevoi :

— Avem să vă dăm ceva parale... şi uite, colea, nişte votcă nemţească... Pe urmă mai închegăm noi cîte ceva... Lăsaţi-ne, pentru dumnezeu ! Ne-aşteaptă copiii acasă, înţelege odată ! Ne-am sleit de puteri, ne-am uscat de obidă... Pînă cînd ? Doamne ! Oare cum nu vă lasă inima să ne daţi drumul ? Scoase grăbit din carîmb o pungă, scutură din ea două *kerence* [1] mototolite şi începu să le vîre stăruitor în mîinile lui Koşevoi. Ia-le, ia-le ! Of, doamne !... Nu te codi, că noi om şti s-o scoatem la capătîi şi-aşa ! Banii sînt un fleac, putem trăi şi fără ei... Ia ! Mai facem noi rost...

Dogorît de ruşine, Koşevoi se depărtă de el, ascunzîndu-şi mîinile la spate şi împotrivindu-se cu o clătinare smucită din cap. Sîngele îi năvălise fierbinte în obraz, şi în ochi îl podidiseră lacrimile. „M-a cuprins mila din pricina morţii lui Boşneak... Ce fac eu ? Sînt împotriva războiului, şi iată-mă că opresc oamenii care s-au săturat şi ei de război... Cu ce drept ? Maică precistă, bine am mai brodit-o ! Ce jigodie sînt !"

Se apropie de uriadnic şi, trăgîndu-l la o parte, îi spuse fără să-l privească în ochi :

— Hai să le dăm drumul !... Ce zici, Kolîciov ?... Hai, zău !

[1] Hîrtii în valoare de 20 şi 40 ruble, emise în 1917 de guvernul Kerenski.

Ca şi cum ar fi săvîrşit ceva ruşinos, uriadnicul îşi întoarse şi el privirea, rostind :

— Lasă-i să se ducă !... Ce dracu să facem cu dînşii ?... Şi nu, curînd-curînd, vom ajunge tot la asta ! Ce să ne mai ascundem după deget ?... Şi, întorcîndu-se la soldaţi, răcni stropşit, roşu de furie :

— Parşivilor !... Noi stăm de vorbă omeneşte, cu bunătate, iar voi ne îmbiaţi cu banii voştri ?... Ce, parcă noi n-avem bani ? Băgaţi-vă pungile în buzunar, că acum vă tîrăsc la comandament !

Cazacii se dădură în lături, făcîndu-le loc. Privind la uliciorele pustii ale satului ce se zărea în depărtare, Koşevoi le strigă din urmă soldaţilor care îşi cătau de drum :

— Mă, pifanilor ! Unde vă băgaţi la cîmp deschis ?... Uite colea pădurea ! Rămîneţi acolo pînă ce-o însera, iar noaptea daţi-i drumul înainte ! Altfel nimeriţi peste un alt post şi vă înhaţă pe toţi ca din oală !

Soldaţii se uitară în lături, tropăiră nehotărîţi pe loc şi, într-un cîrd cenuşiu şi murdar, ca o haită de lupi, se îndreptară spre o văgăună cu desişuri de arţari.

În primele zile ale lui noiembrie, zvonuri încîlcite despre revoluţia de la Petrograd ajunseră şi la urechile cazacilor. Curierii de la comandamente, de obicei mai bine informaţi decît toţi, susţineau că Guvernul Provizoriu ar fi fugit în America, iar Kerenski ar fi fost prins de marinari, care l-ar fi tuns, l-ar fi uns cu catran şi l-ar fi plimbat timp de două zile pe străzile Petrogradului, ca pe o muiere cu năravuri deşănţate.

Mai tîrziu, cînd sosi un comunicat oficial despre răsturnarea Guvernului Provizoriu şi despre trecerea puterii în mîinile muncitorilor şi ţăranilor, cazacii rămaseră într-o aşteptare încordată. Mulţi erau bucuroşi, adăstînd încetarea războiului ; dar mai ajungeau şi ecouri ale altor zvonuri, îngrijorătoare, după care Corpul III cavalerie ar fi pornit împreună cu Kerenski asupra Petrogradului, iar Kaledin ar înainta dinspre sud, cu regimentele de cazaci pe care le concentrase din vreme în Ţinutul Donului.

Frontul se prăbuşea. Dacă în octombrie soldaţii fugeau în grupuri răzleţe, neorganizate, spre sfîrşitul lui noiembrie companii, batalioane şi regimente întregi părăseau

pozițiile. Unii plecau fără bagaje ; dar de cele mai multe ori, avutul regimentului era prădat, depozitele devastate ; oamenii împușcau ofițerii, jefuiau pe cine apucau și se repezeau spre vetrele lor într-o dezlănțuire de torent, nestăvilit și fără istov.

Față de o asemenea stare de lucruri, ar fi fost absurd ca Regimentul 12 să mai fie întrebuințat pentru prinderea dezertorilor, astfel că, după ce fusese din nou aruncat pe poziții, într-o zadarnică încercare de a astupa toate găurile și spărturile lăsate de infanteria care își părăsea sectoarele, se ridică în decembrie, dezgolind poziția, și, ajuns în marș la gara cea mai apropiată, îmbarcindu-și toate materialele, mitraliere, rezervele de cartușe, caii, porni spre interiorul Rusiei, care fierbea în lupte.

Eșaloanele Regimentului 12 se deplasau prin Ucraina, spre Ținutul Donului. Undeva, în preajma gării Znamenka, Gărzile Roșii încercară să-i dezarmeze pe cazaci. Tratativele ținură o jumătate de ceas ; Koșevoi și alți cinci cazaci, președinți ai comitetelor revoluționare de sotnie, cereau să capete învoire de trecere cu armele.

— Pentru ce vă trebuie armele ? întrebau membrii Sovietului de deputați ai gării.

— Să-i răpunem pe burjuii și pe generalii de la noi ! Să-i sucim gîtul lui Kaledin ! răspundea în numele tuturor Koșevoi.

— Armele sînt ale noastre, ale Oastei Donului. Nu le dăm ! se frămîntau cazacii.

Eșaloanele fură lăsate astfel în plata domnului. Încercarea de dezarmare se repetă la Kremenciug. Trenul nu căpătă cale liberă decît după ce cazacii de la mitraliere le puseră în bătaie chiar prin ușile deschise ale vagoanelor, ochind gara, și după ce una din sotnii se răspîndi în trăgători și se culcă de-a lungul terasamentului. Dar, la Ekaterinoslav, nu le mai ajută nici schimbul de focuri cu un detașament de Gardă Roșie : regimentul fu dezarmat în parte, pierzîndu-și mitralierele, peste o sută de lăzi de cartușe, aparatele de telefon și cîteva bobine de cablu. La propunerea de a preda ofițerii, cazacii au răspuns printr-un „nu" răspicat. În tot timpul deplasării, nu pierdură decît un singur ofițer, pe aghiotantul comandantului de regiment, Cirkovski, condamnat la moarte chiar de cazaci ;

sentința fusese executată de Moțatul și de un marinar din Garda Roșie.

În ziua de 17 decembrie, pe înserate, cazacii îl scoaseră pe aghiotant din vagon, în gara Sinelnikovo.

— Asta îi vindea, așadar, pe cazaci ? întrebă vesel marinarul din flota Mării Negre, știrb și înarmat cu un *mauser* și cu o pușcă japoneză.

— Te mai îndoiești ?... Crezi că poate fi vorba de vreo greșeală ? Nici gînd... L-am dibuit tamam bine, i-am dat de toate rosturile !... răspunse gîfîind Moțatul.

Aghiotantul, tînăr podesaul, se uita de jur împrejur ca o fiară încolțită, își potrivea părul cu palma asudată și nu mai simțea nici frigul care îi ardea obrajii, nici durerea de pe urma unei lovituri căpătate cu un pat de pușcă. Moțatul și marinarul îl duseră la o mică depărtare de vagon.

— Din pricina acestor afurisiți se răzvrătesc oamenii, și tot ei sînt de vină că a izbucnit revoluția. Nu mai tremura, măi drăguțule, că te surpi din picioare ! șopti Moțatul și-și scoase șapca, făcînd semnul crucii.

— Ține-te bine, domnule podesaul !

— Ești gata ? îl întrebase marinarul pe Moțatul, jucîndu-se cu *mauserul*, în vreme ce un zîmbet larg îi descoperea dinții albi.

— Ga-ta !

Moțatul își făcu din nou semnul crucii, se uită piezîș la marinarul care, cu un picior înainte, ridica *mauserul* și ochea cu îndîrjire ; apoi, cu un rînjet crunt, trase cel dintîi.

La Ceaplino, regimentul fu din întîmplare tîrît într-o luptă între anarhiști și ucraineni, pierdu trei cazaci — morți — și cu greu izbuti să răzbească, croindu-și drum prin gara ocupată de eșaloanele unei divizii de vînători.

Trei zile mai tîrziu, primul eșalon al regimentului fu debarcat la Millerovo.

Celelalte se împotmoliră la Lugansk.

Regimentul ajunse în satul Karghin, cu efectivul scăzut la jumătate (o parte din oameni se împrăștiaseră pe la casele lor, chiar din gară). A doua zi, avu loc vînzarea prin licitație a trofeelor. Erau niște cai aduși de pe front, capturați de la austrieci. Cazacii împărțiră între dînșii

numerarul găsit în casa de bani a regimentului și echipamentul.

Scara, Koșevoi și ceilalți cazaci din satul Tatarski plecară spre casă. Urcară dealul; satul Karghin, cea mai frumoasă așezare din Ținutul Donului de sus, se întindea în vale, lîngă cotul alb și șerpuitor al Cirului ferecat de gheață. Fumul zvîcnea în mingi albe din hornul morii cu aburi; se vedeau pîlcuri negre de oameni furnicînd pe medean; clopotul chema la vecernie. Dincolo de dealul Karghin, abia se zăreau creștetele sălciilor de la marginea satului Klimovski, iar în spatele lor, la capătul orizontului pelinului și înzăpezit, scînteia și ardea ca o mare de purpură jumătatea cerului într-amurg.

Cei optsprezece călăreți trecură movila cu trei meri pădureți acoperiți de promoroacă și o apucară în trap vioi, cu scîrțîit de șei, spre nord-est. Noaptea geroasă se furișa hoțește pe după creastă. Înfășurîndu-și glugile, cazacii treceau din cînd în cînd la galop întins. Potcoavele țăcăneau aspru, strident. Drumul bătătorit se scurgea sub copitele cailor, spre miazăzi; o pojghiță sticloasă de chiciură, turnată de un proaspăt dezgheț, atîrna, prinsă în firișoarele de iarbă, scînteia și sclipea sub razele lunii, într-o lumină lichidă și albă.

Tăcuți, cazacii își zoreau caii. Drumul luneca înapoi, spre miazăzi. La răsărit, tremura pârelnic pădurea din văgăuna Dubovenki. Laturile dantelate ale urmelor de iepure se zăreau sub picioarele cailor. Calea laptelui încingea cerul deasupra stepei, asemenea unui chimir căzăcesc de sărbătoare, bătut în ținte de argint.

1

TOAMNA ANULUI 1917 ERA PE SFÎRȘITE, CÎND cazacii începură să se înapoieze de pe front. Se întoarse Hristonea, îmbătrînit în război, împreună cu alți trei cazaci, tot din Regimentul 52. Fură lăsați definitiv la vatră: Anikușka, cel spîn; artileriștii Ivan Tomilin și Iakov Podkova; după ei, Martin Șamil, Ivan Alexeevici, Zahar Koroliov, lunganul Borșciov; în decembrie, răsări ca din senin Mitka Korșunov; după o săptămînă, un grup întreg de cazaci foști în Regimentul 12: Mișka Koșevoi, Prohor Zîkov, Andrei Kușulin, fiul moșului Kașulin, Epifan Maksaev, Egor Sinilin.

Rămas în urma regimentului, Fedot Bodovskov, cel cu mutra de calmuc, veni tocmai de la Voronej, călare pe un minunat cal șarg, luat de la un ofițer austriac, și povesti cu o uluitoare bogăție de amănunte cum străbătuse satele din gubernia Voronej, răsculite de revoluție, și cum trecuse pe sub nasul detașamentelor de Gărzi Roșii, încredințîndu-și soarta calului său iute ca năluca.

În urma lui, veniră Merkulov, Petro Melehov și Nikolai Koșevoi, fugiți din Regimentul 27 gata bolșevizat. Ei aduseră în Tatarski vestea că Grigori Melehov, care își făcuse în ultimul timp serviciul în Regimentul 2 de rezervă, se dăduse de partea bolșevicilor și rămăsese în Kamenskaia. Tot acolo, în Regimentul 27, se aciuase și Maximka Greaznov, fost hoț de cai, ademenit spre bolșevici de noutatea vremurilor turburi și de ispitele unui trai slobod. Se povestea că Maximka își făcuse rost de un cal de o nemaipomenită slutenie, dar tot nemaipomenit de sprinten și de ager; se mai spunea că acest cal al lui Maximka are o dungă de păr argintiu de-a lungul spinării și că nu-i înalt,

în schimb are trupul lung şi părul de o culoare ciudată, roşie, de parcă ar fi vacă. Despre Grigori se vorbea în silă — nici nu voiau să-i pomenească numele, ştiindu-se că nu mai are aceleaşi căi cu ale consătenilor, dar fără să se ştie dacă nu cumva se va întoarce vreodată din nou pe ele.

Casele în care se întorceau cazacii — gospodari, sau musafiri aşteptaţi de atîta vreme — se umpleau de bucurie. Această bucurie apăsa încă şi scotea nemilostiv în lumină durerea mută, veche, a celor care-şi pierduseră pentru totdeauna rudele şi pe cei dragi. Mulţi cazaci lipseau, risipiţi prin cîmpiile Galiţiei, Bucovinei, Prusiei Orientale, României şi printre dealurile carpatice, unde au căzut, unde trupurile lor au putrezit în mugetele funebre ale tunului, şi unde acum movilele înalte ale mormintelor comune erau acoperite de buruieni, scufundate de ploi, înălbite de zăpadă. Şi oricît ar mai alerga pe ulicioare cazacele, cu părul despletit, şi oricît ar mai privi în zare, pe sub palma adusă streaşină la ochi, niciodată n-au să-şi mai revadă pe cei dragi inimii lor! Oricîte lacrimi ar şiroi din ochii umflaţi şi istoviţi de durere, jalea lor cea adîncă n-au s-o mai spele niciodată! Oricît ar boci glasurile femeilor în ziua pomenirii morţilor, vîntul de răsărit n-are să le ducă ţipetele pînă în Galiţia, pînă în Prusia Orientală, pînă la movilele mormintelor comune, acum surpate!...

Dar mormintele dispar sub ierburi şi durerea se învăluie în negura timpului. Vîntul netezise urmele celor pentru totdeauna plecaţi ; vremea va şterge şi durerea inimii şi urmele întipărite cîndva în amintirea celor care nu şi-au mai revăzut şi nu-i vor mai revedea niciodată pe cei dragi, căci scurtă este viaţa omului, şi nu prea multă iarbă calcă picioarele noastre în timpul ei măsurat...

Văduva lui Prohor Şamil se lovea cu capul de pămîntul tare, mestecа în dinţi ţărîna de jos cînd îl vedea pe Martin Şamil, fratele lui bărbatu-său căzut în război, cum îşi mîngîie nevasta însărcinată, cum îşi dezmiardă copiii şi cum le împarte darurile aduse de el. Se zvîrcolea muierea şi se tîra în pulbere, zguduită de hohotele plînsului, iar plozii se îngrămădeau lîngă ea, ca o turmă de miei, văicărindu-se şi privindu-şi mama cu ochii căscaţi de groază.

Plîngi, sărmană femeie ! Sfîşie-ţi cămaşa, singura care ţi-a rămas ! Smulge-ţi părul rărit de viaţa grea şi lipsită de bucurii, muşcă-ţi buzele însîngerate, frînge-ţi mîinile schilodite de muncă, zvîrcoleşte-te la uşa casei, rămasă fără gospodar ! Casa ta n-are stăpîn, tu n-ai bărbat, copiii tăi n-au tată ! Nimeni nu te va mîngîia pe tine şi orfanii tăi, nimeni nu te va scăpa de munca peste puteri, de sărăcie, nimeni nu-ţi va strînge capul la pieptul lui, noaptea, cînd te prăbuşeşti sleită de oboseală, şi nimeni n-are să-ţi mai spună, aşa cum spunea el altădată : „Nu te necăji, Aniska ! O scoatem noi la capăt !" N-ai să mai ai parte de un soţ, căci truda, lipsurile, copiii, te-au secătuit şi te-au sluţit ; odraslele tale mucoase şi pe jumătate goale n-au să mai aibă un tată ; vei rămîne singură la arat, la grăpat, pierzîndu-ţi răsuflarea în opintelile istovitoare, vei încărca snopii grei de grîu, ridicîndu-i cu furca pînă-n vîrful carului, simţind cum ţi se rupe ceva în pîntec, iar apoi te vei zvîrcoli, învelindu-ţi cu zdrenţe trupul din care se scurge sîngele !

Ţinînd în mînă sărăcăcioasele primeneli ale lui Alexei Beşneak, maică-sa plîngea cu lacrimi amare şi zgîrcite, adulmecînd fiecare lucru. Dar numai cea din urmă cămaşă a feciorului său, adusă de Mişka Koşevoi, mai ascundea în cute mirosul de sudoare a celui care o purtase, carne din carnea ei ! Şi bătrîna se clătina, strîngînd-o lipită de obraz, bocea jalnic, stropind cu lacrimi cămaşa de pînză murdară, cu ştampila cazonă.

Orfană a rămas familia lui Manîţkov, ca şi a lui Afonka Ozerov, Evlanti Kalinin, Lihovidov, Ermakov, ca şi atîtea alte familii de cazaci !

Numai după Stepan Astahov nu plîngea nimeni, şi nici nu avea cine să-l plîngă. Casa lui, cu uşile şi ferestrele bătute în scînduri, pe jumătate dărîmată, era mohorîtă şi pustie, chiar pe timpul verii. Axinia stătea la Iagodnoe, cei din sat auzeau prea puţine veşti despre dînsa, şi ea nu mai dădea prin Tatarski. Hotărît că nu-i era dor de cei de acolo.

Cazacii din staniţele Donului de sus se întorceau acasă în cîrduri, pe sate. În decembrie, aproape toţi foştii luptători din părţile staniţei Vioşenskaia se întoarseră astfel la gospodării.

Mici cete de cîte zece-patruzeci de oameni treceau ziua şi noaptea prin satul Tatarski, îndreptîndu-se spre malul stîng al Donului.

— De unde, oştenilor ? îi întrebau bătrînii, ieşind la poartă.

— Din Ciornaia Recika...

— Din Zimovnaia...

— Din Dubrovka...

— Din Reşetovski...

— Noi sîntem din Dudarevski...

— Noi, din Gorohovski.

— Noi, din Alimovski.

— Ce, v-aţi săturat de război ? întrebau bătrînii, în batjocură.

Unii ostaşi, mai ruşinaţi şi sfioşi, zîmbeau.

— Ne-ajunge, unchieşilor ! Ne-am războit destul !

— Am îndurat destulă ticăloşie. Ne grăbim acum acasă !

Iar alţii, mai dîrji şi mai colţoşi, suduiau de mamă şi răspundeau în răspăr :

— Mai du-te şi tu, moşule ! Rupe-ţi noada !

— Ce tot zădărăşti oamenii ? Ce-ţi pofteşte inima ?...

— Mulţi mai sînteţi din cei cu întrebările ? Hai ? !

Spre sfîrşitul iernii, în preajma Novocerkasskului se întețeau începuturile războiului civil, pe cînd în Ţinutul Donului de sus, prin sate şi staniţe, tot mai domnea o linişte de mormînt. Înăuntrul gospodăriilor, în familii, stăruia însă o vrăjmăşie ascunsă, care uneori izbucnea şi pe faţă ; bătrînii nu se împăcau cu cei întorşi de pe front.

Despre războiul care se încingea în preajma capitalei Ţinutului Oastei Donului se ştia numai din auzite ; dumerindu-se cu anevoie asupra curentelor politice în plină închegare, toţi aşteptau desfăşurarea evenimentelor, plini de încordare.

Pînă în ianuarie, viaţa celor din Tatarski a rămas tot atît de tihnită. Cazacii întorşi de pe front se odihneau lîngă neveste şi se îngrăşau, fără să le treacă prin cuget că sînt pîndiţi, chiar la porţile ogrăzilor, de alte urgii şi necazuri, mai amare încă decît acele pe care le înduraseră în războiul abia sfîrşit.

În ianuarie 1917, Grigori Melehov fusese avansat horunji pentru faptele sale de arme și numit comandant de pluton la Regimentul 2 de rezervă.

În septembrie, după ce zăcuse de pneumonie, căpătă un concediu; stătu acasă o lună și jumătate, se întremă, trecu pe la comisia medicală a districtului și fu din nou trimis la regiment. După Revoluția din Octombrie, fu numit comandant de sotnie. Cam în acest răstimp se petrecuse în el și acea răsucitură de cuget, înrîurită într-o mare măsură de desfășurarea evenimentelor din juru-i și într-o altă măsură de sotnicul Efim Izvarin, unul din ofițerii regimentului.

Grigori făcuse cunoștință cu Izvarin chiar în cea dintîi zi cînd s-a întors din concediu; iar cum după aceea se întîlneau mereu la serviciu și în afară de serviciu, căzu treptat sub înrîurirea sa, fără să-și dea seama.

Efim Izvarin, fecior de cazac înstărit din stanița Gundorovskaia, urmase cursurile școlii de iuncheri din Novocerkassk. După absolvire, plecase pe front cu Regimentul 10 de cazaci de Don în care făcuse slujbă un an, căpătînd — după vorba lui — „crucea «Sfîntul Gheorghe» în gradul de ofițer, pe piept, plus paisprezece schije de grenadă în toate părțile obișnuite și neobișnuite ale trupului"; pe urmă, nimerise în Regimentul 2 de rezervă, pentru a-și isprăvi acolo scurta-i carieră de combatant.

Înzestrat cu o inteligență superioară, om cu rare însușiri și cu un nivel cultural mult peste cel mediu al ofițerilor cazaci de rînd, Izvarin era un înfocat cazac autonomist. Revoluția din februarie îi dăduse un imbold, îi oferise prilejuri să se manifeste și, legîndu-se de cercurile căzăcești de nuanță autonomistă, începu cu multă iscusință să facă propagandă pentru autonomia deplină a Ținutului Oastei Donului, întru restabilirea stării de lucruri care existase acolo înainte de subjugarea căzăcimii de către Velikorusia. Cunoștea la perfecție istoria, avea un suflet pasionat și o judecată limpede și veșnic trează; știa să schițeze imagini pline de o cuceritoare frumusețe despre viitoarea viață liberă a Ținutului de Don, soarta de mîine

a patriei sale, cînd puterea va fi în mîinile Sfatului suveran, cînd nici un rus străin de ținut n-ar mai rămîne pe teritoriul lui, iar cazacii, avînd hotare administrative, cu pichete de grăniceri, ar putea trata de la egal la egal cu Ucraina și Velikorusia, făcînd negoț și schimb, fără să se ploconească în fața lor. Izvarin știa astfel să tulbure imaginația cazacilor naivi și a ofițerilor semidocți. Printre alții căzu și Grigori sub această înrîurire. La început, ținuse piept în aprinsele dezbateri, dar, lipsit de învățătură, Grigori fu repede dezarmat în fața adversarului — și Izvarin îl înfrîngea cu ușurință în duelurile lor verbale. Discutau de obicei într-un ungher de cazarmă și, în asemenea împrejurări, simpatiile auditoriului înclinau mai totdeauna de partea lui Izvarin. Acesta se impunea cazacilor prin judecățile sale, schițînd aspecte din viața neatîrnată ce ar urma să vină; atingea cele mai ascunse și cele mai tainice gînduri nutrite de majoritatea căzăcimii însetate a stanițelor din josul Donului.

— Dar cum vom trăi fără Rusia, dacă n-avem nimic afară de grîu? îl întrebă Grigori.

Răbdător, Izvarin îl dumeri:

— Nici nu-mi închipui existența independentă și izolată numai a Ținutului de Don. Vom trăi împreună cu Kubanul, cu Terekul și cu muntenii din Caucaz, uniți cu toții pe bazele unei federații. Caucazul este bogat în minereuri, încît o să găsim acolo de toate.

— Și cărbunii de pămînt?

— Avem la îndemînă bazinul Donețului.

— Dar acesta e al Rusiei!

— Rămîne de văzut al cui este și pe al cui teritoriu se află. Dar, chiar și în cazul că bazinul Donețului va rămîne al Rusiei, vom pierde foarte puțin. Uniunea noastră federativă nu se va bizui pe industrie. Ținutul nostru, după caracterul său, este un ținut agricol, iar așa fiind, vom cumpăra cărbuni din Rusia, atît cît ne va trebui să ne îndestulăm nevoile micii noastre industrii; și nu numai cărbuni, ci și multe altele: cherestea, produsele industriei metalurgice, iar în schimbul lor vom da grîu de cea mai bună calitate și țiței.

— Dar ce folos ar fi pentru noi să ne despărțim de Rusia?

— Un folos direct. Înainte de toate, vom scăpa de tutela ei politică, ne vom reface toată orînduiala desfiinţată de ţarii ruşi, vom da afară pe toţi cei veniţi din alte părţi. Împotriva maşini din străinătate, în vreo zece ani ne vom ridica gospodăria în aşa fel, încît vom ajunge înzecit mai bogaţi. Pămîntul acesta al nostru e udat cu sîngele strămoşilor noştri, îngrăşat cu oasele lor, iar noi — supuşi de către Rusia — timp de patru sute de ani i-am apărat interesele şi nu ne gîndim la ale noastre... Avem ieşire la mare. Vom avea cea mai puternică armată, cea mai vrednică la luptă — şi nu numai Ucraina, ci şi Rusia, nu vor cuteza să ridice mîna împotriva neatîrnării noastre!

De statură mijlocie, spătos şi robust, Izvarin avea înfăţişarea tipică a cazacului: părul gălbui, în cirlionţi, de culoarea ovăzului necopt, faţa smeadă, fruntea albă, înclinată; arşiţa îi atinsese numai obrajii şi se isprăvea cu o dungă, la înălţimea sprîncenelor bălaie. Vorbea cu o voce mlădioasă de tenor, avea obiceiul să-şi încreţească sprînceana stîngă în unghi ascuţit şi să-şi mişte nasul mic şi coroiat într-un anume chip, lăsînd impresia că adulmecă mereu ceva. Mersul său energic, aspectul sigur al ţinutei şi privirea deschisă a ochilor căprui, îl deosebeau de toţi ceilalţi ofiţeri din regiment. Cazacii se purtau cu vădit respect faţă de dînsul; poate mai mare chiar decît faţă de comandantul regimentului.

Izvarin discuta îndelung cu Grigori, şi acesta, simţind cum se clatină pămîntul, pînă atunci solid, sub picioarele sale, trăia din nou cam aceleaşi gînduri care îl stăpîniseră la Moscova, cînd făcuse cunoştinţă cu Garanja, la spitalul de ochi al doctorului Sneghirov.

Îndată după Revoluţia din Octombrie, avu următoarea convorbire cu Izvarin.

Simţindu-se năpădit de idei contradictorii, Grigori îl întrebă cu nelinişte despre bolşevici:

— Da' ia spune-mi, Efim Ivanici, ce zici tu de bolşevici: judecă ei drept, au ba?

Cu sprînceana frîntă, strîmbînd ironic din nas, Izvarin hăhăi:

— Judecă? Ha-ha! Tu, drăguţule, parcă abia acum ai făcut ochi! Bolşevicii au programul lor, au perspectivele

și năzuințele lor. Bolșevicii au dreptate din punctul lor de vedere ; dar noi avem dreptate din punctul nostru de vedere... Știi tu cum se cheamă partidul bolșevicilor ? Nu știi ? Cum se poate ? Partidul *muncitoresc* social-democrat din Rusia. Ai înțeles ? Mun-ci-to-resc ! Deocamdată, se dau și cu țăranii, și cu cazacii, dar baza lor este clasa muncitoare. Ei rîvnesc eliberarea acestei clase, pe cînd țărănimii îi vor aduce o nouă subjugare, mai rea, poate, decît cea de pînă acum. În viață, nu se prea întîmplă s-o ducă toți la fel. Dacă bolșevicii vor birui, muncitorii o vor duce bine, iar ceilalți, prost. Dacă se va întoarce monarhia, moșierii și alții care vor fi cu ea o să aibă un trai bun, iar ceilalți, un trai prost... Noi n-avem nevoie nici de unii, nici de alții ! Avem nevoie de ceva care să fie numai al *nostru* și, înainte de toate, trebuia să scăpăm de orice fel de tutelă, fie în persoana lui Kornilov, fie în a lui Kerenski sau Lenin... Pe tabla noastră de șah, ne putem lipsi de acești pioni. Scapă-mă, doamne, de prieteni, că de dușmani mă apăr singur !...

— Da' cei mai mulți cazaci țin cu bolșevicii. Știi asta ?

— Grișa, prietene, trebuie să înțelegi un lucru : *acum* și cazacul și țăranul au același drum cu bolșevicii... Și știi de ce ?

— De ce ?

— Fiindcă.. Izvarin schiță gestul său obișnuit, umflîndu-și nările, și rîse : Fiindcă bolșevicii sînt pentru pace, pentru o pace imediată, iar cazacii s-au săturat de război pînă peste gît.

Și izbi cu palma peste gîtul tare și arămiu, își îndreptă sprînceana încovoiată într-o expresie de mirare și strigă :

— Și de aceea cazacii trag la bolșevism și merg într-un pas cu bolșevicii. Dar, îndată ce războiul va lua sfîrșit, iar bolșevicii își vor întinde mîinile spre avutul cazacilor, căile lor se vor despărți... Este un lucru perfect întemeiat și de neînlăturat din punct de vedere istoric. O prăpastie de nerăzbit se casă între felul de a fi al cazacilor de astăzi și socialismul de mîine, încununarea revoluției bolșevice...

— Îți spun, mormăi surd Grigori, că nu pricep nimic... Greu îmi vine să mă descurc... Mă rătăcesc ca în stepă, pe viforniță...

— Asta nu-i scuză ! Viaţa te va sili să te descurci, şi nu numai atît : te va obliga să te alături unei tabere sau alteia.

Această convorbire avusese loc pe la sfîrşitul lui octombrie, iar în noiembrie, Grigori se întîlni din întîmplare cu un alt cazac, Feodor Podtiolkov, care a jucat un rol de seamă în istoria revoluţiei din Ţinutul Donului. Iar după o scurtă şovăire, vechiul adevăr îşi luă din nou locul în cugetul său.

În ziua aceea, pe la amiază, cernea o burniţă măruntă. Spre seară, vremea se însenină, şi Grigori hotărî să-şi viziteze un consătean, podhorunji Drozdov din Regimentul 28 de cazaci. Un sfert de ceas mai tîrziu, îşi ştergea picioarele de un covoraş şi bătea la uşa lui Drozdov. În odaia plină de ficuşi piperniţi şi de mobile roase, afară de gazdă, se afla un cazac zdravăn şi bine legat, cu epoleţi de vagmistru din artileria de gardă, care stătea pe un pat ofiţeresc da campanie, cu spatele la fereastră. Încovoiat uşor de spinare, şedea cu picioarele larg desfăcute, în nădragi de postav negru, ţinîndu-şi mîinile late, acoperite de păr roşcat, pe genunchii rotunzi şi mari. Bluza stătea întinsă pe corp, făcînd creţuri la subsuori, gata-gata să plesnească pe pieptul lat şi boltit. Auzind scîrţîitul uşii, îşi întoarse grumazul scurt şi plin, îl cercetă pe Grigori cu o privire rece şi-şi ascunse lumina pupilelor în orbitele strîmte de sub pleoapele umflate.

— Faceţi cunoştinţă. Uite, Grişa, dînsul e, cum s-ar spune, aproape un vecin de-al nostru, Podtiolkov, din staniţa Ust-Hopiorskaia.

Grigori şi Podtiolkov îşi strînseră mîinile în tăcere. Aşezîndu-se, Grigori zîmbi gazdei :

— Am cam murdărit pe jos... Nu mă certi ?

— Nu, nu te teme ! Murdăria se poate şterge. Vrei un ceai ?

Amfitrionul, scund şi vioi ca un ţipar, pocni samovarul cu unghia lui galbenă de fumul tutunului şi spuse cu părere de rău :

— Numai că are să fie cam rece.

— Nu-i nimic. Nu te mai osteni.

Grigori îi oferi lui Podtiolkov o ţigară. Acesta încercă în zadar să apuce cu degetele lui mari şi roşii tubuleţul alb

ce stătea strîns în rînd cu alte țigări din tabacheră, roși stingherit și spuse cu obidă :

— N-o pot arunca, fir-ar a dracului !

În cele din urmă, izbuti să scoată o țigară, făcind-o să lunece pe capacul tabacherei și-și ridică la Grigori ochii îngustați și parcă și mai micșorați de zîmbetul stînjenit. Lui Grigori îi plăcu purtarea lui simplă și-l întrebă :

— Din ce sat ești ?

— Din Krutovski, răspunse voios Podtiolkov. Acolo îs născut, crescut, iar în ultima vreme am stat la Ust-Klinovski. Cred c-ai auzit de Krutovski, nu ? E cam pe aproape de hotarul cu Elanski. Dar satul Pleșakovski îl cunoști ? Ei bine, după el vine Matveev, pe urmă Tiukovnovski, din stanița noastră — iar mai departe vin și satele noastre, de unde sînt eu : Verhni și Nijni-Krutovski.

În tot timpul discuției, îi zicea lui Grigori ba „tu", ba „dumneata", vorbea din ce în ce mai nestingherit, obișnuindu-se pe încetul cu dînsul, ba chiar o dată îi atinse prietenos umărul cu palma grea. Mustățile blonde și răsucite cu îngrijire îi tăiau fața lată, puțin ciupită de vărsat ; părul udat fusese lins cu un pieptănaș și ușor zbîrlit deasupra urechilor mici, iar în partea stîngă, ondula ușor. Ar fi făcut o plăcută impresie dacă n-ar fi fost nasul mare și cam ridicat în sus, și ochii. La prima vedere, ochii aceștia nu aveau nimic deosebit, dar, uitîndu-se mai stăruitor în ei, Grigori simți apăsarea privirii, grea, ca de plumb. Mici ca două alice de mitralie, sclipeau în orbitele înguste, ca din niște crenele, silind celelalte priviri să coboare și sfeșindu-le cu o îndîrjire greoaie.

Cercetîndu-l tot mai curios, Grigori observă altă notă deosebită : Podtiolkov aproape nu clipea din ochi. Cînd vorbea, își fixa dintru-nții privirea aspră asupra figurii interlocutorului, mutînd-o apoi la diferite obiecte din jur, iar genele lui scurte, pîrlite de soare și lăsate în jos, rămineau tot timpul nemișcate. Din cînd în cînd, își apleca pleoapele umflate și le ridica dintr-o dată, țintindu-și gloanțele ochilor și parcurgînd tot ce se afla împrejur.

— E tare curios, fraților ! rosti Grigori, adresîndu-se gazdei și lui Podtiolkov. Se va isprăvi cu războiul și vom

duce o altă viață. În Ucraina guvernează Rada [1], iar la noi, Sfatul Oastei...

— Atamanul Kaledin ! îl corectă cu jumătate de glas Podtiolkov.

— Totuna e... Ce deosebire ?

— Asta așa-i... Nu-i nici o deosebire ! încuviință Podtiolkov.

— I-am făcut adînci plecăciuni de despărțire maicii Rusii, continuă Grigori, repetînd vorbele lui Izvarin, în dorința de a vedea cum vor fi primite de Drozdov și de acest voinic din artileria de gardă. Ocîrmuirea noastră, orînduiala noastră ! Afară cu hoholii de pe pămîntul căzăcesc ! Apoi ne vom trage hotarele și — nu te apropia de noi ! Vom trăi, așa cum au trăit pe vremuri strămoșii noștri. Eu cred că revoluția ne va folosi... Tu ce zici, Drozdov ?

Gazda se agită, zîmbind și făcînd gesturi vioaie :

— Desigur, va fi mai bine ! Mujicii ne-au stors destul puterile ; bine n-am dus-o cu dînșii. Și-apoi, ce drăcie : toți marii atamani sînt niște nemți, niște von Taube, von Grabble și alții la fel ! Ce mai de-a pămînt s-a dat acestor domni ofițeri superiori ! Măcar acum vom răsufla ușurați...

— Dar Rusia, cum se va împăca oare cu aceasta ? întrebă încet Podtiolkov, fără să se adreseze cuiva anume.

— Are să se împace, n-avea grijă, îl asigură Grigori.

— Și va fi același lucru ! Același borș, în strachină nouă !

— Adică, cum ?

— Păi, taman așa ! își roti Podtiolkov mai cu vioiciune plumbii ochilor, aruncînd asupra lui Grigori privirea lor greoaie de sub streașina frunții. Atamanii își vor bate joc mai departe de poporul muncitor. Tu ai să stai „drepți" în fața fiecărei blagorodnicii, iar el are să te pocnească

[1] Rada ucraineană (centrală) — organ executiv al burgheziei naționaliste din Ucraina format la 6.V.1917. A fost alungată de muncitorii și țăranii răsculați în ianuarie 1918, apoi s-a întors cu ajutorul formelor armate ale interventioniștilor, iar la 29.IV.1918 a fost lichidată de moșieri, chiaburi și interventioniști, în momentul în care contrarevoluția avea nevoie de un organ conducător mai puternic.

peste bot. Halal de trai, da ! Leagă-ţi un pietroi de gît şi sari de pe mal.

Grigori se ridică. Începu să măsoare camera cu neastîmpăr şi atinse de cîteva ori genunchii desfăcuţi ai lui Podtiolkov ; în cele din urmă, se opri în faţa lui şi-l întrebă :

— Şi atunci, cum ?

— Pînă la sfîrşit.

— Care sfîrşit ?

— Dacă am început, trebuie s-o scoatem la capăt. De vreme ce-am zis : jos cu ţarul şi cu contrarevoluţia, apoi trebuie să ne străduim pentru ca puterea să treacă în mîinile poporului. Toate celelalte îs mofturi, basme copilăreşti. În trecut, ne puneau la jug ţarii ; iar acum, de nu vor fi ţari, or să ne pună alţii, şi încă cum ! De o să urlăm de bine !

— Şi după tine, Podtiolkov, ce-i de făcut ?

Plumbii ochilor grei ai vagmistrului începură din nou să facă ocolul odăiţei strîmte, căutîndu-şi un loc de sprijin.

— Puterea să fie a poporului... Aleasă ! Dacă nimereşti iarăşi sub talpa generalului, iarăşi o să fie război, şi nouă război nu ne trebuie. Dacă o asemenea putere s-ar înscăuna peste tot, în toată lumea : nimeni să nu mai asuprească norodul, să nu-l mai prăpădească în războaie ! Da' aşa ? Ai nădragii găuriţi, poţi să-i întorci cum vrei, tot găuri rămîn. Pocnindu-se zgomotos peste genunchi, Podtiolkov zîmbi răutăcios, arătîndu-şi dinţii mărunţi şi uimitor de puternici. Să ne ţinem cît mai departe de ceea ce a fost, căci altfel au să ne pună un ham şi mai ticălos ca al ţarist !

— Dar cine are să ne cîrmuiască ?

— Tot noi ! se învioră Podtiolkov. O să luăm noi puterea şi iată-ne ocîrmuirea ! Numai de ne-ar slăbi niţel chingile, şi vom şti noi cum să-i dăm jos pe toţi Kaledinii !

Oprindu-se la geamul aburit, Grigori privi îndelung uliţa, copiii care zburdau într-un joc complicat, acoperişurile umede ale caselor de peste drum, crengile cenuşii şi palide ale unui plop negru din grădiniţă. Nu mai auzea la spatele său dezbaterea dintre Drozdov şi Podtiolkov. Se trudea chinuitor să dea de rostul gîndurilor încîlcite, să chibzuiască şi să hotărască ceva.

Rămase așa timp de vreo zece minute, zgîriind felurite litere pe geam. Soarele veșted de iarnă timpurie abia mijea mocnit la apus, dincolo de geam, deasupra acoperișului. Era de o roșeață umedă și părea pus pe creasta acoperișului, gata-gata să se desprindă și să se rostogolească dincoace sau dincolo de coamă. Frunzele zbîrcite zburau pe pămînt, bătute de ploaie, venind dinspre grădina publică, iar vîntul ridicat de prin părțile Ucrainei, de undeva de lîngă Lugansk, bîntuia prin staniță, înteţindu-se mereu.

3

Novocerkasskul ajunse un centru de atracție pentru toți cei fugiți de revoluția bolșevică. Marii generali, foștii stăpîni ai destinelor armatei rusești prăbușite, se strîngeau la gurile Donului, nădăjduind că vor fi sprijiniți de către cazacii reacționari și că vor izbuti să pornească și să desfășoare de acolo o ofensivă împotriva Rusiei Sovietice.

La 2 noiembrie, generalul Alexeev, însoțit de căpitanul Șapron, sosi la Novocerkassk. După un schimb de păreri cu Kaledin, purcese la organizarea unor detașamente de voluntari. Ofițeri refugiați din nord, iuncheri, foști ostași din trupele de asalt, liceeni, elemente declasate culese dintre soldați, cei mai activi contrarevoluționari din sînul căzăcimii și, în sfîrșit, niște amatori de aventuri și de solde sporite, fie și în „kerence", iată cine alcătuia scheletul viitoarei „Armate de voluntari".

În ultimele zile ale lui noiembrie, sosiră generalii Denikin, Lukomski, Markov, Erdely. În acest moment, detașamentele lui Alexeev numărau deja peste o mie de baionete.

La 6 decembrie, în Novocerkassk își făcu apariția Kornilov, care își lăsase în drum escorta de tekini și ajunsese travestit la hotarul Ținutului Donului.

Kaledin, după ce izbutise pînă atunci să strîngă la Don aproape toate regimentele de cazaci care fuseseră pe frontul româno și austro-german, le înșiruî de-a lungul liniei principale de cale ferată : Novocerkassk-Certkovo-Rostov-

Tihorențkaia. Dar cazacii, obosiți de cei trei ani de război și întorși de pe front cu pornirí revoluționare, nu arătau nici un chef să se bată împotriva bolșevicilor. Efectivele regimentelor numărau abia o treime de călăreți, față de cele normale. Cele mai bine păstrate, Regimentele 27, 44 și 2 de rezervă, staționau în stanița Kamenskaia. Tot acolo fuseseră trimise la vreme, din Petrograd, Regimentul de gardă „Atamanski" și Regimentul de gardă cazac. Regimentele 58, 52, 43, 28, 12, 29, 35, 10, 39, 23, 8 și 14, sosite de pe front și bateriile 6, 32, 28, 12 și 13 fură cantonate în Certkovo, Millerovo, Lihaia, Glubokaia, Zverevo, precum și în regiunea minieră. Regimentele alcătuite din cazacii cu obîrșia din districtele Hopior și Ust-Medvedița soseau rînd pe rînd în gările Filonovo, Uriupinskaia, Sebreakovo, rămîneau cîtva timp acolo, împrăștiindu-se apoi.

Gospodăriile părăsite îi chemau spre ele cu o putere irezistibilă, și nu se mai afla nici o forță în stare să-i oprească pe cazaci de la întoarcerea în valuri la căminurile lor. Dintre toate regimentele de cazaci din Ținutul Donului, numai 1, 4 și 14 fuseseră la Petrograd, dar nici ele nu zăboviseră acolo prea mult.

Kaledin încerca să desființeze anume unități în care avea mai puțină încredere, sau măcar să le izoleze, intercalîndu-le printre altele mai de nădejde.

Pe la sfîrșitul lui noiembrie, cînd făcu prima încercare de a porni trupele aduse de pe front asupra Rostovului revoluționar, cazacii, ajunși la Aksaiskaia, au refuzat să meargă mai departe și se întoarseră. Larg desfășurată, opera de organizare a detașamentelor „cirpăcite" dădea însă roade: la 27 noiembrie, Kaledin era în stare să acționeze cu detașamente închegate de voluntari, împrumutînd ceva forțe și de la Alexeev, care adunase pînă atunci cîteva batalioane.

La 2 decembrie, Rostovul a fost cucerit, în urma unor lupte date de către trupele de voluntari. După sosirea lui Kornilov, centrul de organizare al Armatei de voluntari se strămută acolo. Kaledin rămase singur. Împrăștiase unitățile de cazaci de-a lungul hotarelor ținutului, le împinsese spre Tarițîn și pînă la hotarul guberniei Saratov. Pentru rezolvarea problemelor care nu puteau suferi nici o întîr-

ziere, întrebuința numai detașamente de partizani formate din ofițeri; puterea slăbită, șubredă, a ținutului nu se putea sprijini decît pe aceste unități.

Pentru reprimarea minerilor din bazinul Donețului, fură trimise detașamente prost recrutate: în sectorul Makeevka acționa esaulul Cernețov, și tot acolo se găseau trupe din Regimentul 58 de cazaci. La Novocerkassk, se formau în grabă detașamentele lui Semiletov, Grekov, diferite cete de voluntari; în nord, în districtul Hopior, se alcătuia așa-zisul „detașament Stenka Razin", compus din ofițeri și partizani. Coloane de ostași ai Gărzii Roșii se apropiau însă de ținut din trei părți. La Harkov, la Voronej, se concentrau forțe pentru o lovitură decisivă. Norii se grămădeau deasupra Donului, se îngroșau și se întunecau. Vînturile aduceau din Ucraina ecoul primelor bubuituri de tun.

4

Albi-gălbui, pîntecoși ca niște barcazuri, norii pluteau lin deasupra Novocerkasskului. În înălțimi, mai sus de ei și de cupola strălucitoare a catedralei, atîrna neclintit lîna creață, brumărie a altui nor gros, alungită și înclinată în cute spre orizont, iluminîndu-se de raze trandafirii-argintii undeva, deasupra staniței Kriveanskaia.

Soarele răsărea domol, dar geamurile de la palatul marelui ataman ardeau parcă, oglindindu-l în flăcări învîlvorate. Coamele acoperișurilor de tablă sclipeau jilave, după ploaia din ajun, precum ud de stropi mai era încă și monumentul de bronz al lui Ermak, cu coroana Siberiei întinsă spre miazănoapte.

Un pluton de cazaci descălecați urca aleea Kreșcenski. Razele soarelui jucau pe baionete. Mersul cadențat abia se auzea în liniștea greoaie a dimineții, străbătută, din cînd în cînd, de pașii rarilor trecători și de huruitul unei birje.

În acea dimineață, Ilia Bunciuk sosi la Novocerkassk cu trenul de Moscova. Ieși din vagon cel din urmă, trăgîndu-și poalele unui pardesiu cam vechi, simțindu-se neobișnuit de stingher în haine civile.

Un jandarm și două fete tinerele, care rîdeau mereu fără pricină, se plimbau pe peron. Bunciuk intră în oraș, ținînd la subsuoară un mic geamantan ieftin și foarte jerpelit. Tot drumul, pînă la o uliță mărginașă, nu întîlni decît foarte puțini trecători. Străbătînd orașul de-a curmezișul, după o jumătate de ceas se opri în fața unei căsuțe dărăpănate. De multă vreme neîngrijită, avea o înfățișare jalnică. Timpul își pusese deasupra laba-i grea și, sub această povară, acoperișul se lăsase în jos, zidurile se turtiseră, obloanele de lemn atîrnau pieziș, ferestrele aduceau cu niște ochi de paralitic. Deschizînd portița, Bunciuk cercetă cu o privire emoționată căsuța și curticica îngustă și păși grăbit spre cerdac.

Jumătate din coridorul îngust era ocupat de o ladă acoperită cu tot soiul de vechituri. Bîjbîind prin întuneric, Bunciuk se izbi cu genunchiul de colțul lăzii, fără să simtă durerea, și trase ușa. În tinda joasă nu era nimeni. Trecu în odaia următoare și, negăsind nici acolo pe nimeni, se opri în prag. La mirosul nespus de cunoscut și caracteristic al acestei căsuțe, îl podidi ca o amețeală. Cuprinse cu ochii toată odaia : un rînd de icoane grele în ungherul din față, un pat, o măsuță cu o mică oglindă împiclită de bătrînețe, fotografii, cîteva vechi scaune vieneze, o mașină de cusut și un samovar care își pierduse de mult luciul, din pricina îndelungatelor întrebuințări. Biruindu-și bătăile inimii care zvîcnea brusc și dureros, respirînd cu gura deschisă ca și cum i-ar fi lipsit aerul, Bunciuk se întoarse și, aruncîndu-și jos geamantanul, cutreieră cu privirile bucătăria : cuptorul pîntecos, spoit verde, era tot atît de prietenos ca în zilele de demult ; un motan bătrîn și tărcat se uita din dosul unei perdele de stambă albastră, și în ochii lui lucea o curiozitate umană ; era vădit că în casă călcau îndeobște prea arar musafiri. Vase nespălate așteptau răvășite pe masă ; alături, pe un scăunel, un ghem de lînă toarsă își sclipea andrelele, care străpundeau din patru colțuri un ciorap neisprăvit.

Nimic nu se schimbase în casa asta vreme de opt ani. Bunciuk avu impresia că abia ieri plecase. Ieși grăbit în pridvor. O bătrînă gîrbovă de ani și de necazuri se ivise în ușa unei magazii din fundul curții. „Mama ! Se poate ?

Cu adevărat mama să fie ?" Cu buzele cuprinse de tremur, Bunciuk se repezi întru întîmpinarea ei și își smulse șapca din cap, strîngînd-o în pumn.

— Pe cine căutați ? Ce doriți ? îl întrebă cu neliniște bătrîna, oprită locului și ridicîndu-și palma streașină la genele decolorate.

— Mamă ! strigă Bunciuk cu o voce surdă. Cum, nici nu mă mai recunoști ?

Se îndreptă spre dînsa cu pași șovăitori și o văzu cum se clatină ca sub o lovitură la strigătul lui : voia să alerge, dar puterile n-o țineau, și bătrîna porni spre el în mici zvîcnete, parcă suflată de vînt.

Clipind des din ochi, Bunciuk îi cuprinse trupul zguduit de emoție și-i sărută chipul mic, zbîrcit, și ochii tulburi de spaimă și de o nespusă bucurie.

— Iliușa.. Iliușenka ! Băiețașul mamei... Nu te-am recunoscut... Doamne, de unde vii ? șoptea bătrînica, încercînd să-și îndrepte trupul și să-și recapete stăpînirea picioarelor slăbite.

Intrară în casă. Abia acolo, după clipele de adîncă tulburare, Bunciuk se simți din nou stingherit de pardesiul care nu era pe măsura lui, îi îngreuna mișcările și-l strîngea de subsuori. Cu ușurare îl scoase și se așeză la masă.

— Nici nu credeam că voi apuca să te mai văd ! De cîția ani nu te-am mai văzut ! Dragul mamei ! Cum să te recunosc, dacă ai crescut și ai îmbătrînit atîta ?

— Ei, cum o duci, mamă ? o întrebă zîmbind Bunciuk.

Ea povestea grăbită, vorbind fără șir, aducînd mîncarea, băgînd cărbunii în samovar și ștergîndu-și chipul plîns, cu urme de lacrimi și de praf negru. De cîteva ori, alergă la fecioru-său, îi mîngîie mîinile și se strîngea de umărul lui, tremurînd într-un plîns înăbușit. Încălzi apa, îl spălă pe cap, scoase de undeva, din fundul lăzii, rufe curate, îngălbenite de vreme ; își hrăni cu prisosință musafirul drag și rămase lîngă el pînă la miezul nopții, fără să-și ia ochii de la dînsul, întrebîndu-l mereu despre toate și clătinîndu-și cu mîhnire capul.

Clopotul de la clopotnița din apropiere bătu de două ori, cînd Bunciuk se duse la culcare. Îl cuprinse o toro-

pească şi, lăsîndu-se purtat de apa somnului, uită prezentul : i se părea că din nou e micul şi zburdalnicul elev de la şcoala de meserii, obosit de joacă şi doborît de somn ; aştepta să vadă uşa bucătăriei deschizîndu-se şi pe maică-sa apărînd în prag, ca să-l întrebe sever : „Iliuşa, ţi-ai învăţat lecţiile pentru mîine ?" Şi astfel adormi, cu un zîmbet de fericire încremenit pe buze.

Iar maică-sa, de nenumărate ori, se apropia de pat, îi potrivea pătura şi perna şi-i săruta fruntea lată, tăiată pieziş de o şuviţă de păr blond, apoi se îndepărta cu paşi neauziţi.

După o zi, Bunciuk plecă iarăşi.

Dimineaţa, un tovarăş cu manta de soldat şi cu o şapcă kaki nouă-nouţă veni la el, îi spuse ceva la ureche, şi Bunciuk începu să se pregătească de zor — îşi împachetă lucrurile, ticsi deasupra lor în geamantan un rînd de rufe spălate de bătrînă şi, cu o strîmbătură dureroasă, îşi îmbrăcă pardesiul. Îşi luă rămas bun de la maică-sa, grăbit şi încurcat, făgăduindu-i că se întoarce peste o lună.

— Şi unde te duci, Iliuşa ?

— La Rostov, mamă, la Rostov ! Am să mă întorc curînd. Nu... nu plînge, mamă ! rosti, încercînd să-i dea curaj.

Cu gesturi grăbite, bătrîna scoase din sîn o mică cruciuliţă cu şnur şi o atîrnă de gîtul feciorului, sărutîndu-l şi făcînd semnul crucii. Îi vîrî şnurul după guler, în timp ce degetele îi tremurau, înţepînd cu fiori de gheaţă grumazul călătorului.

— Să o porţi sănătos, Iliuşa ! E de la sfîntul Nicolae. Sfinte, milostive, ocroteşte-l şi mîntuieşte-l ! Fereşte-l şi păzeşte-l !... E singurul meu fecior ! şoptea bătrîna, lipind de cruce buzele ei fierbinţi.

Îmbrăţişîndu-şi fiul, nu se mai putu stăpîni : colţurile buzelor îi tremurară şi se lăsară în jos, într-o chinuire amarnică. O picătură călduţă, apoi alta, într-o chinuire păroasă a lui Bunciuk, asemenea unei ploi de primăvară. Bunciuk desprinse braţele mamei dimprejurul gîtului, îşi încruntă fruntea şi se năpusti afară, pe treptele de lemn ale cerdacului.

Gara din Rostov gemea ticsită de norod. Pe jos, un strat de mucuri și coji de semințe, gros pînă la glezne. În piața din fața gării, soldații din garnizoană făceau negoț cu efecte cazone, cu tutun și lucruri de furat. O mulțime corcită de toate neamurile, așa cum se află în cele mai multe orașe maritime din sud, se mișca greoaie, în larmă de glasuri.

— Țigări cu bucata ! De la Asmolov ! țipa un băiat, negustor ambulant.

— Vînd ieftin, domnule cetățean ! șopti cu o mutră de complice un om cam suspect, de tip oriental, aplecîndu-se chiar la urechea lui Bunciuk și arătîndu-i cu ochiul poala mantalei sale sub care ținea ascuns ceva.

— Semințe calde, prăjite ! Hai la semințe ! guițau strident fetele și femeile de la intrare.

Croindu-și drum prin mulțime, trecură șase marinari din flota Mării Negre, vorbind tare și rîzînd. Erau în uniforma de sărbătoare, cu panglici la beretă, cu nasturii sclipitori și pantalonii în chip de clopote, mînjiți de noroi. Oamenii se dădeau respectuos în lături, făcîndu-le loc.

Bunciuk pășea încet, străbătînd gloata.

— De aur zici ? Pe dracu ! Crezi că-s chior ? Din aurul tău se fac samovare ! rosti batjocoritor un soldat uscățiv, cu semne de radiotelegrafist pe epoleți.

Indignat, negustorul zurui, agitînd un lănțuleț de aur, de o grosime care dădea de bănuit :

— Ce poți să știi tu ?... E aur curat, optsprezece carate ! Da la un judecător. Ia mai dă-te-ncolo, golane ! Vrei să fie marcat... Da' altceva nu vrei ?

— Flota n-are să meargă !... De ce să vorbim aiurea ? își dădea cu părerea cineva alături.

— Și de ce nu ?

— Uite, în gazetele astea...

— Mă puștiule, ad-o-ncoace !

— Am votat cu numărul cinci [1] ! Nu se poate altfel, nici n-ar avea rost...

— Mămăligă ! Mămăligă bună ! Poftiți !

[1] Numărul 5 a fost atribuit listelor de candidați ai bolșevicilor, în alegerile pentru Adunarea constituantă (n. ed. ruse).

— Comandantul eşalonului ne-a făgăduit ; cică mîine pornim !

Bunciuk găsi clădirea comitetului de partid şi urcă scările pînă la etajul întîi. Un muncitor din Gărzile Roşii, înarmat cu o puşcă japoneză, cu baionetă lată, îi tăie calea.

— Pe cine cauţi, tovarăşe ?

— Pe tovarăşul Abramson. E aici ?

— A treia uşă, la stînga.

Un omuleţ scund, cu părul negru ca pana corbului şi cu nasul mare, cu degetele mîinii stîngi vîrîte sub reverul surtucului, făcea gesturi cadenţate cu dreapta şi îşi stropşea interlocutorul, un muncitor în vîrstă de la căile ferate :

— Asta nu se poate ! Asta nu-i organizare ! Cu asemenea procedee de agitaţie veţi obţine rezultate contrarii !

Muncitorul încercă să răspundă, să se justifice — ceea ce se vedea după expresia feţei sale, încurcată şi vinovată — dar brunetul nu-l lăsă să deschidă gura ; aţîţat la culme, fără să-l asculte, ocolindu-l privirea :

— Să-l scoateţi imediat pe Mitcenko din orice muncă ! Nu putem rămîne nepăsători faţă de ceea ce se petrece la voi. Verhoţki va răspunde în faţa justiţiei revoluţionare. Este arestat ? Da ? Voi stăruí să fie împuşcat ! termină el cu o voce aspră şi-şi întoarse faţa congestionată spre Bunciuk, neizbutind încă să se stăpînească pe deplin, apoi îl întrebă cu asprime : Ce doreşti dumneata ?

— Eşti Abramson ?

— Da.

Bunciuk îi întinse actele şi o scrisoare din partea unuia dintre cei mai de vază tovarăşi de la Petrograd şi se aşeză lîngă el, la fereastră.

Abramson citi şi reciti atent scrisoarea, zîmbi cam ursuz (îi era ruşine de vorba sa răstită de mai adineauri) şi spuse :

—Aşteaptă o clipă ! Vom sta de vorbă.

Dădu drumul muncitorului de la căile ferate, care era năduşit de emoţie, ieşi pentru o clipă şi se întoarse, aducînd cu el un militar înalt, cu faţa rasă şi cu o cicatrice albăstruie, urma unei lovituri de sabie de-a lungul fălcii de jos. Avea aspect de ofiţer de carieră.

— Dînsul este membru în comitetul nostru militar revoluționar. Dumneata, tovarăşe... iartă-mă, ți-am uitat numele...

— Bunciuk.

— Tovarăşe Bunciuk, mi se pare că ai specialitatea de mitralior ? !

— Da.

— Exact ceea ce ne trebuie ! zîmbi militarul.

Acest zîmbet făcu să se coloreze în roz cicatricea, pe toată lungimea, de la ureche şi pînă la bărbie.

— Poți să ne organizezi, într-un termen cît mai scurt, o echipă de mitraliori din muncitorii din Gărzile Roşii ? întrebă Abramson.

— Îmi voi da toată silința. E o chestiune de timp.

— Şi cît timp îți trebuie ? O săptămînă, două, trei ? întrebă militarul, aplecîndu-se spre Bunciuk şi zîmbindu-i simplu, cu un aer de aşteptare.

— Cîteva zile.

— Excelent.

Abramson îşi frecă fruntea şi spuse cu o notă dureroasă:

— Trupele din garnizoană sînt foarte demoralizate ! Ele nu reprezintă nici o valoare reală. Cred că la noi, tovarăşe Bunciuk, la fel ca şi în alte părți, toată speranța stă în muncitori... Marinarii, da ; dar soldații... Tocmai de aceea, mă înțelegi, am vrea să avem mitraliorii noştri. Îşi trase inelele bărbii de un negru ca pana corbului şi întrebă îngrijorat : Dar cum stai din punct de vedere material ? Las' că vom aranja noi. Ai luat masa ? Desigur că nu !

„Dar cît va fi trebuit să rabzi tu flămînd, frățioare, ca să deosebeşti dintr-o privire un om flămînd de cel sătul, şi prin cîtă durere, prin ce groază ai trecut tu pînă cînd ți-a crescut acest smoc de păr cărunt ?“, se gîndi Bunciuk cu duioşie, privind capul cătrăniu al lui Abramson, pe care, în partea dreaptă, bătea la ochi o pată argintie. Şi chiar mai tîrziu, mergînd cu însoțitorul său acasă la Abramson, Bunciuk se tot gîndea : „Iată ce se cheamă un om, un bolşevic ! Are o trăsătură de asprime şi de îndîrjire şi, în acelaşi timp, păstrează ceea ce e bun, uman. Acesta nu va şovăi să semneze o sentință de moarte pentru un oarecare sabotor Verhoțki, dar totodată ştie să-şi cruțe tovarăşul şi să aibă grijă de el.“

Stăpînit cu totul de aceste calde impresii răscolite în urma întîlnirii sale cu Abramson, ajunse la locuința lui, pe undeva, în fundul străzii Taganrogski, se odihni într-o odăiță mică, plină cu cărți, luă masa, îi arătă gazdei un bilețel dat de Abramson, se culcă pe pat și somnul îl fură pe nesimțite.

5

Patru zile în șir, de dimineață pînă seara, Bunciuk făcea instrucție cu muncitorii puși la dispoziția sa de către comitetul de partid. Erau șaisprezece la număr, oameni de cele mai felurite meserii, vîrste și chiar naționalități. Doi hamali, ucraineanul Hviliciko din Poltava și grecul rusificat Mihailidi, zețarul Stepanov, opt metalurgiști, minerul Zelenkov de la minele Paramonov, pirpiriul brutar armean Ghevorkeanț, mecanicul lăcătuș Johann Rebinder, neamț din Rusia, doi muncitori de la depou; iar a șaisprezecea delegăție de repartizare în echipa de mitralieri fu adusă de o femeie îmbrăcată într-o haină militară groasă și vătuită, cu cizme vădit prea mari pentru piciorul ei.

Luîndu-i din mînă plicul, fără să bănuiască scopul venirii ei, Bunciuk o întrebă :

— N-ai putea să treci pe la comandament la întoarcere ?

Ea zîmbi, îndreptîndu-și cu o mișcare stingheră o șuviță lată de păr ieșită de sub basma, și îngăimă șovăielnic :

— Sînt trimisă la dumneata... Apoi, biruindu-și sfiala care o copleșise pentru o clipă adăugă : Ca mitralior.

Fața lui Bunciuk se făcu stacojie.

— Au căpiat, pesemne ? Ce, am un batalion de femei ? Scuză-mă, dar asta este un lucru nepotrivit pentru dumneata : o muncă grea, cere puteri de bărbat... Cum se poate una ca asta ? Nu, eu nu te pot primi !

Încruntîndu-se, deschise plicul și citi în pripă delegația în care se spunea că tovarășa Anna Pogudko, membră de partid, este trimisă la dispoziția sa, și reciti de cîteva ori bilețelul lui Abramson, anexat la această delegație.

„Scumpe tov. Bunciuk,

Îți trimitem o tovarășă de ispravă, pe Anna Pogudko. Am cedat stăruințelor ei și, trimițînd-o, avem speranța că

vei face din ea un mitralior de elită. O cunosc pe această fată. Ţi-o recomand cu căldură, rugîndu-te un singur lucru : este un element de valoare, dar iute, cam exaltată (tinereţea mai fierbe în ea), aşa că trebuie s-o reţii de la fapte nechibzuite, s-o cruţi.

Fără îndoială, cei opt metalurgişti vor juca la dumneata rolul unui nucleu, unui factor de sudură ; dintre ei, atrag atenţia dumitale asupra tovarăşului Bogovoi. Este un tovarăş foarte serios şi devotat cauzei revoluţiei. Prin competenţa sa, echipa dumitale de mitraliori este internaţională ; este un lucru bun : deci, va fi cu atît mai combativă în luptă.

Grăbeşte-te cu instrucţia. Sînt informaţii după care Kaledin ar pregăti un atac împotriva noastră.

Cu salutări tovărăşeşti,
S. ABRAMSON"

Bunciuk se uită la fata care stătea în faţa lui (întîlnirea lor avea loc în subsolul unei case din strada Moskovskaia, unde se făcea instrucţia). Lumina slabă îi estompa faţa, trăsăturile apăreau vagi şi nedesluşite.

— Ei bine, ce să fac ? rosti el cu o voce nu tocmai prietenoasă. De vreme ce asta este dorinţa dumitale personală... şi dacă Abramson pune o vorbă pentru dumneata... Rămîi !

Mitraliera „Maxim" era înconjurată din toate părţile de oameni aplecaţi cot la cot asupra-i ; cei din spate, sprijinindu-se pe spinările celor din faţă, urmăreau cu ochii plini de o lacomă curiozitate mişcările lui Bunciuk, ale cărui mîini pricepute desfăceau cu iuţeală arma în piese. Bunciuk o monta apoi la loc, cu mişcări distincte şi dinadins încetinite, explica construcţia şi rolul fiecărei piese, procedeele de mînuire, arăta regulile de ochire, explicînd mărimea derivaţiei[1] în raport cu distanţa de tragere, şi bătaia maximă a mitralierei. Învăţa oamenii cum să se instaleze în timpul luptei, ca să nu aibă pierderi sub focurile

[1] Abaterea spre dreapta a proiectilelor şi gloanţelor trase cu armament ghintuit (n. ed. ruse).

inamicului ; se culca singur în spatele scutului cu vopseaua scorojită, le spunea cum se aleg amplasamentele cele mai potrivite și cum se așază cutiile cu benzi.

Toți învățau repede, afară de brutarul Ghevorkeanț. Oricît îi arăta Bunciuk cum trebuie demontată mitraliera, lui Ghevorkeanț nu-i intra în cap cu nici un chip — le încurca, se zăpăcea și șoptea rușinat :

— De ce nu izbutesc ? Ah, ce fac... am greșit... asta trebuie aici. Iar nu iese !... exclama el disperat. De ce ?

— Iată „de ce" ! îl îngîna Bogovoi, cel cu fața smeadă și cu punctele vinete de pulbere pe frunte și obraji. Nu izbutești fiindcă ești un zăpăug. Uite cum trebuie ! îi arăta el, punînd piesa la locul ei cu mișcări sigure. Mie mi-a plăcut din copilărie meșteșugul armelor, își arăta el cu degetul, în exploziile de rîs ale tuturor, punctele vinete de pe față : Am făcut un tun și a sărit în aer. După cum vezi, am pătimit din pricina lui, dar acum pot să le vîr în cap pe toate.

Și într-adevăr își însuși cu mai multă ușurință și mai repede decît ceilalți mînuirea mitralierei. Rămînea în urmă numai Ghevorkeanț, și tot mai des se auzea glasul lui plîngător și înciudat :

— Iarăși nu-i cum trebuie ! De ce ? Nu pot să înțeleg.

— Ce magar, ce magar ! În întreg Nahicevan nu gasești un așa de prost ca el ! se burzuluia grecul Mihalidi, mînios din fire.

— Mai rar așa zăpăug ! încuviința de obicei tăcutul Rebinder.

— Mă, aici nu faci covrigi ! pufnea Hvîliciko, și toți rîdeau fără răutate.

Numai Stepan se aprindea și striga enervat :

— Trebuie să-i arătăm tovarășului, nu să ne hlizim la el !

Voinicul Krutogorov, cu mîinile mari și ochi bulbucați, muncitorul în vîrstă de la depou, semănînd cu un popă răspopit, îl susținea.

— Rîdeți, rîdeți, flecarilor, da' treaba stă pe loc ! Tovarășe Bunciuk, potolește-ți măscăricii, sau trimite-i la naiba ! Revoluția e în primejdie, iar lor le arde de rîs ! Și mai zic că sînt membri de partid !... Parcă n-ar fi oameni

în toată firea, zău aşa ! tuna el cu vocea de bas, agitînd pumnu-i greu ca un baros.

Anna Pogudko iscodea toate amănuntele cu o ageră curiozitate ; nu-i lăsa nici o clipă de răgaz lui Bunciuk, îl apuca de minecile pardesiului prost croit, nu se depărta nici un moment de la mitralieră.

— Dar dacă îngheaţă apa din manşon, ce se întîmplă ? Dar ce deviere are, dacă vîntul bate mai tare ? Dar aceasta, cum se face, tovarăşe Bunciuk ?... îl asalta ea cu întrebările, ridicînd spre el ochii mari, cu sclipiri calde şi jucăuşe, aşteptînd răspunsul.

În prezenţa ei, Bunciuk se simţea oarecum stingherit şi, răzbunîndu-se parcă de această stingheraelă, se purta faţă de Anna cu o vădită răceală şi cu o sporită asprime, simţind totuşi ceva neobişnuit şi chinuitor, în fiecare dimineaţă, la ora şapte punct, cînd ea intra în subsol cu mîinile îngheţate, vîrîte în buzunarele hainei verzi vătuite, şi tîrşindu-şi pingelele cizmelor mari de soldat. Ceva mai puţin înaltă decît el, avea forme pline şi tari de fată sănătoasă, care se îndeletniceşte cu munca fizică, era puţin adusă din spate şi nu tocmai frumoasă, dar ochii ei mari şi energici o înfrumuseţau uimitor.

În cele patru zile de instrucţie nici n-avusese răgaz s-o vadă bine. Subsolul era întunecos şi, afară de aceasta, s-ar fi jenat, şi nici nu se cădea să-i cerceteze faţa. În seara celei de a cincea zi, ieşiră împreună de la instrucţie ; cum ea mergea puţin înaintea lui, urcînd ultima treaptă de sus, se întoarse către dînsul, întrebîndu-l ceva, şi Bunciuc scoase în sine un suspin de uimire, văzînd-o la lumina amurgului. Potrivindu-şi părul cu un gest obişnuit, ea aştepta răspunsul, cu capul dat uşor pe spate şi cu ochii întorşi spre Bunciuk. Dar el nici nu-i auzise întrebarea : urcă încetinel treptele. Cum se căznea să-şi aşeze părul, fără să scoată basmaua, nările ei tremurau uşor, transparente şi trandafirii în lumina apusului. Liniile gurii erau adînc conturate şi în acelaşi timp gingaşe, ca ale unui copil. Pufuşorul negricios de pe buza de sus sublinia albeaţa mată a pielii.

Cu capul înclinat ca sub o lovitură, Bunciuk rosti cu o solemnitate glumeaţă :

— Anna Pogudko... servant numărul doi, ești frumoasă ca fericirea altuia !

— Prostii ! răspunse ea cu o voce sigură și zîmbi : Prostii, tovarășe Bunciuk ! Am întrebat : la ce oră mergem la poligon ?

Zîmbetul o făcu oarecum mai simplă, mai prietenoasă, mai reală. Bunciuk se opri alături de ea, ațintindu-și privirea uimită undeva, în fundul străzii, acolo unde se oprise soarele, inundînd totul în valuri de purpură. Răspunse încetișor :

— La poligon ? Mîine ! Încotro mergi ? Unde stai ?

Ea numi o ulicioară mărginașă. Porniră împreună. La o răscruce, Bogovoi îi ajunse din urmă.

— Ascultă, Bunciuk ! Cum ne adunăm mîine ?

Din mers, Bunciuk îi spuse că adunarea a fost fixată dincolo de crîngul Tihaia, la orele opt dimineața, și că Hvîliciko și Krutogorov vor aduce acolo mitraliera într-o trăsură de piață. Bogovoi îi mai însoți un timp și, după vreo sută de pași, se despărțiră.

Cîteva minute, Bunciuk și Anna Pogudko merseră în tăcere. Ea întrebă, aruncîndu-i o privire fugară :

— Ești cazac ?

— Da.

— Ai fost ofițer ?

— Halal de ofițer ce-am mai fost.

— De unde ești de fel ?

— Din Novocerkassk.

— De mult te afli în Rostov ?

— De cîteva zile.

— Și pînă atunci ?

— Am stat la Petrograd.

— De cînd ești în partid ?

— Din 1913.

— Și unde ți-e familia ?

— La Novocerkassk, mormăi el grăbit și întinse mîna cu un gest rugător. Stai, lasă-mă să te-ntreb : ești din Rostov ?

— Nu, sînt născută în ținutul Ekaterinoslav, dar în ultimul timp am stat aici.

— Acum e rîndul meu să te întreb : ești ucraineană ?

Ea șovăi o clipă, apoi răspunse hotărît :

— Nu !
— Evreică ?
— Da. Cum, mă dă de gol accentul ? Vorba ?
— Nu.
— Atunci, după ce ai ghicit că sînt evreică ?
Încercînd să calce în ritm cu ea, micşorîndu-şi pasul, răspunse :
— După urechi, adică după forma urechilor şi a ochilor. Încolo, ai foarte puţine trăsături ale neamului tău.
Se gîndi un răstimp şi adăugă :
— E bine că eşti cu noi !
— De ce ? se interesă ea.
— Uite de ce : evreii au o faimă cam urîtă, şi ştiu că mulţi muncitori cred — doar sînt şi eu muncitor, adăugă el în treacăt — zic, mulţi muncitori cred că evreii conduc numai, dar nu se bagă singuri în foc. Este o părere greşită, şi chiar tu o dezminţi într-un chip strălucit. Ai ceva studii ?
— Da, anul trecut am absolvit liceul. Dar dumneata ce studii ai ? Te întreb, fiindcă vorbirea dumitale, orice-ai spune, arată că nu eşti de origine muncitorească.
— Am citit mult.
Mergeau încet. Ea alegea dinadins ulicioarele ocolite şi, după ce povesti pe scurt despre dînsa, continuă să-l întrebe despre aventura lui Kornilov, despre starea de spirit a muncitorilor din Petrograd, despre Revoluţia din Octombrie.
Mai multe focuri de armă detunară surd undeva pe chei, o mitralieră biciui sacadat liniştea înserării. Pe Anna n-o răbdă inima să nu întrebe :
— Ce sistem de mitralieră ?
— „Lewis".
— Cîte cartuşe a consumat ?
Bunciuk nu răspunse, admirînd tentaculul portocaliu, presărat cu pulbere de smarald, al reflectorului de la un dragor, ancorat la chei, care se întindea ca un braţ spre cerul învăpăiat de ultimele raze ale soarelui apus.
Timp de vreo trei ceasuri, cutreierară oraşul pustiu şi se despărţiră în poarta de la locuinţa Annei.

Bunciuk se întorcea acasă, încălzit de un simţămînt nelămurit de încîntare. „Bună tovarăşă, o fată inteligentă! Am stat de vorbă cu ea şi uite, parcă mi s-a încălzit sufletul! M-am sălbăticit în ultimul timp şi, dacă n-ai legături de prietenie cu oamenii, te usuci ca un pesmete..." gîndea el, înşelîndu-se în chip voit şi dîndu-şi seama că se înşală.

Abia întors de la şedinţa comitetului militar revoluţionar, Abramson începu să-i pună întrebări şi despre mersul pregătirii mitralierilor, iar între altele, întrebă şi despre Anna Pogudko.

— Ce-ai cu ea? Dacă nu corespunde, o putem înlocui. Îi vom da o altă însărcinare.

— Nu, nu! se sperie Bunciuk. Să ştii de la mine că e o fată foarte capabilă.

Simţea o dorinţă de nebiruit să vorbească despre ea şi se stăpîni numai printr-o îndărătnică încordare a voinţei.

6

Pe la amiaza zilei de 25 noiembrie, trupele lui Kaledin au fost aduse de la Novocerkassk spre Rostov. Ofensiva lor începu. Lanţurile subţiri de trăgători din detaşamentul de ofiţeri al lui Alexeev înaintau de-a lungul căii ferate, pe amîndouă părţile terasamentului. La flancul drept se mişcau, într-o formaţie mai strînsă, siluetele cenuşii ale iuncherilor. Voluntarii din detaşamentul generalului Popov ocoleau la flancul stîng o rîpă, cu malurile de lut roşcat. Din depărtare, păreau nişte ghemuleţe cenuşii, ce săreau în rîpă, treceau dincolo, se strîngeau, se opreau şi-şi reluau înaintarea.

În rîndurile Gărzilor Roşii răspîndite în trăgători la periferiile Nahicevanului, se simţea o îngrijorare înfrigurată. Muncitorii, dintre care mulţi puneau pentru întîia oară în viaţă mîna pe armă, erau cuprinşi de frică şi se tîrau, tăvălindu-şi în noroi paltoanele negre; unii ridicau capetele, uitîndu-se încordat la siluetele îndepărtate şi micşorate ale albilor.

În genunchi lîngă o mitralieră din lanţul de trăgători, Bunciuk se uita prin binoclu. Îşi schimbase în ajun parde-

siul prost croit cu o manta de ostaş şi se simţea bine şi liniştit.

Focul fu deschis fără nici o comandă. Oamenii nu mai puteau suporta liniştea încordată. Îndată ce prima împuşcătură spintecă văzduhul, Bunciuk scoase o înjurătură şi strigă, ridicîndu-se în picioare :

— Încetarea !

Strigătul lui fu însă acoperit de pîrîitul des al focurilor, şi atunci Bunciuk dădu din mînă, schimbîndu-şi hotărîrea, apoi răcni la Bogovoi : „Foc !“, încercînd să se facă auzit, în mijlocul împuşcăturilor, Bogovoi se aplecă la cutia închizătorului, cu faţa zîmbitoare, dar pămîntie, şi îşi puse degetele pe mînere. Răpăitul cunoscut al mitralierei izbi auzul lui Bunciuk. O clipă privi atent în direcţia lanţului de trăgători inamici, care se culcaseră la pămînt căutînd să-şi dea seama dacă focul a fost bine ţintit, apoi sări în picioare şi alergă de-a lungul liniei, la celelalte mitraliere.

— Foc !

— Le arătăm noi lor ! Ho-ho-hoo ! urlă Hvîliciko, întorcînd spre Bunciuk faţa plină de groază şi fericită în acelaşi timp.

Oamenii de la a treia mitralieră, din centru, nu prea erau de nădejde. Bunciuk se repezi la ei. După ce străbătu jumătate din drum, se aplecă şi privi prin binoclu : ghemuleţele cenuşii şi mişcătoare se zăreau prin lentilele aburite. O salvă puternică răsună dintr-acolo. Bunciuk se aruncă la pămînt şi, culcat, luă aminte că mitraliera a treia nu are înălţătorul bine pus.

— Mai jos, afurisiţilor ! strigă el, tîrîndu-se de-a lungul lanţului de trăgători.

Gloanţele treceau în zbor, foarte aproape de el, cu un vîjîit vestitor de moarte. Oamenii lui Alexeev trăgeau corect, ca la poligon.

Lîngă mitraliera cu botul ridicat prea sus, servanţii stăteau lipiţi de pămînt : trăgătorul, grecul Mihalidi, pusese un înălţător nechibzuit de mare şi trăgea fără întrerupere, irosindu-şi rezerva de benzi. Spăimîntat peste măsură, verde la faţă, Stepanov bolborosea ceva lîngă dînsul, iar în spatele lor, cocoşat ca o broască ţestoasă, cu

capul în pămînt și cu picioarele întinse, se frămînta prietenul lui Krutogorov, un muncitor de la căile ferate.

Dindu-l pe Mihalidi la o parte, Bunciuk își încordă ochii, potrivi îndelung înălțătorul, iar cînd mitraliera slobozi primul foc și începu să răpăie regulat, trepidînd sub mîinile sale, rezultatul se văzu de îndată: un pîlc de iuncheri care înaintau în salturi se prăvăli îndărăt de pe colnic, lăsînd în urmă unul căzut pe granga stearpă.

Bunciuk se întoarse la mitraliera lui. Palid la față, cu petele albastre de pulbere ieșite mai la iveală pe obraji, Bogovoi era culcat pe o rînă și-și pansa piciorul rănit în pulpă.

— Trage, legea mă-ti! zbieră un ostaș din Gărzile Roșii, cu părul roșcat-aprins, culcat alături, și se ghemui în patru labe. Trage! Nu-i vezi cum înaintează?!

Lanțurile detașamentului de ofițeri se scurgeau de-a lungul terasamentului, înaintînd în salturi regulate.

Locul lui Bogovoi fu ocupat de Rebinder. Cu pricepere, fără risipă de muniție și fără zăpăceală, acesta deschise focul. Sărind iepurește dinspre flancul stîng și aruncîndu-se la pămînt de fiecare dată cînd țiuia cîte un glonț, Ghevorkeanț se apropie de Bunciuk, văicărindu-se:

— Nu merge!... Nu trage!

Aproape descoperit, Bunciuk se repezi în fugă de-a lungul lanțului frînt de oameni culcați.

Încă de departe o văzu pe Anna; în genunchi, lîngă mitralieră, fata se uita pe sub mînă la lanțul de trăgători ai dușmanului, dîndu-și la o parte o țuviță de păr, căzută pe frunte.

— Culcă-te! strigă el, simțind cum îi năvălește un val de sînge în obraji, de teamă pentru dînsa. Culcă-te, n-auzi?

Anna îi aruncă o privire, dar rămase tot cum era. O sudalmă grea, ca un bolovan, se opri în gîtlejul lui Bunciuk. Ajunse în goană lîngă ea și o răsturnă cu putere la pămînt.

Krutogorov gîfîia în spatele scutului.

— S-a oprit! Nu merge! gîfîi către Bunciuk. Îl căută din ochi pe Ghevorkeanț, și un strigăt înăbușit îi scăpă de pe buze: A fugit blestematul! A fugit, dihania... M-a

năucit cu văicărelile lui... Nu ne lasă să ne vedem de treabă !...

Ghevorkeanț se apropie, tîrîndu-se ca un șarpe. Pe barba lui neagră, crescută mult, se uscase noroiul. Krutogorov îl privi o clipă, apoi își răsuci gîtul asudat de taur și urlă, acoperind zgomotul detunăturilor :

— Unde ai băgat benzile ? Viermele pămîntului ! Bunciuk ! Bunciuk ! Ia-l de aici, că-l omor.

Bunciuk se silea să dreagă mitraliera. Un glonț izbi cu putere în scut, făcîndu-l să-și ia repede mîinile, ca și cum ar fi atins un fier roșu.

În cele din urmă, izbuti și deschise singur focul. Sili să se culce oamenii lu Alexeev, care înaintau curajos în salturi, apoi se trase înapoi, tîrîndu-se pe burtă și căutînd cu ochii un adăpost potrivit.

Lanțurile inamicului se învăluırau tot mai aproape. Prin binoclu se vedeau voluntarii înaintînd, cu armele în cumpănire. Din cînd în cînd, se culcau. Focul lor se înteți. În lanțul trăgătorilor din Gărzile Roșii, oamenii luară armele și cartușele celor trei morți : tot nu mai aveau nevoie de ele. Un glonț doborî un tînăr flăcău din Gărzile Roșii chiar în fața Annei și a lui Bunciuk, culcat lîngă mitraliera lui Krutogorov. Rănitul se zvîrcoli îndelung, horcăind și izbind pămîntul cu picioarele strînse în moletiere, apoi se propti în mîinile larg desfăcute, se ridică puțin, oftă de cîteva ori și se prăbuși cu fața în pămînt, răsuflînd pentru ultima oară. Bunciuk îi aruncă Annei o privire furișă. Un tremur de groază se zugrăvea în ochii mari, lărgiți, ai fetei. Fără să clipească, privea la picioarele flăcăului ucis, înfășurate în moletiere cazone, roase de vechime, și nici n-auzi cum Krutogorov îi strigă drept în obraz :

— Benzile ! Benzile ! Hai, fato, adă banda !

Printr-o adîncă pătrundere din flanc, oamenii lui Kaledin împinseră înapoi lanțul de trăgători ai Gărzilor Roșii. Pe ulițele suburbiei Nahicevan se iviră paltoane negre și mantale de-ale membrilor Gărzii Roșii în retragere. Prima mitralieră de la flancul drept căzu în mîinile albilor. Un iuncher plutonier îl împușcă pe grecul Mihalidi cu un foc tras de la cîțiva pași ; servantul numărul

doi fu străpuns cu lovituri de baionetă, ca un sac de paie la exerciţii, şi numai zeţarul Stepanov izbuti să scape.

Ofensiva se opri abia atunci cînd dragoarele traseră primele proiectile.

— În trăgători ! După mine ! strigă, sărind înainte, un membru din comitetul revoluţionar, pe care Bunciuk îl cunoştea.

Lanţul de ostaşi ai Gărzii Roşii se urni din loc şi porni, şerpuind, la atac. Trei inşi, mergînd aproape cot la cot, trecură prin faţa lui Bunciuk, a lui Krutogorovv, a Annei şi a lui Ghevorkeanţ, care se ţineau cît mai aproape de el. Unul fuma, altul îşi izbea din mers genunchiul cu închizătorul armei, iar al treilea îşi cerceta cu atenţie poalele mînjite de noroi ale paltonului. Un zîmbet vinovat juca pe faţa lui şi în vîrfurile mustăţilor, ca şi cum n-ar fi mers la moarte, ci s-ar fi înapoiat acasă de la un chef cu prietenii şi, privindu-şi paltonul murdar, ar fi căutat să ghicească pedeapsa la care îl va supune nevasta cicălitoare.

— Iată-i ! strigă Krutogorov, arătînd un gard îndepărtat şi micile umbre ale oamenilor cenuşii care se mişcau în spatele gardului.

— Instalaţi mitralierele !

Şi Bunciuk întoarse mitraliera cu o mişcare bruscă şi stîngace, ca de urs.

Ropotul sprinten al mitralierei o făcu pe Anna să-şi astupe urechile cu degetele. Se aşeză chincit şi văzu cum cum mişcările celor din dosul gardului se potoliră, iar o clipă mai tîrziu, salve regulate de focuri răsunară de acolo, şi gloanţele începură să vijiie deasupra capetelor, sfredelind nevăzute găuri în pînza mohorîtă a cerului.

Focul de secerare răpăia, bătînd toba ; benzile din mitraliere şerpuiau sec, golindu-se de cartuşe. Împuşcăturile răzleţe pîrîiau cu un răsunet tare şi plin. Proiectilele trase de marinarii de pe dragoare zburau, vijîind deasupra capetelor, cu un vuiet apăsător, amestecat cu scrîşnete. Anna zări un ostaş roşu, înalt, cu căciulă de miel, cu mustăţile tunse englezeşte, care striga mereu, salutînd fiecare proiectil în zbor cu o plecăciune şăgalnică :

— Arde-i, arde-i, Semion ! Arde-i mai vîrtos !

Într-adevăr, proiectilele cădeau tot mai des. Regîndu-şi tirul, marinarii susţineau un foc combinat. Cetele răzleţe de kalediniştii, care se retrăgeau încet, abia răzbeau acum sub salvele de şrapnele. Un obuz tras de un tun care-şi reglase deja tirul se sparse în mijlocul lanţului inamic. Coloana cafenie a exploziei împrăştie cu putere oamenii ; fumul se risipea, lăsîndu-se jos. Anna aruncă binoclul, scoase un ţipăt şi-şi acoperi cu palmele murdare ochii căscaţi de groază : zărise vîrtejul exploziei şi moartea celor de acolo, adusă aproape de lentilele binoclului. Un spasm dureros îi strînse gîtlejul.

— Ce ai ? strigă Bunciuk, aplecîndu-se spre dînsa.

Ea îşi încleştă dinţii, iar ochii lărgiţi îi priveau cu sclipiri tulburi.

— Nu pot...

— Fii curajoasă, Anna ! Auzi ? Auzi ? Nu se poate aşa ! Nu se poate ! răsuna în urechile ei strigătul autoritar, ca o comandă.

Infanteria inamicului se grupa treptat într-o rîpă de la flancul drept, în apropierea unei cote. Bunciuk o observă şi, după ce-şi mută miraliera într-un loc mai potrivit, deschise focul asupra cotei şi rîpei.

Ra-ta-ta-ta-ta ! Ta-ta-ta-ta-ta-tac ! răpăia mitraliera lui Rebinder în rafale neregulate şi sacadate.

La vreo douăzeci de paşi, o voce răguşită şi mînioasă striga :

— Targa ! N-aveţi targă ? Targa !

— Înălţător... cînta vocea tărăgănată a comandantului de pluton, fost soldat venit de pe front : opt ! Pluton — foc !

Spre seară se iviră primii fulgi de nea, coborînd legănat pe pămîntul aspru. O oră mai tîrziu, zăpada umedă şi lipicioasă ascunse sub albul ei cearşaf cîmpul şi cadavrele închircite, ruginii-negricioase, ale oamenilor, împrăştiate pretutindeni, acolo unde se frămîntaseră lanţurile de luptători, înaintînd, ori dîndu-se îndărăt.

Tot spre seară, kalediniştii s-au retras.

În noaptea aceea înălbită de ninsoare nouă, Bunciuk se afla la un cuib de mitralieră. Cu capul acoperit de o

cergă mare, adusă de cine știe unde, Krutogorov mînca, mestecînd camera umedă, macră, scuipînd și înjurînd cu voce scăzută. Tot aici, în poarta unei curți mărginașe, Ghevorkeanț își încălzea la țigară degetele înțepenite și învinețite de frig, iar Bunciuk ședea pe o ladă de zinc cu cartușe, învelind-o cu poala mantalei pe Anna, scuturată de un tremur nervos; îi lua palmele ude, cu care își acoperea ochii, și le săruta din cînd în cînd. Neobișnuite cu el, vorbele de duioșie îi picau greu pe buze:

— Ei, cum se poate una ca asta? Doar erai tare... Ascultă-mă, Ania, fă o sforțare și stăpînește-te! Ania, draga mea, ai să te obișnuiești... Dacă mindria nu te lasă să pleci, atunci trebuie să te porți altfel. N-are nici un rost să te uiți la morți, așa cum te-ai uitat tu. Treci pe lîngă ei, și atît! Nu lăsa frîu liber gîndurilor; stăpînește-te! Vezi, măcar că te lăudai altfel, tot suflet de femeie ai, și iese la iveală...

Anna tăcea. Palmele ei miroseau a pămînt de toamnă și a căldură de femeie.

Fulgii de zăpadă învălmășeau cerul cu un văl opac, ocrotitor. O somnolență greoaie plutea deasupra curții, peste orașul care tăcea încordat.

7

Luptele de lîngă Rostov și chiar din Rostov țînură șase zile în șir.

Se băteau cele două tabere pe ulițî și la răspîntii de străzi. Garda Roșie pierdu gara de două ori și tot de două ori aruncă pe inamic afară. În cele șase zile, nici unii, nici ceilalți nu luară prizonieri.

La 26 noiembrie, pe înserat, trecînd împreună cu Anna prin fața gării de mărfuri, Bunciuk văzu doi membri ai Gărzii Roșii care împușcau un ofițer prins. Cu o ușoară notă de îndîrjire în glas, îi spuse Annei, cînd ea întoarse capul:

— Iată o faptă inteligentă! Trebuie să-i omorîm, să-i stîrpim fără milă! Ei nu ne vor cruța, și nici noi n-avem nevoie de mila lor; deci, să nu-i ocrotim! Să-i ia dracu

pe toţi! Să curăţim pămîntul de asemenea bestii! Şi, în general, să ne lipsim de sentimentalism cînd este vorba de soarta revoluţiei... Au dreptate muncitorii!

Trei zile după aceea, Bunciuk se îmbolnăvi. Douăzeci şi patru de ore se ţinu pe picioare, simţind cum îi creşte ameţeala, cum îi slăbeşte tot trupul şi cum capul i se umple de un vuiet de tuci şi de o neînvinsă greutate.

Micile detaşamente ale Gărzii Roşii părăsiră oraşul în dimineaţa zilei de 2 decembrie. Toate suferiseră pierderi mari în urma luptelor. Sprijinit de Anna şi de Krutogorov, Bunciuk mergea în urma căruţei cu mitraliera şi cîţiva răniţi. Îşi purta trupul vlăguit, fără nici o putere, ca prin vis; abia îşi mişca picioarele împleticite, grele, ca de fier; întîlnea privirea Annei, duioasă şi îngrijorată, şi-i auzea vorbele ca venite parcă de undeva, de la o nemaipomenită distanţă.

— Suie-te în căruţă, Ilia! Auzi? Mă-nţelegi, Iliuţă? Te rog, suie-te. Doar eşti bolnav!

Dar Bunciuk nu-i înţelegea cuvintele şi nu înţelegea că tifosul îl frînge puterile, că-l doboară şi că-l birule. Nişte glasuri străine şi totuşi uimitor de cunoscute se zbăteau undeva afară, fără să-i pătrundă în conştiinţă, despărţite de el printr-o mare depărtare. Ca prin ceaţă întrezărea ochii negri ai Annei, care ardeau cu o flacără neliniştită şi agitată, iar barba lui Krutogorov se clătina în chip monstruos, în rotocoale.

Bunciuk se apuca de cap, îşi strîngea obrajii fierbinţi şi roşii în palmele late — şovăielnică şi fără contur, despărţită de el printr-o invizibilă perdea — zvîcnea cînd undeva în sus, cînd i se scufunda sub picioare. Închipuirea sa, cuprinsă de delir, plăsmuia mereu alte şi alte vedenii absurde: din timp în timp, se opreş şi se împotrivea lui Krutogorov, care încerca să-l urce în căruţă.

— Nu trebuie! Aşteaptă! Cine eşti tu? Dar Anna unde-i? Dă-mi un bulgăre mic de pămînt... Şi pe ăştia să-i distrugi cu mitraliera, la comanda mea! Ochire directă! Stai! E fierbinte! horcăia el, smulgîndu-şi mîna din mîinile Annei.

Numai cu sila l-au urcat în căruţă. O clipă mai simţi un amestec iute de felurite mirosuri ciudate, mai văzu o

împletire haotică de lumini frînte ; apoi zadarnic încercă, îngrozit, să-și vină în fire. O beznă plină de o neagră tăcere se închisese deasupra lui și numai undeva, sus de tot, ardea ca un cărbune un petic azuriu și se încrucișau fulgere purpurii în frînturi și lanțuri de foc.

8

Țurțurii de gheață, îngălbeniți de paie, cădeau de pe acoperișuri și se spărgeau cu sunete ascuțite, ca de sticlă. Dezghețul sclipea în băltoace și pe pămîntul golit de zăpada din bătătura satului ; vacile slut năpîrlite umblau de colo-colo, adulmecînd văzduhul. Vrăbiile ciripeau cu piuituri de primăvară, mișunînd în grămezile de vreascuri adunate prin ogrăzi. Pe medean, Martin Șamil alerga după un cal roib și gras care îi fugise din curte. Calul cu coada stufoasă, ridicată în sus, țesea de zor din picioare, fluturîndu-și în vînt coama nețesălată, zvîrlind departe bulgării de omăt umed de pe copite, făcea roata pe medean, apoi se oprea lîngă ograda bisericii, mirosind cărămida ; își lăsa stăpînul să vină mai aproape, privea pieziș cu ochiul violet la frîul din mîinile lui Șamil și-și întindea din nou spatele în galop zănatic.

Ianuarie răsfăța pămîntul cu zile jilave și calde. Cercetînd Donul, cazacii se așteptau la o revărsare timpurie. În ziua aceea, Miron Grigorievici stătu îndelung în curtea din dosul caselor ; se uita la pajiștea dospită sub zăpadă, la gheața cenușie-verzuie a Donului și gîndea : „Uite, iar are să vină o revărsare de apă, la fel ca anul trecut. Cîtă zăpadă, cîtă zăpadă ! Greu îi mai e pămîntului să stea sub ea. Nici n-are cum să răsufle."

Îmbrăcat în bluză de soldat, Mitka scotea balega din ocolul vacilor. Căciula albă abia i se ținea pe cap, împinsă mult pe ceafă ; părul drept, ud de sudoare, îi cădea pe frunte, și Mitka îl dădu la o parte cu dosul mîinii murdare, care puțea a balegă. Bulgării înghețați de balegă erau îngrămădiți la poarta ogrăzii ; un țap cu părul mițos umbla deasupra. Oile se strîngeau buluc lîngă zăplaz ; o mioară mai mare decît maică-sa mai încerca s-o sugă, dar oaia cea bătrînă o gonea, izbind-o cu capul. Un batal negru,

cu coarnele inelate, stătea la o parte şi se scărpina de un plug.

Un dulău cu pieptul lat şi cu sprîncenele bălaie se tolănise la soare, lîngă hambarul cu uşa galbenă, spoită cu humă. Mai multe vintire erau atîrnate afară, sub şopron, pe pereţii hambarului; moş Grişaka le privea, sprijinindu-se în cîrjă; se gîndea, pesemne, la primăvara apropiată şi la dresul sculelor de pescuit.

Miron Grigorievici trecu la arie, măsură cu ochiul lui de gospodar căpiţele de fîn şi începu să strîngă cu grebla paiele de mei răvăşite de capre, cînd deodată, luarea-aminte îi fu atrasă de nişte glasuri străine. Aruncă grebla pe un stog şi o luă spre ogradă.

Mitka stătea cu un picior împins înainte şi îşi răsucea o ţigară, ţinînd între două degete punga de tutun cusută cu mult meremet de vreo drăguţă. Hristonea şi Ivan Alexeevici aştepta lîngă el. Hristonea scoase o foiţă murdară din fundul şepcii albastre de cazac din gardă; Ivan Alexeevici, cu mantaua descheiată, rezemat de portiţa împletită a ograzii, căuta ceva prin buzunarele nădragilor cazoni, vătuiţi. Faţa sa lucioasă, proaspăt rasă, cu o gropiţă adîncă în bărbie, se întunecase de supărare; uitase pesemne ceva.

— Să trăieşti, Miron Grigorievici! îl salută Hristonea.

— Noroc şi sănătate, oştenilor!

— Vino la noi, la fumat.

— Mulţumim, chiar acuşi am fumat.

După ce dădu mîna cu cazacii, Miron Grigorievici îşi scoase căciula cu fundul roşu, îşi netezi părul albicios şi zbîrlit, zîmbind:

— Cu ce noutăţi aţi poftit, vitejilor?

Hristonea îl privi de sus în jos şi nu se grăbi cu răspunsul: mai întîi, îşi lipi ţigara, lingînd-o îndelung cu limba lui mare şi aspră ca de bou şi, după ce isprăvi, mormăi cu vocea-i de bas:

— Uite, avem niţică treabă cu Mitri!

Moş Grişaka trecu prin faţa lor, tîrşindu-şi picioarele. Ţinea în mîinile întinse un vintir. Ivan Alexeevici şi Hristonea îşi scoaseră şepcile, salutîndu-l. Moş Grişaka duse vintirul pînă la cerdac şi se întoarse.

— De ce stați tot acasă, voinicilor ? întrebă el. V-ați înnădit la căldură pe lîngă muieri ?
— Da' ce-i ? întrebă Hristonea.
— Tu, Hristoșka, mai bine ai face să taci din gură... Parcă nu știi singur ?...
— Zău nu știu, moșule ! Pe crucea mea că nu știu nimic ! jură Hristonea.
— Deunăzi, a venit un om de la Voronej, un neguștor, ce fi fiind prieten cu Serghei Platonovici Mohov sau neam cu el, nu știu. Da, a venit și povestea că la Certkovo stă o armată străină — bolcevicii ăia, cum le mai zice. Vine Rusia să facă război cu noi, și voi stați pe la casele voastre ?... Și tu, parșivule... n-auzi, Mitka ? De ce taci ? La ce vă gîndiți ?
— Nu ne gîndim la nimic ! răspunse, zîmbind, Ivan Alexeevici.
— Păi, ăsta-i baiul, că nu vă gîndiți la nimic ! se încinse moș Grișaka. O să vă prindă în laț ca pe niște potîrnichi ! Au să vă prindă mujicii și au să vă bată ca pe niște mucoși...
Miron Grigorievici schiță un zîmbet stăpînit. Hristonea își mîngîia cu mîna obrajii cu barba nerasă de mult. Ivan Alexeevici fuma, privindu-l pe Mitka. În pupilele lui Mitka, înguste ca la ochii de pisică, juca lumini ciudate, și nu s-ar fi putut spune dacă ochii săi nu se scînteiază de o mînie îndîrjită.
După ce stătură o țîră de vorbă, Ivan Alexeevici și Hristonea își luară rămas bun și-l chemară pe Mitka la poartă.
— De ce n-ai venit aseară la adunare ? întrebă cu asprime Ivan Alexeevici.
— Nu prea m-au lăsat treburile.
— Da' ai avut timp să te duci pe la Melehovi ?
Cu o clătinare din cap, Mitka își dădu căciula pe frunte și spuse cu o întărîtare înăbușită :
— N-am venit și pace ! Ce să mai vorbim ?
— Au venit toți cei care au fost pe front. Petro Melehov n-a fost. Știi... Am hotărît să trimitem delegații la Kamenskaia, din partea satului. Acolo, la 10 ianuarie, se ține un congres al foștilor combatanți. Am tras sorții, și a căzut să mergem noi trei, adică eu, cu Hristonea și cu tine.

— N-am să mă duc, răspunse hotărît Mitka.

— Cum ? se încruntă Hristonea și-i apucă un nasture de la bluză. Te dai în lături de la ai tăi ? Nu catadicsești ?

— El e cu Petka Melehov ! zise Ivan Alexeevici, atingind cu palma mîneca mantalei lui Hristonea, iar fața i se înroșibeni ca ceara. Hai să plecăm ! Vezi că n-avem ce căuta aici. Zi, Mitri, nu mergi ?

— Nu... Am zis nu, înseamnă că nu.

— Rămîi cu bine ! spuse Hristonea, cu o privire piezișă.

— Mergi sănătos !

Întorcîndu-și ochii, Mitka îi întinse mîna fierbinte și se îndreptă spre casă.

— Scîrnăvie ! spuse Ivan Alexeevici cu o voce apăsată și cu nările tremurînde. Scîrnăvie ! repetă el mai tare, privind spatele lat al lui Mitka.

Trecură pe la mai mulți din ostașii veniți de pe front și-i înștiințară că Mitka refuzase să plece și că a doua zi ei doi se vor duce la congres.

În zorii zilei de 8 ianuarie, Hristonea și Ivan Alexeevici plecară astfel din sat. Iakov Podkova se oferi să-i ducă pe verosie. Cei doi cai zdraveni înhămați la sanie străbătură repede satul și urcară dealul. Dezghețul golise pămîntul de ninsoare ; pe alocuri, unde nu mai era zăpadă, tălpicele saniei se prindeau de pămînt, sania mergea în hopuri, și caii se opinteau, întinzînd ștreangurile strună.

Cazacii mergeau în urma saniei. Podkova, cu obrazul înroșit de frigul dimineții, pășea zdrobind zgomotos cu cizmele gheața sticloasă. Fața lui dogorea de roșeață, și numai cicatricea ovală era vînătă, ca pielea unui cadavru.

Mergînd pe alături de drum, în zăpada împuținată și zgrunțuroasă, Hristonea urca dealul ; gîfîia, trăgea anevoie aerul în plămîni, căci în 1916 avusese prilejul să înghită la Dubno o porție de gaze sufocante nemțești.

Pe deal, vîntul vuia și șuiera aprig. Acolo era mai frig. Cazacii mergeau în tăcere. Ivan Alexeevici își adăpostí fața în gulerul cojocului. Se apropiau de o pădurice ; străbătînd-o, drumul ieșea pe o creastă de colnic. Vîntul șuiera domol printre copaci ; straturi de rugină solzoasă aco-

pereau trunchiurile bătrînilor stejari cu aurul lor verzui. Undeva, în depărtare, melița o coțofană; apoi trecu în zbor, deasupra drumului, cu coada răsucită pieziș. Vîntul o abătea din zbor, înclinînd-o într-o parte și zbîrlindu-i penele pestrițe.

Podkova, care tăcuse din clipa plecării, se întoarse spre Ivan Alexeevici și-i spuse răspicat (după ce pregătise, pesemne, vorbele în mintea lui):

— Faceți tot ce se cuvine la congres, pentru ca să nu fie război! Nimenea n-are să aibă poftă de așa ceva!

— Firește! încuviință Hristonea, privind cu pizmă zborul liber al coțofenei și asemuind în gînd viața fericită, fără grijă, a păsărilor cu cea a omului.

Ajunseră la Kamenskaia în seara zilei de 10 ianuarie. Grupuri de cazaci mergeau pe străzile staniței mari, îndreptîndu-se spre centru. Se simțea un neobișnuit freamăt. După ce găsiră locuința lui Grigori Melehov, Ivan Alexeevici și Hristonea aflară că el nu era acasă. Gazda, o femeie grasă, cu părul de un blond-spălăcit, le spuse că chiriașul plecase la congres.

— Dar unde se ține congresul ăsta? o întrebă Hristonea.

— O fi la administrația de district sau, poate, la poștă! răspunse gazda, închizînd cu nepăsare ușa în nasul lui Hristonea.

Congresul era în toi. Delegații abia încăpeau în sala mare cu numeroase ferestre. Mulți cazaci se îmbulzeau pe scări, pe coridoare și în odăile de alături.

— Ține-te după mine! porunci Hristonea, croindu-și drum cu coatele.

Ivan Alexeevici se sîlea să-l urmeze prin strîmta trecătoare făcută de el. Aproape în pragul sălii de congres, Hristonea fu oprit de un cazac, al cărui grai îi trăda obîrșia de pe undeva dinspre Donul de jos.

— N-ai putea să te înghesui mai ușurel, mă ciortane? spuse el batjocoritor.

— Lasă-mă să trec!

— Poți să stai și acilea! Nu vezi că n-ai unde să te bagi?

— Lasă-mă, țințarule, că acuși te strivesc. Te curăț pe loc! îi făgădui Hristonea și, apucîndu-l cu ușurință, dădu la o parte cazacul scund și trecu înainte.

— Ia te uită, ursul!

— E tare vlăjganul din gardă!

— Zdravăn ca un armăsar! Bun să cari cu el și tunul de patru țoli!

— Văzuși cum l-a dat la o parte?

Strîns îngrămădiți în jurul său cazacii zîmbiră cu respect privind cu gura căscată la Hristonea care era cu un cap mai înalt decît toți ceilalți.

Îl găsiră pe Grigori lîngă peretele din fund; sta chircit, fuma și discuta ceva cu un cazac, delegat din partea Regimentului 35. Își zări consătenii, și mustățile lor pleoștite, negre ca pana corbului, tresăriră într-un zîmbet.

— Măi, ce vînt vă aduce? Noroc, Ivan Alexeevici! Să trăiești, nene Hristan!

— De trăit, trăiesc, da' nu prea mă pricopsesc! rîse Hristonea, apucînd toată mîna lui Grigori în palma sa uriașă.

— Ce mai fac ai noștri?

— Slavă domnului! Îți trimit bincțe. Tătîne-tău a poruncit să vii neapărat, să-i vezi.

— Petro cum o duce?

— Petro... zîmbi Ivan Alexeevici cam încurcat. Petro nu prea ține cu ai noștri.

— Știu. Da' Natalia? Copiii? I-ați văzut?

— Toți îs bine, te salută! Tată-tău e tot supărat...

Hristonea întorcea ochii, cercetînd peste capete prezidiul congresului așezat la masă. Deși se afla în spatele tuturor, le vedea toate mai bine decît ceilalți, scunzi la făptură. Grigori continuă să pună întrebări, folosind o scurtă pauză a ședinței. Povestindu-i despre oamenii și lucrurile din sat, Ivan Alexeevici îi mai vorbi pe scurt și despre adunarea celor veniți de pe front care i-au delegat la congres, pe el și pe Hristonea. Începu să-l descoasă pe Grigori despre stările din Kamenskaia, dar în acea clipă un oarecare de la masă strigă tare:

— Acuma, cazaci, are să vorbească un delegat al muncitorilor mineri! Vă rugăm să-l ascultați cu luare-aminte și să păstrați liniște!

Un om de statură mijlocie își potrivi părul blond, pieptănat peste cap, și începu să vorbească. Zumzetul de voci amuți, ca prin farmec.

Chiar de la primele vorbe ale cuvîntării înflăcărate și pline de pasiune, Grigori și ceilalți simțiră toată puterea de convingere a unui om din asemenea croială. Vorbea despre politica trădătoare a lui Kaledin, care împinsese căzăcimea la luptă împotriva clasei muncitoare și a țărănimii din Rusia; vorbea despre comunitatea intereselor cazacilor și ale muncitorilor, despre țelurile urmărite de bolșevici în lupta lor împotriva contrarevoluției căzăcești.

— Noi întindem căzăcimii muncitoare mîna noastră frățească și nădăjduim că, în lupta dusă împotriva bandei de gardiști albi, vom găsi aliați credincioși în persoana foștilor combatanți cazaci ! Muncitorii și cazacii și-au vărsat sîngele pe fronturile războiului pornit de regimul țarist, iar în lupta împotriva adunăturii de burghezi, ocrotită de Kaledin, va trebui să fim iarăși și chiar vom fi iarăși împreună ! Vom porni, mînă în mînă, la luptă contra acelora care au asuprit muncitorimea timp de atîtea veacuri ! tuna vocea lui asurzitoare.

— Mă, al dracului ! Trăsni-l-ar ! șoptea admirativ Hristonea și-i strîngea cotul lui Grigori, cu o putere care îl făcea pe acesta să se strîmbe de durere.

Ivan Alexeevici asculta, cu gura întredeschisă, clipind des de încordare și mormăind :

— Așa-i... Asta-i adevărat !...

După delegat, vorbi un alt miner, om înalt, și care se clătina ca un frasin zguduit de vînt. Se sculă în picioare, se îndreptă, de parcă ar fi fost pliant, și roti privirile asupra sutelor de ochi ațintiți spre el și așteptă mult, pînă cînd larma se potoli. Făcea impresia unui odgon de șiep : noduros și uscățiv, tare să te poți bizui pe el, mai avea încă sclipiri verzui pe față, parcă i-ar fi presărat cineva cu praf de piatră vînătă. Firișoarele negre de praf de cărbune îi intraseră adînc în porii pielii, nu mai puteau fi scoase de acolo de nici o spălătură de pe lume ; același luciu de cărbune sclipea și în ochii lui tulburi, spălăciți de întunericul în care își trăise viața și de straturile negre din

adincul pămîntului. Își scutură părul scurt și făcu un gest energic cu pumnii încleștați/parcă ar fi dat cu tîrnăcopul.

— Cine a introdus pe front pedeapsa cu moartea pentru soldați ? Kornilov ! Cine, alături de Kaledin, ne sugrumă ? Tot el ! strigă dînsul și continuă să vorbească repede și pasionat : Cazaci ! Fraților ! Fraților ! De partea cui veți trece ? Kaledin vrea ca noi să ne înecăm în sîngele frățesc ! Nu ! Nu ! N-are să iasă după pofta lor ! Îi vom strivi, dumnezeul să-i ferească ! Întunericul mă-si ! Pe năpîrcile astea le vom arunca în mare !...

— Măi, al dracului ! nu se mai putu stăpîni Hristonea, cu gura căscată de minunare, dind din mîini și izbucnind într-un rîs zgomotos : Așa-i, arde-i !

— Tacă-ți gura ! Măi Hristan, da' ce-i cu tine ? se sperie Ivan Alexeevici. Au să te dea afară !

Lagutin, cazac din stanița Bukanovskaia și primul președinte al secției de cazaci de la Comitetul Executiv Central din Rusia, convocat în sesiunea a doua, îi frigea pe cazaci cu vorbele lui pline de foc, nu tocmai bine orînduite, dar care le mergeau de-a dreptul la inimă. Vorbi și Podtiolkov, care prezida lucrările congresului, iar după el veni Șceadenko, un bărbat frumos, cu mustățile tunse englezește.

— Cine-o mai fi și ăsta ? întrebă Hristonea pe Grigori, întinzîndu-și mîna lată ca o greblă.

— E Șceadenko. Un comandant bolșevic.

— Dar ăla ?

— E Mandelștam.

— De unde vine ?

— De la Moscova.

— Da' ăștia cine is ? arătă Hristonea grupul de delegați la congres din Voronej.

— Măi Hristan, mai tacă-ți gura nițel !

— Doamne dumnezeule, doar vreau și eu să aflu !... Ia spune-mi, ăla lungul, care șade alături de Podtiolkov, cine-o fi ?

— E Krivoșlîkov, din Elanskaia, satul Gorbatov... Iar mai încolo, uite : Kudinov, Donețkov, de la noi.

— Ia să te mai întreb... Și ăla.. nu, ălălalt, ăla de la margine, cu moț ?

— Eliseev... Nu știu din ce staniță.

Îndestulat cu aceste deslușiri, Hristonea tăcu, ascultîndu-i pe ceilalți oratori, cu aceeași neslăbită atenție, și acoperind cel dintîi autele de voci cu glasul lui de bas, strigînd întruna : „Așa-i".

În urma lui Stehin, un cazac bolșevic, vorbi delegatul Regimentului 44. Acesta rostea niște fraze încîlcite și neciopîlite, spunea cîte un cuvînt de parcă ar fi bătut un cui și tăcea, smiorcăind din nas, dar cazacii îl ascultau cu deosebită încordare, întrerupîndu-l din cînd în cînd cu strigăte de aprobare. Cele rostite de dînsul se vedea că aflau un viu răsunet în sufletele lor.

— Fraților ! Congresul nostru trebuie să treacă la treabă de nădejde în așa fel ca să nu iasă nici o pătimire pentru popor, și toate să se isprăvească cu bine și cu pace ! spuse el cu o voce tărăgănată și gîngavă. Glăsuiesc sus și tare să ne lipsim de un război sîngeros. Și așa am putrezit destul trei ani și jumătate în tranșee și, ca să vorbim drept, dacă ar mai trebui să ducem război, cazacii îs obosiți...

— Asta-i adevărat !...

— Adevărul îl mai curat !

— Nu vrem război !

— Trebuie să ne înțelegem și cu bolșevicii și cu Sfatul Oastei !

— În chip pașnic, nu altminterea ! Ce să ne mai războim ?

Podtiolkov izbi zgomotos cu pumnul în masă, și urletele se potoliră. Mîngîindu-și bărbuța stufoasă, delegatul Regimentului 44 continuă cu aceeași voce tărăgănată :

— Trebuie să ne trimitem delegații de la congres, să meargă la Novocerkassk și să se roage frumos, pentru ca voluntarii și tot felul de partizani să se care de acilea... Așijderea și bolșevicii n-au ce căuta la noi ! Vom ști singuri cum să înfruntăm dușmanii poporului muncitor. Pînă una-alta n-avem nevoie de ajutoul nimănui, iar de va fi nevoie, atunci avem său-i rugăm să ne ajute...

— Astea nu-s vorbe cu socoteală !

— Așa-i !

— Stai ! Stai ! De ce „așa-i" ? Da' dacă ne vor strînge de gît — în ceasul al doisprezecelea să ceri ajutor ? Nu, nu, pîn' s-or coace dudele moare baba.

— Trebuie să ne întocmim ocîrmuirea noastră...

— Șade găina-n cuib, iar oul ei clocește în... doamne, iartă-mă. Măi, ce căpățîni proaste !

După delegatul Regimentului 44, răsunară vorbele pline de o înflăcărată chemare rostite de Lagutin. Fu întrerupt de mai multe ori cu strigăte. Cineva ceru să se suspende ședința pentru zece minute, dar, îndată ce se făcu liniște, Podtiolkov își zvîrli jarul vorbelor în mulțimea încinsă :

— Frați cazaci ! Pe cînd noi stăm și ne sfătuim, dușmanii poporului muncitor nu dorm ! Vrem și ca lupii să fie sătui, și oile întregi ; da' Kaledin are altă socoteală. Ne-a căzut în mîini ordinul său pentru arestarea tuturor celor ce iau parte taman la acest congres, ordin care are să fie citit chiar acum.

Citirea ordinului pentru arestarea participanților la congres stîrni o mare frămîntare printre delegați. Se iscă o gălăgie însutit mai înverșunată decît la orice întrunire de staniță.

— Ce să ne mai ținem de vorbe ! Trebuie să ne așternem pe treabă !

— Li-niș-te ! Sst !

— Ce mai liniște ! Zi-i mai tare !

— Lobov ! Lobov ! Arde-i cu o vorbă !

— Să mai așteptăm !

— Nici Kaledin nu-i un prost !

Grigori ascultă tăcut strigătele, privind la capetele și la mîinile zvîrcolite ale mulțimii de delegați, pînă cînd nu se mai putu stăpîni. Se ridică în vîrful picioarelor, răcnind :

— Tăceți odată, diavolilor ! Ce, sînteți la bîlci ? Lăsați-l pe Podtiolkov să vorbească !

Ivan Alexeevici se luă la harță cu un delegat al Regimentului 8.

Hristonea mîrîia, înfruntînd părerile unuia din același regiment cu el.

— Care va să zică, aici trebuie să fii cu ochii în patru ? Ce-mi tot bați capul ? Ageamiu mai ești, măi prietene ! Și

blegi mai sînteți toți ! N-o să ne țină baierele să le dovedim singuri pe toate.

Larma de glasuri se potoli, așa cum se lasă vîntul ostenit pe un lan de grîu și-l apleacă la pămînt. Și deodată, liniștea nehotărîtă a sălii fu străpunsă de vocea subțire, ca de fată, a lui Krivoșlikov :

— Jos cu Kaledin ! Trăiască Comitetul militar revoluționar căzăcesc !

Mulțimea gemu. În valul greu de glasuri ce-ți izbea urechile se amestecară strigăte puternice, răsunătoare de aprobare. Krivoșlikov rămase cu mîna ridicată, cu degetele tremurînd ca frunzele. Îndată ce urletul asurzitor s-a împrăștiat, stingîndu-se, Krivoșlikov strigă tot atît de subțirel și de tare ca o goană de lupi :

— Propun să alegem din mijlocul nostru Comitetul militar revoluționar căzăcesc. Să fie însărcinat cu lupta împotriva lui Kaledin și cu organi...

— Ha-a-a-a-a-a ! răbufni un nou urlet, ca o explozie de obuz, făcînd să cadă jos firimiturile de tencuială, desprinsă din tavan.

Începu alegerea membrilor Comitetului militar revoluționar. O parte neînsemnată de cazaci, condusă de același delegat al Regimentului 44 și de cîțiva alții, continuă să stăruie pentru lichidarea pașnică a conflictului cu guvernul Oastei, dar majoritatea participanților nu-i mai susținea. După ce auziseră ordinul lui Kaledin cu privire la arestarea lor, cereau să se împotrivească în mod activ celor din Novocerkassk.

Grigori nu mai apucă să vadă terminarea alegerii, căci fu chemat urgent la statul-major al regimentului. La plecare, îi rugă pe Hristonea și pe Ivan Alexeevici :

— Cînd s-o isprăvi, veniți acasă la mine ! Îs curios să văd cine are să iasă...

Ivan Alexeevici se întoarse noaptea tîrziu.

— Podtiolkov președinte, iar Krivoșlikov secretar ! vesti el din prag.

— Și membrii ?

— Ivan Lagutin și Golovaciov, Minaev, Kudinov, și încă alți cîțiva.

— Da 'unde-i Hristan ? întrebă Grigori.

— A plecat cu cazacii să aresteze ocîrmuirea din Kamenskaia. E încins foc : dacă scuipi pe el fîsîie... E lată !

Hristonea se întoarse în zori. Pufnea pe nări, descălţîndu-se, şi mormăia ceva cu voce scăzută. Grigori aprinse lampa şi văzu că fruntea negricioasă a lui Hristonea este pătată de sînge şi mai are şi o zgîrietură făcută de un glonte deasupra sprîncenelor.

— Cine te-a rănit ? Vrei să te leg ? Uite-acuma !...

Stai niţel, să găsesc pansamentul !

Sări din pat, găsi vata şi tifonul.

— Nu-i nimica, s-o tămădui ea de la sine, ca rănile cîinilor ! mormăi Hristonea. M-a miruit comandantul cercului de recrutare. Cu revolverul. Am intrat la el frumuşel, pe uşa cea mare, ca oaspeţii, iară dînsul a cercat să se apere. A mai rănit un cazac. Am vrut să-i scot sufletul, ca să văd cum arată un suflet de ofiţer, da' nu m-au lăsat cazacii. Că altfel, tare mi-era poftă să-l frec. L-aş fi zolit pînă la măduva oaselor !

9

A doua zi, din ordinul lui Kaledin, Regimentul 10 de Don sosi în Kamenskaia, pentru arestarea tuturor participanţilor la congres şi pentru dezarmarea celor mai revoluţionare dintre unităţile de cazaci.

Tocmai atunci se ţinea un miting în gară. O uriaşă mulţime de cazaci se frămînta, reacţionînd fiecare în chipul său la cuvîntarea unui vorbitor.

Urcîndu-se la tribună, Podtiolkov cuvîntă :

— Părinţi, fraţilor, eu nu-s înscris în nici un partid şi nu-s bolşevic. Năzuiesc doar către un singur lucru : spre dreptate, spre fericire, spre unirea frăţească a tuturor celor care muncesc, ca să nu mai fie nici o asuprire, nici chiaburi, nici burjui şi bogătani — să trăiască toată lumea slobodă şi în voie. Bolşevicii la aceasta năzuiesc, pentru asta luptă. Bolşevicii sînt muncitori, nişte oameni ai muncii ca şi noi, cazacii. Atîta numai că muncitorii bolşevici sînt mai cu scaun la cap decît noi : pe cînd noi eram

ţinuţi în întuneric, ei, prin oraşe, au învăţat mai virtos decît noi să priceapă viaţa aşa cum e. Ca atare, se lămureşte că sînt şi eu bolşevic, măcar că nu-s înscris în partidul bolşevicilor.

După debarcare, regimentul luă parte la miting. Oamenii din Gundorovskaia, toţi înalţi şi arătoşi, alcătuind mai mult de jumătatea regimentului, se amestecară cu cazacii din alte regimente. Şi o bruscă întorsătură nu întîrzie să se producă în cugetul lor. Cazacii au răspuns printr-un „nu" hotărît la ordinul dat de comandantul regimentului, pentru a executa dispoziţia lui Kaledin. Începură să se frămînte în urma unei puternice acţiuni de agitaţie, desfăşurată de cei ce ţineau partea bolşevicilor.

În acelaşi timp, Kamenskaia fu cuprinsă de o activitate febrilă, cum se întîmpla în mai toate regiunile din apropierea frontului; detaşamente de cazaci, înjghebate în pripă, erau trimise pentru ocuparea şi menţinerea gărilor; unul după altul, plecau trenurile în direcţia Zverevo-Lihaia. Unităţile îşi realegeau comandanţii. Cazacii care nu voiau război se grăbeau să plece pe ascuns. Delegaţi întîrziaţi continuau să sosească din sate şi din staniţe. Pe străzi se întîlnea o neobişnuită forfotă.

La 13 ianuarie, sosi pentru tratative o delegaţie din partea guvernului Donului, compusă din preşedintele Sfatului Oastei, Agheev, şi ca membri : Svetozarov, Ulanov, Karev, Bajelov şi Voiskovoi starşina Kuşnarlov.

O mulţime forfotitoare îi întîmpină la gară. Toţi fură conduşi pînă la clădirea oficiului de poştă şi telegraf de către o escortă de cazaci din Regimentul de gardă „Atamanski". Şedinţa membrilor Comitetului militar revoluţionar împreună cu delegaţia guvernului ţinu toată noaptea.

Din partea Comitetului militar revoluţionar se aflau de faţă şaptesprezece oameni. Răspunzînd la cuvîntarea lui Agheev, care învinuia Comitetul militar revoluţionar de trădarea intereselor căzăcimii şi de încheierea unei înţelegeri cu bolşevicii, Podtiolkov luă cel dintîi cuvîntul, dîndu-i un răspuns usturător. După el vorbiră Krivoşlîkov şi Lagutin. Discursul lui Kuşnariov fu întrerupt în repetate rînduri de strigătele cazacilor înghesuiţi pe coridor. Un

mitralior, vorbind în numele cazacilor revoluționari, ceru arestarea delegației.

Consfătuirea nu ajunse la nici un rezultat. Pe la două noaptea, cînd se lămuri limpede că nu poate fi vorba de vreun acord, a fost acceptată propunerea lui Karev, membru în Sfatul Oastei, pentru trimiterea la Novocerkassk a unei delegații din partea Comitetului militar revoluționar, cu sarcina de a se hotărî definitiv problema puterii.

În urma delegației guvernului Donului, care plecase la Novocerkassk, porniră într-acolo și reprezentanții Comitetului militar revoluționar, în frunte cu Podtiolkov. Au fost delegați în unanimitate: Podtiolkov, Kudinov, Krivoșlîkov, Lagutin, Skacikov, Golovaciov și Minaev. Ofițerii din Regimentul „Atamanski", arestați în Kamenskaia, rămăseră opriți ca ostateci.

10

Dincolo de geamul vagonului, vifornița se juca cu fulgii de zăpadă. Troiene linse de vînt se înălțau zidite deasupra gardului menit să apere linia de înzăpezire și, pînă una-alta, pe jumătate zburat de viscol. Crestele nămeților erau împestrițate de ciudatele desene lăsate de ghearele păsărilor.

Haltele, stîlpii de telegraf și toată stepa cea fără de sfîrșit, sinistră în monotona ei întindere, fugeau și rămîneau la miazănoapte, în urma trenului.

Podtiolkov, într-o scurtă nouă de piele, ședea la geam. În fața lui, rezemat cu coatele de o măsuță, privea afară Krivoșlîkov, cu umerii înguști și cu trupul costeliv de adolescent. Îngrijorarea și așteptarea se citeau în ochii lui senini de copil. Lagutin își pieptăna bărbuța blondă și rară. Minaev, un cazac zdravăn, nu-și găsea astîmpăr pe bancă, încălzindu-și mîinile la țeava caloriferului.

Lungiți pe banchetele de sus, Golovaciov și Skacikov discutau ceva în șoaptă.

Aerul din vagon nu era prea cald și duhnea a fum de mahorcă. Mergînd spre Novocerkassk, membrii delegației nu se prea simțeau în apele lor. Vorba tînjea într-o atmo-

sferă de lîncezeală plicticoasă şi apăsătoare. Trecură de gara Lihaia. Podtiolkov glăsui deodată, rostind gîndul tuturor :

— N-are să iasă nici o treabă ! Nu văd cum s-ar putea să ne înţelegem...

— Umblăm pe drumuri de pomană, întări Lagutin.

O tăcere îndelungă se înstăpîni din nou în vagon. Podtiolkov îşi mişca în răstimpuri egale palma, ca şi cum ar fi trecut o suveică prin ochiurile unui năvod. Din cînd în cînd, se uita la luciul mat al scurtei sale de piele, admirînd-o.

Se apropiau de Novocerkassk. Minaev privi pe hartă la Donul care ocolea oraşul în cotituri întortocheate şi începu să povestească cu voce înceată :

— Pe vremuri, cînd cazacii îşi isprăveau anii de oaste la Regimentul „Atamanski", începeau să se pregătească de plecare la casele lor... Îşi făceau cuferele, îşi strîngeau avutul şi caii şi se urcau în tren. Trenul pornea şi, uite, lîngă Voronej, acolo unde linia trece Donul pentru prima oară, mecanicul care conducea trenul îi frîna încet, cît se poate mai încet : ştia el ce va să fie ! Îndată ce trenul intra pe pod, începea minunăţia : cazacii strigau, cuprinşi parcă de turbare : „Donul ! Donul nostru ! Donul, Donul liniştit ! Tăicuţul nostru iubit, drag ! Ura-a-a !" şi aruncau pe ferestre afară, chiar de pe pod peste parapetele de fier, şepci, mantale vechi, nădragi, feţe de pernă, cămăşi şi tot ce le cădea sub mînă. Pe toate le dăruiau Donului, cînd se întorceau de la oaste. Te uitai în jos, şi se vedeau şepcile albastre — culoarea Regimentului „Atamanski" — plutind pe apă, ca nişte lebede ori ca nişte flori. Şi datina aceasta nu se pierdea, din cele mai vechi timpuri...

Încetinindu-şi mersul, trenul se opri. Cazacii se sculară în picioare. Punîndu-şi centura peste manta, Krivoşlikov schiţă un zîmbet forţat :

— Iată-ne ajunşi !

— De ce nu vin ăia cu pîinea şi sarea ? încercă să glumească Skacikov.

Fără să bată la uşă, un esaul înalt şi semeţ intră în vagon, cercetă membrii delegaţiei cu ochii iscoditori şi duşmănoşi, rostind cu o apăsată asprime :

— Sînt însărcinat să vă însoțesc. Fiți buni, domnilor bolșevici, și părăsiți în grabă vagonul ! Nu garantez pentru purtarea mulțimii și... pentru siguranța voastră.

Ochii săi se opriră mai îndelung asupra lui Podtiolkov, mai bine zis asupra scurtei sale ofițerești ; cu o dușmănie în glas, pe care n-o mai ascundea, strigă poruncitor :

— Dați-vă jos din vagon, mai repede !

— Iată-i pe ticăloșii, pe trădătorii căzăcimii ! exclamă un ofițer cu mustățile lungi, de pe peronul înțesat de lume.

Podtiolkov se îngălbeni la față și-i aruncă lui Krivoșlîkov o privire piezișă și cam încurcată. Krivoșlîkov ieși în urmă, șoptind cu un zîmbet :

— *„Din larmă-o desprinde-aprobare nu-n murmurul laudei, dulce, în răcnetul urii babare"*.[1] Auzi, Feodor ?

Podtiolkov zîmbi și el, deși nu auzise sfîrșitul frazei.

Fură însoțiți de o puternică escortă formată din ofițeri. Mulțimea care îi petrecea pînă la clădirea administrației de ținut turba de minie, setoasă de omor fără judecată. Nu numai ofițerii și iuncherii, ci și niște cazaci, cîteva femei bine îmbrăcate și școlarii se întreceau în strigăte îndîrjite, batjocorind și afurisind delegații.

— Cum îi puteți lăsa să facă o porcărie ca asta ? întrebă cu indignare Lagutin, adresîndu-se unuia dintre ofițerii care îi însoțeau.

Măsurîndu-l cu ochii plini de ură, acesta șopti :

— Mulțumește lui dumnezeu că rămîi cu viața ! Dacă ai fi în puterea mea, mitocane, te-aș... Huo, scîrnă !

Îl opri alt ofițer, ceva mai tînăr, care îl dojeni cu privirea.

— Bine-am mai nimerit-o ! izbuti Skacikov să-i șoptească lui Golovaciov, prinzînd o clipă prielnică.

— Parcă ne-ar duce la moarte...

Sala administrației de ținut era neîncăpătoare pentru mulțimea adunată. În timp ce delegații se așezau de o parte a mesei, urmînd indicațiile unui sotnic grijuliu, veniră și membrii guvernului.

Însoțit de Bogaevski, Kaledin, puțin adus din spate, trecu cu pasul său sigur, ca de lup, apăsat pe toată talpa.

[1] Citat din *Ferice-i poetul de treabă* de Nekrasov. Opere alese, vol. I, Ed. Cartea Rusă, 1955, în românește de Miron Radu Paraschivescu.

Își împinse scaunul la o parte, își puse pe masă șapca cu cocarda albă de ofițer, își potrivi părul cu mișcări liniștite și, încheindu-și cu mîna stîngă nasturele de la buzunarul de jos al vestonului englezesc, se aplecă ușor spre Bogaevski, care îi spunea ceva. Toate mișcările sale erau pline de o forță matură, greoaie, sigură de sine; astfel se ivin de obicei oamenii care au avut puterea și care și-au format în cursul anilor o ținută a lor, deosebită de ținuta altora, o manieră specială de a înălța capul, un mers propriu. Avea multă asemănare cu Podtiolkov. În schimb, Bogaevski, care se estompa alături de impunătorul Kaledin, părea mai puțin arătos și mai copleșit de tratativele care trebuiau să aibă loc.

Bogaevski spunea ceva, abia mișcîndu-și buzele sub streașina mustăților blonde și pleoștite; ochii săi iuți, pieziși, sclipeau prin sticlele *pince-nez*-ului. Nervozitatea sa se vădea și în gestul cu care-și potrivea gulerul, în mișcările repezi, fugitive, cu care-și atingea linia bărbiei proeminente, mișcîndu-și sprîncenele largi ca niște aripi.

Alături de Kaledin, care ședea în centru, se așezară de o parte și de alta membrii guvernului Oastei. Unii dintre ei fuseseră la Kamenskaia; aceștia erau Karev, Svetozarov, Ulanov și Agheev; ceva mai în fund, luară loc Elatonțev, Melnikov, Bosse, Șoșnikov și Poleakov.

Podtiolkov îl auzi pe Mitrofan Bogaevski spunînd ceva cu jumătate de voce lui Kaledin. Acesta, încruntîndu-și ochii, aruncă o scurtă privire la Podtiolkov, care luase loc drept în fața sa, și anunță:

— Cred că putem începe!

Podtiolkov zîmbi și expuse, cu o voce clară, scopurile cu care a venit delegația. Krivoșlîkov întinse peste masă textul unui ultimatum, redactat de Comitetul militar revoluționar, dar Kaledin, dînd hîrtia la o parte cu o mișcare a mîinii albe, rosti ferm:

— N-are nici un rost să pierdem timpul, silind fiecare membru din guvern să studieze personal acest document. Vă rog să-i dați citire cu glas tare! Îl vom discuta mai pe urmă...

— Citește! porunci Podtiolkov.

Se ținea cu demnitate, dar — la fel ca toți membrii delegației — nu se simțea tocmai sigur. Krivoșlîkov se

ridică, vocea lui sonoră, ca de fată, dar lipsită de tărie, răsună deasupra mulţimii din sală :

— *„Cu începere de la 10 ianuarie 1918, în Ţinutul Oastei Donului, toată puterea asupra unităţilor armate şi asupra conducerii operaţiunilor militare trece de la marele ataman în mîinile Comitetului militar revoluţionar al cazacilor de la Don.*

Toate detaşamentele care acţionează contra trupelor revoluţionare vor fi rechemate pe data de 15 ianuarie crt. şi se vor dezarma, la fel şi formaţiunile de voluntari, şcolile de iuncheri şi de ofiţeri cu curs redus. Toate persoanele care fac parte din aceste organizaţii urmează a fi trimise de pe teritoriul Ţinutului Donului în locurile lor de domiciliu, dacă n-au locuit înainte în Ţinutul Donului.

Notă. *Armele, muniţia şi echipamentul urmează a fi predate comisarului Comitetului militar revoluţionar.*

Autorizaţiile pentru plecarea din Novocerkassk se eliberează de către comisarul Comitetului militar revoluţionar.

Oraşul Novocerkassk urmează a fi ocupat de regimentele de cazaci, stabilite de Comitetul militar revoluţionar.

Membrii Sfatului Oastei se declară desărcinaţi de împuternicirile lor, pe data de 15 ianuarie crt.

Se va retrage de la minele şi uzinele Ţinutului Donului toată poliţia pusă acolo de guvernul Oastei.

Se va anunţa în tot Ţinutul Donului, prin staniţe şi prin sate, că guvernul Donului îşi declină de bunăvoie împuternicirile, cu scopul de a evita vărsarea de sînge, şi că puterea va trece imediat în mîinile Comitetului militar revoluţionar căzăcesc al Ţinutului, pînă la formarea organului permanent al puterii clasei muncitoare în Ţinut, aparţinînd întregii populaţii.“

Îndată ce Krivoşlîkov termină, Kaledin întrebă cu voce tare :

— Ce unităţi v-au împuternicit ?

După un schimb de priviri cu Krivoşlîkov, Podtiolkov începu să enumere, ca pentru sine :

— Regimentul de gardă „Atamanski", Regimentul de gardă căzăcesc, bateria 6-a, Regimentul 44, bateria 32-a, sotnia 14-a independentă...

La fiecare unitate își îndoia cîte un deget de la mîna stîngă; șoapte și rîsete batjocoritoare se auzirá prin sală. Încruntîndu-se, Podtiolkov își așternu pe masă mîinile acoperite de păr roșcat și continuă cu vocea ridicată:

— Regimentul 28, bateria 28-a, bateria 12-a, Regimentul 12...

— ...Regimentul 29... îi suflă încet Lagutin.

— ...Regimentul 29, continuă Podtiolkov, cu glasul mai sigur și mai tare, bateria 13-a, detașamentul local din Kamenskaia, Regimentul 10, Regimentul 27, batalionul 2 pedestru, Regimentul 2 de rezervă, Regimentul 8, Regimentul 14.

După mai multe întrebări fără importanță și în urma unui scurt schimb de păreri, Kaledin se aplecă mult peste masă și, pironindu-l pe Podtiolkov, îl întrebă:

— Dumneavoastră recunoașteți puterea Consiliului Comisarilor Poporului?

Podtiolkov goli pînă la fund un pahar cu apă, puse carafa pe farfurie, își șterse mustățile cu mîneca și răspunse îndoielnic:

— La această întrebare poate răspunde numai poporul întreg.

Interveni Krivoșlîkov, care se temea ca nu cumva Podtiolkov, cam naiv din fire, să scape vreo vorbă de prisos:

— Cazacii nu pot admite un organ în care să figureze reprezentanții „Partidului libertății poporului" [1]. Sîntem cazaci, și conducerea trebuie să fie a noastră, a cazacilor.

— Cum trebuie să vă înțelegem, dacă în fruntea Consiliului stau Nahamkes și alții de teapa lui?

— Rusia le-a dat încredere, avem deci încredere și noi!

— Și veți avea relații cu dînșii?

— Da!

Podtiolkov scoase un mormăit de încuviințare, susținînd cuvintele lui Krivoșlîkov:

— Noi nu ținem seamă de persoane, ci de idei.

[1] Așa se numea partidul contrarevoluționar al cadeților (n. ed. ruse).

Unul din membrii guvernului Donului întrebă naiv :

— Dar Consiliul Comisarilor Poporului acționează spre binele poporului ?

Podtiolkov îi răspunse cu o privire iscoditoare. Nu mai rosti nimic, zîmbi, întinse mîna spre carafă, își turnă apă și bău cu lăcomie. Îl chinuia setea și încerca parcă să stingă cu apă limpede un foc mare ce-i ardea în suflet.

Kaledin bătu toba în masă cu vîrful degetelor, punînd întrebări iscoditoare :

— Ce poate fi comun între voi și bolșevici ?

— Vrem să introducem la noi, în Ținutul Donului, puterea căzăcească autonomă.

— Da, însă știți probabil că la patru februarie se convoacă Sfatul Oastei. Membrii lui vor fi realeși... Consimțiți să se facă un control reciproc ?

— Nu ! Podtiolkov își ridică privirea plecată în jos și răspunse ferm : Dacă veți fi în minoritate, noi avem să vă dictăm voința noastră.

— Dar aceasta se cheamă silnicie !

— Da.

Mutîndu-și privirea de la Podtiolkov la Krivoșlikov, Mitrofan Bogaevski întrebă :

— Dumneavoastră recunoașteți Sfatul Oastei ?

— Într-o oarecare măsură ! spuse Podtiolkov, strîngînd din umerii săi neobișnuit de largi. Comitetul militar revoluționar al ținutului va convoca un congres al reprezentanților populației. El își va ține lucrările sub controlul tuturor unităților militare. Iar dacă congresul nu ne va satisface, noi nu-l vom recunoaște.

Kaledin își ridică sprîncenele :

— Dar cine va fi judecător ?

— Poporul !

Cu un gest mîndru, Podtiolkov își dădu capul pe spate și se rezemă de speteaza scaunului sculptat, în haina sa care-și scîrții pielea nouă.

După o scurtă întrerupere, vorbi Kaledin. Orice vuiet se stinse. În liniștea sălii răsună răspicat glasul marelui ataman, cu note joase, de un timbru rece, ca o zi de toamnă :

— Guvernul nu-și poate declina împuternicirile la cererea Comitetului militar revoluționar al ținutului. Acest guvern a fost ales de toată populația din Ținutul Donului, și numai ea ne poate cere să ne declinăm împuternicirile — ea, iar nu numai anumite unități de trupe. Sub influența propagandei criminale ce se face de către bolșevici, care tind să impună ținutului regimul lor, voi cereți să vi se predea puterea... Sînteți o unealtă oarbă în miinile bolșevicilor. Îndepliniți voința unor oameni în solda germanilor, fără să vă dați seama de uriașa răspundere pe care v-o asumați în fața întregii căzăcimi. Vă sfătuiesc să vă răzgîndiți, deoarece voi aduceți ținutului nostru nemaipomenite nenorociri, pășind pe calea rupturii cu guvernul, care reprezintă voința întregii populații. Eu nu mă cramponez de putere. Marele Sfat al Oastei va fi convocat, și el va conduce destinele ținutului. Pînă la convocare, însă, am datoria să rămîn la postul meu. Pentru cea din urmă oară, vă sfătuiesc să vă răzgîndiți !

După el, luară cuvîntul membrii guvernului, din partea cazacilor și a elementelor necăzăcești. Socialistul-revoluționar Bosse revărsă peste capetele membrilor Comitetului militar revoluționar un lung discurs, plin de îndemnuri dulcege.

Lagutin îl întrerupse cu un strigăt :

— Iată pretenția noastră : să predați puterea Comitetului militar revoluționar ! N-aveți nimic de așteptat, o dată ce guvernul ținutului este pentru dezlegarea pașnică a chestiunii...

Bogaevski zîmbi :

— Prin urmare ?

— ...Trebuie să se proclame imediat trecerea puterii în miinile Comitetului revoluționar. Nu se poate aștepta încă două săptămîni și jumătate, pînă cînd se va aduna Sfatul vostru ! Chiar și fără aceasta, poporul fierbe într-o cruntă îndîrjire.

Karev bolborosi o cuvîntare lungă și goală ; iar Svetozarov se silea să pună la cale un compromis irealizabil.

Podțiolkov îi asculta cu o mînie crescîndă. Se uită în fugă la fețele tovarășilor săi și observă că Lagutin se în-

cruntase şi se făcuse galben la faţă; Krivoşlîkov nu-şi ridica privirea de la masă, iar Golovaciov zvîcnea să spună ceva. Krivoşlîkov mai lăsă să se scurgă cîteva clipe, apoi şopti încetişor:

— Vorbeşte!

Podtiolkov parcă atîta aşteptase. Repezindu-şi scaunul la o parte, începu să glăsuiască încordat, bîlbîind de emoţie, căutînd cuvinte de convingere, mari şi nimicitoare.

— Ceea ce spuneţi nu-i drept! Dacă guvernul Oastei ar avea încrederea oamenilor, m-aş lăsa cu dragă inimă de pretenţiile mele; dar poporul nu crede în el. Nu noi începem războiul civil, ci voi, chiar voi! De ce aţi adăpostit pe pămîntul căzăcesc tot soiul de generali fugari? Tocmai din această pricină bolşevicii vin cu război peste Donul nostru liniştit... N-am să mă supun voua! Nu mă las! Mai întîi va trebui să treceţi peste cadavrul meu! Noi vă aruncăm în faţă numai fapte. Nu cred că guvernul Oastei mai poate salva Ţinutul Donului. Ce măsuri se iau faţă de unităţile care nu primesc să vi se supună? Aha, va să zică, aşa este! De ce vă asmuţiţi voluntarii împotriva minerilor? Semănaţi dihonia peste tot! Spuneţi-mi: cine pune mîna-n foc că guvernul Ţinutului Oastei va înlătura războiul civil?... Nici n-aveţi ce răspunde. Iar poporul şi cazacii veniţi de pe front sînt alături de noi!

În sală izbucniră rîsete, asemenea unui vînt năvalnic; se auziră strigăte de îndignare împotriva lui Podtiolkov. El îşi întoarse spre sală faţa încinsă şi stacojie, răcnind, fără să-şi mai ascundă ura clocotitoare:

— Rîdeţi voi acum, dar aveţi să plîngeţi mai pe urmă! Şi se întoarse spre Kaledin, străpungîndu-l cu gloanţele ochilor: Cerem cu tărie să ni se predea puterea nouă, reprezentanţilor poporului muncitor, şi să fie înlăturaţi toţi burjuii şi Armata de voluntari... Iar guvernul de astăzi trebuie să plece şi el!

Cu o mişcare obosită, Kaledin îşi înclină fruntea:

— N-am de gînd să plec nicăieri din Novocerkassk şi nici n-am să plec.

După o scurtă întrerupere, şedinţa se deschise din nou, cu discursul înflăcărat al lui Melnikov:

— Detaşamentele Gărzilor Roşii se năpustesc în Ţinutul Donului, pentru a distruge căzăcimea! După ce au făcut să piară Rusia, prin orînduiala lor nebunească, vor să aducă la pieire acum şi ţinutul nostru. Istoria nu cunoaşte nici un caz în care o mînă de impostori şi de derbedei să conducă o ţară în chip inteligent şi spre binele poporului. Rusia se va dezmetici şi-i va azvîrli afară pe toţi „otrepievii"[1] ăştia! Iar voi, cei orbiţi de nebunia altora, vreţi să smulgeţi puterea din mîinile noastre, ca să le deschideţi bolşevicilor porţile? Nu!

— Cedaţi Comitetului revoluţionar puterea, şi bolşevicii îşi vor înceta înaintarea... riposta Podtiolkov.

Cu încuviinţarea lui Kaledin, ieşi din rîndurile mulţimii podesaulul Şein, de patru ori decorat cu ordinul „Sfîntul Gheorghe" şi ajuns la gradul său din simplu cazac. Îşi trase cutele bluzei, ca şi cum ar fi fost înainte de o inspecţie, şi izbucni:

— La ce bun să-i mai ascultăm, cazaci? strigă el cu voce ridicată, poruncitoare, despicînd aerul cu mîna. N-avem acelaşi drum cu bolşevicii! Numai trădătorii Donului şi ai căzăcimii pot să vorbească despre predarea puterii în mîinile Sovietelor şi să cheme cazacii pentru a merge împreună cu bolşevicii. Şi, adresîndu-se direct lui Podtiolkov, spre care arăta cu mîna, strigă, frămîntîndu-şi trupul: Îţi închipui, oare, Podtiolkov, că dumneata, un cazac fără şcoală şi fără creştere, vei fi urmat de tot Ţinutul Donului? Chiar dacă va merge cineva, apoi va fi o gloată de cazaci smintiţi, care şi-au pierdut rostul caselor! Dar, fraţioare, chiar şi aceştia se vor dezmetici pînă la sfîrşit şi atunci te vor spînzura!

Printre cei din sală se învălură o mişcare de capete, ca talgerele de floarea-soarelui atunci cînd cutreieră un vînt prin lanuri; o larmă de glasuri aprobă spusele lui Şein, care se aşezase la loc. Un ofiţer înalt, cu o scurtă încreţită şi cu epoleţi de ofiţer superior de cazaci, îl bătea pe umăr, arătîndu-i astfel încîntarea sa. Un grup de

[1] Omul-marionetă al nobilimii poloneze, Grigori Otrepiev, un călugăr aventurier, a izbutit să ocupe pentru scurtă vreme (în 1605) tronul Rusiei, dîndu-se drept Dmitri, fiul ţarului Ivan IV. A fost omorît de boieri.

ofiţeri se îmbulzi în jurul, iar o voce isterică de femeie ţipa înduioşată :

— Mulţumesc, Şein ! Îţi mulţumesc !

— Bravo, esaule Şein ! Bravissimo ! zbieră cocoşeţe un licean, spectator credincios din galerie, silindu-se să-şi îngroaşe vocea şi miluindu-l pe podesaulul Şein cu un grad în plus.

Oratorii de meserie şi retorii guvernului Donului mai vorbiră astfel îndelung, în nădejdea să-i momească pe cazacii membri ai Comitetului revoluţionar care luase fiinţă la Kamenskaia. Aerul din sală era îmbâcsit de fumul vînăt şi înăbuşitor. Afară, soarele îşi isprăvea calea zilnică. Argintate de promoroacă, crenguţele de brad se lipeau de geamuri. Oamenii care şedeau pe pervazurile ferestrelor auzeau dangătul de seară al clopotelor şi vuietul vîntului prin care răzbătea fluieratul răguşit de locomotive.

În cele din urmă, Lagutin nu se mai stăpîni şi, întrerupînd pe unul din oratorii guvernului, se adresă lui Kaledin :

— Luaţi o hotărîre ! E vremea să isprăvim !

Bogaevski îi dojeni cu vocea surdă :

— Nu te enerva, Lagutin ! Bea mai bine niţică apă... Pentru capetele de familie şi cei ameninţaţi de dambla, e primejdios să se enerveze. Şi-apoi, nu se cade să întrerupi oratorii ; doar nu ne aflăm aici la nici un fel de Soviet de deputaţi !

Lagutin răspunse şi el cu o vorbă tăioasă, dar atenţia tuturor fu atrasă din nou de Kaledin. Acesta îşi continua jocul politic, cu aceeaşi siguranţă ca la început, izbindu-se mereu de blindajul ţărănesc şi simplu al replicilor lui Podtiolkov.

— Spuneţi că dacă vom ceda puterea, atunci bolşevicii îşi vor înceta înaintarea în Ţinutul Donului... Asta o credeţi voi ! Noi nu ştim însă cum vor proceda bolşevicii, o dată veniţi în Ţinutul Donului !

— Comitetul este sigur că bolşevicii vor confirma cele ce v-am spus. Faceţi o încercare : cedaţi-ne puterea, goniţi-i din Ţinutul Donului pe voluntari, şi veţi vedea că bolşevicii vor înceta războiul !

Peste cîteva clipe, Kaledin se ridică în picioare. De fapt, răspunsul său fusese pregătit dinainte: Cernețov primise ordinul pentru concentrarea detașamentului, ca să înainteze asupra gării Lihaia. Totuși, căutînd să cîștige timp, Kaledin încheie consfătuirea printr-o încercare de amînare:

— Guvernul Donului va lua în discuție cele propuse de Comitetul revoluționar și mîine, la orele 10 dimineața, îi va răspunde în scris.

11

Răspunsul guvernului Donului, care fusese înmînat delegației Comitetului revoluționar în dimineața zilei următoare, glăsuia:

„Guvernul Ținutului Oastei Donului, în urma discutării revendicărilor Comitetului militar revoluționar căzăcesc, prezentate de către o delegație a comitetului, în numele Regimentului „Atamanski", al Regimentului de gardă cazac, al Regimentelor 44, 28, 29, al subunităților din Regimentele 10, 27, 23, 8, 2 de rezervă și 43, al sotniei a 14-a independentă, al bateriilor 6 de gardă, 32, 28, 12 și 13, al batalionului 2 pedestru și al detașamentului local de la Kamenskaia, declară că guvernul reprezintă întreaga populație căzăcească a ținutului. Fiind ales de populație, guvernul nu are dreptul să-și decline împuternicirile pînă la convocarea noului Sfat al Ținutului Oastei.

Guvernul Ținutului Oastei Donului a socotit necesar să dizolve vechiul Sfat și să facă alegeri noi de deputați, atît din partea stanițelor, cît și din partea unităților militare. În noua lui componență, Sfatul liber ales (cu libertatea deplină a propagandei) de către toată populația căzăcească, pe baza votului direct, egal și secret, se va întruni în orașul Novocerkassk, în ziua de 4 februarie stil vechi a anului curent, în același timp cu congresul delegaților întregii populații necăzăcești. Numai Sfatul, organul legal restabilit de revoluție și reprezentînd populația căzăcească a ținutului, are dreptul să demită gu-

vernul ţinutului şi să aleagă unul nou. Sfatul acesta va discuta totodată şi chestiunile relative la conducerea unităţilor militare şi la menţinerea sau dizolvarea formaţiunilor de voluntari care apără puterea. În ceea ce priveşte organizarea şi activitatea Armatei de voluntari, guvernul unit a şi luat hotărîrea în sensul extinderii controlului guvernului asupra lor, cu participarea Comitetului militar al ţinutului.

În chestiunea rechemării poliţiei din regiunea minieră, care ar fi fost pusă acolo de către guvernul Oastei, guvernul declară că problema poliţiei va fi supusă soluţionării de către Sfat, tot la 4 februarie crt.

Guvernul declară că numai populaţia locală poate lua parte la organizarea vieţii ţinutului şi, în consecinţă, îndeplinind voinţa Sfatului, crede necesar să lupte pe toate căile împotriva pătrunderii în ţinut a detaşamentelor înarmate de bolşevici, care tind să-i impună ţinutului regimul lor. Populaţia, şi numai ea singură, trebuie să-şi organizeze viaţa.

Guvernul nu vrea război civil; el depune toate eforturile să soluţioneze totul în mod paşnic, în care scop propune Comitetului militar revoluţionar să ia parte la trimiterea unei delegaţii la detaşamentele bolşevice.

Guvernul consideră că, dacă detaşamentele străine de ţinut nu vor pătrunde în hotarele lui, războiul civil nu va avea loc, întrucît guvernul apără numai Ţinutul Donului, nu întreprinde nici un fel de acţiuni ofensive, nu-şi impune voinţa în restul Rusiei şi, în consecinţă, nu vrea ca cineva străin să-şi impună voinţa în Ţinutul Donului.

Guvernul asigură libertatea deplină a alegerilor în staniţe şi în unităţile militare, fiecare cetăţean avînd posibilitatea să facă propagandă şi să-şi susţină punctul de vedere în alegerile pentru Sfatul Oastei.

Pentru cercetarea nevoilor cazacilor, urmează a fi numite imediat, în toate diviziile, comisii de reprezentanţi ai unităţilor.

Guvernul Oastei Donului invită toate unităţile care şi-au trimis delegaţii în Comitetul militar revoluţionar, să-şi reia activitatea normală pentru apărarea Ţinutului Donului.

Guvernul Oastei nu admite nici măcar ipoteza ca unităţile proprii ale Ţinutului Donului să pornească împotriva guvernului şi să dezlănţuie astfel războiul civil pe Donul liniştit.

Comitetul militar revoluţionar trebuie să fie dizolvat de către unităţile care l-au ales, iar în schimb, toate unităţile trebuie să-şi trimită delegaţii în Comitetul militar existent al ţinutului, care reprezintă toate unităţile militare din ţinut.

Guvernul Oastei cere ca toate persoanele arestate de către Comitetul militar revoluţionar să fie puse imediat în libertate, iar administraţia să fie repusă în exerciţiul funcţiunilor ei, pentru restabilirea vieţii normale în ţinut.

Fiind reprezentant al unei părţi neînsemnate din unităţile de cazaci, Comitetul militar revoluţionar n-are dreptul să prezinte revendicări în numele tuturor unităţilor şi, cu atît mai puţin, din partea căzăcimii întregi.

Guvernul Oastei consideră cu totul inadmisibile relaţiile comitetului cu Consiliul Comisarilor Poporului, precum şi folosirea vreunui ajutor bănesc din partea acestuia din urmă, deoarece lucrul acesta ar echivala cu extinderea puterii Consiliului Comisarilor Poporului asupra Ţinutului Donului ; or, Sfatul căzăcesc şi congresul populaţiei necăzăceşti din tot ţinutul au declarat puterea Sovietelor drept inacceptabilă, aşa cum au făcut-o şi Ucraina, Siberia, Caucazul şi toate ţinuturile oştilor de cazaci, fără nici o excepţie.

Preşedintele guvernului Oastei, locţiitorul Marelui ataman
M. BOGAEVSKI
Membrii guvernului Oastei Donului :
ELATONŢEV, POLEAKOV, MELNIKOV“

Printre delegaţii trimişi la Taganrog de către guvernul Donului pentru tratative cu reprezentanţii Puterii sovietice, plecară şi membrii Comitetului revoluţionar din Kamenskaia : Lagutin şi Skacikov. Podtiolkov şi ceilalţi fură opriţi în mod provizoriu în Novocerkassk ; între timp, detaşamentul lui Cerneţov, numărînd cîteva sute de baio-

nețe, întărit cu o baterie grea montată pe platforme de cale ferată și cu două tunuri de cîmp, ocupă gările Zverevo și Lihaia printr-o incursiune îndrăzneață și, lăsînd acolo un cordon de protecție dintr-o companie cu două tunuri, porni cu forțele principale la ofensiva asupra stanitei Kamenskaia. Înfrîngînd rezistența unităților căzăcești revoluționare de lîngă halta Severnîi Doneț, Cernețov ocupă la 17 ianuarie Kamenskaia. Peste cîteva ore însă, veni știrea că detașamentele de Gardă Roșie ale lui Sablin au respins compania lăsată de Cernețov, ocupînd mai întîi Zverevo, apoi Lihaia. Cernețov se repezi într-acolo, dădu peste cap detașamentul 3 Moscova printr-un atac frontal, pricinui pierderi însemnate detașamentului din Harkov și-i respinse pe poziția de plecare pe membrii Gărzii Roșii, care se retrăgeau în panică.

După ce a restabilit astfel situația în sectorul Lihaia, Cernețov, care preluase inițiativa, se întoarse în Kamenskaia. La 19 ianuarie, primi întăriri din Novocerkassk. A doua zi, luă hotărîrea să înainteze asupra stanitei Glubokaia.

În urma propunerii sotnicului Linkov, consiliul militar luă decizia de a ocupa Glubokaia printr-o manevră de învăluire. Cernețov se temea să înainteze de-a lungul liniei ferate, deoarece se aștepta la o rezistență îndîrjită din partea trupelor Comitetului revoluționar din Kamenskaia și a detașamentelor de Gărzi Roșii venite în ajutorul lor din Certkovo.

Noaptea începu o manevră de întoarcere pe mare adîncime. Coloana era condusă de însuși Cernețov.

Mijea de ziuă cînd ajunseră în apropiere de Glubokaia. Trupele se desfășurară cu o precizie desăvîrșită, și se răspîndiră în trăgători. Dînd ultimele dispoziții, Cernețov descălecă și, dezmorțindu-și picioarele înțepenite, ordonă cu voce șuierătoare comandantului unei companii :

— Fără jenă, esaule !... M-ai înțeles ?

Se plimbă cîțiva pași, făcînd să scîrțîie pojghița zăpezii întărite, și își dădu la o parte căciula brumărie de astrahan, frecîndu-și cu mănușa urechea trandafirie. Insomnia îi afila cu cearcăne vinete ochii limpezi și îndrăzneți ; buzele se contractau de frig. Pe mustățile tunse scurt se topea un pufușor alb de promoroacă.

După ce se încălzi puţin, sări pe cal, îşi potrivi cutele scurtei de blană şi, luînd dîrlogii de pe oblînc, îşi porni calul de Don, roşcat şi cu o pată albă în frunte, apoi schiţă un zîmbet ferm şi încrezut :

— Să începem !

12

În ajunul congresului cazacilor veniţi de pe front, ţinut în Kamenskaia, podesaulul Izvarin dezertase din regiment. În preajma plecării, fusese la Grigori şi-i vorbise cu vagi aluzii la hotărîrea sa.

— În condiţiile de azi, greu e să faci serviciul la regiment. Cazacii se frămîntă între două extreme : bolşevicii şi regimul monarhic din trecut. Nimeni nu vrea să susţină guvernul lui Kaledin, poate chiar din pricină că el se vîră peste tot cu principiul său de egalitate, ca prostul pe care nu-l scoţi din ale lui. Noi avem însă nevoie de un om energic, plin de voinţă şi care să se simtă în stare să-i pună la locul lor pe cei străini de ţinut... Totuşi, sînt de părere că în momentul de faţă este mai bine să fie susţinut Kaledin, ca să nu pierdem totul. Făcu o pauză, îşi aprinse o ţigară şi întrebă :

— Mi se pare că tu... ai trecut la credinţa roşie ?

— Aproape ! încuviinţă Grigori.

— Eşti sincer sau, la fel ca Golubov, mizezi pe popularitatea în rîndurile cazacilor ?

— N-am nevoie de popularitate... Caut o ieşire.

— Ai ajuns la impas, şi n-ai dat de nici o ieşire.

— Rămîne de văzut...

— Mă tem, Grigori, că ne vom întîlni duşmani...

— Pe cîmpul de luptă nu se ţine seama de prietenie, Efim Ivanici ! zîmbi Grigori.

Izvarin plecă după puţină vreme ; iar a doua zi dimineaţa, dispăru fără urmă.

În ziua congresului, un cazac din Regimentul de gardă „Atamanski", de fel din satul Lebeaji, staniţa Vioşenskaia, trecu pe la Grigori. Acesta îşi curăţa revolverul şi-l ungea cu ulei. Cazacul nu zăbovi prea mult, şi abia în clipa plecă-

rii rosti în treacăt, deşi venise de fapt numai cu acest gînd (ştia că Listniţki, fost ofiţer în Regimentul „Atamanski", îi luase muierea lui Grigori, şi acum, întîlnindu-l din întîmplare în gară, socotea de datoria lui să-l prevină) :

— Ştii, Grigori Panteleevici, ţi-am văzut în gară prietenul.

— Pe care ?

— Pe Listniţki. Îl cunoşti ?

— Cînd l-ai văzut ? întrebă Grigori, tresărind.

— Acum vreun ceas.

Grigori se aşeză jos. Vechea obidă îi încleştă inima într-o muşcătură de dulău ciobănesc. Nu mai simţea cu aceeaşi tărie ura faţă de duşmanul de odinioară, dar ştia că dacă se va întîlni cu el, acum, în împrejurările războiului civil ce se pornise, între dînşii va fi o luptă pe viaţă şi pe moarte. Auzind pe neaşteptate despre Listniţki, înţelese că rana cea veche nu se tămăduise, durerea nu se ogoise după atîta vreme : o vorbă aruncată a fost de ajuns ca să înceapă a sîngera iarăşi. Cu ce bucurie s-ar fi răzbunat Grigori pentru trecut, fiindcă viaţa sa se veştejise din pricina acestui om blestemat, şi în locul fericirii pline de voioşia de altădată, rămăsese în el doruri chinuitor, flămînd, şi o lîncezeală apăsătoare.

Tăcu o clipă, aşteptînd să-i fugă searbăda roşeaţă din obraji, apoi întrebă :

— Nu ştii, a venit să rămînă aici ?

— Nu cred ! Pare că merge la Novocerkassk.

— Aha !...

Cazacul mai vorbi despre congres, despre noutăţile din regiment şi plecă. În toate zilele următoare, Grigori se străduia şi nu izbutea să-şi stingă durerea din suflet, pînă mai deunăzi mocnită şi acum răscolită din nou. Umbla ca ameţit, aducîndu-şi aminte de Axinia, mai stăruitor ca pînă atunci, cu o gură plină de amărăciune, cu inima împietrită. Încerca să se mai gîndească la Natalia, la copii, dar bucuria ce se lega de ei apărea ciuntită şi ştearsă de vreme, scufundată în trecut. Inima lui tot numai pentru Axinia bătea, şi se simţea chemat spre dînsa cu aceeaşi dureroasă însetare.

În urma presiunii lui Cernetov, cei din Kamenskaia au trebuit să se retragă în grabă. Detaşamentele dezorganizate

ale Comitetului revoluţionar al Donului, sotniile căzăceşti cu rîndurile topite pe jumătate se îmbarcau de-a valma în trenuri şi plecau, aruncînd toate lucrurile mai incomode şi mai grele. Se simţea puternic lipsa de organizare şi lipsa unui om energic care să strîngă şi să repartizeze aceste forţe, la drept vorbind, destul de însemnate.

Printre comandanţii însăunaţi prin alegeri, se distingea voiskovoi starşina Golubov, care răsărise de undeva, abia de cîteva zile. Preluase comanda Regimentului 27 de cazaci, şi era un om capabil de luptă, şi pusese imediat totul pe roate, nu fără cruzime. Cazacii i se supuneau fără murmur, văzînd că are tocmai ceea ce lipsea regimentului : pricepere în închegarea efectivelor şi în precizarea îndatoririlor fiecăruia, destoinicie în conducere. Şi acest Golubov, ofiţer corpolent, cu obrajii graşi şi cu ochi obraznici, ţipa, agitîndu-şi sabia la cazacii care zăboveau cu îmbarcarea :

— Ce ?... Vă jucaţi aici ? Mama voastră !... Încarcă ! În numele revoluţiei, ordon să vă supuneţi imediat !... Ce-e-e ? Cine-i demagog ? Te impuşc, mişelule !... Gura !... Nu-s tovarăş cu sabotorii şi cu contrarevoluţionarii ascunşi !

Iar cazacii se supuneau. Unora le mai plăceau asemenea purtări — n-avuseseră timp să se dezobişnuiască de cele ce au fost. În trecut, comandantul cel mai bun în ochii cazacilor era cel care ştia să şi bată zdravăn. Despre oameni ca Golubov se spunea : „Ăsta te jupoaie dacă eşti vinovat, dar îţi pune altă piele la loc, dacă vrea să te răsplătească".

Trupele Comitetului revoluţionar al Donului dădură îndărăt şi năpădiră în Glubokaia. Comanda asupra tuturor forţelor trecu de fapt în mîinile lui Golubov. În mai puţin de două zile, el organiză unităţile răzleţite în urma luptelor şi luă măsuri pentru apărarea staniţei Glubokaia. După stăruinţa sa, Grigori primi comanda unui divizion compus din două sotnii din Regimentul 2 de rezervă şi o sotnie din Regimentul „Atamanski".

La 20 ianuarie, Grigori ieşi din casă pe înserate, ducîndu-se să controleze pichetele de pază ale sotniei din Regimentul „Atamanski", instalate dincolo de linie, şi chiar lîngă poartă se întîlni cu Podtiolkov. Acesta îl recunoscu,

— Tu ești, Melehov ?
— Eu...
— Unde te duci ?
— Să văd pichetele. Cînd te-ai întors din Novocerkassk ? Ce se mai aude ?
Podtiolkov se încruntă.
— Cu dușmanii înrăiți ai poporului, nu-i chip să cazi la înțelegere pașnică ! Ai văzut ce figură ne-au făcut ? Tratative, tratative, dar l-au asmuțit pe Cernețov. Kaledin... ce lepră ! Ei, dar n-am timp de povești ! Cum vezi, mă grăbesc la statul-major.
Se despărți în pripă de Grigori și se depărtă cu pași largi.
Chiar înainte de a fi fost ales președinte al Comitetului revoluționar, își schimbase vădit purtarea față de Grigori și de ceilalți cazaci, cunoștințe vechi, iar în glasul său începuseră să străbată note de superioritate și de trufie. Beția puterii se urca la capul acestui cazac, simplu din fire, ca o băutură amețitoare.
Grigori își ridică gulerul mantalei și porni, grăbind pasul. Noaptea se făgăduia cu ger. Un vînt subțirel adia dinspre stepele chirghize. Cerul se însenina, gerul se întețea din ce în ce mai aspru ; zăpada scîrțîia sonor. Luna se ridica încet și pieziș, ca un olog urcînd o scară. Îndărătul caselor, stepa aburea în zarea viorie a înserării. Era ceasul în care toate se șterg — conturirile, liniile, culorile, depărtările, cînd lumina zilei se mai îmbină cu cea a nopții, contopindu-se, și cînd totul pare a fi ireal, feeric, tremurător, în ceasul acela cînd pînă și mirosurile, pierzînd din ascuțimea lor, au altee nuanțe, fine și învăluite.
După ce isprăvi controlul pichetelor, Grigori se întoarse acasă. Gazda, un slujbaș de la căile ferate, știrb și cu mutra de hoț, puse samovarul și se așeză la masă.
— Începeți înaintarea ?...
— Nu se știe.
— Sau, poate, aveți de gînd să-i așteptați ca să înceapă dînșii ?
— Se va vedea...
— Just, perfect just ! Cred că nici nu aveți destule forțe pentru o înaintare, și atunci, fără îndoială că e mai bine să așteptați. Pentru cine se apără e mai ușor. Am făcut și eu

tot războiul cu neamțul, am fost la o unitate de pionieri și mă pricepeam la strategia tactică, cu vîrf și îndesat. Cam puține trupe, hai ?

— O să ne ajungă ! răspunse Grigori cu lehamite, căutînd să scape de această discuție care nu-i era pe plac.

Dar gazda îi dădea înainte, iscodindu-l cu întrebările, tot învîrtindu-se în jurul mesei și scărpinîndu-și sub vesta de postav burta slabă ca de scrumbie afumată.

— Dar cu artileria cum stați ? Cîte tunuri, cîte tunulețe ?

— Ai făcut armata și habar n-ai de regulament ! se răsti Grigori, stăpînindu-și furia și uitîndu-se la gazda iscoditoare cu niște ochi care îl împunseră, făcîndu-l să sară într-o parte și să se clatine, ca și cum nu l-ar mai fi ținut picioarele. Ai fost militar, și nu știi ? Cu ce drept mă tot întrebi despre efectivul trupelor noastre și despre planurile noastre ? Așteaptă să vezi cum am să te înhaț la cercetare...

— ...Domnu ofițer ! Domn... dragă ! se înecă gazda, cu fața albă ca varul și înghițind silabele, după ce le molfăise între gingiile știrbe. Iertați-mă... din pro... din prostie v-am întrebat...

La ceai, Grigori îi aruncă o privire oblică și observă îndată cum îi scînteiau ochii, clipind cu o iuțeală de fulger ; în vreme ce atunci cînd își ridica genele, expresia lor era cu totul alta : prietenoasă și aproape de adorație. Familia gazdei, nevasta și două fete mari, discuta în șoaptă. Fără să-și isprăvească a doua ceașcă de ceai, Grigori trecu în camera sa.

Nu după mult sosiră șase cazaci din sotnia a patra, din Regimentul 2 de rezervă, care erau încartiruiți împreună cu Grigori. Stătură la ceai, vorbind și rîzînd gălăgios. Adormind, Grigori mai auzea crîmpeie răzlețe din taifasurile lor. Unul povestea (Grigori recunoscu după glas pe cazacul Bahmaciov, din stanița Luganskaia, comandant de pluton), iar ceilalți își dădeau din cînd în cînd cu părerea.

— Am fost de față ! Vin trei mineri din regiunea Gorlovka, de la mina numărul unsprezece, și spun : uite așa și așa, avem și noi o „garnizație“ și ne cam trebuiesc arme... Dați-ne și nouă ce puteți !... Iar ăla de la Comitetul revoluționar... Doar am auzit cu urechile mele ! sublinie

el cu o voce ridicată, răspunzînd la o întîmpinare pe care Grigori n-o putuse auzi. Ăla le spune : „Tovarăşi, adresaţi-vă lui Sablin, căci noi n-avem nimic !" Cum aşa, nimic ? Eu ştiu că se aflau nişte arme de prisos. Alta era deci povestea... Ii e necaz, că de ce vin şi mujicii să se amestece în treabă...

— Bine a făcut ! Tu să le dai arme, iar dînşii parcă mai ştii dacă au să se bată au ba ? Dar cînd va fi vorba de pămînt — ehei ! — îndată au să vină cu labele întinse ! rosti altul.

— Las' că ştim noi ce le poate pielea ! Intări al treilea cu o voce de bas.

Bahmaciov clincheti gînditor din linguriţă, lovind-o de pahar, şi apoi, bătînd tactul cu ea, spuse răspicat :

— Nu, treaba asta nu merge ! Bolşevicii fac şi dreg pentru tot poporul, iar noi — halal bolşevici ! Las' să-l dăm pe Kaledin peste cap, şi atunci vom strînge chingile...

— N-ai ce face, omule ! strigă cineva cu o voce nesigură şi subţire, aproape copilărească, dar care voia să fie convingătoare. Înţelege odată că noi nici n-avem de unde să dăm ! Pămînt bun n-ai decît o deseatină şi jumătate de lot, iar încolo, numai argilă, rîpe, tolocă — iată-ţi lotul !... De unde să mai dai ?

— De la alde tine nici nu cere nimeni. Sînt alţii bogaţi în pămînt.

— Dar pămîntul Oastei ?

— Mulţumim frumos ! Asta se cheamă să te lepezi de ceea ce e al tău şi să te duci pe urmă la cerşit. Bine mai judeci şi tu !

— De pămîntul Oastei vom avea şi noi nevoie...

— Ce să mai vorbim degeaba !

— Lăcomia vă omoară !

— Ce lăcomie ?...

— Poate va trebui să-i mutăm şi pe cazacii noştri pe Donul de sus... Ştim ce pămînt ca vai de el au dînşii : numai nisipuri galbene.

— Păi, tocmai asta !

— La urma urmei nu noi am încurcat-o şi nu noi o vom descurca.

— Adevărat ! Cum să te descurci cu gîtul uscat ?

— Aţi auzit, băieţi ? Deunăzi, cică au jefuit aici un depozit de rachiu... Unul a nimerit în spirt şi s-a înecat.

— Ce-aş mai bea şi eu o ţîră. Să-mi treacă focul prin coaste !

Pe jumătate adormit, Grigori mai auzi cum cazacii îşi aşterneau culcuşul pe jos, cum se scărpinau şi nu mai conteneau cu aceleaşi nesfîrşite dezbateri despre pămînt şi despre reîmpărţirea pămîntului...

Cu puţin înainte de zori, un foc de armă detună afară, lîngă fereastră. Cazacii săriră în picioare. Îmbrăcîndu-şi bluza, Grigori nu nimerea mînecile. Se încălţă, sărind într-un picior, şi-şi apucă mantaua. Focurile de armă trosneau şi se contopeau într-un pîrîit necurmat. O căruţă trecu huruind. O voce răsunătoare şi speriată ţipă la uşă :

— La arme ! La arme !

Respingînd pichetele de pază, lanţurile de trăgători ale lui Cerneţov pătrundeau în Glubokaia. Călăreţii forfoteau în întunericul ceţos, cenuşiu ; infanteriştii fugeau cu tropot de cizme. O mitralieră fu aşezată la o răscruce. Vreo treizeci de cazaci se împrăştiară în lanţ de-a curmezişul uliţei. O altă grupă străbătea în fugă ulicioara. Închizătoarele zăngăneau, împingînd cartuşele în ţevile armelor. Pe a doua uliţă, o voce puternică, poruncitoare, striga răspicat :

— Sotnia a treia, mişcă mai iute ! Cine strică formaţia ? Drepţi !... Mitraliorii, la flancul drept ! Gata ? Sotnie...

Două tunuri trecură huruind în galop ; călăreţii îndemnau caii, pocnind din bice. Zăngănitul chesoanelor, duduitul de roţi şi afeturi se contopeau cu împuşcăturile tot mai dese care se înteţeau la marginea staniţei. Deodată, mitralierele izbucniră undeva, aproape. O bucătărie de campanie, care gonea, naiba să ştie încotro, se agăţă într-un stîlp lîngă un gard de la răscruce şi se răsturnă.

— Diavole, chiorule !... Ce, nu vezi ? Ţi-au sărit ochii ? urla din răsputeri o voce speriată de moarte.

Grigori izbuti cu greu să-şi adune sotnia, mînînd-o în trap la marginea staniţei. Din direcţia opusă, veneau pîlcuri de cazaci, în plină retragere.

— Unde fugi ? strigă Grigori, apucînd arma din mîinile unui cazac din faţă.

— Lasă-mă ! se smuci cazacul. Lasă-mă, scîrnăvie ! De ce pui laba ?... Nu vezi că se retrage lumea ?...

— Îs mai tari decît noi !

— S-au năpustit ca nişte nebuni.

— Unde-s ai noştri ? Cei din Millerovo în ce parte sînt ? răsunau voci înecate de groază.

Grigori încercă să-şi desfăşoare sotnia în trăgători lîngă o magazie lungă, dar oamenii săi fură măturaţi de alt puhoi al fugarilor. Amestecîndu-se cu dînşii, cazacii lui Grigori se repeziră îndărăt, pe uliţe.

— Stai ! Nu fugi ! Stai că trag ! urla Grigori, tremurînd de furie.

Nu-i asculta însă nimeni. O rafală de mitralieră se revărsă de-a lungul uliţei ; pentru o clipă, cetele de cazaci se prăvăliră la pămînt, se apropiară tîriş de ziduri şi se repeziră pe ulicioare.

— N-ai să-i mai poţi stăpîni de-acuma, Melehov ! strigă comandantul plutonului, Bahmaciov, trecînd în fugă prin faţa lui şi privindu-l în ochi.

Grigori porni în urma lui, scrîşnind din dinţi şi agitîndu-şi arma.

Panica ce cuprinsese trupele se isprăvi cu fuga lor dezordonată din Glubokaia. Se retraseră, părăsind aproape tot armamentul detaşamentului. Abia spre dimineaţă, sotniile putură fi adunate şi aruncate la contraatac.

Cu faţa congestionată, asudat şi cu scurta larg descheiată, Golubov alerga de-a lungul lanţurilor de trăgători din Regimentul 27 de sub comanda sa şi striga cu vocea metalică, înflăcărată :

— Dă drumul la pas ! Nu te culca !... Marş, marş !

Bateria 14 îşi alese o poziţie şi începu să instaleze tunurile ; ofiţerul comandant stătea pe un cheson şi privea prin binoclu.

Lupta începu pe la orele şase. Lanţurile amestecate de cazaci şi de ostaşi ai Gărzii Roşii din detaşamentul Voronejul lui Petrov porniră năvalnic, îngrămădite, acoperind fundalul alb al zăpezii cu un şir de pete negre.

Un vînt tăios sufla dinspre răsărit. Zorile îşi arătau marginea sîngerie, de sub norul ridicat de vînt.

Grigori aduse jumătate din sotnie pentru acoperirea bateriei 14, iar cu restul porni la atac.

Primul obuz căzu mult în faţa lanţului de trăgători ai lui Cernețov şi explozia ţîşni în sus ca un fanion portocaliu-albastru. A doua detunătură răbufni de îndată. Reglajul se făcea pe piese.

Zii-zii-zii ! vîjîi proiectilul, spintecînd văzduhul.

O secundă de încordată aşteptare, străbătută de salvele împuşcăturilor, şi explozia răsună ca un îndepărtat „oh !". După o lovitură prea lungă, obuzele începură să cadă în serie mai în apropierea lanţului de trăgători. Închizînd ochii din pricina vîntului tăios, Grigori se gîndi cu satisfacţie : „I-au încadrat, în sfîrşit !"

La flancul drept, înaintau sotniile din Regimentul 44. Golubov îşi conducea regimentul în centru. Grigori se afla în stînga lui. În urmă, la extremitatea flancului stîng, mergeau detaşamentele Gărzilor Roşii. Sotniile lui Grigori fură întărite cu trei mitraliere. Comandantul lor, un om scund, cu faţa posomorîtă şi cu mîinile late, acoperite de păr roşcat şi des, conducea cu dibăcie tragerea, paralizînd manevrele ofensive ale inamicului. Se afla tot timpul lîngă mitraliera care înainta împreună cu lanţul cazacilor din Regimentul „Atamanski". Pe lîngă el se afla o femeie din Gărzile Roşii — voinică, îmbrăcată cu o manta de ostaş. Trecînd de-a lungul lanţului, Grigori se gîndi mînios : „Uite ce muieratic ! Merge pe front, şi nici acolo nu se lasă de muiere. Bună treabă ai să faci cu ăştia. Încaltea, de ce nu şi-a luat şi plozii, cu pernele şi cu tot calabalîcul ?" Comandantul grupei de mitraliere se apropie de Grigori şi-şi îndreptă şnurul revolverului pe piept.

— Dumneata comanzi acest detaşament ?

— Da, eu !

— Voi deschide foc în rafale lungi în sectorul plutoanelor din „Atamanski". Cum vezi, ei nu ne lasă să răzbatem.

— Bine, daţi-i drumul ! consimţi Grigori şi se întoarse, auzind un strigăt ce venea de la mitraliera care amuţise.

Mitraliorul bărbos şi zdravăn răcni mînios :

— Bunciuk ! Se topeşte maşinuţa ! Diavole turbat, păi se poate una ca asta ?...

Femeia cu manta stătea în genunchi lîngă el. Ochii ei negri, care ardeau de sub basmaua de lînă, îi amintiră lui Grigori pe Axinia, şi el o privi o clipă cu ochii îndureraţi şi cu răsuflarea oprită.

La amiază, un călăreţ veni la Grigori şi-i aduse un bilet : un scris lăbărţat umplea o filă cu marginile rupte, smulse din carnetul de campanie :

„În numele Comitetului revoluţionar al Donului, ordon să iei cele două sotnii ce ţi-au fost încredinţate şi să porneşti în alura cea mai vie pentru a învălui flancul drept al inamicului, înaintînd în direcţia sectorului ce se vede de aici, ceva mai în stînga morii de vînt, de-a lungul rîpei... Camuflaţi-vă înaintarea (urmau cîteva cuvinte neciteţe)... *Veţi lovi în flanc, îndată ce noi vom porni la asaltul decisiv.*

GOLUBOV"

Grigori îşi retrase oamenii din cele două sotnii, ordonă încălecarea, apoi se dădu cu dînşii îndărăt, străduindu-se ca inamicul să nu-i ghicească direcţia mişcărilor.

Făcură astfel un ocol de vreo douăzeci de verste. Caii mergeau, cufundîndu-se mereu în zăpada adîncă, prin rîpa aleasă pentru executarea manevrei de învăluire. Pe alocuri, zăpada ajungea pînă la burta cailor. Ascultînd cu atenţie răbufnirile loviturilor de tun, Grigori se uita îngrijorat la ceasul scos de la mîna unui ofiţer german, omorît în România : îi era teamă să nu întîrzie. Controla direcţia de mişcare cu busola în mînă, şi totuşi se abătuse ceva mai la stînga. Ajunseră la o cărare largă şi începură să urce povîrnişul, ca să iasă din rîpă. Caii fumegau de aburi, cu burţile leoarcă de sudoare. După ce dădu comanda pentru descălecare, Grigori sări primul pe colnic. Lăsîndu-şi caii în rîpă, păziţi de cîţiva oameni, cazacii îl urmară, urcînd povîrnişul. Grigori se uită îndărăt, zări în urma sa peste o sută de luptători răzleţiţi pe toată panta înzăpezită şi se simţi mai sigur, mai tare. Instinctul turmei îl stăpînea totdeauna puternic, ca pe orice om în luptă. După ce chibzui situaţia, Grigori înţelese că întîrziase cu cel puţin

jumătate de ceas, fiindcă nu ţinuse socoteala de drumul greu.

Printr-o îndrăzneaţă manevră, Golubov tăiase aproape orice posibilitate de retragere pentru oamenii lui Cerneţov, trimisese elemente care să învăluie flancurile şi acum, printr-o lovitură frontală, înainta asupra inamicului pe jumătate încercuit. Salvele bateriilor tunau; focuri de armă ropoteau într-una, ca şi cum cineva s-ar fi jucat cu nişte bile de fier într-o tigaie. Şrapnelele măturau lanţurile de cernețovişti decimate; obuzele cădeau unul după altul.

— În trăgăto-ori!

Împreună cu sotniile sale, Grigori izbi din flanc. Pornirăcă ca la o tragere de instrucţie, fără să se culce, dar un cernețovist dibaci, care mînuia un „Maxim", ochise lanţul atît de bine, încît cazacii grăbiră să se aştearnă în zăpadă, pierzînd trei tovarăşi.

Pe la trei după amiază, un glonţ veni să-l pupe pe Grigori. O bucăţică încinsă de plumb, îmbrăcat în cămaşa de nichel, îi găuri şi-i arse ţesutul cărnos de la picior, deasupra genunchiului. Grigori scrîşni din dinţi, simţind izbitura fierbinte şi greaţa aceea atît de cunoscută după pierderea sîngelui. Îşi tîrîş din lanţ, sări sus şi scutură din cap, ferindu-se de vîjîiala altui glonţ. Durerea de la picior era cu atît mai chinuitoare, cu cît glonţul îi rămăsese în carne. Îl lovise cu viteza redusă, la sfîrşitul zborului, şi-i străpunsese mantaua, nădragii şi pielea, oprindu-se să se răcească într-un mănunchi de muşchi. Durerea arzătoare, tăioasă îl împiedica mişcările. Culcat, Grigori îşi aduse aminte de ofensiva din Carpaţi a Regimentului 12, în România, cu care prilej fusese rănit la braţ. Imaginea acestui atac îi răsări limpede înaintea ochilor: Moţatul, chipul schimonosit de ciudă al lui Mişka Koşevoi, Emelian Groşev, alergînd la vale şi cărîndu-l pe sotnicul rănit.

Comanda sotniilor fu preluată de ofiţerul Pavel Liubişkin, ajutorul lui Grigori. Din ordinul său, doi cazaci îl purtară pe Grigori pînă la oamenii rămaşi la cai. Ajutîndu-l pe Grigori să-şi încalece calul, cazacii îl sfătuiau cu compătimire:

— Pansează-ţi rana!

— Ai pansament?

Grigori se și afla în șa, dar se gîndi să asculte povața, coborî și, dîndu-și jos nădragii, strîmbîndu-se din pricina fiorului ce-i străbătea spinarea asudată, pîntecele și picioarele, își pansă în pripă rana cu marginile arse, sîngerîndă și mică, parcă tăiată cu un vîrf de briceag.

Însoțit de agentul său, plecă pe același drum ocolit, spre locul de unde pornise contraatacul. Privea urmele dese ale copitelor în zăpadă, contururile cunoscute ale rîpei, prin care își condusese sotniile cu cîteva ceasuri în urmă. Simțea o toropeală și, fără să-și dea seama de ce, tot ce se petrecea pe deal i se părea îndepărtat și zadarnic.

Iar acolo, pîrîiau într-una împușcăturile grăbite și răzlețe, tuna bateria grea a inamicului, care încerca să-și salveze oamenii — și, din cînd în cînd, mitralierele izbucneau într-un ropot punctat, ca și cum trăgeau o linie invizibilă sub care aveau să se înscrie rezultatele bătăliei.

Grigori străbătu vreo trei verste prin rîpă. Caii se afundau tot mai adînc în zăpadă.

— Treci în cîmpul neted ! mormăi Grigori către agentul care-l însoțea, ieșind afară, pe marginea rîpei acoperite de troiene.

Pe cîmp, în depărtare, ca niște ciori așezate pe nămeți, se zăreau ici și colo trupurile negre ale morților. Un cal fără călăreț galopa chiar la marginea orizontului, atît de departe, încît părea minuscul.

Grigori zări cum forțele principale ale cernețoviștilor, cu rîndurile rărite și greu încercate în luptă, se strîng și se retrag în Glubokaia. Își trecu Roibul la galop. Cete răzlețe de cazaci se mișcau în depărtare. Ajungînd la una din ele, Grigori îl zări pe Golubov, care se ținea voios și slobod în șa. Scurta sa, căptușită la revere cu blană de astrahan îngălbenită, era descheiată, căciula dată pe o sprînceană, fruntea udă de sudoare. Răsucindu-și mustața de vagmistru, cu vîrfurile în sus, Golubov strigă cam răgușit :

— Melehov, viteazule !... Stai, nu cumva ești rănit ? Pe toți dracii ! Dar osul ți-i întreg ?

Și, fără să-i aștepte răspunsul, chipul său se lumină într-un zîmbet larg :

— Praf i-am făcut ! Terci ! Am ciopîrțit detașamentul de ofițeri, încît nici n-ai ce aduna !... Praful s-a ales de ei !

Grigori îi ceru o ţigară. Cazacii şi membrii Gărzii Roşii se adunau pe toată întinderea cîmpului. Un cazac venea în galop dinspre mulţimea neagră ce se zărea în depărtare.

— Auzi, Golubov ? Am luat prizonieri patruzeci de oameni ! strigă el, apropiindu-se. Patruzeci de ofiţeri, cu Cerneţov în frunte !

— Nu zău ? ! strigă uluit Golubov, întorcîndu-se brusc în şa, şi porni în galop, croind cu biciuşca, fără milă, calul său înalt, pintenog.

Grigori mai aşteptă o clipă şi-l urmă la trap.

Un grup îmbulzit de ofiţeri prizonieri era condus de o escortă de treizeci de cazaci din Regimentul 44 şi dintr-o sotnie a Regimentului 27, care îi înconjurau ca într-o verigă. Cerneţov mergea în fruntea tuturor. Încercînd să scape cu fuga, îşi lepădase scurta şi mergea acum într-o haină uşoară de piele. Epoletul de pe umărul stîng era rupt ; o zdrelitură proaspătă îi sîngera lîngă ochiul stîng. Mergea repede şi cu pas sigur. Căciula trasă voiniceşte pe o ureche îi dădea un aspect nepăsător şi brav. Nici o urmă de frică nu se citea pe faţa lui îmbujorată ; nu se bărbierise pesemne de cîteva zile, şi părul blond-auriu îi năpădise obrajii şi bărbia. Cu o privire severă şi repede, Cerneţov se uita la cazacii care alergau spre el ; o zbîrcitură de amărăciune şi de ură i se adînci între sprîncene. Aprinse din mers un chibrit şi îşi încleştă ţigara în colţul buzelor trandafirii şi pietroase.

Majoritatea ofiţerilor erau tineri, şi numai cîţiva aveau părul albit de promoroaca anilor. Unul, rănit la picior, rămînea în urmă, şi un căzăcel scund, cu capul mare şi cu faţa ciupită de vărsat, îl împingea cu patul armei. Aproape, alături de Cerneţov, mergea un esaul, om înalt şi voinic. Alţi doi, un horunji şi un sotnic, mergeau la braţ, zîmbind ; în urma lor venea un iuncher spătos, cu capul descoperit şi cu părul creţ. Mai era unul care avea pe umeri o manta soldăţească cu epoleţii cusuţi solid. Altul mergea fără şapcă, cu capul înfăşurat într-o glugă ofiţerească roşie, trasă pînă peste ochii săi negri şi frumoşi ca de femeie, iar vîntul se juca cu capetele glugii, aruncîndu-i-le peste umeri.

Golubov călărea în urma lor. Încetinindu-şi pasul, strigă către cazaci :

— Ascultă aici !... Răspundeţi pentru viaţa prizonierilor, după toată asprimea legii militare revoluţionare ! Să fie aduşi teferi la statul-major !

Chemă la el un cazac călare, scrise cîteva rînduri stînd tot în şa, împături biletul şi-l încredinţă cazacului :

— Dă-i drumul ! Dă asta lui Podtiolkov. Şi către Grigori : Tu vrei să te duci acolo, Melehov ?

Auzind răspunsul afirmativ, Golubov se apropie de Grigori şi-i zise :

— Spune-i lui Podtiolkov că pe Cerneţov îl iau pe garanţia mea ! Ai înţeles ? Chiar aşa să-i spui ! Bine, dă-i drumul !

Depăşind gloata de prizonieri, Grigori sosi în galop la statul-major al Comitetului revoluţionar, instalat în cîmp, nu departe de un sat. Podtiolkov se plimba prin faţa unei trăsuri ucrainene, largă, cu roţile pline de gheaţă şi cu o mitralieră acoperită cu o foaie de cort verde. Tot acolo, bătînd din călcîie, umblau oamenii de la statul-major, curierii, mai mulţi ofiţeri şi agenţi călări. Ca şi Podtiolkov, Minaev abia se întorsese din luptă. Stînd pe capra trăsurii, muşca zgomotos dintr-o bucată de pîine albă, îngheţată, şi mestleca, rontăind.

— Podtiolkov ! îl strigă Grigori, dîndu-se puţin la o parte. Acum au să aducă prizonierii. Ai citit biletul lui Golubov ?

Podtiolkov despică furios aerul cu biciuşca, apoi, stacojiu la faţă şi ţinînd ochii în jos, răcni :

— Îl dau dracului pe Golubov ! Multe ar mai vrea ! Să-l las pe banditul şi contrarevoluţionarul Cernețov pe garanţia lui Golubov ? Nu-l dau ! Să fie împuşcaţi toţi — şi gata !

— Golubov a zis că-l ia pe răspunderea sa.

— Nu-l dau !... Ţi-am spus : nu-l dau ! S-a isprăvit ! Să fie judecat de tribunalul revoluţionar şi pedepsit fără nici o zăbavă, ca să le treacă altora pofta. Doar ştii, adăugă el ceva mai potolit, cu privirile înfipte în mulţimea de prizonieri ce se apropia, ştii tu cît sînge a vărsat dînsul ? O mare de sînge ! Şi pe cîţi mineri i-a omorît ! Aprinzîndu-se din nou de mînie, cu ochii holbaţi, turbaţi, izbucni : Nu-l dau !

— N-ai de ce să urli ! răspunse Grigori, ridicînd și el vocea și simțind un fior năvalnic ; turbarea lui Podtiolkov il molipsise parcă și pe el. Mulți judecători sînteți ! Mai bine, du-te acolo ! arătă el îndărăt ; nările îi tremurau. Prea mulți v-ați găsit să dispuneți de prizonieri !

Podtiolkov plecă, strîngînd ghem biciușca ; după ce se depărtă puțin, îi strigă :

— Am fost acolo ! Să nu crezi că am stat ascuns într-o *taceancă* [1]. Și tu, Melehov, ia să taci din gură ! Ai înțeles ? Tu cu cine vorbești ? Da ! Lasă-te de apucăturile ofițerești ! Comitetul revoluționar judecă, nu orice...

Grigori porni călare spre el, sări jos, uitînd de rană, și, străfulgerat de durere, căzu întins la pămînt. Sîngele fierbinte îi țîșni din rană. Se sculă fără ajutorul nimănui, ajunse cu chiu cu vai la taceancă și se rezemă de arcul de dinapoi.

Prizonierii sosiră. O parte din escorta pedestră se amestecă cu agenții și cu cazacii rămași la paza statului-major. Cazacii nu se potoliseră încă după luptă și schimbau între dînșii păreri asupra împrejurărilor și rezultatelor, cu ochii scînteind de înfrîngurare și de furie.

Pășind greoi prin zăpada turtită sub tălpile sale, Podtiolkov ajunse în dreptul prizonierilor. În fața tuturor, Cernețov îl privea cu dispreț, micșorîndu-și ochii albaștri și sfidători ; piciorul stîng împins liber înainte îi juca ușor ; potcava albă a dinților mușca buza trandafirie de jos. Podtiolkov veni drept în fața lui. Tremura din tot trupul ; ochii săi, fără să clipească, alergară pe zăpada brăzdată de urme, apoi se ridicară, se încrucișară cu privirea neînfricoșată și disprețuitoare a lui Cernețov și o frînseră sub povara urii.

— Te-am prins, lepră ! rosti Podtiolkov cu voce joasă, clocotitoare, și făcu un pas înapoi ; un zîmbet strîmb îi brăzdă obrajii, asemenea unei lovituri de sabie.

— Trădător al căzăcimii ! Ticălosule ! Trădătorule ! răspunse Cernețov cu voce tare, printre dinți.

[1] Căruță ușoară, răspîndită, mai ales, în Ucraina și folosită în timpul războiului civil pentru transportul mitralierelor.

Podtiolkov clătină din cap, ca şi cum se ferea de nişte palme nevăzute; umerii obrajilor i se făcuseră mai negri, gura căscată trăgea zgomotos aerul în piept.

Totul se desfăşură cu o repeziciune uimitoare. Cu dinţii încleştaţi într-un rînjet palid, Cernețov păşi drept asupra lui Podtiolkov, cu tot trupul aplecat înainte, cu pumnii strînşi la piept. Vorbe neînţelese, amestecate cu înjurături murdare, ţîşneau de pe buzele lui contractate de spasm. Numai Podtiolkov auzea ceea ce spune Cernețov, în timp ce se dădea pas cu pas înapoi.

— Ai să vezi cum o să-ţi... ştii? ! rosti Cernețov, ridicîndu-şi brusc vocea.

Aceste cuvinte fură auzite şi de ofiţerii prizonieri, şi de cei din escortă, şi de oamenii de la statul-major.

— Aha-a... hîrîi Podtiolkov, ca şi cum l-ar fi strîns cineva de gît, repezindu-şi mîna spre mînerul sabiei.

O linişte de mormînt se instăpîni deodată. Zăpada scîrţîi, gemînd sub cizmele lui Minaev, lui Krivoşlîkov şi ale altor cîţiva oameni, care se repeziră spre Podtiolkov. Dar el le-o luă înainte: întorcîndu-se cu tot trupul spre dreapta, lăsîndu-se pe vine, îşi smulse sabia din teacă şi, făcînd brusc o săritură înainte, cu o cumplită putere îl lovi pe Cernețov în cap.

Grigori îl văzu pe Cernețov tresărind şi ridicîndu-şi mîna stîngă deasupra capului; avu timp să se ferească, dar mîna tăiată în două se frînse şi sabia căzu fără zgomot peste capul lui Cernețov dat pe spate. Căciula îi căzu, apoi Cernețov se prăbuşi încet, ca un spic cu tulpina frîntă, cu gura schimonosită de o strîmbătură ciudată şi cu ochii micşoraţi chinuitor, ca la ţîşnirea unui fulger.

Podtiolkov mai lovi o dată trupul întins jos şi se depărtă cu mersul greoi, îmbătrînit parcă, ştergînd în mers scobiturile sabiei împurpurate de sînge.

Se izbi de taceancă, se întoarse către oamenii din escortă şi răcni cu o voce stinsă, lătrătoare:

— Tăia-a-aţi-i... mama lor! Pe toţi! Nici un fel de prizonieri!... Sîngele şi inima mamei lor !...

Focurile de armă tronîră în neorînduială. Ciocnindu-se între ei, ofiţerii încercară s-o rupă de fugă. Un locotenent cu ochii minunaţi de femeie şi cu glugă ofiţerească

roșie fugi, ținîndu-se cu mîinile de tîmple. Un glonț îl făcu să zvîcnească în sus, de parcă ar fi sărit un gard. Căzu și nu se mai ridică. Doi inși doborîră pe un brav esaul înalt. El se apucă de tăișurile săbiilor, sîngele îi curgea pe mîneci de pe palmele tăiate, țipă ascuțit ca un copil, căzu în genunchi, se prăbuși pe spate, rostogolindu-și capul în zăpadă ; pe fața sa nu se vedeau decît ochii înecați în sînge și gura neagră, căscată într-un necurmat țipăt. Săbiile se ridicau în sus, îl croiau peste față, peste gura neagră, și el țipa mereu, cu voce subțire, de groază și de durere. Un cazac în manta cu gaica ruptă se opri cu picioarele larg desfăcute și-i curmă viața cu un foc. Un iuncher cu părul creț era cît pe ce să scape din cerc, dar fu ajuns din urmă și omorît de un cazac din Regimentul „Atamanski", cu o lovitură în ceafă. Același cazac băgă un glonț în spatele unui sotnic care fugea, cu poalele mantalei fîlfîind în vînt. Sotnicul se așeză pe pămînt, zgîriindu-și pieptul cu unghiile, pînă cînd își dădu sufletul. Un podesaul cărunt fu omorît pe loc ; despărțindu-se de viață, săpă cu picioarele o groapă adîncă în zăpadă — și s-ar mai fi zbătut, asemenea unui cal voinic în pripon, dacă nu l-ar fi doborît cazacii, din milă.

În clipa cînd începu măcelul, Grigori se desprinsese de taceancă și, fără să-și ia de la Podtiolkov ochii împăienjeniți, tulburi, țopăi, șchiopătînd spre el. Minaev îl cuprinse de mijloc pe la spate, răsucindu-i mîinile, și, frîngîndu-le, îi smulse revolverul ; apoi, uitîndu-se în ochii lui cu ochii săi stinși, îl întrebă gîfîind :

— Da' tu ce... Ai crezut că poate să fie altfel ?

13

Înecată în poleiala aurie a soarelui și în azurul zilei senine, spinarea albă a dealului scînteia ca o grămadă de zahăr, în sclipiri orbitoare. Cătunul Olhovii Rog se întindea la poalele lui, asemenea unui lăicer de petice colorate. Mai ales la stînga, satul Sviniuha se întrezărea prin ceața albăstrie ; în dreapta se împrăștiau petele neguroase ale micilor cătune și ale așezărilor de coloniști germani ; mai încolo de cotitură, se rotunjea în sus și se lățea un alt deal

mai mic, brăzdat de rîpe. Un gard de stîlpi de telegraf se înșiruia pînă spre Kașari.

Ziua era neobișnuit de senină și geroasă. Stîlpii de aburi tremurau în culorile curcubeului. Vîntul bătea dinspre miazănoapte, răscolind așternutul de zăpadă, de un albastru-plumburiu, dar întinderea stepei încercuite de orizont era cristalină și numai la răsărit, chiar la marginea zării, dispărea într-o ceață liliachie.

Pantelei Prokofievici, care îl aducea pe Grigori din Millerovo, luase hotărîrea să nu mai facă popas în Olhovîi Rog, ci să ajungă în Kașari și să înnopteze acolo. Plecase de acasă în urma telegramei lui Grigori și în seara de 28 ianuarie sosi la Millerovo. Grigori îl aștepta la un han. A doua zi dimineața, plecară spre casă și pe la unsprezece trecură prin Olhovîi Rog.

După ce fusese rănit în lupta de la Glubokaia, Grigori zăcuse o săptămînă la spitalul de campanie din Millerovo, iar cînd piciorul se lecuise întrucîtva, hotărî să pornească acasă. Cazacii din staniță îi aduseră calul. Grigori plecă cu un amestec de nemulțumire și de bucurie în suflet : era nemulțumit pentru că își părăsea unitatea chiar în toiul luptei pentru putere din Ținutul Donului ; dar simțea o bucurie la gîndul că-și va revedea neamurile și satul. Nu îndrăznea să-și mărturisească și dorința de a o vedea pe Axinia, dar se gîndea și la ea.

Întîlnirea cu taică-său fusese destul de rece. Pantelei Prokofievici (care aflase cam multe de la Petro) se uita posac și iscoditor la Grigori, și în privirile lui scurte, fugare mocneau nemulțumirea și o așteptare îngrijorată. De cu seară, în gară, îl descususe îndelung pe Grigori cu privire la întîmplările din ținut, dar răspunsurile date de fecior pesemne nu-l satisfăceau de fel. Își mușca barba încărunțită, își privea pîslarii căptușiți cu piele, smîrcîia din nas. Nu avea chef de vorbă, dar la o anume clipă se aprinse, sărind în apărarea lui Kaledin, se răsti la Grigori, ca în timpurile de demult, și chiar începu să bată în pămînt cu piciorul său șchiop :

— Să nu-mi vorbești mie aiurea ! Kaledin a trecut astă-toamnă prin sat pe la noi. A adunat lumea pe medean, s-a urcat pe o masă, a stat de vorbă cu bătrînii și a prezis

toate, leit ca în biblie : cică vor năvăli mujicii, va fi război, iar dacă noi vom umbla cu șoalda în toate părțile, ne vor lua totul și se vor așeza în ținut. Știa încă de pe atuncea că are să fie război. Și voi — fecíori de cățea ! — ce puteți să știți ? Vrei să zici că el știe mai puțin decît voi ? Un general cu atîta învățătură — doar a fost comandant peste o armată întreagă — să priceapă tot ce se petrece mai puțin decît unul ca tine ? La Kamenskaia s-au cuibărit fel de fel de neisprăviți, uite niște flecari ca tine, niște pîrliți fără habar de carte, și asmut poporul. Podtiolkov al tău, ăla ce era ?... Vagmistru ? Oho ! Același grad cu mine. Asta este ! Bine am mai ajuns !... Mai rău nici nu se poate !

Grigori ținea anevoie piept discuției. Cunoștea ideile lui tătîne-său, înainte de a fi dat ochii cu dînsul. Și, pe deasupra, se întîmplase ceea ce Grigori nu putea uita, nici ierta : pieirea lui Cernețov și împușcarea ofițerilor prizonieri, măcelăriți fără judecată.

Caii trăgeau ușor sania cu coș de nuiele. Legat cu pana căpăstrului, cu șaua pe el, calul lui Grigori tropotea în urma saniei. Cătunele și satele cunoscute în copilărie răsăreau în cale : iată Kașarî, iată Popovka, iată Kamenka, Nijne-Iablonovski, Graciov, Iasenovka. Tot timpul cît dură drumul pînă acasă, Grigori se gîndea tulbure și vălmășit la ultimele întîmplări, încerca să străvadă cît de cît viitorul, dar, odată ajuns la odihna de acasă, gîndul cădea într-un gol și nu mergea mai departe. „Am să ajung, am să mă odihnesc nițel, am să-mi lecuiesc rana și atunci... gîndea el și le lăsa toate baltă. Și atunci vom vedea. Se vor afla dezlegări la toate de la sine...“

Îl apăsa și oboseala anilor de război. Ar fi vrut să întoarcă spatele întregii lumi, clocotind de dușmănoasă și neînțeleasă ură. Acolo, totul era încurcat și plin de contraziceri. Greu găsea cărarea cea dreaptă, pămîntul i se clătina sub picioare ca în nămoluri : cărarea se despărțea și nu mai era sigur dacă o alesese pe cea bună. Se simțea atras către bolșevici, îi urmase — făcuse și pe alții să-l urmeze, dar rămînea mereu pradă gîndurilor și îl cutremura un fior în suflet. „Nu cumva are dreptate Izvarin ? De cine să mă apropii ?“, se întreba nedumerit Grigori,

rezemat de spatele saniei. Dar i se încălzea sufletul cînd își închipuia cum va pregăti boroanele și harabalele pentru muncile de primăvară, cum va împleti iesle din lozii și cum va ieși în stepă, atunci cînd pămîntul se va dezveli de zăpadă și se va zbici, cum va păși în urma plugului, ținînd coarnele și simțindu-i tremurul viu și izbirile; și mai închipuia cum va trage în piept mireasma dulce a ierbii tinere și a cernoziomului desfundat de brăzdarele plugului, plin de aroma reavănă a zăpezii topite... Ar fi vrut să îngrijească vitele, să strîngă fîn, să respire mirosul stînsal sulfinei, al pirului, izul iute al bălegarului. Dorea pace și liniște, și iată de ce ochii severi ai lui Grigori ascundeau în ei o bucurie sfioasă, privind în jurul său, la cai, la spinarea lată a lui taică-său, strînsă în cojoc. Totul îi amintea viața pe jumătate uitată din trecut: mirosul pielor de oaie ale cojocului, priveliștea familiară a cailor nețesălați și glasul unui cocoș care cînta strident de pe acoperișul vreunui bordei din sat. În clipele acelea, viața de la țară i se părea dulce și plină, ca o băutură amețitoare.

A doua zi, pe înserate, ajunseră în preajma satului. Grigori aruncă din vîrful dealului o privire dincolo de Don: iată Lăcuțele Babelor, încadrate în stuf ca într-o blană de zibelină; iată un plop uscat, iar trecerea peste Don nu se mai face în același loc. Iată și satul, pătratele cunoscute ale caselor, biserica, medeanul... Sîngele năvăli în obrajii lui Grigori cînd zări curtea sa. Amintirile îl năpădiră năvalnic. Cumpăna fîntînii din ogradă îl chema parcă cu brațul cenușiu ridicat în sus.

— Ei, nu te ustură ochii? zîmbi Pantelei Prokofievici, întorcîndu-se.

Iar Grigori mărturisi, fără să mintă, din toată inima:

— Mă ustură, și încă cum!

— Iată ce înseamnă locul de baștină! oftă mulțumit Pantelei Prokofievici.

Îndreptă caii spre mijlocul satului. Căluții fugeau sprinten la vale și sania aluneca ușor, abătîndu-se în dreapta și în stînga. Grigori ghicise gîndul bătrînului, dar tot îl întrebă:

— De ce mergem prin sat? Du-ne în ulița noastră...

Întorcîndu-se şi zîmbind hîtru în barba albă de promoroacă, Pantelei Prokofievici clipi din ochi :

— Mi-am petrecut feciorii la război, şi erau cazaci de rînd, iar acuma au ajuns ofiţeri. Şi de ce să nu trec mîndru prin sat, cu feciorul meu în sanie ? Să mă vadă lumea şi să moară de necaz !... Iar mie să-mi salte inima !

În uliţa mare, strigă la cai, se aplecă uşor în dreapta, jucîndu-se cu biciul împletit — şi cali, simţindu-se aproape de casă, ca şi cum n-ar fi străbătut un drum de 140 verste, o luară la trap vioi şi iute. Cazacii întîlniţi în cale dădeau „bună seara", femeile din ogrăzi şi de la ferestre priveau pe sub mîna făcută streaşină, găinile fugeau cotcodăcind, ca nişte gheme de iarbă uscată, gonite de vînt. Totul mergea strună. Trecură medeanul. Calul lui Grigori îşi strîmbă ochii la o mînzoacă legată de gardul lui Mohov şi necheză, ridicîndu-şi capul sus. Se zări marginea satului, acoperişul casei lui Astahov... Şi tocmai acolo, la prima răscruce, se petrecu o neplăcută întîmplare : un purcel care trecea uliţa în fugă se zăpăci, nimeri sub copitele cailor, guiţă şi se rostogoli strivit, ţipînd şi încercînd să-şi ridice spinarea frîntă.

— Ptiu, scîrbă, numai dracii mi te-au scos în cale ! înjură Pantelei Prokofievici, izbutind să-l croiască cu biciul.

Din păcate, stăpîna purcelului era Aniutka, văduva lui Afonka Ozerov, muiere rea şi cu o limbă nemăsurat de lungă. Într-o clipeală năvăli afară din casă, în ogradă, şi punîndu-şi tulpanul, izbucni într-un puhoi de ocări atît de alese, încît Pantelei Prokofievici îşi struni caii şi se uită îndărăt.

— Taci-ţi fleanca, proasto ! De ce zbieri ? Am să-ţi plătesc purcelul tău parşiv !

— Spurcatule ! Diavol scîrbos ! Tu eşti parşiv, ciine şchiop ! Acuşi te duc la ataman ! urlă ea, dînd din mîini. Mama mă-ti, am să te învăţ eu ce înseamnă să striveşti dobitoacele văduvelor !

Întărîtat, cu faţa vînătă, Pantelei Prokofievici răcni :

— Otravă !

— Turc afurisit ! i-o întoarse pe dată Ozerova.

— Căţea, o sută de draci în mă-ta ! strigă gros Pantelei Prokofievici.

Dar Aniutka Ozerova avea oricînd la îndemînă un răspuns.

— Pomanagiule ! C...var bătrîn ! Hoțule ! Ai furat o grapă ! Alergi după muierile altora ! cîrîia ea, repede, ca o coțofană.

— Acuşi îţi croiesc una cu biciul, putoare ! Leagă-ţi căţeaua !

Drept răspuns însă, Aniutka îl blagoslovi cu alte vorbe atît de ardeiate, încît chiar Panteleî Prokofievici, om trăit şi care văzuse multe în viaţă, se înroşi încurcat, şi-l trecură sudorile din tălpi pînă-n creştet.

— Dă-i drumul ! De ce te pui cu dînsa ? mormăi supărat Grigori, văzînd că oamenii încep să iasă unul cîte unul în uliţă, ascultînd cu luare-aminte întîmplătorul schimb de drăgălăşenii între bătrînul Melehov şi cinstita văduvă Ozerova.

— Măi, ce limbă are !... Cît ziua de post ! scuipă Panteleî Prokofievici cu necaz şi goni cai cu atîta îndrjire, parcă ar fi vrut s-o strivească pe Aniutka sub copite.

Abia după ce ulicioara rămase mult în urmă, se uită îndărăt, nu fără frică.

— Te împroaşcă cu balele şi te spurcă fără ruşine ! A dracului muiere ! Vedea-o-aş crăpată pe loc, talpa iadului de burduhănoasă !... se înverşună el. Alelei, ce te-aş mai face piftie, una cu purcelul tău ! Cînd te ia în tărbacă o putoare ca asta, nici praful nu se mai alege de ciolanele tale...

Obloanele albastre ale caselor rămaseră în urmă. Fără şapcă, cu bluza neîncinsă, Petro deschise poarta. Băsmăluţa albă şi chipul zîmbitor al Duniaşkăi, cu ochii negri şi scînteietori, se iviră în cerdac.

Îmbrăţişîndu-şi fratele, Petro îl privi repede în ochi :

— Teafăr ?

— Am o rană.

— Unde te-ai pricopsit ?

— La Glubokaia.

— Dracul te-a pus să te abaţi pe acolo ? Nu era mai bine dacă te-ai fi întors mai demult acasă ?

Îl scutură cu căldură, prietenos, împingîndu-l spre Duniaşka. Îmbrăţişînd umerii rotunzi şi copţi ai surorii,

Grigori o sărută pe buze și pe ochi, apoi spuse cu mirare, dîndu-se îndărăt :

— Mă 'Duniaha, fir-ai a naibii ! Ia te uită ce fată mare a ajuns ! Și eu care credeam că ai să fii o slută și o mîntarcă !

— Ei, frățioare, nu mă lua cu asa și pe dincolo !

Duniașka scăpă de un ciupit și se dădu la o parte, cu dinții albi sclipind într-un zîmbet, leit ca al lui Grigori.

Ilinișna veni cu copiii în brațe, dar Natalia i-o luă înainte. Înflorise și se făcuse mai frumoasă ca niciodată. Părul negru și lucios, pieptănat și strîns îndărăt într-un nod greu, îi scotea în lumină chipul rumen de bucurie. Se alipi de Grigori, îi atinse în pripă cu buzele obrajii și mustățile și, apucîndu-și fiul din brațele Ilinișnei, îl întinse lui Grigori :

— Uite ce fecior ai ! strigă ea cu o mîndră bucurie.

— Lasă-mă să-mi văd *și eu* feciorul ! zise Ilinișna, emoționată, dînd-o la o parte.

Bătrîna aplecă cu mîna capul lui Grigori, îl sărută pe frunte și, mîngîindu-i ușor fața cu palma ei aspră, plînse de bucurie și de emoție.

— Uite ce fetiță, Grișa ! Ține, ia-o !

Natalia așeză fetița îmbodolită în broboadă pe celălalt braț al lui Grigori, și el, încurcat, nici nu mai știa la cine să se uite : la Natalia, la maica-sa sau la copii. Ursuz, cu ochii încruntați, băiețașul era vădit din neamul Melehovilor : aceeași tăietură alungită a ochilor negri, cam severi, aceleași linii largi ale sprîncenelor, albul ochilor bulbucați bătînd în albastru și pielea smeadă. Își vîrî în gură pumnișorul murdar și se uită la taică-său cu o privire ursuză și îndîrjită. Din obrajii fetei, Grigori vedea numai ochișorii mici, tot atît de negri și de iscoditori ; restul era ascuns sub basma.

Ținîndu-i pe amîndoi în brațe, se îndreptă spre cerdac, dar o durere tăioasă îi străfulgeră piciorul.

— Mai bine ia-i, Natașa ! zîmbi Grigori, într-un colț al gurii, cu aer vinovat. Altfel n-am să pot urca treptele.

Daria așteptă în mijlocul bucătăriei și-și potrivea părul. Zîmbind, se apropie cu pasul ei ușor de Grigori, își

închise ochii surîzători, lipindu-şi buzele umede şi calde de ale lui.

— Tare mai duhneşti a tutun ! zise ea, jucîndu-şi secerele sprîncenelor date cu negru, ca trase cu tuş.

— Ei, lasă-mă să mă uit încă o dată la tine ! stăruia bătrîna. Ah, puiul mamii, băieţaşule !

Grigori zîmbi, cu inima tresărind şi strîngîndu-se de umărul maică-si.

Pantelei Prokofievici trebăluia prin ogradă, deshămînd caii, şi umbla şchiopătînd în jurul saniei ; brîul roşu şi fundul roşu al căciulii cu clape aşterneau pete vesele pe culoarea cenuşie a saniei. Petro băgase în grajd calul lui Grigori ; venea în tindă, purtînd în braţe şaua, şi se întoarse din mers spunînd ceva Duniaşkăi, care scotea din sanie un butoiaş cu gaz.

Grigori se dezbrăcă, îşi puse mantaua şi cojocul pe speteaza patului, îşi pieptănă părul, apoi se aşeză pe bancă şi-şi chemă băieţaşul.

— Ia vino-ncoace, Mişatka. Ei, tot nu mă recunoşti ?

Fără să-şi scoată pumnişorul din gură, copilul veni mai aproape şi se opri sfios lîngă masă. Maică-sa îl privea cu drag şi cu mîndrie, de lîngă cuptor. Şopti ceva fetiţei la ureche, îi dădu drumul jos şi o împinse încetişor.

— Hai, du-te !

Grigori îi apucă pe amîndoi şi îi aşeză pe genunchi, întrebind :

— Va să zică, nu mă mai recunoaşteţi, aluniţelor ? Nici tu, Poliuşka, nu-ţi recunoşti tăticul ?

— Tu nu eşti tăticul ! spuse băieţaşul în şoaptă (avea mai mult curaj alături de soră-sa).

— Da' cine-s eu ?

— Tu eşti un cazac străin.

— Auzi vorbă ! izbucni Grigori în rîs. Da' unde ţi-e tăticu ?

— E la oaste ! răspunse fetiţa, dîndu-şi căpşorul la o parte, cu un aer convins (era ceva mai dezgheţată).

— Aşa-i trebuie, puişorii mei ! Să nu-şi mai uite casa ! Auzi, umblă numai el ştie pe unde de un an întreg, şi pe urmă îţi cere să-l mai şi cunoşti ! interveni Ilinişna cu o asprime prefăcută, răspunzînd cu un zîmbet la zîm-

betul lui Grigori. Uite, pînă și nevastă-ta n-o să mai vrea să te cunoască. Chiar ne gîndeam să-i găsim alt bărbat.

— Zi, Natalia, de ăstea-mi ești ? Hai ? întrebă Grigori în glumă, adresîndu-se nevestei.

Ea se îmbujoră la față și, biruindu-și sfiala, se apropie de Grigori, se așeză alături de el, cuprinzîndu-l îndelung cu privirile nespus de fericite și mîngîindu-i mîna uscată, negricioasă, cu palma-i caldă și aspră.

— Daria, adu la masă !

— Las' că are nevastă să-l slujească, rîse Daria și se îndreptă spre cuptor, cu vechiul ei mers ușor și legănat.

Era zveltă și, ca totdeauna, îngrijit îmbrăcată. Ciorapul violet de lînă îi strîngea piciorul subțire și frumos ; pantofii îi ședeau turnați ; fusta plisată de culoarea zmeurei era bine strînsă pe talie, iar șorțul brodat sclipea parcă de o neprihănită albeață. Grigori își mută privirile asupra soției și observă oarecare schimbări în înfățișarea ei. Se gătise pentru sosirea lui : o bluză de satin albastru, cu manșete strîmte de dantelă, îi învăluia trupul zvelt, strîngîndu-i pieptul mare și moale ; fusta albastră, cu marginea brodată, toată în cute, era largă în jurul picioarelor și strînsă în talie. Grigori se uită la ea din profil, privindu-i picioarele pline, parcă sculptate, pîntecele tulburător strîns de rochie și șoldurile largi, ca ale unei iepe bine îngrijite, și gîndi : „Pe o cazacă o deosebești dintre toate femeile. E obișnuită să se îmbrace în așa fel, ca să se vadă tot ce are : dacă vrei, privește-o, dacă nu, nu te uita !... Pe cînd la țărănci, nici nu poți pricepe unde-i fața și unde-i dosul, parcă stă într-un sac..."

Ilinișna îi surprinse privirea și-i spuse apăsat, cu mîndrie :

— Ai văzut cum se îmbracă la noi nevestele de ofițeri ? Lasă pe tîrgovețe cu mult în urmă !

— Ce tot vorbești, mamă ? o întrerupse Daria. Ce să ne potrivim noi cu orășencele ! Uite, mi s-a rupt cercelul, și nici cînd era întreg nu făcea doi bani ! oftă ea cu amărăciune.

Grigori puse mîna pe spinarea lată de femeie muncitoare a nevestei și se gîndi pentru întîia oară : „O femeie frumoasă bate la ochi... Cum o fi trăit dînsa în lipsa

mea ? Desigur că se uitau cazacii după ea și, poate, chiar și dînsa se va fi uitat la cine mai știe care ! Dar dacă s-a încurcat cu altul ?" Împunsă de acest gînd neașteptat, inima îi zvîcni dureros, și sufletul i se umplu de amărăciune. Privi iscoditor fața lucioasă și trandafirie a Nataliei, care răspîndea mirosul irului de castraveți. Simțindu-i privirea cercetătoare, Natalia se îmbujoră la față și-i șopti, luptîndu-se cu sfiala :

— Ce te uiți așa ? Ți-a fost dor de mine ?

— Mai întrebi !

Grigori alungă gîndurile urîte, dar în aceeași clipă un imbold de dușmănie inconștientă față de soție îi sfredeli sufletul.

Pantelei Prokofievici intră gîfîind în odaie. Se închină la icoane, sughiță.

— Ei, vă spun încă o dată : sănătate !

— Să dea dumnezeu, bătrîne ! Ai înghețat de frig ? Din partea noastră, noi te-am așteptat : uite, ciorba îi fierbinte, de la cuptor, spuse Ilinișna, zăngănind din linguri.

Dezlegîndu-și basmaua roșie de la gît, Pantelei Prokofievici tropăia din pîslarii înghețați. Își scoase cojocul, își smulse țurțurii ce-i atîrnau de mustăți și din barbă, apoi, așezîndu-se alături de Grigori, spuse :

— Eram înghețat, dară m-am încălzit și... Am călcat un purcel al Aniutkăi...

— Care Aniutka ? întrebă cu un viu interes Daria, oprindu-se o clipă din tăiatul pîinii mari și albe.

— Ozerova ! Făcea toate paralele să vezi cum a sărit vipera și cum și-a dat drumul la limbă : ești așa și pe dincolo, și hoț, ai furat o grapă de la cineva... Ce fel de grapă ?... Dracu s-o știe !

Pantelei Prokofievici repetă amănunțit toate ocările cu care îl cinstise Aniutka, fără să pomenească însă și de învinuirea că ar fi păcătuit în privința muierilor...

Așezîndu-se la masă, Grigori zîmbi, iar Pantelei Prokofievici, cu gîndul de a se dezvinovăți în ochii lui, termină cu îndîrjire :

— Atîtea măscări a îndrugat, că mi-a sărit muștarul ! Cît pe ce să mă-ntorc și să-i croiesc una cu biciul, dară eram cu Grigori și nu se cuvenea...

Petro deschise uşa şi Duniaşka băgă în odaie un viţel roşu cu o pată albă în frunte, legat de un brîu.

— De lăsata-secului, mîncăm blinii cu smîntînă ! strigă vesel Petro, îmbrîncind viţelul cu piciorul.

După masă, Grigori îşi dezlegă sacul şi începu să împartă darurile.

— Asta-i pentru matale, mămico ! şi-i întinse un şal de lînă groasă.

Ilinişna îi luă darul din mînă, încruntîndu-se şi îmbujorîndu-se la faţă, ca o femeie tînără.

Apoi, puse şalul pe umeri şi făcu o mişcare vioaie în faţa oglinzii, dînd din umeri, ceea ce stîrni chiar indignarea lui Pantelei Prokofievici.

— Cioară bătrînă ! Tot te mai învîrţi în faţa oglinzii ? Ptiu !

— Asta-i pentru matale, tătucă, rosti repede Grigori, despachetînd în văzul tuturor o şapcă nouă căzăcească, cu fundul ridicat mult în sus şi cu paspoalul de un roşu-aprins.

— Ei, dumnezeu să te răsplătească ! Aveam tocmai nevoie de o şapcă. Anul ăsta n-au mai fost prin prăvălii. Abia aveam cu ce să-mi acopăr capul vara !... Mi-era şi ruşine să merg la biserică cu aia veche. E bună numai pentru sperietoare de ciori, şi eu tot o purtam... rosti cu obidă în glas şi privind în lături, ca şi cum i-ar fi fost teamă că va veni cineva şi-i va smulge darul feciorului.

Făcu o mişcare spre oglindă, dar Ilinişna nu-l slăbea din ochi. Simţindu-i privirea aţintită asupra sa, bătrînul se întoarse brusc şi se îndreptă şchiopătînd spre samovar ; se opri şi încercă să-şi vadă în luciul metalului şapca trasă voiniceşte pe o ureche.

— Ce faci acolo, ţap bătrîn ? se răsti la el Ilinişna. Dar Pantelei Prokofievici găsi de îndată un răspuns :

— Of, doamne ! Tare mai eşti proastă ! Păi ăsta-i samovar, nu-i oglindă ! Este ?...

Grigori îi dărui nevestei o bucată de stofă pentru fustă, copiii căpătară un pachet de turtă dulce cu miere, Daria primi nişte cercei de argint cu pietricele, Duniaşka, material pentru o bluziţă, iar Petro, nişte ţigări şi un funt de tutun.

În timp ce femeile nu mai tăceau din gură, tot cercetînd darurile primite, Pantelei Prokofievici trecu prin bucătărie, umflîndu-se în pene, leit un rigă de picǎ:
— Uite-l, cazacul din regimentul de gardă! Ce de premii am luat! La inspecția împărătească am luat premiul întîi!... O să cu tot harnașamentul! Așa-a!
Mușcîndu-și mustața aurie, Petro își privea părinţele cu un aer admirativ; Grigori zîmbea. Aprinseră țigări, și Pantelei Prokofievici zise, privind cu teamă spre ferestre:
— Pînă ce nu tăbărăsc neamurile și vecinii... istorisește-i lui Petro ce se petrece acolo!
Grigori făcu un gest a lehamite.
— Se bat.
— Unde-s bolșevicii? întrebă Petro, așezîndu-se mai de nădejde.
— Vin din trei părți: de la Tihorețkaia, dinspre Taganrog și dinspre Voronej.
— Și la ce se gîndește Comitetul vostru revoluționar? De ce îi lasă pe pămîntul nostru? Au venit Hristonea și Ivan Alexeevici, au mai îndrugat tot felul de lucruri, dar nu-i cred. Trebuie să fie altceva...
— Comitetul revoluționar e neputincios. Cazacii fug pe la casele lor.
— Care va să zică, d-aia ține Comitetul revoluționar cu Sovietele?
— Desigur, tocmai pentru asta.
Petro tăcu, aprinzîndu-și altă țigară; apoi întrebă, privind drept în fața lui Grigori:
— Și tu cu cine ții?
— Sînt pentru Puterea sovietică.
— Ești un prost! izbucni violent Pantelei Prokofievici. Petro, măcar tu luminează-l!
Petro zîmbi, bătîndu-l pe Grigori peste umăr.
— E repezit rău, ca un cal necălărit, tătucă! Cum să-l mai luminezi?
— Nici n-ai nevoie să mă luminezi, se aprinse Grigori. Doar nu-s orb. Ce mai spun cei veniți de pe front?
— Da' ce ne pasă nouă de ei? Parcă nu-l cunoști pe zăpăcitul ăla de Hristan? Ce poate să dînsul? Poporul s-a rătăcit rău de tot, nici nu mai știe încotro s-o apuce.

Curată nenorocire ! Petro își mușcă mustața. Stai să vezi ce are să mai fie la primăvară : n-ai să mai momești pe nimeni. Ne-am jucat și noi de-a bolșevicii pe front, dar acum e timp să ne băgăm mințile în cap : „N-avem nevoie de nici un lucru străin, și nici voi să nu luați nimic de la noi", iată cum trebuie să le spună cazacii tuturor celor ce năvălesc pe la noi. Iar ceea ce se petrece pe la voi, în Kamenskaia, sînt porcării. V-ați făcut frați cu bolșevicii, și dînșii vin peste tot cu rînduielile lor.

— Gîndește-te și tu, Grișka : doar nu ești băiat prost. Trebuie să înțelegi : cazacul a fost și va rămîne cazac. Puturile alea venite din Rusia n-au ce să dreagă la noi. Știi tu ce vorbesc acum țăranii ? Cică tot pămîntul trebuie împărțit la oameni. Ce zici de asta ?

— O să dăm pămînt și țăranilor băștinași, acelor care trăiesc de mult în Ținutul Donului.

— Aiurea ! Uite ce le trebuie ! dădu cu tifla Pantelei Prokofievici, agitînd îndelung degetul mare cu unghia lată sub nasul coroiat al lui Grigori.

Un tropăit de pași se auzi în cerdac. Treptele ferecate de ger gemură sub povară. Anikușka și Hristonea intrară însoțiți de Ivan Tomilin, care purta o căciulă din blană de iepure, caraghios de înaltă.

— Să trăiești, oștene ! răcni Hristonea. Pantelei Prokofievici, ești bun de cinste !

Răcnetul lui făcu să sară cu un muget vițelul adormit lîngă cuptor. Se propti în picioarele lui nesigure încă, se uită cu ochii rotunzi de agată la cei veniți și, speriat pesemne, lăsă să curgă pe podea o șuviță de urină. Duniașka îi tăie pofta, pocnindu-l ușor peste spinare, șterse băltoaca și puse jos un ceaunaș murdar.

— Ai speriat vițelul cu urletul tău, bombăni cu ciudă Ilinișna.

Grigori strînse mîinile cazacilor și-i pofti să stea jos. Puțin mai tîrziu, veniră și alții, de pe la gospodăriile apropiate. Stînd de vorbă, fumară atîta, încît lumînița lămpii începu să tremure, iar vițelul tuși înecat de fum.

— Dar-ar boala-n voi ! își ocărî Ilinișna musafirii, petrecîndu-i afară cam pe la miezul nopții. Duceți-vă în

ogradă şi mai fumaţi şi acolo ! Hai, hai, căraţi-vă ! Oşteanul nostru nici nu s-a odihnit după drum. Hai, mergeţi sănătoşi !...

14

Dimineaţa, Grigori se trezi mai tîrziu decît toţi. Îl sculase din somn ciripitul vrăbiilor pitulate sub streaşina acoperişului şi după pervazurile ferestrelor, piuind acolo ca în toiul primăverii. O pulbere de firişoare aurii juca în razele soarelui care se prefirau prin crăpăturile de la obloane. Clopotul bătea pentru liturghie. Grigori îşi aduse aminte că e zi de duminică. Natalia nu mai era alături de dînsul, dar pilota era încă plină de căldura trupului ei. Se sculase, pesemne, doar cu cîteva clipe mai înainte.

— Nataşa ! strigă Grigori.

Intră Duniaşka.

— Ce vrei, frăţioare ?

— Deschide obloanele şi cheam-o pe Nataşa. Ce face ?

— Găteşte împreună cu mămuca ; vine îndată.

Natalia intră, închizîndu-şi ochii, orbită de întuneric :

— Ei, te-ai trezit ?

Mîinile ei miroseau a plămadă proaspătă. Grigori o îmbrăţişă, stînd în pat, îşi aminti noaptea petrecută cu ea şi rîse.

— Te-ai sculat tîrziu ?

— Da... M-a obosit noaptea ! zîmbi ea, roşind şi ascunzîndu-şi capul la pieptul păros al lui Grigori.

Îi ajută să-şi panseze din nou rana, scoase din ladă nădragii de sărbătoare şi întrebă :

— Ai să îmbraci uniforma cu decoraţii ?

— Dă-o-ncolo ! făcu Grigori un semn de lehamite.

Dar Natalia nu se lăsă cu una, cu două.

— Îmbrac-o, zău ! Gîndeşte-te ce bucuros are să fie tata ! La ce-ai mai căpătat atîtea decoraţii, dacă zac lepădate prin cufere ?

Grigori se înduplecă şi-i făcu pe plac. Se sculă, ceru briciul lui Petro, se bărbieri, se spălă pe faţă şi pe gît.

— Dar ceafa ţi-ai ras-o ? îl întrebă Petro.

— Of, drace! Am uitat!

— Nu-i nimic, șezi! Ți-o rad eu...

Pămîntul rece îi înviora gîtul la atingere, ca o arsură. Prin oglindă, Grigori îi urmărea pe Petro cum purta briciul, scoțîndu-și limba cu o încordare copilărească.

— Ți-a slăbit gîtul ca unui bou după arat! zîmbi Petro.

— Te cred: nu prea te îngrași din rația cazonă.

Grigori își îmbrăcă uniforma cu epoleții de ofițer, cu un rînd lung de cruci, și, cînd se uită în oglinda aburită, aproape nu-și recunoscu chipul în acest ofițer înalt, uscățiv și negricios ca un țigan, care privea la el — parcă i-ar fi fost un frate geamăn.

— Parc-ai fi un polcovnic! rosti însuflețit Petro, admirîndu-și fratele, fără nici o urmă de pizmă.

Cuvintele acestea îi făcură lui Grigori o mare plăcere, împotriva voinței sale. Intră în bucătărie. Privirea plină de admirație a Dariei încremeni asupra lui, iar Duniașka scoase un țipăt:

— Vai, ce falnic ești!

Ilinișna nu-și putu stăpîni lacrimile nici de data asta. Ștergîndu-le cu șorțul murdar, răspunse la zeflemeaua Duniașkăi:

— Să naști și tu asemenea feciori, coțofano! Pot să spun: doi am, și amîndoi au ajuns oameni!

Natalia își sorbea bărbatul cu ochii umezi de dragoste și duioșie.

Grigori își puse mantaua pe umeri și ieși afară, în ogradă. Îi era cam greu să coboare treptele, nu-l lăsa piciorul rănit. „N-am să scap de cîrjă", își spuse în gînd, strîmbîndu-se de parmaclîc.

Glonțul îi fusese scos la Millerovo, mica rană se astupase cu o cicatrice negricioasă, care îi strîngea pielea și nu lăsa piciorul să se-ndoaie în voie.

Un motan se încălzea pe prispă, la soare. Lîngă cerdac, zăpada topită de razele soarelui se prefăcuse într-o băltoacă tulbure. Grigori cercetă ograda cu priviri scormonitoare și înduioșate. Tot lîngă cerdac se mai afla un stîlp cu o roată înțepenită în vîrf. Grigori cunoștea din copilărie această roată, pusă acolo pentru diferite treburi și orînduieli muierești: pe ea se înșiruiau noaptea, fără să mai

fie nevoie să cobori de pe cerdac, oalele cu lapte, iar ziua se așezau la soare felurite alte oale și ceaune la uscat. Ochiul pătrunzător luă de îndată aminte la anume schimbări petrecute în curte : ușa hambarului fusese spoită cu lutișor galben, în locul vopselei ieșite de soare ; magazia căpătase un nou acoperiș de paie de secară, care nici n-au avut încă timp să se înnegrească ; stiva de șipci, care stăteau ridicate cu vîrfurile în sus, părea acum mai mică ; o parte din ele fuseseră folosite, pesemne, la meremetisitul gardului. Coama de pămînt a pivniței era acoperită de cenușă scoasă afară ; negru ca un corb, un cocoș moțăia deasupra, ghemuit de frig, cu un picior încovoiat sub burtă, înconjurat de vreo zece găini, din cele lăsate pentru clocit. Sub șopron, adăpostite de ploi și de vifore, se aflau îngrămădite tot soiul de unelte ale gospodăriei plugărești ; erau acolo și harabale pîntecoase, și o secerătoare din care se vedea o piesă metalică, stropită de razele soarelui printr-o crăpătură din acoperiș, strălucind orbitor. Lîngă grajd, un cîrd de gîște ședea pe bălegar, la soare. Gînsacul olandez, moțat, îl măsură pe Grigori cu o privire piezișă, plină de dispreț, văzînd cît de becisnic șchiopăta.

După ce cercetă toată gospodăria, Grigori se întoarse în casă.

În bucătărie plutea un miros dulce de unt topit și de pîine caldă, abia scoasă din cuptor. Duniașka spăla niște mere murate, într-o strachină înflorată. Zărindu-le, Grigori întrebă cuprins de poftă :

— Sînt și pepeni murați ?

— Natalia, du-te în pivniță și scoate ! strigă Ilinișna.

Pantelei Prokofievici veni de la biserică ; adusese o prescură sfințită, pe care o frînse în nouă părți, după numărul celor din familie, împărțind bucățele tuturor la masă. Se așezară astfel la mîncare. Petro se îmbrăcase și el mai cu îngrijire și chiar își unsese mustățile cu ceva gras, luînd locul alături de Grigori. Daria ședea în fața lor, pe marginea unui scăunel. Un snop de raze i se revărsa pe fața trandafirie, smălțuită cu dresuri. Își strîngea pleoapele și cobora cu aer bosumflat secerele negre ale sprîncenelor, care luceau în bătaia soarelui. Natalia hrănea copiii cu dovleac copt ; din cînd în cînd, arunca o privire

zîmbitoare lui Grigori. Duniaşka şedea alături de tată-său, iar Ilinişna se aşeză la capătul mesei, mai aproape de cuptor.

Ca în toate zilele de mare sărbătoare, mîncarea era bună şi îmbelşugată. După ciorba de miel, veniră tăiţeii, apoi urmară mielul fiert, găina friptă, piftiile din picioare de berbec, cartofii prăjiţi, caşa de mei cu unt topit, tăiţeii dulci cu căline, clătite cu smîntînă şi un pepene murat.

Îngreuiat de atîta mîncare, Grigori se sculă parcă buimac, făcu semnul crucii şi se culcă pe pat, gîfîind. Pantelei Prokofievici mai zăbovi la masă, terminîndu-şi caşa ; după ce bătu cu lingura, făcu o adîncitură la mijloc (aşa-numita „fîntînă"), o umplu cu unt de culoarea chihlimbarului şi scotea dinlăuntru cu lingura caşa chiftind de unt. Petro, care ţinea foarte mult la nepoţei, se îndeletnicea cu hrănirea lui Mişatka şi-i ungea poznaş nasul şi obrajii cu iaurt.

— Nene, nu face prostii !

— Ei şi ?

— De ce mă ungi ?

— Ei şi ?

— O să te spun mămicăi !

— Ei şi ?

Ochişorii crunţi, ca ai tuturor celor din neamul Melehovilor, scînteiau de mînie şi de lacrimi înciudate ; ştergîndu-şi nasul cu pumnul, Mişatka zbieră, pierzînd orice nădejde că unchiul se va astîmpăra de bunăvoie :

— Nu mă mai unge ! Dobitocule ! Prostule !

Petro hohotea încîntat şi continua să-şi necăjească nepoţelul : o lingură în gură, alta pe nas...

— Parcă ai fi şi tu în mintea copiilor !... Ţi-ai găsit perechea ! bombăni Ilinişna.

Aşezîndu-se lîngă Grigori, Duniaşka povesti :

— Petro — nici nu ştii cît de copilăros e ! Nu-i zi să nu născocească altceva ! Uite, deunăzi, a ieşit cu Mişatka, afară, în ogradă, iar copilul avea poftă să-şi facă nevoia mare şi l-a întrebat : „Nene, e voie lîngă cerdac ?" Iar Petro : „Nu-i voie, du-te ceva mai încolo". Mişatka fugi niţel mai departe : „Aici ?" „Nu, nu fugi pînă la magazie !" De la magazie l-a gonit pînă la grajd, iar de la grajd,

pînă la arie. L-a dus aşa pînă cînd copilul s-a scăpat în pantaloni... Ce-a mai ocărît Natalia !

— Lasă-mă să mănînc singur ! se burzului Mişatka, cu glasul sonor ca un clopoţel.

Zbîrlindu-şi mustăţile într-un zîmbet poznaş, Petro nici gînd să se îndure :

— Nu, băiete ! Am să te hrănesc eu.

— Vreau singur !

— Ai văzut tu cine mănîncă singur ? Ăia doi, din cocină, de le duce bunica lături.

Cu surîsul pe buze, trăgînd cu urechea la ciorovăiala lor, Grigori îşi răsucea o ţigară. Pantelei Prokofievici se apropie de dînsul.

— Am de gînd să mă duc astăzi la Vioşenskaia.

— Ce cauţi acolo ?

Pantelei Prokofievici rîgîi zgomotos o dospeală de tăiţei şi-şi netezi barba.

— Am niţică treabă la curelar ; i-am lăsat două hamuri la reparat.

— Şi ai să isprăveşti astăzi ?

— De ce nu ? Diseară îs înapoi...

După ce se odihni, înhămă la sanie o iapă bătrînă, care orbise anul acela, şi plecă. Drumul trecea peste izlaz. În două ceasuri fu la Vioşenskaia. Trecu la poştă, îşi scoase hamurile de la curelar, apoi se abătu pe la un vechi prieten şi cumătru, care stătea lîngă biserica cea nouă. Cumătrul, om primitor, îl pofti la masă.

— Ai fost la poştă ? îl întrebă, turnînd ceva într-un păhărel.

— Am fost ! răspunse tărăgănat Pantelei Prokofievici, privind ţintă şi cu mirare la carafa din mîna cumătrului şi adulmecînd aerul, ca un copoi care a dat peste urma vînatului.

— N-ai auzit nici o noutate ?

— Noutate ? N-am auzit mai nimica. Da' ce este ?

— Kaledin, Alexeei Maximovici, şi-a dat obştescul sfîrşit !

— Ce tot vorbeşti ? !

Pantelei Prokofievici se îngălbeni la faţă şi se lăsă pe speteaza scaunului, uitînd de carafa suspectă şi de mirosul ispititor. Încruntat, clipind din ochi, gazda povestea :

— A venit vestea pe telegraf că ieri s-a împușcat la Novocerkassk. Singurul general de ispravă din tot ținutul ! Fost comandant de armată, toate decorațiile de pe lume... Și ce om de suflet ! Unul ca el n-ar fi lăsat pe nimeni să-și bată joc de cazaci.

— Stai, cumetre ! Și ce-are să fie de-acum ? întrebă Pantelei Prokofievici, împingînd păhărelul la o parte.

— Dumnezeu mai știe ! Vin vremuri grele. Nu se împușcă omul de huzur !

— Da' pentru ce și-a făcut seama ?

Cazac îndîrjit și fanatic, cumătrul dădu furios din mînă.

— Ostașii l-au părăsit, i-au lăsat pe bolșevici să intre în ținut și, iată, ni s-a dus atamanul ! Se vor mai găsi alții ca el, ori nu ?... Cine are să ne apere ? La Kamenskaia, cică s-a făcut *răvcom* [1], cu cazacii veniți de pe front. Și la noi... ai auzit, nu-i așa ? A venit poruncă de la dînșii ; să se dea jos atamanii și să se aleagă răvcomuri de-ale lor... Să vezi ce mai bucurie pe mîrlani, și cum și-au mai ridicat capetele ! Toți dulgherașii și fierarii, toți golanii, știi că sînt în Vioșenskaia cîți țînțari în baltă !

Pantelei Prokofievici rămase tăcut îndelungă vreme, cu capul cărunt proptit, iar cînd îl ridică, privirea îi era severă și crudă.

— Ce-ai tu acolo în carafă ?

— Niște spirt ! Mi-a adus nepotul din Caucaz.

— Ei, cumetre, hai să bem de sufletul lui Kaledin, răposatul ataman. Fie-i țărîna ușoară !

Băură. Fata gazdei, înaltă și cu obrazul plin de pistrui, aduse ceva de îmbucat. Pantelei Prokofievici arunca din cînd în cînd cîte o ochire pe geam, spre iapa sa care stătea tristă lîngă sania gazdei, dar cumătrul îl liniști :

— Nu-i purta de grijă ! Am să spun s-o adape și să-i dea fîn.

În focul dezbaterii și din pricina carafei, Pantelei Prokofievici uită însă repede de mîrțoagă și de toate cîte sînt pe lume. Îndruga vorbe fără șir despre Grigori, se ciorovăi cu cumătrul cherchelit, întărîtîndu-se, fără să-și mai aducă aminte despre ce era vorba. Abia spre seară se mai

[1] Stîlcit de la *revkom* — comitet revoluționar.

dezmetici nițel și hotărî să plece acasă, cu toate stăruințele cumătrului care îl îmbia să doarmă la el. Feciorul gazdei îi înhămă iapa, iar cumătrul îl ajută să se așeze în sanie. Venindu-i în gînd să-și petreacă cumătrul, se tolăniră amîndoi îmbrățișați în sanie. Iar sania se agăță de ceva chiar la poartă, apoi mereu se tot agăța la fiecare cotitură, pînă cînd ieșiră afară din staniță, pe izlaz. Acolo, pe cumătrul îl podidi plînsul și-și făcu vînt din sanie. Rămase îndelung în patru labe, ocărînd din răsputeri și nevrednicindu-se să se ridice copăcel. Pantelei Prokofievici își îndemnă iapa la trap, fără să vadă cum cumătrul, plecat să-l petreacă, se tîra în patru labe, vîrîndu-și nasul în zăpadă, rîzînd fericit și rugînd pe cineva cu voce răgușită :

— Nu mă gîdila ! Nu mă gîdila, rogu-te !

Primind cîteva lovituri de bici, iapa lui Pantelei Prokofievici mergea în trap, destul de repede, dar șovăind orbește. Doborît de toropeala spirtului, stăpînul ațipi curînd, cu capul rezemat de speteaza saniei. Hățurile rămaseră prinse sub trupul lui, și iapa, fără conducător și fără văz, urmă drumul la pas. Chiar la prima răscruce, o apucă pe șleaul dinspre satul Malîi Gromcionok, iar după cîteva clipe, pierzîndu-l, o luă peste cîmp, în bobote, înfundîndu-se în zăpada adîncă de lîngă pădure, și coborî sforăind în văgăuni. Sania se agăță de o tufă și se opri. Clătinat la oprirea icnită, bătrînul se trezi o clipă, ridică cu greu capul și strigă răgușit :

— Hii, drace ! și adormi iarăși.

Iapa trecu cu bine pădurea, izbuti să coboare pe gheața Donului și se îndreptă spre satul Semionovski, adulmecînd mirosul de bălegar ars adus de vîntul dinspre răsărit.

La o jumătate verstă de sat, în stînga Donului, se află o groapă adîncă, unde primăvara se adună apa zăpezilor topite. Lîngă groapă, din malul nisipos țîșnesc izvoare, și apa nu îngheață acolo toată iarna, rămînînd dezvelită ca un semicerc verzui în mijlocul sloiului și ocolită cu băgare de seamă de pîrtia croită peste gheață, care face o cotitură bruscă, ferindu-se de adînc. Primăvara, cînd apa trage spre Don, scurgîndu-se în puhoi puternic, în locul acela se naște un vîrtej, apele urlă și se reped în cercuri răsu-

cite între ele, măcinînd vadul. Crapii mari se aţin toată vara acolo, la adîncime de mai mulţi stînjeni, aproape de rădăcinile copacilor prăvăliţi şi îngrămădiţi sub mal.

Tocmai către marginea stîngă a acestui ochi de apă venea iapa lui Pantelei Prokofievici, cu pasul ei de oarbă. Mai rămîneau ca la vreo douăzeci de stînjeni, cînd Pantelei Prokofievici se întoarse în sanie şi deschise pe jumătate ochii. Stelele, asemenea unor cireşe galbene-verzui, necoapte, se uitau la el din înălţimea cerului. „Ne-a apucat noaptea..." pricepu alene Pantelei Prokofievici şi smuci violent hăţurile :

— Hii ! Hii ! Mişcă, gloabă bătrînă !

Iapa porni înainte în trap mărunt. Răcoarea apei apropiate îi izbi nările. Ciuli urechile şi-şi întoarse ochii orbi şi miraţi către stăpîn. Deodată, plescăitul unui val izbind în gheaţă îi ajunse la urechi. Sforăi sălbatic, sări la o parte şi se dădu îndărăt. Gheaţa, roasă pe dedesubt, pîrîi surd pe sub copite şi se nărui lavină de ţăndări şi nămeţi. Iapa sforăi din nou, cuprinsă de spaimă, şi, simţindu-şi sfîrşitul, încerca din răsputeri să se sprijine pe picioarele de dinapoi, dar gheaţa se fărîma bucăţi sub ele, iar picioarele dinainte începuseră să se scufunde în apă. Cu o trosnitură puternică, gheaţa plesni şi se desfăcu. Apa înghiţi vita, care mai dădu din piciorul dinapoi, izbind în oişte. În aceeaşi clipă, Pantelei Prokofievici simţi şi el că se petrece ceva rău, sări din sanie şi se rostogoli îndărăt. Zări sania, tîrîtă de greutatea iepei, rostogolindu-se cu gaibele în sus, arătîndu-şi tălpicele, care sclipiră în lumina palidă a stelelor ; apoi totul lunecă în adîncimea neagră-verzuie, apa amestecată cu cioburile de gheaţă clipoci uşor şi valul se revărsă pînă aproape de Pantelei Prokofievici. Cu o iuţeală de necrezut el se trase îndărăt şi numai după aceea sări sprinten în picioare, răcnind :

— Aju-to-or, oameni buni ! Ne înecăm !

Toată ameţeala îi zbură ca luată de vînt. Alergă la marginea ochiului de apă. Cioburile ascuţite de gheaţă sclipeau în întuneric. Vîntul şi puhoiul se jucau cu ele, învîrtindu-le în cercul larg şi negru al apei, undele îşi ridicau coamele verzui şi clipoceau. Totul împrejur era cufundat într-o tăcere de mormînt. Luminiţele din satul

îndepărtat sfredeleau bezna ca nişte scîntei aurii. Stelele, ca nişte grăunţe de curînd vînturate, ardeau şi clipeau pe cerul de catifea. Un vînt uşurel stîrnea pulberea de zăpadă albă ca făina, făcînd-o să zboare cu un şuiet în gura căscată a ochiului de apă, care aburea uşor, negru şi fioros, aşteptînd parcă alte victime. Pantelei Prokofievici înţelese că strigătele sale sînt prosteşti şi că n-au nici un rost. Se uită de jur împrejur, şi abia atunci îşi dădu seama unde îl vîrîse ceasul cel rău al beţiei, tremurînd din tot trupul de necaz, mîniat pe el şi pe năprasnica întîmplare. Mai păstra încă biciul în mînă, rămas din clipa cînd sărise din sanie. Înjurînd de toate mamele, începu să se croiască cu el peste spinare, dar nu simţea nici o durere, căci cojocul era gros. Iar să se dezbrace ca să-şi tragă o bătaie mai bună, ar fi fost cu totul caraghios. Îşi smulse deci un smoc de păr din barbă şi, după ce socoti în gînd costul cumpărăturilor înghiţite de apă, al iepei, al saniei şi al hamurilor, sudui cu turbare şi se apropie şi mai mult de ochiul de apă.

— Nebună de chioară ! scrîşni el cu voce tremurătoare, blestemînd iapa înecată. Tîrfă ! Te-ai înecat şi erai să mă ieci şi pe mine ! Unde dracu te-a băgat necuratul ? Au să te-nhame dracii, şi au să care cu tine tot te-le-o da prin cap, dar n-au să aibă cu ce să te miie ! Na-vă, luaţi şi biciul ! Şi cu un gest disperat, aruncă în mijlocul ochiului de apă biciul cu coadă de vişin.

Cu un plescăit surd, biciul se înfipse în apă şi dispăru în adîncime.

15

După ce trupele lui Kaledin bătuseră simţitor unităţile revoluţionare de cazaci, Comitetul revoluţionar din Ţinutul Donului, nevoit să se refugieze la Millerovo, trimise o declaraţie adresată conducătorului operaţiunilor militare împotriva lui Kaledin şi a Radei contrarevoluţionare ucrainene, cu următorul conţinut :

„Harkov, 19 ianuarie 1918.
De la Lugansk, nr. 449, orele 18,20.

Comitetul militar revoluționar al cazacilor din Ținutul Donului vă roagă să transmiteți Consiliului Comisarilor Poporului din Petrograd următoarea rezoluție adoptată de Ținutul Donului :

Bazîndu-se pe hotărîrea congresului combatanților, care a avut loc în stanița Kamenskaia, Comitetul militar revoluționar al cazacilor a hotărît :

1. Să recunoască puterea centrală de stat a Republicii Sovietice Ruse, Comitetul Executiv Central al Congresului Sovietelor de deputați ai cazacilor, țăranilor, soldaților și muncitorilor și Consiliul Comisarilor Poporului, desemnat de el.

2. Să creeze organul de guvernare local al Ținutului Donului, sub forma Congresului Sovietelor de deputați ai cazacilor, țăranilor și muncitorilor.

Notă. Chestiunea agrară în Ținutul Donului urmează a fi rezolvată tot de Congresul deputaților ținutului."

În urma acestei declarații, fură trimise detașamente ale Gărzilor Roșii în ajutorul trupelor Comitetului revoluționar — și, cu ajutorul lor, detașamentul lui Cernețov fusese zdrobit, iar situația restabilită. Inițiativa trecu în mîinile Comitetului revoluționar. După ocuparea gărilor Zverevo și Lihaia, detașamentele Gărzilor Roșii de sub comanda lui Sablin și Petrov, întărite cu trupele de cazaci ale Comitetului revoluționar, își desfășurară ofensiva și împinseră adversarul spre Novocerkassk.

La flancul drept, în sectorul Taganrog, Siewers, care suferise la Neklinovka o înfrîngere din partea detașamentului de voluntari al colonelului Kutepov, se opri tocmai la Amvrosievka, pierzînd un tun, 24 de mitraliere și un automobil blindat. Dar tocmai în ziua înfrîngerii și a retragerii lui Siewers, o răscoală izbucni în „Uzinele Baltice" din Taganrog. Muncitorii goniseră prin lupte pe iuncheri afară din oraș. Siewers se refăcu, trecu la ofensivă, și, întețind-o, împinse voluntarii pînă la Taganrog.

Cumpăna izbînzilor se înclina în chip vădit de partea trupelor sovietice. Ele învăluiau din trei părți Armata de voluntari și rămășițele detașamentelor răzlețe ale lui Kaledin. La 28 ianuarie, Kornilov îi trimise lui Kaledin o telegramă prin care-i făcea cunoscut că Armata de voluntari părăsește Rostovul și se îndreaptă spre Kuban.

La 29 ianuarie, orele nouă dimineața, o consfătuire extraordinară a membrilor guvernului din Ținutul Donului fu convocată la palatul marelui ataman. Kaledin sosi de la locuința sa în urma tuturor. Se așeză greoi la masă și trase hîrtiile spre el. Umerii obrajilor erau livizi de insomnie, cearcăne vinete se adînciseră sub ochii săi spălăciți și încruntați, ca și cum suflul morții i-ar fi atins și i-ar fi înghețat fața slăbită. Citi încet telegrama lui Kornilov, rapoartele informative ale comandanților de unități care mai rezistau presiunii Gărzilor Roșii la nord de Novocerkassk. Netezind cu îngrijire teancul de telegrame cu palma lui lată și albă, fără să-și ridice pleoapele umflate și cercănate, rosti surd :

— Armata de voluntari pleacă. Pentru apărarea ținutului și Novocerkasskului n-au rămas decît o sută patruzeci și șapte de baionete...

Un tic nervos îi tresăltă pleoapa ochiului stîng, și buzele strînse se crispară ; întîrindu-și glasul, continuă :

— Situația noastră este disperată. Populația nu numai că nu ne susține, dar are și o atitudine dușmănoasă față de noi. N-avem forțe, și rezistența este zadarnică. Nu vreau jertfe de prisos și vărsare de sînge fără rost. Propun guvernului să-și decline împuternicirile și să cedeze puterea în mîinile altora. Eu personal îmi declin împuternicirile de ataman al Oastei...

Privind afară pe fereastra largă, Mitrofan Bogaevski își potrivi ochelarii și spuse, fără să se întoarcă :

— Și eu îmi declin împuternicirile.

— Bineînțeles, tot guvernul își declină împuternicirile. Întrebarea e acum : cui să cedăm puterea ?

— Dumei orășenești, răspunse rece Kaledin.

— Trebuie s-o îndeplinim după toate formele, obiectă nehotărît Karev, membru în guvern.

Toți păstrară o clipă de tăcere tulbure și grea. Lumina mată a dimineții posomorîte de ianuarie se strecura prin geamurile aburite. Orașul învăluit în ceață și promoroacă tăcea ațipit. Urechea nu mai prindea bătăile pulsului obișnuit al vieții din oraș. Canonada, ecoul luptelor care se dădeau undeva, lîngă gara Sulin, amorțea mișcarea și atîrna deasupra orașului ca o amenințare surdă și ascunsă.

Afară croncăneau ciorile, trecînd în zbor ; dînd tîrcoale clopotniței albe, se roteau deasupra ca și cum ar fi zărit un hoit. Zăpada liliachie și curată se așternuse peste piața catedralei. Din cînd în cînd, o străbătea un trecător sau o sanie de piață, lăsînd în urmă dungile cenușii ale tălpicelor.

Rupînd tăcerea apăsătoare și rece, Bogaevski propuse să se redacteze actul prin care puterea să fie transmisă Dumei orășenești.

— Ar trebui să ne întrunim împreună cu ei, ca să le predăm puterea.

— La ce oră ar fi mai potrivit ?

— Ceva mai tîrziu, cam pe la patru.

Bucurîndu-se parcă de ruperea tăcerii ferecate de pînă atunci, membrii guvernului trecură la discutarea acestei probleme : transmiterea puterii și cînd ar trebui să se întrunească pentru aceasta. Kaledin tăcea și bătea încet și măsurat toba cu unghiile bombate. Ochii săi tulburi de sub sprîncenele lăsate în jos aveau întunecimi mate. Oboseala nemărginită, dezgustul și amărăciunea prăbușirii îi făceau privirea mocnită și grea.

Un membru al guvernului vorbi mult și plictisitor, combătîndu-l pe un altul. Kaledin îl întrerupse, cu înăbușită mînie.

— Domnilor, vorbiți mai scurt ! Timpul nu așteaptă. Știți că din cauza pălăvrăgelii a pierit Rusia. Anunț o suspendare de o jumătate de oră. Discuți... și trebuie să isprăvim cît mai repede !

Intră în locuința sa. Adunați în grupuri mici, membrii guvernului vorbeau încet între dînșii. Cineva spuse că generalul Kaledin arată cam rău. Bogaevski, de lîngă fereastră, prinse o frază rostită aproape în șoaptă.

— Pentru un om ca Alexei Maximovici, singura soluție este sinuciderea.

Bogaevski tresări și porni cu pași repezi spre încăperile lui Kaledin. Se întoarse peste puțin, însoțit de marele ataman.

Ședința fu hotărîtă pentru orele patru după amiază, împreună cu membrii Dumei orășenești, pentru a li se transmite puterea și actul oficial respectiv. Kaledin se sculă, ceilalți se ridicară după el. Luîndu-și rămas bun de la unul din membrii mai în vîrstă ai guvernului, Kaledin îi urmări cu privirea pe Ianov, care discuta ceva în șoaptă cu Karev.

— Despre ce e vorba ? întrebă el.

Puțin încurcat, Ianov veni mai aproape.

— Membrii guvernului — partea civilă — cer bani de drum.

Kaledin făcu o strîmbătură și aruncă răstit și aspru :

— N-am bani... Și-apoi, m-am săturat !...

Adunarea a început să se împrăștie. Bogaevski, care auzise această convorbire, îl chemă pe Ianov la o parte :

— Mergem la mine. Spune-i lui Svetozarov să aștepte în vestibul.

Ieșiră în urma lui Kaledin, care mergea cu pași repezi, cu fața suptă. Aducîndu-l pe Ianov în camera sa, Bogaevski îi înmînă un teanc de bancnote.

— Aici sînt paisprezece mii. Dă-le ălora !

Svetozarov, care-l aștepta pe Ianov în vestibul, primi banii, mulțumi și, după ce-și luă rămas bun, se îndreptă spre ieșire. În timp ce-și lua mantaua din mîinile portarului, Ianov auzi zgomot pe scară și se uită îndărăt. Aghiotantul lui Kaledin, Moldavski, cobora scara, sărind treptele.

— Un medic ! Mai repede !

Aruncîndu-și mantaua, Ianov se repezi spre el. Aghiotantul de serviciu și curierii îngrămădiți în vestibul îi înconjurară pe Moldavski, care ajunsese jos.

— Ce s-a întîmplat ? strigă Ianov, palid la față.

— Alexei Maximovici s-a împușcat ! Moldavski izbucni în hohote de plîns, prăvălindu-se cu pieptul pe balustrada scării.

Bogaevski veni în fugă, buzele îi tremurau înfrigurate, în timp ce bîlbîia :

— Ce-i ? Ce-i ?

Toţi se repeziră grămadă sus, care de care mai repede. Paşii lor răsunau tropăind. Bogaevski răsufla răguşit, trăgînd aerul cu gura căscată. Fu primul care deschise cu vuiet uşa, străbătu în fugă antreul şi alergă în cabinet. Uşa ce ducea din cabinet într-o odăiţă de alături era larg deschisă. O aţă de fum amărui, cu miros de pulbere arsă, se strecura de acolo, plutind în văzduh.

— Of ! Of ! A-a-a-ha-ha ! Alio-o-şa ! Iubitule ! se auzi vocea soţiei lui Kaledin, frîntă şi îngrozitor de schimbată.

Rupîndu-şi gulerul cămăşii, ca într-un spasm de sufocare, Bogaevski se repezi într-acolo. Cocoşat lîngă geam, cu mîna încleştată pe ivărul aurit, stătea Karev. Omoplaţii de sub surtuc i se apropiau şi se despărţeau într-o mişcare convulsivă, tot trupul îi tremura rar şi sacadat. La auzul hohotelor de plîns şi al ţipetelor ca de fiară, Bogaevski fu mai-mai să-şi piardă cu desăvîrşire cumpătul.

Întins pe spate, cu mîinile împreunate pe piept, Kaledin zăcea pe patul de campanie. Capul îi era uşor întors spre perete ; faţa de pernă albă arunca o umbră peste fruntea albăstruie şi umedă, pe obrazul lipit de ea. Ochii erau întredeschişi ca într-o doborîre a somnului ; colţurile gurii aspre, chinuite într-o încleştare de suferinţă. Căzută în genunchi, soţia se zvîrcolea la picioarele lui. Vocea ei stranie, sălbăticită, era nespus de stridentă. Un pistol *Colt* zăcea pe pat ; pe lîngă el, o mică şuviţă de un roşu-închis se scurgea vioi şi repede de pe cămaşă.

Lîngă pat se afla un scaun, pe care era atîrnat cu îngrijire vestonul, iar pe noptieră ticăia un ceas-brăţară.

Clătinîndu-se, Bogaevski căzu în genunchi şi-şi lipi urechea de pieptul cald şi moale al sinucigaşului. Mirosea a sudoare de bărbat, iute ca oţetul. Inima lui Kaledin nu mai bătea. Toată fiinţa lui Bogaevski se concentră parcă în auz ; trăgea cu urechea, cu o nespusă încordare, dar nu auzea decît tictacul mărunt al ceasului-brăţară de pe măsuţă, vocea răguşită şi înecată de lacrimi a văduvei atamanului şi croncănitul sinistru, apăsător şi sonor, al ciorilor de afară.

Îndată ce deschise din nou ochii pentru prima oară, Bunciuk zări pupilele negre ale Annei, sclipind de lacrimile bucuriei.

Vreme de trei săptămîni rămăsese în necurmat delir. Călătorise trei săptămîni într-o altă lume, ireală şi fantastică. Conştiinţa i se înfiripă în seara de 24 decembrie. Privea îndelung la Anna, cu ochii atenţi şi încă înceţoşaţi, încercînd să-şi refacă în amintire tot ce era legat de ea, dar nu izbuti decît în parte — memoria greoaie şi îndărătnică mai tăinuia multe, undeva, în ascunzişuri.

— Dă-mi apă... îşi auzi Bunciuk propria voce, ca dintr-o depărtare, şi zîmbi înviorat la acest auz.

Anna se apropie repede ; tot chipul ei era luminat de un surîs ferice.

— Bea din mîna mea ! zise, dînd la o parte mîna slăbănoagă a lui Bunciuk, întinsă spre cană.

Înghiţi, tremurînd de sforţarea cu care îşi ridicase capul, şi se lăsă istovit pe pernă. Privea îndelung într-o parte, voia să spună ceva, dar slăbiciunea îl birui, şi aţipi.

Şi iarăşi, ca şi prima oară, trezindu-se, zări mai întîi ochii îngrijoraţi ai Annei aţintiţi asupra lui, apoi lumina portocalie a lămpii şi un cerc luminos pe tavanul alb de scînduri nevopsite.

— Ania, vino la mine !

Ea se apropie, îi luă mîna. El răspunse cu o slabă strîngere.

— Cum te simţi ?

— Limba îmi e străină, capul străin, picioarele de asemenea, şi parcă aş avea două sute de ani, spuse el, pronunţînd fiecare cuvînt cu îngrijire. Am tifos ?

— Tifos.

Ocoli odaia cu privirea şi întrebă cu voce nelămurită :

— Unde ?

Ea înţelese întrebarea şi zîmbi :

— Sîntem în Ţariţîn.

— Şi tu... cum ?

— Am rămas singură cu tine, îi explică Anna şi adăugă grăbit, ca şi cum s-ar fi justificat sau ar fi căutat să înlăture un gînd încă neexprimat de el : Nu se putea să te

lăsăm la oameni străini. Abramson şi tovarăşii din biroul de partid m-au rugat să am grijă de tine. Şi uite, a trebuit să fac pe sora de caritate...

El îi mulţumi cu o privire şi cu o slabă mişcare a mîinii.

— Şi Krutogorov ?

— A plecat, prin Voronej, la Lugansk.

— Ghevorkeanţ ?

— Ăla... vezi... a murit de tifos.

— O !...

Tăcură o clipă, parcă în memoria celui decedat.

— Am fost îngrijorată pentru viaţa ta. Era un caz foarte grav, spuse ea încet.

— Şi Bogovoi ?

— Am pierdut urma tuturor. Unii au plecat la Kamenskaia... Dar ascultă, nu crezi că n-ar trebui să vorbeşti ? Şi încă ceva : nu vrei lapte ?

Bunciuk clătină din cap şi, purtîndu-şi cu greu limba în gură, continuă s-o întrebe :

— Dar Abramson ?

— A plecat la Voronej, acum o săptămînă...

El făcu o mişcare stîngace ; capul i se învîrti ; sîngele îi izbi dureros în ochi. Deschise pleoapele, simţind pe frunte o atingere răcoroasă de mînă. Îl chinuia un gînd : fusese fără cunoştinţă, şi atunci cine îndeplinise partea murdară a îngrijirilor ? Oare tot ea ? O roşeaţă uşoară îi coloră obrajii şi întrebă :

— Tu m-ai îngrijit singură ?

— Da, singură.

Se întoarse spre perete, şoptind :

— Să le fie ruşine... Ticăloşii !... Să treacă pe seama ta şi asemenea...

Complicaţiile ivite în timpul tifosului lăsaseră urme asupra auzului : Bunciuk nu prea auzea bine. Medicul trimis de comitetul orăşenesc de partid din Ţariţîn îi spusese Annei că tratamentul nu va putea începe decît după ce bolnavul îşi va reveni pe deplin. Bunciuk se întrema încet ; avea o poftă de mîncare nebună, dar Anna îl ţinea cu severitate la regim, ceea ce dădea loc la oarecare ciorovăială.

— Mai dă-mi lapte ! o ruga Bunciuk.

— Nu se mai poate.

— Te rog, dă-mi ! Parcă ai de gînd să mă ucizi prin foame.

— Ilia, știi și tu că mai mult decît atîta nu se poate !

El tăcea îmbufnat, se întorcea la perete, ofta și nu mai rostea nici o vorbă. Chinuită de milă, ea rezista. Peste cîteva clipe, încruntat — și, din pricina încruntării, cu mutra și mai jalnică încă — se întorcea și o ruga pe un ton de implorare :

— N-ai putea să-mi dai ceva varză murată ? Ania dragă, te rog ! Fă-mi hatîrul ! Ce rău poate să-mi facă ? Gogorițe doctoricești !

Lovindu-se de același „nu“ răspicat, uneori o jignea cu cîte o vorbă aspră :

— Cine ți-a dat dreptul să-ți bați joc de mine ? ! Am să chem gazda și am să-i cer ei ! Ești o femeie nesuferită și fără inimă !... Zău, încep să te urăsc...

— Iată cea mai frumoasă răsplată pentru tot ce am suportat stînd ca o dădacă pe lîngă tine ! izbucnea și Anna, neputînd să se mai stăpînească.

— Nu te-am rugat eu să rămîi cu mine ! E o rușine să mi-o reproșezi. Profiți de avantajul oamenilor sănătoși. Bine, bine ! să nu-mi mai dai nimic... Lasă-mă să crăp... Mare pagubă !

Buzele Annei tremurau ; dar, izbutind să se stăpînească, nu spunea nimic și, din milă, le suporta toate cu răbdare.

O dată însă, după o ceartă deosebit de aprinsă, cînd Anna refuză să-i mai dea cîteva gogoși, Bunciuk se întoarse la perete, și ea, cu inima strînsă, zări lacrimi lucindu-i în ochi.

— Dar ești un adevărat copil ! exclamă dînsa, dînd fuga în bucătărie, de unde aduse o farfurie plină cu gogoși. Mănîncă, Iliușa, mănîncă, scumpule ! Hai, nu te mai supăra ! Uite, asta este mai bine prăjită ! spuse ea, pe cînd mîinile ei tremurătoare îi împingeau gogoașa în mînă.

Chinuit de remușcări, Bunciuk încercă să se împotrivească, dar pofta era mai tare decît el ; ștergîndu-și lacrimile se așeză în capul oaselor și apucă gogoașa. Un zîmbet vinovat îi lumină fața suptă, acoperită de barba scurtă, deasă și creață ; cerîndu-și iertare din ochi, mărturisi :

— Adevărat că sînt mai rău decît un copil! Vezi, era cît pe ce să pling...

Ea îi privi gîtul ciudat de subțire, pieptul scofîlcit și descărnat, care se ivea prin deschizătura gulerului descheiat, mîinile lui osoase; tulburată de o dragoste și o milă adîncă, necunoscută pînă atunci, îl sărută pentru întîia oară, simplu și duios, pe fruntea uscată și galbenă.

Abia după două săptămîni, Bunciuk fu în stare să se miște prin odaie fără ajutor. Picioarele, cumplit de uscate, se îndoiau; învăța din nou să umble.

— Uite, Anna, merg! striga el, încercînd să meargă liber și repede, dar picioarele nu-i purtau greutatea trupului și podelele îi fugeau de sub pași.

Silit să se sprijine de cel dintîi lucru întîlnit în cale, Bunciuk zîmbea lăbărțat, ca un unchiaș; pielea de pe obrajii palizi se întindea și se zbîrcea; izbucnea într-un rîs bătrînesc, scîrțîitor, și neputincios, după care cădea din nou pe pat, sleit de opinteli și de hohote.

Locuința lor se afla în apropiere de chei. Pe fereastră se zărea întinderea albă a Volgăi înzăpezite, un semicerc larg și cenușiu de pădure și, dincolo de ea, liniile moi și vălurate ale îndepărtatelor cîmpii. Anna stătea îndelung la geam, gîndindu-se la viața ei ciudată, la întorsătura bruscă ce se petrecuse cu ea. Boala lui Bunciuk avu darul să-i lege într-un chip straniu.

La început, cînd ajunsese cu el la Țarițîn, după un drum lung și chinuitor, îi fusese greu și amar pînă la lacrimi. Pentru prima oară era silită să vadă atît de aproape și de limpede partea ascunsă a relațiilor cu un om drag. Cu dinții încleștați, îi schimba rufele, îi pieptăna capul înfierbîntat, scoțîndu-i păduchii din păr, îl întorcea trupul greu ca piatra și, tresărind de dezgust, îi privea pe ascuns trupul gol și slăbit de bărbat, învelișul sub care abia pîlpîia luminița unei vieți ce-i era atît de scumpă. Toată ființa ei se revolta cu îndîrjire, se împotrivea, dar nici o murdărie din afară nu-i păta simțul lăuntric, adînc și sigur. Din porunca neîndupecată a acestui simț, Anna învăță să-și înfrunte durerea și nedumerirea. Biruise. În cele din urmă, numai compătimirea avea loc în inima ei și, alături de ea, războiul încetișor izvorul adînc al dragostei.

Într-o zi, Bunciuk întrebă :

— Sînt scîrbos în ochii tăi, după tot ce a fost... Nu-i așa ?

— A fost o încercare.

— Ce fel de încercare ? A capacității de rezistență ?

— Nu, a sentimentului.

Bunciuk se întoarse și mult timp nu izbuti să-și stăpînească tremurul buzelor.

Nu mai reveniră la acest subiect. Toate vorbele ar fi fost lipsite de rost și de viață.

Pe la mijlocul lui ianuarie, plecară din Tarițîn la Voronej.

17

La 16 ianuarie, seara, Bunciuk și Anna sosiră la Voronej. Petrecură acolo două zile și porniră la Millerovo, căci în ziua plecării venise vestea că atît Comitetul revoluționar al Donului, cît și trupele credincioase se mutaseră acolo, fiind nevoite să evacueze Kamenskaia sub presiunea unităților lui Kaledin.

Gara Millerovo era înțesată de lume. Bunciuk zăbovi cîteva ceasuri și plecă cu primul tren la Glubokaia. A doua zi, luă în primire grupa de mitraliere, iar în dimineața zilei următoare luă parte la lupta împotriva detașamentului lui Cernețov.

După ce Cernețov fusese înfrînt, pe neașteptate trebuiră să se despartă. Anna veni în fugă de la statul-major, însuflețită și totuși mîhnită.

— Știi că Abramson este aici ? Dorește mult să te vadă. Încă o noutate : eu plec astăzi.

— Unde ? se miră Bunciuk.

— Abramson cu mine și cu mulți tovarăși mergem la Lugansk, pentru muncă de agitație.

— Părăsești detașamentul ? întrebă Bunciuk cu o ușoară răceală în glas.

Ea rîse, strîngîndu-se de el cu fața îmbujorată.

— Mărturisește ! Ești necăjit fiindcă părăsesc detașamentul, ori fiindcă te las pe tine ? Dar asta va trece. Sînt

sigură că voi fi de mai mult folos acolo, decît pe lîngă tine. Poate că agitaţia este mai mult specialitatea mea decît mitraliera... spuse, clipind ştrengăreşte din ochi... fie şi învăţată sub conducerea unui comandant atît de priceput cum este Bunciuk.

Curînd veni şi Abramson. Era tot atît de vioi, de activ, de nepotolit, cu aceeaşi pată albă în părul negru ca pana corbului. Era cuprins de o sinceră bucurie, văzîndu-l pe Bunciuk.

— Ei, te-ai ridicat pe picioare ? Fo-oarte bine ! Pe Anna ţi-o luăm. Şi făcu cu ochiul, într-un semn de indulgentă aluzie. Cred că n-ai să te împotriveşti ? Nu-i aşa ? Da, da... fo-oarte bine. Iţi pun asemenea întrebare fiindcă cred că v-aţi împrietenit mult la Ţariţîn.

— Nu pot ascunde că-mi pare rău să mă despart de ea, răspunse Bunciuk, cu un zîmbet încruntat şi silit.

— Îţi pare rău ? Chiar şi asta-i mult ! Auzi, Anna ?

Începu să umble prin odaie, ridică din mers un volumaş de Garin-Mihailovski, căzut de pe cufăr, apoi se scutură şi-şi luă rămas bun.

— Vii, Anna ?

— Du-te ! Vin îndată ! răspunse ea de după paravan.

După ce-şi schimbă rufele, ieşi. Avea bluza verde soldăţească, cu buzunarele uşor umflate deasupra pieptului, încinsă cu o curea, şi aceeaşi fustă neagră, peticită pe alocuri, dar foarte curată. Părul ei greu, proaspăt spălat, era pufos şi ieşea afară din nodul în care fusese legat. Îşi puse mantaua şi, strîngîndu-şi centura, întrebă pe Bunciuk cu o voce ştearsă, rugătoare, fără vioiciunea de odinioară :

— Vei lua parte la atacul de astăzi ?

— Fireşte ! Doar n-am să stau cu braţele încrucişate.

— Te rog... ascultă, fii prudent ! Ai s-o faci pentru mine ?... Da ?... Am să-ţi mai las o pereche de ciorapi de lînă. Să nu cumva să răceşti, caută să nu te uzi la picioare. Îţi voi scrie de la Lugansk...

Ochii ei îşi pierdură culoarea ; luîndu-şi rămas bun, mărturisi :

— Îmi vine foarte greu să plec de lîngă tine ! La început, cînd Abramson mi-a propus să mă duc la Lugansk, m-am aprins, dar acum simt că fără tine va fi pustiu acolo. E o dovadă în plus că acum trebuie să te lepezi de sentimente, căci ele te încătușează. Oricum ar fi, rămîi cu bine !

Se despărți de el, reținută și rece, dar Bunciuk îi înțelese purtarea așa cum trebuia : ea se temea să nu-și piardă neclintirea hotărîrii.

Ieși s-o petreacă. Anna porni fără grabă, clătinînd din umeri, fără să se întoarcă. Ar fi vrut s-o strige, dar observase la despărțire o sclipire prea tare și umedă în privirea ei tulburată, puțin piezișă. Ascultînd totuși de îndemnul inimii, îi strigă cu o voioșie prefăcută :

— Sper să ne revedem la Rostov. Mergi sănătoasă, Ania !

Ea întoarse capul, și-și grăbi pașii.

După plecarea ei, Bunciuk își simți singurătatea apăsîndu-l cumplit. Se înapoie din stradă în casă, dar îndată sări ca ars afară. Fiecare obiect din odaie îi amintea prezența ei, fiecare lucru îi păstra mirosul : batista uitată de ea, o cartușieră, o cană de alamă — tot ce fusese atins de mîinile ei.

Bunciuk petrecu restul zilei umblînd prin staniță și încercînd o neliniște necunoscută pînă atunci, ca și cum i s-ar fi amputat ceva, iar el nu era încă în stare să se deprindă cu asemenea lipsă a unei părți tăiate din trup. Pierdut, se uita la chipurile celor din Garda Roșie și ale cazacilor, încercînd să-i recunoască pe unii și văzînd că alții îl recunoșteau la rîndul lor.

Într-un loc, îl opri un cazac cu care făcuse războiul împreună. Acesta îl sili să vină la el acasă și-l pofti să ia parte la jocul de cărți. Membrii Gărzii Roșii din detașamentul lui Petrov și marinarii lui Mokrous, abia sosiți, ședeau la o masă, jucînd tabinet. Învăluiți într-un nor de fum, izbeau gălăgios cărțile, fîșîiau banii de hîrtie tipăriți sub Kerenski, înjurau de zor și strigau bezmetic. Bunciuk simți nevoia de aer curat și se strecură afară.

Din fericire pentru el, peste un ceas veni ordinul să pornească la atac.

În urma morții lui Kaledin, stanița Novocerkasskaia încredință puterea generalului Nazarov, atamanul de campanie al Oastei Donului. La 29 ianuarie, fu ales mare ataman de către delegații adunați în Sfat. La acest Sfat veniră numai o parte neînsemnată de delegați, mai ales reprezentanții stanițelor de pe cursul de jos al Donului, din ținuturile de la miazăzi. Sfatul era numit Mic. Asigurîndu-și sprijinul Sfatului, Nazarov decretă mobilizarea cazacilor în vîrstă între 17—55 de ani, dar cazacii nu se prea arătau gata să pună mîna pe arme, cu toate amenințările și cu toate detașamentele trimise pentru a executa mobilizarea.

În ziua cînd începură lucrările Sfatului Mic, Regimentul 6 de cazaci de Don al generalului Krasnoșciokov sosi în marș de pe frontul românesc la Novocerkassk, sub comanda lui Tațin, un voiskovoi strașina. Regimentul străbătuse drumul de la Ekaterinoslav în necurmate lupte, rupînd cercul bolșevic. Fusese greu încercat la Peatihatka, Mejevaia, Matveev-Kurgan și în alte locuri, dar ajunse totuși cu efectivul aproape întreg și cu toți ofițerii.

I se făcu o primire solemnă. După un tedeum oficiat în piața catedralei, Nazarov le mulțumi cazacilor pentru că își păstraseră disciplina, ordinea cea mai riguroasă, și că veniseră cu armele să apere Ținutul Donului.

Curînd după aceasta, regimentul fu trimis pe front, spre gara Sulin, iar după două zile sosiră la Novocerkassk știri rele ; sub influența agitației bolșevice, regimentul își părăsise pozițiile de luptă și refuzase să apere guvernul Oastei.

Activitatea Sfatului decurgea într-o atmosferă de lincezeală. Toți presimțeau înfrîngerea inevitabilă în lupta împotriva bolșevicilor. În timpul ședințelor, Nazarov, acest general plin de energie, veșnic în fierbere, ședea cu capul proptit în mînă, acoperindu-și fruntea cu palma, ca și cum gîndea mereu la ceva chinuitor.

Cele din urmă nădejdi se năruiau, asemenea copacilor putrezi. Canonada se și auzea dinspre Tihorețkaia. După unele zvonuri, de la Țarițin venea spre Rostov comandantul bolșevic de acolo, horunji Avtonomov.

Detaşamentul căpitanului Cernov intră în Rostov. Era urmărit de trupele lui Siewers şi hărţuit de la spate de cazacii din staniţa Gnilovskaia, care trăgeau asupra lui. Nu mai rămînea decît o îngustă fîşie liberă, şi Kornilov — dîndu-şi seama că e primejdios să rămînă în Rostov — ordonă în aceeaşi zi retragerea în direcţia staniţei Olghinskaia.

Toată ziua muncitorii de la Temernik au susţinut focul asupra gării şi a patrulelor de ofiţeri. Înainte de căderea serii, o coloană compactă de trupe ieşi din Rostov. Se înşirui peste Don, asemenea unui balaur gras şi negru şi se tîrî, şerpuind, spre Aksai. Companiile cu rîndurile rărite mergeau anevoie prin zăpada moale şi udă. Ici-colo, se zăreau mantale de liceeni cu bumbi de metal alb, paltoanele verzui ale elevilor de la liceul real, dar predominau mantalele soldaţilor şi ofiţerilor. Plutoanele erau conduse de colonei şi de căpitani. În front păşeau iuncherii şi ofiţerii, de la gradul de sublocotenent şi pînă la colonel. Refugiaţii mergeau în urma numeroaselor căruţe ale coloanei: oameni în vîrstă, voinici, cu paltoane de oraş şi cu galoşi. Femeile forfoteau în jurul căruţelor, cufundîndu-se în zăpada adîncă, clătinîndu-se pe tocurile înalte.

Esaulul Evgheni Listniţki mergea cu una din companiile Regimentului „Kornilov", avînd alături de el pe căpitanul Starobelski, un ofiţer de carieră, spilcuit, pe locotenentul Boceagov de la Regimentul de grenadieri „Suvorov" din Fanagoria, şi pe locotenent-colonelul Lovicev, ofiţer bătrîn şi dîrz, ştirb, cu barba roşcată ca blana unui vulpoi, înspicată de fire albe.

Amurgul se îngroşa. Era ger. Un vînt sărăţel şi umed sufla dinspre gurile Donului. Cu pasul obişnuit, fără să piardă cadenţa, Listniţki frămînta zăpada răvăşită de picioare şi se uita atent la chipurile oamenilor care ajungeau din urmă compania. Alături de drum, trecură căpitanul Nejenţev, comandantul Regimentului „Kornilov", şi colonelul Kutepov, fostul comandant al Regimentului de gardă „Preobrajenski", cu mantaua desfăcută şi cu şapca dată pe ceafa puternică.

— Domnule comandant! strigă locotenent-colonelul Lovicev către Nejenţev, apucînd sprinten arma cu mîna cealaltă.

Kutepov își întoarse fața lată cu fruntea de taur, cu ochii negri larg așezați și cu bărbuța neagră tăiată în pătrat; auzind strigătul, Nejențev privi peste umărul lui.

— Dați ordin celor de la compania întîi să dea drumul la pas ! Altfel putem îngheța cu toții. Ne-am udat picioarele ; se poate o asemenea cadență de marș ?

— E o porcărie ! tună Starobelski, om gălăgios și violent.

Fără să răspundă, Nejențev trecu înainte. Ducea o discuție aprinsă cu Kutepov. Peste cîteva clipe, trăsura lui Alexeev îi depăși. Vizitiul său mîna caii voinici, corbii și cu cozile legate, împroșcînd în toate părțile zăpada de sub copite. Roșu din pricina vîntului, Alexeev, cu mustățile albe ridicate în sus și cu sprîncenele stufoase tot așa de albe, își îndesase șapca pînă la urechi și ședea pieziș, rezemîndu-se de spetele trăsurii. Cu mîna stîngă își strîngea gulerul, ferindu-și fața de frig. Cu zîmbet pe buze, ofițerii petrecură cu privirile chipul cunoscut tuturor.

Pe alocuri, în drumul răscolit de nenumărate picioare, băltoace galbene chiftează sub zăpadă. Era greu de înaintat, tălpile alunecau, apa pătrundea în cizme. Pășind, Listnițki trăgea cu urechea la o convorbire din fața sa. Un ofițer necunoscut, cu scurta îmblănită și cu o căciulă simplă de cazac, spunea cu voce de bariton :

— Ai văzut, locotenente ? Președintele Dumei de Stat, Rodzeanko, om bătrîn și merge pe jos.

— Rusia își urcă Golgota...

Tușind răgușit și scuipînd flegma, cineva încercă să ironizeze :

— Da, Golgota... Deosebirea este că, în loc de un drum pietros, avem zăpadă mozolită și, pe deasupra, un frig de te ia dracul.

— Domnilor, cine știe unde facem popas de noapte ?

— La Ekaterinodar.

— Am mai făcut o dată un astfel de marș, eram în Prusia...

— Cum o să ne întîmpine Kubanul ? Ce zici ?... Desigur că acolo va fi altceva.

— Ai tutun ? îl întrebă pe Listnițki locotenentul Golovaciov.

Scoţîndu-şi mănuşa grosolană, luă o ţigară, mulţumi, îşi suflă nasul în degete, soldăţeşte, şi le şterse de poala mantalei.

— Înveţi maniere democratice, locotenente ? zîmbi cu înţeles locotenent-colonelul Lovicev.

— Le înveţi fără să vrei. Dar dumneavoastră... sau, poate, aveţi vreo duzină de batiste ?

Lovicev nu-i răspunse. Ţurţurii verzui îi atîrnau de mustăţile roşii, cu fire cărunte. Smiorcăia din cînd în cînd din nas, strîmbîndu-se de frigul care pătrundea prin mantaua subţire.

„Iat-o, floarea Rusiei !", gîndi Listniţki, plin de dureroasă compătimire, privind rîndurile şi capul coloanei care şerpuia de-a lungul drumului.

Mai mulţi călăreţi trecură în galop ; printre ei se afla Kornilov, călare pe un armăsar înalt, de Don. Cojocul său scurt, de un verde-deschis, cu buzunare oblice, laterale, şi cădiula lui albă se mai zăriră timp îndelungat, plutind peste capetele coloanei. Batalioanele de ofiţeri îl petrececau în unanime şi puternice urale.

— Toate acestea n-ar fi nimic, dar ce te faci cu familia ? scoase Lovicev un suspin bătrînesc şi se uită în ochii lui Listniţki, ca şi cum i-ar fi cerut compătimirea. Familia mi-a rămas la Smolensk. Am nevastă şi o fată... De crăciun a împlinit şaptesprezece ani... Ce zici, esaule ?

— Da-a-a !

— Şi dumneata eşti familist ? Din Novocerkassk ?

— Nu. Sînt din districtul Doneţului. Şi mi-a rămas tata acolo.

— Nu ştiu ce-i cu ele, nici ce-or fi făcînd în lipsa mea, urmă Lovicev.

Starobelski îi tăie vorba, cu o voce plină de iritare :

— Toţi şi-au lăsat familiile. Nu înţeleg de ce vă tot văietaţi, domnule colonel ? Ce oameni ciudaţi ! Nici n-am ieşit din Rostov, şi...

— Starobelski ! Piotr Petrovici ! Ai fost în lupta de la Taganrog ? strigă cineva din spate, cu două rînduri mai în urmă.

Starobelski îşi întoarse faţa mînioasă şi schiţă un zîmbet mohorît.

— A-a... Vladimir Gheorghievici ?... Ce soartă te-a adus în plutonul nostru ? Te-ai mutat ? Cu cine nu te-ai înțeles ? Aha, da, firește. Întrebi de Taganrog ? Da, am fost, dar de ce întrebi ? Da, exact... A căzut în luptă...

Ascultînd fără deosebită atenție discuția lor, Listnițki își aducea aminte plecarea din Iagodnoe, bătrînul, Axinia. Tristețea care țîșni deodată în inima sa îl înăbușea. Fără nici un elan, își mișca picioarele, privea țevile armelor dinainte, cu baionetele care se clătinau, privea capetele cu șepci, căciuli și glugi, legănîndu-se în ritmul marșului, și-și zicea :

„O asemenea încărcătură de ură și de mînie fără margini pe care o port eu o are acum fiecare din acești cinci mii de oameni ostracizați. Ne-au aruncat afară din Rusia, ticăloșii, și au de gînd să ne strivească aici. Să vedem ! Kornilov ne va duce pînă la Moscova !"

Își aminti în aceeași clipă sosirea lui Kornilov la Moscova și se lăsă cu bucurie pradă amintirilor din acea zi.

Undeva în apropiere, mai în spate, probabil la coada companiei, mergea o baterie. Caii sforăiau, se auzea un zăngănit de fiare și vîntul aducea de acolo mirosul sudorii de cal. Listnițki simți îndată acest miros cunoscut, tulburător, și întoarse capul : omul călare din fruntea bateriei, un tînăr sublocotenent, se uită la el și-i zîmbi ca unui cunoscut.

Pînă la 11 martie, Armata de voluntari fusese concentrată în preajma staniței Olghinskaia. Kornilov amîna mereu plecarea, așteptînd pe atamanul de campanie al Oastei Donului, generalul Popov, care pornise din Novocerkask în stepele de dincolo de Don, cu detașamentul său avînd circa 1.600 săbii cu 5 tunuri și 40 mitraliere.

În dimineața zilei de 13, Popov sosi călare în Olghinskaia, întovărășit de colonelul Sidorin, șeful statului său major, și de mai mulți ofițeri cazaci care alcătuiau escorta.

Ajuns în piață, lîngă casa ocupată de Kornilov, își opri calul și, ținîndu-se de oblînc, ridică cu greu piciorul deasupra șeii. Fu ajutat de o ordonanță, care sări în grabă — un tînăr cazac cu un smoc de păr negru în frunte, cu fața smeadă și cu ochii ageri de nagîț. Popov îi aruncă dîrlogii și se îndreptă fără grabă spre cerdac. Descălecați

la rîndul lor, Sidorin şi ofiţerii îl urmară. Ordonanţele aduseră pe portiţă caii în curte. Pe cînd unul, om în vîrstă şi cu picioarele strîmbe, le punea traiste cu grăunţe, celălalt, cel cu moţul negru şi care semăna cu un nagîţ, izbuti să lege cunoştinţă cu o slujnică a gazdei. Îi trînti, pesemne, o vorbă mai deocheată, căci fata rumenă, cu basmaua legată sprinţar şi cu picioarele goale în galoşii mari, adînci, lipăi rîzînd şi lunecînd prin faţa lui.

Popov, bărbat impunător şi în vîrstă, intră în casă, îşi lepădă în antreu mantaua în mîinile ordonanţei sprintene, îşi atîrnă biciuşca în cuier şi-şi suflă nasul, îndelung şi zgomotos. Ordonanţa îl conduse în sală, împreună cu Sidorin, care îşi netezea părul din mers.

Generalii convocaţi la conferinţă erau de faţă. Kornilov şedea lîngă masă, cu cotul rezemat pe o hartă întinsă; în dreapta sa şedea Alexeev, alb ca zăpada, uscăţiv şi drept, cu faţa spîncenată rasă. Clipind din ochii inteligenţi şi iuţi, Denikin discuta ceva cu Romanovski. Lukomski, care semăna întrucîtva cu Denikin, se plimba agale prin cameră, ciupindu-şi bărbiţa. Markov stătea la fereastră şi se uita afară la cazacii-ordonanţe care umblau pe lîngă cai şi schimbau rîsete cu slujnica.

Noii sosiţi îi salutară pe ceilalţi şi se apropiară de masă. Alexeev puse cîteva întrebări fără însemnătate, cu privire la drum şi la evacuarea Novocerkasskului. Intră Kutepov, însoţit de cîţiva ofiţeri combatanţi, invitaţi de Kornilov la conferinţă.

Privindu-l ţintă pe Popov, care se aşeza cu o siguranţă calmă, Kornilov întrebă:

— Spuneţi, generale, ce efectiv are detaşamentul dumneavoastră?

— O mie cinci sute de săbii, o baterie, patruzeci de mitraliere cu servanţii lor.

— Cunoaşteţi împrejurările care au silit Armata de voluntari să plece din Rostov. Ieri am avut o consfătuire. S-a luat hotărîrea de a merge în Kuban, pe direcţia generală Ekaterinodar, în împrejurimile căruia acţionează detaşamente de voluntari. Vom urma acest itinerar... Kornilov îi trasă pe hartă cu capătul neascuţit al creionului şi vorbi mai grăbit: ... antrenînd în drum cazacii din Kuban şi zdrobind puţinele detaşamente ale Gărzilor Roşii, neorgani-

zate şi inapte pentru luptă, care vor încerca să împiedice înaintarea noastră. Urmări privirea piezişă a lui Popov, care se uita la o parte cu ochii întredeschişi, şi adăugă: Vă propunem ca, împreună cu detaşamentul dumneavoastră, să vă uniţi cu Armata de voluntari şi să mergeţi alături de noi la Ekaterinodar... Împrăştierea forţelor nu este în interesul nostru.

— Nu pot s-o fac! declară hotărît şi brusc Popov.

Alexeev se înclină uşor spre el:

— Îmi daţi voie să-ntreb: de ce?

— Pentru că nu pot să părăsesc teritoriul Ţinutului Donului şi să merg undeva în Kuban. Vom aştepta desfăşurarea evenimentelor în regiunea sălaşelor de iarnă, fiind protejaţi la nord de linia Donului. Nu trebuie să ne aşteptăm la operaţiuni active din partea inamicului; azi sau mîine va începe dezgheţul, şi trecerea cavaleriei peste Don — fără să mai vorbim de artilerie — va fi cu neputinţă. Din regiunea sălaşelor de iarnă, foarte bogată în furaje şi cereale, vom putea întreprinde acţiuni de partizani, în orice timp şi în orice direcţie.

Cu o siguranţă impunătoare, Popov înşira argumentele care respingeau propunerea lui Kornilov. Îşi trase răsuflarea şi, văzîndu-l pe Kornilov că vrea să spună ceva, dădu cu încăpăţînare din cap:

— Daţi-mi voie să isprăvesc! În afară de aceasta, mai există un factor de o importanţă covîrşitoare, şi noi, comandamentul, ţinem cont de el. Este starea de spirit a cazacilor noştri.

Îşi întinse mîna albă şi cărnoasă, cu un inel de aur care îi intrase adînc în deget, şi continuă pe un ton puţin ridicat, privind toată adunarea:

— În caz că vom lua-o spre Kuban, se va ivi pericolul descompunerii detaşamentului. Cazacii se prea poate întîmpla să refuze a merge. Să nu uităm că tocmai cazacii formează contingentul de bază şi cel mai solid al detaşamentului meu şi că ei nu sînt tot atît de statornici din punct de vedere moral ca... de pildă, ca unităţile dumneavoastră... Sînt pur şi simplu inconştienţi. N-au să meargă şi atît! Iar eu nu pot risca să-mi pierd tot detaşamentul! spuse răstit Popov şi-l întrerupse din nou pe Kornilov. Scuzaţi, v-am expus hotărîrea noastră şi-mi în-

gândul să vă asigur că nu sîntem în stare s-o schimbăm. Fără îndoială, împrăștierea forțelor nu este în interesul nostru, dar există o ieșire din starea ce s-a creat. Eu cred că, pornind de la considerațiunile ce le-am expus acum, ar fi mai prudent pentru Armata de voluntari să nu meargă în Kuban — starea de spirit a cazacilor de Kuban îmi inspiră îngrijorări serioase — ci în stepele de dincolo de Don, împreună cu detașamentul Donului. Acolo ea se va restabili, profitînd de răgaz, și pînă la primăvară se va completa cu cadre noi de voluntari, veniți din Rusia.

— Nu ! exclamă Kornilov, care ieri, nu mai departe, era dispus să meargă în stepele de peste Don și combătea cu îndîrjire părerea opusă a lui Alexeev. N-are nici un rost să mergem la sălașele de iarnă. Sîntem circa șase mii de oameni...

— Dacă este vorba de hrană, atunci, excelență, îmi îngăduiți a vă asigura că regiunea sălașelor de iarnă nu lasă nimic de dorit. În afară de aceasta, puteți lua acolo niște cai de la hergheliile particulare și să urcați pe cai o parte din armată. Veți avea șanse noi în desfășurarea războiului manevrier în cîmp. Cavaleria vă este necesară, iar Armata de voluntari nu este tocmai bogată în călărime.

Kornilov, deosebit de prevenitor în acea zi față de Alexeev, se uită la el. Șovăia în alegerea direcției, după cît se părea, și căuta un sprijin în prestigiul altuia. Alexeev fu ascultat cu o mare atenție. Bătrînul general, care era obișnuit să rezolve problemele scurt și limpede, se pronunță în cîteva fraze lapidare în favoarea marșului spre Ekaterinodar.

— Mergînd în această direcție, ne va fi mai ușor să rupem cercul bolșevic și să ne unim cu detașamentul care acționează la Ekaterinodar, termină el.

— Dar dacă acest lucru nu va izbuti, Mihail Vasilievici ? întrebă prudent Lukomski.

Alexeev mișcă din buze și schiță cu mîna o mișcare pe hartă.

— Chiar dacă vom admite posibilitatea unui eșec, tot ne mai rămîne putința să ajungem în munții Caucaz și acolo să ne dispersăm armata.

Fu susținut de Romanovski. Markov rosti cîteva cuvinte înflăcărate. S-ar fi părut că, față de argumentele

grele ale lui Alexeev, nu mai există nici un fel de obiecțiuni, dar Lukomski luă cuvîntul și restabili echilibrul:

— Eu susțin propunerea generalului Popov, declară el, alegîndu-și fără grabă cuvintele. Marșul spre Kuban este legat de dificultăți mari, pe care nu le putem aprecia afindu-ne aici. În primul rînd, va trebui să trecem de două ori linia ferată...

Privirile tuturor se îndreptară spre hartă, după direcția degetului său. Lukomski continuă cu energie:

— Bolșevicii nu vor întîrzia să ne facă o primire demnă: ei vor porni trenuri blindate asupra noastră. Avem convoaie supraîncărcate și o mulțime de răniți pe care nu-i putem părăsi. Toate acestea ne vor îngreuia armata extrem de mult și vor stînjeni înaintarea ei mai rapidă. Mai departe, nu prea înțeleg de unde vine siguranța că locuitorii cazaci din Kuban ar avea o atitudine prietenoasă față de noi. Bazîndu-ne pe pilda căzăcimii de la Don, care de asemenea ar fi fost apăsată de puterea bolșevicilor, trebuie să ne purtăm față de astfel de zvonuri cu cea mai mare prudență și cu o doză mare de scepticism sănătos. Cazacii de Kuban sînt bolnavi de aceeași trahomă bolșevică, pe care au adus-o din fosta armată rusă... Atitudinea lor poate să ne fie ostilă. Drept încheiere, voi adăuga: sînt de părere că trebuie să mergem spre răsărit, în stepe, să ne adunăm forțele și să-i amenințăm de acolo pe bolșevici.

Susținut de majoritatea generalilor săi, Kornilov hotărî să meargă mai spre vest de Velikokneajeskaia, să completeze cu cai unitățile necombatante, și de acolo să se îndrepte spre Kuban. După ce declară conferința închisă, mai avu un scurt schimb de cuvinte cu Popov și, luîndu-și rămas bun de la el în termeni reci, intră în odaia sa, urmat de Alexeev.

Zăngănind din pinteni, șeful de stat-major al detașamentului Donului, colonelul Sidorin, ieși în cerdac și strigă cu o voce plină, bucuroasă, către ordonanțe:

— Caii!

Un tînăr sotnic cu mustăți blonde se apropie de cerdac, susținîndu-și sabia și pășind peste băltoace. Se opri la treapta de jos și întrebă în șoaptă:

— Ce se aude, domnule polcovnic?

— Nu-i rău ! răspunse Sidorin, cu vocea scăzută, dar cu multă vioiciune. Al nostru a refuzat să meargă în Kuban. Plecăm chiar acum. Eşti gata, Izvarin ?

— Da, vin oamenii cu caii.

Ordonanţele veneau călări, aducînd caii. Cel cu moţul negru, care semăna cu un nagîţ, se uită la tovarăşul său.

— Ei, ce zici, e drăguţă ? întrebă el, pufnind în rîs.

Cel mai în vîrstă zîmbi, stăpînit.

— Ca muma-pădurii !

— Dar dacă s-ar întîmpla să te cheme ?

— Mai dă-te naibii, neghiobule... Doar sîntem în postul mare !

Izvarin, fost camarad al lui Grigori Melehov, sări pe calul său cu crupa lată, cu o pată albă peste toată fruntea şi cu nările albe, poruncind ordonanţelor :

— Daţi-i drumul în uliţă !

Luîndu-şi rămas bun de la unul dintre generali, Popov şi Sidorin coborîră treptele. O ordonanţă ţinu calul şi-l ajută pe general să găsească scara cu piciorul. Agitînd biciuşca simplă, căzăcească, Popov îşi porni calul în trap iute, urmat de cazacii-ordonanţe, care călăreau tot în trap iute, ridicîndu-se ușor în scări şi aplecîndu-se puţin înainte ; după el venea şi Sidorin, şi alţi ofiţeri.

În staniţa Mecetinskaia, unde Armata de voluntari ajunse după două zile de marş, Kornilov primi ştiri amănunţite cu privire la regiunea sălaşelor de iarnă. Informaţiile nu prea erau îmbucurătoare. Convocînd comandanţii unităţilor combatante, Kornilov le anunţă hotărîrea de a merge în Kuban. Un curier fu trimis la Popov, cu o nouă propunere de a se uni cu Armata de voluntari. Răspunsul adus de el din partea lui Popov era acelaşi : Popov refuză în mod politicos şi rece să primească propunerea, scrise că hotărîrea sa nu poate fi schimbată şi că, deocamdată, el va rămîne în regiunea Salsk.

19

Cu detaşamentul lui Golubov, care pornise pe un drum ocolit pentru a cuceri Novocerkasskul, plecă şi Bunciuk. La 10 februarie ieşiră din Şahtnaia, trecură staniţa Raz-

dorskaia, iar cînd se lăsă noaptea era în Melihovskaia. A doua zi, plecară din staniţă în zori.

Golubov îşi conducea detaşamentul în marş forţat. Silueta lui spătoasă se zărea în faţa coloanei; biciuşca şfichuia cu nerăbdare crupa calului. Noaptea trecură de staniţa Beserghenevskaia, lăsară un răstimp caii să se odihnească, după care călăreţii îşi urmară calea prin noaptea vînătă, fără stele, pe pămîntul îngheţat al şleaului ce pîrîia sub copite.

Lîngă Kriveanskaia rătăciră drumul, dar îl găsiră de îndată. Se crăpă de ziuă cînd detaşamentul intră în Kriveanskaia. Staniţa era încă pustie. Pe un mic maidan, lîngă o fîntînă, un bătrîn cazac spărgea gheaţa într-o copaie. Golubov se apropie de el, şi tot detaşamentul se opri.

— Noroc, moşule!

Cazacul îşi duse încet mîna înmănuşată la căciulă şi răspunse duşmănos:

— Trăiţi!

— Ian spune, moşule, au plecat cazacii din staniţa voastră la Novocerkassk? S-a făcut vreo mobilizare pe la voi?

Bătrînul luă toporul de jos şi intră grăbit pe o poartă, fără să răspundă.

— Dă-i drumul! strigă Golubov, depărtîndu-se, după ce adăugase o înjurătură zdravănă.

În ziua aceea, Sfatul Mic al Oastei se pregătea să se evacueze în staniţa Konstantinovskaia. Noul mare ataman al Oastei Donului, generalul Popov, apucase să-şi scoată trupele din capitala ţinutului şi să evacueze avutul Oastei. Dimineaţa, veniră informaţiuni, după care Golubov se îndrepta dinspre Melihovskaia spre Beserghenevskaia. Sfatul trimise pe esaulul Sivolobov să trateze cu Golubov condiţiile pentru predarea Novocerkasskului. Dar, neîntîmpinînd nici o împotrivire, călăreţii lui Golubov năvăliră în Novocerkassk, fără să mai zăbovească la tîrguieli. Călare pe un cal asudat şi plin de spume, însoţit de o numeroasă ceată de cazaci, Golubov veni în galop pînă la clădirea Sfatului. Lîngă intrare, stăteau cîţiva gură-cască şi o ordonanţă cu calul lui Nazarov, pregătit de drum.

Bunciuk sări din şa şi apucă o puşcă-mitralieră ; apoi, împreună cu Golubov şi cu un grup de alţi cazaci, năvăliră buluc în clădirea Sfatului. La vuietul uşii izbite de perete, capetele delegaţilor din vasta sală se întoarseră, iar chipurile lor se goliră de sînge, albe ca varul.

— Drepţi ! răcni poruncitor Golubov, ca la paradă, şi, înconjurat de cazaci, poticnindu-se în iureşul grabei, se îndreptă spre masa prezidiului.

Împingîndu-şi hîrşcîit scaunele, membrii Sfatului se ridicară în picioare, supunîndu-se acestui strigăt poruncitor ; numai Nazarov rămase neclintit.

— Cum îndrăzneşti să întrerupi şedinţa Sfatului ? răsună vocea lui mînioasă.

— Eşti arestat ! Tăcere ! răcni Golubov, vînăt la faţă, repezindu-se la Nazarov şi smulgîndu-i epoletul de general de pe umărul vestonului. Vocea lui se transformă în ţipăt răguşit : Scoală, n-auzi ? Luaţi-l ! Tu ! Cu cine vorbesc ?... Tu, cu epoleţii de aur !

Bunciuk aşeză puşca-mitralieră la uşă. Membrii Sfatului se îngrămădiră ca o turmă de oi. Cazacii trecură prin faţa lui Bunciuk, tîrînd după ei pe Nazarov, pe preşedintele Sfatului, Voloşinov, verde de spaimă, şi alţi cîţiva.

Zăngănind din sabie, cu faţa vînătă, pătată de cercuri roşii, Golubov mergea în urma lor. Un membru al Sfatului îl apucă de mînecă :

— Domnule polcovnic, fiţi bun, spuneţi-ne ce aveţi de gînd cu noi ?

— Sîntem liberi ? întrebă altul, scoţîndu-şi capul lucios şi piret peste umărul lui.

— Duceţi-vă dracului ! le strigă Golubov, dînd din mînă, şi după ce ajunse în faţa lui Bunciuk, izbi cu piciorul : Căraţi-vă-n... Nu-mi arde de voi ! Marş !

Vocea lui răguşită, arsă de vînt, mai detună îndelung în sală.

Bunciuk petrecu noaptea la maică-sa, iar a doua zi, cînd cei din Novocerkassk aflară că Rostovul e ocupat de Siewers, ceru învoire de la Golubov şi plecă într-acolo călare.

Două zile avu de lucru la statul-major al lui Siewers, care-l cunoştea încă din timpurile cînd era redactor la *Okopnaia Pravda* ; trecu pe la Comitetul revoluţionar, dar

nici Abramson, nici Anna nu erau acolo. Pe lîngă statul-major al lui Siewers, se alcătuise un tribunal revoluționar, care judeca pe gardiștii albi capturați, răfuindu-se aspru cu ei. Bunciuk lucră o zi în sînul tribunalului și luă parte la razii ; iar a doua zi, dădu fuga la Comitetul revoluționar fără mari speranțe, dar chiar de pe scară auzi vocea atît de cunoscută a Annei. Sîngele zvîcni în inima lui Bunciuk în clipa cînd, încetinindu-și pașii, intră în camera unde se auzeau glasuri necunoscute și rîsul Annei.

Un fum gros de tutun se vînzolea în odaia aceasta, care pe vremuri fusese cabinetul comandantului garnizoanei. Așezat la o măsuță îngustă din colț, scria un ins îmbrăcat într-o manta fără nasturi și purtînd o căciulă de soldat, cu clapele desfăcute. În jurul lui se îngrămădeau soldați și civili, cu cojoace și paltoane, fumînd și discutînd, împărțiți în grupuri. Anna stătea la fereastră, cu spatele la ușă ; Abramson, urcat pe pervaz, își ținea cu degetele încrucișate genunchiul îndoit, iar alături de el se afla un ostaș din Garda Roșie, înalt, după înfățișare leton. Își ținea țigara la o parte, cu degetul mic larg desfăcut, și povestea ceva — ceva comic de bună seamă — căci Anna rîdea din toată inima, dîndu-se ușor pe spate ; Abramson își încrețea buzele într-un zîmbet, cei din apropiere trăgeau cu urechea, surizind, iar pe chipul lat al ostașului, aspru, ca tăiat din topor, se însuflețea și juca o expresie isteață, cu ușoare sclipiri de răutate.

Bunciuk își puse mîna pe umărul Annei.

— Noroc, Ania !

Ea se întoarse. Un val de sînge îi năvăli în toată fața pînă la gît ; lacrimile îi podidiră în ochi.

— De unde vii ? Ia te uită, Abramson ! Uite-l, ca un bănuț nou — și tu care te îngrijeai de soarta lui ! îngăimă ea, fără să-și ridice ochii, și, nemaiputînd să-și stăpînească tulburarea, plecă spre ușă.

Bunciuk strînse mîna caldă a lui Abramson, schimbă cîteva cuvinte cu el și, simțindu-și pe față un zîmbet prostesc și de o nemărginită fericire, se îndreptă spre Anna, fără să-și mai dea osteneală a răspunde la o întrebare a lui Abramson (de altminteri nici nu înțelesese despre ce era vorba). Anna își mai venise în fire și-l întîmpină cu un

zîmbet în care se simțea o umbră de ciudă, pentru că nu-și stăpînise zăpăceala de mai adineauri.

— Ei, încă o dată : bine-ai venit ! Ce faci ? Zdravăn cu totul ? Cînd ai sosit ? De la Novocerkassk vii ? Ai fost în detașamentul lui Golubov ? Va să zică așa... Și ce mai este pe acolo ?

Bunciuk răspundea, fără să-și ia de la dînsa privirea fixă și grea. Ochii ei fugeau, abătîndu-se în lături.

— Știi ce ? Hai să ieșim o clipă în stradă, propuse Anna.

Abramson le strigă din urmă :

— Vă-ntoarceți curînd însă, nu ? Tovarășe Bunciuk, am nițică treabă cu tine. Avem de gînd să-ți încredințăm ceva...

— Vin peste un ceas.

Afară, în stradă, Anna privi limpede și drept în ochii lui Bunciuk, făcînd un gest de necaz cu mîna.

— Ilia, Ilia, m-am zăpăcit ca o proastă ! Ca o fetișcană ! Asta datorită, mai întîi, surprizei : nu mă așteptam să te văd ; în al doilea rînd, din pricina situației noastre echivoce. În definitiv, ce sîntem noi, eu și cu tine ? Un „logodnic" și o „logodnică" dintr-o idilă ? Știi, Abramson m-a întrebat o dată la Lugansk : „Trăiești cu Bunciuk ?" Am negat, dar are prea mult spirit de observație ca să nu vadă ceea ce bate la ochi de la o poștă. N-a zis nimic, însă din privirea lui am înțeles că nu m-a crezut.

— Dar povestește-mi despre tine ! Lasă astea ! Ce-ai mai făcut ?

— Oh, noi am făcut o ispravă destul de bună ! Am adunat un detașament întreg de două sute unsprezece baionete. Am împlinit o adevărată operă politică și organizatorică. Nu se poate rezuma în două cuvinte. Încă nu-mi pot reveni după apariția ta neașteptată. Unde... unde dormi ? întrebă ea, întrerupîndu-și șirul vorbirii.

— Aici... la un tovarăș.

Bunciuk se cam fistici ; nu-i spunea adevărul, căci nopțile le petrecuse în localul statului-major al lui Siewers.

— Ai să te muți chiar astăzi la noi. Îți aduci aminte unde stau ? M-ai condus o dată...

— Am să te găsesc. Dar... poate că-ți stingheresc familia ?

— Lasă prostiile, n-ai să stinghereşti pe nimeni şi, în general, te rog să nu mai vorbeşti despre asta.

Seara, cărîndu-şi lucrurile care încăpeau toate în sacul mare de ostaş, Bunciuk veni în ulicioara mărginaşă, unde locuia Anna. O bătrînă îl întîmpină în pragul unei căsuţe de cărămidă. Chipul ei amintea de departe chipul Annei; aceiaşi ochi cu sclipiri negre-albăstrui, acelaşi nas puţin coroiat, numai pielea îi era zbîrcită şi pămîntie, iar gura, macabru adîncită, purta scufundările bătrîneţii.

— Dumneata eşti Bunciuk? îl întrebă.

— Da.

— Intră, te rog! Fiica mea mi-a vorbit despre dumneata.

Il conduse pe Bunciuk într-o odăiţă, îi arătă locul unde să-şi aşeze lucrurile şi făcu ocolul odăii, cu degetul strîmbat de reumatism:

— Dumneata ai să stai aici. Patul acesta este pentru dumneata.

Vorbea cu un pronunţat accent evreiesc. În afară de dînsa, se mai afla în casă o fetiţă firavă, cu ochii adînci, ca ai Annei.

Anna sosi ceva mai tîrziu, aducînd cu ea zgomot şi înviorare.

— N-a fost nimeni la noi? Bunciuk n-a venit?

Bătrîna îi răspunse ceva în limba lor, şi Anna veni la uşă, cu mersul ei sigur şi sprinten:

— Pot intra?

— Da, da.

Ridicîndu-se de pe scaun, Bunciuk sări în întîmpinarea ei.

— Ei, cum merge? Te-ai aranjat?

Îl învălui cu o privire mulţumită şi zîmbitoare, întrebîndu-l:

— Ai mîncat ceva? Hai dincolo!

Luîndu-l de mîneca bluzei, îl conduse în camera de alături şi spuse:

— Mamă, dumnealui e tovarăşul meu! Şi zîmbi. Te rog să fii bună cu el!

— Mai e nevoie să-mi spui? Doar este musafirul nostru.

Noaptea, împuşcăturile pîrîiau prin Rostov, asemenea unor păstăi de salcîm. O mitralieră clănţănea din cînd în cînd, apoi totul se potolea — şi noaptea, o noapte solemnă, neagră, de februarie, învăluia din nou uliţele în tăcere. Bunciuk şi Anna rămaseră îndelung de priveghi în odăiţa de o curăţenie exemplară.

— Aici am stat eu şi surioara, îi destăinui Anna. Vezi în ce modestie am trăit ? Ca nişte călugăriţe. Nici un fel de tablouri ieftine, nici fotografii, nimic din toate cele obişnuite vieţii de liceană...

— Din ce aţi trăit ? întrebă Bunciuk în toiul discuţiei.

Anna răspunse cu oarecare sumeţire lăuntrică :

— Am lucrat la fabrica lui Asmolov, mai dădeam şi meditaţii.

— Şi acum ?

— Mama coase. Amîndouă se mulţumesc cu puţin.

Bunciuk îi povesti amănunţit despre cucerirea Novocerkaasskului, despre luptele de la Zverevo şi Kamenskaia. Anna îi împărtăşi impresiile sale asupra activităţii de la Lugansk şi Taganrog.

Pe la unsprezece plecă, îndată ce maică-sa stinse lumina în odaia ei.

20

În martie, Bunciuk fu detaşat la tribunalul revoluţionar de pe lîngă Comitetul revoluţionar al Donului. Preşedintele, om înalt, cu ochii spălăciţi, istovit de muncă şi de nopţile de nesomn, îl duse la fereastra odăii şi vorbi, mîngîindu-şi ceasul de la mînă (se grăbea la o şedinţă) :

— Din ce an eşti în partid ?... A, bine ! Uite, ai să fii şeful comenduirii la noi. Noaptea trecută l-am expediat la „Statul-major al lui Duhonin“ [1] pe fostul şef al comenduirii... pentru şperţuri. Era un tip de sadic, un derbedeu şi un ticălos ! N-avem nevoie de-ăştia ! Este o muncă murdară, dar şi în ea trebuie să-ţi păstrezi în întregime simţul de răspundere faţă de partid — şi, înţelege-mă, trebuie

[1] În sens de : pe lumea cealaltă. Această expresie se întrebuinţa uneori în timpul războiului civil. Generalul contrarevoluţionar Duhonin (ultimul comandant suprem al armatei ţariste) a fost omorît de soldaţi pe front, în noiembrie 1917.

să-ţi păstrezi simţul uman ! zise el, punind accent pe această frază. Necesitatea ne sileşte să-i distrugem fiziceşte pe contrarevoluţionari, dar nu se poate să facem din aceasta un circ. Mă-nţelegi ? Du-te şi ia-ţi serviciul în primire !

În aceeaşi noapte, Bunciuk, însoţit de o echipă de şaisprezece ostaşi din Garda Roşie, execută pe la miezul nopţii, la vreo trei verste de oraş, cinci inşi, condamnaţi la moarte prin împuşcare. Doi erau cazaci din staniţa Gnilovskaia ; ceilalţi — locuitori din Rostov.

Aproape în fiecare zi, pe la miezul nopţii, cei condamnaţi erau scoşi cu camionul afară din oraş, li se săpau gropile în pripă, şi la această muncă luau parte atît cei osîndiţi, cît şi o parte din ostaşii Gărzii Roşii. Bunciuk îşi alinia echipa şi lăsa să-i cadă vorbele grele ca de tuci :

— Asupra duşmanilor revoluţiei... şi ridica revolverul, foc !

Într-o săptămînă faţa i se uscă şi se înnegri, ca şi cum s-ar fi acoperit de pămînt. Ochii erau adînciţi în găvane şi pleoapele, clipind nervos, nu le mai acopereau sclipirea flămîndă şi dureroasă. Anna nu-l vedea decît noaptea. Ea lucra la Comitetul revoluţionar, venea tîrziu acasă, dar îi aştepta totdeauna întoarcerea, cînd el îşi vestea sosirea cu un ciocănit cunoscut, brusc, la geam.

O dată, Bunciuk se întoarse ca totdeauna, după miezul nopţii. Anna îi deschise uşa şi-l întrebă :

— Vrei să mănînci ?

Bunciuk nu răspunse ; clătinîndu-se, cu paşi ca de om beat, trecu în odaia sa şi, aşa cum era, cu mantaua, cu şapca şi cu cizmele, se prăbuşi pe pat. Anna se apropie şi se uită ţintă la chipul lui : el ţinea ochii închişi, şuviţe de salivă îi sclipeau pe dinţii deşi şi dezveliţi, părul rărit după tifos se răvăşise pe frunte într-un smoc umed.

Ea se aşeză alături. Mila şi durerea îi sfîşiau inima.

— Îţi este greu, Ilia ? îl întrebă în şoaptă.

Bunciuk îi strînse mîna, scrîşni din dinţi, se întoarse cu faţa la perete şi adormi, fără să rostească un singur cuvînt ; zvîcnind, gemînd şi zvîrcolindu-se prin somn, încerca să sară din pat. Ea luă aminte cu groază că dînsul doarme cu ochii întredeschişi, holbaţi sub pleoapele roşii.

Dimineaţa, îl rugă :

— Pleacă de acolo ! Mai bine du-te pe front ! Te-ai schimbat îngrozitor, Ilia ! Are să te prăpădească asemenea corvoadă.

— Taci ! strigă el, clipind din ochii sticloși de furie.

— De ce strigi ? Te-am supărat ?...

Mînia lui Bunciuk se stinse îndată, ca și cum țipătul i-ar fi scos din piept toată înveninarea cuibărită acolo. Privindu-și obosit palmele, spuse :

— Murdară treabă e să ai de curățat murdăria omenească. Să nimicești ticăloșii. Vezi, vătămător e și pentru sănătate, și pentru suflet ! Așa... și trase o înjurătură crîncenă, pentru prima oară în prezența Annei. La o muncă murdară nu merg decît proștii și brutele, sau fanaticii... Fiecare vrea să trăiască într-o grădină înfloritoare, da, dracul să-i ia ! Dar înainte de a sădi floricele și pomișori, trebuie să fie curățată murdăria, să fie îngrășat pămîntul ; trebuie ca cineva să se murdărească pe mîini ! vorbea el, ridicîndu-și vocea, cu toate că Anna își întorsese privirile și nu răspundea. Să se stîrpească murdăria ! Și aici sînt unii care au dezgust pentru asta ! strigă apoi, izbind cu pumnul în masă și clipind des din ochii injectați.

Mama Annei se ivi în pragul odăii și atunci el, potolindu-se, vorbi mai încet :

— N-am să las această muncă ! Acolo văd, simt și eu că sînt de folos. Strîng murdăria, îngraș pămîntul, ca să fie mai roditor, mai fecund ! Oameni fericiți vor umbla cîndva pe el... Poate și fiul meu — pe care nu-l am... Rîse scîrțîit și fără veselie. Cîte lighioane am împușcat eu !... Niște căpușe !... Căpușa este o insectă care se înfige în corp... Am omorît vreo zece cu mîinile astea... Și Bunciuk își întinse mîinile cu pumnii încleștați, cu părul de pe ele negru și cu unghiile ca ghearele de uliu. Lăsîndu-le să-i cadă pe genunchi, spuse în șoaptă : La dracu cu toții ! Dacă trebuie să ard, apoi să ard cu flacără și cu scîntei, nu să scot fum. Totuși, este adevărat, am obosit. Mai stau puțin și am să plec pe front... Ai dreptate...

Anna, care-l asculta în tăcere, spuse încetișor :

— Pleacă pe front, sau la o altă muncă. Pleacă, Ilia, că altfel ai să înnebunești...

Bunciuk îi întoarse spatele și bătu toba în geam.

— Nu, sînt tare ! Să nu crezi că există oameni de fier. Toţi sîntem turnaţi din acelaşi material. În viaţă nu sînt oameni care să n-aibă frică în război şi care, omorînd pe alţii, să nu poarte... să nu-şi zgîrie sufletul. Dar nu mă doare inima pentru cei cu epoleţi. Ei ştiu ce vor, ca şi mine, şi ca şi tine. Dar aseară a trebuit să împuşcăm nouă inşi — şi printre ei trei cazaci, oameni muncitori... Am început să-l dezleg pe unul... Vocea lui Bunciuk devenea tot mai slabă, mai greu de auzit, ca şi cum s-ar fi depărtat tot mai mult. I-am atins mîna şi era aspră, ca o pingea. Vîrtoasă, numai bătături. Palma îi era neagră, roasă... plină de zgîrieturi, de umflături... Ei, acum mă duc ! spuse el brusc, întrerupîndu-şi spovedania şi, fără să-l observe Anna, îşi frecă gîtul strîns de un spasm aspru, ca de un arcan din păr de cal.

Se încălţă, bău un pahar cu lapte şi plecă. În coridor, Anna îl ajunse din urmă. Îi ţinu îndelung mîna grea în miinile ei, apoi o lipi de obrazu-i fierbinte şi fugi în curte.

Se făcea tot mai cald. Primăvara bătea la porţi, apropiindu-se dinspre Azov şi de la gurile Donului. Pe la sfîrşitul lui martie, detaşamente ucrainene ale Gărzilor Roşii începură să sosească la Rostov, împinse din spate de *haidamaci* [1] şi de nemţi. Asasinate, jafuri, rechiziţii ilegale începură în oraş. Comitetul revoluţionar fu nevoit să dezarmeze unele detaşamente cu desăvîrşire descompuse. Uneori nu se puteau evita ciocniri şi schimburi de focuri. Din nou se frămîntau cazacii la Novocerkassk. În martie, asemenea unor muguri de plop, se umflau noduri de conflicte între cazaci şi populaţia care nu făcea parte din căzăcime ; pe alocuri, izbucneau răscoale, se descopereau comploturi contrarevoluţionare. Iar Rostovul îşi trăia viaţa plină şi agitată : seara, mulţimi de soldaţi, de marinari şi de muncitori se plimbau pe Bolşaia Sadovaia. Ţineau mitinguri, ronţăiau seminţe, scuipau în pîrîiaşele de apă ce se scurgeau de-a lungul trotuarelor, petreceau cu femei... Ca şi înainte, oamenii munceau, mîncau, beau, dormeau, mureau, năşteau, se iubeau, se urau, respirau boarea sărată

[1] Unităţi militare contrarevoluţionare ale naţionaliştilor burghezi din Ucraina.

ce adia dinspre mare, trăiau stăpîniţi de pasiuni mari, de patimi mărunte. Zilele fecundelor furtuni se apropiau de Rostov. Mirosea a cernoziom dospit în mustul zăpezii şi a sînge — sîngele apropiatelor lupte.

Intr-o asemenea zi frumoasă, scăldată în soare, Bunciuk se întoarse mai devreme ca de obicei şi, mirat, o găsi pe Anna acasă.

— Vii de obicei tîrziu. Ce s-a întîmplat de eşti astăzi aci ?

— Nu prea mă simt bine.

Ea trecu pragul odăii în urma lui. Bunciuk se dezbrăcă şi, cu un zîmbet înviorat de bucurie, spuse :

— Ania, de azi înainte nu mai lucrez la tribunal.

— Şi unde eşti repartizat ?

— La Comitetul revoluţionar. Am vorbit astăzi cu Krivoşlîkov. Mi-a făgăduit să mă trimită undeva, prin regiune.

Cinară împreună, apoi Bunciuk se duse la culcare. Dar de neastîmpăr nu putea să adoarmă, fuma, se răsucea pe salteaua cam tare, ofta bucuros. Plecase de la tribunal nespus de uşurat — simţea că n-ar mai fi rezistat mult, s-ar fi prăbuşit.

Isprăvise a patra ţigară, cînd auzi uşa scîrţîind uşor. Ridicînd capul, o zări pe Anna. Desculţă, numai în cămaşă, trecu tiptil pragul şi se apropie încetişor de pat. Lumina verzuie a lunii îi cădea printr-o crăpătură din oblon pe ovalul umărului gol. Ea se aplecă, punîndu-şi palma caldă pe buzele lui Bunciuk.

— Fă-mi loc... Nu vorbi !

Se culcă alături de el, cu un gest nerăbdător îşi dădu la o parte de pe frunte un smoc de păr negru, ca un ciorchine de struguri, sclipi din lumina aburită, albăstruie, a ochilor şi şopti cu o strună de asprime chinuită în glas :

— Azi, mîine, se poate întîmpla să te pierd... Vreau să te iubesc cu toată căldura, cu toată puterea ! spuse, tresărind, zguduită de propria-i hotărîre. Hai, mai repede !

Bunciuk o sărută şi, cu groază şi cu o mare ruşine ce-l inundase toată conştiinţa, simţea că este neputincios.

Capul îi tremura. Obrajii îi ardeau de un foc chinuitor. Eliberîndu-se, Anna îl împinse mînios, întrebîndu-l cu dezgust şi oroare :

— Eşti... eşti impotent ? Sau, poate, eşti bolnav ? O-o-o ! Ce silă mi-e ! Lasă-mă !

Bunciuk îi strînse degetele cu atîta putere, încît ele trosniră uşor. Cufundîndu-şi privirea în ochii ei lărgiţi, negri în întuneric, duşmănoşi, o întrebă, bolborosind, cu fruntea clătinată ca într-un tremur de paralitic :

— Pentru ce ? Pentru ce mă judeci ? Da, m-am mistuit cu desăvîrşire ! Acum nu sînt bun nici pentru asta ! Nu sînt bolnav, înţelege-mă, înţelege-mă ! Sînt golit, secătuit ! A-ah !

Cu un muget surd sări din pat, îşi aprinse o ţigară şi rămase îndelung la fereastră, zgribulit ca după o bătaie.

Anna se ridică, îl îmbrăţişă tăcută şi-l sărută blînd pe frunte, ca o mamă.

Iar peste o săptămînă, ea mărturisi, ascunzîndu-şi obrazul învăpăiat sub braţul iubitului :

— ...Credeam că te-ai sleit înainte de vreme. Nu-mi închipuiam că numai munca te-a istovit fără milă.

Şi, după aceasta, Bunciuk se lăsă legănat îndelung nu numai de mîngierile iubitei, ci şi de grija ei maternă, caldă şi nemărginită.

Nu mai fusese trimis în provincie. La stăruinţele lui Podtiolkov, rămăsese la Rostov. În acest timp, Comitetul revoluţionar al Donului fierbea de activitate, se pregătea pentru Congresul regional al Sovietelor şi pentru a înfrunta forţele contrarevoluţiei înviate dincolo de Don.

21

Broaştele orăcăiau pe întrecute sub sălciile de pe ţărmul rîului. Soarele trecea pragul cerului dincolo de deal. Peste satul Setrakov se revărsa răcoarea înserării. Umbrele caselor se lungeau, uriaşe şi piezişe, de-a curmezişul drumului colbăit. O herghelie venea din stepă, stîrnind nori de pulbere. Cazacele se întorceau de la imaş, mînînd vacile cu nuielele şi schimbînd din mers cîte o vorbă despre cele din urmă zvonuri. Copiii desculţi, şi de pe acum gata pîrliţi de soare, se hîrjoneau, jucînd capra. Uncheşii leneveau sfătoşi pe prispe.

Satul isprăvise cu semănatul. Pe alocuri, mai întîrziaseră unii şi alţii cu meiul şi floarea-soarelui.

Lîngă o gospodărie mărginaşă, cîţiva cazaci şedeau pe trunchiuri de stejar. Stăpînul casei, un artilerist ciupit de vărsat, povestea o întîmplare din războiul cu germanii. Ceilalţi, vecinul bătrîn şi ginerele său, un cazac tînăr şi cu părul creţ, ascultau în tăcere. Gospodina, o cazacă înaltă, frumoasă şi dolofană ca o boieroaică mare, cobori treptele casei. Cămaşa albă, vîrîtă în fustă, avea mînecile suflecate şi-i dezgolea braţele tari, arse de soare. Ducea o doniţă. Cu pasul larg şi slobod, călcînd voios, aşa cum ştiu să umble numai cazacele, trecu în ocolul vacilor. Părul legat cu o basma albă, cu urme de sineală, era răvăşit ; abia cu vreo cîteva clipe înainte isprăvise cu adusul turtelor de bălegar pentru sobă, avînd de gătit pentru a doua zi. Picioarele goale lipăiau în cipici, strivind vîrfurile tinere ale bălăriilor care năpădiseră din plin ograda.

La urechile cazacilor aşezaţi pe buturugi, ajunse sunetul unui şuvoi de lapte ţîşnit în peretele doniţei. Gospodina isprăvi de muls şi trecu înapoi spre casă, îndoindu-şi trupul şi purtînd în mîna stîngă, adusă încovoiat ca un gît de lebădă, doniţa plină de lapte.

— Sioma, n-ai vrea să te duci să cauţi viţelul ? strigă ea cu glas cîntat din prag.

— Da' unde-i Miteaşka ? întrebă cazacul.

— A fugit, lua-l-ar holera !

Cazacul se ridică fără grabă şi se îndreptă spre colţul casei. Bătrînul şi ginerele o porniră şi ei acasă. Ajuns la colţ, cazacul strigă :

— Ia uite, Dorofei Gavrilîci ! Ia vino-ncoace !

Bătrînul şi ginerele se apropiară de cazac. Acesta le arătă cu un semn mut spre stepă. Un nor de praf se rostogolea pe şleaul mare, asemenea unei mingi purpurii, iar în urma lui se mişcau şiruri de infanterie, căruţe, călăreţi.

— S-ar zice că-i o armată ! rosti moşneagul, încordindu-şi pleoapele a nedumerire şi punîndu-şi mîna streaşină la sprîncenele albe.

— Ce-o mai fi şi asta ? Ce fel de oameni ? se nelinişti şi gospodarul.

Nevasta, cu scurteica repede pusă pe umeri, ieşi în poartă. Se uită în stepă şi oftă descumpănită :

— Da' ce-i cu atîta omenire ? Isuse Hristoase, cîţi mulţi mai sînt !

— N-arată a fi oameni buni !

Bătrînul se răsuci pe loc şi o luă spre ograda sa, strigînd răstit către ginere :

— Du-te acasă ! Ce-ai de văzut aici ?

Copii şi femei alergau pînă la capătul ulicioarei ; cazacii veneau din urmă, în grupuri. În stepă, cale de o verstă, o uriaşă coloană se înşiruia pe drum ; purtată de vînt, o larmă tulbure de glasuri, nechezări de cai, huruit de roţi ajungea pînă-n sat.

— Nu-s cazaci ! Nu-s oameni de-ai noştri ! spuse cazaca bărbatului ei.

El strînse din umeri.

— Hotărît lucru că nu-s cazaci. Numai de n-ar fi nemţi !... Ba nu, ruşi is. Ia uite, au o cîrpă roşie. Aha, asta-i va să zică...

Un cazac înalt din Regimentul „Atamanski" se apropie de dînşii. Părea scuturat de friguri ; îmbrăcat cu cojoc şi cu pîslari, avea chipul galben ca nisipul, de parcă ar fi fost bolnav de gălbenare. Îşi ridică cuşma miţoasă şi zise :

— Ai văzut ce steag au ? Îs bolşevici !

— Nici nu mai încape vorbă...

Cîţiva călăreţi se desprinseră din coloană şi galopară spre sat. Cazacii schimbară priviri şi începură să se împrăştie în tăcere ; fetele şi copiii o zbughiră în goană. După cinci minute, ulicioara era pustie. Călăreţii năvăliră grămadă pe ulicioară, spre buturugile unde şezuseră cazacii cu un sfert de ceas în urmă. Stăpînul casei aştepta la poartă. Călăreţul care venea în fruntea celorlalţi — era pesemne mai mare peste ei — călare pe un cal şarg, cu căciula lată de Kuban şi cu o fundă mare de mătase roşie prinsă de bluza verde, întretăiată de curele, se apropie de poartă :

— Să trăieşti, gospodarule ! Dă drumul la poartă !

Chipul ciupit al artileristului se îngălbeni. Omul îşi scoase şapca.

— Da' ce fel de oameni sînteţi ?

— Deschide poarta ! strigă soldatul cu căciula de Kuban.

Calul şarg, privind pieziş cu ochiul răutăcios, izbi cu piciorul dinainte în gard, mestecînd zăbalele între buzele înspumate. Cazacul deschise portiţa, şi călăreţii intrară în curte unul după altul.

Cel care purta căciula de Kuban sări sprinten de pe cal şi păşi iute, cu picioarele crăcănate, spre cerdacul casei. În vreme ce oamenii descălecau, se aşeză în cerdac şi scoase un portţigaret, aprinse o ţigară şi oferi una gazdei. Aceasta refuză.

— Nu fumezi ?

— Mulţumim.

— Aha ! La voi sînt din ăi de credinţă veche ?

— Nu, oameni pravoslavnici... Da' voi cine sînteţi ? stărui să-l descoasă cazacul ursuz.

— Noi ? Ostaşi din Gărzile Roşii, din Armata a 2-a socialistă...

Ceilalţi descălecară şi se îndreptară spre casă, legîndu-şi caii de parmaclîcul cerdacului. Unul, lungan, cu moţul învolt ca o coamă de cal, se duse în ţarcul oilor, împiedicîndu-se în sabie. Deschise larg portiţa, cu un gest de stăpîn, intră aplecîndu-se sub micul şopron al magaziei şi scoase de acolo, trăgînd de coarne, un coşcogea batal, cu coada groasă.

— Petricenko, ia vino să-mi ajuţi ! strigă el cu glas piţigăiat.

Un soldat scund, cu mantaua scurtă austriacă, veni în goană la el. Stăpînul casei stătea, mîngîindu-şi barba, şi se uita ca şi cum s-ar fi aflat într-o curte străină. Nu spuse nimic şi se îndreptă spre casă numai atunci cînd batalul, cu gîtul tăiat de sabie, începu să bată din picioarele subţiri.

Soldatul cu căciula de Kuban şi încă doi inşi intrară şi ei în casă, în urma gazdei. Unul era chinez, celălalt rus ; dar avea mutra unui localnic din Kamciatka.

— Nu te supăra, gospodarule ! strigă omul din Kuban, trecînd pragul. O să-ţi plătim totul, cu vîrf şi îndesat !

Se plesni peste buzunarul pantalonilor, rîse sacadat şi tăcu îndată, zărind-o pe nevasta cazacului, care stătea lîngă cuptor, privindu-l cu ochii plini de spaimă şi cu dinţii încleştaţi.

Omul din Kuban se întoarse spre chinez. Ochii îi jucau tulburi cînd spuse :

— Tu, China, du-te nițel cu nenea, cu omul ăsta ! Și arătă cu degetul pe stăpînul casei. Du-te cu el, are să dea niște fîn la cai. Du-te, dă-i niște fîn... Auzi ? Plătim totul ! La Garda Roșie nu-i jaf ! Hai, gospodarule, du-te ! Și sunete metalice străbăteau în glas.

Însoțit de chinez și de celălalt om, cazacul ieși din casă, uitîndu-se mereu îndărăt. Abia coborî treptele, că și auzi vocea plîngătoare a nevestei. Sări în tindă și smuci ușa. Cîrligul subțire sări și zbură din scoabă. Omul din Kuban apucase pe femeia durdulie de brațul gol, mai sus de cot, și o trăgea după el în odaia slab luminată. Cazaca se împotrivea, îmbrîncindu-l cu mîinile în piept. Bărbatul încerca s-o apuce de mijloc, s-o ridice în sus și s-o ducă în brațe, dar în aceeași clipă se deschisese ușa. Cazacul făcu un pas larg înainte, se puse între el și nevastă, rostind cu o voce rară și apăsată :

— Ai intrat musafir în casa mea... De ce te agăți de muiere ? Ce vrei ? Fii om ! Nu mă tem de armele tale ! Ia ce-ți trebuie, pradă-mă, dar să nu-mi batjocorești muierea. N-ai să ajungi la ea, decît dacă treci peste trupul meu. Și tu, Niurka, zise el, cu nările lărgite, întorcîndu-se către nevastă, pleacă de aici, la moș Dorofei ! N-ai ce căuta aici !

Îndreptîndu-și curelele încrucișate peste bluză, omul din Kuban schiță un zîmbet silit :

— Supărăcios mai ești, măi gospodarule ! Ce, parcă n-are voie să glumească omul ? Eu îs cel mai ghiduș din toată compania... Nu mă cunoști ? Am făcut-o dinadins ; zic, hai s-o necăjesc nițel pe muiere, iar dînsa, de colo, s-a și speriat... Dar fîn ne-ai dat ? Nu-i fîn ? Nici la vecini nu se află ?

Ieși fluierînd și despicînd aerul cu biciușca.

Nu după mult timp, tot detașamentul se apropie de sat. Număra vreo opt sute de baionete și săbii. Ostașii din Garda Roșie poposiră peste noapte dincolo de vatra satului. Comandantul detașamentului nu voia să petreacă noaptea în sat, neavînd încredere în soldații săi de toate neamurile, dedați la toate destrăbălările.

Era detașamentul Tiraspol din Armata a 2-a socialistă, încercat greu în luptele cu haidamacii și cu nemții, care înaintau rapid prin Ucraina. Răzbise prin lupte în Ținutul Donului, debarcase din vagoane în gara Șeptuhovka, apoi o pornise în marș prin plasa staniței Migulinskaia, pentru

a răzbi spre nord, în gubernia Voronej, deoarece nemții i-o luaseră înainte. Ostașii roșii, sub înrîurirea elementelor criminale care veniseră să îngroașe rîndurile detașamentului, se dedau la dezordini pe tot drumul. În noaptea de 17 aprilie, poposind lîngă satul Setrakov, în pofida ordinelor și amenințărilor, năvăliră în sat cu grămada, începură să taie oile, siluiră două femei la marginea satului, apoi deschiseră pe medean focul fără nici o pricină și răniră pe unul de-ai lor. Noaptea, gărzile se îmbătară (spirtul se găsea în orice căruță din convoi). În acest timp însă, trei cazaci călări, trimiși din sat, împrăștiau de sîrg alarma în satele din împrejurimi.

Ridicîndu-se în bezna nopții, cazacii își înșeuară caii, se echipară, alcătuiră în pripă detașamente din oamenii veniți de pe front și din bătrîni și, conduși de ofițerii care locuiau prin sate, sau de vagmiștri, se strînseră în jurul Setrakovului, încercuind detașamentul Gărzii Roșii și ascunzîndu-se prin rîpi și după dealuri. Grupuri de cîte o jumătate de sotnie veneau în cursul nopții din Migulinskaia, Kolodeznaia și Bogomolovo. Se ridicară cei din Verhne-Cirskaia, din Napolovo, din Kalinovskaia, din Ieiskaia și din Kolodeznaia.

Pleiadele se stingeau pe cer. Aproape de revărsatul zorilor, cetele de cazaci călări se năpustiră din toate părțile, chiuind, asupra Gărzii Roșii. Mitraliera acestora răpăi puțin și amuți ; răbufni și se stinse trosnetul unor împușcături dezordonate și începu măcelul tăcut cu sabia.

După un ceas, totul era isprăvit : detașamentul fu zdrobit cu desăvîrșire, peste două sute de oameni pieriră de sabie sau de glonț, vreo cinci sute căzură prizonieri. Două baterii de cîte patru tunuri, douăzeci și șase de mitraliere, o mie de puști și cantități mari de muniție și echipament rămaseră în mîinile cazacilor.

Peste o zi, stegulețele roșii ale ștafetelor, care galopau pe toate drumurile și potecile, înfloriră în tot ținutul. Stanițele și satele vuiau de frămîntare. Sovietele erau date peste cap, iar în locul lor erau aleși în grabă atamani. Sotniile trimise cu întîrziere de stanițele Kazanskaia și Vioșenskaia se îndreptau spre Migulinskaia.

În ultimele zile ale lunii aprilie, stanițele din lungul Donului de sus, care aparțineau districtului Doneț, se

despărţiră, formînd un district propriu, numit al Donului de sus. Drept centru districtual fu aleasă Vioşenskaia — o staniţă populată, a doua în ţinut după Mihailovskaia ca număr de sate şi ca mărime a lor. Staniţe noi se alcătuiau în grabă, din sate vechi. S-au format staniţe noi : Şumilinskaia, Karghinskaia, Bokovskaia. Şi astfel, districtul Donului de sus, care-şi mai alipise douăsprezece staniţe şi o plasă de ucraineni, începu să-şi trăiască o viaţă proprie, deosebită de viaţa centrului. În alcătuirea districtului Donului de sus intrară staniţele care făceau mai înainte parte din districtul Doneţului : Kazanskaia, Migulinskaia, Şumilinskaia, Vioşenskaia, Elanskaia, Karghinskaia, Bokovskaia şi plasa Ponomariovskaia ; apoi staniţele din fostul district Ust-Medvediţkaia : Ust-Hopiorskaia şi Krasnokutskaia ; şi cele din districtul Hopior : Bukanovskaia, Slaşciovskaia şi Fedoseevskaia. Generalul cazac din Elanskaia, Zahar Akimovici Alferov, absolvent al Academiei militare, fu ales în unanimitate staman districtual. Se vorbea despre Alferov că ar fi un ofiţeraş de duzină şi că n-ar fi izbutit să se facă om decît mulţumită soţiei, o femeie deşteaptă şi energică ; se mai vorbea că ea nu-l slăbise pe nevolnicul de bărbatu-său şi nu-l lăsase în pace, pînă cînd nu izbutise să treacă examenul de admitere la Academie — al patrulea după cele trei la care căzuse.

Dar, în aceste zile, persoana lui Alferov nu preocupa pe nimeni şi nici măcar nu era pomenită decît rareori. Altceva frămînta toate minţile.

22

Începuse să se potolească revărsarea apelor. Pe pajişti, de-a lungul gardurilor, se ivise pămîntul cafeniu şi mîlos ; pe creste de nămoluri se întindeau tot felul de gunoaie lăsate de apă : fărîmituri de stuf uscat, ramuri, papură, frunze putrede, vreascuri aduse de valuri. Sălciile din lunca inundată de peste Don înverziră uşor ; miţişorii atîrnau în crenguţele lor. Mugurii plopilor erau gata-gata să plesnească ; lăstari de răchită roşie se oglindeau în apă, chiar în preajma ogrăzilor. Galbeni şi pufoşi, ca nişte pui

de rață ieșiți din găoace, mugurii dispăreau în valuri, legănați de vînt.

În zori de zi, gîște sălbatice, lișițe și stoluri de rațe veneau pînă la grădină, căutîndu-și hrana ; cufundarii gîgîiau în sunet de aramă. Și ziua-n amiaza mare se puteau vedea stoluri de rațe, cu burta albă, legănîndu-se pe apele Donului frămîntate și tulburate de vînt.

Nenumărate seminții de păsări călătoare trecuseră în primăvara aceea. Cazacii năvodari, strecurîndu-se cu bărcile pînă la plasele lor, în zori de zi, cînd razele răsăritului de un roșu-închis sîngerează apele, adesea au zărit lebede care se odihneau în locuri ferite de vînt și înconjurate de pădure. Toată lumea fu însă de-a dreptul uluită de noutatea adusă de Hristonea și de moșul Matvei Kașulin ; mergînd în pădurea ocîrmuirii să-și aleagă cîte doi stejărei pentru întocmirile lor gospodărești și căznindu-se să răzbească prin desiș, speriară într-o vîlcea o căprioară cu un ied mititel. Galbenă-cafenie și slabă, căprioara sări din vîlceaua împînzită de scai și de mărăciniș, se uită din vîrful unui colnic cîteva secunde la cazacii care tăiau copacii, frămîntînd pămîntul cu picioarele subțiri și zvelte ; iedul se strîngea de ea. Auzind suspinul de mirare scos de Hristonea, ea o zbughi în fugă prin desișul de stejari cu atita iuțeală, încît ochii cazacilor n-avură timp să zărească decît scoicile lucioase, sure-albăstrui ale copitelor și coada scurtă, de culoarea cămilei.

— Ce fel de drăcie o mai fi și aia ? întrebă Matvei Kașulin, lăsînd toporul să-i cadă jos.

Cu un entuziasm cu totul neexplicabil, Hristonea răcni de răsună toată pădurea, deșteptată din vraja tăcerii...

— E capră, mă ! O capră sălbatică, mama mă-si ! Am văzut destule în Carpați !

— Va să zică războiul a gonit-o în stepele noastre, sărmana de ea !

Lui Hristonea nu-i rămînea decît să dea un răspuns de încuviințare.

— Taman așa !... Moșule, da' ai văzut iedul ? Tii, al naibii ! Fir-ar al dracului, că frumos mai era ! Leit un copilaș, nu alta !

La întoarcere, discutară cu aprindere numai despre asemenea vînat, pe care nimeni nu-l mai văzuse vreodată

în acest ținut. În cele din urmă, moșul Matvei își arătă oarecare îndoieli :

— Da' dacă nu-i capră ?

— Capră ! Zău, capră și nimic altceva !

— De, poate... Dacă-i capră, de ce însă n-are coarne ?

— Și la ce-ți trebuie coarne ?

— Nu-i vorba de mine ! Întreb : dacă e de neam căpresc, atunci de ce nu umblă după chipul și asemănarea neamului ? Văzut-ai tu capre fără coarne ? Aha, vezi ! O fi fost, poate, vreo oaie d-alea sălbatice ?

— Mă moș Matvei, te-ai dogit la bătrînețe ! se supără Hristonea. Du-te la Melehov. Grișka al lor are o biciușcă cu coada din picior de capră. Uită-te la dînsa. Ai să crezi atunci, ori ba ?

Într-adevăr, pe moș Matvei nu-l răbdă inima să nu se ducă în aceeași zi la Melehov : biciușca lui Grigori avea coada îmbrăcată cu dibăcie în pielea jupuită de pe piciorul unei capre sălbatice. Pînă și copita micuță de la capăt se păstrase întreagă și era împodobită cu o potcoavă de aramă, lucrată cu aceeași măiestrie.

Miercuri, în a șasea săptămînă de post, Mișka Koșevoi porni dis-de-dimineață cu barca, să-și vadă vîrșele puse în Don, în apropiere de pădure. Ieși din casă în zori de zi. Pămîntul ferecat de un geruleț zdravăn se acoperise cu o pojghiță de gheață ; noroiul se întărise. Mișka, cu scurta vătuită, cu încălțările în picioare și cu nădragii vîrîți în ciorapi albi, pășea, dîndu-și șapca pe ceafă, trăgînd în piept aerul îmbătător și răcoros, cu miros de umezeală dulceagă venit de pe ape. Purta pe umăr o vîslă lungă. Descuie lacătul, desprinse barca și porni repede, în picioare, împingînd cu putere vîsla.

Isprăvi curînd cu cercetarea vîrșelor, scoase peștii din cea din urmă, lăsă în apă și îndreptă aripile plaselor și, îndepărtîndu-se încetișor, hotărî să fumeze o țigară. Se crăpa de ziuă. Cerul era întunecat și verzui, parcă stropit cu picături de sînge, la marginea dinspre răsărit. Sîngele se subția, se scurgea în zare, ruginea în pete aurii. Mișka urmări cu ochii zborul greoi al unui cufundar și începu să pufăie. Fumul ușor al țigării pluti spre mal, topindu-se

și prinzîndu-se între tufe. Mișka își cercetă prada : avea trei păstrugi, un crap de vreo opt funturi și o grămadă de albitură și gîndi :

„Va trebui să vînd o parte. Are să mi-l ia Lukeșka-chioara și o să-mi dea în schimb niște pere uscate. Tot e ceva : are să mi le fiarbă mama...“

Trăgînd din țigară, se îndreptă spre locul de unde-și luase barca. Acolo, în preajma pîrleazului unei grădini de zarzavat, ședea un om.

„Cine-o fi ?“, se gîndi Mișka, vîslind cu îndemînare și făcînd barca să plutească mai repede.

Lîngă pîrleaz, ședea pe vine Valet. Fuma o țigară uriașă, răsucită dintr-o bucată de ziar. Ochii săi de dihor, mici și neastîmpărați îndeobște, acum sclipeau somnoros. O barbă ca funinginea îi acoperea obrajii.

— Ce-i cu tine ? îi strigă Mișka.

Strigătul lui se rostogoli rotund pe apă, ca o minge.

— Vino-ncoace !

— Vrei pește ?

— Pește ? Ce dracu să fac cu el !

Valet tuși dogit, scuipă ca o plesnitoare și se mișcă alene. Prea mare pentru el, mantaua îi atîrna de trup ca o haină veche pe o sperietoare dintr-o bostănărie. Șapca îi acoperea cu marginile căzute în jos urechile ascuțite. Se ivise de curînd în Tatarski, însoțit de faima „păcătoasă“ de ostaș din Garda Roșie. Cazacii îl întrebau unde stătuse după demobilizare, dar Valet răspundea pe ocolite și se ferea de harțe primejdioase. Numai față de Ivan Alexeevici și de Mișka Koșevoi mărturisi că petrecuse patru luni în șir în Ucraina, într-un detașament de Gardă Roșie, căzuse prizonier la haidamaci, fugise, ajunsese la Siewers, mai umblase cu el în jurul Rostovului și, în cele din urmă, își scrisese singur un bilet de voie, pentru concediu de boală.

Valet scoase șapca, își netezi părul zbîrlit și privi în jurul său ; se apropie de barcă și mîrîi :

— Proaste treburi... proaste ! Isprăvește odată cu pescuitul ! Stăm cît stăm, prindem pește și uităm de toate celelalte...

— Zi, ce mai e nou ?

Mişka îi strînse mîna mică şi slăbănoagă cu laba sa împuţită de peşte şi-i zîmbi prietenos. Erau legaţi de vechea lor prietenie.

— Ieri, la Migulinskaia, i-au bătut pe cei din Garda Roşie. A început, frate, o trînteală... zburau fulgii!

— Ce Gardă Roşie ? Cum au ajuns la Migulinskaia ?

— Treceau prin staniţă, şi cazacii i-au făcut praf... Să vezi ce grămadă de prizonieri au adus la Karghin ! Acolo lucrează acum Curtea marţială. Azi începe mobilizarea la noi. Aşteaptă, chiar dis-de-dimineaţă au să tragă clopotele...

Koşevoi puse lacătul la barcă, strînse peştele într-un sac şi porni, măsurînd stînjenii lungi cu vîsla. Valet trepăda ca un mînz, ţinîndu-se de el, încheindu-şi poalele mantalei şi dînd larg din mîini :

— Mi-a spus Ivan Alexeevici. Adineauri m-a schimbat la serviciu : moara a pufăit toată noaptea, s-a adus mult măciniş. Dînsul a auzit chiar de la jupîn. La Serghei Platonici a venit călare din Vioşenskaia un ofiţer.

— Ce ne facem acuma ?

O umbră de tulburare lunecă pe faţa lui Mişka, înăsprită bărbăteşte şi slăbită în timpul războiului ; se uită piezîş la Valet şi repetă întrebarea :

— Ei ce ne facem acuma ?

— Trebuie să plecăm din sat !

— Unde ?

— La Kamenskaia.

— Păi, acolo sînt cazacii !

— Mai spre stînga.

— Unde ?

— La Oblivi...

— Cum ai să răzbaţi ?

— Dacă vrei, răzbaţi. Iar dacă nu, rămîi, dare-ar dracu-n tine ! se mînie deodată Valet. „Unde ! Unde !" De unde pot să ştiu ? Cînd au să te bage bine la strîmtoare, ai să găseşti tu pe unde să scapi... Ai să adulmeci cu nasul !

— Nu te repezi ! Ştii pe unde-şi bagă nasul cei iuţi ! Ce spune Ivan ?

— Pe Ivan al tău, pînă cînd îl scoli...

— Nu ţipa ! Uite, o muiere se uită la noi...

Aruncară cu grijă priviri piezişe spre nevasta tînără, nora lui Avdeici Minciună, care scotea vacile afară din curte. La prima răscruce, Mişka o luă îndărăt.

— Unde te duci ? se miră Valet.

Fără să se întoarcă, Koşevoi mormăi :

— Mă duc să-mi iau vîrşele.

— Pentru ce ?

— De ce să se piardă ?

— Va să zică, o întindem ? se înveseli Valet.

Dînd din vîslă, Mişka spuse, depărtîndu-se :

— Du-te la Ivan Alexeevici, iară eu duc vîrşele acasă şi vin îndată.

Ivan Alexeevici avusese timp să dea de veste cazacilor mai apropiaţi. Băieţaşul său porni fuga pînă la Melehovi să-l aducă pe Grigori. Hristonea se înfiinţă singur, ca şi cum ar fi presimţit ceva urît. Koşevoi se întoarse repede, şi sfatul începu. Toţi vorbeau în acelaşi timp, grăbiţi, simţind că din minut în minut se puteau aştepta la clopotul de alarmă.

— Trebuie să plecăm numaidecît ! Să ne cărăm chiar astăzi ! se frămînta Valet.

— Mai bine să ne spui întîi unde să mergem şi pentru ce ? întrebă Hristonea.

— Cum pentru ce ?... Cînd începe mobilizarea, crezi tu că ai să faci purici pe-aici ?

— Nu mă duc, şi pace !

— Au să te ducă !

— Nu prea. Nu-s bou cu frînghia la gît !

Ivan Alexeevici, care-şi alungase afară din casă nevasta şi fiica, mormăi morocănos :

— De luat, tot au să te ia. Bine zice Valet. Dar încotro ai să mergi ? Aici e buba !

— Asta am spus-o şi eu ! oftă Mişka Koşevoi.

— Credeţi voi că pe mine mă alungă ceva să plec, mai mult decît pe voi ? Am să plec singur ! N-am nevoie de coadă ! „Cum, de ce, pentru ce !" Să vedeţi cum au să vă frece şi cum o să mai înfundaţi puşcăria pentru *bolcioviism* ! De bătaie o să ardă ? Nu vedeţi ce vremuri trăim ? Acum toate se duc dracului !

Grigori Melehov, care cu o încordare tăcută și plină de tainică mînie învîrtea între degete un cui ruginit, smuls din perete, tăie cu răceală vorba lui Valet :

— Nu te repezi. Ție ți-e ușor : ești golan, te-ai sculat și dus ai fost ! Dar noi trebuie să ne gîndim mult și bine. Uite, eu am nevastă și doi plozi. Și-am mirosit praf de pușcă, nu ca tine !

Clipi din ochii negri care începură să scapere scîntei de furie și, rînjindu-și dinții colțați și deși, strigă :

— Tu poți să trăncănești ! Valet ai fost și așa ai rămas ! N-ai decît țoalele de pe tine...

— Și tu, de ce sari cu gura ? Vrei să-mi arăți că ești ofițer ? Nu urla ! Nu-mi pasă de tine !

Mutrișoara lui de arici se făcu albă de furie, ochii apropiați, mici și răi, începură să-i joace iute și sălbatic, și chiar părul fumuriu de pe obraji părea că mișcă.

Grigori își vărsase focul pe el pentru liniștea sa tulburată, pentru zdruncinarea prin care trecuse, aflînd de la Ivan Alexeevici vestea că în regiune au năvălit detașamentele Gărzii Roșii. Țipătul lui Valet îl mînie cu desăvîrșire. Sări ca ars, veni drept în fața lui Valet, care se agita pe scaun, și, stăpînindu-și cu greu mîna care îi ardea dorința de a lovi, spuse :

— Taci, putoare ! Mucos parșiv ! Scîrbă de om neisprăvit ! Faci și tu pe comandantul ? Cară-te, ce... te mai ține ? Marș de aici, împuțitule, să nu te mai văd ! Hai, hai, să nu crîcnești, că îndată te pocnesc de plecare...

— Lasă, Grigori, nu-i frumos ! interveni Koșevoi, apucînd pumnul lui Grigori și dîndu-l la o parte de sub nasul lui Valet.

— Ar trebui să te lași de apucăturile căzăcești. Nu ți-e rușine ? Rușine, Melehov ! Rușine să-ți fie !

Valet se sculă, tuși sfios și se-ndreptă spre ușă. Ajuns însă în prag, nu se mai stăpîni, se întoarse și-l pironi pe Grigori, care zîmbea cu răutate :

— Și ai fost încă și în Garda Roșie ! Jandarmule ! Am mai pus la zid destui ca tine !

Nici Grigori nu mai răbdă : îmbrîncindu-l pe Valet afară în tindă, călcîndu-l pe boturile scîlciate ale cizmelor soldățești, îi făgădui cu o voce dușmănoasă :

— Cară-te ! Am să-ţi smulg picioarele din noadă !

— Hai, hai, nu trebuie să te porţi aşa ! Parcă sînteţi nişte copii !

Ivan Alexeevici clătină cu dezaprobare din cap şi-i aruncă lui Grigori o privire piezişă, neprietenoasă. Mişka îşi muşca buzele şi nu vorbea, stăpînindu-se pesemne să nu dea drumul sudălmilor care-şi cereau ieşire.

— Da' el de ce se vîră acolo unde nu se pricepe ? De ce sare la oameni ? se dezvinovăţi Grigori, nu fără stînjenire.

Hristonea îl privi cu simpatie şi, simţindu-i privirea, Grigori surîse, cu un zîmbet deschis, de copil.

— Cît p-aci eram să-l bat !... Şi nici n-ai pe cine : dai o dată şi l-ai strivit.

— Ei, ce ziceţi ? Trebuie să ne apucăm de treabă.

Ivan Alexeevici se încurcă sub privirea aţintită a lui Mişka Koşevoi, care rostise întrebarea. Răspunse în silă :

— Ce să-ţi spun, Mihail ? Grigori are şi el dreptate : cum să ne ridicăm aşa... şi hai la drum ! ? Avem familii... Stai, ascultă ! strigă el văzînd mişcarea de nerăbdare a lui Mişka. De unde putem şti, poate nici n-are să fie nimic ! Au bătut detaşamentul lîngă Setrakov, iar ceilalţi nici n-au să se mai vîre pe aici. Să mai aşteptăm niţeluş... Să vedem ce-o să mai fie. Ca să-ţi spun drept, am şi eu nevastă, copil, şi sîntem rupţi de nevoi, şi făină nu-i... Cum aşa ? Sari şi te cari ! Şi dînşii cui rămîn ?

Mişka îşi ridică sprînceana, semn că-şi pierdea răbdarea, şi-şi aţinti privirea în podeaua de lut bătucit.

— N-aveţi de gînd să plecaţi ?

— Socotesc să mai aşteptăm. De plecat, nu va fi tîrziu niciodată. Ce spui, Grigori Panteleev, şi tu, Hristan ?

— Păi, aşa... să mai aşteptăm.

Găsindu-şi pe neaşteptate un sprijin în Ivan Alexeevici şi în Hristonea, Grigori se învioră :

— Sigur, da' eu ce-am zis ? D-aia m-am şi certat cu Valet. Ce, parcă e vorba să tăiem nişte nuiele ? Una-două şi gata ? Trebuie să mai chibzuim, să ne gîndim, zic...

Dang-dang-dang-dang ! răsună din clopotniţă şi se revărsă peste piaţă, uliţe şi ulicioare ; dangătul se rostogoli deasupra oglinzilor sure de ape, deasupra movilelor

de cretă ale dealului, se sparse în cioburi mici, ca boabele de linte, și amorți, gemînd, în pădure. Încă o dată — și nu mai contenea, dăngănind jalnic și tot mai zorit: dang-dang-dang-dang!

— Uite, ne cheamă! strigă mărunt Hristonea. Mă duc îndată la barcă. Trec dincolo, în pădure... M-am tot dus și dus am fost!

— Ei, cum a rămas? întrebă Koșevoi, ridicîndu-se greoi, bătrînește.

— Nu mergem deocamdată! răspunse Grigori pentru toți.

Koșevoi își mișcă din nou sprînceana și feri de pe frunte moțul greu de șuvițe aurii.

— Rămîneți atunci cu bine! Pare-se că drumurile noastre se despart.

Ivan Alexeevici zîmbi iertător:

— Tînăr ești, Mișatka, și iute! Crezi tu că nu se vor mai întîlni?... Ehei, încă cum!... Fii pe pace!

Luîndu-și rămas bun, Koșevoi plecă; din ogradă sări drept în aria vecină. Valet stătea ghemuit lîngă șanț; știa pesemne că Mișka are să vină acolo. Se sculă în întîmpinarea lui și-l întrebă:

— Ei, cum?

— N-au vrut!

— Știam dinainte. Niște blegi... Iar Grișka... e o lichea, tovarășul tău! Asta nu iubește pe nimeni în lume, afară de el singur. Asta n-am să i-o iert, lepra! Face pe grozavul că se simte mai tare... N-am avut eu arma la mine, că i-aș fi făcut seama, zise Valet cu voce tremurătoare.

Pășind alături de el, Mișka se uita la părul lui de arici ciufulit, gîndind: „L-ar fi omorît, dihorul!"

Mergeau repede. Fiecare dangăt de clopot îi îndemna ca o lovitură de bici.

— Hai să trecem pe la mine, să luăm ceva de-ale gurii și — la drum! Mergem pe jos, eu îmi las calul aici. Tu nu iei nimic cu tine?

— Toate le am pe mine! se strîmbă Valet. Nu mi-am făcut nici case, nici averi. Și n-am primit simbria pe două săptămîni. Lasă-l pe burtosul nostru, Serghei Platonici,

să se îmbogăţească cu ea ! Va ţupăi de bucurie că nu i-am cerut socoteala.

Dangătul încetă. Liniştea somnoroasă a dimineţii, care nu-şi scuturase încă aţipeala, nu mai era tulburată de tînguitul clopotelor. Găinile scormoneau cenuşa de lîngă drum ; viţeii îngrăşaţi la păşune umblau pe lîngă pîrleazuri. Mişka se uită îndărăt : cazacii se grăbeau spre medean, la adunare. Unii ieşeau din ogrăzi, încheindu-şi în mers surtucele şi uniformele. Un om călare străbătu în goană piaţa. Lumea se îngrămădea lîngă şcoală, se vedeau tulpane şi fuste albe, printre rîndurile dese şi negre ale spinărilor de cazaci.

O femeie cu căldările goale se opri, ca să nu taie calea celor doi drumeţi, şi le spuse cu voce morocănoasă :

— Treceţi înainte, că vă tai calea cu golul !

Mişka îi dădu bineţe, şi ea întrebă, cu o sclipire de zîmbet sub sprîncenele stufoase :

— Cazacii se adună pe medean şi voi plecaţi ? De ce nu te duci acolo, Mihailo ?

— Am niţică treabă acasă.

Ajunseră la capătul ulicioarei. Se zări acoperişul căşcioarei lui Mişka, colivia de lemn pentru grauri legănată de vînt, cu o ramură de vişin uscată legată de ea. Sus, pe deal, o moară de vînt îşi rotea alene aripile ; pînza smulsă fîlfîia pe scheletul aripilor ; o foaie de tablă de pe acoperişul ascuţit zăngănea cu zgomot.

Soarele nu ardea prea puternic, dar era cald. Un vîntişor răcoros adia dinspre Don. La colţ, în curtea lui Arhip Bogatîriov, stătea un bătrîn uscat şi de credinţă veche, fost artilerist de gardă ; femeile lipeau cu lut şi văruiau de paşte o casă mare şi rotundă. Una frămînta lutul amestecat cu balegă ; făcea roata, strîngîndu-şi fusta în sus şi mişcînd anevoie picioarele albe cu pulpele pline, cu dungi roşii şi urme de calţavete. Îşi ţinea poala fustei cu vîrfurile degetelor, iar gumele îi erau ridicate mai sus de genunchi şi intrau adînc în piele. Părea foarte grijulie cu pieliţa obrazului, căci, măcar că soarele era încă destul de jos, îşi înfăşurase faţa cu o basma. Celelalte două femei, nurorile lui Arhip, căţărate pe scări pînă sub acoperişul

de stuf, întocmit numai din tulpini alese, văruiau. Bidinelele de rafie jucau în mîinile lor, cu mînecile suflecate pînă la coate; stropii albi zburau pe fețele acoperite pînă la ochi. Femeile cîntau într-una cu voci frumoase. Nora cea mai mare, Maria, văduva care venea la Mișka Koșevoi în văzul tuturor — o cazacă pistruiată, dar bine făcută — intonă cu voce joasă, aproape bărbătească după putere și timbru, vestită în tot satul :

Nimeni nu se chinuiește,

Celelalte reluară și, împreună cu ea, împleteau cu măiestrie pe trei voci acest cîntec muierosc, naiv și plîngător :

..Ca pe front drăguțul meu,
Tunul el cînd îl încarcă,
Gîndul lui întruna-s eu...

Mișka și Valet mergeau de-a lungul pîrleazului, trăgînd cu urechea la cîntecul întretăiat de nechezatul voios al unui cal, dinspre pajiște.

...Vesti scrisoarea că drăguțul
Din viață-acum s-a stins.
S-a stins, s-a stins, e mort drăguțul,
Sub un umbrar e-ntins...

Întorcîndu-se cu ochii ei cenușii și calzi sclipind de sub basma, Maria îl privi pe Mișka trecînd și, cu un zîmbet ce-i luminase fața pătată de stropii albi, urmă cu vocea adîncă și drăgăstoasă :

Vai, păru-i blond și mătăsos,
Vîntul, vîntul l-a zbîrlit ;
Vai, și ochii, ochii lui căprui,
Negrul corb i-a ciugulit.

Credincios năravului său, Mișka îi zîmbi prietenos, apoi spuse către Pelagheia, care frămînta lutul :

— Suflecă-te mai sus, că peste pîrleaz nu se vede! Femeia făcu ochii mici.

— Dacă ţi-o fi poftă, ai să vezi.

Cu mîinile în şold, Maria se uită împrejur din susul scării şi întrebă cu o tărăgăneală alintată:

— Unde mi-ai fost, drăguţule?

— Am pescuit.

— Nu pleca departe, hai să mergem în hambar, să ne odihnim oleacă!

— Uite c-ţi vine socrul, neruşinato!

Maria plescăi din limbă şi, izbucnind în hohot, făcu vînt spre Mişka cu bidineaua udă. Stropii albi împroşcară scurta şi şapca.

— Dacă ni l-ai da măcar pe Valet! Tot ne-ar ajuta să ne facem curat în casă! strigă din urmă nora cea mai mică, arătîndu-şi într-un rîs larg şiragul sclipitor, ca de zahăr, al dinţilor.

Maria mai spuse ceva în şoaptă şi toate trei izbucniră în chicote.

— Căţea desfrînată! rosti Valet, încruntîndu-se şi iuţindu-şi paşii, dar Mişka făcu îndreptarea cuvenită, cu un zîmbet duios şi chinuit:

— Nu-i desfrînată, ci veselă! Eu am să plec, şi ea, drăguţa, va rămîne... „Rămîi, rămîi cu bine, iubirea mea!" isprăvi el cu vorbele cîntecului, intrînd pe poarta ogrăzii.

23

După plecarea lui Koşevoi, cazacii stătură un timp tăcuţi. Dangătul de alarmă vuia deasupra satului; ferestruicile casei tremurau zgomotos şi ascuţit. Ivan Alexeevici se uita pe geam. O umbră încă nehotărîtă, de dimineaţă, cădea pe pămînt dinspre magazie. Roua încărunţise iarba creaţă ca blăniţa de miel. Cerul se înălbăstrea, plin şi senin, chiar prin geamul tulbure. Ivan Alexeevici se uită la Hristonea, care-şi înclinase capul ciufulit.

— Poate, cu asta se va isprăvi? I-au bătut cazacii din Migulinskaia şi n-au să se mai bage la noi...

— Nu, asta nu !... se cutremură puternic Grigori. Am făcut un început, acum ține-te bine ! Ei, ce facem ? Mergem pe medean ?

Ivan Alexeevici își întinse mîna după șapcă și, dîndu-și pe față îndoiala, întrebă :

— Ce ziceți, băieți, nu cumva ne-am prostit ? Mihailo, cu toate că-i repezit, e om de ispravă. Ne-a spus-o verde, de la obraz...

Nu-i răspunse nimeni. Ieșiră și se îndreptară spre medean.

Ivan Alexeevici pășea îngîndurat, cu privirile ațintite în pămînt. Îl chinuia faptul că-și călcase pe cuget și nu-i dăduse ascultare. Dreptatea era de partea lui Valet și a lui Koșevoi ; ar fi trebuit să plece, în loc să se mai frămînte. Dezvinovățirile pe care și le urzea în gînd erau nesigure, și un glas chibzuit, batjocoritor, care suna înlăuntrul său, le strivea, așa cum o copită de cal strivește pojghița de gheață de pe o băltoacă. Singurul lucru pe care-l hotărîse cu tărie Ivan Alexeevici fu să treacă la bolșevici, chiar la cea dintîi ciocnire. Această hotărîre i se întărise deplin pe cînd mergea spre medean, dar n-o mai împărtăși nici lui Grigori, și nici lui Hristonea, înțelegînd vag că ei sînt frămîntați de alte gînduri și temîndu-se de dînșii de pe acum, în adîncul sufletului său. Tustrei, împreună, n-au răspuns la îndemnul lui Valet ; tustrei nu plecaseră, pomenind despre îndatoririle către familie, pe cînd fiecare dintre dînșii știa că asemenea pricini nu sînt îndestul de puternice și nu înseamnă o adevărată scuză. Și acum se simțeau stingheriți toți împreună și fiecare în parte, unul față de celălalt, ca și cum ar fi săvîrșit o faptă rușinoasă și mîrșavă. Mergeau tăcuți ; în dreptul casei lui Mohov, Ivan Alexeevici, care nu mai putea îndura această tăcere chinuitoare, zise, pedepsindu-se pe el și pe ceilalți :

— Ce să ne mai ascundem după deget ? Am venit de pe front bolșevici, iar acum ne vîrîm în tufe ! Să se războiască alții pentru noi, iar noi, la muieri...

— Păi eu m-am războit, mai încerce alții ! aruncă Grigori, întorcîndu-și privirea.

— Va să zică, ei fac tîlhării, iar noi trebuie să mergem la dînșii ? Ce fel de Gardă Roșie o fi și asta ? Siluiesc muierile, jefuiesc avutul oamenilor. Nu, aici trebuie să te

uiți cu băgare de seamă ! Numai orbul se izbește totdeauna de toate colțurile.

— Le-ai văzut tu, cu ochii tăi, toate astea, Hristan ? întrebă Ivan Alexeevici, mînios.

— Așa spune lumea !

— Aha, lumea !

— Hai, ajunge ! Numai vorbele noastre mai lipsesc aici.

Medeanul înflorise îmbelșugat, de lampasuri căzăcești, de șepci, de cîte o căciulă mițoasă, răsărită ca o insuliță neagră în mijlocul lor. Tot satul era de față. Femeile lipseau ; erau numai bătrîni și cazaci buni de oaste sau ceva mai tineri. Cei mai bătrîni stăteau în față, proptindu-se în cîrje ; judecătorii onorifici, membrii consiliului parohial, oblăduitorii școlilor, starostele bisericii. Grigori căută din ochi și descoperi barba lui tat-său, căruntă și cu fire negre. Bătrînul Melehov stătea cot la cot cu cuscrul Miron Grigorievici. În fața lor, aplecat peste cîrja sa noduroasă, se afla moș Grișaka, cu uniforma cenușie de paradă și cu toate decorațiile. Rumen ca un măr, Avdeici Minciună stătea alături de cuscrul său : mai încolo se vedeau Matvei Kașulin, Arhip Bogatîriov și Atepin Țața, care-și pusese șapca de cazac ; după dînșii, ca un gard viu, se zăreau în semicerc chipuri cunoscute : bărbosul Egor Sinilin, Iakov Podkova, Andrei Kașulin, Nikolai Koșevoi, lunganul Borșciov, Anikușka, Martin Șamil, morarul Gromov, cu picioarele lungi, Iakov Koloveidin, Merkulov, Fedot Bodovskov, Ivan Tomilin, Epifan Maksaev, Zahar Koroliov, Antip, fiul lui Avdeici Minciună — un căzăcel cîrn și mărunt. În trecere, Grigori îl zări pe frate-său Petro, în cealaltă parte a cercului. Petro, cu bluza împodobită cu panglicile ordinului „Sfîntul Gheorghe“ negre-portocalii, pălăvrăgea cu Alioșka Șamil Ciungul. În stînga sa, sclipeau ochii verzi ai lui Mitka Korșunov, care aprindea de la țigara lui Prohor Zîkov. Acesta îi ajuta ațițînd jarul, suflînd în el și holbîndu-și ochii de vițel. În spatele lor, se îngrămădeau cazaci tineri ; în mijlocul cercului, la o măsuță șubredă care intrase cu toate picioarele în pămîntul moale și neuscat, ședea Nazar, președintele Comitetului revoluționar sătesc, iar alături de dînsul, sprijinindu-se cu mîna pe tăblia mesei, stătea un sotnic necunoscut lui Gri-

gori, cu șapca verde cu cocardă, cu vestonul cu epoleți și cu pantaloni de călărie strîmți, de culoare kaki. Președintele Comitetului revoluționar îi vorbea ceva, cu un aer încurcat ; sotnicul îl asculta, aplecîndu-se ușor și apropiindu-și urechea mare și răsfrîntă de barba președintelui. Medeanul se umplea de un vuiet domol, ca o prisacă de albine. Cazacii stăteau de vorbă între ei, glumeau, dar pe fețele tuturor se întipărise aceeași expresie de încordare. În cele din urmă — nemaiputînd îndura așteptarea — unul strigă cu voce tinerească :

— Începeți ! Pe cine să mai așteptăm ? S-au adunat aproape toți !

Ofițerul se îndreptă de șale cu un gest nestingherit, se descoperi și începu să vorbească simplu, ca și cum s-ar fi aflat în mijlocul neamurilor sale :

— Cinstiți bătrîni, și voi, fraților cazaci veniți de pe front ! Ați auzit ce s-a petrecut în satul Setrakov ?

— Cine-o fi ăsta ? De unde-i ? mormăi Hristonea, cu voce de bas.

— E unul din Vioșenskaia, de la Ciornaia Recika... Soldatov îi zice, pare-mi-se... răspunse cineva.

— Zilele acestea, urmă sotnicul, un detașament al Gărzii Roșii a venit la Setrakov. Germanii au ocupat Ucraina și, înaintînd în direcția Ținutului Oastei Donului, i-au respins de la linia ferată... Atunci, ei au luat-o prin plasa Migulinskaia. După ce au ocupat satul, au început să jefuiască avutul cazacilor, să siluiască femei cazace, să facă arestări ilegale și altele asemenea. Cînd în satele din împrejurimi s-au aflat despre cele întîmplate, cazacii, cu armele în mîini, i-au atacat pe jefuitori. Detașamentul a fost pe jumătate nimicit, iar restul capturat. Cazacii din Migulinskaia au luat o pradă dintre cele mai bogate. Stanițele Migulinskaia și Kazanskaia au scuturat jugul puterii bolșevice. De la mic la mare, toți cazacii s-au ridicat pentru apărarea Donului liniștit. Comitetul revoluționar din Vioșenskaia a fost izgonit, s-a ales un ataman de staniță, și în cele mai multe sate s-a făcut la fel...

În acest loc al cuvîntării, bătrînii izbucniră într-un zgomot potolit de voci.

— Pretutindeni s-au format detașamente. Dumneavoastră ați face bine să formați și aici un detașament din

oameni veniți de pe front, ca să vă ocrotiți stanița de o nouă năvălire a hoardelor sălbatice de tilhari. Trebuie să ne restabilim administrația proprie! Puterea roșie nu ne trebuie — ea ne aduce numai destrăbălare, nu libertate! Doar n-o să îngăduim noi ca mujicii să ne necinstească nevestele și surorile, să-și bată joc de credința noastră pravoslavnică, să ne pîngărească sfintele locașuri, să ne jefuiască avutul și toată agoniseala... Nu-i așa, cinstiți fruntași?

Piața se zgudui de un „Așa-i!", răcnit de toată lumea. Sotnicul începu să dea citire unui apel, tras la șapirograf. Președintele ieși de la masă, uitînd pe ea niște hîrtii. Mulțimea asculta fără să scape un singur cuvînt. În spate, foștii combatanți șopteau alene între dînșii.

Îndată ce ofițerul începu să citească apelul, Grigori ieși din mulțime, îndreptîndu-se spre casă, pe lîngă gospodăria părintelui Visarion. Miron Grigorievici îi observă plecarea și-i dădu cu cotul lui Pantelei Prokofievici:

— Uite, flăcăul tău s-a cărat! Al mic!

Pantelei Prokofievici ieși șchiopătînd din mulțime și strigă, poruncitor și rugător în același timp:

— Grigori!

Feciorul se opri, fără să se-ntoarcă.

— Vino-ndărăt, fiule!

— De ce pleci? Întoarce-te! tunară glasuri, și un rîd de fețe se-ntoarse spre Grigori.

— Și unul ca ăsta a ajuns ofițer!

— Nu mai strîmba din nas!

— Păi, n-a fost și el la roșii?

— A supt destul sînge căzăcesc!

— Burtă roșie!

Strigătele ajunseră la urechile lui Grigori. Cu dinții încleștați, le asculta, luptîndu-se cu el însuși; s-ar fi zis că din clipă în clipă va porni, fără să mai privească înapoi.

Pantelei Prokofievici și Petro răsuflară însă ușurați, cînd Grigori se clătină și o luă îndărăt, spre mulțime, fără să-și ridice ochii.

Bătrînii fierbeau de însuflețire. Cu o iuțeală uimitoare, fu ales ataman al satului Miron Grigorievici Korșunov.

Cu fața spălăcită și ciupită de vărsat, cumplit de palidă, ieși din mijlocul cercului și cu un gest stingherit, primi din mîinile fostului ataman semnul puterii sale, buzduganul de ataman cu măciulie de aramă. Pînă atunci, nu fusese niciodată ataman, iar acum, cînd i se întîmplă să fie ales, făcea mofturi și se da în lături, sub cuvînt că n-ar fi vrednic de o asemenea cinste și că n-ar fi știind destulă carte; dar bătrînii îl îndemnară cu strigăte de încurajare:

— Ia-ți buzduganul! Nu te mai codi, Grigorici!
— Ești al mai de frunte gospodar din Tatarski!
— N-ai să irosești avutul satului!
— Vezi să nu-l bei, ca Semion!
— Nu, nu, ăsta nu-l bea!
— Avem ce să-i luăm din casă!
— Îl jupuim ca pe o oaie!

Alegerile care se încheiară cu o repeziciune neobișnuită, ca sub semnul vremurilor de război ce băteau la ușă, îi făcură pe Miron Grigorievici să primească, fără să se mai lase rugat prea mult. Alegerea sa nu se făcuse ca altădată, cînd venea atamanul staniței, cînd se adunau gospodarii fruntași, și candidații erau votați cu bile. Nu, de astă dată totul se sfîrși simplu și repede. „Cine este pentru Korșunov e rugat să treacă la dreapta!" Și toată mulțimea se repezi la dreapta, cu excepția cizmarului Zinovi, care avea ceva cu Korșunov și rămase singur locului, ca un buștean ars pe izlaz.

Nădușit de emoție, Miron Grigorievici nici n-avu timp să clipească din ochi și se pomeni cu buzduganul vîrît în mîini, iar ceci de glasuri îi răcniră din depărtare și chiar în urechi:

— Ești bun de cinste!
— Uite, te-am ales cu toții.
— Aldămaș!
— Trăiască atamanul!

Curmînd strigătele, sotnicul îndreptă cu dibăcie adunarea spre dezlegarea chestiunilor serioase. Puse chestiunea alegerii comandantului detașamentului — și informat pesemne la Vioșenskaia despre Grigori — spuse lingușitor, aducînd-o așa, ca să cîștige și bunăvoința satului:

— Ar fi de dorit ca acest comandant să fie ofițer. În acest caz, și lupta, dacă o fi, va izbîndi mai sigur și cu mai puține pierderi. Și în satul vostru sînt viteji, berechet. Nu pot, domnilor cazaci, să vă impun voința mea, însă eu, din partea mea, aș propune pe Melehov.

— Care ?

— Avem doi !

Alunecîndu-și ochii peste mulțime, ofițerul își opri privirea asupra capului plecat al lui Grigori, care stătea în spatele tuturor, și strigă, zîmbind :

— Pe Grigori Melehov ! Ce ziceți, cazacilor ?

— Într-un ceas bun !

— Poftim frumos !

— Grigori Panteleici ! Afurisitul !

— Ieși la mijloc !... Ieși !

— Bătrînii vor să te vadă !

Împins din spate, împurpurîndu-se la față, Grigori ieși în mijlocul cercului și se uită împrejur ca o fiară încolțită.

— Îți încredințăm feciorii ! izbi cu toiagul în pămînt Matvei Kașulin și, cu un gest larg, făcu semnul crucii. Să-i duci și să-i comanzi în așa chip ca să-i păstrezi, așa cum un gînsac bun păstrează gîștele din cîrd ! Așa cum își păzește dînsul neamul și-l ferește de fiara sălbatică și de om, tot așa să-i păzești și tu ! Dovedește-te vrednic să mai capeți alte patru cruci, să-ți ajute dumnezeu !

— Pantelei Prokofievici, ce mai fecior ai !

— Cap de aur ! Ce mai căpățînă !

— Mă, diavol bătrîn, fă cinste măcar cu un sfert de vadră !

— Ha-ha-ha ! Nu scapă el de aldămaș !

— Cinstiți fruntași ! Liniște ! Se poate să chemăm două sau trei contingente, în loc să apelăm la voluntari ! Nu se știe dacă se vor găsi destui dintr-aceștia ..

— Trei contingente !

— Cinci !

— Să strîngem voluntari !

— Du-te singur, ce... te ține ?

Patru bătrîni din partea de sus a satului se apropiară de sotnicul care discuta ceva cu noul ataman. Unul dintre

ei, un moșneguț mărunțel și știrb, poreclit Sfrijitul, era cunoscut prin apucăturile sale de mare pricinaș în jălbi și judecăți ; se îndeletnicise cu ele toată viața și se ducea la judecătorie atît de des, încît singura lui iapă, pe care o mai avea în ogradă, cunoștea drumul pînă acolo ca pe apă : era de ajuns că stăpînul beat să se prăvale în căruță și să strige cu vocea lui pițigăiată și șuierătoare : „La judecătorie", pentru ca iapa să-și îndrepte pașii spre stanită. Sfrijitul se apropie de sotnic și-și scoase căciula năpîrlită. Ceilalți trei bătrîni, printre care se afla Gherasim Boldiriov, un gospodar înstărit care se bucura de o cinstire obștească, se opriră în apropiere. Sfrijitul, care avea printre alte calități și darul vorbirii înfloritoare, intră cel dintîi în vorbă cu sotnicul :

— Blagorodnicia voastră !

— Ce poftiți, cinstiți fruntași ? întrebă sotnicul, înclinîndu-se amabil și plecîndu-și urechea mare, cu sfircul cărnos.

— Blagorodnicia voastră, credem că nu prea știți destule despre omul ăsta din sat, de la noi, pe care ni l-ați pus comandant. Iar noi, bătrînii, ne plîngem împotriva acestei hotărîri a domniei voastre și avem dreptul s-o facem. Nu-l vroim.

— De ce nu-l vroiți ? Despre ce e vorba ?

— Uitați-vă : cum să avem încredere în el, dacă a fost în Garda Roșie ? A fost comandant la dînșii, și s-a întors de acolo acum vreo două luni, din pricina rănii...

Sotnicul roși. Urechile lui parcă se umflară deodată sub năvala sîngelui.

— Nu se poate ! N-am auzit despre asta !... Mie nu mi-a spus nimeni așa ceva...

— E adevărat, a fost bolșevic ! întări cu asprime Gherasim Boldiriov. Nu avem încredere în el !

— Să fie înlocuit ! Auzi ce spun cazacii tineri ? Cică „el ne va trăda chiar în cea dintîi luptă" !

— Cinstiți fruntași ! strigă sotnicul, ridicîndu-se în vîrful picioarelor ; făcea apel la bătrîni, evitînd cu șiretenie pe cei veniți de pe front. Domnilor fruntași ! Am aflat de horunji Grigori Melehov comandant al detașamentului. Vă întreb însă dacă nu sînt piedici. Am aflat

chiar acum că ar fi fost iarna trecută în Garda Roşie. Puteţi să-i încredinţaţi feciorii şi nepoţii voştri ? Şi voi, fraţilor combatanţi, o să mergeţi cu inima liniştită după un asemenea comandant ?

Cazacii tăceau uluiţi. Strigătul izbucni îndată ; în larma de ţipete şi de răcnete nu se mai putea înţelege nici o vorbă. Ceva mai pe urmă, după ce toţi se potoliră, obosiţi de gălăgie, bătrînul Bogatîriov, cel cu sprîncenele stufoase, ieşi în mijlocul cercului, scoase căciula în faţa adunării şi privi de jur împrejur :

— Eu aşa cred, cu mintea mea cea proastă : să nu-l dăm lui Grigori Panteleevici o asemenea răspundere. Are un păcat pe cuget, am auzit cu toţii despre aceasta. Mai întîi, să se facă vrednic de încredere, să-şi răscumpere vina şi pe urmă om vedea... E un oştean bun, o ştim, dar nici soarele nu se vede prin ceaţă ; nu mai vedem vrednicia lui ! Serviciul său la bolşevici ne întunecă ochii !

— Să-l facă soldat ! strigă arţăgos tînărul Andrei Kaşulin.

— Să-l pună comandant pe Petro Melehov !

— Grişka să mai umble în turmă !

— Era cît pe ce să ne nenorocim de-l alegeam !

— Da' eu nici n-am nevoie ! Ce dracu am eu cu voi ! strigă din spate Grigori, învineţit de îndîrjire, dînd din mînă a lehamite şi zicînd iar : Nici nu v-am cerut... Ce dracu am eu cu voi ?

Îşi vîrî mîinile în buzunarele adînci ale nădragilor şi, puţin adus de spate, o luă cu pasul de cocor spre casă. Mai multe strigăte îl urmăriră :

— Hei, hei... Ia-o mai domol !...

— Putoare parşivă ! Ţi-ai ridicat pliscul coroiat !

— Oho-ho-ho !

— Ai văzut cum joacă-n el sîngele turcesc ?

— Asta nu se lasă călcat pe bătătură, fii sigur ! Nu se lăsa nici în faţa ofiţerilor, pe front... D-apoi aici...

— Vino-ndărăt !

— Ha-ha-ha-ha-ha !

— Şo pe el ! Ha-a ! Ptiu ! Uli-li-u-u...

— Ce vă mai uitaţi la el ? Să-l judecăm pe loc !

Se potoliră cu greu. În toiul vorbelor, unul îl îmbrînci pe altul, unuia îi dădu sîngele pe nas, iar un tînăr se pricopsi pe neașteptate cu o vînătaie sub ochi. După împăcarea generală, se procedă la alegerea unui alt comandant de detașament. Îl aleseră pe Petro Melehov, și el se îmbujoră, umflîndu-se în pene. Dar sotnicul se ciocni de un obstacol prea mare, ca un cal nărăvaș în fața unui gard mai înalt: venise momentul să se înscrie voluntarii, iar voluntarii nu se iveau. Combatanții, care se purtau cu rezervă față de tot ce se petrecea, se codeau și căutau să scape printr-o glumă.

— Măi Anikei, tu de ce nu te scrii ?

Anikușka mormăi :

— Îs prea tînăr... Uite, nici mustăți n-am...

— Lasă-te de șagă, bă ! Ce, îți bați joc de noi ? îi răcni la ureche bătrînul Kașulin.

Anikei dădu din mîini, de parcă s-ar fi apărat de un țînțar.

— Mai bine trece-l pe Andriușka al tău !

— L-am trecut !

— Prohor Zîkov ! strigă cineva de la masă.

— Zent !

— Să te-nscriem ?

— Nu știu !...

— Te-am trecut !

Mitka Korșunov veni cu mutra serioasă în fața mesei și spuse scurt și poruncitor :

— Scrie-mă !

— Ei, cine mai dorește ? Bodovskov Fedot ! Tu ?

— Am vătămătură, cinstiți fruntași ! îi răspunse Fedot în șoaptă abia auzită, plecîndu-și în jos cu modestie ochii pieziși de calmuc.

Cazacii înapoiați de pe front rîdeau din toată inima, se apucau de burtă, trînteau cu dărnicie o glumă după alta...

— Ia-ți muierea cu tine... Dacă iese vătămătura, ea ți-o viră la loc.

— Aha-ha-ha-ha-ha !... se stricau de rîs alții, din spate, tușind și sclipind din dinți și din ochii lucitori de veselie.

De la un alt capăt al adunării, veni în zbor, ca un pițigoi, o altă șagă :

— Bucătar te facem ! Dacă ne faci o ciorbă parșivă, ți-o turnăm pe gît, pînă cînd o să-ți iasă vătămătura pe partea cealaltă.

— Barem, n-ai s-o poți întinde. E numai bine pentru caz de retragere.

Bătrînii se indignau și începură să înjure :

— Destul ! Ajunge ! V-ați găsit timp de șagă ?

— Tocmai acum v-a pălit să vă dați prostia pe față ?

— Rușine, flăcăi ! îi mustră unul. Crezi că dumnezeu nu le vede pre toate... Ai ? Dumnezeu n-are să te ierte ! Oamenii mor acolo, și voi... Ați uitat de dumnezeu ?

— Tomilin Ivan ! zise sotnicul, care se întoarse și privi împrejur.

— Sînt artilerist, răspunse Tomilin.

— Te înscrii ? Avem nevoie și de artileriști.

— Scrie ! Fie ce-o fi !

Zahar Koroliov, Anikușka și cu cîțiva alții luară pe artilerist în rîs :

— O să-ți cioplim un tun de salcie !

— O să-l încarci cu dovleci și cu cartoafe, în loc de mitralii !

În mijlocul acestor glume și rîsete, se înscriseră șaizeci de cazaci. Cel din urmă se înfățișă Hristonea. Se apropie de masă și rosti tărăgănat :

— Scrie-mă la o adică și pe mine ! Dară îți spui dinainte că n-am să mă bat.

— Atunci pentru ce să te-nscrii ? întrebă înciudat sotnicul.

— O să mă uit, domnule ofițer ! Vreau să văd și eu ce și cum !

— Scrieți-l ! zise sotnicul, dînd din umeri.

Se împrăștiară de pe medean aproape de amiază, după ce luară hotărîrea să pornească chiar a doua zi într-ajutorul celor din Migulinskaia.

A doua zi dimineața, pe medean se adunară numai vreo patruzeci de voluntari din șaizeci. Petro, echipat chipeș cu manta și cu cizme înalte, cercetă pe cazaci cu privirile. Mulți aveau epoleți albaștri cusuți din nou de

haină, cu cifrele vechilor regimente ; alții umblau fără epoleți. Șeile se umflau de bagaje, în sacii de ovăz și în coburi erau merinde, primeneli, cartușe aduse de pe front. Nu toți aveau puști, dar arme albe se găseau aproape la toți.

Pe medean se strînseră femei, fete, copii și moșnegi, veniți să petreacă ostașii. Petro, călărind pe calul sătul de atîta odihnă, își rîndui jumătatea de sotnie în formație, se uită la caii de toate culorile și la călăreții îmbrăcați în mantale, în uniforme și chiar în haine de ploaie din pînză de cort, apoi comandă pornirea. Micul detașament urcă la pas dealul ; cazacii priveau încruntați la satul lor și cineva de la coadă trase un foc. Sus pe deal, Petro își puse mănușile, își netezi mustățile de culoarea spicului de grîu și, întorcîndu-și calul în așa fel încît începu să meargă pieziș, cu pași mărunți, strigă, zîmbind, ținîndu-și șapca cu mîna stîngă :

— Sotnie, ascultă comanda la mine ! La trap — marș !

Ridicîndu-se în scări, cazacii dădură ghes cu biciuștile și o luară la trap. Vîntul îi izbea în față, zbîrlea cozile și coamele cailor și făgăduia o ploicică apropiată. Oamenii începură să vorbească și să glumească. Calul înalt, corbiu, al lui Hristonea se poticni ; stăpînul îl croi zdravăn cu biciușca, suduindu-l de mama poticnelilor. Calul încovoie gîtul, trecu în galop și ieși din formație.

Voia bună nu-i părăsi pe cazaci pînă la stanița Karghinskaia. Toți mergeau pe deplin încredințați că nu va fi nici un război și că întîmplarea de la Migulinskaia nu era altceva decît o incursiune răzleață a bolșevicilor pe teritoriul căzăcesc.

24

La Karghinskaia au ajuns abia pe înserate, În staniță nu se mai aflau combatanți : plecaseră la Migulinskaia. După ce-și descălecă detașamentul în piață, lîngă prăvălia negustorului Levocikin, Petro se duse acasă la atamanul staniței. Dădu de un ofițer înalt și spătos, cu fața smeadă. Era îmbrăcat cu bluză lungă și lată fără epoleți,

încins cu o cureluşă caucaziană, purtînd nădragi căzăceşti, cu lampasuri, vîrîţi în ciorapi albi de lînă. O lulea îi atîrna în colţul buzelor subţiri. Ochii căprui şi scînteietori priveau pieziş de sub sprîncene. Stătea în cerdac, fumînd şi aşteptîndu-l pe Petro, care se apropia. Tot trupul masiv, cu valurile bluzei umflate de muşchii pieptului şi ai braţelor, arăta a om de o putere neobişnuită.

— Dumneata eşti atamanul staniţei ?

Ofiţerul slobozi un rotocol de fum pe sub mustăţile-i pleoştite şi răspunse cu glas de bariton :

— Da, sînt atamanul staniţei ! Cu cine am cinstea să stau de vorbă ?

Petro se prezentă. Strîngîndu-i mîna, atamanul înclină uşor capul.

— Lihovidov, Feodor Dmitrievici.

Feodor Lihovidov, cazac din satul Gusino-Lihovidovski, nu era deloc un om de duzină. Învăţase la şcoala de iuncheri, iar după ce a terminat-o, dispăruse pentru multă vreme. După cîţiva ani îşi făcuse apariţia pe neaşteptate în sat şi, cu aprobarea autorităţilor superioare, începu să recruteze voluntari dintre cazacii care-şi încheiaseră serviciul sub arme. Adunase din ţinutul staniţei Karghinskaia o sută de voinici în stare de orice şi-i dusese cu el în Persia. Cu detaşamentul său stătuse acolo timp de un an, formînd garda personală a şahului. În zilele revoluţiei persane [1], salvîndu-se împreună cu şahul, fugise, pierzîndu-şi detaşamentul, şi se ivise tot atît de neaşteptat în Karghin, aducînd cu el numai o parte din cazaci, trei armăsari arabi pursînge de la grajdurile şahului, împreună cu o pradă bogată : covoare scumpe, cele mai rare giuvaeruri, mătăsuri de cele mai minunate culori. Trăise o lună în petreceri, scuturase din buzunarele nădragilor căzăceşti un mare număr de monede de aur persane, galopa prin sate călare pe un falnic cal, alb ca zăpada, cu picioarele subţiri şi cu gîtul de lebădă, intra cu el pe treptele magazinului lui Levocikin, cumpăra ceva, plătea fără să descalece şi pleca pe cealaltă uşă. Feodor Lihovidov dispăruse tot atît de subit, pe cît de subită îi fusese

[1] Referire la revoluţia antifeudală şi antiimperialistă din 1905—1911.

apariția. Împreună cu el, dispăruse însoțitorul său nedespărțit, cazacul de ordonanță Panteliușka, din Gusino, dansator neîntrecut ; dispăruseră și caii, cum și toate lucrurile aduse din Persia.

Șase luni mai tîrziu, Lihovidov se ivise în Albania. De acolo, din Durazzo, veneau la Karghin, pe numele prietenilor săi, cărți poștale ilustrate cu vederile albăstrii ale munților Albaniei și cu ștampile ciudate. După aceea, se mutase în Italia, cutreierase Balcanii, fusese și în România, în Europa occidentală ; nimerise aproape pînă în Spania. Numele lui Feodor Dmitrievici era învăluit de taină. Tot felul de zvonuri și de prepusuri stăruiau prin sate. Se știa un singur lucru : era în strînse legături cu sferele monarhiste, avea cunoscuți printre marii demnitari de la Petersburg, era mult apreciat în „Uniunea poporului rus" [1], dar nimeni nu știa ce fel de însărcinări îndeplinise Lihovidov în străinătate.

Întors de pe meleagurile străine, Feodor Lihovidov se stabilise la Penza, și anume la guvernatorul general de acolo. Prietenii săi din Karghin îi văzuseră fotografia și, uluiți, clătinau din cap și plescăiau din limbă : „Oho !", „Feodor Dmitrievici se ridică tot mai sus". „Ia te uită, cu ce mărimi are a face ! Ai ?" Pe această fotografie, cu un zîmbet pe chipul smead de sîrb, cu nasul coroiat, Feodor Dmitrievici o ajuta pe doamna guvernator să se așeze în landou. Guvernatorul îi surîdea ca unui om drag, vizitiul spătos abia ținea hățurile strunite, iar caii erau gata-gata s-o ia în zbor, mușcînd zăbalele. O mînă a lui Feodor Dmitrievici era ridicată într-un gest galant la căciula mițoasă, iar cealaltă sprijinea cotul doamnei guvernator, ținîndu-l ca pe o cupă.

După mulți ani de lipsă, pe la sfîrșitul lui 1917, Feodor Lihovidov răsărise din nou în Karghin, stabilindu-se acolo — după toate semnele, pentru o mai îndelungată vreme. Își adusese și nevasta cu el, o ucraineană sau, poate, poloneză ; avea și un copil. Se stabili într-o căscioară cu patru odăi, din piață, și petrecu iarna acolo, clocind numai

[1] Organizație monarhistă, ultrareacționară din Rusia țaristă. A dus agitație antisemită, a organizat pogromuri împotriva evreilor și asasinarea adversarilor politici, fiind larg subvenționată de către guvern (n. ed. ruse).

el știa ce tainice planuri. Toată iarna (și fusese o iarnă geroasă, cum rar se întîmplă în ținutul Donului) a stat cu ferestrele deschise, oțelindu-se împreună cu întreaga familie, spre uimirea cazacilor.

În primăvara anului 1918, după măcelul de la Setrakov, fu ales ataman. Și abia cu acest prilej se dovedirǎ în toată deplinătatea extraordinarele însușiri ale lui Feodor Lihovidov. Stanița nimerise pe o mînă atît de aspră, încît numai după o săptămînă clătinau pînă și bătrînii din cap. Mustruluise cazacii cu atîta străşnicie, încît după cuvîntarea rostită în adunarea staniței (Lihovidov avea darul vorbirii ; natura îi dăduse nu numai puteri, ci și minte), bătrînii începuseră a mugi ca o cireadă de tauri : „Într-un ceas bun, blagorodnicia voastră !" „Vă rugăm, poftiți !" „Așa-i !"

Noul ataman cîrmuia cu pumn de fier : îndată ce vestea luptei de la Setrakov ajunsese la Karghinskaia, toți combatanții din staniță fură porniți, chiar a doua zi, într-acolo. Populația necăzăcească — o treime din locuitori — la început n-a vrut să meargă ; soldații veniți de pe front protestară, dar Lihovidov îi sili să convoace adunarea, și bătrînii iscăliră rezoluția propusă de el, cu privire la deportarea tuturor „mujicilor" care nu luau parte la apărarea Donului. Și chiar a doua zi, zeci de căruțe pline de soldați, cu armonici și cîntece, se îndreptară spre Napolovo, spre slobozia Cernețkaia. Dintre toți țăranii, numai cîțiva soldați tineri, conduși de Vasili Storojenko, care făcuse serviciul la Regimentul I de mitraliere, fugiră la Gărzile Roșii.

Atamanul recunoscu în Petro, după mers, un ofițer ieșit din grade inferioare. Ca atare nu-l invită în casă, vorbindu-i cu o nuanță de familiaritate blajină :

— Nu, drăguțule ! Nici nu mai aveți ce căuta în Migulinskaia ! Au isprăvit și fără voi. Aseară am primit o telegramă. Duceți-vă înapoi și așteptați ordine... Să-i scuturați bine pe cazaci ! Cum, un sat atît de mare, și a dat numai patruzeci de ostași ? Arătați-le ticăloșilor, ca să țină minte ! Totul se face doar pentru a le salva pielea lor ! Să trăiești, cu bine !

Intră în casă, mişcînd cu o neaşteptată sprinteneală trupul puternic şi tîrşindu-şi tălpile cipicilor de casă.

Petro se îndreptă spre piață, la cazaci. Fu asaltat cu întrebările :

— Ei, ce se-aude ?

— Ce ţi-a spus ?

— Mergem la Migulinskaia ?

Petro zîmbi, fără să-şi ascundă bucuria :

— Mergem acasă ! Au isprăvit totul şi fără noi !

Cazacii zîmbeau, întorcîndu-se la caii lor legaţi de gard. Hristonea suspină de uşurare, ca şi cum ar fi lepădat o piatră de pe umeri, şi-l lovi pe Tomilin pe spate :

— Va să zică, hai acasă, tunarule ?

— Ţi-nchipui cum li s-a urît muierilor fără noi...

— Acuşica pornim !

După ce se sfătuiră, hotărîră să nu rămînă la popas de noapte şi să plece imediat. Încălecară şi ieşiră din staniță, mergînd de data asta fără nici o rînduială. Pe cînd drumul pînă la Karghinskaia îl străbătuseră la dus, în silă, rareori în trap, la întoarcere dădură drumul la dîrlogi şi goneau cu toată puterea cailor. În unele locuri o luau la galop ; pămîntul coşcovă de lipsa ploilor vuia surd sub copite. Undeva, de după crestele depărtate ale dealurilor de peste Don, scînteiau fulgere azurii.

În sat au ajuns pe la miezul nopţii. Coborînd dealul, Anikuşka trase un foc cu arma sa austriacă, iar ceilalţi răspunseră printr-o salvă, vestindu-şi întoarcerea : cîinii începură să latre, şi un cal necheză tremurător şi răguşit, simţindu-şi casa aproape. Toţi se risipiră pe la gospodării.

Luîndu-şi rămas bun de la Petro, Martin Şamil răsuflă uşurat :

— Ne-am războit destul ! Nici nu-ţi închipui ce bine-mi pare !

Petro zîmbi în întuneric şi o luă spre casă.

Pantelei Prokofievici ieşi să-i ia calul, îi scoase şaua şi-l duse în grajd, apoi intră în casă împreună cu Petro.

— Va să zică, la loc comanda ?

— Îhî.

— Ei, slavă domnului ! De război să nu mai auzim cît om fi şi-om trăi !

Înfierbîntată de somn, Daria se trezi și-i aduse cina bărbatului. Din odaie ieși Grigori, pe jumătate dezbrăcat, scărpinîndu-și pieptul acoperit de păr negru și privindu-și batjocoritor fratele, cu ochii micșorați.

— Ei, i-ați biruit ?

— Uite, birui acum ceea ce a mai rămas din ciorbă.

— Nu-i mare lucru ! O să dăm gata ciorba, mai ales dacă sar și eu într-ajutor...

Pînă la paști, nu s-a mai auzit nimic despre război, dar în sîmbăta mare veni în goană un curier de la Vioșenskaia, își lăsă calul înspumat la poarta ogrăzii lui Korșunov și urcă în fugă scara, izbind treptele cu sabia :

— Ce vești ? îl întîmpină în prag Miron Grigorievici.

— Îl caut pe ataman. Dumneata ești ?

— Eu.

— Echipați-vă imediat cazacii ! Prin plasa Nagolinskaia trece Podtiolkov cu Garda Roșie. Iată ordinul, zise omul, scoțînd plicul din șapcă, împreună cu căptușeala plină de sudoare.

Auzind glasuri, moș Grișaka sosi, punîndu-și ochelarii pe nas ; Mitka veni în fugă din ogradă. Citiră împreună ordinul atamanului regional. Rezemat de parmaclîcul din scînduri meșteșugit crestate, curierul își ștergea cu mîneca rostoplanele colbului de pe obraz.

Astfel, în ziua întîi de paști, cazacii abia au apucat să se înfrupte după post și plecară din sat. Ordinul generalului Alferov era sever și amenința cu pierderea drepturilor de cazac. Iată de ce n-au pornit împotriva lui Podtiolkov numai vreo patruzeci de oameni, ca rîndul trecut, ci o sută opt, printre care se aflau și unii bătrîni, dornici să lupte împotriva roșiilor. Matvei Kașulin, cu nasul veșnic gutunărit, mergea împreună cu feciorul său. În rîndurile din față, călare pe o mîrțoagă bleagă, se fălea Avdeici Minciună, care toată vremea își desfăta tovarășii cu cele mai hître născociri ; mai veneau bătrînul Maksaev și alți cîțiva moșnegi cu barba căruntă. Tinerii mergeau de nevoie ; bătrînii, mînați de harțagul din fire.

Cu șapca sub gluga mantalei de ploaie, Grigori călărea în rîndul din urmă. Ploaia cernea din cerul învăluit de

norii care se rostogoleau deasupra stepei, îmbrăcată în verdele proaspăt al ierbii. Sus, aproape de creasta norilor, plutea un vultur ; dădea din cînd în cînd din aripi, întinzîndu-le, prinzînd vîntul şi lăsîndu-se dus de curenţii din înălţimi spre răsărit, cu sclipirile penelor castanii micşorîndu-se şi stingîndu-se pe măsură ce se îndepărta.

Toată stepa se întindea ca o mare de verdeaţă udă : numai pe alocuri se mai zăreau ostroave de pelinariţă, uscată, de anul trecut, roşeau pete de cimbru şi sus, pe creasta dealului, albăstreau gorganele vechi, de strajă.

Coborînd dealul spre Karghinskaia, cazacii dădură peste un băieţandru ; ducea boii la păscut, lunecînd cu picioarele goale şi pocnind din bici. Zărind călăreţii, se opri o clipă, uitîndu-se atent la dînşii şi la caii stropiţi de noroi, cu cozile legate.

— De unde eşti ? îl întrebă Ivan Tomilin.

— Din Karghin, răspunse voios băiatul, zîmbind pe sub scurta trasă peste cap.

— Au plecat cazacii voştri ?

— Au plecat ! S-au dus să-i bată pe ăi din Garda Roşie. Nu cumva aveţi tutun de-o ţiagră. Hai, nene ?

— Vrei tutun ? întrebă Grigori, stăpînindu-şi calul.

Căzăcelul se apropie de el. Nădragii sumeşi erau uzi. Lampasurile roşii luceau. Privi îndrăzneţ în ochii lui Grigori, care îşi scotea punga de tutun din buzunar, şi zise cu o voce plăcută de tenor :

— Cînd o să coborîţi, aveţi să găsiţi nişte morţi. Cazacii noştri au dus ieri la Vioşenskaia nişte prizonieri şi i-au dat gata pe toţi... Eu, nene, păzeam vitele, ici, lîngă Pescianii Kurgan, şi am văzut de acolo cum i-au hăcuit. Vai ce cumplit mai era ! Cînd au început să dea cu săbiile, ăia urlau şi am luat-o la fugă. M-am dus pe urmă să mă uit. Unuia i-au tăiat umărul, răsufla necontenit, şi se vedea cum îi bate inima în sînge, iar bojocii îi erau vineţi... Grozăvie ! repetă el, mirat că oamenii nu se arătau zguduiţi de povestirea sa, ori cel puţin aşa îşi închipui, iscodind ager chipurile nepăsătoare şi reci ale lui Grigori, Hristonea şi Tomilin.

După ce-şi aprinse ţigara, mîngîie calul lui Grigori pe gîtul ud, rosti „bogdaproste" şi alergă la boii săi.

Lîngă drum, într-o rîpă nu prea adîncă, săpată de apele primăverii, zăceau cadavrele hăcuite ale ostaşilor din Garda Roşie, abia acoperite de ţărîna lutoasă. Se zărea o faţă vînătă ca de plumb, cu sîngele uscat pe buze; se mai vedea un picior gol, cu pantalonii vătuiţi şi albaştri.

— Le-a fost lene să-i îngroape! Ticăloşii! şopti surd Hristonea, care izbi deodată calul cu biciuşca şi galopă la vale, lăsîndu-l pe Grigori în urmă.

— Uite, a început să curgă sîngele şi pe pămîntul Donului! rosti Tomilin, cu obrazul chinuit de un tremur.

25

Printre servanţii mitralierei lui Bunciuk era şi Maximka Greaznov, cazac din satul Tatarski. Maximka îşi pierduse calul într-o luptă cu detaşamentul lui Kutepov şi de atunci începuse să bea fără nici o măsură şi îndrăgise cărţile de joc. Cînd i-a fost omorît calul — tocmai cel de culoarea taurului roşu şi cu o dungă argintie de-a lungul spinării — Maximka îi scosese şaua şi o cărase în spinare vreo patru verste, iar numai după ce-şi dăduse seama că nu este chip să scape de voluntarii care înaintau mereu, smulsese curelele împodobite, luase frîul şi ieşise de sapul lui din luptă. Se ivi în Rostov, pierdu repede la cărţi şaba de argint luată de la un esaul omorît de dînsul, lucrurile scoase de pe cal, nădragii şi cizmele de şevro, înfăţişîndu-se apoi gol puşcă la Bunciuk. Acesta îl îmbrăcă şi-l căpătui. Poate că s-ar fi îndreptat bietul Maximka, dar în lupta începută în apropiere de Rostov un glonţ îl nimeri în cap; ochiul albastru al lui Maximka se scurse pe cămaşă, şi sîngele ţîşni şiroaie din ţeasta căscată ca o cutie de conserve. Şi astfel, dusu-s-a dus cazacul Greaznov din Vioşenskaia, fost hoţ de cai, beţivan şi chefliu, de parcă nici n-ar fi fost cîndva pe lume.

Bunciuk se uită cum trupul lui Maximka se zvîrcolea în agonie şi trase cu grijă ţeava mitralierei de sîngele împroşcat din capul ciuruit.

Peste puţine clipe, fură nevoiţi să se retragă. Bunciuk tîrî mitraliera după el. Maximka rămase să se răcească pe pămîntul cald, arătînd la soare trupul cu spatele negricios şi cămaşa trasă peste cap : se despoiase de ea, zvîrcolindu-se în chinurile morţii.

Un pluton al Gărzii Roşii, alcătuit numai din soldaţi întorşi de pe frontul turcesc, se întărise pe poziţie la prima răscruce. Un soldat cu fruntea lată şi cuşma jerpelită îl ajută pe Bunciuk să instaleze mitraliera, iar ceilalţi ridicară un soi de baricadă de-a curmezişul drumului.

— Acum, poftiţi în ospeţie ! zîmbi un bărbos, sfredelind cu ochii spinarea rotundă a dealului care astupa zarea.

— O să le ardem una, să ne pomenească !

— Rupe, Samara ! strigă cineva unui flăcău voinic, care rupea scînduri din gard.

— Uite-i ! Vin încoace ! strigă cel cu fruntea lată, căţărîndu-se pe acoperişul depozitului de rachiu.

Anna se întinse la pămînt alături de Bunciuk. Ostaşii din Gărzile Roşii se lungiră unul lîngă altul în spatele şubredei întărituri.

În aceeaşi clipă vreo zece ostaşi roşii veniră în fugă, ca nişte potîrnichi alergînd pe răzoare, străbătură ulicioara şi dispărură după zidul casei din colţ. Unul abia mai găsi timp să strige :

— Vin ! Fugiţi !...

Răscrucea deveni îndată pustie şi tăcută, iar după o clipă, lăsînd în urmă un vîrtej de praf, se ivi un cazac călare, cu o panglică albă la şapcă şi carabina proptită în coastă. Îşi frînă calul atît de brusc, încît acesta se lăsă pe picioarele dindărăt. Bunciuk mai avu timp să tragă cu revolverul asupra lui ; aplecat pe coama calului, cazacul o luă în goană înapoi. Soldaţii de lîngă mitralieră se frămîntau nehotărîţi, iar doi trecură în fugă de-a lungul gardului şi se tupilară la poartă.

Se vedea bine că sînt gata să se scoale şi s-o rupă de fugă. Tăcerea încordată la maximum şi privirile lor pierdute nu făgăduiau o rezistenţă îndîrjită. Din toate cîte au urmat, Bunciuk ţinu minte, reliefat şi cu putere, o singură clipă. Cu legătura căzută pe ceafă şi cu faţa de nere-

cunoscut din pricina emoției, care o făcea să pălească, Anna sări cu arma în cumpănire și, uitîndu-se înapoi, arătînd cu mîna casa după care dispăruse cazacul, strigă cu o voce străină, frîntă : „După mine !" și alergă înainte cu pași zvîcniți, poticnindu-se.

Bunciuk se ridică. Un strigăt bezmetic îi schimonosi gura. Smulse arma din mîinile soldatului care se afla cel mai aproape de el și alergă după Anna, simțind un tremur cumplit în picioare, înecîndu-se și învinețindu-se în marea și neputincioasa dorință de a răcni, de a o chema, de a o face să se întoarcă. Auzea în spatele său gîfîitul cîtorva oameni care tropoteau în urmă și simți cu toată ființa că se petrece ceva groaznic, ireparabil, apropierea unui deznodămînt monstruos. Și, în aceeași clipă, pricepu că gestul Annei nu poate să-i mai îmbărbăteze și pe ceilalți, că este lipsit de sens, absurd, inutil.

Aproape de colț, dădu peste cazacii care galopau în grup. O salvă dezordonată trosni din rîndurile lor, gloanțele șuierară și se auzi țipătul Annei, jalnic, subțirel, ca de iepure rănit. O văzu lăsîndu-se pe pămînt, cu mîna întinsă și cu ochii rătăciți de spaimă. Nu mai văzu cazacii întorcîndu-și caii, nu-și zări soldații, cîți mai rămăseseră lîngă mitralieră din cei optsprezece și care, înflăcărați de avîntul Annei, goneau inamicul. Aceștea nu mai erau pe lume. Ea, numai ea singură era în ochii lui, zvîrcolindu-se în țărînă la picioarele sale. Fără să-și simtă mîinile, o întoarse ca s-o ridice și s-o ducă undeva ; văzu o pată de sînge în partea stîngă și bucăți de stofă albastră de la bluză tremurînd în jurul rănii ; își dădu seama că rana fusese făcută de un glonț exploziv și înțelese că Anna era pierdută ; îi citi moartea în ochii împăienjeniți.

Cineva îl împinse la o parte. Pe Anna o duseră într-o curte din apropiere, culcînd-o la umbră, sub șopronul unei magazii.

Soldatul cu fruntea lată vîra în rană șomoioage de vată și le arunca departe, umflate și înnegrite de sînge. Stăpînindu-se, Bunciuk descheie gulerul de la bluza Annei, își rupse cămașa și, apăsînd pe rană bucăți de pînză mototolită, văzu cum sîngele făcea bășici, lăsînd aerul să iasă, iar fața Annei deveni palid-vînătă și gura ei înnegrită

tremura de chinuri. Buzele prindeau aerul, dar plămînii se sufocau : aerul trecea și prin gură și prin rană. Bunciuk îi tăie cămașa și-i dezgoli trupul acoperit de sudoarea morții. Rana fu astupată cu un tampon. După cîteva minute, Anna își veni în fire. Ochii ei înfundați în orbite se uitară din găvanele negre la Ilia și se acoperiră de tremurul genelor.

— Apă ! Mă arde ! gemu ea, se zvîrcoli și izbucni în plîns. Vreau să trăiesc ! Ilia-a-a ! Iubitule ! Aaaa !

Bunciuk își lipi buzele uscate de obrajii ei fierbinți, îi vărsă peste piept apa din cană. Apa umplea pînă la margine gropițele de la clavicule și se evapora în aceeași clipă. Anna se mistuia în jurul morții, și oricîtă apă îi mai turna Bunciuk peste piept, ea se zvîrcolea, smulgîndu-i-se din brațe...

— Mă arde !... Foc...

Sleindu-se de puteri, răcindu-se treptat, deodată rosti limpede :

— Ilia, pentru ce ?... Vezi, totul e atît de simplu ! Ce ciudat ești ! E îngrozitor de simplu... Ilia... Iubitule, ai să-i spui mamei... Tu știi...

Își întredeschise ochii micșorați ca de rîs și, silindu-se să-și înfrunte durerea și groaza, începu să vorbească iarăși nedeslușit, ca și cum se îneca :

— Am simțit mai întîi... o izbitură și o arsură... Acum, totul arde... Simt că voi muri... Se chinui, văzîndu-i gestul dureros de împotrivire : Lasă ! Oh, ce greu răsuflu !...

În cîteva rînduri vorbi repede și mult, ca și cum ar fi încercat să exprime tot ce o apasă. Cu o groază nemărginită, Bunciuk observă că fața i se înseninează, devine mai limpede și ceva mai galbenă la tîmple. Își mută privirea la mîinile întinse fără viață de-a lungul trupului și văzu cum unghiile i se albăstresc ca prunele coapte.

— Apă... Pe piept... Ard !...

Bunciuk se repezi în casă după apă. Cînd se întoarse, nu mai auzi horcăitul Annei, de sub șopron. Soarele în apus îi lumina gura contractată în cel din urmă spasm și mîna caldă încă, ca de ceară, lipită de rană. Îi strînse încet umerii, o ridică ușor, îi privi o clipă nasul ascuțit, cu pistruii mititei întunecați între ochi, și-i căută sclipirea stinsă a pupilelor sub sprîncenele negre, stufoase. Capul dat fără

putere pe spate îi atîrna din ce în ce mai greu, inima îşi număra cele din urmă bătăi într-o vinişoară albastră a gîtului subţire de fată.

Bunciuk îşi lipi buzele de pleoapele vinete întredeschise şi o chemă :

— Iubito ! Ania !

Apoi se ridică încordat şi, întorcîndu-se brusc, plecă ţeapăn, cu mîinile neclintite pe şolduri.

26

În zilele care au urmat, Bunciuk trăi ca în vechea sa aiureală a tifosului. Umbla, făcea una şi alta, mînca, dormea, dar toate se petreceau într-un fel de vis uluit şi apăsător. Privea cu ochii buimaci şi holbaţi la lumea din jurul său, fără s-o înţeleagă ; nu-şi mai recunoştea prietenii ; se uita la toate cu priviri nâuce de om beat sau abia ridicat după o boală istovitoare. Din ziua cînd a murit Anna, simţurile i se atrofiară vremelnic : n-avea nici o dorinţă, nici un gînd.

— Mănîncă, Bunciuk ! îl îmbiau tovarăşii, iar el mînca, mişcîndu-şi greu şi alene fălcile, aţintindu-şi privirea deşartă asupra unui punct nevăzut.

Ei îl priveau şi spuneau că ar fi bine să-l trimită la spital.

— Eşti bolnav ? îl întrebă a doua zi un mitralior.

— Nu.

— Atunci ce ai ? Te chinuie aleanul ?

— Nu.

— Hai atunci să fumăm o ţigară. Pe Anna n-ai s-o întorci frate ! Nu te mai canoni pentru asta.

Cînd venea vremea de culcare, altul îl îndemna :

— Du-te de te culcă ! E vremea.

Şi el se culca.

Patru zile trăi astfel în marginea vieţii de aievea. În ziua a cincea, Krivoşlikov îl întîlni pe stradă şi-l apucă de mînecă.

— Aha, iată-te şi pe tine ! De cînd te caut !

Krivoşlikov nu ştia nimic despre cele întîmplate lui

Bunciuk și, bătîndu-l prietenos pe umăr, zîmbi îngrijorat :

— Dar ce-i cu tine ? Nu cumva ești băut ?... Ai auzit că se trimite o expediție în nordul ținutului ? Lucru sigur ; s-a și ales o comisie de cinci... Feodor e în fruntea ei. Nu mai avem nădejde decît în cazacii de la nord... Altfel, am feștelit-o. Nu-i a bună ! Ai vrea să mergi ? Avem nevoie de agitatori. Zi, mergi ?

— Da ! răspunse scurt Bunciuk.

— Ei, bravo, Pornim mîine... Treci pe la moș Orlov, el face și drege toate.

În aceeași stare de cea mai desăvîrșită pustiire sufletească, Bunciuk își făcu pregătirile de plecare și a doua zi, la 1 mai, plecă împreună cu detașamentul.

Era pe vremea cînd împrejurările se vesteau tot mai vădit amenințătoare pentru guvernul sovietic al Donului. Trupele germane de ocupație înaintau din Ucraina ; stanițele și districtele de pe Donul de jos erau cuprinse toate de răscoala contrarevoluționară.

În preajma sălașelor de iarnă, dădeau tîrcoale trupele lui Popov, amenințînd de acolo Novocerkasskul. Congresul regional al Sovietelor, care avusese loc la Rostov între 10—13 aprilie, fusese întrerupt de cîteva ori, fiindcă răsculații din districtul Novocerkassk se apropiau de Rostov și-i ocupau suburbiile. Numai în nord, în districtele Hopior și Ust-Medvedița, mocneau încă focare revoluționare — și spre căldura lor năzuiau Podtiolkov și alții, care pierduseră orice nădejde în sprijinul căzăcimii de pe Donul de jos. Mobilizarea dăduse greș, și Podtiolkov — proaspăt ales președinte al Sovnarcomului[1] Donului — după îndemnurile lui Lagutin, hotărî să se îndrepte spre nord, pentru a mobiliza acolo trei-patru regimente din foștii combatanți și a-i arunca împotriva nemților și a contrarevoluției din josul Donului.

Se alcătui o comisie extraordinară de mobilizare din cinci persoane, în frunte cu Podtiolkov. La 29 aprilie, ridicară de la administrația financiară zece milioane de ruble în aur și în bilete de bancă țariste, pentru nevoile de mobilizare, alcătuiră în grabă un detașament pentru paza lăzii cu bani, mai ales dintre cazacii care făcuseră servi-

[1] Prescurtare pentru Consiliul Comisarilor Poporului.

ciul în garnizoana locală din Kamenskaia, aleseră cîțiva cazaci agitatori și, la 1 mai, detașamentul, bombardat de avioanele germane, o luă spre Kamenskaia.

Liniile gemeau ticsite de trenuri cu ostași din Gărzile Roșii în retragere din Ucraina. Cazacii răsculați aruncau în aer podurile și provocau deraieri. În fiecare dimineață, deasupra liniei Novocerkassk-Kamenskaia apăreau avioane germane, dădeau tîrcoale ca un cîrd de ereți, se lăsau în jos, și atunci mitralierele răpăiau sacadat, ostașii roșii săreau din vagoane, focuri de armă trosneau, mirosul de zgură ce plutea deasupra gărilor se amesteca cu mirosul rînced al războiului și al distrugerii. Avioanele se ridicau vijelios la o mare înălțime, dar trăgătorii tot mai goleau o bucată de vreme cartușele din lăzile de zinc, și cizmele oamenilor care treceau pe lîngă trenuri se înfundau pînă la glezne în tuburile goale. Nisipul era acoperit de metalul lor, ca o luncă plină de frunzișul auriu al stejarilor în noiembrie.

Distrugerile fără seamăn se vădeau în toate : pe povîrnișurile terasamentului zăceau vagoane înnegrite, arse și răsturnate ; pe stîlpii de telegraf albeau ca zahărul cioburile ceștilor de porțelan, în care spînzurau nodurile firelor de sîrmă. Multe case erau nimicite, parazăpezile de-a lungul liniilor dispăruseră ca măturate de vijelie...

Detașamentul răzbea de cinci zile spre Millerovo. În a șasea zi, Podtiolkov chemă pe membrii comisiei în vagonul său.

— Nu-i chip să mergem așa ! Să lepădăm tot calabalîcul și să pornim în marș pe jos !

— Ce tot spui ? strigă mirat Lagutin. Pînă să te tîrii în marș la Ust-Medvedița, albii vor trece peste noi.

— Adevărat că e cam departe, rosti Mrîhin codindu-se.

Krivoșlîkov, care abia ajunsese din urmă detașamentul, tăcea și se tot înfășura zgribulit în mantaua cu petlițele spălăcite. Era scuturat de friguri, urechile îi vîjîiau din pricina chininei, capul îi ardea, plesnind de durere. Nu lua parte la sfat, ședea cocoșat pe un sac cu zahăr, cu ochii împăienjeniți de febră.

— Krivoșlîkov ! strigă Podtiolkov, fără să ia ochii de la hartă.

— Ce pofteşti ?
— N-auzi despre ce e vorba ? Trebuie să mergem în marş pe jos, altminteri au să ne ajungă din urmă şi ne prăpădim cu totul. Tu ce spui ? Eşti mai învăţat ca noi, grăieşte.
— S-ar putea şi în marş ! începu tărăgănat Krivoşlikov, dar deodată dinţii îi clănţăniră ca unui lup şi începu să tremure, zguduit de un acces de friguri. S-ar putea, dacă am avea mai puţine bagaje.
Stînd lîngă uşă, Podtiolkov despături harta ţinutului. Mrihin ţinea colţurile. În bătaia vîntului dinspre apusul posomorît, harta fîlfîia, foşnind între degete.
— Iată cum o să mergem ! Priveşte ! Degetul galben de tutun al lui Podtiolkov trecu pieziş peste hartă. Vezi scara ? O sută cincizeci, cel mult două sute de verste. Este ?...
— Da, este, fir-ar al naibii ! încuviinţă Lagutin.
— Tu ce spui, Mihail ?
Krivoşlikov strînse din umeri, cu o strîmbătură morocănoasă.
— Nu zic ba !
— Mă duc atunci să spun cazacilor ca să descarce totul. N-avem timp de pierdut.
Mrihin roti ochii la toţi cu un aer de aşteptare şi, neîntîmpinînd nici o împotrivire, sări din vagon.
În acea dimineaţă mohorîtă şi ploioasă, trenul cu detaşamentul lui Podtiolkov se afla în apropiere de Belaia Kalitva. Bunciuk stătea culcat în vagon, acoperit cu mantaua peste cap. În jurul lui, cazacii fierbeau ceai, hohoteau şi se înveseleau unii pe socoteala altora.
Vanka Boldiriov, un cazac din Migulinskaia, şugubăţ şi batjocoritor, rîdea de un tovarăş mitralior.
— Mă, Ignat, din ce gubernie eşti ? întrebă el cu voce răguşită, şuierătoare, afumată de tutun.
— Tambov ! răspunse cu glas de bas Ignat, om blajin.
— Te pomeneşti că eşti şi din Morşciansk ?
— Nu, din Şaţk.
— Aha-a !... Voinicii din Şaţk, tot unul şi unul : şapte inşi pun umăr la umăr şi nu se tem de unul ! Nu cumva în satul vostru au înjunghiat de ziua hramului o viţea cu un castravete ?

— Hai, ajunge.

— Stai, mă, că uitasem : aşa ceva nu pe la voi s-a petrecut ! La voi, mi se pare, au astupat crăpăturile de la biserică cu nişte clătite, iar pe urmă au vrut s-o mute-n vale pe nişte boabe de mazăre... Fost-a cu adevărat treaba asta ?

Ceainicul dădu în clocot, şi astfel îi scăpă pentru puţină vreme pe Ignat de glumele lui Boldiriov. Dar îndată ce se aşezară la mîncare, Vanka începu iarăşi :

— Ignat, văd că nu prea mănînci carne de porc. Nu-ţi place ?

— Ba da.

— Atunci na-ţi o tîrtiţă de scroafă. Ai să te lingi pe buze !

Toţi izbucniră în rîs. Unul se înecă şi tuşi îndelung şi dogit. Cineva se mişcă, tropotind din cizme, iar după o clipă se auzi vocea supărată a lui Ignat :

— Înghite-o tu, afurisitule ! Lasă-mă în pace cu tîrtiţa ta !

— Nu-i a mea, e a scroafei !

— Tot spurcată îi.

Vocea leneşă, rîguşită a lui Boldiriov se auzi tărăgănat :

— Spurca-ţi-ă ! Eşti în toate minţile ? Păi, n-au sfinţit-o de paşte ? Zi mai bine că ţi-e teamă să nu mănînci de dulce...

Un cazac chipeş, blond, cu patru decoraţii „Sfîntul Gheorghe", din aceeaşi staniţă cu Boldiriov, îi domoli :

— Lasă-l, Ivan ! Ai să-ţi găseşti beleaua cu ţăranoiul. O să-mbuce şi pe urmă o să-i ardă de vier. Atunci ai să te văd ; de unde ai să i-l aduci ?

Bunciuk zăcea cu ochii închişi. Vorbele nu-i ajungeau lămurit la urechi, şi el trăia ceasurile încă apropiate ale trecutului, cu aceeaşi durere, ba parcă şi mai chinuitoare. Pe dinaintea ochilor închişi, într-o ceaţă tulbure, juca stepa sub covorul de zăpadă şi crestele întunecate ale pădurilor ce unduiau departe pînă în zări ; simţea parcă suflul rece al vîntului şi o vedea pe Anna alături de el, ochii ei negri, pistruii mărunţi de la rădăcina nasului, gura ei atît de

dragă, cu linii hotărîte și gingașe, cuta adîncă de pe frunte... Nu-i auzea vorbele zburînd de pe buze ; glasul ei era slab și înăbușit de glasuri străine, dar Bunciuk ghicea despre ce vorbea ea, după sclipirea ochilor, după tremurul genelor arcuite. Și iat-o pe cealaltă Anna, galben-vînătă, cu urmele de lacrimi răcite pe obraji, cu nasul ascuțit și cu buzele strînse dureros și groaznic... El se apleacă, îi sărută găvanele negre ale ochilor ce-și pierd treptat căldura...

Bunciuk gemu și-și acoperi gura cu palma, ca să-și rețină hohotul de plîns. Chipul Annei nu-l părăsea nici o clipă, nu se topea și nu se ștergea cu trecerea vremii. Fața ei, trupul, mersul, mișcările, jocul feței, al sprîncenelor, toate se adunau una cîte una și i-o închipuiau întreagă, vie. Își amintea vorbele ei, din care se desprindea un romantism sentimental, și rechema toate clipele pe care le trăise împreună cu ea. Și această amăgitoare vioiciune a chipului amăgitor înviat îl făcea să sufere cu o înzecită durere.

Tovarășii îl treziră îndată ce se auzi ordinul de debarcare. Se ridică, își sfîrși agale pregătirile și ieși afară, apoi luă parte la descărcarea lucrurilor. Cu aceeași nepăsare, se sui într-o căruță și plecă.

Cernea ploaia. Iarba scundă de-a lungul drumului se îngreuna de picuri.

Stepa. Vuietul nestăvilit al vîntului peste dîmburi și rîpe. În apropiere, sate, în depărtare, cătune. În urmă rămaseră fumulețe de locomotive, pătratele roșii ale clădirilor din gară. Vreo patruzeci de căruțe închiriate la Belaia Kalitva se înșiruiau pe drum. Caii mergeau încet. Țărîna de cernoziom muiată de ploaie îngreuna mersul. Glodul se prindea de roți, se lipea de obezi ca niște cercuri de vată neagră. În față și în urmă, mergeau pîlcuri-pîlcuri minerii din bazinul Belaia Kalitva, pribegind spre răsărit dinaintea samavolniciei căzăcești, ducînd cu ei familiile și avutul lor sărăcăcios.

Lîngă halta Graci, îi ajunseră din urmă detașamentele Gărzii Roșii greu încercate ale lui Romanovski și Sceadenko. Ostașii aveau fețe pămîntii, chinuite de lupte, de nesomn și de lipsuri. Șceadenko se apropie de Pod-

tiolkov. Fața lui frumoasă, cu mustăţile tunse englezeşte şi cu nasul subţire, era suptă. Trecînd prin faţa lor, Bunciuk îl auzi pe Sceadenko vorbind cu voce răutăcioasă şi obosită, încruntîndu-şi sprîncenele :

— Ce-mi spui tu mie ? Parcă nu-mi cunosc băieţii ! Lucrurile merg prost, şi pe deasupra vin şi nemţii, fir-ar afurisiţi să fie !... Cînd ai să-i mai aduni ?

În urma celor auzite de la el, Podtiolkov, încruntat şi oarecum pus pe gînduri, îşi ajunse căruţa şi începu să vorbească ceva pe un ton agitat cu Krivoşlîkov. Observindu-l, Bunciuk îl văzu pe Krivoşlîkov, rezemat într-un cot, despicînd aerul cu mîna şi rostind repede cîteva fraze ; după aceea, Podtiolkov se înviora, sări în căruţa care pirîi, abia ţinînd într-o parte greutatea de şase puduri a vînjosului artilerist ; căruţaşul dădu bice cailor, şi noroiul sări în toate părţile.

— Mînă ! strigă Podtiolkov, îngustîndu-şi ochii şi descheindu-şi haina de piele în bătaia vîntului.

27

Timp de cîteva zile detaşamentul înainta în districtul Doneţului, răzbind spre staniţa Krasnokutskaia. Gospodarii din satele ucrainene îi primeau pe oameni cu vechea lor ospitalitate de datină, le vindeau cu plăcere merinde, furaje pentru cai, îi adăposteau, dar, îndată ce venea vorba despre găsirea unor cai pînă la Krasnokutskaia, ucrainenii se întunecau, se scărpinau la ceafă şi răspundeau printr-un „nu" răspicat.

— Doar vă plătim bani buni ! De ce te strîmbi ? îl întreabă Podtiolkov pe un ucrainean.

— Ei şi ? pentru mine viaţa nu-i mai ieftină decît banii...

— La ce dracu ne trebuie viaţa ta ? Închiriază-ne numai nişte cai şi o căruţă.

— Nu, nu pot.

— De ce nu poţi ?

— Păi, voi mergeţi la cazaci ?

— Ce-are a face ?

— Dacă are să se-ntîmple vreun bucluc ? Știu și eu ?... Cum să nu am milă de caii mei ? Îi prăpădesc, și atunci ce să mă fac ? Nu, vericule, lasă-mă-n pace, că de mers, nu merg pentru toți banii din lume !

Pe măsură ce se apropiau de plasa Krasnokutskaia, Podtiolkov și ceilalți se arătau din ce în ce mai îngrijorați. Se simțea și o anumită schimbare în starea de spirit a locuitorilor : pe cînd în cele dintîi cătune oamenii fuseseră primitori și voioși, în cele următoare se purtau cu o vădită vrăjmășie și neîncredere. Nu vindeau merinde decît cu multă greutate, ocoleau să răspundă la întrebări. Căruțele detașamentului nu mai erau înconjurate din primele clipe de un brîu pestriț de flăcăiandri. Toți priveau mohorît și dușmănos de după ferestre și se grăbeau să se facă nevăzuți.

— Măi, creștini sînteți voi aici, sau ce naiba ? îi întrebau cu întărîtare cazacii din detașament. Ce vă uitați la noi cu atîta dușmănie ? V-am mîncat comîndul ?

Într-un sat din plasa Nagolinskaia, Vanka Boldîriov, scos din sărite de primirea lor rece, trînti căciula de pămînt și țipă răgușit, uitîndu-se împrejur, de teamă să nu vină vreun superior :

— Oameni sînteți voi sau niște tartori ? De ce tăceți ...mama voastră ? Ne vărsăm sîngele pentru drepturile voastre, și voi nici nu ne băgați în seamă ! Rușine să vă fie de asemenea purtare ! Acum, tovarăși, avem egalitate — nu mai sînt nici cazaci, nici hoholi, și nu trebuie să se rățoiască nimeni la nimeni ! Hai ! Să ni se aducă îndată găini și ouă ! Plătim toate cu banii lui Nicolae !

Vreo șase ucraineni ascultau vorbele lui Boldîriov, posomorîți ca niște gloabe înhămate la plug.

La cuvîntarea sa plină de foc, nu răspunseră nici o vorbă.

— Hoholi ați fost și tot hoholi ați rămas, blestemaților ! Vedea-v-aș crăpînd, fire-ați ai dracului, și holera să vă ia, burjui afurisiți ! Boldîriov mai trînti de pămînt căciula sa ponosită și se învineți de nemărginită scîrbire. De la voi n-are să capete omul iarna nici măcar un pumn de zăpadă ! Zgîrie-brînză, scîrboși !

— Nu sudui !

Numai atît îi spuseră ucrainenii şi se împrăştiară.

În acelaşi sat, o ucraineancă în vîrstă descoseа un cazac din Garda Roşie.

— Adevărat să fie că aveţi să jefuiţi totul şi să căsăpiţi toţi oamenii ?

Şi cazacul, fără să clipească, îi răspunse :

— Adevărat ! Nu chiar pe toţi, dar pe bătrîni îi hăcuim fără doar şi poate !

— Doamne sfinte ! Da' ce aveţi cu dînşii ?

— Îi mîncăm cu păsat : carnea de oaie nu-i bună acum, n-are gust, iar un moş bătrîn, dacă-l bagi la cazan, dă o fiertură de ciolane mai gustoasă.

— Şuguieşti oare ?

— Ce te potriveşti, mătuşo ? Îndrugă verzi şi uscate, ca un nătăru ! se amestecă Mrihin.

Rămas între patru ochi cu cazacul şugubăţ, îl dojeni răstit :

— Trebuie să ştii cum să glumeşti şi cu cine. Vezi să nu-ţi mute Podtiolkov fălcile pentru asemenea vorbe ! Ce te-a apucat să bagi lumea în sperieţi ? Nătoada are să meargă şi are să povestească tuturor că noi căsăpim bătrînii.

Podtiolkov scurta popasurile de zi şi de noapte. Mistuit de îngrijorare, se avînta mereu înainte. În ajun de a intra în plasa staniţei Krasnokutskaia, stătu îndelung de vorbă cu Lagutin, împărtăşindu-i gîndurile :

— Noi, Ivan, nu trebuie s-o întindem prea departe. Cînd vom ajunge la Ust-Hopiorskaia, ai să vezi ce isprăvi o să mai facem ! Vom vesti mobilizarea, cu soldă de cîte o sută pe lună, dar să vină cu cai şi cu echipament, fiindcă nu putem arunca degeaba banii poporului... De la Ust-Hopior o luăm drept în sus, pe la tine, prin Bukanovskaia, Slaşciovskaia, Fedoseevskaia, Kumîljenskaia, Glazunovskaia, Skurişenskaia. Pînă cînd vom ajunge la Mihailovka o să avem o divizie întreagă ! O stringem ?

— De strîns o strîngem, dacă pe acolo e linişte.

— Da' tu crezi c-a început pîrjolul şi pe acolo ?

— Cine poate să ştie ?

Lagutin îşi netezi bărbuţa rară şi urmă cu o voce subţire, de scincet :

— Am cam întîrziat! Mi-e teamă, Fedea, că n-o să ajungem la timp. Ofițerimea își vede cu zor de treabă. Ar trebui să ne grăbim.

— Dăm zor și așa. Nu te teme! N-are pentru ce să ne fie frică. Ochii lui Podtiolkov se înăspriră. Ducem oamenii după noi, cum se poate să ne temem? Vom ajunge! Vom răzbi! Peste două săptămîni avem să-i batem și pe albi, și pe germani! O să-i ia toți dracii, cînd îi vom zvîrli de pe pămîntul Donului! Tăcu o clipă, trase cu lăcomie un fum de țigară și-și mărturisi gîndul ascuns: Dacă vom întîrzia însă, praf se alege și de noi și de Puterea sovietică în Ținutul Donului! Oh, numai să nu întîrziem! Dacă răscoala ofițerilor ne-o ia înainte, s-a isprăvit cu toate!

A doua zi, pe înserate, detașamentul trecu hotarul staniței Krasnokutskaia. În apropiere de satul Alexeevski, Podtiolkov, care mergea într-una din căruțele din fruntea convoiului, împreună cu Lagutin și cu Krivoșlikov, zări o cireadă de vite păscînd în stepă.

— Hai să-l întrebăm pe văcar! se adresă el lui Lagutin.

— Duceți-vă, încuviință Krivoșlikov.

Lagutin și Podtiolkov se dădură jos și o luară spre turmă. Toloaca era arsă de soare, iarba sclipea roșcată, măruntă și treierată de copite; doar la marginea drumului înflorea rapița sălbatică, cu tufițe mici și floricele galbene, și orzoaica foșnea cu spice mari și păroase. Strivind în palmă vîrfuri de pelin bătrîn și trăgînd pe nări mirosul amar și înțepător, Podtiolkov se apropie de văcar.

— Să trăiești, moșule!

— Noroc.

— Paști vitele?

— Le pasc.

Bătrînul privea încruntat de sub sprîncenele cărunte, stufoase, clătinîndu-și capul.

— Ei, cum o duceți pe aici? puse Podtiolkov întrebarea obișnuită.

— Trăim și noi cum dă dumnezeu.

— Ce mai nou pe la voi?

— Nu se aude nimica nou... Da' voi cine sînteți?

— Sîntem ostași, mergem acasă.

— Da' de unde sînteți ?
— De la Ust-Hopiorskaia.
— Și Podtiolkin ăla îi tot cu voi ?
— Cu noi.

Vădit speriat, văcarul se îngălbeni la față.

— De ce te-ai speriat, moșule ?

— Cum să nu mă sperii, oameni buni ? Zice lumea că-i hăcuiți pe toți pravoslavnicii !

— Minciuni ! Da' cine împrăștie asemenea zvonuri ?

— Alaltăieri a vorbit atamanul la adunare. O fi avut el de unde auzi ; o fi primit hîrtie de la stăpînire. Cică vine Podtiolkin, cu calmucii, și-i hăcuiește pe toți la rînd.

— Aveți acum și atamani ? aruncă Lagutin o privire lui Podtiolkov.

Acesta își înfipse colții gălbejiți într-o tulpină de buruiană uscată.

L-au ales deunăzi ! Au închis sovietul.

Lagutin voia să mai întrebe ceva, dar în clipa aceea un buhai zdravăn și pleșuv sări pe o vacă și o prinse sub el.

— O stîlcește, blestematul ! răcni văcarul și o luă la fugă spre cireadă, cu o sprinteneală cu totul neașteptată pentru vîrsta lui, strigînd din fugă : E văcuța lu Nastenka ! O strivește !... Ce faci !... Ce faci, chelule !

Dînd din mîini, Podtiolkov păși înapoi, la căruță. Bunul gospodar Lagutin se opri, se uită neliniștit la văcuța slabă, dată grămadă la pămînt sub greutatea buhaiului, și se gîndi, fără să vrea : „Te pomenești chiar că o strivește diavolul ! A și strivit-o ! Măi, al dracului !"

Abia după ce-și dădu seama că văcuța ieșise de sub buhai cu șira spinării teafără, Lagutin se întoarse și el la căruțe. „Ce-i de făcut acum ? Să fie oare atamani și peste Don ?" se întrebă el în gînd. Dar buhaiul de prăsilă, de toată frumusețea, îi atrase din nou luarea-aminte. Stătea lîngă drum, adulmecînd o vacă neagră, arătoasă și cu trupul lat, clătinîndu-și capul cu fruntea mare. Gușa îi atîrna pînă la genunchi, tot trupul lung și puternic era întins ca o strună. Picioarele scurte stăteau drepte ca niște stîlpi înfipți în pămîntul moale. Mîngîindu-i cu ochii părul roșcat cu pete deschise, fără să vrea, Lagutin își desluși un gînd, printre stoluri de alte gînduri neliniștite : „Ne-ar trebui și nouă unul ca ăsta ; buhaii de la noi sînt prea

mărunţi". Gîndul acesta fugar mai stărui în mintea lui, dar, apropiindu-se de căruţă şi privind cercetător la chipurile cazacilor, de pe care veselia zburase, Lagutin cugetă numai la noul drum ce rămînea să-l urmeze.

Scuturat şi istovit de friguri, Krivoşlikov, visător şi poet, îi spuse lui Podtiolkov :

— Noi am plecat din faţa valului contrarevoluţionar, căutînd să i-o luăm înainte, dar el răzbeşte peste noi. Pare-se că n-ai cum să-l întreci, fiindcă năvăleşte mai repede decît puhoiul de apă într-o văgăună...

Dintre toţi membrii comisiei, numai Podtiolkov părea pe deplin conştient de situaţia extrem de complicată ce se crease. Şedea aplecat înainte şi striga mereu căruţaşului :

— Mînă !

— De la căruţele din coadă, răsună un cîntec ; apoi amuţi. Rîsete tari veneau dintr-acolo, acoperind huruitul roţilor şi amestecîndu-se cu strigăte.

Ştirile date de bătrînul văcar se adeveriră. În drum, detaşamentul întîlni un cazac cu nevasta, care mergeau în satul Svecinikov. Cazacul avea epoleţi şi cocardă. Podtiolkov îi puse cîteva întrebări şi se întunecă mai avan.

Trecură de satul Alexeevski. Cernea o ploaie măruntă de sub cerul posomorît. Numai la răsărit, într-o ruptură de nori, se întrezărea un petic de cer albastru, poleit de razele piezişe ale soarelui.

În clipa cînd începură să coboare de pe deal în hotarele satului ucrainean Rubaşkin, nişte oameni răsăriră, zbughind-o la fugă în partea cealaltă ; cîteva căruţe trecură în goană tot într-acolo.

— Fug ! Li-e teamă de noi ! zise stingherit Lagutin, privind la ceilalţi.

Podtiolkov strigă :

— Întoarceţi-i ! Strigaţi-le, afurisiţilor !

Cazacii săriră în picioare, fluturînd şepcile. Unul răcni:

— E-hei !... Unde fugiţi ?... Staţi !

Căruţele detaşamentului intrară la trap în sat. Vîntul rotea vîrtejuri pe o uliţă largă şi golită de lume. O ucraineancă bătrînă se frămînta într-o curte, ţipînd şi aruncînd

nişte perne într-o căruţă. Bărbatul, desculţ şi cu capul gol, ţinea caii de căpestre.

La Rubaşkin, aflară că omul trimis de Podtiolkov pentru încartiruire fusese prins de o patrulă de cazaci şi dus dincolo de deal. Cazacii se aflau, deci, pe undeva pe aproape. După un scurt sfat, luară hotărîrea să pornească înapoi. Podtiolkov, care fusese pentru înaintare, şovăi. Krivoşlîkov tăcea, scuturat din nou de friguri.

— Poate e mai bine să mergem mai departe ? îl întrebă Podtiolkov pe Bunciuk, de faţă şi el la consfătuire.

Acesta dădu nepăsător din umeri. Îi era totuna unde o să meargă, fie înainte, fie îndărăt — oriunde, numai să poată fugi de durerea ce-l urmărea ca umbra. Păşind alături de căruţă, Podtiolkov începu să vorbească despre avantajele mişcării spre Ust-Medvediţa. Pe dată însă, il întrerupse un cazac agitator.

— Ai înnebunit ? Pe unde ai să ne duci ? La contrarevoluţionari ? Nu, frate, lasă-te de glume ! Mergem îndărăt ! N-avem poftă să pierim. Dar asta ce mai e ? Ia uite ! arătă el cu mîna spre deal.

Toţi priviră înapoi : trei călăreţi se arătară pe movilită.

— E patrula lor ! strigă Lagutin.

— Uite, alta !

Pe deal forfoteau călăreţi. Se adunau în cete, se despărţeau, piereau după deal şi se iveau iarăşi. Podtiolkov dădu ordin de pornire înapoi. Trecură prin satul Alexeevski. Localnicii, vestiţi pesemne de cazaci, prinseră să se ascundă şi să fugă la apropierea căruţelor detaşamentului.

Înşera. Ploaia măruntă şi posomorîtă cernea mereu de sus. Oamenii erau uzi leoarcă şi îndîrjiţi de frig. Mergeau pe lîngă căruţe, ţinîndu-şi armele, gata să tragă. Drumul ocoli dealul, cobori în văgăună şi se prelungi şerpuind şi ieşind din nou pe colnic. Patrule de cazaci se iveau pe creste şi se mistuiau. Petreceau detaşamentul, sporind astfel neliniştea ostaşilor din Garda Roşie, destul de apăsătoare şi fără asta.

Lîngă o rîpă care străbătea vîlceaua de-a curmezişul, Podtiolkov sări jos din căruţă, strigînd scurt celorlalţi :

— Pregătiţi-vă !

Apoi își luă carabina de cavalerie, o încărcă și porni mai departe, alături de căruță. Apa de primăvară, oprită de stăvilare, se mai zărea, albastrie, în vîlcea. Noroiul de lîngă un mic iaz era crestat de urmele vitelor care veneau la adăpost. Pe muchia stăvilarului năruit pe jumătate, creșteau buruieni și volbură, iar jos, lîngă apă, papura își înălța tulpinile firave, și frunzele ascuțite ale rogozului foșneau biciuite de ploaie. Podtiolkov se aștepta să dea acolo peste vreo cursă a cazacilor, dar cercetașii trimiși înainte nu descoperiră pe nimeni.

— Nu acum, Feodor ! spuse Krivoșlikov în șoaptă, chemîndu-l o parte pe Podtiolkov, mai aproape de căruță. N-au să sară pe noi acum, ci la noapte.

— Și eu cred la fel.

25

La apus, norii se îngroșau. Se întuneca. Departe, prin valea Donului, șerpuiau fulgere, tremurau lumini portocalii, asemenea unor aripi de pasăre în agonie. O văpaie îndepărtată se întindea palidă, acoperită de poala neagră a unui nor. Ca o cupă plină pînă la margini de liniște și de umezeală, stepa ascundea în zbîrciturile rîpelor tristele reflexe ale zilei. Seara amintea parcă un amurg de toamnă. Pînă și ierburile, care nu înfloriseră încă, răspîndeau o mireasmă rîncedă, moartă, ca nici una alta.

Podtiolkov pășea, adulmecînd cu luare-aminte feluritele mirosuri nedesluşite ale ierburilor ude. Din cînd în cînd se oprea, curăța bulgării de noroi lipiți de tocuri, se îndrepta din șale și-și purta greoi și obosit trupul vînjos sub haina de piele jilavă, larg desfăcută, scîrțîind la fiecare mișcare.

Noaptea ajunseră în satul Kalașnikov, din plasa Poleakovo-Nagolinskaia. Cazacii din detașament părăsiră căruțele și se risipiră în căutarea locurilor de dormit. Plin de îngrijorare presimțiri, Podtiolkov dădu ordin să se orînduiască paza, dar cazacii se adunau în silă. Trei inși nu voiră să meargă.

— Să fie judecaţi de tovarăşii lor! Să fie împuşcaţi, pentru neexecutarea ordinului! se frămîntă Krivoşlîkov.

Sleit de atîtea îngrijorări, Podtiolkov făcu un gest dureros cu mîna:

— Şi-au pierdut curajul pe drum. Nici n-au să ne mai apere! Sîntem pierduţi, Mişatka!

Lagutin strînse cu chiu, cu vai cîţiva oameni şi trimise patrule la marginea satului.

— Să nu dormiţi, fraţilor! Au să ne-nhaţe de vii! rosti rugător Podtiolkov către cazacii mai apropiaţi de el, cutreierînd casele în care poposiseră.

Toată noaptea a stat de veghe lîngă masă, proptindu-şi capul în mîini şi oftînd greu şi răguşit. Puţin înainte de revărsatul zorilor, aţipi, lăsîndu-şi capul uriaş să-i cadă pe masă, dar îndată îl trezi Robert Fraschenbruder, care venise din ograda vecină. Începură să se pregătească de plecare. Afară se lumina. Podtiolkov ieşi din casă. Gazda, care îşi mulsese vaca, îl întîmpină în tindă:

— Colea, pe deal, umblă nişte călăreţi! rosti ea cu nepăsare.

— Unde?

— Uite, dincolo de sat!

Podtiolkov sări afară: pe deal, după perdeaua albă de ceaţă, care atîrna deasupra satului şi a sălciilor din livezi, se vedeau numeroase pîlcuri de cazaci. Se mişcau în trap şi în galop scurt, înconjurînd satul şi strîngînd cercul din ce în ce mai îngust. În curtea casei unde poposise Podtiolkov şi în jurul căruţei sale, începură să se strîngă repede cazacii din detaşament.

Veni Vasili Miroşnikov, un cazac din Migulinskaia, om voinic şi cu moţul lung. Îl chemă la o parte pe Podtiolkov şi-i spuse, cu privirea plecată-n jos:

— Iată ce-i, tovarăşe Podtiolkov... Acum au venit nişte delegaţi din partea ălora, şi el făcu un gest cu mîna spre deal. Au zis să-ţi spunem să ne pună îndată armele jos şi să ne predăm. Dacă nu, au să înainteze asupra noastră.

— Tu, fecior de căţea! Ce cuteziţ a vorbi?

Podtiolkov îl apucă pe Miroşnikov de pieptii mantalei, îmbrîncindu-l departe, se repezi la căruţă, înşfăcă arma de ţeavă şi strigă cu voce răguşită, aspră, către cazaci:

— Să ne predăm ? Ce fel de vorbe putem să mai schimbăm cu cei care sprijină contrarevoluția ? Ne batem cu ei ! După mine ! În trăgători !

Toți săriră afară din ogradă. Numai o mică parte dintre oameni alergă însă la marginea satului. În dreptul ultimelor case, pe Podtiolkov îl ajunse din urmă, gîfîind, Mrihin, membru în comisie.

— E o rușine, Podtiolkov ! Să ne vărsăm sîngele în lupta cu frații noștri ? Lasă ! Avem să ne înțelegem și fără puști !

Văzînd că numai o parte din detașament îl urmase și dîndu-și seama că-i așteaptă negreșit înfrîngerea dacă s-ar încăpățîna să lupte, Podtiolkov scoase fără nici un cuvînt închizătorul armei, îl aruncă și făcu un gest obosit cu șapca :

— La locul comanda ! Înapoi în sat !

Se întoarseră. Tot detașamentul se adună în trei curți vecine. Cazacii apărură nu după mult timp în sat. De pe deal, coborî un pîlc de vreo patruzeci de călăreți.

Poftit de fruntașii staniței Miliutinskaia, Podtiolkov ieși din sat, ca să se înțeleagă asupra predării. Forțele principale ale inamicului, care învăluiau satul, nu-și părăseau pozițiile. Bunciuk îl ajunse din urmă pe Podtiolkov la izlaz și-l opri :

— Ne predăm ?

— Puterea e cu dînșii ! Ce vrei să facem ?

— Ce, ți s-a urît cu viața ?

Tot trupul lui Bunciuk se zgudui într-un spasm. Fără să se uite la bătrînii care îl însoțeau pe Podtiolkov, strigă cu voce înăbușită și surdă :

— Spune-le că nu dăm armele ! Și o luă înapoi, agitînd pumnul încleștat pe mînerul revolverului.

După ce se întoarse la cazaci, încercă să-i înduplece ca să răzbească prin luptă spre linia ferată, dar cei mai mulți erau vădit înclinați spre împăciuire. Unii îi întoarseră spatele, alții îi răspundeau dușmănos :

— Du-te de te luptă, viteazule ! Noi n-o să ne batem cu frații noștri !

— Avem încredere în ei și fără arme în mîini.

— Să vărsăm sînge de sfintele sărbători ale paștilor ?

Bunciuk ajunse la căruţa lui, care se afla lîngă hambar, aruncă mantaua dedesubt şi se culcă, fără să descleşteze din pumn mînerul crestat al revolverului. Se gîndi o clipă la fugă, dar i se făcu scîrbă de o plecare pe ascuns, de dezertare, şi, lăsînd toate în voia soartei, rămase pe loc să aştepte întoarcerea lui Podtiolkov.

Acesta se înapoie abia după vreo trei ceasuri. O mare mulţime de cazaci străini pătrunse împreună cu el în sat. Unii erau călări, alţii îşi duceau caii de dîrlogi sau veneau pe jos, împresurîndu-l pe Podtiolkov şi pe podesaulul Spiridonov, fostul său camarad de baterie, acum comandant al detaşamentului adunat pentru a captura grupul lui Podtiolkov.

Podtiolkov mergea cu capul sus, păşind drept şi cu grijă, ca şi cum ar fi băut peste măsură. Spiridonov îi spunea ceva, zîmbind din colţul buzelor, cu o privire răutăcioasă. Un cazac călare venea în urma lor, strîngînd la piept lemnul prost cioplit al unui mare steag alb.

Uliţa şi ogrăzile, în care se aflau înghesuite căruţele detaşamentului, se umplură de căzăcimea bulucită în grabă. Larma de glasuri crescu de îndată. Mulţi dintre cei sosiţi slujiseră la oaste cu cazacii lui Podtiolkov.

Răsunară strigăte de bucurie, rîsete.

— Măi, leat, ce vînt te-a adus ?

— Hai noroc, noroc, Prohor !

— Noroc să dea dumnezeu !

— Era cît pe ce să mă bat cu tine !... Mai ţii minte cum ni fugăream pe austrieci la Lvov ?

— Cumetre Danilo !... Hristos a înviat, cumetre !

— Adevărat a înviat !

O sărutare răsunătoare urmă vorbelor ; netezindu-şi mustăţile, doi cazaci se uitau unul la altul, zîmbeau şi se băteau pe umăr.

La cîtiva paşi de dînşii, vorbeau alţii :

— Nici n-am avut parte de sărbătoare...

— D-apăi voi sînteţi bolşevici ! Ce mai vorbeşti de sărbătoare ?

— Ce-are a face ! Bolşevici-nebolşevici, tot un dumnezeu avem !

— Ho ! Nu minţi ?

— Zău !

— Dar crucea o ai?

— Uite-o! Cazacul din Garda Roşie, zdravăn, cu fruntea lată, îşi descheie gulerul bluzei, umflîndu-şi buza şi scoase o cruce de aramă coclită, ce-i atîrna pe pieptul pîrlit de soare şi acoperit de păr.

Bătrînii din detaşamentele trimise pentru prinderea „răzvrătitului Podtiolkov", înarmaţi cu furci şi cu topoare, schimbară priviri mirate:

— Se spunea că v-aţi lepădat de credinţa întru Hristos!

— Cică v-aţi vîndut satanei!

— Am auzit că jefuiţi bisericile şi că omorîţi popii.

— Minciuni! strigă cu o voce răspicată acelaşi ostaş din Garda Roşie. V-au împuiat alţii urechile cu născociri! Eu, înainte de a pleca din Rostov, am fost la biserică şi m-am împărtăşit.

— Nu mai spune! rosti un bătrînel slăbuţ, înarmat cu o lance cu coada tăiată pe jumătate, dînd din mîini în semn de mare bucurie.

Gălăgia glasurilor răsuna pe uliţi şi prin ogrăzi. Dar, după o jumătate de ceas, mai mulţi cazaci cu un vagmistru din staniţa Bokovskaia se iviră în uliţă, făcîndu-şi loc răstit prin înghesuiala mulţimii.

— Cei din detaşamentul lui Podtiolkov să treacă la apel! sună ordinul.

Podesaulul Spiridonov, cu bluză şi cu epoleţi kaki, îşi scoase şapca cu cocarda de ofiţer, albă ca o bucată de zahăr, şi strigă în toate părţile:

— Toţi cei din detaşamentul lui Podtiolkov să treacă la stînga, la gard! Restul, la dreapta! Noi, fraţii voştri de front, am hotărît împreună cu delegaţia voastră că trebuie să predaţi toate armele, fiindcă locuitorii se tem de voi cîtă vreme sînteţi înarmaţi. Puneţi-vă puştile şi tot armamentul în căruţele voastre, le vom păzi împreună! Vom trimite detaşamentul vostru la Krasnokutskaia, şi acolo, la soviet, aveţi să primiţi toate armele înapoi.

Un vînt de îngrijorare cutreieră mulţimea cazacilor din Gărzile Roşii. Se auziră strigăte dintr-o ogradă: era cazacul Korotkov din staniţa Kumşatskaia.

— Nu dăm armele!

Un vuiet surd de furtună trecu pe uliță, prin ogrăzile pline de norod.

Cazacii proaspăt veniți în sat săriră în dreapta, și în mijlocul uliței rămaseră numai oamenii din detașamentul lui Podtiolkov, strînși grămadă și fără nici o rînduială. Krivoșlîkov, cu mantaua pusă pe umeri, se uita în jur ca o fiară încolțită. Lagutin își mușcă buzele. Oamenii nu conteneau a glăsui cu nedumerire.

Bunciuk, care hotărîse dîrz să nu-și predea armele, se apropie scurt de Podtiolkov, cu arma în cumpănire.

— Nu predăm armele ! Ai auzit ?

— E prea tîrziu... șopti Podtiolkov, mototolind spasmodic în mînă lista detașamentului.

Lista trecu în mîinile lui Spiridonov. După ce o citi în fugă, întrebă :

— Aici sînt o sută douăzeci și opt de oameni. Unde-s ceilalți ?

— Au rămas în urmă...

— Aha ! Care va să zică, așa ?... Bine. Spune oamenilor să aducă armele.

Podtiolkov își desprinse cel dintîi revolverul, cu toc cu tot ; predîndu-l, rosti surd :

— Sabia și arma sînt în căruță.

Dezarmarea începu. Ostașii din Gărzile Roșii aduceau armele, codindu-se ; își aruncau revolverele peste gard sau le ascundeau, împrăștiindu-se prin ogrăzi.

— Pe toți acei care nu-și vor preda armele îi vom percheziționa ! strigă Spiridonov, rînjind larg și voios.

O parte din ostașii roșii, conduși de Bunciuk, refuzară să predea puștile, dar fură dezarmați cu forța.

Un mitralior izbuti să fugă călare, luînd cu el închizătorul unei mitraliere. Profitînd de cele cîteva clipe de zăpăceală, cîțiva oameni se ascunseră. Dar Spiridonov numi îndată oameni de escortă, înconjură pe toți cei rămași cu Podtiolkov, îi percheziționă și încercă să facă apelul. Prizonierii răspundeau în silă ; unii strigau :

— Ce să mai cercetați ? Toți sîntem aici !

— Trimiteți-ne la Krasnokutskaia !

— Tovarăși !... Isprăviți odată !...

După ce sigilă lada cu bani şi o trimise cu escortă puternică la Karghinskaia, Spiridonov adună prizonierii şi dădu comanda, schimbîndu-şi deodată tonul şi purtarea :

— Dublaţi şirurile ! La stîn-ga ! Ocolire la dreapta — marş ! Gura !

Un ropot trecu prin rîndurile celor din Garda Roşie. Porniră în silă, amestecară curînd şirurile şi merseră de-a valma.

Podtiolkov, care îşi înduplecase oamenii să predea armele, mai nădăjduia pesemne că lucrurile se vor sfîrşi cu bine. Dar îndată ce prizonierii fură scoşi afară din sat, cazacii din escortă începură să-i împingă cu caii. Un cazac bătrîn, cu barba roşie ca focul şi cu cercelul înnegrit în ureche, îl lovi fără nici o vină pe Bunciuk, care mergea la marginea coloanei. Sfîrcul biciuştii îi sîngeră şi-i plesni obrazul. Cu pumnii încleştaţi, Bunciuk se întoarse, dar o lovitură şi mai puternică îl silí să se ascundă în mulţime. O făcuse fără să vrea, mînat de instinctul animalic al conservării, şi acum, strîns între tovarăşii săi care mergeau înainte, pentru întîia oară de la moartea Annei îşi chinui buzele într-un zîmbet amar, mirîndu-se în sine de puterea dorinţei de a trăi, ce fiinţează în orice suflet omenesc.

Prizonierii fură stîlciţi în bătaie. Bătrînii, turbaţi la văzul inamicilor dezarmaţi, îi izbeau cu caii, se aplecau şi-i croiau cu biciuşca, ori cu latul săbiei. Fără să vrea, fiecare din cei bătuţi se grăbea să se bage în mijlocul mulţimii ; se născu o mare îmbulzeală şi se auziră ţipete.

Un ostaş al Gărzii Roşii, dintr-o staniţă din josul Donului, om zdravăn cît un munte, strigă, agitîndu-şi braţele ridicate în sus :

— Dacă vreţi să ne omorîţi, omorîţi-ne pe loc ! De ce vă bateţi joc de noi ?

— Unde este cuvîntul vostru ? ţipă Krivoşlikov.

Bătrînii se potoliră. La întrebarea unui prizonier : „Unde ne mînaţi ?" un tînăr cazac din escortă, care pesemne simpatiza cu bolşevicii, răspunse încet :

— Avem ordin să vă ducem în satul Ponomariov. Nu vă fie teamă, fraţilor. N-o să vă facem nici un rău.

Astfel ajunseră în satul Ponomariov.

Spiridonov se propti cu doi cazaci în uşa unei dughene şi lăsa oamenii să intre cîte unul, întrebîndu-l pe fiecare :

— Numele şi prenumele ? Locul naşterii ?
Şi trecea răspunsurile într-un carnet de campanie soios.
Veni rîndul lui Bunciuk.

— Numele ?

Spiridonov atinse hîrtia cu vîrful creionului, se uită repede la chipul posomorît, cu fruntea lată, al ostaşului din Garda Roşie şi, văzînd că acesta ţuguia buzele pregătindu-se să scuipe, se feri la o parte şi strigă :

— Treci, ticălosule ! Ai să crăpi şi fără nume !

Molipsit de pilda lui Bunciuk, tamboveanul Ignat nu-şi spuse nici el numele. Se mai găsi un al treilea care voi să moară necunoscut şi trecu fără vorbă pragul dughenii...

Spiridonov puse lacătul şi rîndui garda.

În timp ce lîngă dugheană se împărţeau merindele şi armele din căruţele lui Podtiolkov, într-una din casele din apropiere se ţinea şedinţa Curţii marţiale, înjghebată în grabă şi alcătuită din reprezentanţii satelor care luaseră parte la prinderea lui Podtiolkov.

Prezida esaulul Vasili Popov, din staniţa Bokovskaia, om zdravăn, cu sprîncenele galbene. Şedea la masă, sub oglinda acoperită de prosoape, cu coatele larg desfăcute şi şapca dată pe ceafa lată. Ochii lui strălucitori, în care licărea o asprime oarecum părintească, priveau iscoditor la cazacii membri ai Curţii marţiale. Se chibzuia ce pedeapsă să se dea prinşilor.

— Ce să facem cu ei, domnilor fruntaşi ? întrebă Popov pentru a doua oară.

Aplecîndu-se, şopti ceva podesaulului Senin, care şedea alături de el. Acesta dădu grăbit din cap, în semn de încuviinţare. Ochii lui Popov se făcură mici, zbîrciturile vesele din colţurile lor pieriră, şi ei sclipiră deodată aspru şi rece, pitulaţi crud sub genele rare.

— Ce să facem cu trădătorii ţinutului lor, cu acei care veneau să prade şi să ucidă pe cazaci ?

Fevraliov, un bătrîn cazac de credinţă veche, din staniţa Miliutinskaia, sări ca împins de un arc :

— Să fie împuşcaţi ! Toţi !

Dădu nebuneşte din cap şi cercetă adunarea cu o privire piezişă, de fanatic, apoi ţipă, înecîndu-se în bale :

— Nici o milă pentru cei ce l-au vîndut pe Hristos !...
Şi dacă or fi jidani printre ei, să-i omorîm ! Să fie ucişi !
Răstigniţi ! Să fie băgaţi în foc !

Bărbuţa lui rară, încîlcită, tremura ; părul cărunt cu pete roşcate se făcuse vîlvoi. Se aşeză la loc, gîfîind, cu faţa cărămizie, cu buzele umede.

— Să-i osîndim la surghiun. Sau, ce ziceţi ? propuse nehotărît Diacenko, membru al Curţii marţiale.

— La zid cu ei !

— Moarte lor !

— Şi eu sînt de aceeaşi părere !

— Să fie împuşcaţi în faţa tuturor !

— Iarba rea să piară din holdă !

— La moarte !

— La moarte, desigur ! Ce să mai pierdem vremea ? se mînie Spiridonov.

Cu fiecare nou strigăt, colţurile gurii esaulului Popov se înăspreau şi mai mult, făcînd să-i piară chipul blajin de om bine hrănit, mulţumit de sine şi de cei dimprejur, se lăsau în jos şi se adînceau într-o împietrire de stană.

— Prin împuşcare ! Scrie ! ordonă el secretarului, privind peste umărul lui.

— Dar pe Podtiolkov şi pe Krivoşlîkov ? Pe duşmanii ăştia, tot prin împuşcare ? E prea puţin ! strigă mînios un cazac bătrîn şi scund, care şedea lîngă fereastră şi potrivea mereu fitilul lămpii ce ameninţa să se stingă.

— Pe ei, pe căpetenii, să-i spînzurăm ! răspunse scurt Popov şi repetă, adresîndu-se secretarului : Scrie : „Hotărîre. Noi, subsemnaţii"...

Secretarul, tot Popov, neam depărtat cu esaulul, îşi aplecă capul bălai, bine pieptănat, şi începu să scîrţîie din peniţă.

— N-o să ne ajungă gazul ! oftă cineva cu părere de rău.

Lumina lămpii clipea tremurînd. Fitilul fumega. O muscă prinsă în păienjeniş bîzîia în liniştea odăii, peniţa scîrţia pe hîrtie, şi unul dintre membrii tribunalului răsufla greu, ca un cal bolnav de răpciugă.

HOTĂRÎRE

Anul 1918, luna aprilie 27 (10 mai), noi, delegaţii satelor din staniţele Karghinovskaia, Bokovskaia şi Krasnokutskaia :

De la Vasilievski	*Maksaev Stepan*
„ „ Bokovski	*Krujilin Nikolai*
„ „ Fomin	*Kumov Feodor*
„ „ Verhne-Iablonovski	*Kubtin Alexandr*
„ „ Nijne-Dulenski	*Sinev Lev*
„ „ Ilinski	*Voloţkov Semion*
„ „ Konkovski	*Popov Mihail*
„ „ Verhne-Dulenski	*Rodin Iakov*
„ „ Savostianov	*Frolov Alex.*
„ „ staniţa Miliutinskaia	*Fevraliov Maxim*
„ „ Nikolaev	*Groşev Mihail*
„ „ staniţa Krasnokustkaia	*Diacenko Ivan*
„ „ satul Ponomariov	*Elankin Ilia*
„ „ satul Evlantiev	*Emilianov Luka*
„ „ satul Malahov	*Konovalov Matvei*
„ „ Novo-Zemţevo	*Popov Mihail*
„ „ Astahov	*Şcegolkov Vasili*
„ „ Popov	*Cekunov Feodor*
„ „ Orlov	*Cekunov Feodor*
„ „ Klimo-Feodorovski	*Ciukarin Feodor*

sub preşedinţia lui V. S. Popov

Am hotărît :

1. Toţi jefuitorii şi înşelătorii poporului muncitor, menţionaţi în lista de mai jos, în număr de 80 de persoane, vor fi pedepsiţi cu moartea prin împuşcare, iar pentru doi dintre ei, Podtiolkov şi Krivoşlîkov, căpeteniile acestui grup, executarea se va face prin spînzurare.

2. Se achită cazacul Anton Kalitvenţov din satul Mihailovskoe, din lipsă de dovezi suficiente.

3. Konstantin Melnikov, Gavril Melnikov, Vasili Melnikov, Aksenov şi Verşinin, care au fugit din detaşamentul lui Podtiolkov

și au fost arestați în stanița Krasnokutskaia, vor suferi pedeapsa conform aliniatului întîi din această hotărîre (pedeapsa cu moartea).

4. Sentința se va aduce la îndeplinire mîine, 28 aprilie (11 mai), orele 6 dimineața.

5. Pentru supravegherea celor deținuți, se va numi în gardă podesaulul Senin; azi la orele 11 seara i se vor pune la dispoziție doi cazaci cu arme; membrii tribunalului vor fi făcuți responsabili pentru neîndeplinirea acestui punct; cu executarea pedepsei va fi însărcinată garda dată de fiecare sat, în care scop se vor trimite cîte cinci cazaci la locul execuției.

Originalul este iscălit de:

Președintele secției militare, V. S. POPOV

Secretar, A. F. POPOV

LISTĂ

de oamenii din detașamentul lui Podtiolkov, condamnați la 27 aprilie st. v. 1918 la moarte de către Curtea marțială.

Nr. crt.	Din stanița	Numele și prenumele	Sentința
1.	Ust-Hopiroskaia	*Feodor Podtiolkov*	*Spinzurat*
2.	Elanskaia	*Mihail Krivoșlikov*	„
3.	Kakanskaia	*Avraam Kakurin*	Împușcat
4.	Bukanovskaia	*Ivan Lagutin*	„
5.	Gub. Nijni-Novgorod	*Alexei Iv. Orlov*	„
6.	Gub. Nijni-Novgorod	*Efim Mih. Vachtel*	„
7.	Ust Bîstreanskaia	*Grigori Fetisov*	„
8.	Migulinskaia	*Gavril Tkaciov*	„
9.	Migulinskaia	*Pavel Agafonov*	„
10.	Mihailovskaia	*Alexandr Bubnov*	„
11.	Luganskaia	*Kalinin*	„
12.	Migulinskaia	*Konstantin Mrihin*	„
13.	Migulinskaia	*Andrei Konovalov*	„
14.	Gub. Poltava	*Konstantin Kirsta*	„
15.	Kotovskaia	*Pavel Pozneakov*	„
16.	Migulinskaia	*Ivan Boldiriov*	„
17.	Migulinskaia	*Timofei Koliciov*	„
18.	Filim.-Celb.	*Dmitri Volodarov*	„
19.	Cernîșevskaia	*Gheorghi Karpușin*	„

Nr. crt.	Din staniţa	Numele şi prenumele	Împuşcat
20.	Filim.-Celb.	*Ilia Kalmikov*	„
21.	Migulinskaia	*Saveli Ribnikov*	„
22.	Migulinskaia	*Polikarp Gurov*	„
23.	Migulinskaia	*Ignat Zemleakov*	„
24.	Migulinskaia	*Ivan Kravţov*	„
25.	Rostov	*Nikifor Frolovski*	„
26.	Rostov	*Alexandr Konovalov*	„
27.	Migulinskaia	*Piotr Vihleanţev*	„
28.	Kleţkaia	*Ivan Zotov*	„
29.	Migulinskaia	*Evdokim Babkin*	„
30.	Migulinskaia	*Piotr Svinţov*	„
31.	Dobrinskaia	*Illarion Celobitcikov*	„
32.	Kazanskaia	*Klimenti Dronov*	„
33.	Ilovlinskaia	*Ivan Avilov*	„
34.	Kazanskaia	*Matvei Sakmatov*	„
35.	Nijne-Kurmoiarskaia	*Gheorghi Pupkov*	„
36.	Ternovskaia	*Mihail Fevraliov*	„
37.	Gub. Herson	*Vasili Panteleimonov*	„
38.	Kazanskaia	*Profiri Liubuhin*	„
39.	Kleţkaia	*Dmitri Şamov*	„
40.	Filonovskaia	*Safon Şaronov*	„
41.	Migulinskaia	*Ivan Gubariov*	„
42.	Migulinskaia	*Feodor Abakumov*	„
43.	Luganskaia	*Kuzma Gorşkov*	„
44.	Gundorovskaia	*Ivan Izvarin*	„
45.	Gundorovskaia	*Miron Kalinovţev*	„
46.	Mihailovskaia	*Ivan Farafonov*	„
47.	Kotovskaia	*Serghei Gorbunov*	„
48.	Nijne-Cirskaia	*Piotr Alaev*	„
49.	Migulinskaia	*Prokopi Orlov*	„
50.	Luganskaia	*Nikita Şein*	„
51.	Mecanic principal C. F. Rostov	*Alexandr Iasenski*	„
52.	Rostov	*Mihail Poleakov*	„
53.	Razdorskaia	*Dmitri Rogaciov*	„
54.	Rostov	*Robert Fraschenbruder*	„
55	Rostov	*Ivan Silender*	„
56.	Gub. Samara	*Konstantin Efimov*	„
57.	Cernişevskaia	*Mihail Ovcinnikov*	„

Nr. crt.	Din stanița	Numele și prenumele	Împușcat
58.	Gub. Samara	*Ivan Pikalov*	„
59.	Ilovlinskaia	*Mihail Korețkov*	„
60.	Kumșatskaia	*Ivan Korotkov*	„
61.	Rostov	*Piotr Biriukov*	„
62.	Razdorskaia	*Ivan Kabakov*	„
63.	Lukovskaia	*Tihon Molitvinov*	„
64.	Migulinskaia	*Andrei Șvețov*	„
65.	Migulinskaia	*Stepan Anikin*	„
66.	Kremenskaia	*Kuzma Dicikin*	„
67.	Baclanovskaia	*Piotr Kabanov*	„
68.	Mihailovskaia	*Serghei Selivanov*	„
69.	Rostov	*Artiom Ivancenko*	„
70.	Migulinskaia	*Nikolai Konovalov*	„
71.	Mihailovskaia	*Dmitri Konovalov*	„
72.	Krasnobutskaia	*Piotr Lisikov*	„
73.	Migulinskaia	*Vasili Miroșnikov*	„
74.	Migulinskaia	*Ivan Volohov*	„
75.	Migulinskaia	*Iakov Gordeev*	„

Trei inși nu și-au spus numele.

După ce isprăvi de copiat lista condamnaților, secretarul puse două puncte groase la finele hotărîrii și vîrî tocul în mîna celui mai apropiat delegat :

— Iscălește !

Delegatul satului Novo-Zemțevo, Konovalov, îmbrăcat în surtuc de postav cenușiu nemțesc, cu revere roșii, se aplecă deasupra foii, zîmbind vinovat. Degetele lui groase, bătucite și negre, țineau fără să se-ndoaie tocul ros, de școală.

— Nu prea știu carte... mărturisi, desenînd cu grijă inițiala „K".

După el semnă Rodin, mînuind tocul cu aceeași neîndemînare, asudînd și încruntîndu-se de atîta încordare. Încă unul iscăli, scuturînd mai întîi tocul și luînd avînt, apoi își scunse limba scoasă în timpul semnării. Popov își semnă numele cu caractere late și cu parafă și se sculă, ștergîndu-și cu batista fața udă.

— Trebuie să alăturăm foaia ! rosti căscînd.

— Kaledin are să ne blagoslovească de pe lumea cealaltă ! zîmbi tinereşte Senin, urmărind mişcările secretarului, care apăsa de perete foaia cu rînduri umede de cerneală.

Nimeni nu răspunse la glumă. Toţi părăsiră casa în tăcere.

— Doamne Isuse !... oftă cineva, ieşind în tinda întunecoasă.

29

În noaptea aceea cu cerul stropit de lumina lăptoasă a stelelor gălbui, oamenii înghesuiţi în mica dugheană aproape că nici n-au închis ochii. Vorbele lincezeau şi amuţeau. Zăduful şi îngrijorarea sugrumau gîtlejurile tuturor.

Seara, un ostaş din Garda Roşie îşi ceruse voie afară :

— Deschide, tovarăşe ! Am nevoie să ies, am nevoie !

Stătea desculţ, cu cămaşa de pînză scoasă din pantaloni, ciufulit, lipindu-şi faţa înnegrită de gaura cheii şi repetind :

— Dar deschide odată, tovarăşe !

— Lupul ţi-e tovarăş, nu eu ! răspunse în cele din urmă unul din paznici.

— Deschide, frate ! se rugă omul, schimbîndu-şi felul de a i se adresa.

Santinela îşi sprijini arma de zid, stătu să asculte cum filfiie din aripi raţele sălbatice, zburînd spre popas de noapte, îşi lipi buzele de gaura cheii şi zise :

— Fă în nădragi, drăguţule ! Tot n-ai să-i rupi într-o noapte, iar mîine dimineaţă au să-ţi dea drumul în împărăţia cerurilor şi aşa cum eşti, cu nădragii uzi pe tine.

— S-a isprăvit cu noi !... zise deznădăjduit ostaşul roşu, depărtîndu-se de uşă.

Şedeau umăr la umăr. Într-un colţ, Podtiolkov îşi goli buzunarele şi rupse o grămadă de bancnote, şoptind ceva

şi înjurînd de mamă. După ce isprăvi cu banii, se descălţă, şi, atingînd umărul lui Krivoşlikov, care stătea culcat lîngă el, îi spuse :

— E limpede, ne-au înşelat !... Ne-au tras pe sfoară, dumnezeii mă-si ! Mi-e necaz, Mihailo ! Cînd eram băiat mic, mă duceam peste Don, la vînătoare, cu flinta tatii ; treceam prin pădure, ca printr-un cort verde, la un iaz cu raţe. Cînd dădeam greş, mi-era necaz, de-mi venea să urlu, nu altceva. Şi acum mi-e necaz că am dat greş : dacă am fi ieşit din Rostov măcar cu trei zile mai înainte, n-am fi avut parte de moartea asta netrebnică, aici. Am fi dat noi pe toţi contrarevoluţionarii cu cracii în sus !

Rînjindu-şi dinţii într-un zîmbet chinuit, Krivoşlikov răspunse în întuneric :

— Dracu să-i ia, n-au decît să ne omoare ! Deocamdată, nu mi-e frică de moarte... *„Mă tem că pe lumea cealaltă nu ne-om mai recunoaşte..."* Ne vom întîlni, acolo, Fedea, ca doi străini. Iată de ce mi-e groază !

— Lasă ! mormăi posomorît Podtiolkov, punîndu-şi palmele mari şi fierbinţi pe umerii vecinului. Ce rost au toate astea ?

Lagutin povestea cuiva despre satul lui de baştină, despre bunicul său, care îi zicea în bătaie de joc „Tăiş", pentru că avea capul lung, şi care îi trăsese odată o biciuială zdravănă, cînd îl prinsese într-o bostănărie străină.

Aşa vorbit-au toţi în acea noapte despre tot felul de lucruri răzleţe şi fără şir.

Bunciuk se aşezase lîngă uşă. Prindea lacom cu buzele suflarea unui vînt uleţ care pătrundea printr-o crăpătură. Răscolindu-şi memoria, îşi aduse aminte o clipă de bătrîna-i mamă şi, străfulgerat de un gînd dureros, cu o sforţare îi goni chipul din cuget, pentru a face loc amintirilor despre Anna, despre trecutul cel atît de apropiat — şi aceasta îi aduse o puternică uşurare, un simţămînt de fericită împăcare. Gîndul morţii nu-l înspăimînta cîtuşi de puţin. Nu mai simţea, ca altădată, un fior de-a lungul şirei spinării şi durerea apăsătoare la gîndul că i se va ridica viaţa. Se pregătea de moarte ca pentru un popas fără veselie, după un drum amarnic şi istovitor, cînd oboseala

este atît de mare, cînd tot trupul te doare cu atîta putere, încît nimic pe lume nu mai e în stare să te tulbure.

La un pas de el, oamenii vorbeau lucruri vesele şi triste, despre femei, despre iubire, despre bucurii mari şi mici, rămase în inima fiecăruia pe urma lor.

Mai vorbeau despre neamuri, despre copii, despre prieteni ; despre semănăturile care cresteau atît de spornic, încît de pe acum nu mai puteai zări cioara ascunsă în ele. Le era dor de libertate, de rachiu, îl vorbeau de rău pe Podtiolkov. Dar somnul îi şi acoperea pe mulţi cu aripa lui neagră, şi oamenii, sleiţi trupeşte şi sufleteşte, adormeau pe unde şi cum apucau : culcaţi, aşezaţi, stînd în picioare.

Mijeau zorile, cînd cineva izbucni în hohote de plîns şi nu puteai spune dacă era treaz sau dormea ; plîngea îngrozitor, aşa cum plîng oamenii mari şi simpli, care au uitat din copilărie gustul amar al lacrimilor. Tăcerea somnoroasă se nărui, spartă de mai multe glasuri :

— Taci, blestematule !

— Muiere ce eşti !

— Îţi rup gîtul ! Ta-a-ci !

— A dat apă la şoareci, om însurat !

— Oamenii dorm, şi el... Şi-a pierdut ruşinea !

Acela care plînsese se potoli, smiorcăind şi suflîndu-şi nasul.

Liniştea puse din nou stăpînire pe dugheană. În cîteva unghere licăreau ţigări, dar oamenii tăceau. Mirosea a sudoare de bărbat, a trupuri sănătoase înghesuite în loc strîmt, a fum de ţigară şi a rouă dulceagă ce se aşternuse peste tot în timpul nopţii.

Un cocoş din sat vesti zgomotos apropierea dimineţii. Se auziră paşi şi zăngănit de fiare.

— Cine-i ? întrebă încet un paznic.

O voce tînără îi răspunse tuşind şi cu cheful de vorbă al celor bine odihniţi :

— Noi sîntem ! Mergem să facem groapa pentru oamenii lui Podtiolkov.

Toţi cei din dugheană se treziră şi începură să se mişte.

Detaşamentul de cazaci din Tatarski sosi în zorii zilei de 11 mai în satul Ponomariov. Era sub comanda lui Petro Melehov.

Cazacii de la Cir forfoteau, ducîndu-şi caii la adăpat sau îndreptîndu-se undeva, la marginea satului. Petro îşi opri detaşamentul pe medean şi comandă descălecarea. Cîţiva oameni se strînseră mai aproape de dînşii.

— De unde veniţi, cazaci ? întrebă unul.

— Din Tatarski.

— Aţi cam întîrziat ! L-au prins pe Podtiolkov şi fără voi.

— Dar unde-s ? I-a dus undeva de aici ?

— Uite, colea !... arătă cazacul cu mîna acoperişul dugheniţi şi rîse. Stau acolo ca nişte găini într-un coteţ.

Hristonea, Grigori Melehov şi alţi cîţiva oameni se apropiară şi ei.

— Şi unde îi trimite acum ? se interesă Hristonea.

— La strămoşi !

— Cum ? Ce vorbeşti aiurea ? întrebă Grigori, apucîndu-l pe cazac de poala mantalei.

— N-ai decît să năsoceşti altceva mai isteţ, blagorodnicia ta ! răspunse cu obrăznicie cazacul, eliberindu-şi încet poala din strînsoarea lui Grigori. Uite, colea li s-a ridicat scrînciobul ! adăugă el, arătind spînzurătoarea care fusese ridicată între două sălcii subţiri.

— Duceţi-vă caii prin ograzi ! ordonă Petro.

Cerul era acoperit de nori. Cernea o ploaie rară. Cazacii şi femeile plecau în număr mare spre marginea satului : înştiinţaţi despre execuţia ce urma să aibă loc la ceasurile şase dimineaţa, locuitorii din Ponomariov mergeau de bunăvoie, ca la o privelişte rară şi veselă. Cazacele se găţiră ca de sărbătoare ; erau multe care îşi duceau copiii cu ele. Mulţimea înconjură izlazul şi se înghesuia lîngă spînzurătoare şi lîngă groapa lungă, de peste doi arşini adîncime. Copiii umblau pe argila umedă a valului de pămînt aruncat într-o parte. Cazacii se adu-

nau, discutînd cu aprindere execuția ; femeile vorbeau între ele în șoaptă și cu părere de rău.

Esaulul Popov veni somnoros și grav. Fuma o țigară, mușcînd-o cu dinții, tari, și cu glas răgușit porunci cazacilor din plutonul de pază :

— Goniți lumea la o parte de la groapă ! Și spuneți-i lui Spiridonov să aducă seria întîi ! Se uită la ceas și se feri în lături, privind cum lumea, împinsă de oamenii de pază, se dădea îndărăt de la locul execuției, lărgind un semicerc des și pestriț în jurul lui.

Spiridonov, cu o echipă de cazaci, se îndreptă cu pași repezi spre dugheană. Se întîlni cu Petro Melehov.

— Sînt voluntari din partea satului vostru ?

— Ce fel de voluntari ?

— Pentru aducerea la îndeplinire a sentinței.

— Nu sînt și nu vor fi ! răspunse cu asprime Petro, ocolindu-l pe Spiridonov, care îi aținea calea.

Totuși, voluntarii se iviră : Mitka Korșunov, potrivindu-și cu palma părul drept, scăpat de sub cozoroc, veni cu pașii legănați la Petro și-i spuse, sclipind din ochii săi înguști, verzi ca papura :

— Eu am să trag. De ce spui „nu" ? Sînt gata. Își lăsă ochii în jos și zîmbi. Dă-mi cartușe ! Am numai un încărcător !

El se oferi, împreună cu Andrei Kașulin — cu fața împietrită de cea mai puternică încordare răutăcioasă — și Fedot Bodovskov, cel cu mutra de calmuc.

Un ropot înăbușit străbătu mulțimea înghesuită umăr la umăr, cînd cei dintîi osîndiți ieșiră din dugheană, înconjurați de escorta cazacilor.

În fruntea tuturor mergea Podtiolkov, desculț, cu nădragi largi de postav negru și cu scurta de piele larg descheiată. Călca de nădejde în noroi cu picioarele lui albe, mari, lunecînd și ridicînd ușor brațul stîng ca să nu cadă. Lîngă el, Krivoșlîkov abia își tîra pașii. Era alb ca un mort ; ochii lui sclipeau metalic, gura îi era schimonosită într-un spasm chinuit. Potrivindu-și mantaua pusă pe umeri, Krivoșlîkov o strîngea pe el, ca și cum i-ar fi fost îngrozitor de frig. Amîndoi nu fuseseră dezbrăcați ; în schimb, toți ceilalți n-aveau pe dînșii nimic în afară de rufe.

Lagutin mergea cu paşi mărunţi alături de Bunciuk, care păşea greoi. Erau desculţi. Prin izmenele rupte, lui Lagutin i se vedea piciorul cu pielea galbenă, acoperită de păr rar. Mergea ţinîndu-şi stingherit izmenele, şi buzele îi tremurau. Bunciuk se uita peste capetele celor din escortă, în zarea cenuşie, ascunsă de perdeaua norilor. Ochii săi reci şi liniştiţi clipeau cu încordare, iar palma lată, trecută pe sub gulerul răsfrînt al cămăşii, mîngîia pieptul ascuns sub părul încîlcit şi negru. Aştepta parcă ceva, cu neputinţă să fie aievea, dar îmbucurător. Unii păstrau o expresie de nepăsare aparentă; bolşevicul Orlov, cu părul cărunt, mergea agitîndu-şi mîinile cu aer de sfidare şi scuipînd sub picioarele cazacilor; doi sau trei însă aveau ochii plini de atîta groază mută, atîta spaimă cumplită se citea pe chipurile lor schimonosite, încît chiar oamenii din escortă îşi întorceau ochii, ca să nu întîlnească privirile celor ce mergeau la moarte.

...Merg repede. Podtiolkov îl sprijină pe Krivoşlîkov care s-a poticnit. Mulţimea de capete cu tulpane şi cu şepci albastre cu margini roşii este mai aproape, tot mai aproape. Aruncîndu-i o ochire piezişă, Podtiolkov scăpă o înjurătură groazavă şi deodată întrebă, prinzînd privirea lui Lagutin:

— Ce te uiţi la mine ?

— Ai încărunţit în cîteva zile. Uite ce zăpadă ţi-a nins pe căpăţînă...

— De ce să te mire ? ofteză greu Podtiolkov, ştergîndu-şi sudoarea de pe fruntea îngustă : Cum să nu încărunţeşti de atîtea plăceri ?... Lupu, cît e el de lup, şi tot se face alb cînd nu-i slobod ; darămite eu, care sînt numai om...

Nu mai schimbă nici o vorbă. Mulţimea e acum aproape de tot. Se vede în dreapta tivitura galbenă şi lungă a mormîntului. Spiridonov comandă :

— Stai !

Podtiolkov mai face un pas înainte, petrecîndu-şi ochii oboisţi asupra rîndurilor din faţă ; aproape numai bărbi albe sau atinse de promoroaca bătrîneţii. Foştii ostaşi de pe front se ascund undeva, în dosul lor ; au mustrări de conştiinţă. Podtiolkov îşi mişcă încet mustăţile pleoştite

şi spune cu o voce surdă, dar aşa încît toată lumea îl aude :

— Domnilor fruntaşi ! Daţi-ne voie, mie şi lui Krivoşlikov, să privim cum vor muri tovarăşii noştri... Pe noi o să ne spînzuraţi mai tîrziu ; acum am vrea să ne uităm la prietenii, la tovarăşii noştri, să-i sprijinim pe acei care sînt slabi de înger...

O linişte de mormînt : se aude cum cade ploaia lovind în şepcile cazacilor.

În spatele lor, esaulul Popov îşi rînjeşte dinţii gălbejiţi de fumat. Nu se opune. Bătrînii strigă şi ei, unul după altul :

— Le dăm voie !

— Lasă-i să rămînă !

— Daţi-i la o parte de la groapă !

Krivoşlikov şi Podtiolkov merg spre mulţimea care le face loc, îi lasă să treacă printre două şiruri de oameni. Se opresc în apropiere, înconjuraţi din toate părţile şi cercetaţi de sute de ochi curioşi. Privesc cum cazacii îi aşază cu stîngăcie pe ostaşii din Garda Roşie, întorşi cu spatele la groapă. Podtiolkov vede totul. Krivoşlikov îşi întinde gîtul subţire, cu faţa neraşă, şi se ridică în vîrful picioarelor.

Cel dintîi, de la stînga, este Bunciuk. Se zgribuleşte uşor, răsuflă greu, fără să-şi ridice privirea lăsată în jos. După el, stă Lagutin, aplecîndu-se, trăgîndu-şi poala cămăşii peste nădragii rupţi ; apoi vine tambovceanul Ignat, iar după el, Vanka Boldiriov, schimbat, de nerecunoscut, îmbătrînit pe puţin cu douăzeci de ani. Podtiolkov se sileşte să-l recunoască pe al cincilea şi izbuteşte cu greu să descopere că e cazacul Matvei Sakmatov, din staniţa Kazanskaia, care împărţea cu el toate necazurile şi bucuriile de la pornirea lor din Kamenskaia. Alţi doi vin la groapă şi se întorc cu spatele la ea...

Petro Lisikov rîde cu sfidare şi cu obrăznicie, răcnind înjurături de mamă şi ameninţînd mulţimea amuţită, cu pumnul murdar şi încleştat. Korеţkov tace. Cel din urmă este adus pe braţe. Se răstoarnă din mers, zgîriind pămîntul cu picioarele lăsate în jos, ca de mort, şi, agăţîndu-se de cazacii care îl trîrsc la groapă, încearcă să scape din braţele lor şi ţipă, arătîndu-le faţa udă de lacrimi.

— Lăsaţi-mă, fraţilor ! Daţi-mi drumul, pentru dumnezeu ! Fraţilor dragi ! Fraţilor !... Ce faceţi cu mine ? Am căpătat patru cruci în războiul german ! Am copilaşi ! Doamne, n-am nici o vină !... Văleu, dar pentru ce ?...

Un cazac zdravăn din Regimentul de gardă „Atamanski" îi izbi cu genunchiul în piept şi-l zvîrli spre groapă. Abia atunci Podtiolkov recunoscu pe omul care se împotrivea şi se îngrozi : era unul din cei mai viteji ostaşi ai Gărzii Roşii, cazac din Migulinskaia, contingentul 1910, cavaler al ordinului „Sfîntul Gheorghe" de toate cele patru clase, om chipeş, cu mustăţi blonde. Fu ridicat în picioare, dar se prăbuşi din nou, se tîrî la picioarele cazacilor, lipindu-şi buzele uscate de cizmele lor, cu care ei îl izbeau în faţă, şi ţipă cu un glas înăbuşit şi îngrozitor :

— Nu mă omorîţi ! Aveţi milă de mine ! Am trei copilaşi... o fetiţă... fraţilor mei dragi !

Îmbrăţişă genunchii cazacului din gardă, dar acesta se smuci, sări la o parte şi-l izbi în ureche cu cizma potcovită. Un şuvoi de sînge ţîşni din cealaltă ureche şi se prelinse după gulerul alb.

— Puneţi-l ! strigă mînios Spiridonov.

Îl ridicară cu greu, îl aşezară lîngă groapă şi se îndepărtară în fugă. Înşiruiţi în faţa groapei, călăii voluntari ridicară armele la umăr. Un oftat străbătu mulţimea şi amuţi. O femeie ţipă de groază.

Bunciuk voia să se mai uite la cerul fumuriu, la pămîntul fără bucurii, pe care-l călcase timp de douăzeci şi nouă de ani. Ridicîndu-şi ochii, văzu la cincisprezece paşi în şirul des de cazaci ; unul, înalt cu ochii verzi şi înguşti, cu un moţ de păr ce-i cădea de sub cozoroc pe fruntea albă şi strîmtă, se aplecă înainte, ochind drept în pieptul lui Bunciuk. Încă înainte de a fi răsunat salva, un ţipăt strident izbi auzul lui Bunciuk. Întoarse capul : o femeie tinerică, cu faţa pistruiată, sări afară din mulţime şi se repezi în fugă spre sat, strîngîndu-şi copilul la piept cu o mînă şi acoperindu-i ochii cu palma cealaltă.

După o salvă dezordonată, cînd cei opt osîndiţi care stăteau la marginea gropii se prăbuşiră, trăgătorii alergară la groapă.

Văzînd că ostaşul roşu împuşcat de el se zbate muşcîndu-şi umărul, Mitka Korşunov mai trase o dată şi spuse în şoaptă lui Andrei Kaşulin :

— Uite, afurisitul ăsta şi-a muşcat umărul şi a murit ca un lup, fără nici o vorbă !

Alţi zece osîndiţi, împinşi de la spate cu patul armei, veniră la groapă...

După cea de a doua salvă, femeile izbucniră în urlete şi o luară la fugă, sărind afară din înghesuială, izbindu-se între ele şi trăgîndu-şi copiii după dînsele. Începură să se împrăştie şi cazacii. Priveliştea respingătoare a măcelăririi, strigătele şi horcăitul celor ce mureau, urletele sălbatice ale celor ce-şi aşteptau rîndul, toate acestea, nespus de înfiorătoare în goliciunea lor, îi risipiră pe oameni. Nu rămaseră decît cei veniţi de pe front, care văzuseră moartea de nenumărate ori, şi o parte dintre cazacii bătrîni, dintre cei mai sălbăticiţi de ură.

Se aduceau alte grupuri de osteşi din Garda Roşie, desculţi şi despuiaţi, se schimbau voluntarii, salvele trosneau, urmate de pîrîitul focurilor răzleţe. Răniţii erau omorîţi cu alte focuri. Cel dintîi strat de cadavre fu acoperit în grabă cu pămînt.

Podtiolkov şi Krivoşlikov se apropiau de acei care îşi aşteptau rîndul şi încercau să-i îmbărbăteze, dar vorbele nu mai aveau greutatea lor din trecut ; alte puteri stăpîneau acum această mulţime de oameni, a căror viaţă trebuia să-şi rupă firul peste o clipă, asemenea unui cotor de frunză.

Făcîndu-şi loc prin mulţimea împuţinată, Grigori Melehov o luă spre sat şi dădu ochi în ochi cu Podtiolkov ; acesta făcu un pas înapoi şi-şi strînse pleoapele.

— Şi tu eşti aici, Melehov ?

O paloare cenuşie năvăli în obrajii lui Grigori. Se opri.

— Da sînt aici ! După cum vezi...

— Văd... zîmbi strîmb Podtiolkov, privindu-i, cu sufletul clocotind de ură, faţa îngălbenită. Ei, îţi împuşti fraţii ? Ţi-ai schimbat pielea ? Iată cine eşti... Se apropie şi mai mult şi zise în şoaptă : Slujeşti şi unora şi altora ? Cine-ţi dă mai mult ? Vai de capul tău !

Grigori îl apucă de mînecă şi-l întrebă, gîfîind :

— Ţii minte lupta de la Glubokaia ! Ştii, atunci cînd i-au împuşcat pe ofiţeri... I-au împuşcat din porunca ta ! Ai ? Ei, acum ţi-a ieşit pe nas ! Nu te necăji, nu era scris să omori numai tu pe alţii ! S-a isprăvit cu tine, preşedinte al Sovnarcomului de la Don ! Tu, ticălosule, i-ai vîndut pe cazaci jidanilor ! Ai înţeles ? Să-ţi mai spun ceva ?...

Hristonea îl cuprinse în braţe pe Grigori, care turba de mînie, şi-l duse la o parte.

— Hai să mergem la cai ! Dă-i drumul ! N-avem ce căuta aici, Doamne, dumnezeule, ce i-a apucat pe oameni !

Plecară, dar se opriră auzind glasul lui Podtiolkov. Înconjurat de foştii luptători de pe front şi de bătrîni, acesta strigă cu vocea plină de patimă :

— Oameni orbi şi întunecaţi ! Orbi ce sînteţi ! V-au înşelat ofiţerii, v-au pus să-i omorîţi pe fraţii voştri ! Credeţi voi că dacă ne veţi omorî, se va sfîrşi totul o dată cu noi ?... Nu ! Azi sînteţi în putere, iar mîine o să vă împuşte pe voi !... Puterea sovietică se va întinde peste toată Rusia. Ţineţi minte vorbele mele ! Degeaba vărsaţi sîngele altora ! Oameni proşti ce sînteţi !

— Las' că găsim noi ac şi de cojocul lor ! sări cu vorba un bătrîn.

— Tot n-o să-i împuşcaţi pe toţi, moşule ! zîmbi Podtiolkov. N-ai să vîri toată Rusia în ştreang. Păzeşte-ţi capul ! O să vă daţi seama şi voi, dar va fi prea tîrziu !

— Nu ne speria cu asta !

— Nu vă sperii. Vă arăt drumul.

— Tu eşti orb, Podtiolkov ! Moscova ţi-a luat lumina ochilor !

Grigori nu mai asculta. Se duse aproape în fugă în ograda unde stătea legat calul său, tulburat de împuşcături. După ce strînseră chingile, Grigori şi Hristonea plecară în galop din sat şi, fără să se uite îndărăt, trecură dealul.

Iar în Ponomariov pîrîiau mereu împuşcăturile : cazacii din Vioşenskaia, Karghin, Bokovski, Krasnokutskaia, Mi-

liutinskaia împușcau pe cazacii din Kazanskaia, Migulinskaia, Razdorskaia, Kumșatskaia, Baklanovskaia...

Groapa fu umplută pînă sus și astupată cu pămînt, apoi bătută cu picioarele. Doi ofițeri purtînd măști negre îi luară pe Podtiolkov și pe Krivoșlîkov și-i duseră la spînzurătoare.

Pășind cu bărbăție, cu capul ridicat mîndru în sus, Podtiolkov se sui pe scaun, își descheie gulerul cămășii de la gîtul smolit, vînjos, și-și puse singur lațul săpunit, fără să-i tresară nici un mușchi al feței. Îl aduseră și pe Krivoșlîkov ; un ofițer îi ajută să se urce pe scaun și-i puse ștreangul.

— Dați-mi voie să-mi spun cel din urmă cuvînt înainte de moarte ! se rugă Podtiolkov.

— Vorbește !

— Poftim ! strigară unii din rîndurile foștilor luptători de pe front.

Podtiolkov arătă cu mîna mulțimea împuținată.

— Priviți cît de puțini au rămas, cît de puțini sînt cei ce vor să vadă moartea noastră ! Conștiința lor îi omoară ! Noi am luptat pentru poporul muncitor, ne-am bătut împotriva cînilor de generali, pentru popor, fără să ne cruțăm viața, iar acum pierim de mîna voastră ! Dar nu vă blestemăm pe voi. Sînteți înșelați amarnic ! Va veni puterea revoluționară, și atunci o să pricepeți de partea cui a fost dreptatea. Pe cei mai buni fii ai Donului liniștit i-ați băgat în groapa asta...

Se stîrni un vuiet de glasuri care creștea, iar vocea lui Podtiolkov se auzea din ce în ce mai slab. Folosind această clipă, un ofițer smulse printr-o lovitură de picior scaunul de sub picioarele lui Podtiolkov. Trupul mare și greu al lui Podtiolkov se clătină, se prăvăli în jos și picioarele îi atinseră pămîntul. Lațul care îi încleștă gîtul îi înăbușea, făcîndu-l să se sară în sus. Se ridică în vîrful picioarelor desculțe, sprijinindu-se în pămîntul umed și bătătorit, trase aer în piept și, înconjurînd mulțimea amuțită cu privirea ochilor ieșiți din orbite, spuse încet :

— N-ați învățat încă să spînzurați !... Dacă aș fi eu în locul tău, Spiridonov, nu te-aș lăsa să atingi pămîntul cu picioarele...

O dîră cleioasă de scuipat îi curgea din gură. Ofițerii mascați și cazacii, care se aflau în apropiere, se frămîntau și ridicară cu greu pe scaun trupul sleit de puteri.

Pe Krivoșlîkov nu-l lăsară să spună vreo vorbă; scaunul îi zbură de sub picioare, izbit de o lopată aruncată de cineva. Trupul său uscățiv și mușchiulos se clătină mult timp, ba strîngîndu-se ghem, așa încît genunchii îndoiți atingeau bărbia, ba îndreptîndu-se din nou, tras în jos de un spasm. Mai trăia, se mai zvîrcolea, mișcîndu-și limba neagră, spînzurată într-o parte, cînd scaunul fu din nou smuls de sub picioarele lui Podtiolkov. Trupul lui se repezi iarăși greoi în jos; scurta de piele plesni pe umăr, și vîrfurile degetelor lui atinseră din nou pămîntul. Un geamăt surd zgudui mulțimea de cazaci. Unii începură să se împrăștie, făcîndu-și semnul crucii. Toți erau atît de năuciți, încît o clipă stătură ca vrăjiți, privind cu tainică groază chipul lui Podtiolkov ce se făcea pămîntiu.

Dar el rămînea mut; lațul îi strîngea gîtul. Își holba ochii din care șiroiau lacrimi și, strîmbîndu-și gura, încerca mereu să se ridice în sus, ca să-și ușureze chinul.

Cineva înțelese ce trebuia făcut și începu să sape pămîntul de sub picioarele lui, scoțînd în grabă bulgărașii de lut, cu fiecare lopată scoasă, trupul celui spînzurat se întindea tot mai țeapăn, gîtul se lungea tot mai mult și capul cu păr creț se dădea tot mai pe spate. Frînghia abia ținea greutatea de șase puduri și se clătina încet, pîrîind în grinda de care era prinsă. Podtiolkov se legăna o dată cu ea, răsucindu-se în toate părțile, arătîndu-și parcă gîzilor săi chipul negru-purpuriu și pieptul ud de bale și de lacrimi fierbinți.

31

Abia în noaptea a doua, Mișka Koșevoi și Valet ieșiră din Karghinskaia. Ceața înspumată plutea deasupra stepei, se rotea prin rîpe, se lăsa în văgăuni, se prelingea pe povîrnișurile viroagelor. Din învăluirea lăptoasă, numai piscurile gorganelor se înălțau senine. Pitpalacii se îngînau în iarba fragedă. Sus, pe bolta cerului, luna plutea ca o floare involtă de nufăr, într-un iaz năpădit de truf și rogoz.

Merseră pînă la revărsatul zorilor. Pleiadele se spălăciseră pe cer. Căzuse roua. Se apropiau de satul Nijne-Iablonovski. Şi iată că acolo, la trei verste de aşezare, pe creastă, cazacii îi ajunseră din urmă. Şase călăreţi veneau după ei, călcîndu-le urmele. Mişka şi Valet săriră într-o parte, dar iarba era joasă şi luna luceа... Fură prinşi şi duşi înapoi. Merseră în tăcere vreo sută de stînjeni. Un foc de puşcă trosni... Împleticindu-se, Valet porni pieziş, ca un cal care se sperie de umbra lui. Nu căzu, ci se culcă într-un chip ciudat, cu faţa vîrîtă într-o tufă de pelin fumuriu.

Mişka merse încă vreo cinci minute, fără să-şi simtă trupul, auzind un dangăt de clopote închipuite, iar picioarele îi păşeau greu, ca şi cum ar fi umblat printr-o mlaştină. Întrebă :

— De ce nu trageţi, ticăloşilor !... De ce mă chinuiţi ?

— Hai, hai ! Treci înainte şi taci din gură ! răspunse unul cu voce prietenoasă. Pe mujic l-am ucis, dar pe tine te-am cruţat. În războiul cu Germania n-ai fost la Regimentul doisprezece ?

— La doisprezece.

— Ai să mai faci serviciul tot la doisprezece. Eşti băiat tînăr. Te-ai rătăcit niţel, da' nu-i nimic. Te-om vindeca !

Vindecarea lui Mişka se petrecu peste trei zile, cu milostivirea Curţii marţiale din staniţa Karghinskaia. Pe atunci nu se aplicau decît două feluri de pedeapsă : împuşcarea şi bătaia cu vergi. Cei osîndiţi la împuşcare erau duşi noaptea afară din staniţă, dincolo de Pescianîi Kurgan ; iar acei pe care nădăjduiau să-i dreagă îi băteau cu vergi, în piaţă, în văzul tuturor.

Duminică dis-de-dimineaţă, îndată ce se pusese o laviţă în mijlocul pieţei, lumea începu să se adune. Toată piaţa era ticsită de oameni, curioşii stăteau pe tarabe, pe scîndurі depozitate lîngă magazii, pe acoperişurile caselor şi ale prăvăliilor. Primul pedepsit fu Alexandrov, fiul popii din Graci. Trecea drept un bolşevic înflăcărat şi, de fapt, pricini erau ca să fie împuşcat ; dar, cum taică-său era un popă bun şi respectat de toată lumea, judecătorii hotărîseră să-i ardă feciorului popii douăzeci de vergi. I-au dat aşadar nădragii jos, îi puseră dezbrăcat pe laviţă, un

cazac se așeză pe picioarele lui (mîinile îi fuseseră legate sub laviță), iar doi inși trecură de amîndouă părțile, cu cîte un mănunchi de vergi de salcie. Îi traseră porția. Alexandrov se sculă, se scutură și, trăgîndu-și nădragii, se închină în toate cele patru părți : omul era bucuros peste măsură că nu fusese împușcat, și de aceea se închină și zise :

— Bogdaproste, domnilor fruntași !

— Să-ți fie de bine ! răspunuse cineva.

Și toată piața răsună într-un hohot de rîs atît de puternic, încît pînă și deținuții închiși în apropiere, într-o magazie, începură să zîmbească.

I-au ars și lui Mișka douăzeci de vergi bune, așa cum scria în sentință. Durerea era însă un fleac, față de rușinea ce-o pățise. Îl privea toată stanița, de la mic la mare. Mișka își trase nădragii și, aproape plîngînd, se adresă cazacului care îl bătuse :

— Nu-i drept !

— De ce ?

— Capul face, și c...l trage ! Rușine pe toată viața !

— Nu-i nimic, rușinea nu-i ca fumul, n-are să-ți usture ochii ! îl mîngiie cazacul și, vrînd să-i spună pedepsitului un lucru măgulitor, adăugă : Să știi, băiete că ești tare ! Te-am croit strașnic de vreo două ori, ca să țipi, dar nu ! Văd că de la tine nu mi-a fost dat să aud nici un țipăt. Deunăzi am bătut unul, de s-a scîrnăvit pe el. Va să zică, are mațul subțire...

Chiar a doua zi, conform sentinței, Mișka fu trimis pe front.

După două zile, Valet fu îngropat de doi cazaci din Iablonovski, trimiși de atamanul satului. Săpară o groapă nu prea adîncă și șezură îndelung fumînd pe marginea ei, cu picioarele atîrnate în jos.

— Da' tare-i pămîntul pe aci, în pajiște ! zise unul.

— Fier, nu altceva ! N-a fost arat niciodată, s-a împietrit de cînd lumea.

— Da-a, are să stea flăcăul într-un pămînt bun și la deal, în bătaia vîntului, la soare, în uscăciune. N-are să putrezească așa curînd.

Se uitară la Valet, care zăcea chircit în iarbă, și se ridicară.

— Să-l descălțăm ?

— De ce nu ? Are cizme bunişoare.

Îl puseră în mormînt după datina creştinească, cu capul spre apus, apoi îl acoperiră cu pămînt.

— Să batem pămîntul cu tălpile ? întrebă cazacul cel mai tînăr după ce groapa se umplu pînă la margini.

— Nu-i nevoie, lasă-l aşa ! oftă celălalt. Cînd vor suna îngerii din goarnă, pentru judecata cea de apoi, va sări mai sprinten în picioare...

Peste două săptămîni, moviliţa se acoperi de păpădie şi pelin tînăr, ovăzul sălbatic îşi scoase spicele, cruşăţeaua îngălbeni bogat alături, ciorchinii răsfiraţi ai sulfinei atîrnară în jos, văzduhul se umplu de mireasma cimbrului, a aliorului şi a melisei. Nu mult după aceea, un moşneag veni dintr-un sat vecin, săpă o gropiţă la capătul mormîntului şi puse o troiţă dintr-un stîlp de stejar proaspăt geluit. Chipul îndurerat al maicii domnului privea blînd de sub streaşina triunghiulară, iar jos se împleteau litere întortocheate de veche slovă slavonă :

În anii cei de zbucium, frate,
Nu-l osîndi pe al tău frate...

Bătrînul plecă, iar troiţa rămase în stepă să înduioşeze ochii trecătorilor şi călăreţilor, cu înfăţişarea ei veşnic tristă, trezindu-le în inimă un nelămurit alean.

Iar în mai, doi cocoşi de dropie se bătură între ei lîngă troiţă, făcură o mică arie în mijlocul pelinului albastru şi culcară la pămînt pletele verzi ale pirului zemos ; se luptară pentru femelă, pentru dreptul la viaţă, la dragoste, la înmulţire. Iar puţin mai pe urmă, dropia îşi puse nouă ouă albastre-fumurii cu peţişoare tot lîngă troiţă, sub un muşuroi de pămînt, sub streaşina cenuşie a pelinului bătrîn, şi se aşeză să le cloocească, încălzindu-le cu trupul ei, apărîndu-le sub aripile cu pene lucioase.

Cartea a doua

Lector : AUREL BUICIUC
Tehnoredactor : ELENA DINULESCU

Bun de tipar : 24.X.1986
Coli de tipar : 26

Com. nr. 60329
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
Piața Scînteii nr. 1, București
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Limbajul, sinceritatea, umanismul și imagistica evocării fac din Donul liniștit o operă reprezentativă a poporului rus, o operă cu adevărat națională.

A. TOLSTOI

Universul particular al lui Grigori oglindește cotitura drumului urmat de omenire... Axinia și Grigori Melehov au străbătut un drum lung. S-au întîlnit de trei sau de patru ori în dragostea lor. Prima iubire a fost, s-ar părea, intîmplătoare... Cea de-a doua iubire a fost o dramă... Cea de-a treia iubire, însă, pe care au cunoscut-o după ani lungi de sacrificii, după îndelungate căutări, a dat oamenilor o nouă descoperire a lumii. Este acea iubire pe care n-au știut s-o găsească eroii lui Hemingway.

V. ȘKLOVSKI